

117
1958/4

12

მეტეორი

114/4

1

0363360

1958

საქართველოს ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შუროსი

წელიწადი 35-ე

№ 1

იანვარი, 1958 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

9577

შ ი ნ ა კ რ ს ი

ხარტონ ვარდოშვილი — საახალწლო ლექსი	38
ტიციან ტაბიძე — ლექსები	4
სერგო კლიაშვილი — მყუდრო საიანე	5
ირაკლი აბაშიძე — ამრიტას ლექსი	62
ანა კალანდაძე — ლექსები	63
მიხეილ ქვლივიძე — ამ რუსულ სოფელ ხლებნიკოვში. ლექსი	65
ოთარ დემეტრაშვილი — კარგადამა შეზობელა. მოთხრობა	66
მანუელა მრევლიშვილი — ლექსები	76
არჩილ ხულაყაური — ლექსები	78
როსტომ ბეგანიშვილი — სამამულე რქა. რომანი	80

ქ რ ი ბ ი ა და პ უ ზ ლ ი ც ი ს ბ ი ა

ვლადიმერ შამხაბიძე — ბურჯი ტროვნებისა	103
კარლ კრაულინი — ხალხისადმი მიძღვნილი სიცოცხლე	111
იდაია ევენდიევი — სამედ ვერლენი—აზერბაიჯანის სახალხო პოეტი	114
აკაკი ზინთობიძე — პოეტური ენის შესწავლისათვის	122
გრ. მარგარიანი — მეორე მსოფლიო ომის შედეგები	126

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

მიხეილ თარხნიშვილი — ქართული მსსულიერო პოეზია და მისი ურთიერთობა ბიზანტიურ პოეზიასთან. თარგმანი პროფ. ს. ყაუხჩიშვილისა	132
მონე ვოკიბერიძე — რუსთაველის ესთეტიკა	144
აკაკი ვაწარელია — მასალა ეასტაშე VI-ის ბიოგრაფიისათვის	155
ალექსანდრე ბეშენიძე — ილია ჭავჭავაძე და ჰერო შუხარბტი	165

ბ. შ. 2 გვ.

სახელმწიფო გამომცემლობა
„საბჭოთა საქართველო“
თბილისი

ხელოვნების საკითხები

კირილე ზღანევი — ნიკო ფიროსმანიშვილი 167

წიგნების მიმოხილვა

ბ. სურგულაძე — მოგონებები ვ. ი. ლენინზე 175

ანაიდა ხარატიანი — სიმეზ მწერალთა ილმანახი 177

პროფ. შ. მესხია, დოკ. შ. ახათიანი, დოკ. ბ. ხახია — მონოგრაფიები საქართველოსა და ამი-
ერკავკასიის ეკონომიკური ისტორიის საკითხებზე 180

ნინო აღნიაშვილი — მოთხრობა ალყურულ ბავშვებზე 183

ფურნალ „მნათობის“ 1957 წლის ნომრების შენაარსი 195

ახალი წიგნები 192

რედაქტორი ს. ჩიქოვანი

სარედაქციო კოლეგია:

- დ. ბენაშვილი, დ. გამეზარდაშვილი, ლ. კალანდაძე (პ/მგ. მდივანი),
გ. მარგველაშვილი, ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ., № 63. ტელეფონი 2-13-42, 2-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15/1-58 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 12. შეკვეთა № 752.
უე 00110, ქაღალდის ზომა 70x108. ტირაჟი 6000.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბოლიგრაფგამომცემლობის
ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, შარჯანიშვილის ქ. 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата Министерства культуры Грузинской ССР.

საჩივრთა პაროზიდი

★

სახალწლო

ახალო წელო,
მწამს მოგაქეს ლხენა,
ციო მოფრენილი, ფრთათეთრი რაშით.
იყოს კეთილი ჩვენს ქვეყანაში
შენი მოსვლა და ჩვენთან დარჩენა.

ცუდს შენს მშობელზე ვერ იტყვის კაცი,
მაგრამ, ჭაბუკო, შაინც გთხოვ ამას:
კარგია, შეიღმა აჯობო მამას
მეტი გმირობით და სიმამაცით.

დიდ საბჭოეთის ქვეყანა ვრცელი
გზედება იმედით და რწმენით საესე,
გვეჯერა, იქნები მთელ ქვეყანაზე
მშვიდობის საქმის განმტკიცებელი!

გვეჯერა — იქნები კვლავ აღმგზნებელი
მშრომელ ხალხებში გმირული სულის,
ახალი წინსვლის და სიხარულის —
ბედნიერების მომნიჭებელი.

რომ ჩვენი გული თრთოდეს ხალისით,
არ გაეკაროს ჩვენს ზეცას თალხი.
უფრო ძლიერი რომ გახდეს ხალხი
აღმშენებელი სოციალიზმის.

ახალო წელო,
მწამს მოგაქეს ლხენა,
ბარაქა, ცეცხლი დიადი შრომის,
და გამჩაღებელთ ახალი ომის
გაუცამტკერებ იმედებს — მჯერა!

ღე, შენს მოფრენას ფრთათეთრი რაშით,
მოჰყვეს მშვიდობა და წინსვლა ჩვენი,
რომ მოიპოვო ჩვენს ქვეყანაში
მშრომელი ხალხის მადლობა წრფელი!

ზიხან ზაბიძე

*

თამუნია წერეთელს

რა დამაფიწყებს ამ შავ გაზაფხულს,
ბედი უბედურს სხვას რაღას უზამს,
ესტირი სიცოცხლით კუბოს

დამარბულს,
გაუხარებელ დაფლეთილ მუხას.

რა საჭიროა კითხვა-პასუხი,
ეს უმისოდაც გახდა აშკარა,
არ იყო ბედი არასდროს უხვი,
მოდენის ნაღველს ეხლა ლაშქარად.

ნულარ მეტყვიან, „მოდი, ნახეო“,
უნახავადაც ეს მჯერა ერთ წამს,

გულის მაგიერ გული არ მოვა,
არ მოებმება არც ფეხი ლერწამს.

სხვები მოვლენ და სხვები ნახავენ
ამ ჯოჯოხეთის ავარდნილ აღმურს,
მე არ მინდოდა სხვა სიხარული,
ჩემთვის ლერწმიდან სჭრიან საღამურს.

მაწუხებს მხოლოდ, ვერ მოვასწარი
თავის დროს შენთვის მეთქვა, მეამბო,
თუ როგორ არის დაუფიწყარი
სხვა პოეტებში უფეხო რემბო.

ქართლის ცხოვრება

შესავალი

ას წელიწადში, ერთხელ რომ უცებ
ცა გაიღება და იცის ყველამ,
მემატანე არ ვგაეარ ხუცესს,
მაგრამ მეც დამწვა ამ ცისარტყელამ.

ან და რა არის მართლა პოეტი,
თუ ცის გაღებას თვალს ვერ
შეასწრებს,
ესარგებლობ ზღვაზე განმარტობებით,
მიფყვები გემის აფრენილ აფრებს.

გემი „ილიჩი“ დადგა სოჭაში,
რითი არ არის ახალი არგო,
მოგონებების ვიხრჩობი ქაში,
მინდა ამ გრძნობას ლექსი მოვარგო.

როგორც ბავშვისთვის დედის აღერსი,
ისე ტკბილია ექვსინის პონტი,
ნაღველმა გული რომ გადალესა,
ჩემო სამშობლოვ, შენ მომავანდი.

ვუახლოვდები შენს ჩრდილო

საზღვრებს:

ლომკაცს, კახაბერს, მომაქვს ლექსები,
და თუ რკინისას ვერ გარკობ პალოს,
შენი მიწის ზომ ვწოვე ფესვები.

და გადაეწყვიტე ასე უეცრად,
დავეწრო შენი სისხლის პოემა,
თავს არ დავზოგავ — მექვეც მეწყვარად,
ჩაგატან, რაც გულს მოეპოვება...

ტიროდა ამ ზღვით თვიდი ნაზონ
უფრო კი რომსა და საკუთარ თავს,
რაც უნდა ენა გადაშირაზონ,
მე ვიტყვი ჩვენი გზების დაბურღვას.

გვიცვლიან ჩვენ გზებს... თვლში
გაწურულს
რომ შეუცვლიან სისხლის სასთუმალს,
მაგრამ ვერ ვხედავ ჭერ ვერც ერთ
უფესკრულს
და ვერც ერთ მწვერვალს, ჩვენგან
გარდღვალს.

გამწვევი არის ეს აგონია,
ალარ თავდება ცეცხლის საკირე
და ამღამაც ასე მგონია,
რომ მოადგება ქრისტე ნაპირებს.

და როგორც ამ გემს გაეარდა ღუზა,
ცას გაეხსნება სიმძიმით კარი
და თეთრი, როგორც იაღბუზია,
დამესიზმრება ერის სიზმარი.

საკგო კლინაზილი

★

გყურრო სავანე

ნაწილი პირველი

I

გადათვრებულ მიწას ისევ ეფინე-
ბა თოვლი.

თებერვლის ნაღვლიანი დილა იწყება.

გზებზე და მინდვრებზე მრავალი ათა-
სი ჯარისკაცი მიაბიჯებს. მიჭრიალე-
ბენ დატვირთული ფურგონები, ფორნე-
ბი, ეტლები. ისმის ავტომანქანების გუ-
გუნდი. რახრახით მიდის არტილერია.

მაინც სიჩუმეა.

ქურქებში შეფუთვნილი ორი ადამია-
ნი ერთ პატარა ფურგონზე მოკალათე-
ბულა. ფურგონში ჩაყრილია კალათები,
ჩემოდნები, მაფრაშები.

გამოჩნდა თეთრ მთაზე თეთრ სუდა-
რაში გახვეული ჯვარი, მცხეთის და-
თოვლილი სვეტიცხოველი. ჩაუარეს ამ-
ღვრეულ არაგვს და წინ გაიშალა მუხ-
რანის ველი, ტირიფონას გრძელი ვაკე.

გზადაგზა ჯარისკაცები ამხანაგებს
ეთხოვებიან, დაუკითხავად სტოვებენ
გუნდებს და თავიანთი სოფლებსკენ
მიდიან. მცხეთიდან ჩრდილოეთისაკენ
გაეშურნენ მთიელები, ხაშურამდე ქარ-
თლები გაიფანტნენ და ლიხის უღელ-
ტეხილს უმთავრესად იმერლები მიუახ-
ლოდნენ.

უკან დარჩა დედაქალაქი.

გაურკვეველის და უცნაურის მოლო-
დინში დასტოვეს. ახლაც ოცნებით
თვალწინ დგას თბილისი. ოდესმე დაბ-
რუნდებიან? და თუ დაბრუნდნენ, ისე-
თივე დახვდებიან?

წერილი, მშრალი თოვლი ცვივა ფურ-

გონზე, ველზე, მთებზე. მშვიერი ყვავები
გუნდად დაფრინავენ. ფურგონში
მყოფთ ერვინებათ, რომ ყვავები ქალა-
ქისკენ მიიმართებიან.

რამდენიმე ცხენოსანმა ფურგონს ჩა-
უქროლა. ცხენებს ოზშივარი ასდით.
გახურებული ტანი სითბოს აორთქლებს.
მხედართა პირველ წყებას მიჰყვა მეო-
რე, მესამე.

მხედართა შორის ვიღაცამ ხმამალა
გაიცინა და ამ ხმამ ფურგონში მყოფი
ქალიშვილის ყურადღება მიიქცია. გა-
ოცებით მიაპყრო თვალი ცხენოსნებს,
გადაიგდო ქურქი, მუხლებზე წამოდგა
და, ჯერ კიდევ დაეკვებულმა, ხმა დაა-
ღვენა:

გივი!

ცხენოსანმა მიმოიხედა.

— გივი! — ახლა უკვე გაბედულად
გაისმა იგივე ხმა.

მხედარმა ცხენი შემოაბრუნა და
ფურგონთან მიაგდო.

— აქ არ შემოგვიბტეს, ჩვენც ძლივს
ვეტყვიით! — მხიარულად შესძახა ქალი-
შვილმა.

ვაგი გაკვირვებით შესცქერის. ეტყო-
ბა, თავის თვალებს არ უჯერებს.

— ირინე! შენ აქ საიდან?

— მივდივარ... მეც მივდივარ!

— მართო? ძია გიორგი?

— ჰო, მამაც აქ არის! — ხელი გაი-
შვირა ფურგონზე დახვავებული ნივთე-

ბისკენ. — წუხელ სრულიად უეცრად გადავწყვიტეთ.

— შორს აპირებთ?

— სანამ ჩვენი ჯარი არ დაბრუნდება თბილისში, სადმე დასავლეთში ვიცხოვრებთ. თქვენიანები სად არიან?

— არ ვიცი.

— ნუ თუ დარჩენენ? იქ ყოფნა ხომ საშიშია ახლა! მით უფრო მამაშენისათვის.

— არაფერი არ ვიცი. ჩემი ჯარის ნაწილი წუხელ გვიან მოიხსნა ფრონტიდან, ქალაქი ისე სასწრაფოდ გამოვიარეთ, რომ საშუალება არ მქონდა შინ მიმეკითხა.

ესკადრონს ჩამოცილებული ცხენი ვერ ისვენებს, ტრიალებს, თავში იწვეს.

— მე კიდევ გნახავ. არ გემშვიდობები...

ლადშამ იგრძნო მიშვებული სადავე და წინ მიმავალი ცხენებისკენ გაქანდა.

ირინე თვალს არ აშორებს მხედარს. ცხენი მიჰქრის და ღონიერი ტორებით თოვლსა და მიწას ჰყრის.

რა კარგი იყო გივი უბრალო ჯარისკაცის ტანსაცმელში! რა ვაქკაცური იერი ჰქონდა!..

თოვლი ეყრება ველს და რუხ ფარაჯებს. გაბაწრულან რუხი ლანდები. წინ მრავალი მიდის, კვალდაკვალ უფრო მეტი მიჰყვებათ.

გაბაწრულან მატარებლებიც, დატვირთულნი ბარგით, ზარბაზნებით, ხალხით. ვაგონებში მოკალათებულ ლტოლვილებს იქნებ უფრო ბედნიერად მიაჩნდათ თავი, მაგრამ ირინე ახლა აღარ შენატროდა მათ ბედს. იმის შემდეგ, რაც ამ გზაზე მომავალი გივი დაინახა, დათოვლილ ველზე მგზავრობა აღარც ისე საშინოდ ეჩვენებოდა.

ისევე ჩაიფუთნა ქურქში, ჩათბა და გივის სახელთან შეერთებულ მოგონებებს მისცა თავი. ეს მოგონებები თანდათან გაიზარდა და გაცოცხლდა იმ დღეებად, რომელიც წარსულში დარჩენილიყო. მეხსიერებას მრავალი ისეთი წერილმანიც შეენახა, რაც სხვა დროს, შესაძლოა, არც კი მოჰგონებოდა. თურ-

მე რამდენი სიხარული ჰქონია, რა ბედნიერი ყოფილა წინათ... დღეიდან კი თბილისში სულ სხვა ცხოვრება იწყებოდა. იცის, რა ხალხი დაეპატრონება იქაურობას... რა საკვირველია თბილისის მხოლოდ რამდენიმე ათეული კილომეტრით დაშორებული, ახლა ასე უეცრად გახდა მიუწვდომელი და საოცნებო, თითქოს ოდესღაც ზღაპრად გაგონილი, თითქოს სიზმარში მოლანდებული...

მესამე დღე ხაშურში დაულამდათ.

ირინე ხედავდა ქუჩებში აქა-იქ დანთებულ ცეცხლს, რომელსაც გარშემო ჯარისკაცები შემოსხრომოდნენ. სადღაც ბნელში ცხენები ჰისვენებდნენ, საიდანღაც ისმოდა ყვირილი, გინება. რამდენიმე წუთით ყველაფერი მიწყნარდებოდა, შემდეგ კი ისევ ხმაური იწყებოდა.

ცივი ქარი ჰქროდა ტაშისკარიდან. ძილი ყველასათვის უტკბილესი ოცნება იყო, მაგრამ სველი მიწა, შიმშილი და ქარი ამ უბრალო ნატვრასაც მიუწვდომელს ხდიდა.

სადღაც დუქანს ცეცხლი წაეკიდა. შემთხვევით მოხდა ეს თუ განზრახ — ამის გაგებას არავინ ცდილა და არც იყო საჭირო. ხანძარმა ხალხი მიიზიდა და გაახარა. და მართლაც, რა დასანანებელი იყო მწყრივად ჩაწყობილი ძველი კოლოფები, თუ კი ამით მრავალი გათბებოდა და ბნელი ღამეც განათდებოდა! ხანძარი იზრდებოდა. საცხოვრებელ სახლებს უახლოვდებოდა ცეცხლი, და რომ მისთვის გზა გადაეკრათ, შემინებული მოსახლეობა ამტკრევედა უახლოეს დუქნებს. ფიცრებს კი შემდეგ ჯარისკაცები იტაცებდნენ, თავისთვის კოცონს აჩალებდნენ და, ჯგუფებად დაყოფილნი, გარშემო უსხდებოდნენ.

ირინეს ახლაც ბედნიერმა შემთხვევამ გაუღიმა — ღამეში მოულოდნელად თვალი მოჰკრა კოცონის ალით განათებულ გივის. დაუძახა და ფურგონიდან გადმოსვლა დააბირა.

— დაცა, ნუ გადმოხვალ. გაუვალი ტალახია ყველგან, — შეაჩერა გვიმ. — შენთან სიარულის დროც არ მაქვს. ყოველ წუთში მოსალოდნელია გავიდეს აქედან ჩემი ნაწილი.

თვითონ ახტა ფურგონზე და ირინეს გვერდით ჩამოჯდა.

— სძინავს? — გადახედა ჩაფუთვნილ გიორგის.

— დაიღალა საბრალო. ისედაც ავადმყოფი გული აქვს, გზამ კი საშინლად დაქანცა.

გივიმ ნაბადი შემოახურა ირინეს და მიიქრა.

— მთელი გზა შენზე ვფიქრობდი, — ჩურჩულებდა ირინე.

გივიმ უამბო რა გადახდა იმის შემდეგ, რაც ერთმანეთი არ ენახათ... მრავალი რამ საკვირველი უთხრა განვლილი დღეების თავგადასავლიდან.... ირინეს უხაროდა, რომ ხელები, რომელიც წელზე შემოკვროდა, ეკუთვნოდა ახალგაზრდა გმირს. უხაროდა და ფიქრობდა: „ხომ შეიძლება მოხდეს ისე, რომ გივიმ ისახელოს თავი, მთელი ქვეყანა მასზე აღაპარაკდეს და მსხველი მასში დაინახონ?“.

ნაცრისფერი ნოტიო დილა ჩამოდგა შეუმჩნევლად. დღე იწყებოდა მოთენთილი, ღონეშიხდილი.

იმავე დილას ჯარი სურამის უღელტეხილით დასავლეთისაკენ დაიძრა.

ირინე და გიორგი მატარებელში მოეწყვენენ. როცა გვირაბს გასცილდნენ, პირველად გაიგონეს ორთქლმავლის თამამი კივილი. ეს გაბედული ხმა ბედნიერ წინასწარმეტყველებად ეჩვენათ. ქედმაგორე მხარეს დასტოვა შიში... რა იქნება წინ? ჯერ კიდევ გზა არ დასრულებულა, ჯერ კიდევ სავალია...

II

გორაკებით გარშემორტყმული და ხეებში მდინარის გასწვრივ გაშენებული კიკნა ქალაქი პატარახევი უკანასკნელი სადგური იყო, სადაც გიორგი და ირინე თუხარელები მატარებლიდან ჩამოვიდნენ.

მათ ბედი ეწიათ, — იმავე დღეს მონახეს ბინა. ირინეს მოსწონდა კიდევაც ეს აგურის ერთსართულიანი სახლი ცისფრად შეღებილი ფანჯრები და შუშაბანდით. სახლის წინ ფართო ბაღი იყო, რომლის დიდრონი ხეები მოწმობდნენ, რომ ზაფხულში აქაურობა ლამაზ კუთხედ გადაიქცეოდა.

ბინამ რამდენიმედ გაუქარგა დიდი ქალაქიდან ჩამოყოლილი სევდა და შეეცადა მამაც გაემხნევებია.

— რა თქმა უნდა, ყველაფერი კარგად იქნება, — თავის მხრივ აიმედებდა გიორგი, — რა თქმა უნდა, კარგად იქნება!

მაგრამ გიორგი ტყუილად ცდილობდა დაეთარა შვილისგან თავისი დარდი. მის ხმაში და ნაღვლიან გამოხედვაში აღვივლად იგრძნობოდა, თუ რა მძიმე დარდი დასწოლოდა გულზე.

— აი, ამინდი კი ცუდია, ნამდვილი მარტია, — ამინდზე ჩიოდა და ამით ცდილობდა დაემალა შვილისგან უგუნებობის ნამდვილი მიზეზი. ამოიხრებდა ხოლმე და გაიხედავდა ფანჯრიდან, რომლის იქით მოჩანდა დაბინდული დღე, გაძარცული ხეები და თოვლქვაპისაგან დასველებული შენობები.

სახლის პატრონმა სიმონ ბეროშვილმა უარი თქვა ბინის ქირის აღებაზე.

— არაფერი არ მინდა, ეს ჩემი სახლი სრულ თქვენს განკარგულებაში იყოს თავისი უძრავ-მოძრავით, ყველაფრით! — შესთავაზა მან შემოიხინულთ. — სრულ თქვენს სარგებლობაში დამიტოვებია!

ბეროშვილის სიტყვებში უანგარობა ან სტუმართმოყვარეობის თავაზიანობა კი არ იგრძნობოდა, არამედ სასოწარკვეთაში მყოფი ადამიანის გულგრილობა. გიორგიმ უნებური გაკვირვებით შეხედა და ის იყო დაპირა რაღაც ეთქვა, როცა ისევ მასპინძლის ხმა მოისმა:

— თქვენ თვითონ აირჩიეთ ოთახი. სადაც გნებავდეთ, იქ დაბინავდით. მივდივარ მე... — ჩაიბურტყუნა და ისე აიქნია ხელი, თითქოს ამით ანიშნა, შორს მიედივარო. — სულერთია, აქ მა-

ინც არ მეცხოვრება... ჩემი აქ აღარაფერი არ იქნება... იქ სული მაინც შემჩნება...

გაუძლეა მამა-შვილს და დაატარა ოთახები, თითქოს იმიტომ, რომ დაენახებოდა მათთვის, თუ რას სტოვებდა.

ბეროშვილი პირქუში და მძიმე ხასიათის კაცი ჩანდა. ირინეს კიდევაც ესაიშოვნა, რომ ის წასვლას აპირებდა.

დიდი და ნათელი ოთახები ისე საესე იყო ავეჯით, რომ ზოგან თავისუფლად გავლა სჭირდა. ყველგან პრიალებდა ლაქი, ნიკელი და ვარაყი. აქაურობის პატრონს, ჩანდა, ფული არ დაეზოგნა იმისათვის, რომ ის ბევრი რამ შეეძინა, თუმცა ყველაფერი ეს, როგორც მაშინვე შენიშნა ირინემ, იაფფასიანი სილამაზით პრიალებდა და გემოვნებას მოკლებული იყო.

— აი ამ აღამიანს მიმართეთ თუ რაიმე დაგჭირდეთ, — მიუთითა სახლის პატრონმა ვიღაც ახალგაზრდა დედაკაცზე, რომელიც ერთ ოთახში კარადიდან ჭურჭელს იღებდა და ყუთებში აწყობდა.

ქალმა თვალი შეაღწო უცნობებს, არც უპასუხა გიორგის, როცა მან თავი დაუჯრა, და განაგრძო თავისი საქმე. ერთი წამით სიმონმა რაღაც მწარე ღიმილით გადახედა დედაკაცს და, თითქოს მოფერებით, თავზე ხელი გადაუსვა:

— აწი შენ იცი და შენმა ქალობამ, კატო, როგორ მძუღელი აქაურობას... ყველაფერი ეს ხომ მაინც შენი უნდა ყოფილიყო... ჰოდა, გჭონდეს, ღმერთმა მოგახმაროს... — გულდაწყვეტით თქვა და ოთახიდან გავიდა.

სიმონი დაემშვიდობა ყველას, წავიდა სახლიდან და თან გაიყოლა ჩემოდნებით და დიდი ფუთით დატვირთული ორი ბიჭი. მაგრამ არ გასულა დიდი დრო და იმავე ბიჭების თანხლებით უკანვე დაბრუნდა.

ჯერ კიდევ მაშინ, როცა გიორგიმ და ირინემ ამ სახლში პირველად შემოადგეს ფეხი, ბეროშვილი უკვე სამგზაოდ გამოწყობილი დახვდათ. მას დიდიანვე ეცვა ბეწვის საყელოიანი სა-

ზამთრო პალტო, დაბალყელიანი ჩექმები და ყურებზე ჩამოფხატული ნაცრისფერი კრაველის ქუდი უხურა. დერეფანში ორი დიდი ჩემოდანი და თასმებით შეკრული რაღაც ფუთა ეგდო, რომელზედაც ორი ბიჭი ჩამომჯდარიყო. ესენი ჯერ კიდევ წინა დღეს ჰყავდა დაქირავებული ბეროშვილს და არსად არ უშვებდა მათ. გავიღოდა თუ არა სახლიდან, დაბარგული მიჰყავდა ისინი. ბიჭები ბევრჯერ ახლდნენ სადგურზე, შემდეგ მასთან ერთად შინ ბრუნდებოდნენ, ისე დააწყობდნენ ბარგს დერეფანში, ჩამოსხდებოდნენ ფუთაზე და გულგრილად ელოდებოდნენ იმ წუთს, როცა დაქირავებულის ბრძანებით ისევ უნდა აეკიდნათ ზურგზე ბარგი და სადგურისკენ გაჰყოლოდნენ.

ასე მოუსვენრად იყო ბეროშვილი დიდიდან დაღამებამდე, ღამით კი ყველა კარს თვითონ ჩაჰკეტავდა, გაუყრიდა ურდულებს და ოთახებში დაბორგავდა.

ღამით ქალაქი ბნელი იყო. დუქნებზე აღარ ჩანდნენ სანათურები. რამდენიმე დღის წინათ ქუჩის ფანრებშიც გამოლეულიყო ნავთი და შემდეგ აღარ ჩაუხსამთ. ერთი თუ ორი გაქვარტლული ფანარი ბეუტავდა მხოლოდ სადგურის დარბაზში, სადაც იატაკზე, მაგიდებზე და ფანჯრის რაფებზე ეძინათ სიცივისაგან მოკრუნჩხულ ჯარისკაცებს და მატარებლის მომლოდინე მგზავრებს.

სახლიდან სადგურზე, სადგურიდან ისევ სახლისკენ — ბოლო ორი დღე ასე გაატარა სიმონმა. თითქოს საღლაც მიემგზავრებოდა, მაგრამ სად, თვითონაც ვერ წარმოედგინა. ეშინოდა პატარახევში დარჩენილიყო და ამავე დროს ვერ გადაეწყვიტა წასვლა, ეძნელებოდა აქაურობის დატოვება და გული ისევ სახლისკენ მიუწევდა, სადაც ნაოცნებარი ბუდე ჰქონდა მოწყობილი.

— ჰო, მაგრამ, რატომ სტოვებს ბატონი ბეროშვილი აქაურობას? მე გგონია, ამ ქალაქში ყოფნა საშიში არ უნდა იყოს, — გამოელაპარაკა გიორგი კატოს, როცა დედაკაცმა მათ საცხოვრებელი

ოთახი მიუჩინა და საჭირო ავეჯი გადასცა.

— კარგ დღეს კი დააყრიან თუ დარჩა, — პასუხად მხოლოდ ეს ჩაილულულა კატომ.

გიორგის პირველად სახლის პატრონის ცოლი ეგონა ეს ქალი, რომელიც დიასახლისივით დადიოდა ოთახებში და თან გასაღებების მთელი ასხმულა დაჰქონდა. ოთახებში გაშუღმებით ისმოდა მისი ფეხის ხმა, მთელი დღე რაღაცას საქმიანობდა, რაღაც განკარგულებას იძლეოდა. ასე მოუსვენრად დაფუსფუსებდა დილიდან დღამებამდე, მაგრამ დაღლილობა მაინც არ ემჩნეოდა. ტანჩასკვნილი იყო და, ერთი შეხედვით, ლამაზი ჩანდა. ლაქლაქა სახე და თაფლისფერი თვალები ჰქონდა. თამამი სიტყვა-პასუხი იყო, მოურიდებელი და უკმებიც იყო ზოლმე, ამავე დროს კი ყურადღებიანი და ხანდახან ალერსიანიც.

კატომ მზრუნველობით დააბინავა ხიზნები და შემდეგ რიგიანი საუზმითაც გაუმასპინძლდა.

— მოგწოდიათ, ალბათ... თქვენისთანა განათლებული აღამიანებისათვის საკადრისი იქნებ ვერაფერი მოგართვათ, მაგრამ რა ვქნა, თქვენი ჭირიმე, ამ გაძალღებულ დროში, ამაზედაც ღმერთს მადლობა ეუთხრათ. ნათქვამია: ყველი და პური, კეთილი გული. ასე არ არის?

კატო თვითონაც მიუჯდა სუფრას და შალე სტუმრებს და მასპინძელს შორის ისეთი ძალდაუტანებელი საუბარი გაიბა, თითქოს დიდი ხნის ნაცნობები ყოფილიყვნენ.

როდესაც გიორგიმ ისევ ჩამოაგდო სიტყვა ბეროშვილზე, კატომ ჯერ მხოლოდ ხელი ჩაიჭინა და აგერ როდისღაც ამოიღდა ენა:

— ბელი არ ჰქონია მაგ ცოდვის შეილს... გინდ წასულა, გინდ არა, მაინც დაღუპულია მისი საქმე... აქ ყოფნას, იქნებ, მართლაც წასულა ერჩივნოს... სხვაფერ თუ დაზოგეს, ქარხანას ხომ მაინც ჩამოართმევენ და პირში ჩალა გამოვლებულს დასტოვებენ... მე გეტყვი, განათლება უწყობს ხელს... წერა-კითხვა ძლივს იცის... არ დარჩეს და, სად წავიდეს, სად იწაწალოს? რომ ჰკითხო, ამირებს უცხოეთში გაჰყვეს გაქცეულ

მთავრობას... მერე და იქ რა ხერხს ნახავს, რითი იცხოვრებს? ჰოდა, არ იცის კაცმა რა ქნას, თავის გულს ასკდება...

ირინემ და გიორგიმ მისგანვე გაიგეს სახლის პატრონის ამბავიც: როგორ გახდა ის ქარხნის მფლობელი, რა სიმდიდრე შეიძინა და როგორ გაერია პატარხევის დიდკაცებში.

ეს ამბავი სრულიად ჩვეულებრივი იყო... გაბედულად და მარჯვედ ჩატარებულმა რამდენიმე სპექულაციამ ბეროშვილს მადა გაუღვიძა უფრო მკვიდრი საფუძველი ჩაეყარა თავისი კეთილდღეობისათვის. ჯერ სახლი იყიდა და შემდეგ ლეინისა და კონიაკის ქარხნის აშენება გადაწყვიტა. მისი ანგარიშით, პატარხევის გარშემო მდებარე სოფლებიდან, სადაც გლეხობა მევენახეობას მისდევდა, საჭირო ნედლეულს ხელსაყრელ ფასებში მიიღებდა. ეს იმედი უსაფუძვლო არ იყო, — სოფლელების საარსებო წყაროს უმთავრესად ვენახი შეადგენდა. ხშირად კარგი მოსავალიც მიუღიათ, მაგრამ სარგებლობა მაინც ვერ უნახავთ. ახლომახლო არსად იყო ბაზარი, რომ ყურძენი გასასყიდად გაეტანათ, დიდ ქალაქში წაღება კი ხელსაყრელი არ იყო, რადგან ურმით და გოდრებით ნათრევი ყურძენი გრძელ გზაში იღახებოდა, ფუჭდებოდა და, ისედაც იათად ფასებული, კიდევ უფრო საზარალო ხდებოდა. განსაკუთრებით გაჭირვებას განიცდიდნენ სოფლელები მაშინ, როცა ბუნების ხელშეწყობით

უხვი მოსავლის წელიწადი გამოერეოდა. ეს გარემოება სიხარულს კი არ გვრიდათ, პირიქით, საგონებელში აგვდებდათ, — ყურძნის ფასი კიდევ უფრო იკლებდა და, რადგან სხვა გამოსავალი აღარ იყო, თავისთვის საზარალოდ ყიდდნენ სოფლებში ყორნებით შემოსულ ჩარჩ-ვაჭრებზე, რომლებიც მოუსავლიანი წლებისათვის იმარაგებდნენ ლეინოს.

ქალაქის განაპირას, პატარა გორაკთან, უხსოვარი დროიდან ბუჩქნარით და ეკლით დაფარული ერთი დაუქმებული ადგილი ყოფილიყო. ეს ნაკვეთი სი-

მონმა იაფად შეისყიდა მისი პატრონისაგან, ვილაც ქერივი დედაბერისაგან, რომელსაც თითქმის ვაჭრობაც არ დაუწყია იმით გახარებულს, რომ მისთვის გამოუსადეგარ უსარგებლო ადგილში ფულს მიიღებდა. დედაბერი გაკვირვებულად იყო, თუ რად უნდა დასჭირებოდა ვინმეს ის ქვიანი ზრიოკი, სადაც რიგიანი ხეც არ იზრდებოდა და უმაღლვე დათანხმდა მცირე თანხაზე, რომ მუშტარი არ გაქცეოდა.

როგორც კი დაისაკუთრა სიმონმა ადგილი, თავისი ხელით გაასუფთავა ჯაგნარისგან და მაშინვე შეუდგა ქარხნის აშენებას.

ბეროშვილს ბედმა გაუღიმა საქირო სპეციალისტის დაქირავებამაც. ქარხანა, მართალია, პრიმიტიული იყო, ღარიბი ლაბორატორია ჰქონდა, მაგრამ საქმის მცოდნე სპეციალისტის მოწვევა მაინც აუცილებელი გახდა. მალე გამოიძებნა უმუშევრად მყოფი ერთი ახალგაზრდა აგრონომი მელეინე და აქაც ბედი ეწია ქარხნის პატრონს, — ის ახალგაზრდა უნარიანი და მუყაითი კაცი გამოდგა.

რამდენიმე თვეში ქარხანა მზად იყო და მისი გახსნა ზემოთ აღნიშნა სიმონმა. იმ დღეს დიდი წვეულება გამართა. მოპატივებული ჰყავდა პატარხევის მრავალი წარჩინებული პიროვნება — ქალაქის თავი, ვაჭრები, მაღალი თანამდებობის მოხელენი, უფროსი სამღვდლოება. გულუხვი მასპინძლობა გასწია და, როგორც მოსალოდნელი იყო, ნაღიმი მზარულად ჩატარდა. ქალაქის თავმა დიდი სიტყვაც წარმოთქვა, რომელშიაც ის აზრი გაატარა, რომ სიმონ ბეროშვილის წამოწყება ღირსებას მატებს და ხელს უწყობს ქალაქის წინსვლას და აყვავებას. სტუმრები ქება-დიდებათ მიმართავდნენ, ეხვეოდნენ და მეგობარს უწოდებდნენ. ამ ბედნიერი წუთებით გაბრუნებული და გულაჩუყებული ბეროშვილი ალტაცებით წამოიძახებდა ხოლმე: «თქვენ შემოგველოთ ჩემი თავი, მიმსახურეთ ყოველნაირად! თქვენ ჯერ კიდევ არ იცით, რისი შემძლეა თქვენი სიმონი!».

კატომ კიდევ ბევრი რამ უამბო თუხარელებს სიმონის ცხოვრებზე, მაგრამ გაკვირთაც არაფერი უთქვამს, თუ რა კავშირი ჰქონდა იმ ადამიანთან, ვის სახლშიც ახლა ნამდვილი დიასახლისივით ბატონობდა. ამის გასაგებად გიორგიმ ერთი-ორჯერ ძალიან შორიდებულად და ფრთხილად გადაუკრა კატოს სიტყვა, მაგრამ მან წაუყრუა და პასუხი არ აღირსა.

ეს საიდუმლო მალე სხვისგან გაიგო.

სიმონის სახლში ცხოვრობდა ერთი მოხუცი, სახელად ნესტორი, რომელსაც სამზარეულოს ვეჯრდით პატარა საკუქნაო ჰქონდა მიჩენილი. მოხუცი პირქუში და სნეული ჩანდა. მიუსაფარი კაცივით დაპირილობდა შინ და გარედ. ვერ იტანდა მარტის ნოტიოს და სიცივეს. მოკრუნჩხულიყო და ისეთნაირად იფუთნებოდა თავის გაცრეცილ ძველ პალტოში, რომ ამის დამნახავი უნებურად თვითონაც სიცივეს იგრძნობდა. ხანდახან მთელი დღე ისე გაივლიდა, რომ ერთ სიტყვასაც არ იტყოდა, ხოლო თუ რაიმეს შეეკითხებოდნენ, უნდობლად და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად გაიმეტებდა მოკლე პასუხს.

მაგრამ ერთხელ, როცა გიორგიმ ჰკითხა, ჰყავდა თუ არა სიმონს მეუღლეო, ნესტორმა ჯერ თავისებურად მოუჭრა: «არა, არ ქნა სიყვით!» — შემდეგ კი, სრულიად მოულოდნელად ენა ამოიღვა და, მისთვის უჩვეულოდ, გრძლად გააბა სიტყვა:

— ბევრჯერ ვურჩიე ოჯახს მოჰკიდებოდა, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ გადავაწყვეტე ეს უბრალო საქმე... არის აქ ერთი ქალი. სიმონის მოგვარება, მაგრამ ნათესავი არ არის. მარჯვე დედაკაცია, სამეურნეო საქმეშიც გამოცდილია. აქამდე ბუფეტს განაგებდა საღვურზე. შესახედავდაც მოსაწონია. აი, სწორედ ის, ჩვენთან რომ დადის. დიახ, კატო... წინათ სიმონი აპირებდა კიდევაც შეერთო, მაგრამ, ამ ბოლო დროს, რატომცა, არც ჰოს ამბობს, არც უარს... ერთხანს მიზეზობდა, არა ვარ სიოჯახოდ მომზადებულიო. ახლა, ღვთის მადლით,

ყველაფერი ხელს უწყობს, მარა საშველი მაინც არ დაადგა. ალბათ, უკეთეს ქალს ვძებნ, აბა სხვა რა მიზეზი უნდა იყოს... კატოს ვილა ჩივა, თავისი თავი დაჩაგრა. მარტოხელი კაცის ცხოვრება, მოგეხსენება, ნადირისას ჰგავს. თუ კატო აღარ უნდა, სხვა მაინც მოიყვანოს. სიმონს რომელი ჰქუამყოფელი ადამიანი დაუკავებს ქალს? რაღას უცდის, არ ვიცი... ცოლი რომ შეერთო, აქაურობას მაღლი მოეცებოდა და ჩემთვისაც უკეთესი იქნებოდა. ლოგინად რომ ჩავვარდე, წყლის დამღვეინებელი მაინც მეყოლება...

ყველაფერი ეს გულისტყვილით თქვა და, ბოლოს, იმისათვის, რომ ვილაც საწყალ გლახად არ ჩაეთვალა გიორგის, ერთგვარი სიამაყითაც დაუმატა:

— შენ უცხო ბრძანდები და არ იცი ჩემი ამბავი... ერთი დრო იყო, მეც პატივსაცემი კაცი ვიყავი. ნამდვილად... სიმონს თუ დღეს ქვეყანა იცნობს, ჩემი წყალობით... დიახ, ჩემი წყალობით. მე ვზრდიდი, მე ვებატრონობდი. ვინმე შემოხიზნული და მუქთამქამელი არ გეგონო, სიმონზე დიდი ამაგი მაქვს გაწეული და ახლა ის ვალდებულიცაა მომხდლოს... ეგ კი არა, მამამისი რომ ცოცხალი იყოს, ისიც თავის თავს მოვალედ ჩათვლიდა პატივი ეცა ჩემთვის.

იმისდამიხედვით, თუ როგორ ეპყრობოდა სიმონი ნესტორს, ვერავენ იტყოდა, რომ მისდამი რაიმე გულთბილი გრძნობა ჰქონდა. მაგრამ თუნდაც იმიტომ, რომ თავის სახლში დაბინავებული ჰყავდა და ითმენდა ამ არასასიამოვნო მოხუცს, საფიქრებელი იყო, წარსული რაღაცათი აკევირებდა მათ...

სიმონ ბეროშვილის მამა ბესარიონი უმიწაწყლო გლეხთაგანი იყო. თავისი წინაპრებისაგან მან მემკვიდრეობით მიიღო კიყნა ეზო, ხელისდადება სახნავი ადგილი, ამასთანავე ღონიერი კუნთები და დიდი მარაგი ოფლისა, რომ დაუსრულებლად ეღვარა ის მიწაზე.

ბესარიონის ცხოვრება, ალბათ, ბედის მორჩილებაში მყოფ მის მამაპაპათა ცხოვრების განმეორება იქნებოდა, მაგ-

რამ მათგან განსხვავებით ბუნებამ მოუსვენარი სული მისცა. ^{ხისკითხის} ამ თვისებამ კი ძირფესვიანად შესცვალა მისი დღეების მდინარება.

ახალგაზრდა, სიცოცხლით სავსე გლეხი თავდაპირველად შეეცადა რაც შეიძლება მეტი სარგებელი მიეღო თავისი მიწისგან. მაგრამ ერთ მტკაველ ნაკვეთს, იმასაც ფერდობიანს, თითქმის ფრიალოს, რომელსაც წვიმა ჩამორეცხავდა ხოლმე, არ შეეძლო სასწაული მოეხდინა და იმაზე მეტი მიეცა, რასაც იძლეოდა.

ძალაუნებურად, ბესარიონი თავისი მიწის ტყვედ იყო ქცეული. ეს პატარა ნაკვეთი ფიზიკურად კი არა, უფრო სულიერად სტანჯავდა მას. მაგრამ რაც უფრო უჭერდა მუხრუჭებს ცხოვრება, მით უფრო მოუთმენელი და ბედთან შეურიგებელი ხდებოდა ეს ჯიუტი გლეხი.

ბევრჯერ გამწარებით დაფიქრებულა თუ რა ეღონა, რა გამოსავალი ებოვა, და ერთადერთი რაც მოისახრა, ის იყო, რომ ზამთრის თვეებში წასულიყო ქალაქში და რაიმე დღიური სამუშაო აეღო. ამ განზრახვით მართლაც ჩადიოდა ხოლმე პატარხევში და იქ ხან რკინიგზის სადგურზე მტვირთავად მუშაობდა, ხან მიწას ბარავდა ვინმეს ბაღში. ავად თუ კარგად, როგორც იყო, გაათრევდა ზამთრის თვეებს, გაზაფხულზე კი აიკიდებდა გულდა-ნაბაღს და ისევ სოფელს მიაშურებდა.

ყველაფერი იმგვარადვე იწყებოდა, როგორც შარშან და შარშანწინ. ისევე წამება და ისევე იმედის გაცრუება, მაგრამ იქაურობის დატოვება და თავისი ძველი საბუღარის მოშლა ვერ გაეხდენა, ვერ იქნა და გულიდან ვერ ამოიგდო მისი სიყვარული.

ბოლოს მაინც იძულებული გახდა დაეტოვებია სოფელი. საამისო ბიძგი ჰქრა სრულიად უბრალო შემთხვევამ: ერთხელ ღამით ნიაღვარი მოვიდა, გათენებისას კი ბესარიონმა დაინახა, რომ წინკართან საჩრდილობლად დარგული თუთის ხე მოვარდნილ წყალს მიწიანად

ეზოს ბოლოში ჩაეტანა და სხვისი ყანის ლობესთან მიერ იყა. ამის დანახვაზე ჯერ თავში ზელი ირტყა, ძალიან ემწარა, მაგრამ ბესარიონი იმერელი გლეხი გახლდათ, რომელიც გამწარების წუთსაც ხშირად იუმორით კმაზავს; ლობეზე უღონოდ მიწოლილ ხეს სევდიანი ღიმილით გადახედა და ისე მიმართა, თითქოს სულიერს ელაპარაკებოდა:

— რაო, ვითომ მად ყოფნა გირჩევენია? ახლა და, შენი ჭკუით, სახლიც გადმოვდგა, არა? შენს ნებაზე ვილოდილო? არ ავიდგა გვერდები! ტფუ!

იმ ნაშემოდგომევეს ბესარიონმა გაბედა და გაჰყიდა ეზო-საყანე, გულისტკივილით დაემშვიდობა იქაურობას და საცხოვრებლად ქალაქში გადავიდა.

პატარხევეში ის შეხვდა და შეუამხანაგდა ნესტორს, რომელსაც ბაზრის მოედანთან ღვინის სარდაფი ჰქონდა. სავაჭრო დახურვის პირზე იყო მიმდგარი, მაგრამ ბესარიონმა უნარი გამოიჩინა, სოფლიდან ჩამოტანილი პატარა თანხა გონივრულად მოიშველია და რამდენიმე თვეში კიდევაც მკვიდრ ნიადაგზე დააყენა საქმე.

ის უკვე ჰალარაშერეული იყო, როცა ქალი ითხოვა და სიმონი შეეძინა. მის მეტი აღარც ჰყოლია, მაგრამ თავისი საქმით გართულს მაინც არ მოუტლია იმისათვის, რომ შეიღზე ეზრუნვა.

წამოჩიტული სიმონი დილიდან საღამომდე თავის ტოლ ბიჭებში დატანტალობდა ქუჩებში. ხანდახან დღე ისე გაივლიდა, რომ არაფერი მოიკითხავდა სად იყო და რას აკეთებდა. თავის ნებაზე მიშვებულ ბიჭი დროს ისე ატარებდა, როგორც უნდოდა: მდინარეში საცურაოდ დადიოდა, ახლომახლო ტყეებში ნავარდობდა, ხან კი სხვისი ბაღიდან ხილის მოპარვაში ეჯიბრებოდა თავის მეგობრებს. არაერთხელ სახედაკაწრული და გალახულიც დაბრუნებულა შინ, მაგრამ ამ ამბავს ბავშვისათვის ბუნებრივ მოვლენად თვლიდნენ მშობლები და ამიტომ ყურადღებაც არასოდეს მიუქცევიათ.

ბოლოს მაინც მოხდა ისე, რომ პატა-

რა სიმონმა დაიმსახურა მამის ყურადღება და მისი გაკვირვებაც გამოიწვიას ერთხელ, შინისკენ მიმავალმა ბესარიონმა დაინახა ქუჩის პირას ქვაფენილზე ჩამომსხდარი ბიჭების ჯგუფი. ბავშვები მოშტერებოდნენ ახლად გახსნილ დუქნის აბრას, პატარა სიმონი კი ჩამარცვლით უკითხავდა მათ, თუ რა ეწერა ბრჭყვიალა ფერებით მოხატულ აბრაზე. ამ ამბავმა გააოცა წერა-კითხვის უცოდინარი ბესარიონი, მან თავისი შვილი დიდად ნიჭიერ ბავშვად წარმოიდგინა და მალე სკოლაშიც მიაბარა. ერთ-ორ წელიწადს ბიჭი მართლაც ბეჯითობას იჩენდა, მაგრამ შემდეგ სწავლაზე გული აიყარა და აღარც მშობლები მიძალეზიან — ბესარიონს ისიც დიდ ამბავად მიაჩნდა, რომ მისმა ბავშვმა წერა-კითხვა იცოდა, ამით დაკმაყოფილდა და თავის მომხმარებელ წაიყვანა სარდაფში. აქ პატარა სიმონი მალე გაიწაფა ვაჭრობაში და ბევრი სხვა რამ ისეთიც ისწავლა, რაც ახალგაზრდისათვის სრულიად არ იყო საქმრო. მან ძალიან აღრე გაიგო, რომ სავაჭრო საქმეში მარტო პატროსანი შრომით წინ ვერაფერი წაიწევდა, მოტყუებით ფონსგასახლეული და თავისდასაძვრენი სხვადასხვაგვარი ხერხი ისწავლა და ის ვარგონიც შეითვისა, რომელიც ხშირად ესმოდა სარდაფში დროსგასატარებლად ჩამოსული მუშტრებისაგან.

შვილის უნარიანობით ფრთამესხმულ ბესარიონს ფარული განზრახვა ჰქონდა შეესყიდა ნესტორისაგან მისი ნაწილი და მარტო დაპატრონებოდა სავაჭროს; ალბათ კიდევაც შეისრულებდა სურვილს, მაგრამ არ დასცალდა, — რაღაც ჩუბის დროს მძიმედ დასტურეს სატყვერით და რამდენიმე დღეში სიცოცხლეს გამოეთხოვა. სიკვდილის წინ მან იხმო ნესტორი, შვილობილად მოჰკიდა სიმონი და ფიცი ჩამოართვა, რომ მამობას გაუწევდა და არაფერს დაუკარგავდა, რაც მას წილად ერგებოდა.

ნესტორი თითქოს არც აპირებდა მიცემული სიტყვა დაერღვია, მაგრამ კიდევაც რომ მოენდომებია, ველარაფერს

გაიტანდა, — ჭაბუკობაში შესულმა სიმონმა იმდენი ჭკუამახვილობა და სიმაჩრვევე გამოიჩინა, რომ მალე თვითონ გახდა სავაქროს ფაქტიური მფლობელი.

ცხოვრებამ ადრე დაანახა სიმონს თავისი ბრჭყალები, მაგრამ არც ჭაბუკი აღმოჩნდა მხდალი და ადვილად დასამორჩილებელი. პირიქით, რაც უფრო მეტად ეკიდებოდა ცხოვრებას, მით უფრო შეუპოვარი და ამტანი ხდებოდა. რაც დრო გადიოდა, ახალგაზრდა სიმონი აღარ კმაყოფილდებოდა თავისი პატარა საქმიანობით, ის თავის თავში ძალას გრძნობდა და რადგან დროც და გარემოც ხელს უწყობდა, დიდ მომავალზე ოცნებობდა.

მეგობრებთან მოთათბირების შემდეგ ბეროშვილმა ბოლოს ისევ პატარხევში დარჩენა გადაწყვიტა.

ამ გადაწყვეტილებით შინ დაბრუნებული, გამორატებული და პირქუში, ჩაიკეტა ის თავის ოთახში. იშვიათად, მხოლოდ რამდენიმე წუთით თუ ეჩვენებოდა ვინმეს და არც კითხულობდა იმას, თუ რა ამბავი იყო ქალაქში. როცა ერთხელ ქალაქიდან მოსულმა ნესტორმა დააპირა ეამბნა მისთვის ქუჩაში მომხდარ რაღაც შემთხვევაზე, სიმონმა მაშინვე გაბრაზებით მიიძახა:

— არაფრის გაგონება არ მინდა. სასიკეთოს მაინც არაფერს იტყვი, ჩუმიად იყავი შენთვის!

ხანდახან ისევ კატო თუ შებედავდა მასთან შესვლას, მაგრამ ისიც მცირე ხანს რჩებოდა. არავისთან ლაპარაკი არ უნდოდა, თითქმის მთელი დღეები გაუხდელი იწვა თავის გულს შემომსკდარი... ყველაფერი ილუპებოდა, სიზმარით ჰქრებოდა. ჯერ კიდევ რაღაც ერთი კვირის წინ ამ ოთახიდან ბევრჯერ გაუგონია როგორ ხმაურობდა მისი ქარხნის სახურავზე ორთქლის საღენი მილი. გუგუნებდა ის, თითქოს მთელ ქალაქს გადასძახოდა ბეროშვილის სახელს

და თითქოს კიდევაც უამბობდა იმ ბედნიერ დღეებზე, რომლებიც მომავალში ელოდა... ხანდახან ახლაც ელანდებოდა სიმონს ის ხმა, მაგრამ ჩვენება უმაღლე ქრებოდა და სანატრელი ხმაურის მაგიერ მკაფიოდ ესმოდა მხოლოდ ის, თუ როგორ ებრძოდა ფანჯრებს მარტის სუსხიანი ქარი.

სასოწარკვეთილ მოლოდინში რამდენიმე დღემ გაიარა.

როცა დასაყლოთისკენ წავიდა უკანასკნელი მატარებელი და ხევის პატარა ქალაქი დასტოვეს ჯარისკაცთა უკანასკნელმა რაზმებმა, ჩაბნელებული ქუჩების სიჩუმეში ჯერ შორიდან, შემდეგ კი ახლოდან რაღაც უჩვეულო ხმაური და, ბოლოს, სიმღერაც მოისმა.

— რა ამბავია? — გაკვირვებული იყო სიმონი.

სიმღერა იმდენად მოულოდნელი იყო და ისე არ ეგუებოდა მის წარმოდგენას ქვეყნის დაქცევაზე, რომ ჯერ მოლანდება ეგონა. გაოცებულმა ფანჯარა გააღო და გაიხედა. ქარის ზუზუნთან ერთად ოთახში სიმღერა და ყიჟინა შემოიქრა.

სიმონმა ქალაქში გასვლა დააპირა, მერე გადაიფიქრა და ამბავის გასაგებად ისევ ნესტორი გაგზავნა... ვინ იყო გახარებულნი? ვის ჰქონდა ხალისი, ვის ემღერებოდა ამ სუსხიან ღამეში?

ვერ გაერკვია რა ხდებოდა ქალაქში. ხან რაღაც წუთიერი იმედი მიეცემოდა, მერე ისევ სასოწარკვეთა იპყრობდა.

აქამდე სიმონს არ მოუკითხავს მის სახლში დაბინავებული ვიღაც თბილისელი ხიზნები, აღარც ახსოვდა ისინი, ახლა კი უეცრად მოაგონდა და თითქოს იმ იმედით, რომ ნუგეშს მიიღებდა, შეაღო მათი ოთახის კარი და შევიდა.

— მოხარული ვარ, რომ გვიანხლეთ, — თავაზიანად მიეგება გიორგი, რომელსაც ჯერ კიდევ ვერ შეენიშნა თუ რა ამღვრეული თვალებით მიშტერებოდა სახლის პატრონი.

სიმონი მძიმედ ჩამოჯდა სკამზე.

— ჩვენ დიდად მადლობელი ვართ თქვენ, დიდად... — განაგრძობდა გი-

ორგი. — თქვენ იშვიათი ყურადღება გამოიჩინეთ ჩვენდამი... კარგად, ერთობ კარგად მოვეწყვეთ... თავს ისე ვგრძნობ, თითქოს მყუდრო სავანეში მოვხვდი.

თავისი მადლობა გიორგიმ მოულოდნელად დაამთავრა იმით, რაც გულზე მოხვდა სიმონს:

— მაშ გადაწყვეტეთ აქ დარჩენა? კარგი ჰქენით, ასე სჯობს, რა თქმა უნდა...

ის კიდევ რაღაცას ლაპარაკობდა, მაგრამ ბეროშვილი ყურს არ უგდებდა. გიორგის კმაყოფილი კილო დაცინვადაც ეჩვენებოდა. ვინ ეკითხებოდა ამ საიდანაც მოთრეულ კაცს სხვისი ჭკუის სწავლებას, ან რა იცოდა მან — კარგი იყო თუ ცუდი პატარხეში დარჩენა!

გიორგით უკმაყოფილო სიმონმა მის შვილსაც გულმწყრალად შეავლო თვალი. ირინეს მკრთალი სახე მას ულამაზო ეჩვენა.

— ძალიან კარგი ქენით, რომ დარჩით, — თავისას განაგრძობდა გიორგი. — ან სად უნდა წასულიყავით, ვისთან? ვის ვუნდივართ ჩვენ უცხოეთში? ასე არაა, ირინე?

ქალიშვილმა არ უპასუხა.

— აი ჩვენც, ახლა რომ დავფიქრდები, არ ვიცი რატომ წამოვედით ქალაქიდან... მგონი ერთი-ორი კაცის ფეხის ხმას ავყევით, მეტი არაფერი... იქნებ სხვებს ჰქონდათ სერიოზული მიზეზი გაცილოდნენ იქაურობას, მაგრამ ჩვენ? მგონი ავიქარდით, მგონი შეეცდით... ხელისუფლება გამოიცვალა, მაგრამ იქ ხომ იგივე ხალხი დარჩა? ასე არაა, ირინე?

თუხარულს ჩვეულებად ჰქონდა დასტურისათვის ქალიშვილისათვის მიემართნა ხოლმე, მაგრამ ის ამგვარ შემთხვევაში თითქმის არასოდეს პასუხს არ აძლევდა. ირინე ახლაც მდუმარედ იჯდა და გულგრილი ჩანდა ყველასა და ყველაფრისადმი. ის უკმაყოფილო იყო იმით, რომ სახლის პატრონის უდროოდ მოსვლამ მყუდროება დაურღვია და წიგნის კითხვა შეაწყვეტინა.

სიმონს უკვე წასვლა უნდოდა ოთახიდან, მაგრამ როგორღაც ვერ მოხერხებია, იჯდა დაღვრემილი და მანამდეც კი დედაც, რომ მათთან მივიდა. რა უნდოდა აქ, ვინ იყვნენ ისინი, რატომ ცხოვრობდნენ მის სახლში?

გიორგი რაღაც ძველად მომხდარ შემთხვევას უამბობდა, როცა დერეფანის კარის ჭრიალი გაისმა. ბეროშვილი მაშინვე ადგა და გავიდა ოთახიდან.

დერეფანში ახლად შემოსული ნესტორი შემოეფეთა.

— რაო, რა გაიგე?

ნესტორი გაცივებულ თითებს იორთქლებდა და პასუხს არ ჩქარობდა.

— ჰო, რაო? ვინ არიან? რა ხალხია?

— ვინ იქნება, აქაურები არიან, — გულგრილად ჩაილაპარაკა ნესტორმა.

— მერე რაო? ა? რა გვინდაო?

ნესტორი ისევ თითებზე იორთქლავდა.

— ამოიღე ენა, შე ცოდვისშვილო! — მიაყვირა სიმონმა.

— რა ვიცი, დროშები გამოუტანიათ და დადიანს. არც ბნელს ერიდებიან, არც სუსხს... გახარებული არიან და რა უხარიათ, ჰკითხე მათ... ვიღაც ტინგიცა ბიჭი იჭაჭებოდა: ხალხის ხელისუფლება მოვიდაო...

ძლივს შეიკავა თავი სიმონმა, რომ არ სცემოდა მოხუცს, რომელმაც ზეირიანად ამბავის მოტანაც ვერ შესძლო.

— გაათავდა ყველაფერი! — თავის ოთახში ჩაეკტილი ოხრავდა და ბორბავდა ბეროშვილი.

მთელი ღამე ესმოდა როგორ ღმუროდა ქარი ქალაქში. ქარი თოვლსა და წვიმას აყრიდა ფანჯრებს. ვინ დადის გარეთ, ვისი ყიფინა ისმის იქიდან? რა იქნება ზვალ?

იგივე ცა დაჰყურებდა პატარხეცს, იგივე გორაკები შემორტყმოდნენ, იგივე სახლები და ხალხი დარჩენილიყო ძველგდან, მაგრამ ხევში ჩაბუღებული პატარა ქალაქის ცხოვრება მაინც ის აღარ იყო, რაც წინათ.

ვინც გაივლის ქალაქს თავიდან ბოლომდე, — ეს არც ისე დიდი მანძილია და არაეინ დაიღლება, — ზოგან აგურის და ზოგან ხის დახავესებულ კედლებზე წარსული დღეების ამბავსაც ამოიკითხავს. პატარხევში არა მარტო სახლები ჰგავდნენ ერთმანეთს. თუ ვინმე საგანგებოდ ნახავს რამდენიმე აქაურ მკვიდარს და გაიხსენებს იმ დღეებს, რომლის მომსწრენიც ისინი იყვნენ, არ გაუქირდება იმის გაგება, თუ როგორ მიმდინარეობდა აქამდე პატარხეველთა უმრავლესობის ცხოვრება.

უსწორო, ვიწრო ქუჩების ნაპირებზე და ალაც ეზოს სიღრმეში აშენებულ სახლებში იშვიათად თუ დაარღვევდა სიჩუმეს გარედან შემოსული რაიმე ხმაური. მშვიდი იყო ქუჩა და კიდევ უფრო მყუდრო და მომხიბლავი გახლდათ ჩიხა, სადაც გაზაფხულიდან შემოდგომამდე მშვიდად სძოვდნენ ხოლმე ბალახს ღობეზე ბაწრით მიბმული ხბოები და ბატყნები.

ერთ ასეთ ჩიხში, რომელიც ქალაქის შუაგულში მდებარეობდა, მარჯვნივ იდგა ტარიელის სახლი, მის პირდაპირ კი ბეკოსი. ეს სახლები და ეზოები ძალიან ჰგავდნენ ერთმანეთს. მხარი რომ ვინმეს შეეცვლოდა, ბეკოს ეზოში შესვლის მაგიერ ტარიელის ეზოს კიშკარს შეაღებდა. უცხოს კი არა, თვითონ პატრონებსაც, როცა ძალიან მხიარულ გუნებაზე დაბრუნებულან, შესლიათ ხოლმე კიშკარი. ასეთი ამბავი, რა თქმა უნდა, იშვიათად მომხდარა, რადგან ბეკო და ტარიელი ფრიალ წესიერი მოქალაქენი იყვნენ, მაგრამ მაინც მომხდარა. ან კი რა ექნათ, პატარხევში მოსაწყენი ცხოვრება იყო და ცოცხალ ადამიანს ხანდახან სული წასძლევდა ზედმეტი კიბით მაინც გაეხალისებინა თავი. მაგრამ ამისთვის განა შეიძლებოდა ვინმეს გაეკიბა ბეკო ან ტარიელი? ვერა, ვერავინ იტყოდა, რომ ისინი რაიმე სამრახის მოქმედებაში შენიშნული ყოფილიყვნენ.

პატარხევში, სადაც მოწყენილი და დუნე ცხოვრება იყო, მართალია, თქმულა ხოლმე უცნაური რამ ამბავი ბეკოსა

და ტარიელზე, მაგრამ ამ პატარა ქალაქში ვისზე არ თქმულა ჭორი? მაინც რა ჭორიო, შეიძლება იკითხოს ვინმემ? ის ამბავი, რომ ისინი არც თუ უცოდველად ვაჭრობდნენ თავიანთ დუქნებში და გულუბრყვილო მყიდველისათვის უფარგისი საქონელი შეუპარებიათ? ამას ხომ ყველა ვაჭარი ჩადიოდა პატარხევში? და მათი უმთავრესი საზრუნავი იყო ესეათ, ექამათ, კუჭი გაეძლოთ და დაბინდების უდრტვივლად ძილად მიგდებულყვნენ? მაშ მტეტი რა უნდა ექნათ ხევის პატარა ქალაქში, სადაც ვერავითარ სხვა სულიერ საზრდოს ვერ პოვდა ადამიანი?!

არა, რა თქმა უნდა, თუ ძალიან კრიქაში ჩავუდგებით, ცოტაოდენი ცოდვები მათაც მოსდევდათ, — აბა ვინ არის ამ ქვეყანაზე სრულიად უცოდველი! — მაგრამ მაინც ისეთი არაფერი ყოფილა, რომ მათთან ნაცნობობა და შეგობრობა ვინმესთვის სათავილო და სამარცხენო ყოფილიყო. ეგ კი არა, მრავალი ღირსებაც გააჩნდათ, რად ღირდა თუნდაც ის, რომ გულკეთილები და სტუმართმოყვარენი იყვნენ. რამდენ ვინმეს გულუხვად გამასპინძლებიან, და მერე როგორ მოუხსენიათ მათთვის! და თუ მაინც ხანდახან გადამეტებული ჭორი თქმულა ბეკოსა და ტარიელზე, ამაში დამნაშავე იყვნენ არა იმდენად პატარხეველები, რამდენადაც მათი ერთფეროვანი ცხოვრება. ამ ჭორით ერთგვარად მაინც შეპქონდათ რაღაც ხალისი თავისი მოწყენილი დღეების მდინარებაში. მოწყენილობა! ვის არ უგრძენია მისი ბოროტი ძალა! პატარხევში კი ვინ იქნებოდა, რომ მოწყენილობას არ დაეჩაგრა. სევდიანი იცოდა იქ გათენებაც, როცა ხევში ჩამოწოლილი ნისლი ზანტად იწყებდა ამლას; სევდიანი იცოდა აქ საღამოც, როცა ეზოს ბალახში ჩაბუდებული კალიების ძილისპირული განუწყვეტლივ ისმოდა დაბინდებიდან გათენებამდე. ასეთ გარემოში ადამიანი ხანდახან მოჭორავ და დათვრები კი არა, მშვიერ მგელივით მორთავ ყმუილს.

ბეკო და ტარიელი დიდი ხნის შეგობ-

რები იყვნენ და პირველი შეხედვით გარეგნობითაც ჰგავდნენ ერთმანეთს. ორივე დაბალი და პირმრგვალი, ორივე ქერა და თავტიტველი, ორივეს ერთნაირად შექალაქარაგებული უღვაში და ერთნაირი მუქქვი ლოყაზე.

როცა ქმრები შეგობრები არიან, მათი ცოლებიც შეგობრობენ. ტარიელის მეუღლემ გულქანმა ზუსტად იცოდა რამდენი ფრთა ქათამი ჰყავდა ბეკოს მეუღლეს მარიამს და მარიამმაც შეუცდომლად იცოდა რამდენ კვერცხზე იჯდა გულქანის კრუხი. მარიამი ყოველთვის აკაპასდებოდა, როცა მის ეზოში სხვისი ფრინველი გადავიდოდა, მაგრამ გულქანის ქათმებს საყენესაც ვადაუყრიდა ხოლმე. როცა ერთხელ მარიამს ვიღაც ნათესავი მოუკვდა, გულქანმა თავის სტუმრებს სიმღერა არ ათქმევინა, ხოლო როცა გულქანს დედამთილი გარდაეცვალა, მარიამი დაჯდა ქირისუფლად და სამძიმრებსაც იღებდა.

ტარიელი და ბეკო რაიმე განსაკუთრებულ შემთხვევაში თუ მივიდოდნენ სახლებში ერთმანეთთან, მაგრამ დღე ისე როგორ გავიდოდა, რომ ლაპარაკით გული არ ეჯერებიათ: თავიანთ აივნებზე გადმომსხდარნი, ხმამაღლა ესაუბრებოდნენ ერთმანეთს.

ბეკოს და ტარიელს იშვიათად თუ დაუშალნიათ ერთმანეთისათვის თავიანთი გულისნადებები და მრავალ საჭირბოროტო ამბავზე ჩამოუგდიათ ხოლმე სიტყვა. ხანდახან ქალაქის ქირვარაშხედაც უყვარდათ ლაპარაკი და არა ერთხელ უოცნებიათ: რა კარგი იქნებოდა, ვთქვათ, რომ ყველა სახლის წინ ფანარი ჩამოეყიდნათ, ანდა ისეთი ღრმა ყოფილიყო ხევის ქალაქში ჩამავალი მდინარე, რომ შესაძლებელი გამხდარიყო ნავით გასეირნება.

პოლიტიკის შესახებაც იცოდნენ ხოლმე სჯა-ბაასი, მაგრამ აქ სადაო არაფერი ჰქონდათ — ორივე ერთნაირი აზრის იყო და არასოდეს შეკამათებულან.

ხანდახან გაზეთსაც წაიკითხავდნენ. არც თუ მაინცდამაინც იმიტომ, რომ ქვეყნის ამბებით იყვნენ დაინტერესებულნი,

მაგრამ, ალბათ, გამოვიციდიათ, სასიამოვნოა ხოლმე გაზეთის წაკითხვა განსაკუთრებით მაშინ, როცა სხვა საქმე არაფერი გაქვს, არ იცი რითი გაირთო თავი და როგორ მოკლა მოსაწყენი დრო. კაცმა რომ თქვას, მართლა კარგი გასართობიც არის, თუმცა ერთხელ ბეკოს ცხოვრებაში ისეთი შემთხვევა იყო, რომ გაზეთმა კინალამ ერთმანეთს წააჩხუბა მოყვარული ცოლ-ქმარი.

...თითქმის იმავე ტანსაცმელში, რომელშიაც რამდენიმე წუთის წინ ოთახში ეძინათ, ბეკო და მარიამი უკანა აივანზე გამოვიდნენ.

მზე გადახრილი იყო. მაღალ ქაღარც გრძელი ჩრდილი დაეფინა. ცხელოდა.

ცოლი და ქმარი კიდევ ვერ გამოფხიზლებულიყვნენ დახუთულ ოთახში ძილისაგან.

მარიამმა გოგოს ცივი წყალი ტაშტით მოატანინა და ფეხები ჩაღვა გასაგრილებლად. ბეკომ შურით გადახედა, მაგრამ ძილისაგან ისე იყო გაოგნებული, რომ დაეზარა ეთქვა გოგოსთვის მისთვისაც მოეტანა. ერთხანს ითმინა და შემდეგ როცა მარიამმა ფეხები ამოიღო, თავისთვის მოიჩინა ტაშტი.

— აგიღუღებია, შე ქალო! — უკმაყოფილოდ ჩაილაპარაკა ბეკომ.

ქადრის ჩრდილი თანდათან გრძელდებოდა. მზე სპილენძის ფერი ხდებოდა. შორიდან მატარებელმა დაიკვილა.

— მატარებელი იყო?

მარიამმა, რომელიც გაზეთის ბოლო გვერდზე სამგლოვიარო განცხადებას კითხულობდა, არ უპასუხა.

კითხვითაც რომ არ ყოფილიყო გართული, ალბათ, არც მაშინ უპასუხებდა, რადგან დარწმუნებული იყო, რომ ბეკომ გარკვევით გაიგონა ორთქლმავლის ხმა.

ბეკომ ერთხანს უცედა პასუხს. დალაპარაკება უნდოდა. ბოლოს ვეღარ მოითმინა.

— გაზეთს კითხულობ? ვინ მოკვდა?

მარიამს რამდენიმეჯერ ჰქონდა წაიკითხული სამგლოვიარო განცხადება, მაგრამ მაინც დაუზარებლად დაიწყო:

— „გაუბედურებულნი და უნუგე-
შოდ მყოფნი“...

— თვითონ მიცვალეული ვინ იყო?

— ვილაც ნოშრევან დეკანოიძე, —
პასუხი იწება მარიამმა.

— არ გამიგონია! — გულგრილად
თქვა ბეკომ.

მარიამს ჯერ კიდევ არ დაემთავრებია
ჭირისუფალთა სახელების ჩამოთვლა,
რომ ბეკომ ისევ შეაჩერა:

— დაიცა, ქალო... ვერ გავიგე, ბიცო-
ლა რომელია?

— რომელია და მართა.

ბეკომ გაკვირვებით შეხედა ცოლს.

— ჩემი არ იყოს, შენც დაეთარი აგე-
რია. ბიცოლა კი არა, დეიდა უნდა იყოს.

— ეს სხვა არის, სხვა... დაუკვირდი,
როცა ვკითხულობ!

— ნუ ცხარობ, დედაკაცო. გაცხარე-
ბა რა საკადრისია. აი, დახედე რა სწე-
რია: „მესამენი დეიდები ანასტასია, ტუ-
ფა, მართა და“...

ეს სხვა მართაა, გამოტყინებულა! —
თავი ველარ შეიკავა მარიამმა. — ჭევეყა-
ნაზე ერთი მართას მეტი არავინაა? ვი-
თომ არ შეიძლება ბიცოლა მართა ჰყო-
ლოდა და დეიდასაც იგივე სახელი რქმე-
ოდა?

— ეგ კი შეიძლება. ასე სთქვი, მამა-
ცხოვნებულა, რა გაკვირებს!

ბეკომ უეცრად მოიწყინა. ცოლს მია-
ჩერდა და ჩუმად, ძალიან ჩუმად დაუ-
ძახა:

— მარიამ!

ქალი მეორე სამგლოვიარო განცხადე-
ბას კითხულობდა.

— მარიამ, გაწყრა ღმერთი და მომი-
კვდი... რალა მეშველება მე უბედურს?
ცოლმა გაკვირვებით გადახედა.

— რაო?

— არა, ისე, სიტყვაზე... ღმერთმა ნუ
მომასწროს, მაგრამ ეთქვათ, მოხდა ასე...
წარმოვიდგინოთ... რალა ვქნა მაშინ? ვინ
იქნება ჩემი პატრონი?

— მერე და, რა გაგიკვირდება? ცული
შვილები დავიზარდე? ლენტორი აგერ
არაა?

ბეკომ შვილის სახელი გაიმეორა. კრე-
ალოსანი ათამამა.

— გაწყრა ღმერთი და მოკვდავნი
ტორი!

— ნუ მოესწარი მაგას! — შიდახა მა-
რიაში.

— წარმოვიდგინოთ, მოხდა..

— რას ჩერჩებობ, აღამიანო?

— ეთქვათ, ისე სიტყვაზე...

— ვასილი მოვივლის... საიმედო შვი-
ლი არაა, თუ?

— იცოცხლე საიმედო ის იყოს, —
დაუდასტურა ბეკომ, — მისი იმედი
მარტო მე კი არა, მთელ ჩვენ ქუჩას
აქვს...

სადგურის მხრიდან ხელმეორედ გაი-
სმა ორთქლმავლის კივილი.

— კი მარა, გაწყრა ღმერთი და მოკვ-
და ვასილიც! ხომ დავილუბე მაშინ?

მარიამი გაბრაზებით მიაცქერდა ქმარს.

— ხომ არ გაგიყდი, ვეუო? რას გვერ-
ჩი, რად ამოგვეყვიტე ყილა?

— არა, ისე სიტყვაზე...

— თუ ყველა გავწყდით, შენ რალა
ოხრად გინდა სიცოცხლე? — მიაყვირა
მარიამმა.

ბეკოს ახირებული შიში აზრს მოკლე-
ბული არ ყოფილა: არც ერთი შვილი არ
გამოადგა.

ორი ვაჟი ჰყავდა ბეკოს. უფროსი ვა-
სილი ომიდან აღარ დაბრუნებულა, სად-
ღაც დაიღუპა გერმანელებთან ომში.
ხოლო ლენტორის მშობლებისთვის გამწა-
რების მეტი არაფერი მოუტანია. თავის-
თვის კი ბედნიერი იყო ლენტორი, თუ
ბედნიერებად ის ჩათვლება, რომ მუ-
დამ სხვას უყურებდა ხელში, ყური გა-
მახვილებული გქონდეს გაიგო, თუ სად
იმართება სადილი ან ვახშამი, სად შეიძ-
ლება რამეს გაჰკრა კბილი და წაყნასო,
ყველასთან მიდიოდე და არავინ შეამჩ-
ნიოს არც შენი მოსვლა და არც წასვლა.

შეილში არც ტარიელი იყო იღბლია-
ნი. ერთი ვაჟი ჰყავდა: შინაურები და
ნაცნობები ვანკას ეძახდნენ. ვისაც თვა-
ლი ხელვად ჰქონდა და ყური სმენად, ის
თავიდანვე ამჩნევდა, რომ საარბიელი
ვინმედ არ იზრდებოდა.

6182

ბობდა ვაგი დიდკაცად გამოეწარდა, მაგრამ პატარაც არ გამოვიდა.

უსაქმოდ დალაცუნობდა ის დილიდან დაღამებამდე. თუ ვინმე დაუძახებდა, ისიც გასართობად, სხვად არაფრად სჭირდებოდათ. ყველამ ხელი ჩაიჭინა ვანკაზე და, ბოლოს, მშობლებმაც, ისე წავიდა მისი საქმე, რომ პაპიროსიც სათხოვრად გაუხდა. ხშირად არც ამას აღევდნენ, სხვებს რომ მიაწოდებდნენ, ვანკას ასე ეტყოდნენ:

— როდემდის უნდა იდლიტო, შე უბედურო? კაცმა რომ გვითხოს, პატიოსანი ოჯახის შვილი ხარ... შენი პატიოსნებაც შევარცხვინე და გაზრდილობაც. ქუჩა-ქუჩა დალაცუნობ ამხელა მუტრუკი... ასე გგონია, ქვეყანას შენ ატყუებდე. თავის თავს ატყუებ, ბიძია, მეტს არავის!

ასეთებს ვანკა შეჩვეული იყო, მაგრამ მაინც ძნელი ხდებოდა მისთვის ამ ქალაქში დარჩენა. ყველას თავი მოაბეზრა. ისე გაივლიდა მთელ ქალაქს, არავინ შეამჩნევდა. თითქოს უხორცო მოჩვევება ყოფილიყო; მოჩვენება, რომელიც სივრცეს არ იკაეებს. ლანდსაც ამჩნევენ, ვანკას კი თავისი ლანდიც დაჰკარგოდა.

განსაკუთრებით მოსაწყენი ხდებოდა ვანკასთვის. დრო მზის ჩასვლის შემდეგ მოიბრუნდა მთელ ქალაქს, გაივლიდა სადგურზე, მატარებელს გააცილებდა და მერე ისევ ქუჩებს აუყვებოდა. დაღამების შემდეგ ქუჩები მალე ცარიელდებოდა. დარბოდნენ მხოლოდ ნაგაზები. მერე და რა გრძელი, რა დაუსრულებელი ღამეები იცოდა პატარხევში! როცა ვანკას შინ ყოფნა მოეწყინებოდა, ქუჩის პირას ჩამოჯდებოდა, მოიტყუებდა რომელიმე ძაღლს, უაღერსებდა და მუცელს უფხანდა. მაგრამ მასთან არც ძაღლი რჩებოდა დიდხანს; დაინახავდა თუ არა ხროვად მიმავალ ნაგაზებს, მიატოვებდა ვანკას და გარბოდა. ქვაფენილის სოროდან ვირთხა უშიშრად. ამოვიდოდა, გაურბენდა ფეხებში და სადმე დუქანში შექტვებოდა. დაგვიანებული მგზავრი ხანდახან ისე ჩაუვლიდა, არც კი შეხედავდა.

„მიცვალეხულად ხომ არ მთელიან?! კაცი ვარ, თუ მოლანდება?“ — ხშირად უფიქრია ვანკას.

და როცა ერთხელ ვიღაც მადლიანმა ხმა გასცა და ურჩია კიდევ: თავს უშველე, ბიძია, სადმე წადი, ქვეყანას თვალი გადავლე, იქნებ ქუჩაში ჩავარდეთ, — ვანკამ შორს წასვლა გადასწყვიტა.

ვინ იცის რამდენ ხანს ვერ შეისრულებდა ამ სურვილს, რომ შემთხვევას არ ეხსნა... არა, შემთხვევას კი არა, იმ იმ პატარა ხატს, რომელიც ხის გამურულ კოლოფში იყო ჩასმული და მშობლების ოთახის კუთხეში მაღლა ეკიდა...

ერთ საღამოს ჩვეულებრივად მშვირი დაბრუნდა ტარიელი. ჩვეულებრივად ვახშამს მოელოდა, ამის მაგიერ კი ტარილისგან თვალგდასიებული ცოლი დახვდა.

— რა იყო, დედაკაცო, რა მოხდა?

— ჩვენს უბედურებას ვტირი, უბედურ ვარსკვლავზე გაჩენილ შვილს ვტირი!

ტარიელს არაერთხელ გაეგონა შვილზე საყვედური და ყურადღება არ მიაქცია. გაუკვირდა კიდევ, რომ ასე უდროოდ გაიხსენეს დიდი ხნიდან გამოტირებული. ახლა ვახშმის დრო იყო და ერთი ცხელი კერძი შვილსაც ერჩია და მთელ ქვეყანასაც.

— ის, რაც დღეს ვნახე, ამბავადაც არ მსმენია. აღამიანო, გაგიგია სადმე შინაური ხატის გაძარცვა?

— რაო? — გაოცდა ტარიელი.

— ხატის გაძარცვა! — გაიმეორა გულქანმა და თითებით საზე ჩამოიფხოტა. — ნასადილევეს, როცა შენ დუქანში წადი, ერთი წუთით მარიამთან გადავედი. დავბრუნდი და, ვაი იმ უბედურების მოსწრებას, მე რომ ვნახე. რატომ უმაღარ დამიბრძავდა თვალგდასი... იმ წყველ ვანკას ჩამოეღო ჩემი ღვთისმშობლის ხატი, მუთაქაზე მიეგღო, გაეხსნა ხატის კოლოფი, ამოეღო იქიდან გროშები, ხელში კი კარტი დაეკავებია და ხატს ეთამაშებოდა.

ტარიელი ცოლს გაკვირვებით მიამტერდა.

— რას როშავ, დედაკაციო! ხატთან კარტის თამაში სად გაგონილა?

— დამიჯერე, ადამიანო, კარტს ეთამაშებოდა. ხატის კოლოფიდან ვერცხლის ფული ამოედო და ტახტზე დაეყარა. როცა ვკითხე, რას შეგები-მეთქი, ასე მიპასუხა: „შენს ღვთისმშობელს ხლუსტს ვეთამაშებო... ვეცი, მაგრამ ხელი მკრა, ახლოს არ მიმიშვა. მეგონა გაგიყვდა, დავიჩოქე და ხატს შევავადრე უგუნურის თავი. ვანკამ, მლოცველი რომ დამინახა, ასე მითხრა: თუ ხელმა არ მისცა, შენი ლოცვა ვერაფერს უშველის, თავს რად იწუხებო... დავჯექი და ვუტკირე. ხატსაც ურიგებდა კარტს და თავის თავსაც. ვადამოლიდა კარტს, დაითვლიდა და შემდეგ ხატს ეტყოდა: „ისევე ჩემია, შენ ბოთური გამოხვედიო. ძალიან მწყინს, რომ ავებ, მაგრამ რა ვქნაო...“ ასე არიგა კარტი, სანამ სულ არ ამოალაგა ყუთიდან ვერცხლი და ჯიბეში არ ჩაიყარა... ბოლოს მე მითხრა: „არ გეგონოს, დედაჩემო, რომ კარტი ჩაწყობილი მქონდა. არ იცის შენმა ღვთისმშობელმა ხლუსტის თამაში და რა ჩემი ბრალია... ასწავლე, იქნებ შემდეგში მაინც მოიგოსო“... ეს თქვა და ოცი წლის ნაგროვები ფული წაიღო და გზას გაუდგა.

ამის გამგონე ტარიელს თითქოს მწერი შეუძვრა, ისე უწიოდა ყურები. დიდ ხანს იდგა დარტყანიებული.

— ვარაუდით ყუთში რამდენი იქნებოდა? — იკითხა აგერ როდისღაც.

— დათვლილი არ მქონდა, ისე კი სავსე იყო...

მეორე დღეს ახალი ფულით აავსეს ყუთი და, ყოველ შემთხვევისათვის, კიდევ დალუქეს.

რამდენიმე წლის განმავლობაში არ უნახავთ ვანკა მშობლებს და არც პატარხევის მოქალაქეთ. დაბრუნდა მხოლოდ მაშინ, როცა საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა.

პირველ დღეებში ვითომ კიდევაც ჩაება საერთო საქმიანობაში და ქალაქის საბჭოში განყოფილება ჩააბარეს. ჯერ

თითქოს რაღაცას ფაფხურობდა, საქმის კაცად მოაჩვენა ყველას თავი, მაგრამ სულ მალე გაუსინჯეს კბილი ვინც იყო, რისი გამკეთებელიც იყო, — ტარიელი ბაქიბუჭი, მეტი არაფერი! — და იჭაურობას უცბადვე ჩამოაშორეს. ამის შემდეგ ისევე წაებოტინა თეატრს, ისევე სცენისმოყვარედ გახდა, სახელი შეიცვალა, გვარად ფსევდონიმი არჩია და ძველი ვანკა ხევის ქალაქს ჟან ჟანიძეთ მოევლინა.

ეს ყველაფერი ასე იყო, მაგრამ რატომ გავიხსენეთ ბეკოს და ტარიელის ამბავი? ვანა ვინ შეუწუხებია მათ, რომ ჩვენ აღარ მოვასვენოთ მშვიდი ცხოვრების მოყვარული მეგობრები?

გვაპატიონ ბეკომ და ტარიელმა თუ მაინც დავარღვიეთ მათი მყუდროება. ეს მართო იმის გამო კი არ მოხდა, რომ პატარხევეში მრავალი ბეკო და ტარიელი ცხოვრობდა, რომ მრავალს მათებური სახლები და ეზოები ჰქონდათ, არამედ იმიტომაც, რომ ისინი იყვნენ მშობლები ღენტორისა და ჟანისა, ამ მოთხრობის ორი მოქმედი პირისა, რომლებსაც სულ მალე უფრო ახლოს გავიცნობთ.

IV

პატარხევის ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილება გაურკვეველი იყო სიმონისათვის. როგორ მოხდა, რომ ყოველივე იმას, რასაც აქამდე ურყევად, მარადიულად, თითქმის ღვთის მიერ ერთხელდამუდამდამოდ დაკანონებულად და დადგინებულად თვლიდა, ხალხმა უარი უთხრა? არის ამაში სიმართლე? და თუ არის, რატომ მის გულამდე არ აღწევს?

აფორიაქებდნენ და აღიზიანებდნენ ეს რაღაც ავტოპუნქტები, მიტინგები მოედანზე, ხალხის ყიფინა დემონსტრაციების დროს. ამბავის გასაგებად კიდევაც დადიოდა ხოლმე ამ ავტოპუნქტებზე და მიტინგებზე, ესმოდა იქ ცხარე სიტყვები წარსულზე და თავისი თვალით ხედავდა ორატორებს — ისინი აქაურები იყვნენ ბევრი მათგანი წინათაც არაერთხელ უნახავს, მაგრამ რატომ აქამდე არ იყო-

და მათი ამბავი და გულისნადები? დღემდე ამ აღამიანებს თავისი ყურადღების ღირსადაც არ თვლიდა, ახლა კი ქვეყანას სწორედ ისინი დაპატრონებოდნენ... მამ რანი იყვნენ, ან ასე უეცრად როგორ დაქრნენ ისინი, ვინც წინათ ქვეყნიერების მესაკუდ მიაჩნდა, ვის წინაშეც მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში პირმოთნებდა და მოწიწებით თავს იხრიადა? საკვირველი რაღაც მომხდარიყო და ამ საოცრებაში ცხადი იყო მხოლოდ ერთი რამ — ყველაფერი თავდაყირა დადგა...

ქარხანა ისევ სიმონის საკუთრებად დარჩა.

სრულიად მოულოდნელად ერთ დღეს ქალაქის საბჭოში გამოუძახეს და წინადადება მისცეს განეახლებია მუშაობა.

ამ ამბავმა ბეროშვილს ფრთა შეასხა.

— ისევ ვთვლი, თითქოს ეჩუქნოთ! ვენაცვალე ჩემს ღმერთს, წვა-დაგვით და ოფლით მოპოვებულს როგორ დამიკარგავდა! — ამბობდა გახარებული.

ამის შემდეგ უცბადვე შეეცვალა გუნება და ისე დაიჭირა თავი, თითქოს კმაყოფილიც იყო ყველაფრით, რაც გარშემო ხდებოდა. გრძნობდა, შებრძოლება უსარგებლო იყო და გარემოებასთან შეგუება არჩია. ხმის შეწყობით და სიამტკობით უფრო გავიტანო, ფიქრობდა. მხოლოდ ერთხელ, როცა გადამეტებულად ეჩვენა ქარხნის მუშების მოთხოვნილება, შეეცადა წინააღმდეგობა გაეწია, მაგრამ უმაღვე იძულებული გახდა დაეხია.

„არა უშავს რა, — გულს აჯერებდა ის, — თანდათან მოთვინიერდებიან და დაცხრებიან... ყველაფერი თავის კალაპოტში ჩადგება!“

ამაში დარწმუნებული იყო და იმედინად უყურებდა მომავალს.

— თქვენ არ მომიკვდეთ, — ეუბნებოდა სიმონი გიორგი თუხარელს, — არც თუ დასაწუნი ყოფილა ეს ახალი წყობილება. თურმე ტყუილად მშინებია. ამ ორომტრიალში თუ ვინმეს რაიმე ემწარა, ეს არაფერს არ ნიშნავს. სიმარ-

თლე გითხრათ, ამ ხელისუფლების საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს. ოღონდ ჩემი საქმე გაკეთდეს, მთავრობა ერთგორიც უნდათ, ისეთი ჰყავდეთ. პოლიტიკაში მე არ ვერევი, ეს ჩემი საქმე არ არის... მართალია, ცოტა მამლაყინწობენ, მაგრამ არა უშავს რა, პირველ ხანებში ეპატიებათ. შემდეგ თვითონაც მოეწყინებათ, გული დაუშვებდებოდა და დაამდებოდა...

გამხნევებული და დაიმედებული ხალისით შეუდგა ქარხანაში საქმის მოწყობას. საჭირო ხდებოდა მუშაობის დაწყება ახალი პირობების მიხედვით და ახალ დროსთან შეგუებით ვაჭრობის წარმოება. ეს არც ისე ადვილი იყო, როგორც პირველად ეგონა სიმონს, მაგრამ არაფერს არ შეუშინდა და ჩვეული გაბედულებით შეუდგა საქმის მოგვარებას. მთელი დღე, ხშირად გვიან ღამემდე, ქარხანაში ტრიალებდა და ვეროდა ისეთ წვრილმანებშიც, რაშიაც ხშირად არა გაეგებოდა რა.

გიორგი და ირინე გვიან ღამით თუნახავდნენ ხოლმე სიმონს. ირინე კმაყოფილიც იყო ამით. სახლის პატრონი თავაზიანი იყო მამაშვილისადმი, ხანდახან ჩაის დასალევად მოიპატიებდა და უმასპინძლებოდა მათ. თითქოს გულწრფელ ყურადღებას იჩენდა, მაგრამ ქალიშვილი მაინც იმას ამჯობინებდა, რომ შორს დაეჭირა თავი. მასთან ყოფნის დროს ყოველთვის რაღაც უსიამოვნო გრძნობა იპყრობდა. ეს არაკეთილი განწყობილება განსაკუთრებით გაძლიერდა ერთ კვირა დღიდან, როცა სახლის პატრონმა სადილზე მიიწვია თავისი მდგმურები. მთელი ის დრო, სანამ სუფრას უსხდნენ, სიმონი ლაპარაკობდა ქარხნის საქმეებზე, თავის წარმატებებსა და მომავალზე, რომელსაც წარმტაცი ფერებით ხატავდა. ამ ლაპარაკს ძალაუვნებურად უსმენდა ირინე და ისე ეჩვენებოდა, თითქოს მათ, ვსაპირში ჩავარდნილთ, თავს აწონებდა და ახარებდა ეს საოცრად გულდაჯერებული კაცი.

რაც დრო გადიოდა, პატარხევი ცხოვრება უფრო და უფრო სამძიმო ხდებოდა ირინესთვის. თვითონ ქალაქი კიდევაც მოსწონდა. გაზაფხულიდან, როცა გარემო გორაკები მწვანით შეიმოსნენ, იქაურობა გააცოცხლდა და გალამაზდა. ქალაქი მწვანეში იყო ჩაფლული. თითქმის ყველა სახლს ეკვროდა ხეებით დაჩრდილული ეზო. ასეთივე ეზო, სადაც კაცის ხეები და ვარდის ბუჩქები ხარობდნენ, სიმონ ბეროშვილსაც ჰქონდა.

ქალაქის სიმშვიდე და ბუნების სილამაზე თავდაპირველად კეთილად მოქმედებდა ირინეზე. მაგრამ ეს დიდხანს არ გაგრძელდებულა. თანდათან, მისთვისაც შეუმჩნევლად, იღვიძებდა ფიქარი სხვა ცხოვრებაზე, სევდა იმ დიდ ქალაქზე, რომლის ხმაური ოცნებით ხშირად სმენდა.

ხევის ამ პატარა ქალაქში ირინე თავისთვის გარიყულად გრძნობდა. ერთხანს კატოს გარდა სხვა ნაცნობი არავინ ჰყოლია ამ უცხო ადგილას. კატოს მაიისეული, დანგრევის პირზე მისული პატარა ორსართულიანი სახლი ჰქონდა, რომელიც ეიწრო ქუჩის მეორე მხრიდან ბეროშვილის ბაღს გადაკურებდა. ამ თავის ბინაში ქალი დამის გასათევად თუ შედიოდა. უმეტეს დროს სიმონისას ტრიალებდა, როგორც საკუთარ ოჯახში. მთელი დღე მხოლოდ მისი ხმა და ფეხის ბაკუნი ისმოდა ოთახებში. მოუსვენარი იყო და ამასთანავე ხალისიანი. ზანდაზან ირინესთანაც შედიოდა, როგორც თვითონ ამბობდა, სულის მოსათქმელად, მაგრამ დასვენების მაგიერ აქაც რაღაც საქმეს გაიჩენდა ხოლმე, ანდა მოაკალათებდა სავარძელში და გრძლად ყვებოდა იმ ამბებს, რომელიც პატარხევიში მომხდარიყო. კატოს მოსმენა მოსაწყენი არასოდეს არ ყოფილა, — ენაფხიანი იყო, ხან ბასრი და დაუნდობელი, ხან კეთილი და აღერსიანი, მაგრამ ლაპარაკში დროდადრო ისეთ ურიდ სიტყვას ჩა-

ურთავდა, რომ ირინეს არაერთხელ აღეწია სახე.

საქმეების გამო სიმონი რამდენიმე დღით სტოვებდა ხოლმე პატარხევს და სხვაგან მიემგზავრებოდა. სახლისპატრონი რომ ხანგრძლივად და შორს იყო წასული, ამ ამბავს გიორგი და ირინე უმაღვე იგრძნობდნენ. იმ დღიდან კატო იწყებდა განუსაზღვრელ ბატონობას მთელ სახლში. გამუდმებით ისმოდა ოთახებში მისი ფეხების ბაკუნი და ხმა-შალალი ლაპარაკი. დილით ადრე მოვიდოდა თუ არა, გადაიცვამდა საშინაო ძველ კაბას, თავსაფარს წაიკრავდა, სახელოებს დაიკარწახებდა და საქმეს შელღებოდა. გააღებდა ყველა კარსა და ფანჯარას, ორპირ ქარს დაატრიალებდა, გასამწეურებლად ეზოში გამოაფენდა ბალიშებს, მუთაქებს, გაბერტყავდა ფარდაგებს და ავეჯს. ისეთი გაშმაგებით საქმიანობდა, რომ ყველაფერს, რასაც მისი ხელი შეეხებოდა, ჭრაკუნი, რაწკუნი, რახრახი გაჰქონდა. მოათავებდა თუ არა დალაგებას, ჩაიკეტებოდა საშხარეულოში და ბანაობას იწყებდა. დიდხანს ჰყუშალაობდა, კისკისით შესძახებდა ხოლმე და დროდადრო კიდევაც წაუმღერებდა. გასუფთავებოდა, საგარეოს გადაიცვამდა, მერე შუშამანდში მოიკალათებდა, მომართავდა გრამოფონს და თავის საყვარელ ფირფიტებს აჟეიბინებდა.

ასეთ დღეებში ნესტორი, თუ ვერ მოასწრებდა ქალაქში ადრიაანადვე გასვლას, ყოველთვის თავს მოიავადმყოფებდა, გასუდრული იწვა თავის სორაში და ჩუმ-ჩუმად არაყს წრუპავდა. მაგრამ ხშირად არავითარი თავისმოკატუნება არ შეელოდა — ქაქანი თუ შეუარდებოდა კატო, წაართმევდა არაყს და საწოლიდან წამოაგდებდა.

— ფუ, რა საშინელი პაერია! დაიღრჩეები აქ, შე შევ დღეზე დაბადებულნი! — ცხვირზე ხელს იფარებდა დედაკაცი. — რაო, კვლები, არა? ჩემი მოტყუება გინდა? შენმა თავის გახეთქვამ!

აბა, გამობრძანდი, ვაებატონო! მალე, მალე!

ოთახიდან გამოაგდებდა და მაშინვე საქმეში ჩაბამდა. მისი ბრძანებით ნესტორს ჭიდან წყალი მოჰქონდა, ჯოხით ფარდაგებს ბერტყავდა, წმინდა კიბის საფეხურებს და ერეკებოდა ქათმებს, რომლებიც ჭრელ ლეიბებზე ჯდებოდნენ.

— არ გავაგდებდი მოსამსახურე გოგოს და შენც მოსვენებულად იქნებოდდი! — ხანდახან გაბედავდა და ჩაიბურტყუნებდა უკმაყოფილო ნესტორი.

ამის გაგონება კატოს აღშფოთებას იწვევდა:

— მოსამსახურე გოგო! როგორ არა, შემოუშვი სახლში ჭურდი და წუნკალი! რამდენი დედაკაცი არ დაიჭირავა სიმონმა, ერთი-ორი კვირის შემდეგ არაინ შერჩენია. რაც უფრო გამრჯე და ნაშუსიანი გამოდგებოდა ახლად დაჭირავებული, ის მით უფრო მალე იძულებული ხდებოდა დაეტოვებია იქაურობა.

ამის მიზეზი ის იყო, რომ კატო ვერ იტანდა მათ. არწმუნებდა სიმონს, რომ შინამოსამსახურე საქმეს თავს ვერ ართმევსო, სანოვავის საყიდლად მიცემული ფულიდან ნაწილს თავისთვის ინარჩუნებსო, ხელწამკრავი უნდა იყოსო და, საერთოდ, სანდო არ არისო.

— ამდენი ჭონება ყრია სახლში, შენ კი მთელი დღეები შინ არ ხარ, რომ გაატეხოს უჯრები და წაიღოს ნივთები, ვინ არის გამგები და მიმხედავი? — ისე შეუქინდებოდა, იმდენს უჩიჩინებდა, რომ შტალოს დაიყოლიებდა და იძულებულს გახდიდა დაეთხოვა.

ამ ამბავში კატოს თავისი ანგარიში ჰქონდა: აქაურობას დიდხანს არავინ არ უნდა შერჩენოდა და სიმონს ისეთი შთაბეჭდილება უნდა შექმნოდა, რომ ერთადერთი მოჭირნახულე და გულშემატკივარი კატო ჰყავდა და რომ უემისოდ ცხოვრება ძალიან გაუძნელდებოდა.

მაგრამ ეს ქალი მარტო ამით არ კმაყოფილდებოდა. ამასთანავე ის გამაცადინებელი იყო, რომ ყველას არ შესძლებოდა სიმონთან შინ მოსვლა: ვისაც

კი შეამჩნევდა კატო, რომ მას ანგარიშს არ უწევდა და არ იტოლებდა, სულ შალე ამოუტყვეთავდა ფეხს. მან იმდენი მოახერხა, რომ ყველა, ვინცდაც ეპვი აილო, ხელისშემშლელი იქნება ჩემი მდგომარეობის განმტკიცებაშიო, ჩამოაშორა სიმონის სახლს, თანდათან შემოფარვლა მომსვლელთა რიცხვი და კარი ფართოდ გაუღო და შემოიჩვია მხოლოდ ისინი, ვის გამოყენებასაც შესძლებდა თავის სასარგებლოდ.

სიმონთან შემოკედლებული თბილისელები კატოს თავიდანვე ათვალისწუნებულნი ჰყავდა, თუმცა ამას გარეგნულად არ ამკლავებდა და, პირიქით, თითქოს ყურადღებიანიც იყო ორივესადმი. კატო ყოველ წუთში მზად იყო აქედან აებარგებია მამა-შვილი, მაგრამ ვერ ბედავდა მათ წინააღმდეგ აშკარა გალაშქრებას და ამიტომ იძულებული იყო გარეგნულად მაინც შერიგებოდა მდგომარეობას.

პირველი, ვინც კატოს მეშვეობით გიცნეს გიორგიმ და ირინემ, სიმონის კარისმეზობელი, კატოს სახლის ქვედასართულში მოზინადრე ლენტორ ალავიძე იყო. ლენტორმა თავისი უბრალოებით მალე მათი გულიც მოიგო. ეს მზიარული და გულლია კაცი, საერთოდ, უცბად და უახლოვდებოდა ყველას. კეთილი და უანგარო აღამიანის სახელი ჰქონდა პატარხევი, ასეთიც გახლდათ ნამდვილად და ამიტომ იყო, რომ ადვილად მიუტყვევებდნენ ხოლმე ზოგიერთ ცოდვეს. მაგრამ ეს ცოდვებიც ისეთი იყო, რომ მხოლოდ მასვე თუ ვნებდნენ, თორემ სხვისთვის საზიანო არ ყოფილა.

ლენტორს პირველს უნდა გაეგო რა მომხდარიყო პატარხევი და შემდეგ პირველი ავრცელებდა ამბავს მთელ ქალაქში. წინათ მას იშვიათად გამოეპარებოდა დიდკაცების ცხოვრებაში მომხდარი რაიმე უბრალო შემთხვევაც. დილაადრიანდვე იცოდა: წუხელ კლუბში რომელმა ვაჭარმა წააგო და მოიგობანქოში და ვის რამდენმა თალიამ გაუკრა ზედიზედ. ქალაქის თავს რომ მისი საყვარელი კატა მოსწამლოდა, ესეც

პირველად ლენტორმა გააგებინა ნაცნობებს და უცნობებს. ახალ დროებაშიც არ მოიშალა თავისი ძველი ჩვეულება და ახლაც უმთავრესად დიდკაცების ცხოვრებით იყო დაინტერესებული. როცა რევკომის თავმჯდომარის სანადირო ძაღლს ვიდაცამ ქვით ფეხი დაუზიანა, ლენტორმა მაშინვე შემოირბინა ქუჩები და ყველას იხე აღუწყა ეს ამბავი, თითქოს ქვეყნიერება შეტრიალებულიყო.

მსახურობდა ლენტორი საღდაც სანოტარიო კანტორაში, მაგრამ თუ ვინმეს მისი ნახვა დასჭირდებოდა, კანტორაში იშვიათად მიაკითხავდა, რადგან დარწმუნებული იყო, რომ იქ მაინც ვერ შესწრებდა. თითქმის მთელი დღეობით რაღაც საქმეებზე დარბოდა ქალაქში ანდა თუ საღმრე რესტორანში ან ოჯახში მხიარულ კამპანიას შეიგულებდა, დაბატრეებულავით მივიდოდა, იპურმარიალებდა და ამის შემდეგ ავიწყდებოდა სამსახურიც, საქმეც, ყველა და ყველაფერი. უმთავრესად ამაში ცოდავდა ლენტორი, მაგრამ რადგან სუფრაზე ყოველთვის ხალისის შემტანი იყო, ამიტომ არავის სწყინდა მისი მოსვლა. ლენტორს საიმედო და თავისთვის გამოსადეგ კაცად უყურებდა კატო და ამის გამო შემოაჩვია ის სიმონის სახლს და დაუახლოვა კიდევაც.

ლენტორის წყალობით კი თუხარელებმა რამდენიმე სხვა პატარხეველი გაიცნეს. ამათ შორის იყვნენ ეან ეანიძე და აფთიაქარი ბეგლარ სავანელი. ლენტორმა ეანი წარუდგინა ირინეს როგორც „ერთობ ნიჭიერი და მთელ რაიონში განთქმული არტისტი“. თუმცა წარდგინება ჩინებული იყო, ირინე, რატომღაც, მაინც დაეკვებით შეხვდა ამ ხობტა-შექებას და ლამაზი გარეგნობის ახალგაზრდისადმი არც შემდეგში გამოუჩენია ის ყურადღება, რომელსაც ლენტორი ელოდა. ქალიშვილი მხოლოდ თავზიანად გამოთქვამდა ხოლმე სურვილს ენახა ეანი სცენაზე.

უფრო გულთბილად ხვდებოდნენ მამა და შვილი აფთიაქარს, რომელიც თავის მხრივ დიდ პატივისცემას იჩენდა

მათდამი. ბეგლარის წარმოდგენით გიორგი მაღალი წრის საზოგადოებას უკუთვნოდა, ამის გამო დასაქმებულ მოვლენად თვლიდა მასთან ნაცნობობას და ეხალისებოდა ბევრის მნახველადამიანთან ძველი დროის ამბებზე საუბარი. წარსულის მოგონება კი გიორგისაც დიდად უყვარდა. ამ გარემოებამ თანაგრძნობა დაბადა მათ შორის და, ბოლოს, კიდევაც დაახლოვა ეს ორი გულუბრყვილო ჭალარა კაცი.

იმავე დღეებში თუხარელები შემთხვევით გაეცნენ კიდევ გედონ არაბიძეს, პატარხევეში ყველასთვის ცნობილ ბუკინისტს.

ერთხელ დილით, როცა ქალაქის ცენტრალური ქუჩით მიდიოდნენ, თვალი მოჰკრეს პატარა სავაქროს, რომლის ვიტრინაზე გამოფენილი იყო ძველი ეურნალები და გახუნებულუდიანი წიგნები. დანახულმა ცნობისმოყვარეობა აღუძრათ და ლექანში შევიდნენ. ეს იყო მოგზაო, არც თუ ნათელი ოთახი, რომლის ერთ მხარეს, კედლის მთელ სიმაღლეზე მიკედელ თაროებზე, ელაგა წიგნები, ხოლო მოპირდაპირე კედელი აჭრელებული იყო ხისა და ბაგეტის ჩარჩოებში ჩასმული ფოტოსურათებით.

უკანა კარის გვერდით, კუთხის სიღრმეში, საღდაც კარადის მაგიერ რაღაც მღვიმისებური ადგილი ჩანდა, ძველ მაგიდასთან მოხუცი მოკალათებულიყო და წერდა. ამ კუთხეში შეყუებული კაცი ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, თითქოს სანახევროდ გამომძვარალიყო მღვიმედან. მოხუცმა უშალვე მიიპყრო მამაშვილის ყურადღება. ამ დიდთავა, თმაგაჩეჩილმა ჭალარა არსებამ ბავშვობის დროინდელ ზღაპრის წიგნებში დახატული გნომი მოაგონა ირინეს.

ფეხის ხმის გაგონებაზე ბუკინისტმა თავი ასწია და სათვალეს ზემოდან გამოიხედა. კარგად ჩაცმული უცხო ადამიანები რომ დაინახა, მიდვა საწერ-კალამი და წამოდგა. ტანმოორჩილი იყო და დამარგვალებული, მხრებზე წამოხურული ჰქონდა უძველეს ყალიბზე შეკერილი გრძელი პიჯაკი, რომელსაც საკი-

როების დროს, ალბათ, პალტოს მაგიერობაც შეეძლო გაეწია.

— მობრძანდით, პატივცემულნი! — თავაზიანად შეეგება ის შემოსულთ. — რით შეიძლება გემსახუროთ?

ოდნავ მოკუტრული ცისფერი თვალეზი და ნაოკებით დასერილი სანდომიანი სახე კეთილად უღიმოდა. შემპარავი ხმა ჰქონდა, მოძრაობაც შემპარავი და ირინეს უნებურად ისევ ზღაპრული გნომი მოაგონდა.

— მდა... თქვენ მრავალი წიგნი გქონიათ, — იქაურობას თვალი შეავლო გიორგიმ და დახლზე დაწყობილი წიგნებიდან აიღო ერთი შეყვითლებული ტომი, რომელიც „ქილილა და დამანა“ აღმოჩნდა.

გიორგიმ გადაფურცლა წიგნი და გულგრილად დაღო თავის ადგილზე. ასეთივე გულგრილობით გადაშალა მან სხვა რამდენიმე ძველი გამოცემა. ეს გარემოება უმაღლეს შენიშნა ბუკინისტმა, სასიამოვნოდ არ დაურჩა, სახეზე ღიმილი გაუქრა და თითქმის გულცივად მიმართა:

— სახელობრ რა გაინტერესებთ? სიტყვაჯამული თუ სხვა რაიმე დარგის შრომები?

გიორგიმ რაღაც წაიღუდუნა. ირინე ამ დროს ათვალეგრებდა თაროზე ჩამწკრივებულ ტომებს, მაგრამ საყურადღებო ვერაფერი ეპოვნა და უხალისოდ ფურცლავდა ხან ერთ, ხან მეორე წიგნს — დიდიხნის წინათ გამოქვეყნებულ სტატისტიკურ ცნობარს, უცნობი მოგზაურის დღიურებს და რაღაც რომანებს, რომელთა უმრავლესობას დასაწყისი ან დასასრული აკლდა.

— ჩემთან ბევრი რამეს ამორჩევა შეიძლება, ოღონდ უნდა ვიცოდე, რა ხასიათის წიგნები გსურთ, — სავაჭროს პატრონმა ისევ გულცივი თავაზიანობით მიმართა გიორგის.

ბუკინისტი ერთგვარად შეურაცხყოფილი დარჩებოდა, თუ ეს კარგად ჩაემული კაცი, გარეგნულად ინტელიგენტი, წავილოდა იმ შთაბეჭდილებით, რომ აქ არაფერი გამოიძებნებოდა საინტერესო.

ის ამყობდა თავისი დუქნით და ამ წუთში წიგნის გაყიდვით კი აღარ იყო დაინტერესებული, არამედ უფრო იმით, რომ სავაჭროს ღირსება არ დამცივებულიყო ამ უცხო ადამიანის თვალში.

— იქნებ მედიცინა გაინტერესებთ? არა? არც საინჟინერო საქმე? მაშ ისტორია, ფილოსოფია? მრავალი თხზულება მაქვს ფილოსოფიის დარგიდან... შოპენჰაუერი, კანტი, სპინოზა, რენანი... — შუა თაროდან რამდენიმე წიგნი გადმოიღო და დახლზე დააღაგა.

უეცრად მან თვალი მოჰკრა, რომ ქალიშვილი ჩაპკირკიტებდა რაღაც ძველ ტომს. მაშინვე მივიდა ირინესთან და წიგნში ჩაიხედა.

— ა, ალფონს დოდე! „ტარასკონელი ტარტარენი“ მშვენიერი რომანი გახლავთ, ერთობ სახალისო! გცოდნიათ წიგნის ამორჩევა, გცოდნიათ წაიკითხეთ, აუცილებლად.

— წაიკითხული მაქვს, — ჩაილაპარაკა ირინემ და მხოლოდ იმისათვის, რომ ხამად არ ჩაეთვალა ბუკინისტს, დაუმატა: — მე საერთოდ მიყვარს ეს მწერალი...

— დარწმუნებული ვარ! — თითქმის ალტაცებით წამოიძახა მოზუცმა. — შესანიშნავი მწერალი გახლავთ... გარდა ამისა, ის ჩვენი ნიკო ნიკოლაძის პირადი მეგობარი იყო... დიახ, ახლო მეგობარი... როგორ არა, თვით პატივცემულ ნიკოსგან გამოიგონია...

ის ერთბაშად გამოცოცხლდა, თვალეზი ხალისი ჩაუდგა. უკმაყოფილება, რომელსაც რამდენიმე წუთის წინ გრძნობდა, სრულიად გაუქრა.

— ბატონი ნიკო ნამყოფია ჩემთან... როგორ არა! გავლით იყო ჩვენი ქალაქში და შემთხვევით აქ შემობრძანდა. საგულისხმიერო საუბარიც იწება ჩემთან. როგორ არა! აი, აგერ მის პორტრეტსაც განვიხებთ... ჩემი გადაღებული გახლავთ... ამ სავაჭროს უკან პატარა ბალი მაქვს და სწორედ იქ... — მოხუცმა გიორგი და ირინე კედელთან მიიკეცნა. — დააკვირდით, სურათის ქვემოთ რა სწერია „სასარგებლო სახალხო მუშაკს გე-

დღონ არაბიძეს სახსოვრად“. მისი ხელით, საკუთარი ხელით! გედღონ არაბიძე მე გახლავართ, დიახ!

ბუკინისტს სახე უბრწყინავდა.

— აი ეს კი, როგორც ხედავთ, ჩვენი სასოება აკაცის პორტრეტია... არც მან ითაკილა და საკუთარი წარწყურით დაამშვენა სურათი... ქვეშარიტად ბედნიერი კაცი ვარ ამით, ქვეშარიტად! აგერ კიდევ, — გედღონი ხან ერთ, ხან მეორე სურათს ადებდა თითს, ხოლო იქ, სადაც ველარ წედებოდა, შავიდიდან აღებულ სახანავს ჩრიდა, — ჩვენი პატარხევის პატრესაცემი პირები გახლავთ. ეს ახალგაზრდა, — სურათზე ჩანდა აღარც თუ ისე ახალგაზრდა, გრძელთმიანი კაცი ჯოხით ხელში, — ჩვენს ქალაქში ცნობილი მარქსისტი იყო. ციმბირში გადაპკარგეს და იქიდან აღარ დაბრუნებულა, საწყალი... ეს კიდევ, მთელ მარხაში განთქმული რევოლუციონერი ტერორისტი გახლდათ... ჩამოაღრჩვეს, უბედური... — ფოტოსურათიდან იხედებოდა შავხალათიანი მამაკაცი, რომელსაც მერდზე ჯვარედინად ჰქონდა გადაკიდებული ტყვიებით სავესე ფალასკები.

ქედელზე ეკიდა აგრეთვე რამდენიმე დიდი ჯგუფური სურათი. აქ გამოხატულ იყენენ პატარხევის მკვიდრები — ჩოხიანი და გრძელ სერთულებში გამოწყობილი ვაჭრები, კისერზე ძეწყვიჩამოკიდებული ქალაქის თავი, მოხელეები, სამდვდლოება, რომელიდაც თვალსაჩინო შემთხვევის აღსანიშნავად ერთად თავმოყრილნი.

— ყველაფერი ჩემი ხელით გადაღებულია! — თავმოწყონედ განაცხადა ბუკინისტმა. — დე შთამომავლობას დარჩეს ჩვენი ცხოვრების მატინანდ!

ცხადად ჩანდა, რომ ის ამყობდა თავისი ფოტოპორტრეტების გაღერით.

• უცერად გედღონი შემოტრიალდა და განსაკუთრებული თავაზიანობით მიმართა გიორგის:

— თუ საწყენად არ დაგრჩებათ ჩემი ცნობისმოყვარეობა, ვისთან მაქვს პატივი საუბრისა?

თუხარელმა თავისი ვინაობა უთხრა და შვილიც გააცნო.

— ა, როგორ არა, გავინალი! მსჯეს მაგრამ არ მენახეთ! — ბუკინისტმა ხელი ჩამოართვა მამა-შვილს. — გულწრფელად მოხარული ვარ... აქამდისაც უნდა გავცნობოდით ერთმანეთს... თქვენი პროფესია, ბატონო გიორგი? ნაფიცო ვეჭილი? საპატიო საქმეა, დიდად საპატიო, რასაკვირველია... მაშ ახლა ჩვენს ქალაქში უნდა იმოღვწეოთ? დიდი კლიენტურა გეყვლებათ, დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ... ახ, დროებით, ჩამოსული ხართ? ეგეც კარგია. განათლებული პიროვნების სტუმრობა ყოველთვის სასიხარულოა...

კარგ გუნებაზე დამდგარმა უამბო მათ, თუ ვინ უნახავს თავისი ცხოვრების მანძილზე, რა შეხვედრები ჰქონია. ჰყვებოდა ამას თავისებური გულუბრყვილობით და ამასთანავე რალაც ეშმაკობით: აბა, გაიგეთ და იცოდეთ, რა აღიმიანებთან მქონიაო კავშირი!

ირინეს უკვე მობეზრებული ჰქონდა მისი გაუთავებელი ლაყბობა, მაგრამ მორჩილად იღვა დახლთან და ძალაუნებურად უსმენდა.

ბუკინისტი არაბიძე ცნობილი იყო პატარხევიში როგორც გამომცემელიც. მისი თაოსნობით აღგილობრივ სტამბაში იბეჭდებოდა ხოლმე ყარამანიანი, ქალვათიანი, სიზმრის ახსნა, არსენას ლექსი. ეს იაფფასიანი წიგნაკები კვირა დღეებში გაჰქენდა ბაზრობაზე და გლეხებში ჰყიდდა. მისივე გამოცემა იყო რამდენიმე მოთხრობა საქართველოს ისტორიიდან — მეფე ერეკლეზე, არაგველებზე, ცხრა ძმა ხერხეულიძეებზე. ერთხელ საკუთარი წიგნაკიც გამოაქვეყნა ფიბტეს ფილოსოფიაზე. რატომ მოუვიდა ეს აზრად, აღბათ, მისთვისაც გაურკვეველი იყო, მაგრამ ბროშურა დაიბეჭდა და სიფრიფანა ყვითელი ქაღალდის გარეკანზე ასეთი ანონსიც იყო მოთავსებული: „სერიიდან ფილოსოფიის ისტორია“. წიგნაკის ტექსტი აქა-იქ აკრელებული იყო წინადადებებით გერმანულ და ლათინურ ენებზე და თვითუღი

ფრაზა თავდებოდა ან მრავალი წერტილით, ან გაკვირვების ნიშნით. პატარხევის ინტელიგენტებს, დიდი სავაჭროების პატრონებს და რამდენიმე პატივსაცემ მოხელეს არაბიძემ ფოსტით გაუგზავნა ეს თავისი ნაშრომი წარწერით: „ავტორისაგან“.

გედეონი ამასთანავე მეოცნებე იყო. ის დიდი ხნიდან ნატრობდა შეეძინა საკუთარი სტამბა, სადაც უამრავ წიგნის დაბეჭდვას აპირებდა... ეს იაფფასიანი წიგნაკები მოეფინება ქალაქს და სოფლებს, ხალხს გააცნობს მეცნიერებისათვის თავდადებულთა ცხოვრებას, გამოჩენილი მოგზაურების თავგადასავალს, ცის მნათობთა მოძრაობას, ღირსშესანიშნავ აღმოჩენებს, ცნობილ ადამიანთა ნაკვესებს და ბევრს სხვა რაიმეს, რაც გონებისა და სულისათვის სასარგებლო იქნება... გედეონს სახელწოდებაც ჰქონდა გამოგონებული თავისი გამოცემლობისათვის: „ლაშპარი!“ — ასე უნდა რქმეოდა მას. ყდაზე, წიგნის სათაურის ზემოთ, გამოხატული უნდა ყოფილიყო ქალი მალლა აწეული ჩირაღდნით ხელში. მეოცნებე გამომცემელმა ერთ ნაცნობ მხატვარს კიდევაც შეუკვეთა სურათი კლიშესათვის, რომელიც ფირმის მუღმივი მარკა უნდა ყოფილიყო. მხატვარმა თხოვნა შეუსრულა და ისე მოხდა, რომ, — დამხატვას შემთხვევით გამოუვიდა, თუ შემკვეთელის სურვალი იყო ასეთი, — ჩირაღდნიანი ქალი სახით ძალიან გავდა გედეონის მეუღლეს ბაბილინას ახალგაზრდობაში. გადიოდნენ წლები, ნატვრა განუხორციელებელი რჩებოდა, მაგრამ გედეონი მოხუცებულობაშია და ვერ თმობდა თავის ძველ ნატვრას. არაერთხელ ღამით, როცა გარშემო სიჩუმე იყო, ის გულმოდგინედ ადგენდა სტამბის ხარჯთაღრიცხვებს, ხან ამცირებდა და ხან უმატებდა გამოსაცემ წიგნების სიას და ფიქრით ელოლიავებოდა იმ ნეტარ დღეს, როცა ნაოცნებარი ფრთას შეისხამდა.

იმ დილით ირინეს არ წაუღია განთქმული ტარასკონელის თავგადასავლის

წიგნი. მან სხვა რომანი აირჩია ვიღაც უცნობი ავტორისა. იყიდდა უფრო იმითომ, რომ ბევრი რჩევა-რჩევების შემდეგ უხერხულად მიიჩნია ხელცარიელი წასულიყო. გარდა ამისა, მოხუცმა ბუკინისტმა ისეთი თავაზიანობა გამოიჩინა, რომ გიორგის წარწერით მიუძღვნა თავისი წიგნაკი ფიხტებზე.

მაშა და შვილი გედეონმა კარებს იქითაც გააცილა. დამშვიდობებისას დიდხანს ართმევდა ხელს ხან გიორგის ხან ქალიშვილს და ამასთანავე ისეთი გრძნობით, თითქოს ძველი ნაცნობები და მეგობრები ყოფილიყვნენ.

ამის შემდეგ თუხარელები რამდენჯერმე ესტუმრნენ არაბიძეს სავაჭროში. ერთხელ მან ბალშიაც მიიწვია ისინი, ხილით გაუმასპინძლდა და თავისი ცოლი ბაბილინა გააცნო. ბაბილინა ფლეგმატური მოხუცი იყო, გულგრილი ყველაფრისადმი, მაგრამ გედეონი ყველას ისე აცნობდა მას, როგორც მეტისმეტად მგრძნობიარე და გულითად აღამიანს. მოხუცს, როგორც ჩანს, უყვარდა თავისი ცხოვრების ძველი მეგობარი.

გედეონი არწმუნებდა ირინეს, ბაბილინა გაცნობის პირველი წუთიდანვე მოიხიბლა და მუდამ ნატრობს თქვენს ნახვასო. ყოველთვის, როცა ირინე სავაჭროში მივიდოდა იმ დროს, როცა ბაბილინა ბალში იყო, მოხუცი ბუკინისტი უმაღლე უკანა კარს გააღებდა და გასძახებდა: „გაიხარე, მოგივიდა შენი მზეთუნახავი!“.

ირინე იძულებული ხდებოდა ბალში გასულიყო, მისალმებოდა ბაბილინას, მაგრამ ის კი არასოდეს შეუშინებია, რომ დედაკაცს სიხარული გამოეჩინა. როგორც ყოველთვის, ის გულგრილად იჯდა სავარძელში, კანტს ავლებდა რაღაც სურათებს და ხანდახან თუ მიაპყრობდა თავის დასიზმრულ, უსიცოცხლო თვალებს. გედეონი კი ეუბნებოდა ხოლმე ირინეს:

— ხომ ხედავ, ჩემო კეთილო, რა სიხარული მოგვარა თქვენმა ნახვამ! ჰოდა,

ნუ დაიზარებთ, ხშირად მობრძანდით, ხშირად ინახულეთ ჩემი ბაბილინა!

ამავე ბუკინისტთან თუხარელები შეხედნენ არქიტექტორ ელიზბარ კორსაველს. ქალარა არქიტექტორმა, სახით კუშტმა და სიტყვაძვირმა, პირველად გულგრილობა გამოიჩინა მათდამი, მაგრამ რამდენიმე შეხვედრის შემდეგ თავის ოჯახშიც მიიწვია მამა და შვილი.

ცხოვრობდა კორსაველი ზიდის ახლო, მდინარის პირად. მისი სახლი, რომელიც ძველებური კოშკისა და თანამედროვე შენობის შერწყმას წარმოადგენდა, მალეობიდან ხევს დაჰყურებდა და შორიდანვე უნებურად იქცევდა ყურადღებას.

ელიზბარი და მისი მეუღლე რამდენიმე წელიწადია, რაც საბოლოოდ გადმობარგდნენ პატარხევეში, მაგრამ არავისთან ახლო ურთიერთობა არ ჰქონიათ და უყვარდათ კიდევაც განმარტოებული ცხოვრება. სხვებთან ოჯახებში არ დადიოდნენ, მაგრამ თავის სახლში კი ყოველთვის გულთბილად ხვდებოდნენ სტუმარს.

თვითონ ელიზბარი თანაბარი ყურადღებით ეპყრობოდა ყველას, ვინც არ უნდა მისულიყო მასთან, არავის გამოჩევა არ იცოდა და არც ცდილობდა ვინმე დაეახლოვებინა. უბრალო მოქალაქის ისეთივე საუბარს გაუბამდა, როგორც ვინმე დიდკაცს. ყველაზე უფრო გულსხმიერად კი ის მხოლოდ თავის თავს ესაუბრებოდა. არქიტექტორი მეოცნებე იყო, უმთავრესად თავისი ფიქრებით ცხოვრობდა და ამიტომ არასოდეს მოწყენა და მარტოობა არ უგრძობნია.

იმ დღიდან, როცა დედაქალაქის ძველ მესვეურებთან შეტაკების შემდეგ იძულებული გახდა ხელი აეღო მუშაობაზე, პატარხევეში საცხოვრებლად გადმოვიდა და უმეტეს დროს თავის კაბინეტში ატარებდა. ახლა ის მოწყვეტილი იყო საყვარელ საქმეს და მხოლოდ თავის თავს ეკუთვნოდა. ოთახში განმარტოებული, ხატავდა ოცნებით შექმნილ

საქართველოს ქალაქების მოედნებს, ახალი სახლებით დამშვენებულ ქუჩებს, რაღაც სასახლეებს, ქარხნებს. ანდა კეთილბოდა წიგნებს, სადაც აღწერილი იყო ძველი ხუროების ღვაწლი და გულდასმით სწავლობდა მათი ოსტატობის თავისებურებას.

თავის ნაცნობებს შორის ელიზბარი ცოტაოდენ უპირატესობას მაინც ისევ თუხარელებს აძლევდა. გიორგის ყოველთვის უხაროდა, როცა მისგან მოწყვეტის ბარათს მიიღებდა და ირინესაც არასოდეს მოწყენილობა არ უგრძობნია კორსაველებთან. პირიქით, მთელი საათობით სიამოვნებით უსმენდა ელიზბარის საუბარს და მის მიერ ოცნებაში შექმნილი ფანტასტიკურ ქალაქების ამბავს.

თუხარელების ნაცნობების რიცხვს ერთხანს მეტი არავინ შემატებია.

სხვა დროს და სხვა გარემოში, რა თქმა უნდა, ამით ვერ დაკმაყოფილებოდა ირინე, საზოგადოების მოყვარული და ცოცხალი ბუნების ახალგაზრდა. პატარხევეში, ცხადია, არა ერთი და ორი ღირსეული ოჯახი მოიძებნებოდა, მათთან დაახლოება გამოაცოცხლებდა ირინეს მოწყენილ და უფერულ დღეებს. მაგრამ თუ ახლა ამისათვის არ ზრუნავდა, ეს იმიტომ, რომ იმედი ჰქონდა, — მალე დასტოვებდა აქაურობას და ისევ თბილისში დაბრუნდებოდა. ამაზე კი ხშირად ფიქრობდნენ და თათბირობდნენ მამა-შვილი. დიდ ქალაქში დაბრუნების იმედი ასულდგმულებდა მათ და ამ დღის მოახლოებით ამხნევებდნენ ერთმანეთს.

პატარხეველებს თავის მხრივ შენიშნული ჰყავდათ ბეროშვილის ბინადრები, ყურადღებაც მიჰქციეს და ერთგვარს საიდუმლოებითაც შემოსეს დედაქალაქიდან მათი წამოსვლის მიზეზი, მაგრამ იმის შემდეგ, რაც კატოსგან გაიგეს, რომ თუხარელები ხელმოკლედ იყვნენ და ისევ თბილისში გადასვლას აპირებდნენ, მათდამი ყურადღება გაუნელდათ და ბოლოს, სრულიად დაეკარგათ.

V

თბილისში დაბრუნების იმედი კი ვერ ხორციელდებოდა. არც ისე ადვილი გამოდგა ამ ოცნების შესრულება. გიორგი, მართალია, მზად იყო თუნდაც ახლანდელ დეტოვებინა აქაურობა და როგორცაღი იოლად უყურებდა თბილისში ახალი ცხოვრების დაწყებას, მაგრამ ქალიშვილმა უფრო ფიზიკურად შეხედა საქმეს და არ აჩქარებდა. ირინემ იცოდა, რომ დიდ ქალაქში ძველი ბუდე აღარ გაანდობდა და მამას მუშაობის თავი აღარ ჰქონდა. ასეთ პირობებში კი ადვილიდან აწყვეტა და გამოურყვეველ, ბნელით მოცულ მომავალში თავის შერგვა უაზრობად ეჩვენებოდა და შიშს გვირგვინდა.

თითქოს ყოველივე ეს გათვალისწინებული ჰქონდა, მაგრამ ფიქრი მაინც არ ურიგდებოდა იმას, რომ დიდხანს დარჩებოდნენ პატარხევში. არ ცხრებოდა იმედი, რომ ერთ მშვენიერ დღეს როგორცაღი გაიფანტებოდა ყოველგვარი ბურუსი და შეიცვლებოდა მათი ცხოვრება.

ამ საოცნებო დღის მოლოდინში კი ვერა ვერას მისდევდა და უკვე რამდენიმე თვემ განვლო. თითქოს არც ისე დიდმა დრომ გაიარა, მაგრამ ირინეზე მაინც ღრმა კვალი დასტოვა. სიჩუმით სავსე ამ უწყინარ პატარა ქალაქში მან ერთხელ კიდევ იგრძნო, რომ ცხოვრება არც თუ ისე ხალისით სავსე და ადვილი ყოფილა.

პროვინციის ქალაქში ცხოვრება სევდიან მოგონებებს უღვიძებდა ირინეს. ის ჯერ კიდევ პატარა იყო, როცა უეცრად, ერთ დღეში, დასრულდა მისი ნებეიერი, სიხარულით სავსე ბავშვობა: დედამ, რომელსაც აღმერთებდა გოგონა, დასტოვა ოჯახი და ვიღაც დრაგუნთა ოფიცერს გაჰყვა რუსეთის შორეულ ქალაქში. მარტოდ დარჩენილი გოგონა ვიორგიმ გაატანა ზღვისპირა ქალაქში გათხოვილ ცოლის დას. გაატანა დროებით, ზაფხულის გასატარებლად, მაგრამ მოხდა ისე, რომ ერთი ზაფხული რამდენიმე წელიწადად გაგრძელდა. იმ და-

ბასავით პატარა ქალაქში გაატარა ირინემ თავისი ბავშვობა და ქალიშვილობის პირველი წლები. კეთილი გულის დეიდა ცდილობდა დედის მაგიერობა გაეწია მისთვის, განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა, მაგრამ ეს ალერსი და ყურადღება როგორცაღი კიდევ უფრო ცხოვრებად აგონებდა ირინეს, რომ მარტო იყო. იშვიათად ხედავდა თბილისში დარჩენილ მამას, რაღაც შარავანდელით მოსავდა მის სახეს და მუდამ ოცნებობდა მალე დაბრუნებულყოფილ მასთან. შვილს საიმედო საყრდენი, ყოვლისშემძლე არსებად მიაჩნდა და თითქმის თავყვანს სცემდა.

თბილისში ჩამოსვლის შემდეგ ირინემ მალე ენიშნა, რომ მამა არ იყო ისეთი, როგორცაღი ოცნებით ელოდიანებოდა.

რაც დრო გადიოდა, ირინე უფრო და უფრო ნათლად ხედავდა რა მოუმარჯვებელი კაცი იყო მამა. თუ როგორი იყო გიორგი ახალგაზრდობაში, შვილმა არ იცოდა, მაგრამ ხანში შესული კი მუდამ ასეთი ახსოვდა: აუღელვებელი, დამთმობი, გულუბრყვილო, ცხოვრებაზე ზღაპარული და ამავე დროს თითქოს ყველაფერთან შერიგებული და ყველაფრით კმაყოფილი. მამის ამგვარი ხასიათის წყალობით ქალიშვილს ბევრი რამ აკლდა, მაგრამ ამის გამო არა თუ საყვედური არ უთქვამს, ფიქრიც კი დანაშაულად მიაჩნდა. ირინეს ყოველთვის ნაზად უყვარდა მამა და განსაკუთრებით, თითქმის მტკივნეულად, შეუყვარდა და დაუახლოვდა იმის შემდეგ, როცა ის ხანში შევიდა.

პატარხევში გადმოხვეწამ ბევრით არაფრით შეცვალა გიორგი. პირველ ხანებში ის თავგზაბანეული ჩანდა, მაგრამ მალე დამშვიდდა და შემდეგ ისე ექირა თავი, თითქოს მის ცხოვრებაში არაფერი შეცვლილიყო. შუადღემდე თათაში დაბორილობდა, ვითომ რაღაცას საქმიანობდა, რაღაცაზე ზრუნავდა, მერე საგულდაგულოდ გამოეწყობოდა და ქალაქში წავიდოდა. ამ დროს ყოველთვის ისეთი შეხედულება ჰქონდა, რომ ვინც მისი ამბავი არ იცოდა, ეგო-

ნებთდა საჭირო საქმეზე მიეშურებაო. ნამდვილად კი თვითონაც არ იცოდა, რატომ მიდიოდა. შესაძლოა, ეს იყო მხოლოდ ძველი ჩვეულება — სწორედ ასევე, თბილისშიაც, შუადღისას, პროსპექტზე ჩაისიერებდა, შემდეგ სამხატვრო გალერეის შენობის უკან ბაღში სკამზე ჩამოჯდებოდა იმ ადგილას, სადაც დაბარებულით თავს იყრიდნენ უსაქმოდ დარჩენილი მოხუცი ადვოკატები, პენსიონერები, პრეფერანსის პარტნიორები, და მათთან საუბარში ერთობოდა... იქნებ ახლაც აქ, პატარხევეში, ეძებდა ისეთივე ადგილს, მაგრამ რადგანაც ვერ პოებდა, მოივლიდა ბაზარს, რკინიგზის სადგურს, გააცილებდა სახალხო მატარებელს და სადილობისას შინ დაბრუნდებოდა დაღლილი, გასავეთებული, მაგრამ მაინც კმაყოფილი.

მთელი საზრუნავი ისევ ირინეს აწვა კისერზე. ის იძულებული გახდა სახლიდან გაეტანა და ფულად ექცია ზოგი რამ იმ ძვირფასი ნივთებიდან, რაც თბილისიდან ჩამოტანილი ჰქონდათ. ირინე ხელადდა როგორ კლებულობდა მათი ისედაც მცირე ქონება, ნივთების ნაწილი გაყიდული და დაგირავებულიც ჰქონდა, მაგრამ არაფერს ეუბნებოდა მამას, რადგან ეგონა, რომ ამაზე ლაპარაკი შეაშფოთებდა გულთ ავადმყოფ მოხუცს. გიორგის არც უკითხავს თუ რითი ცხოვრობდნენ პატარხევეში. ის მცირე თანხა, რომელიც თბილისიდან ჩამოეტანათ, თავიდანვე ქალიშვილს მიაბარა და დარწმუნებული იყო, რომ ჯერ კიდევ იმას ხარჯავდნენ. როცა რაიმე დაკლებია, ეს შვილის გამოუცდელობად ან უთაურობად მიუჩნევია, და როგორც უფროსი ადამიანი და აღმზრდელი, ვალდებულად თვლიდა თავს რჩევა-დარიგება მიეცა მისთვის.

ერთ ნაშუადღევს სიმონი ქალაქში შეხვდა ირინეს, რომელიც ის იყო გამოვიდა ვილაის ეზოდან. სრულიად უნებურად სიმონმა გაიხედა იქითკენ და გაკვირებული დარჩა. რა უნდოდა ქალიშვილს იმ სახლში? იქ ხომ მთელ

პატარხევეში ცნობილი მევახშე ცხოვრობდა!

— ძალიან სასიამოვნოა, რომ შეგხვდით, — არ დაიმჩნია სიმონმა გაკვირვება, ღიმილით მიესალმა და გაჰყვა. — თქვენ ისე იშვიათად გამოდიხართ ქალაქში, რომ მეშინია სახლისკენ გზა ვეღარ გაავნოთ... მივაცილოთ?

— არა, ნუ შესწუხდებით! — თითქმის შემკრთალმა უპასუხა ირინემ. არ ესიამოვნა, რომ სახლის პატრონს შეეფეთა.

ირინე თავდახრილი მიაბიჯებდა და, როგორც სიმონს ენიშნა, რატომღაც დარცხვენილი იყო. ეს დამორცხვება თავისებურად ახსნა: ქალიშვილი, ალბათ, მოკრძალებული და კდემამოსილია ბუნებით... ესიამოვნა, რომ ამგვარი თვისება იგრძნო მასში და მაშინვე პირველად დაინახა ისიც, რომ ირინე ლამაზი იყო. სიმონი შეეცადა თავაზიანი საუბრით გაერთო, ხალისიანად უამბო ამ დილით ქალაქში მომხდარი რაღაც შემთხვევა, მიაცილა მოსახვევამდე, აქ უეცრად დაემშვიდობა, უცბადვე გამობრუნდა და პირდაპირ მევახშესთან გასწია.

— აქ შენთან ახლა ქალიშვილი იყო? — არც მისალმებია, ისე იკითხა სიმონმა.

მოხუცი მევახშე დიდი ხნიდან შეჩვეული იყო იმას, რომ არავინ უწევდა ხათრს და ყურადღება არ მიაქცია სიმონის უხეშ ქცევას. სკამიც კი მიაწოდა და გულგრილად წაილულულა:

— ჰო, წებან იყო ერთი...

— რა უნდოდა? დაგიგირავა რაიმე?

— არა, არ დაუტოვებია...

— რატომ? ვერ შეთანხმდით?

— არ იყო ჩემთვის ხელსაყრელი... ნივთიც უსარგებლო იყო. რაღაც ინდოეთის კერპიაო, ძველებურიო... ოქროა, მარა... ხუთი მისხალი თუ იქნებოდა... წონის მიხედვით შევთავაზე, მაგრამ არ ინება...

სიმონმა თვალი შეავლო მოხუცის მკრთალ, უსიცოცხლო სახეს და წუთიერი დუმილის შემდეგ იკითხა:

— დღეს პირველად იყო შენთან?

— არა, წინათაც ნამყოფია, — ქმრის მაგიერ უპასუხა დედაბებმა, რომელიც თავაუღებლად ქსოვდა წინდას და, ეტყობოდა, უმნიშვნელოდ თვლიდა მამაკაცების საუბარს. — იმ ქალიშვილმა, გენაცვალე, კარგად იცის ჩვენი ეზოს ვიშკარი... მოიტანს ხოლმე რაღაცას და ყოველთვის ეცოტავენბა, რასაც შევთავაზებთ. ჩვენი ამბავი ხომ იცი, სიმონის პირიშე, ნივთის ცნობა ვიცით ჩვენ. რაც ღირს, იმას არ დაეკლებთ, მეტი კი რატომ მივცეთ, ჩემო კეთილ... მოგახსენება, ფული პატივისცემას მოითხოვს...

სიმონისთვის უკვე ყველაფერი ნათელი იყო, მაგრამ წასვლისას მაინც იკითხა:

— აქვს რაიმე თქვენთან დაგირავებული?

— არის რაღაც წვრილმანები... სამაჯური, მედალონი, საყინძი...

იმ დღეს სიმონი შინ გვიან დაბრუნდა, მაგრამ მაინც ინახულა გიორგი, ჯერ ჩვეულებრივად ჩამოაგდო სიტყვა ქალაქის ამბებზე, თავის ქარხანაზე და შერე უეცრად ირინეს მიმართა:

— თქვენ კი, ძვირფასო ქალიშვილო, ერთი ჩემი რჩევა შეისმინეთ. უჩემოდ ნუ მიხვალთ იმ კაცთან... როცა რაიმეს დაგირავენბას დააბირებთ, მე გამაგებინეთ... რა ნივთი მიიტანეთ დღეს?

ირინემ გაოცებით შეხედა. საიდან უნდა სცოდნოდა ამ კაცს, ან ვინ ეკითხებოდა მათ საქმეში ჩარევას?!

— რა ნივთი იყო? — ჩაჰკითხა სიმონმა.

ცხადი იყო, მან ყველაფერი იცოდა. დაფარვა და უარის თქმა უაზრობად ეჩვენა ირინეს, მორჩილად ამოიღო ნივთი ყუთიდან და გაუწოდა.

— ახ, თქვენ ამაზე ამბობდით? შესანიშნავი რამ არის! — გულწრფელს ალტაცებით წამოიძახა გიორგიმ. — ძველებური ინდური კერპი ვახლავთ. მგონი ვიშნუ, ქვეყნიერების გამამოციხლებელი, თუ რაღაც სხვა ღვთაება...

რას იტყვით, შესანიშნავი ოსტატის ნახელავია, არა?

სიმონი გაოცებით დასცქეროდა ნივთს და ატრიალებდა ხელში. არა, შესანიშნავს ვერაფერს ხედავდა... თუ ღვთაებას წარმოადგენდა, მაშინ სათნო გამოსახულება უნდა ჰქონოდა, ეს კი ურცხვად შიშველი, სატანის მსგავსი ექვსხელფეხიანი რაღაც ზღაპრული საკვირველება იყო... რა ღვთაება, რის ღვთაება... ამას პატიოსან საზოგადოებაში ვერც გამოაჩენს. სისულელეს ჩმახავს მისი მდგმური... ნივთის ერთადერთ ღირსებას ის შეადგენდა, რომ ოქრო იყო... მოხუც მევახშეს ვერც უსაყვედურებ, რომ არ დაიტოვია...

— რა ღრმა აზრია ჩაქსოვილი, რა წარმართული წყურვილი სიცოცხლისა! — ისევ ალტაცებას გამოთქვამდა გიორგი. — ყველა განათლებული კოლექციონერი უდიდესი სიხარულით შეიძენს ამას... სრულიად შემთხვევით ჩამივარდა ხელში... პარიზში თუ ლონდონში, აღარ მახსოვს, ვიყიდე ერთ ანტიკვარულ მალაზიაში...

— მმ... — მხოლოდ ჩაიბუბუნა სიმონმა, რომელსაც არც ერთი სიტყვა არ სჯეროდა გაგონილიდან და, რაღაცაზე დაფიქრებული, ნივთს ხელში ატრიალებდა. — თუ შეიძლებოდეს მომეციოთ ეს ხელამდი, — თქვა ბოლოს და სანამ პასუხს მიიღებდა, ჯიბეში ჩაიღვა.

მეორე დღეს სახლის პატრონმა თავის ოთახში იხმო ირინე.

— დაეაგირავე თქვენი კერპი... არის აქ კიდევ სხვა მევახშე... ეს მეორე უფრო ნამუსიანია იმ მოხუცზე. პოდა, აი, ეს ავიღე გირაოში... მიირთვი.

მაგიდის ყუთიდან გახვეული შეკვრა ამოიღო და გადასცა.

— თქვენ დიდად დამაველეთ, — გულწრფელი მადლობით უთხრა ირინემ. — ოღონდ რად შესწუხდით ამისთვის?

— არა უშავს რა, კაცი კაცს უნდა გამოადგეს რაიმეში, აბა როგორ იქნება! — სიმონმა იგრძნო, რომ ასიამოვნა ქალიშვილს და თავისი თავით კმაყოფილი

იყო. — როცა კიდევ დაგჭირდეთ, ნუ მომერიდებით, მითხარით. მევახშემ დანდობა არ იცის, ყოველთვის ეცდება მოვატყუოთ. ეს მისი წესია. მე კი ვერ გამოიბედავს...

ირინემ თავის ოთახში გადაითვალია ფული და გაკვირვებული დარჩა. თანხა ბევრად მეტი აღმოჩნდა, ვიდრე მოსალოდნელი იყო. ეს ფული საკმაო ხნით უზრუნველყოფდა, თუ გამოზოგვით დახარჯავდა. წუხელ და ამ დღით უსიამო გრძნობა ჰქონდა სახლის პატრონისადმი, თავს დამცირებულად თვლიდა, რომ უცხოის წინაშე გამჟღავნდა მათი სიღარიბე, მაგრამ ახლა გუნება შეიცვალა და მადლიერიც იყო. არა ცუდი ადამიანი არ ყოფილა, თუ გულთან ასე ახლო მიიღო სხვისი გასაქირი...

ირინე რომ ნივთებს ავირავებდა, გიორგიმ მხოლოდ სიმონის სიტყვებიდან გაიგო. ამ ამბავმა ჯერ გააოცა და გული ატყინა, იმ საღამოს შვილს საყვედური უთხრა რად მიმალავდიო, მაგრამ როცა მეორე დღეს თანხის რაოდენობა გაიგო, თავი ვალდებულად ჩათვალა მაშინვე ენახა სიმონი და მადლობა ეთქვა.

გიორგი მშვენიერ გუნებაზე დაბრუნდა მისგან.

— ვერ წარმოიდგენ რა სიმპატიური კაცი ყოფილა! — აღტაცებით ეუბნებოდა შვილს. — ძალიან კეთილია და გულისხმიერი. დიახ, სულ სხვა, ვიდრე აქამდე გვეგონა. შენ, თურმე, უსამართლოდ სჯიდი მასზე...

ახლა ირინეც იზიარებდა მამის აზრს. არა, რა თქმა უნდა, ის კაცი ურიგო ვინმე არ იყო. რა აძულებდა, თუ არა მხოლოდ გულისხმიერება, რომ ჯერ თავის სახლში დაებინავევია სრულიად უცხო ადამიანები და შემდეგ კიდევაც ეზრუნა მათზე? ირინეს მოაგონდა, რომ ერთხელ, როცა ბინის ქირა შეაძლიეს სახლის პატრონს, მან არა თუ უარი განაცხადა, საყვედურიც თქვა:

— რა მოხდა, თქვე დალოცვილებო, რაღაც ერთი ოთახი გიჭირავთ ამხელა ოღაში. ჩემი შეწუხება რა სათქმელია. კი არ მაწუხებთ, პირიქით, მსიამოვნებს

თქვენისთანა განათლებულ პირებთან ერთ ჭერქვეშ ყოფნა...

ხელსაყრელად ნივთის დაგვირავების შემდეგ უცხად შეიცვალა სიმონისადმი ძველი გულგრილი დამოკიდებულება. მამა და შვილი თავის თავს დავალებულად თვლიდნენ მის წინაშე და ცდილობდნენ გულთბილობითვე ეპასუხნათ. ირინე ახლა გულითადად ხვდებოდა სიმონს, ძალდაუტანებლად გააბამდა ხოლმე მასთან საუბარს და, რაც მთავარი იყო, ამ სახლში ცხოვრება სამძიმისად აღარ ერჩენებოდა.

„მომავალში, ალბათ, საშუალება გვექნება სამაგიერო პატივი ვცეთ ყველაფრისათვის, რაც აქ ჩვენთვის გააკეთა“... — ფიქრობდა ხოლმე ირინე. გიორგი ყოველნაირად ცდილობდა თავისი კეთილი განწყობილება გამოეჩინა სიმონისადმი, რომელსაც პატიოსან და გულისხმიერ კაცად თვლიდა.

ერთ შუადღეს, როცა გიორგი ჩვეულებრივად ქალაქში სასეირნოდ წავიდა, ირინე გაჰყვა. გაიარეს მთავარი ქუჩა, ჩაიარეს მეთუნუქეთა უბანი, სადაც სახელისნოებიდან ყურთასმენის წამლები რახრაბი ისმოდა, საღვურთან კიოსკში გაზეთი იყიდეს და შერე ხიდგალმა გავიდნენ. აქედან გზა ჩრდილიანში მიმართებოდა და სიარული სასიამოვნოც იყო. გაისეირნეს მდინარის ნაპირით იმ ადგილამდე, სადაც პაწაწინა კუნძულზე ობლად ამოსულიყო ბუჩქის ოდენა ტირიდი და ის იყო გამოზრუნება დააპირეს როცა გორაკის თავზე ბეროშვილის ქარხანა დაინახეს.

— ხომ არ ავიდეთ, ა? რას იტყვი? — შესთავაზა გიორგიმ შვილს. — რამდენი ხანია პატარხევში ვცხოვრობთ და იქ ერთხელაც არ ავსულვართ.

ირინე უყოყმანოდ დათანხმდა. სხვა არა იყოს რა, ის ამბავი, რომ დღემდე არ ენახათ იქაურობა, მასპინძლისადმი უპატივცემლობას ნიშნავდა. რა თქმა უნდა, აუცილებელი იყო ამ შეცდომის გამოსწორება. ბოლოსდაბოლოს, უბრალო ზრდილობა მოითხოვდა, ერთხელ მაინც

მისულიყენენ ქარხანაში, რომლითაც სიმონი თავმომწონებდა მათ წინაშე.

აქამდის ირინეს არც ერთი ქარხანა არ ენახა. თბილისის გარეუბნებში გავლისას შორიდან თუ დაუნახავს რომელიმე მათგანი — დიდი პირქუში შენობა მაღალი საკვამურით, — ხოლო რა იყო და როგორი იყო შიგ, ამაზე ძალიან ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდა. ახლა პატარხევში პირველად ეძლეოდა შემთხვევა არა მხოლოდ ახლოდან დაენახა, კიდევაც დაეთვალიერებია, და ამ შესაძლებლობამ ერთგვარი ცნობისმოყვარეობაც გაუღვიძა.

მაგრამ ის, რაც გორაკზე ასვლისას თვალს მოხვდა ეუცხოვა ირინეს და უნებურად ეკვი დაუბადა: ხომ არ შეცდნენ და სხვაგან ხომ არ მივიდნენ?

რომ არ შემცდარან. ამაში უმაღლვე დარწმუნდა. გორაკის წვერზე მოედანი შემოვლებული იყო ეკლიანი მავთულით, ეზოში შესასვლელ ჭიკრის თავზე კი მიკრული იყო მოყვითალო აბრა, რომელზედაც შავი დიდი ასოებით ეწერა: „ახალი კონკორდია“. ამის ქვემოდ უფრო პატარად: „ღვინისა და კონიაკის ქარხანა სიმონ ბეროშვილისა“. ხოლო სულ ძირში კიდევ უფრო პატარა ასოებით: „ფარმა დაარსებულია 1917 წელს“. აბრის ნაპირებზე მოხატული იყო მსხმოიარე ვაზი.

გარედან ქარხნის შენობა დიდ თავლას უფრო გავდა. ერთ ადგილას კრამიტის სახურავზე თავი ამოეყო საკვამლე მილს. მამ ეს პატარა და ვიწრო მილი იყო, რომლის ქოშქოში ქალაქში ისმოდა? საკვირველი იყო, საიდან ჰქონდა ამ მღივ ნაწლავს იმოღვნა ხმა!

შენობის კედლები თეთრად შეღებილი იყო, ალავ წვიმას ჩამოერეცხა და ტალახისფერი ზოლებით დაესერა. გარშემო ეყარა კასრები, რალაც ყუთები, ტეჩები. ერთ ადგილას ეზოში მზეზე ლურჯად ბზინავდა დამსხვრეული ბოთლების მთელი გროვა.

სიმონმა კანტორის ფანჯარიდან მოჰკრა თვალი ეზოში შემოსულ მამაშვილს,

მაშინვე მიაგდო დავთრები და გარეთ გამოვიდა.

— მასიამოვნეთ, კეშმეტიტაღ მასყე მოვნეთ! — მხიარულად შეეგება ორხვეს. — რას მიეაწერო, რითი ავსხნა თქვენი ამგვარი ყურადღება?

გიორგიმ მოიბოდიშა:

— აქამდისაც უნდა მოვსულიყავით... ამაში დამნაშავე ვართ, თქვენი გულკეთილობის იმედი მაქვს, გვაპატიებთ...

— კი, ბატონო, მიპატიებია! — გადიხარხარა სიმონმა. — რალღი ასეთი პატივი დამდეთ და თქვენი მობრძანების ღირსი გამხადეთ, ამიერიდან საყვედური აღარ მეთქმის!

სიმონი გულწრფელად ნასიამოვნები იყო მათი მოსვლით. ამასთანავე ეჩვენა, რომ ისინი ჩვეულებრივზე უფრო კარგად იყვნენ ჩაცმული, თითქოს საგანგებოდ გამოწყობილიყვნენ და საზეიმო მოვლენად თვლიდნენ აქ სტუმრობას.

— კი ვერაფრით გაგაკვირვებთ დიგამებთ, მაგრამ ნუ დაიზარებთ, შემობრძანდით, ჩემი საწყალი ქარხანა ინახულეთ... აქეთ, აქეთ! — ხელი ჰკრა კარებს და სტუმრებს შეუძღვა.

„საწყალიო“ — ისე თქვა, თითქოს განზრახ გააღარბა, თორემ სინამდვილეში სულ სხვა რამეს ნახავდნენ.

პატარა, ვიწრო ოთახში, რომელიც კანტორას წარმოადგენდა, უბრალო მაგიდა და რამდენიმე ტაბურეტი იდგა. კედელზე მიღურსმული იყო ფარადებით ნაბეჭდი ორი სარეკლამო პლაკატი. მაგიდაზე ეწყო დავთრები, რალაც ხელწერილები, საანგარიშე. კუთხეში მიდგმულ ღია კარადის თაროებზე ელაგა უჩვეულო მოყვანილობის შუშები და სხვადასხვა ზომის სპილენძის სარწყაოები. ოთახის ერთ მხარეს კედელს დატანებული ჰქონდა დაბალი კარი, რომელზედაც ჩვეულებრივი რკინის სახელურის ნაცვლად ხის ნაქერი იყო მიჭედებული.

სიჩუმე იყო, არსიდან ხმა არ ისმოდა. სიმონი მოუსვენრად იჯდა და, თითქოს ვილაცას ან რალაცას ეძებდაო, გარშემო იხედებოდა.

— ასეთი, პატივსაცემი ადამიანები

მეწვიეთ და, რა ვქნა ახლა მე, რით გასიამოვნოთ! მგონი შეერცხვი კაცი და ეგაა!

თავისი ტაბურეტი ახლო მისწია ირინესთან და ღიმილით მიმართა:

— ოღონდ ერთ რაიმეში გადანაშაულებ, ქალიშვილო... უნდა გაგეფრთხილებიეთ... ამაზე არ შემიძლია საყვედური არ მოგახსენოთ. ხა-ხა-ხა!

გიორგიმ დააპირა რაღაცა ეთქვა და ირინე უნებურად შეკრთა: მამამ თავის გასამართლებლად არ უამბოს, თუ როგორ შემთხვევით მოეხვდით აქო. ამით ხომ სრულიად გაქარწყლებოდა ის შთაბეჭდილება, რომელიც მათ მოსვლას მოეხდინა.

ეს მოსალოდნელი უხერხულობა ირინემ იმით აიცილია, რომ მამას დაასწრო და სწრაფად ჩაურთო სიტყვა:

— კარგ ადგილზეა თქვენი ქარხანა. ენოც მოზარდილი ჰქონია, ასე რომ მომავალში გაფართოების საშუალება გექნებათ...

— ნამდვილს ბრძანებთ, ქალიშვილო. ჩემი მიზანიც სწორედ ეგ ვახლავს! — თავის თავში და თავის მომავალში დაჯერებული კილოთი თქვა სიმონმა.

ბეროშვილს ესიამოვნა, რომ ქარხნის მდებარეობა შეაქო ირინემ და ამასთანავე ისიც ენიშნა, რომ მან პრაქტიკული ჰქუა გამოიჩინა.

„აზრიანი ქალიშვილი უნდა იყოს!“ — გაიფიქრა კმაყოფილებით.

— მერე როგორი სიმშვიდეა აქ, რა სიწყნარეა! — მოულოდნელად მოისმა თავდაპირველი ალტაცებით წარმოთქმული გიორგის სიტყვები. — ნამდვილი საგარაკო ადგილია!

ასეთი შექება კი მაინცდამაინც არ მოსწონებია ბეროშვილს. სწორედ ის არ სიამოვნებდა, რომ ახლა, როცა პირველად ეწვივნენ დიდ ქალაქში ნაცხოვრები და, ალბათ, იქ ბევრის მნახველი მისი მღვმურები, ქარხანაში სიწყნარე იყო და დაუქმებულის შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

— ჰო, სიჩუმეა, — უგუნებოდ დაა-

დასტურა სიმონმა, — მაგრამ ეს დროებითი ამბავია. მოგეხსენებათ, ჯერ სეზონი არ დამდგარა. მალე კი, შემოდგომაზე, თქვენც ნახავთ, ისევ აგუგუნდება აქაურობა.

სახეზე კმაყოფილების იერმა გადაჰკრა და საქმიანი კილოთი განაგრძო:

— ბედს არ ვემდური, საერთოდ საქმე ურიგოდ არ მიდის. მაგრამ ბევრად უკეთესად იქნებოდა, რომ ათასნაირი ხელის შესლა არ მქონდეს. როგორადაც კი მოეხერხებათ, ხელ-ფეხს მიზორკავენ. ადგილობრივ მთავრობაზე მოგახსენებთ... საშუალებას არ მაძლევენ ჩემს ნებაზე ვიმუშაო. ეს ესაო, ის ისაო, ის ისაო და, ბოლოს რა გამოდის? მეც მაკლდება და იმათაც...

ადგა, მაგიდაზე დაყრილი ქალაღდები გადაქექა და რამდენიმე ფურცელი გიორგის ხელში შეაჩეჩა.

— ჰა, აგერ, თქვენც ნახავთ და დარწმუნდებით... დღე ერთია და ორი-სამი ასეთი განკარგულება მომდის ქალაქის საბჭოდან და პროფკავშირიდან... მუშების ხელფასიო, შრომის დაცვის წესებიო, ტარიფიო და, რა ვიცი რამდენი სხვა ამგვარი მოთხოვნილება... ისე გამოდის, რომ მე უნდა ვიყო ჩემი მუშების სამსახურში. გაგიუღები კაცი, იმათ რომ ყური უგდო, მაგრამ მოდი შენ და ყურს ნუ დაუგდებ... იცოდეს ღმერთმა, არ მინდა, მარა რა ვქნა, იძულებულს მხლიან სხვადასხვა ხრიკს მივმართო ხოლმე. უამისოდ შეუძლებელია...

ბოლო სიტყვები ხმადაბლა წარმოთქვა და ჩუმი სიცილიც დააყოლა:

— ამას თქვენთან თუ ვიტყვი, თორემ სხვასთან როგორ გავამხელ. მაგრამ არა უშავს რა, ყველაფერს გავუძლებ. ისინი თანდათან დათმობაზე წავლენ და, ერთი დროც მოვა, შეიგნებენ, რომ მწარმოებელს სრული თავისუფლება უნდა ექნეს. ასე ყოფილა, ასე იქნება.

მერე ისევ ირინეს გვერდით ჩამოჯდა და უკვე ხმამაღლა, მხნედ თქვა:

— ჰოდა, ჩემო კეთილებო, ორ-სამ წელიწადში, მოგეცათ ლხენა, ისე გავაკართო, ისეთი ქარხანა წამოვიკიმო,

რომ თქვენი მოწონებული... თქვენი თვალთ ნახავთ. ნახავთ, კი!

— ეს ისე თქვა, რომ, ეტყობოდა, იღუპალ ძველ ოცნებას უზიარებდა მათ. ახლა ის შეკუთრებდა ამ ლამაზ ქალიშვილს და, რატომღაც, სიამოვნებდა, რომ თავის გულისნადებს მას უმეტავენებდა. ამ წუთში ისიც კი ეჩვენებოდა, რომ უკვე მიაღწევდა საწადელს და არა თუ მიაღწევდა, ყოველივეს მალე და ადვილად შეისრულებდა. სიმონი მზად იყო თუნდაც აქვე გადაეშალა ირინეს წინაშე მთელი თავისი გეგმები.

„შკუის კოლოფია... მიხვდება, გაიგებს და კიდევაც მოიწონებს“ — დარწმუნებული იყო ის.

— ღმერთო მომკალი, მგონი თავი მოგაწყინეთ ჩემი უთავებლო ლაპარაკით! — უეცრად წამოიღვა სიმონი და მამა-შვილს მოზოდიშებით გადახედა. — აბა, თქვენთვის რა სასიამოვნო უნდა იყოს რაღაც მეურნეობაზე საუბარი!

შვინიც პატარა კარი გაიღო და კანტორაში შემოვიდა თეთრხალათიანი ახალგაზრდა კაცი. მან ყურადღებაც არ მიექცია ოთახში მყოფთ, პირდაპირ კარდას მიაშურა, რაღაც შუშა გამოიღო, ფანჯრის სინათლეზე გახედა და გამობრუნდა.

— ჩემი აგრონომი გახლავთ, მერაბ თაბაგარი! — მიმართა სიმონმა თავის სტუმრებს. — კარგი, სასიამოვნო აღმინანი...

თაბაგარი შეჩერდა, თვალი მიმოავლო უცნობებს და თავისი დიდი ხელი გულგრილად გაუწოდა ჯერ გიორგის, მერე ირინეს.

ის იყო ვეებერთელა, ახმახი კაცი. მოკუტულო, წაბლისფერი თვალები და შავგვრემანი ლოყასავსე სახე, როგორც მხოლოდ ქაბუქებს აქვთ, ძალზე ახალგაზრდულ იერს აძლევდნენ და ამის გამო კიდევ უფრო ეცემოდა თვალს მისი გოლიათური გარეგნობა. პირველი შეხედვით ის, მართლაც, ქაბუქად, რაღაც შეუსაბამო ქაბუქად ეჩვენებოდა ყველას, თუმცა უკვე ოცდაათს იყო მიღწეული.

თაბაგარი, თითქოს უხერხულობას გრძნობდა, გაუბედავად კიდევ ერთხელ იცოდა რა ექნა, — წასულსცოცხლეთ ცოტა ხანს კიდევ დაეცადა.

— შენი სტუმრები ვართ, მერაბ ჩემო, — უთხრა სიმონმა. — ახლა შენ იცი და შენმა მარფათმა, რა მასპინძლობას გავცივქვ!

მერაბი უცბად ვერ მიხვდა რა მასპინძლობაზე ეუბნებოდა ქარხნის პატრონი და გულუბრყვილო გაკვირვებით მიშტერებოდა.

— მობრძანდით, ბატონებო! — პატარა კარის ხის სახეღურს წვდა სიმონი. — აგერ ჩვენი აგრონომი გავცივქვება და დაგვათვალეირებიებს ყველაფერს.

— წამობრძანდით... — უხალისოდ წაიდუღუნა თაბაგარმა და ქალიშვილს გზა უთავაზა. ეს ოტროველა კაცი, ცოტა არ იყოს, შემკრთალი და უკმაყოფილო ჩანდა ახლა.

სინათლეს მოკლებულ განიერ საამქროში ნოტიოს და ღვინის მძიმე სუნი იდგა. მალა კედელში გამოკრილი სარკმელიდან ვიწრო სვეტად დაშვებული მზის შუქი დანათოდა ბოთლების სარეცხავ მანქანას, სადაც ორი კაცი საქმიანობდა. იქვე ახლოს ფეშტემლიანი დამკლავებული მუშა დიდ ქვაბს ხეხავდა.

თაბაგარი ხმაამოუღებლად დაჰყვებოდა სტუმრებს და, ეტყობოდა, არ აბრუნებდა რაიმე განმარტება მიეცა მათთვის. სიმონმა თვითონ იყისრა წინამძღოლობა, მკლავში ხელი გაუყარა გიორგის და დაატარა იქაურობა.

— შემოძლია ვთქვა, რომ ეს საწინახელი ჩემი ხელითაა გაკეთებული, — შეჩერდა სიმონი კედლის სივრცეზე გაჭიმულ ცემენტით შეღვსილ საწინახელთან. აქამდე მამაპაპური წესით ვურავდით ყურძენს, ამ შემოდგომიდან კი, შენ ხარ ჩემი ბატონი, მანქანის საშუალებით იწარმოებს ეს საქმე. მართალია ზემოტი ხარჯვა დამჭირდება, მაგრამ ოას იზამ, სეზონის მუშა ძნელი საშოვარი გახდა. წინათ რომ დღეში ათ შურად იქირაებდით მუშახელს, ეხლა ამ ფასად

თითის განძრევასაც აღარავენ კადრულაობს, მაშინვე ტარიფს შეგაჩრთან ცხვირში. ასე მოგახსენოთ, სოფლის კაციც ერთობ დაეხარბა ფულს...

ჩაუარეს რაღაც როფებს, ბრეზენტის ნაჭრებით გადაფარებულ საარყე ქვაბებს. ირინე გულგრილად უცქეროდა ყველაფერს. მის ყურადღებას არაფერი იპყრობდა, თუმცა ბევრ რაიმეს პირველად ხედავდა.

— აქ, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ლაბორატორია გახლავთ, — ხელი მიაშვირა ბეროშვილმა ერთ პატარა კუთხის ოთახზე, საიდანაც რაღაც აპარატები მოჩანდა. — ვერაა მთლად საკადრისად მოწყობილი, მაგრამ, რას იზამ, ჯერჯერობით ამით უნდა დაეკმაყოფილდე. მომავალში, რა თქმა უნდა, ამასაც გავაფართოებ და გავამდიდრებ. საჭიროების გარდა ქარხნის სახელი მოითხოვს ამას. ყველაფერი ღირსეულად უნდა გამოიყურებოდეს. უცხო ვინმე რომ ჩამოვიდეს, უცბადვე უნდა აღუძრას ფირმისადმი პატივისცემა... ასე არაა, ქალიშვილო? ა?

— სრული სიმაართლეა! კარგად მოგიფიქრებიათ! — შვილის მაგიერ უდასტურებდა და უწონებდა გიორგი.

— ახლა კი, ჩემო კეთილებო, ჩემი გეგმით გაკეთებული სარდაფი მოვიწახულოთ! — გაბრწყინებულ სახით გაუძღვა სიმონი მამა-შვილს და იქ სადაც დაბლა ჩასასვლელი კიბე იწყებოდა, მუშას კარი გააღებია.

ქვევიდან სასაიამოვნო სიგრილე ამოდოდა, მაგრამ ისე ბნელოდა, სარდაფი ისეთი უძირო ჩანდა, რომ ირინე პირველივე საფეხურზე შეჩერდა და, როგორც კი მამაკაცები სიღრმეში ჩაიმაღლნენ, გამოტრიალდა და ეზოსკენ გაემართა.

გარეთ ცხელოდა. ეზოს თავში ამადლებულზე, ეკლის ხე იდგა და ირინემ ჩრდილს მიაშურა. ეს ადგილი გორაკის წვერი იყო და აქედან მთელი პატარხევი ხელისგულზე გადაშლილი მოჩანდა.

ირინე გარკვევით ხედავდა მკიდროდ დასახლებულ ორ გრძელ ქუჩას, რომელიც გასწვრივ მიჰყვებოდა მდინარეს

ვალმა და გამოღმა. აქ იყო ქალაქის ცენტრი. ჩრდილოეთით და სამხრეთით გორაკების შეფენებაზე ჩანდნენ ბაღჩა-ბაღების ეზოებში ჩადგმული ცისფრად შეღებილი აივნისანი ოდები. ხალვათად დასახლებული ქალაქის ეს ნაწილი სოფელს უფრო მიაგავდა. აღმოსავლეთით მიიწვედა მაღალი, ტყიანი მთების ჯაჭვი. ერთი მთის წვერზე ძველი ციხის ქონგურიანი გოდოლი ამართულიყო, თითქოს სუფთა ცის ფონზე მიუხატიათო. დასავლეთის მხრიდან განფენილიყო სიმიანის ყანებით აბიზინებული ველი და შემდეგ ქალა, რომლის დასასრული საღდაც შორს ნისლში იკარგებოდა. მთელი ეს მშვენიერ გარემო მზეში იყო გახევეული. ყველგან მყუდროება და სიმშვიდე იდგა.

დიდხანს გასცქეროდა სივრცეს ირინე. იქაურობა იზიდავდა მის თვალს, ხიბლავდა და, რატომღაც, სევდასაც გვრიდა. მეტისმეტად წარმტაცი და დიდი იყო ლალად გაშლილი ეს პირველყოფა. აქამდისაც მრავალჯერ განუცდია და დამტკბარა ირინე ბუნების სილამაზით, მაგრამ ახლა, თითქოს მისი საიდუმლო იგრძნო, უჩვეულოდ სხვანაირი წარმოუდგა... იქნებ მართლაც ასეთი იყო ის, ოცნებით მახლობელი, და თითქოს შორეულიც: თითქოს კეთილი და გულმისანდობი, და ამავე დროს ზეიადი და მიუწვდომელი. თითქოს ორი თანაბრად დიადი სივრცულე — აღამინი თავისი ბევრის დამტევი მოყვარული გულით და ეს უკვდავი სამყარო — ეხშიანებოდნენ ერთმანეთს და შეერთებულიყვნენ.

ირინეს ყურადღება უეცრად ვილაც ქალმა მიიპყრო. ის კარგი ტანადი იყო და ირინემ უნებურად გააყოლა თვალი. ქალმა ამოიარა ეზო და თამამად შეალო ქარხნის კანტორის კარი. ეტყობოდა, აქაურობა უცხო არ იყო მისთვის. რამდენიმე წუთის შემდეგ კანტორის ფანჯარა გაიღო და ისევ გამოჩნდა უცნობი, — რაფაზე ჩამომჯდარი, გვერდით მდგარ აგრონომ თაბაგარს ესაუბრებოდა. ერთი-ორჯერ მან ირინესაკენ გაიხე-

და ირინე მიხვდა, რომ მასზე ლაპარაკობდნენ, უხერხულობა იგრძნო, სახე იბრუნა და ისევ გარემოს მიაჩერდა... იგივე მთები და ველი იყო გარშემო, მაგრამ ახლა, რატომღაც, წინანდებული ელფერი შეცვლოდა იქაურობას. ის თითქოს გაფერქრთალდა, თითქოს გადაამალა ის საოცარი ძალა, რომელიც ჯერ კიდევ რამდენიმე წუთის წინ განუსაზღვრელად დიადი ჩანდა.

ერთხანს ისევ გასცქეროდა გარემოს, მერე გულგრილად მოაშორა თვალი და, მოწყენილმა, ეზოში გაიარა... აქაურობას ეტყობოდა, რომ მის მოვლაზე არავინ ზრუნავდა. მინდორი დაეფარა სარველას, გარშემო იყარა ნამსხვრევი ქვა, დაქანგული თუნუქის გვერგვები, აქა-იქ მიწა მელიტი იყო.

— აი, თერმე, სად ყოფილა! რაო, ვითომ, ქალიშვილი, რომ გავგეჰქვითო? — მოულოდნელად მოესმა ირინეს.

კანტორის ფანჯრიდან სიმონი გადმომდგარიყო. სახეზე ემჩნეოდა, კარგ გუნებაზე იყო.

მალე კარიც გაიღო და ჯერ უცნობი ახალგაზრდა ქალი და მერე სხვებიც გარეთ გამოვიდნენ.

სიმონმა ქალს ხელი ჩაჰკიდა და ირინეს შეაგება.

— ესეც ჩემი სტუმარი გახლავს, ბატონ გიორგის ქალიშვილი, ერთობ სასიამოვნო პიროვნება... ეს კიდევ ჩვენი ქეთინო, ჩემი აგრონომის მეუღლე! — ერთმანეთს წარუდგინა ისინი ბეროშვილმა. — ერთიმეორეს რომ დაუახლოვდებით, დარწმუნებული ვარ, სასიამოვნოდ დაჯრჩებათ ეს ნაცნობობა!

ირინემ პირველადვე კარგი თვალით შეხედა ახალ გაცნობილს. ქეთინო შესაბარებლად ჯანმრთელი ჩანდა. მისი შევეჯერმანი სახე, რამდენიმედ უბრალო, ბუნებაში გაზრდილ სოფელ ქალიშვილს აგონებდა. ასეთები კი, ირინეს წარმოდგენით, ძალიან კეთილი და მისანდობი უნდა ყოფილიყვნენ. ამ ქალსაც ისეთი ღიმილი ჰქონდა, ისეთი სხივი ედგა თვალებში, რომ, უეჭველია, გუ-

ლითაც სუფთა იქნებოდა. წითლად დაწინწკლული თეთრი კაბაც ძალიან უხედებოდა.

— სარდაფში რომ ჩამოგვეყოლოდით, ქალიშვილო, პატრეს გცემდით, არ ისურვეთ და რა ვქნა! — ხელები გაშალა სიმონმა. — ისეთ ცივ შხაპუნას მოგართმევდით, რომ...

— თქვენ, მართლაც, შესანიშნავი ბიბლიოთეკა გქონათ! — სიტყვა ჩამოართვა გიორგიმ. — განსაკუთრებით საუცხოოა სამწლიანი თეთრი და ის შვინდისფერიც!

— მაგ ბიბლიოთეკით, ჩემო კეთილო, მართალია, სწავლა-განათლებას ვერ მიიღებ, მარა სულის და გულის გასახარებლად კი ვერავითარი წიგნი ვერ შეედრება, ჰოდა, მეც ადამიანის საკეთილდღეოდ ვზრუნავ, ხა-ხა-ხა!

ბეროშვილი ყოველთვის გულთან ახლო იღებდა ყველაფერს, რაც ქარხნის საქმიანობასა და ღირსებაზე ითქმობდა და, ეტყობოდა, ნასიამოვნები იყო გიორგის სიტყვებით. შექებით წაქეზებულმა ბოლოს დაუმატა კიდევაც:

— ჯერ სად არის! მომავალში ნახეთ რა სახელი გაითქვას ჩემმა ფირმამ! ხომ ასეა, მერაბ ჩემო? ა?

მერაბმა პასუხის ნაცვლად მხოლოდ მხრები აიჩეჩა.

— შე მამაცხონებულო, უბრალო დასტურის მოცემაც დაგენანა? — ხუმრობანარევი საყვედურით ჩაიბუზღუნა სიმონმა და ისევ სიცილით მიუბრუნდა სტუმრებს: — ამგვარი ადამიანის მნახველი არ ვარ... თუ გინდა მთელ დღეს იმუშავეს თავაუღებლად, ერთი პატარა თქმა კი ისე უჭირს, გეგონება, მთელ თავის ავლადიდებას იმეტებსო...

ქეთინო ქმარს გამოესარჩლა:

— ტყუილად ამბობთ აუგს ჩემს მერაბზე. ნუ სარგებლობთ იმით, რომ ის ძალიან კეთილია და გულის მოსვლა არ იცის...

ხუმრობით ამ ნათქვამში მაინც იგრძნობოდა წყენა. ირინეს მაშინვე ენიშნა, რომ ქეთინოს უყვარდა ქმარი.

რამდენიმე წუთის შემდეგ თუხარე-

ლები ჰიშკრისკენ გაემართნენ. სიმონი ისე დაემშვიდობა მათ, თითქოს ძვირად სანახავ ვინმეს ისტუმრებდა.

— რაღა! ნავსი გასტეხეთ, იმედი მაქვს აწი ხშირად ვნახავთ აქ! — ღონივრად ანჯღრევდა ხან შამის, ხან ქალიშვილის ხელს. — დიდად დამავლებთ, დიდად!

მოხუცი თუხარელი გზაში ერთხანს სიმონის დახვედრის შთაბეჭდილებებით იყო ჩვეულებრივზე უფრო მხნედ მიაბიჯებდა, სახეზე კმაყოფილება გამოსახოდა და, კარგ კუნებაზე მყოფი, უფრო თავის თავს ეუბნებოდა:

— გულითადი ადამიანია, საქმიანი და ნიჭიერი. უეჭველად ნიჭიერი! აი, მე მიუთქემს, ის ძალიან წინ წავეა ცხოვრებაში!

ერთი-ორჯერ ჩაილიდნა კიდევაც ირინეს ეჩვენა, რომ მამას ზედმეტად გაესინჯა თეთრი და შვინდისფერი და ღმილით შეაპარებდა ხოლმე თვალს.

მაღალი ხეებით დაჩრდილულ დაღმართში გრილოდა. ჰრიჭინების ვაბმული ხმა ისმოდა.

— რა ღლეა, რა მშვენიერი ღლეა! — რამდენჯერმე წამოიძახა ყველაფრით აღტაცებულმა გიორგიმ.

სიცხე მაშინვე დაიწყო, როგორც კი ქალაქში ჩავიდნენ, მზე თვალისმოპკრელად ლალაპებდა სახურავებსა და ქვაფენილზე. ქუჩაში იშვიათად თუ ვინმე გამოჩნდებოდა. ის დრო იყო, როცა მოქალაქენი ხვატის დაცხრომამდე გადახურულში დალოდინებას რჩებოდნენ. ერთი-ორი საათით ქალაქი გაჩინულად გიგის ემსგავსებოდა.

როდესაც თავის სახლს დაუახლოვდნენ, ირინე დაწინაურდა და ჩქარი ნაბიჯით გაუყვა გზას. ეზოში ჩრდილი და სიგრილე ელოდებოდა. თითქმის სირბილით ჩაათავა პატარა ჩიზი, მოუთმენლად ხელი ჰკრა ჰიშკარს და შევიდა.

კაკლის ხის ძირში მერხზე ჩამოჯდარი ორი მამაკაცი დაინახა. ერთი მაშინვე იცნო — ეანი იყო. მეორე, ზურგშემოქცევით რომ იჯდა და პაპიროსს ეწეოდა, უცხოვდ ეჩვენა.

ჰიშკრის ჯახუნზე იმ მეორემ შოიხედა და წამოდგა.

ის გივი აღმოჩნდა.

მისი დანახვა ისე წარმოუდგენელი და მოულოდნელი იყო ირინესათვის, რომ პირველად არც კი დაუჯერა თვალს.

— ვერ მიცანი თუ როგორაა? — გაღიმებული სახით და ხელებგაწვდილი შეეგება გივი.

სიხარულისაგან ატაცებული ქალიშვილი გულმხურვალედ გადაეხვია.

— მოგიყვანეთ ნათესავი, — თქვა ეანი. ეტყობოდა კმაყოფილი იყო თავისი თავით, რომ სამსახური გაუწია ირინეს, — სადგურზე მატარებელს დაეხვდი. ვხედავ უცნობმა ახალგაზრდამ მომამურა და თქვენი ქუჩა მკითხა... ქუჩაც ვიცი და ქალბატონ ირინესაც ვიცნობ-მეთქი. ჰოდა...

კიდევ რაღაცას უამბობდა, მაგრამ ირინე ყურს არ უგდებდა. ეანი ახლა სრულიად ზედმეტი იყო აქ. ეს თვითონაც მალე იგრძნო, წასვლა დააპირა, მაგრამ ზრდილობისათვის დარჩენა შესთავაზეს და იმასაც თავპატყვი აღარ გაუღვია.

ეანი სადღესასწაულოდ იყო მორთული და მოკაზმული. ახლად გაუთოვებულ თეთრ პიჯაკზე ოდესკალონიც კი მოესხურებია და მძაფრი სუნი ასლიოდა. ღია, ყვითელი ფერის ფეხსაცმელი გაპრიალებული ჰქონდა: ეანი ძალიან უფრთხილდებოდა თავის ჩაცმულობას. როცა ირინემ დაჯდომა შესთავაზა, მან ცხვირსახოცი დააფინა მერხზე, ფრთხილად დაეშვა და რამდენჯერმე აქაჩა თავისი თეთრი შარვალი, რომ მუხლებზე ზოლი არ გაეტეხნა.

გიორგი მისთვის ჩვეული აღტაცებით შეხვდა გივის და სიხარულის ცრემლიც კი მოერია. ეანსაც მაღლობა გადაუხადა ყურადღებისათვის.

— თქვენ რომ არა, ვინ იცის, როგორ გაწვალდებოდა ჩემი გივი ჩვენს ძებნაში!

— რა გამაწვალებდა, ძია გიორგი? — მხიარულად შეეხმინა გივი. — ქალაქი

პატარა, თქვენი სახლი კი, როგორც ჩანს, აქ ყველამ იცის!

გივი დარწმუნებული იყო, რა თქმა უნდა, რომ ირინეს გაუხარდებოდა მისი ნახვა, მაგრამ ასეთმა საერთო გულწრფელმა დახვედრამ კიდევ უფრო გამხსნევა და ყოველგვარი უზერხულობა უშაღვე გაუქარწყალა.

ის ამბავი, რომ გიორგის ძია უწოდა, უფროსისადმი მხოლოდ ჩვეულებრივი პატივისცემა არ ყოფილა. იგი მართლაც ენათესავებოდა მათ, თუმცა შორეულად. გარდა ამისა გიორგი და გივის მამა მეზობლად ცხოვრობდნენ, მათი შვილები ბავშვობაში დაახლოებული იყვნენ და ხშირად ერთად ატარებდნენ დროს. მეორე, როცა გიორგიმ თავის ცოლის დასთან საცხოვრებლად გაგზავნა ირინე ზღვისპირის ქალაქში, ბავშვები დაშორდნენ ერთმანეთს. რამდენიმე წლის შემდეგ, როცა ირინე დაბრუნდა მამასთან, ახალგაზრდები ისევ შეხვდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ერთი უკვე ტანაყრილი კბაუკი იყო, მეორე — წამოჩიტული ქალიშვილი, მათ შორის ძველმა მეგობრობამ ისევ გაიღვიძა, ამ მეგობრობას კიდევაც აქეზებდნენ უფროსები, მაგრამ ახალგაზრდების ეს დაახლოება, მათთვისე შეუძინეველად, სხვა ურთიერთობაში გადაიზარდა.

გიორგი კითხვას კითხვაზე აყრიდა გივის, ეკითხებოდა თბილისის და ნაცნობების ამბავს. გივი მოკლე პასუხებს აძლევდა, ხანდახან ერთსიტყვიანსაც. ირინეს ეჩვენა, რომ ის უგუნებოდ იყო. თითქოს სევდაც შენიშნა მის თვალებში. მგზავრობისაგან დაღლილობას მიაწერა ეს ამბავი, აღარ მოეკრიდა მამას და ლაპარაკი შეაწყვეტინა:

— ხომ ხედავ, ეხუქება თვალებში ყველაფერს აჯობებს. თუ მოვუსვენებთ ახლა.

აიღო მერხთან დადებული პატარა ჩემოდანი, ხელი ჩაჰკიდა გივის და თავის ოთახისკენ წაიყვანა.

— ეს როგორ მოხდა, რომ თავი მოიძულე და ჩამოდი? შენ ისეთი ზარმაცი ხარ, პატარა ბარათის გამოგზავნაც გე-

მძიმებოდა. უცაბედად თუ გამიხსენებდი ხოლმე. და უეცრად, ბარათი კი არა, თვითონ გაჩნდი აქ! ახლაც თვალებს არ უუჯერებ. არა, შენ თურმე კეთილი ყოფილხარ! — სიხარულისგან აფრენილი ელურტულებდა ირინე.

რამდენიმე თვე გავიდა მხოლოდ, რაც გივის არ ენახა ირინე და ახლა ისე ეჩვენებოდა, რომ ამ ხანში ის გამოცვლილიყო, თითქოს დაქალებულიყო. მოსწონდა, ასეთს რომ ხედავდა. უნდოდა ეთქვა კიდევაც, მაგრამ რატომღაც ვერ ვაბედა და ჩუმად ჩაილაპარაკა:

— თითქოს ის აღარ ხარ, რაც იყავი...

ირინე ვერ მიუხვდა და ეოცა.

— რა? რა თქვი?

გივი ჩუმად იჯდა და ალერსიანად შეჰყურებდა.

— შენ გინდა თქვა, რომ წავეხდი? — გატბუნებული მისჩერებოდა ირინე. მივიდა მასთან და ხუმრობით თმა აუწყეწა. — პროვინციელ ქალიშვილს დავემსგავსე, არა?

გივიმ დააპირა თავისკენ მიეზიდნა, მაგრამ ირინემ მაშინვე მოიცილა მისი ხელები.

— არა უშავს რა, მალე ისევ თბილისში ვიქნები და ძველ სახეს მივიღებ... ან იქნებ სულერთია შენთვის, დავბრუნდები თუ არა?

— შენ როგორ გგონია? — ღიმილი არ შორდებოდა გივის სახეს.

ირინემ ხმა არ გასცა და შეეცადა ისე ეჩვენებინა თავი, რომ ნაწყენი იყო, მაგრამ ოინი ვერ გამოუდიოდა, ხმა და სახე მხოლოდ სიხარულს ამჟღავნებდნენ.

ფანჯრიდან თვალი მოჰკრა — გიორგი კიშკრიდან დაემშვიდობა ეანს და სახლისკენ გამობრუნდა.

— აბა, მოისვენე ახლა! — აჩქარდა ირინე. — ეხედავ, დაღლილი ხარ. ლაპარაკს შემდეგაც მოვასწრებთ!

უეცრად აეოცა და სწრაფად გავიდა ბაღში.

— ძალიან მასიამოვნა გივიმ, რომ მოგვინახულა! — წამაღუწუმ ამბობდა გიორგი. — გულითადი ახალგაზრდაა. ბავშვობიდანვე ასეთი იყო!

მისი რჩევით საჭირო იყო სადილზე სახლის პატრონიც მოეწვიათ.

— აბა რა საჭიროა! ის ჩვენთვის უცხოა და თავისუფლად ვერ ვიქნებით. გვიცი ვერ გამოჩანავს მასთან საერთო ენას. — ყოყმანობდა ირინე. — თუმცა, როგორც გნებავდეს. მოვიპატიოთ, — დათანხმდა ბოლოს.

სადილი კარგი გამოვიდა. სიმონმა გაკვირვება გამოთქვა ირინეს დიასახლისობით, თუხარელების ნათესავსაც ყურადღებით მოეპყრა, ხშირად თვითონ უესებდა ჭიქას და, ბოლოს, შესთავაზა კიდევაც ზაფხული პატარხევში გაეტარებია.

— სიტყვას გაძღვე, ყმაწვილო, გასიამოვნოთ რითაც შეგიძლებთ. ეს ჩემი საპატივსაცემო სტუმრებიც გაერთობიან, თორემ, ასე ვგრძნობ, თქვენი ბიძაშვილი მოწყენილია და გაქცევაზე უკირავს თვალი. ასე არაა, ქალიშვილო? მარა, ნურას უკაცრავად, ვერ გაგიშვებთ! ჩვენი ტყვე ხართ ამ ზაფხულზე!

სიმონმა ბოლო სიტყვები ხითხითით წარმოთქვა. ჯერ კიდევ სანამ დასხდებოდნენ, ეტყობოდა ნასვამი მოსულიყო შინ, სადილზე ჭიქას არ სტოვებდა დაუცლელს და რაც დრო გადიოდა, უფრო თამამი ხდებოდა.

— უნდა დავითანხმოთ გივი, უნდა დავტოვოთ! — კვერს უკრავდა გიორგი. — ჩემს ირინეს ამაზე უფრო არაფერი გაახარებს. თქვენ წარმოდგენილი არ გაქვთ, რა შეგობრები არიან!

— ჰოდა, მამ შეგვკრათ ყველამ პირი და საერთო ძალით დავაბათ თქვენი ქალიშვილი... ფრთები უნდა შევაკრათ, თორემ გაგვიფრინდება, ნამდვილად გაგვიფრინდება! — ხარხარებდა სიმონი.

სადილი განანგრძლივდა. კარვად დაღამებული იყო, როცა აიშალნენ და ბაღში გავიდნენ.

ირინეს დიდი ხანია მობეზრებული ჰქონდა მხიარულ გუნებაზე მყოფი უფროსების უთავბოლო ლაპარაკი, გივის დამარტოხელებაც უნდოდა და, როგორც კი დრო იხელთა, ქალაქში სასეირნოდ გაიყვანა.

— შენი სახლისპატრონი ხნიერ კაცად მყავდა წარმოდგენილი, ის კი, თურმე, ახალგაზრდა ყოფილა. ბევრი-ბევრი 35 წლის იქნება, — თქვა გივიმ, როცა ქუჩაში გავიდნენ.

— გარეგნულად ამდენსაც ვერ მისცემ, მაგრამ... მაგრამ ის... არ ვიცი როგორ გითხრა... ისეთი მეჩვენება ხოლმე, თითქოს ძველი დროიდან შემთხვევით შემორჩენილი ადამიანია... განა ასე არაა?

შაბათი საღამო იყო. ქუჩები ჩვეულებრივზე უფრო გამოცოცხლებულიყო. საღამო აქ საერთოდ გრილი იყო და გარეთ ერეკებოდა ხალხს.

რაც უფრო ახლოვდებოდა ხიდი — პატარხეველთა მიერ ძველიდანვე სასეირნოდ აჩემებული და საყვარელი ადგილი — მეტი და მეტი ხალხი ჩანდა.

გზადგზა ირინე უამბობდა გივის პატარხევში გატარებულ დღეებზე.

— ძალიან მოსაწყენი ცხოვრება კი გვაქვს. ნაცნობებიც თითზე ჩამოსათვლელია. ამბობენ, კარგი ოჯახები და საინტერესო ახალგაზრდები არიანო აქ. მაგრამ, მართალი გითხრა, არც ვცდილვარ ნაცნობობა გამება. აქ საშუალება არ გვაქვს ჩვენც მივიღოთ ვინმე და მაგიერი პატივი ვცეთ. გარდა ამისა, ჩვენ ხომ კიდევ ერთი, დიდი-დიდი ორი თვე დავრჩებით ამ ქალაქში. მამას კი, მალეობა ღმერთს, გამოუჩნდნენ ისეთები, რომლებთანაც საუბარში ერთობა ხოლმე. ხომ იცი მისი ამბავი, ძალიან მცირედიდაც კმაყოფილდება... — და ირინემ გაიხსენა ბუკინისტი არაბიძე, ეს თავისებური მეოცნებე მოხუცი, ლენტორი, აფთიაქარი საყანელი და ბოლოს აიან ენაძე, რომელზედაც ლმობიერი ირონიით თქვა, სახელგანთქმული არტისტია, თუმცა არავის ახსოვს სცენაზე მისი თამაში.

— არ ვიცი რით არის აგრე სახელგანთქმული, წამოიძახა გივიმ, — მაგრამ, ცოტა არ იყოს, უცნაური კაცი რომ ყოფილა, ამის გაგება არ გამძნელებია. ჩვენი გაცნობის პირველ წუთშივე გული გადამიშალა, გამენდო, რომ ოცნებობს

გაიქცეს აქედან და შემდეგ სახელი და დიდება მოიხვეჭოს. სიმართლე გითხრა, სასაცილო კაცად მეჩვენა, თანაც შემეცოდა. ვინ იცის, იქნებ მისი უცნაურობანი და ბოდვა რაღაც სევდის ნაყოფია...

ხილს რომ დაუახლოვდნენ, ირინემ ჯერ კიდევ შორიდან თვალი მოჰკრა მერაბ თაბაგარს, მერე მისი ცოლიც დაინახა, მივიდა მათთან და გივიც გააცნო.

ირინეს გულწრფელი სიხარული აღბეჭდოდა სახეზე. ქეთინომ უმაღლეს შემინია ეს და თვითონაც გულდიად მიესალმა. მხოლოდ რამდენიმე საათს გაევილო, რაც პირველად ნახეს ერთმანეთი და უკვე შეგობრებივით შეხვდნენ ახლა.

გზა ერთად განაგრძეს, ჩაათავეს ქუჩა და ხილზე გადაიარეს. აქ ბევრი მოსეირნე იყო. რამდენიმე ადგილას ახალგაზრდები ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ, ხმაბალა ლაპარაკი და ალაგ ტკბილი ლილინი ისმოდა.

ირინეს აქამდისაც უნახავს ყველაფერი ეს, როცა მამასთან ერთად გაუვლია ხოლმე. მაგრამ ახლა ისე ეჩვენებოდა, რომ ამგვარი კარგი საღამო ჯერ არ ყოფილა და რომ დღეს განსაკუთრებულად გახარებული იყო ყველა. ისიც კი ფიქრა, პატარხევს თავისებური ეშხი და მიწოდველობა აქვს და აქაურები გული-სხმიერები და კეთილი არიანო.

— მოგწონს, არა? ხომ მოგწონს? — ხალისით მიმართა გივის, დარწმუნებულმა, რომ ისიც ასევე ფიქრობდა.

ქეთინომ შესთავაზა ქალაქის ზემო ნაწილისაკენ გაეელოთ და ოთხივენი ფერდობს აუყენენ. ქალები წინ მიდიოდნენ. გივი გვერდით მიჰყვებოდა მძიმე ნაბიჯით მიმავალ მერაბს.

— უნდა მოგახსენოთ, რომ ყოველთვის სიამოვნებით ვუცქერ ჩვენს ახალგაზრდობას, როცა საღამოხანს ქალაქში გავივლი ხოლმე, — ხანგრძლივი სიჩუმის შემდეგ ენა ამოიდგა თაბაგარმა. — თქვენ არ გეგონოთ, რომ ისინი ყოველთვის ასეთი უზრუნველები არიან. არა, სრულიად არა... არა თუ მხოლოდ ახალგაზრდობა, ამ დროს, შესაძლოა, ისე მოეჩვენოს ვინმეს, რომ მთელი პატარხევი

ფუქსავატი და დიდ ცხოვრებას მოწყვეტილია. ნამდვილად კი ასე არ გახლავს. დღით აქაურობა სულ სხვანაირია, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მთელი კუნთები დაქიშული აქვს...

„ეს აყლაყულა კაცი, აღბათ, ადგილობრივი ფილოსოფოსია“ — გაიფიქრა გივიმ.

— თქვენც მალე ნახავთ და დარწმუნდებით, რომ ჩვენმა ქალაქმაც ახალ ცხოვრებას მიჰყო ხელი, — განაგრძობდა შერაბი თავისი ბოხი მშვიდი ხმით. — რაც ეს ახალი დაიწყო, სულ რამდენიმე თვეა, მეტი ხომ არა; ასეთ მოკლე დროში, მართალია, ბევრს ვერაფერს გააკეთებ კაცი, მაგრამ რაც გაკეთდა, ისიც დილია... უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენი პატარხევი თავისებური ტრადიციების კუთხეა. და უეცრად კი—მთელი ამ ძველის რღვევა, და მერე როგორი რღვევა...

გივი ხმაგაქმენდილი მიაბიჯებდა.

— მგონი თავი შეგაწყენით, — მოიბოდიშა მერაბმა.

— რასა ბრძანებთ, პირიქით, ყურადღებით ვისმენთ! — გამოცოცხლდა გივი.

მერაბს უნდოდა კიდევ ელაპარაკნა თავის საყვარელ ქალაქზე, ბევრი მისი სიკეთე გამოეჩინა დედაქალაქიდან ჩამოსულ უცხო ჰაბუის წინაშე, მაგრამ იგრძნო, მსჯელობით თავს შეაწყენდა და მხოლოდ ეს დაუმატა:

— ჩვენს პატარხევს მრავალი შესაძლებლობა აქვს წინ წავიდეს და თავი ისახელოს...

ნელი სიარულით შეუმჩნევლად მიჰყვებოდნენ აღმართს. რაც ზევით იწვედნენ, იქაურობა უფრო და უფრო ჰკარგავდა ქალაქის იერს. სახლები შორი-შორს იდგნენ, უმეტესად ბაღები იყო ვაშენებული, ქუჩებიც ვიწრო და ალაგ ხეებით ისე დაბურული, რომ ძლივს ჩანდა გზა.

— აქ მართო გავლას ვერც გაგებდავდი! — ჩაილაპარაკა ირინემ.

— რატომ! — გაიკვირვა ქეთინომ. — მე ბავშვობიდანვე ვცხოვრობ ამ უბანში და, ვინ იცის, რამდენჯერ გვიან ღამით

გამივლია ეს გზა. აგერ ჩვენი სახლიც—
გაიშვირა ხელი სიბნელეში.

თაბაგრები ცხოვრობდნენ ფერდობის
განაპირას, იმ სახლში, რომელიც ქეთი-
ნოს დეიდას ეკუთვნოდა. ეს იყო არც
თუ პატარა აგურის შენობა, სწორედ იმ-
დაგვარი, როგორსაც ჩვეულებრივად
იშენებდნენ ზემოუნელები. უმეტეს
შემთხვევაში აქ სახლდებოდნენ ის გლე-
ხები და წვრილმანქსაკუთრე აზნაურე-
ბი, რომლებიც სოფელს გამოქცეოდნენ
იმ იმედით, რომ ქალაქ ადგილას უკეთე-
სად მოაწყობდნენ თავის ცხოვრებას. ქა-
ლაქში ისინი არავითარ სამუშაოს არ
ერიდებოდნენ, ოღონდ არსებობის რაი-
მე წყარო გაეჩინათ; დღიურ მუშად ქი-
რავდებოდნენ, ხელოსნობას მისდევ-
დნენ, წვრილ ვაჭრობას იწყებდნენ. ვი-
საც ბედი გაუღიმებდა და საჭირო ფულს
მოუყრიდა თავს, ყიდულობდა განაპირა
უბნებში ნაკვეთს და თავისთვის ბუდეს
იშენებდა. ერთი იმათგანი, ვინც პატარ-
ხევს შეეხიზნა, ქეთინოს დეიდის ქმარიც
იყო. ხელობით დურგალს, მას თავიდან-
ვე კარგად წაუვიდა საქმე, რამდენიმე
წლის შემდეგ კიდევაც შესძლო ეყიდა
მიწა და სახლიც დაედგა. ის თითქმის
ბედნიერად თვლიდა თავს, ოცნებობდა
უფრო უკეთესად მოეწყო მომავალში
თავისი ცხოვრება, მაგრამ თავდაუზოგავ
ჯაფაში გატარებულმა წლებმა მალე მო-
სტეხეს, დაასწულეს და, ჯერ კიდევ
ახალგაზრდა კაცი, სიცოცხლესაც გამო-
ასალმეს. მის დაქვრივებულ ცოლს, რო-
მელსაც მარტო ყოფნა უმძიმდა, აზრად
მოუვიდა ეშვილა ვინმე და ამ განზრახ-
ვით ქეთინო გამოსთხოვა თავის მრავალ-
შვილიან დას. სოფლიდან ჩამოყვანილი
ბავშვი დეიდამ ისე შეითვისა, როგორც
საკუთარი, და ნამდვილი დედობრივი სი-
ყვარულით ზრუნავდა მასზე. როცა ქე-
თინო დაქალიშვილდა და მერაბს შით-
ხოვდა, დეიდა ერთხანს უკმაყოფილო
იყო შვილობილის არჩევანით, გულცი-
ვად მიიღო სიძე, მაგრამ რაც დრო გადი-
ოდა, თანდათან შეეცვალა აზრი. მერაბ-
მა საოჯახო საქმეშიც უნარი გამოიჩინა,

სიბერეშეპარებული შენობა შეიახლა,
შუშაბანდი მიუშენა, შეღება, და ახლა
სახლი ბევრად უკეთესი ჩანდა, ვიდრე
ოდესმე. ის პატარა ეზოც, სადაც წინათ
მხოლოდ ერთი საჩრდილობელი თუთის
ხე იდგა, ხილნარად აქცია. დედაბერი
უსაზღვროდ გახარებული იყო სიძის
ასეთი გარჯილობით და ლოცავდა ხოლ-
მე იმ დღეს, როცა მერაბმა ფეხი შედგა
მის ოჯახში. ასეთი გულმოდგინებით
შრომობდა მერაბი არა მხოლოდ იმისა-
თვის, რომ უკეთესად მოეწყო საყვარე-
ლი ცოლის და თავისი საბუდარი. დაბა-
დებულს და გაზრდილს იმ გარემოში,
სადაც ადამიანი იძულებული იყო შე-
უსხლეტელ შრომაში გაეტარებია თავი-
სი ცხოვრება, უქმად ყოფნა არ შეეძლო.
უღარდელი ბავშვობა ძალიან ადრე
ჰქონდა მოთავეებული მერაბს, მაგრამ
თავის ტოლებთან შედარებით მაინც
უფრო ბედნიერი აღმოჩნდა, — მამამის-
მა, რკინიგზის ოსტატმა პატარხევის სად-
გურზე, შვილს საქალაქო სკოლაში ას-
წავლა. გონებაგახსნილი ქაბუკი შეეცადა
სწავლა გაეგრძელებია, მაგრამ გადაუ-
ლახავ ზღუდეებს წააწყდა და ნატვრა
ვერ შეისრულა. სულ ახალგაზრდა იყო,
როცა ჯერ სახელმწიფო საუფლისწულო
მამულში მოეწყო სამუშაოზე, რამდენი-
მე წელიწადს დაჰყო აქ, პრაქტიკულად
შეისწავლა ღვინის დაყენების საქმე და
მერე გადავიდა კერძო მწარმოებელთან,
რომელსაც შამპანიურისა და კონიაკის
ქარხანა ჰქონდა გამართული. მოკლე ხან-
ში ისე გამოიჩინა თავი, რომ ჯერ დამო-
უკიდებლად მუშაობის წარმოება მიან-
დევს, შემდეგ კი მთელი საამქროც ჩაა-
ბარეს. ალბათ, დიდი ხნით შერჩებოდა
ამ ადგილს, მაგრამ ქარხანას აშენებულს
აჯამეთის უდაბურ ტყის პირას, გარშე-
მო ქაობიანი მინდვრები ერთყა, მალა-
რია მძვინვარებდა. აქ გატარებულმა სამ-
მა ზაფხულმა ჯანი გაუტეხა გოლიათ
ახალგაზრდას და ისიც იძულებული გა-
ხდა გაცლოდა იქაურობას. იმავე ხანში
სიმონ ბეროშვილთან აღმოჩნდა სამუ-

შო და, ამგვარად, მერაბი ისევ თავის ბავშვობის კუთხეს, პატარხევს, დაუბრუნდა.

— მოდა, აი, მოგაცილეთ თქვენს სახლამდე! — წამოიძახა ირინემ. ის აქამდისაც ელოდა ხელსაყრელ წუთს ჩამოსცილებოდა ცოლ-ქმარს და ისევ მარტო დარჩენილიყო გივისთან.

ქეთინომ შინ მიიპატიჟა ორივენი, მაგრამ ირინე უარზე იდგა. თაბაგარები დაეინებით თხოვდნენ ცოტა ხნით მიანც სწევოდნენ და მხოლოდ იმის შემდეგ დაემშვიდობნენ, როცა ირინეს და გივის სიტყვა ჩამოართვეს, რომ ხვალ ესტუმრებოდნენ.

— მადლობა ღმერთს, დავაღწიეთ თავი! — ჩაილაპარაკა გივიმ, როცა იქაურობას გაშორდნენ. — სულ იმის შიშში ვიყავი, დათანხმდებოდი და მეც შემათრევდი. ეს ხომ ნამდვილი წამება იქნებოდა. ძალიან მოსაწყენი პროვინციელებია, მეტი არაფერი.

— ეჰ, შენ ყოველთვის მკაცრად სჯი, — ხელი ჩააქნია ირინემ. — ჩემი აზრით კი უბრალო და სასიამოვნო ადამიანები არიან. განსაკუთრებით ქეთინო. მე რომ ამ ქალაქში დიდი ხნით ვრჩებოდე, აუცილებლად დავუმეგობრდებოდი.

— ეგ მხოლოდ გეჩვენება. დაუახლოვდებოდი კი არა, მალე მოგაბეზრებდა თავს. ყველგან, ასეთ მივარდნილ კუთხეში, მერწმუნე, ადამიანების განსაკუთრებული ჯიში ცხოვრობს. პროვინცია თავის მოუშორებელ დაღს ასვამს მათ. ფოლადის ნერვები უნდა გქონდეს კაცს, რომ მათ საუბარს გაუძლო. განა არ ვხედავდი, რა მოწყენილი მიაბიჯებდი იმ შენი ქეთინოს გვერდით? ალბათ, გაგაბრუა თავისი ლაპარაკით.

— პირიქით, ყურადღებით ვუსმენდი. ქეთინომ ბევრი რამ საინტერესო მიაშპო თავის ბავშვობაზე, თავის საშუაოზე და იმ სახლზედაც კი, სადაც ცხოვრობენ...

— ყოველივე ეგ, ალბათ, ისეთივე საინტერესო იყო, როგორც იმ აგრონომის ბრძნული მსჯელობანი. ძლივს ვიკავებდი თავს არ გამცინებოდა. ბაყათარივით

კაცი და ასეთი მიამბიტი! შენ კეთილი ხარ და ამიტომ ყველა კარგი გეჩვენება. ქუჩის ორივე მხრიდან გადმოხურულ ტოტებში აქა-იქ გამოჩნდებოდა ხოლმე ცა. სიბნელეში ოდნავ არჩევდნენ გზას. ირინეს იმედიანად ჩაეკიდნა ხელი გივისათვის და გაბედულად მიაბიჯებდა.

მალე ჩაიარეს ხეებით დაბურული მიყრუებული ქუჩა და ისევ გამოჩნდა ხევის სიგრძეზე გაწოლილი ქალაქი.

— არ მინდა ასე მალე შინ დაბრუნება, — შეჩერდა ირინე. — რა გვეჩქარება?

გზის პირად მომარჯვებული ადგილი მოსძებნა და მიწაზე მოიკალათა. გივი მის გვერდით ჩამოჯდა.

ღამის სიღრმეში ამართულიყვნენ ნისლის თხელ რიდეში გახვეული მთები. ისინი ძალიან მაღალი და პირქუში ჩანდნენ. საღდაც შორიდან მოისმა ორთქლმავლის ხმა, განათებული ვაგონების მწყრივმა გაისრიალა ხევის სიბნელეში, უეცრადვე გაქრა ნათელი, მიწყდა ხმა და ისევ სიჩუმე ჩამოჯდა.

— ასე მგონია, საღდაც შორეულ უცხო ქვეყანაში ვართ ახლა მე და შენ... — გარემოს გადაჰყურებდა თავის ოცნებაში წასული ირინე.

— შენ ვერაფერი მოგარჯულებს... — ჩაილაპარაკა გივიმ.

— რაო, რას ამბობ? — ვერ გაიგო ირინემ.

პასუხის ნაცვლად გივიმ ხელები მოხვია და ტუჩებზე დაეწაფა. ტუბილ ბურანში გახვეულ ირინეს გადაავიწყდა რა უთხრა გივიმ. გამოერკვა მხოლოდ მაშინ, როცა უეცრად გივიმ ხელი უშვა — ვიღაც გამოჩნდა ქვევიდან და ახლო გაიარა.

— რა სთქვი წელან? — მოაგონდა ირინეს. — ვერაფერი მოგარჯულებსო? მე რა მორჯულება მჭირდება?

— რაო და, თურმე, ისეთივე მეოცნებე დარჩენილხარ, როგორც წინათ იყავი...

— ისე ამბობ, თითქოს წლებმა გაიარეს, რაც ერთმანეთი არ გვინახავს.

— შენ წარმოიდგინე, მართლაც აგეთი გრძნობა მაქვს, რომ დიდმა დრომ გაიარა...

მის ხმაში სევდა მოესმა ირინეს და გაოცებით შეხედა.

— ჰო, დიდმა დრომ, — დაყრუებულ ხმით განაგრძო გვიმი. — ეს რამდენიმე თვე წლებად მეჩვენება, დაუსრულებელ, საოცარ წლებად. შენ, ალბათ, არ განგიცდია ეს... და ეგ შენი ბედნიერებაა, მერწმუნე. რა ბედნიერი ვიქნებოდი, რომ შენსავით ოცნება შემეძლოს და შენსავით შერიგებული ვიყო ცხოვრებასთან... მე შემშურს შენი... მინდა მეც შენსავით ვიყო... ღმერთმანი, შემშურს შენი...

აქამდე უღარდებდა საუბარმა მოულოდნელად სხვა ხასიათი მიიღო. ძალიან საკვირველი იყო გვივისგან ამ სიტყვების გაგონება. გვი და სევდა... ეს რაღაც შეუსაბამო იყო. მაგრამ, როგორც ირინეს ენიშნა, სახე, ხმა, კილო, ყველა ერთად, თითქოს უდასტურებდნენ, რომ გულის სიმართლით ამბობდა.

— განა რა გჭირს ისეთი, რომ ჩემი შეგშურდეს?

გვიმი კენჭი აიღო, ხელში შეათამაშა, გადაისროლა და შეეცადა ისევ უღარდელი სახე მიეღო.

— ერთი შენ კიდევ, ყურადღებას აქცევ ჩემს სიტყვებს!..

— არა, თქვი! — თვალს არ ამორებდა ირინე. — პირველად მესმის შენგან აგეთი რამ. რა უნდა შეგშურდეს ჩემი?

— აი თუნდაც ის, რომ... შენ რაღაც ოცნებით ცოცხლობ, რაღაც სიხარული გაქვს...

— რა სიხარული? ჰო, რათ?

— თუნდაც ის, რომ მე ჩამოვედი და ახლა შენთან ვარ. ეს მცირედიც საკმარისია შენთვის, ბედნიერი იყო...

— შენ ეს გაკვირვებს? შენ კი სიხარული არ გიგრძენია? მაშ, რამ ჩამოგიყვანა?

გვიმი იგრძნო, რომ უხეშად ნათქვამი მოუვიდა, მაგრამ მაინც არ უცდია თავის გამართლება.

— გასახარელი მე არაფერი მაქვს, — მხოლოდ ეს ჩაიბურტყუნა და ხელი ჩააქნია. — ნუ გეწყინება, თუ შეტყობ ვთქვა. არ ვარ გუნებაზე...

ირინე საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ის ნაღვლიანი იყო. გული არ უთმენდა მიზეზი გაეგო, მაგრამ ძალა მოიკრიბა და გასუღრული შეჰყურებდა, სანამ ის თვითონ იტყოდა.

— შენ, ალბათ, არ იცი, — აგერ როდისღა ყრუდ ჩაილაპარაკა გვიმი, — მამაჩემი დააბატომრეს...

— ძია კოტე? როდის?

ირინემ თანაგრძნობით ჩაჰკიდა ხელი.

— ერთი კვირის წინათ... ხომ იცი მისი ამბავი, ის ვერ შეურიგდებოდა ამ წყობილებას...

ირინე მდუმარედ მისჩერებოდა.

— მართალი გითხრა, მისი დაბატომრება ჩემთვის მოულოდნელი არ ყოფილა. გამოჩენილი პიროვნება იყო წარსულში და, ცხადია, თვითვე მის ნაბიჯს თვალყურს ადევნებდნენ. მაგრამ იმას კი ვერ ვიფიქრებდი, რომ მამის დანაშაულისათვის მეც პასუხისმგებელი ვიყავი...

— შენ რატომ?

— აბა რა ვიცი. სიმართლე გითხრა, არც თანაუგრძნობდი მამას და მის ამხანაგებს. თავიდანვე იმ აზრის ვიყავი, რომ უიმედო და განწირული იყო მათი საქმე, მაგრამ... გუშინწინ, როცა სამუშაოზე მივედი, განყოფილების უფროსმა გამომიძახა და მომთხოვა საქმეები სხვისთვის გადამებარებია: „მამათქვენი დააბატომრესო? — მკითხა. ჰო-მეთქი. „რატომ აქამდე არ გამომიცხადეთ? დამიშალებო? სამწუხაროა, მაგრამ მე და თქვენ ამიერიდან ერთად ველარ ვიმუშავებთ. ველარ გენდობით. შეუძლებელია არ გცოდნოდეთ, რა გზას ადგა მამათქვენი. ალბათ, მისი თანამოაზრენი თქვენს სახლშიაც იკრიბებოდნენ და გაგებულო გქონდათ, რას აკეთებდნენ ისინი. იქნებ პირადად თქვენ უდანაშაულო ხართ, მაგრამ მე მაინც სიფრთხილე მმართველს და არ შემძლია ეჭვის თვალთ არ შეგხედოთ. თქვენთვის ყველაზე უფრო მა-

ზღობელი ადამიანი რესპუბლიკის საწინააღმდეგო ფარულ მუშაობას ეწევა, ჩვენ კი მნიშვნელოვან სახელმწიფო საქმეებს განდობთ ხოლმე. ჰოდა, თვითონ განსაჯეთ, შემძლეა დამშვიდებული ვიყო? დღესვე გადააბარეთ საქმეები და ღმერთმა მშვიდობის გზა მოგცეთ. სამუშაოს სხვაგან ბევრს იშოვითო...“.

ირინე დაძაბული უსმენდა. ბევრი რამ გაუგებარი იყო მისთვის.

— შეკამათება უაზრო იყო და ბრძენების შესრულებას შევეუდგე. როდესაც ქაღალდები გადავსინჯე, დავინახე, რამდენიმე ათასი მანეთის საბუთი მაკლდა. ჩემი დაუდევრობის ბრალი იყო, რა თქმა უნდა. თანხა, ისიც ბუნების მიხედვით მართალია, დიდი არ ყოფილა, მაგრამ ახლა ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა. სულ მცირედიც რომ ყოფილიყო, მაინც საბაბს მიეცემდი ბოროტმოქმედება დაებრალეზით ჩემთვის... იმ დღეს საქმეები არ გადავაბარე, შევეცადე ნაცნობებში მეშოვა ფული და ჩემი დანაშაულის კვალი დამეფარა... ვერსად ვიშოვე... მეორე დღით დავაპირე მივსულიყავი, გულახდილად მეტყვა ყველაფერი, მაგრამ რა ვარანტია მქონდა, რომ დამიჯერებდნენ. ისიც ვიფიქრე, სახლიდან ნივთები გამეტანა და გამეყიდა, მაგრამ ამას რამდენიმე დღე დასჭირდებოდა. ამასობაში, ცხადია, მომაკითხავდნენ და გაყიდვის საშუალებაც აღარ მექნებოდა. არ ვიცოდი, როგორ დამეხსნა თავი გასაჭირისაგან და როცა დაკრწმუნდი, რომ გამოსავალი არ მქონდა, გადავწყვიტე გავცლოდი იქაურობას და სადმე რაიონში მეცხოვრა ერთხანს.

— მაშ შენ იმალები?— შეშფოთებით იკითხა ირინე.

— ასე გამოდის...

— ჰო, მაგრამ როდემდის?

— რამდენიმე თვე მაინც... ავიღებ აქ რაიმე სამუშაოს, შევგაროვებ იმ თანხას და დაებრუნდები.

— ამისათვის ჩამოდი?

— სხვა გამოსავალი არ მქონდა... ვიფიქრე, შენს ახლო უფრო გამოადვილდებოდა ცხოვრება... ალბათ, ნაცნობე-

ბიე გეყოლება აქ და უფრო მალე მოგეწყობი სადმე...

ირინეს ხელი თავის ხელელებში ჩაიჭარა და სევდიანი ღიმილით შეხედა.

— საგონებელში ჩაგაგდე, არა? იქნებ შენთვის უხერხულია, ანდა გეშინია შემთხვარა... გასაგებია, ვერ გაგამტყუნებ... არ დაგიმალავ, დარწმუნებული ვარ, რომ კიდევაც მეტებენ. თუ გეშინია, ამაღამვე წავალ სადმე... შენ არ შეწყუბდე...

ირინე ერთხანს გაჩუმებული იჯდა.

— რამდენი დაგაკლდა?— იკითხა უცრად.

გივიმ ხელი ჩააქნია:

— ეპ, თავი დავანებოთ ამაზე ლაპარაკს...

— მაინც რამდენი?

გივიმ თანხის რაოდენობა თქვა.

დიღხანს იჯდნენ ხმაამოულებლად. მთვარის სინათლეზე ცვარი ბზინავდა. ბალახს მთვარის ყვითელი ნაშხვრელები დაჰყროდნენ.

დარხეულ ნიავს ხევის სიღრმიდან მდინარის ჩხრიალი ამოჰყვა.

— რა მიმკვდარი ადგილი ყოფილა ეს შენი პატარხევი... მეორე ასეთი არსად მინახავს. ღმერთმანი, მეცოდები ამ დავის ბუნავში...

გივის ხმა ახლა მხნედ გაისმა. ისე თქვა, თითქოს ყოველგვარი დარდი გადაჰყროდა გულიდან.

— რას იტყვი იმაზე, რომ... — წამით გაჩუმდა და მერე ისევ განაგრძო— გავიქცეთ აქედან... სადმე შორს... მთებით გადავივლით საზღვარს და... ჩემთან არადფერი გავიჭირდება... მე იმდენი შემძლეა, ისეთი ძალა შემწევეს, რომ... ვერ გაბედავ?

ირინეს არ უპასუხნია. გივიც მიყუჩდა. მხოლოდ თვალი შეავლო ირინეს და ხელი ჩააქიდა.

— ეს რა დაგმართნია, ქალო, გაყინულხარ! — მხიარულად წამოიძახა და მხრებზე ხელი მოხვია.

— წავიდეთ! — წამოდგა ირინე და დაბლისკენ გზას დაადგა.

მოუსვენრად გაატარა ირინემ ის ღამე.

დიდი ხანია სინათლე ჩააქრო, მაგრამ ძილი არ ეკარებოდა. სულ გივი უდგა თვალწინ. რაც უფრო მეტს ფიქრობდა, მით უფრო საზიფათო ეჩვენებოდა მისი მდგომარეობა. გაახსენდა მისი სიტყვები უცხოეთში გაქცევაზე და შიშით წარმოიდგინა, რომ მას შეეძლო ასეთი ნაბიჯის გადადგმა. რა თქმა უნდა, ეს იქნებოდა ნამდვილი სიგაყე, მაგრამ მისი ჯიუტი და დაუდგრომელი ხასიათი იცოდა და სჯეროდა, რომ ის უკან არ დაიხევდა... საღმე რომ ეშოვათ ფული, ცხადია, გაქცევაზე ფიქრიც საჭირო აღარ იქნებოდა... მაშინ, იქნებ, მოგვარდებოდა საქმე და ყველაფერი კეთილად დამთავრდებოდა...

უცრად გაუელვა აზრმა — სიმონს გამოართმევს ფულს... საწინდრად გადასცემს თავის უკანასკნელ ძვირფას ნივთებს და... ანდა თხოვს სხვაგან დაუგირაოს... მან ხომ ძალიან ხელსაყრელად დაუგირავა ის ინდური ოქროს კერპი.

ირინეს ისე ეჩვენა, რომ იპოვა გამოსავალი გივის გადასარჩენად. ანგარიშობდა, ვარაუდობდა, მრავალჯერ ასწონდასწონა ყველა შესაძლებელი გარემოება და რაც უფრო მეტს ფიქრობდა ამაზე, მით უფრო რწმუნდებოდა, რომ ბეროშვილის დაუხმარებლად ვერ მიაღწევდა საწადელს...

ერთადერთი იმედი ისევ სიმონი იყო. ისიც, ალბათ, ფულზე უარს არ ეტყოდა. მაგრამ სიმონს რომ გივის ჩამოსვლის მიზეზი გაეგო, ეჭვის თვალთ შეხედავდა გივის და, შესაძლებელია, ცუდი წარმოდგენაც შექმნოდა მასზე... აი, თურმე, რისთვის ჩამოსულაო ის! არა თავის მახლობლების სანახავად, არამედ დასამალავად!

რა თქმა უნდა, ყველაფერს აჯობებდა, სხვის დაუხმარებლად შესძლებოდა ნივთის დაგირავება იმ თავის ნაცნობ მეგობრებსთან, მაგრამ ის მოხუცი ვერ

ერკვეოდა ნივთის ღირსებაში, თანაც ხელმოჭერილი იყო, რომ მასზე ფედლის დამყარება უნაყოფო იყო... არსებობდა სადღაც მეორე მეგობრე, რომელიც კარგად ერკვეოდა ნივთებში და ამიტომაც უხვად გაიმეტა ფული, მაგრამ ირინემ არ იცოდა ვინ იყო და სად იყო... მასთან მისვლა მხოლოდ სიმონის საშუალებით შეეძლო... ასე რომ, თუ არა ისევ სიმონის დახმარებით, ვერაფერს გააწყობდა... რაც იქნება, იქნება, დილით მივა მასთან და თხოვს, მაგრამ, რა თქმა უნდა, არაფერს ეტყვის, თუ რისთვის სჭირდება ფული.

ყველაზე უფრო ეს აზრი მოიწონა ირინემ და ამაზე შეჩერდა. ეს გზა ერთადერთ საიმედო გამოსავალად ეჩვენებოდა. მაგრამ მაინც ვერ დამშვიდდა... ეს ღამე უჩვეულო გრძელი, დაუსრულებელი იყო, საქმე კი მალე უნდა გაკეთებულყო, რაც შეიძლება მალე, რომ გივის ზეალვე შესძლებოდა თბილისში გაბრუნება.

დილით ჯერ კიდევ ეძინა გიორგის, როცა ირინემ ორი ოქროს ნივთი ამოიღო ყუთიდან, ჩაიცვა და ბაღში გავიდა. სიმონი აღრე მიდიოდა ხოლმე ქარხანაში და დაუდარაჯდა.

ბალი ცვარს დაენამა და გრილოდა. ბელურები ჟიჟივით დაფრთხილებდნენ ტოტებზე და დარჩეული ფოთლებიდან ცივი წვეთები ცვიოდა.

ის იყო სახლისკენ გაბრუნდა ირინე ეაკეტის ჩასაცმელად, რომ შუშაბანდში შესასვლელი კარი გაიღო და კიბის თავზე სიმონი გამოჩნდა. თითქოს საგანგებოდ, ამ დროს მისი ქარხნის საყვირის ხმაც მოისმა შორიდან. ეს მკივანა, ცივი ხმა კარგად ნაცნობი იყო ირინესთვის.

— აღრე ამდგარხართ, ქალიშვილო! — ხალისიანად შეეგება სიმონი. — რას იზამ, ასე იცის საყვირელი ნათესავის მოსვლამ! თქვენ იცით როგორ გაართობთ ჩემს მოსვლამდე, მერე კი მე ვიცოდეს ეს უმაწილი ჩემი სტუმარიცაა და სირცხვილში არ ჩამავდეთ!

შვილობის დილა უსურვა და ჰიმკრიკენ ჩქარი ნაბიჯით გაემართა.

მთელი ღამის ნაფიქრალი, მთელი გაბედულება ერთბაშად გაუქრა ირინეს. არა, შეუძლებელი იყო გაეგო სიმონს გივის ჩამოსვლის მიზეზი... ის უცბადვე ექვს აიღებდა... ორიოდღე დღის წინათ საგრძნობი თანხა მიიღო მისგან და, ცხადია, გაიკვირებდა, რომ ასე უცბად საძებრად გაუხდა ფული.

ისე იგრძნო თავი, თითქოს უარი მიეღო სიმონისგან. მოდუნდა, უიმედობამ შეიპყრო. ჩუმად შებრუნდა ოთახში და საწოლზე ჩამოჯდა.

ერთხანს თავჩაქანდრული იჯდა და ხელში ატრიალებდა ორ პატარა ოქროს. ამათზე იყო ჩამოკიდებული გივის ბედი, მაგრამ როგორ ექცია ისინი ფულად?

სასტუმრო ოთახიდან, სადაც გივი იწვა, სკამის ჯახუნს მოესმა.

აღგა და ყუთთან მივიდა, რომ ნივთები უკანვე ჩაედო.

ყუთში რამდენიმე ბეჭედი, ძეწკვი და მედალიონი იყარა. აკრიფა რაც უფრო ძვირფასი იყო, ხელჩანთაში ჩაჰყარა და ქალაქში გასწია.

ირინეს უკან რჩებოდა ფეხები, როცა თავისი ნაცნობი მევახშის სახლს უახლოვდებოდა. კიშკრიდან დაინახა შუშაბანდის წინ კიბეზე ჩამომჯდარი ქალარა დედაკაცი, რომელიც ინდაურებს აქმევდა. მისი ქმარი შუშაბანდიდან გადმოხრილიყო, დოქიდან წყალს ისხამდა და ცალი ხელით იბანდა პირს.

სახლი დიდი ეზოს სიღრმეში იდგა და ახლა ირინეს ყველაზე უფრო სწორედ იმ ეზოს გავლა უმძიმდა. წინათაც, როცა ამ ადგილს გაივლიდა, მონუსხულივით გრძნობდა თავს.

მევახშე გულცივად შეხვდა, თითქმის უკმაყოფილად. ირინემ ეს უცბადვე შეამჩნია და მოხუცისადმი ძველი უსიამოვნობა ახლა კიდევ უფრო გაუძლიერდა. მაგრამ ამანვე სითამამე შემატა.

უსიტყვოდ ამოიღო ხელჩანთიდან ნივთები და გაუწოდა.

მოხუცი არც დაინტერესებულა რა ნივთები იყო, ზანტად იმშრალებდა პირს შეყვითლებული პირსახოცი, წვერები-

დან წყლის წვეთები ჩამობერტყა და, ბოლოს, უღიმღამოდ გააქნია თავი. ირინე ვერ მიუხვდა რას წმენდდა მისი თავის ქნევა.

— დასაგირავებლად მოგიტანეთ, — თავის თავზე ძალდატანება დასჭირდა, რომ ეს ორი კიტყვა ეთქვა.

მოხუცმა ზურგი შეაქცია და შევიდა ოთახში.

— აღარ ვიგირავებთ, შეილო, — აჩიფიფდა მამინ დედაკაცი. — იმდენი სიკეთე ვუყავით ხალხს, ბევრს მოვუშარტეთ ხელი, მარა ვინ დაგვიფასა? შენ იმ ბეროშვილის ნათესავი არ ხარ?

იმ იმედით, რომ დედაკაცის შეცდომას თავის სასარგებლოდ გამოიყენებდა, ირინემ იცრუა და დაუდასტურა:

— დიახ, ნათესავი.

— ჰოდა, იმ კაცმა ამასწინათ გელანძლა დედა გვათრია შენი გულსათვის. შენი ნივთების წაღებაც თავნის დაუბრუნებლად მოინდომა...

ირინემ ვერაფერი გაიგო მისი სიტყვებიდან. გაიგო მხოლოდ ის, რომ სიმონთან რაღაც უსიამოვნება შეხვედროდათ მისი მიზეზით.

— აღარ გვაქვს ფული, აღარ... წაიღი, შეილო, წაიღი! — ბოლოს ისე აუქნია დედაკაცმა ხელი, თითქოს აბეზარ მათხოვარს იცილებდა თავიდან.

ირინეს არ დაუნახავს, როგორ გაიარა ეზო. არასოდეს არ განეცადა ასეთი დამცირება და, როგორც კი კიშკრიდან გვიდა, ცრემლები მოერია.

ნაცნობს რომ არ შეხვედროდა, მიყრუებულ ქუჩაში შეუხვია და, ანგარიშმიუცემლად, თავის სახლისკენ გაბრუნდა.

აღარ ახსოვდა თუ რატომ წამოვიდა აქეთ, მხოლოდ მევახშის უსიამო სახე ედგა თვალწინ და დედაკაცის სიტყვებში ესმოდა.

ფული, და ისიც ავაზაკური ხერხით შეძენილი, უფლებას აძლევდა ორ მოხუცს, რომლებსაც ადამიანის სახეც დაჰკარგოდათ, შეურაცხყოფა მიეყენებიათ მისთვის. თითქოს ვინმე გლახაკი, თითქოს მართლაც მათხოვარი ყოფილიყო.

გაიარა გრძელი ვიწრო ქუჩა და აქ უე-

კრად მოაგონდა, რომ ქუჩის დასაწყისში ოქრომჭედლის დუქანს მოჰქრა თვალი.

მაშინვე შემოტრიალდა და უკანვე წავიდა.

დუქანი შიგნით ისეთი ვიწრო იყო და ჰერცი ისეთი დაბალი ჰქონდა, რომ დიდ კოლოფს უფრო გავდა. ფანჯარასთან მიდგმულ გამავეებულ ძველ მაგიდასთან, რომლის ერთ ნაპირზე ხრახნით მიმაგრებული იყო მინიატურული დაზგა, დახრილიყო ახალუხიანი, პირმსუქანი, გრძელწვერა ოსტატი და ვერცხლის ნაჭერს ქლიბავდა. კედელზე ეკიდა რამდენიმე ვერცხლისტარიანი ხანჯალი, თაროზე ეყარა ყანწები, ქილები. რაფაზე, რომელიც გიტრინის მაგიერობას ასრულებდა, ელაგა მოვარაყებული სირჩები, სათუთუნე მონოგრამებით, ფირუზისთვლიანი ბეჭდები და სახელურ-მოტეხილი აზარფეშა.

ოსტატმა გამოართვა ნივთები, ათვალეირა, ატრიალა ხელში და ბოლოს მობოდიშებით თქვა:

— კარგი ნახელავია, თავის ადგილზე კარგი ფასიც ექნება, მარა შე ვერ წავიდებ. ცოდვა ხარ, ქალიშვილო, შე მხოლოდ წონით თუ ვიყიდი, თორემ სხვაფერ ხელს არ მომცემს, ზარალში ვიქნები. მაგას თავისი მყიდველი ჰყავს, იქ უნდა მიიტანო.

— შე არავის ვიცილობ, — ყრუდ ჩაილაპარაკა ირინემ.

— აგერ, შე ქალო, ჯავაირის უჩვენე, — სკამიდან ადგომა არ დასჭირვებია, გადმოიხარა, თავი გამოყო დუქნიდან და მარჯვნივ გაიშვირა ხელი. — ეგერ, ჰე, კუთხის სახლში!

ირინემ იმავე საღამოს გაამგზავრა გივი.

თვითონ ჩაუღვა ფული ჩემოდანში და მატარებლის წასვლას კიდევ ბევრი დრო აკლდა, როცა სადგურზე გაიყვანა. ვინც ამბავი არ იცოდა, ისე იფიქრებდა, რომ მის მოცილებას ჩქარობდა. პერონზე კი

გაბრწყინებული სახით იდგა და ათვალს არ აშორებდა გივის, სანამ ის კიდევ ჩანდა ვაგონის ფანჯარაში.

„შენ დამიხსენი განსაცდელისაგან!“ — სულ ყურში ესმოდა მისი სიტყვები.

ასე ბედნიერად არასოდეს არ უგრძენია თავი. მხნე, მზიარული დაბრუნდა შინ, ბავშვით მიეხალისა მამას, სულ არ ეტყობოდა, რომ დასვენება უნდოდა, მაგრამ მაშინვე ჩაწვა და უცბადვე ჩაეძინა.

მესამე დღეს დეპეშა მოვიდა — გივი საღამოს უთვლიდა ყველას.

ირინე მიხვდა რას ნიშნავდა ეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ ვრცელი წერილიც მიიღო.

იმის შესახებ, რაც ყველაზე უფრო აინტერესებდა ირინეს, გივი მოკლედ ატყობინებდა: ყველაფერი კარგად მოგვარდა, ექვიც არაფერზე აუღიით, ახლა სხვა სამუშაოზე მოეწყობა... ამის შემდეგ კი რამდენიმე ფურცელი აეგსო ალერსიანი სიტყვებით: მუდამ სწამდა, რა წმინდა და მაღალი სულის მქონე იყო ირინე; რა საიმედო მეგობარი ეყოლებოდა ცხოვრებაში, თუნდაც იმისათვის ღირს ცოცხლობდეს, რომ ემსახუროს მას და, თუ საჭირო გახდა, თავიც შესწიროს; ხშირად ეკითხებოდა თავის თავს — არის თუ არა მისი ღირსი? ისე უსაზღვროა მისი სიყვარული, რომ შიში აიტანს ზოლმე, და მაინც მხოლოდ ერთზე ოცნებობს — მალე ისევ შეხვდეს და შემდეგ არასოდეს აღარ დაშორდნენ ერთმანეთს...

ამგვარი სანტიმენტალობა გივის აქამდე არასოდეს არ გამოუჩენია. ირინეს ღიმილიც კი მოგვარა წერილმა.

— ძალიან გახარებული მწერდა, ალბათ! — ამით ახსნა და გაამართლა მისი უჩვეულო გულჩვილობა.

მამ გვიმ აიცოდა საფრთხე!.. დიდი დარდი გაუქრა ირინეს და ამიერიდან დამშვიდებული ყოფნა შეეძლო.

VI

ბეროშვილსა და თუხარელებს შორის თანდათან გულთბილი ურთიერთობა დამყარდა.

წინათ ირინე მრავალჯერ შეუწყუხებია იმაზე ფიქრს, რომ ასე თუ ისე, ერთგვარ წყალობას იღებდნენ უცხო ადამიანისაგან. ესეც იყო ერთი იმ მიზეზთაგანი, რომ გული მიუსწრაფვოდა მალე გაცლოდნენ აქაურობას. მაგრამ იმის შემდეგ, როცა სიმონმა, განსაკუთრებით ბოლო დროს, გულწრფელი ყურადღება გამოიჩინა და დაუახლოვდა მათ, ის მთრგუნავი ფიქრიც გაუქრა.

როცა ერთხელ სიტყვას მოჰყვა და ირინემ მოიბოდიშა, რომ გაუხანგრძლივდათ პატარხევში ყოფნა, სიმონმა თითქმის საყვედურით უთხრა:

— ბატონო, მე თქვენი დაბმა არ შემძლია და უფლებაც არ მაქვს. თუ ასე გემძიმებათ აქ ცხოვრება, შეგიძლიათ დღესვე წახვიდეთ. ოღონდ იმას ნუ მოიმიზეზებთ, ვითომდა მე მაწუხებდეთ. იცოდეს ღმერთმა, მსიამოვნებს. რომელ ხატზე შემოგფიცოთ? მამათქვენმა იმდენი კარგი საქმე გამოიკეთა, რომ, პირიქით, დავალებულად ვგრძნობ თავს. მარა, იქნებ, თქვენ თვითონ შეგაწუხებთ? თუ ასეა, როგორც გნებავდეთ, ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ.

ბეროშვილმა ერთი-ორჯერ წარმატებით გამოიყენა გიორგი, როგორც იურისტი, როცა რაღაც საჩივარი აღძრა ქარხნის საქმეზე. ამ ამბავმა გაახარა ირინე და აფიქრებინა, რომ ამიერიდან აღარც ისე დავალებული იყვნენ მის წინაშე. ბოლოს კი ისეთი შთაბეჭდილებაც შეექმნა, რომ მამა საპიროც იყო ქარხნის პატრონისათვის და რომ ამიტომ ცდილობდა მეტ ხანს გაეჩერებია ისინი პატარხევში. ირინეს ახლა შესაძლებლად მიაჩნდა დარჩენილიყვნენ ზაფხულის ის ორი თვე მაინც, სანამ თბილისში სიტყვებია, — გიორგისათვის ამ დროს იქ ყოფნა საზიანო იქნებოდა.

ეს თავისი გადაწყვეტილება მან მამას გაუზიარა.

— აგრე აჯობებს, რა თქმა უნდა! — მოუწონა გიორგიმ. — მეც სწორედ მაგას ვფიქრობდი და მინდოდა მეთქვა შენთვის.

გიორგის, როცა შეილი რაიმეს ურჩევ-

და, ყოველთვის ისე ერგებოდა, რომ თვითონაც აღრევე ჰქონდა ასე ნაფიქრი. ახლაც ამიტომ მაშინვე მისცა დესტური.

ირინეს ხალისი შემატა იმ ამბავმაც, რომ თბილისელ მეგობრებისაგან ბოლო ხანს ხშირად მოსდიოდა წერილები. გივიც, — ის ხომ საოცრად ზარმაცი და დაუღვეარი იყო ასეთ უბრალო საქმეში! — დროგამოშვებით გზავნიდა მოკლე, მაგრამ ალერსიან ბარათებს. ისიც ურჩევდა ეს ზაფხული პატარხევში გაეტარებია და პირდებოდა, როგორც კი დროს ვიშოვი, რამდენიმე დღით გეწვევითო.

ასე თანდათან, თითქმის შეუმჩნევლად, ირინე შეეგუა გარემოებას და სულიერი სიმშვიდე მოაბოვა.

მაგრამ ერთხელ მაინც სევდიან გუნებაზე გაიღვიძა. დილით, თვალი გაახილა თუ არა, უეცრად მოაგონდა, რომ მისი დაბადების დღე იყო. ცხრაშექი წელი შეუსრულდა!.. ამ დღეს მასთან ყოველთვის თავს იყრიდნენ მეგობრები, მახლობლები, ოთახებში მზიარული ხმები ისმოდა და ყვავილების სურნელება იდგა... ბედნიერი დრო იყო!..

გიორგის არ გახსენებია შვილის დაბადების დღე. მაგრამ მამის გულმაიწყოება სულაც არ სწყენია ირინეს. პირიქით, კმაყოფილიც იყო, — მამა მხოლოდ დანადგლიანდებოდა, რომ წინანდებურად არ შეეძლო აღენიშნა საყვარელი შვილის ეს ღირსშესანიშნავი დღე.

ირინემ დილიდანვე თავისი საუკეთესო კაბა ჩაიცვა, დაამირა ქალაქში გასვლა, რომ მარტო ეხეტიალა, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა და შინ ყოფნა არჩია.

— რა დილაა, რა მშვენიერი! ასეთი ჯერ არ მინახავს! — საუზმეს შეექცეოდა გიორგი და აღტაცებული ეზოს გაპყურებდა.

დილა კი სრულიად ჩვეულებრივი იყო, ისეთივე, როგორც გუშინ, გუშინწინ. ცა ისეთივე ლურჯი და სუფთა. ხშირი ხეებით დაჩრდილულ ბაღში ტოტებს შუა მზის შუქი ჩამოდიოდა და აქა-იქ ოქროსფერად დაეღადა მიწა, რომ-

ლის ზედაპირზე ოდნავ შესამჩნევად ბო-
ლავედა აორთქლებული ნაბი. ღამიდან
დარჩენილ სივრილესთან ერთად ოთახ-
ში შემოდინდა შემთბარი მიწისა და
ბალახის სუნი.

ეზოში გამოჩნდა კიშკრისკენ ჩქარი
ნაბიჯით მიმავალი სიმონი. გიორგიმ
თვალი გააყოლა და დაინახა, რომ კიშ-
კართან სიმონს ვიღაც შავხალათიანი
კაცი შემოხვდა და ქალაღდის პატარა
ფურცელი გაუწოდა. სიმონმა წაიკითხა,
მამაკაცი ეზოში შემოუშვა, მერე უეც-
რად, თითქოს რაღაც მოაგონდა, დაუძა-
ხა, გამოაბრუნა და მასთან ერთად ქუჩა-
ში გავიდა.

შავხალათიანი კაცი დებეშების დამტა-
რებელი იყო. თუხარელების სახელზე
თბილისიდან გამოგზავნილი დებეშა მო-
ეტანა.

— წაიღე ახლა და საღამოს მომირბი-
ნე ექვს, შეიდ საათზე, — ეზოდან გასვ-
ლისას უთხრა სიმონმა ფოსტალიონს. —
ისე მოიტანე, თითქოს არ მინახავს, მიხვ-
დი რას გეუბნები? ჰოდა ასე, საჩუქარი
ჩემზე იყოს!

დებეშა უკანვე გადასცა, თვითონ კი
კატოსთან სახლში შევიდა.

კატოს ის იყო თავი დებებანი და წე-
ლამდე ტიტველი და თმაგაშლილი იჯდა
სარკის წინ, როცა სიმონმა მისი ოთახის
კარები შეაღო.

ქალმა შეჰკვივლა, წამოვარდა, მოიხუ-
რა ხალათი და, დამორცხვებულმა, ტახ-
ტზე მოიკალათა.

— გაწყვა შენი თავი, ასე მხეცივით
რავა შემოვარდი სახლში! ვეღარ დააკა-
ქუნე?

— რა მოხდა, შე ქალო, — ჩაიციხა
სიმონმა, — არ მინახავხარ ასე ამნაირად,
თუ?

კატომ მწყრალად ახედა და უფრო
მკიდროდ შემოიკრა ხალათი.

სიმონმა თვალი შეავლო მის წამო-
წითლებულ ლოყებს და შიშველ ფე-
ხებს, რომლის დაფარვას ამოდ ცდი-
ლობდა დედაკაცი. დიდი ხანია არ ენახა
ასე ხალუათად მყოფი და ისე ეჩვენა,
რომ ახლა წინანდელზე უფრო უკეთესი

და მიმზიდველი გამხდარიყო. იდგა და
ქინგაღვიძებული შესცქეროდა. —
— რას კუსავ მაგ თვალღმს? — გე-
ცინა კატოს.

სიცილმა სითამამე შემატა სიმონს,
მიუჯდა გვერდით და მხარზე ხელი
მოხვია.

— საარწიყო სახლში გყავს, იმას ელ-
ლაბუცე! — გულმოსულად აიცილა კა-
ტომ მისი ხელი და ადგილი ინაცვლა.

— ჰო, კაი ახლა, ნუ მიწყრები, — ად-
გა და ოთახში გაიარ-გამოიარა სიმონ-
მა — საქმეზე მოვედი შენთან. დღეს შე-
ნებურად უნდა დამიტრიალდე... ერთი
პატივსაცემი უცხო ადამიანი მეწვევა
სადილად. ჰოდა, თუ ქალი ხარ, შენებუ-
რად, გემრიელად. სუფრაც ლამაზად
გაწყვე. კარგი ქურბული რომ მაქვს, ის
გამოიტანე. ვერცხლის დანა-ჩანგალი და
ბროლის ქიქებიც. ის ჩემი მდგმური და-
იხმარე, თუხარელის ქალიშვილი. რჩე-
ვას მოგცემს რაიმეს...

— როგორმე ჩვენც მოვახერხებთ
სხვის დაუხმარებლად, — უკმაყოფილოდ
ჩაიბუზღუნა კატომ. — სხუმის როდის
შეგარცხვინე?

— ჰო, კაი, კაი! საწყენად კი არ მი-
ტვამს, შე ქალო! — მოუბოდიშა სიმონ-
მა. — აბა, შენი იმედით ვარ. შენ იცი და
შენმა ქალობამ, რა მარითათს გამოიჩენ.
სახარჯო ფული გადასცა და წავიდა.

მოწვეულებმა დანიშნულ დროზე
მოიყარეს თავი. ყველაზე ადრე გაჩნდა
ლენტორი. პატარა ხნის შემდეგ ერთად
მოვიდნენ აფთიაქარი ბეგლარი, ქეთინო
და მერაბ თაბაგარი. გიორგი ისე გული-
თადად შეეგება მათ, თითქოს მისი
სტუმრები ყოფილიყვნენ: ქეთინოს მოს-
ვლამ ძლიერ გაახარა ირინე, მაშინვე
დაიშარტოხელა და თავის ოთახში გაიყ-
ვანა. საღად შეკერილ ცისფერ კაბაში
ქეთინო ახლა კიდევ უფრო მიმზიდველი
ეჩვენებოდა ირინეს და რომელიღაც
მინდვრის ყვავილს აგონებდა. მამაკაცე-
ბი ქალებზე უფრო მეტი პრეტენზიით

იყვენ გამოწყობილი. აფთიაქარს, რომელსაც სხვა დროს თავისი გარეგნობისათვის ყურადღება არ მიუქცევია, წლობით ზანდუქში შენახული და დანადგარისაგან დაცული შავი კოსტუმი ჩაეცვა. ღენტორიც საგანგებოდ გამოკოხტავებულიყო ფრენში და მაღალყელიან გალაქულ ჩექმებში, რომლებიც უნებურად საერთო ყურადღებას იმით იქცევდნენ, რომ ფეხის თითოეულ გადადგმაზე ხშირად და მომამზერებლად კრიკინებდნენ. თვითონ პატრონს, როგორც ჩანს, სრულიად არ აწუხებდა ეს ხმა, ჩვეულებრივზე უფრო გამოკოხტებული იყო და, კარგი სადილის მოლოდინით გახარებული, ცდილობდა აქედანვე მზიარულება შეეტანა საზოგადოებაში. ამ დღეს ნესტორიც კი გამოჩნდა. ის ყველაზე ბოლოს შემოვიდა სადარბაზო ოთახში და მორიდებულად მარტო ჩამოჯდა კუთხეში.

სტუმრები ერთხანს საუბარით იყვნენ გართული და მოთმინებით ელოდნენ იმ ვიღაც უცხოს, ვის პატივსაცემად სადილი გაემართა ბეროშვილს. ბოლოს ღენტორი მოუსვენრობამ შეიპყრო და, მოთმინებადაკარგულმა, ის იყო დააპირა ხუმრობაში მაინც გამოეთქვა საყვედური ბევრი ლოდინის გამო, როცა უცხოდ სიმონმა გამოაცხადა, რომ შეტს აღარავის ელის, რადგან ის უცხო კაცი პატარხევიდან სასწრაფოდ გამგზავრებულია. გიორგის და განსაკუთრებით ბეგლარს საწყენად დაურჩათ ეს ამბავი, თვითონ მასპინძელს კი არავითარი სიწინული არ გამოუჩენია. მან ხალისიანად გააღო სასადილოს კარები და სტუმრები შეიპატიჟა.

ღენტორმა დაუფარავი აღტაცებით გადაავლო თვალი სუფრას.

— შენ ნუ მომიკვდები, ასე ვგრძნობ, დიდებული მასპინძლობა მოგველის! რა მოხდა, რას მივაწეროთ ეს ამბავი? — გაკვირვებულმა წასურჩულა ბეგლარს. — თუ იცი, ვინ იყო ის ოჯახისაგან, ვისთვისაც ასე გაიმეტა თავი და ჯიბე გააჩანჩხარა ჩვენმა სიმონმა.

ბეგლარს ცხელია, თავისი ჩაცმუ-

ლობა აწუხებდა და უკმაყოფილოდ ჩაიბურტყუნა:

— რა ვიცი, ვინ ოხერი იყო. მისი გულისათვის ავრე არტახებში ვარ გაკრული. ამ სიტყვა-პაპანაქებაში სული ვერ მომითქვამს.

ერთხანს ითმინა, მერე მოობოდიშა, ჯერ პიჯაკი გაიძრო და შემდეგ პერანგის საყულოც შეიხსნა.

სიმონმა თავმომწონედ გადახედა სუფრის გაწყობილობას.

— ყოჩაღ, კატო, მე და ჩემმა ღმერთმა! ოღონდ ყვავილები დაგვიწყებია, შეკალო!

მისი თხოვნით კაცი გაიგზავნა თავიგულის საყიდლად და როცა ყვავილები მოიტანეს, ვაზაში ჩააწყო და სუფრის შუაში დადო.

თამალობა მასპინძელმა იკისრა და იმედი გამოთქვა, რომ ერთი უცხო, მათთვის უცნობი ადამიანის მოუსვლელობის გამო არ მოიწყენენ და ამ შინაურ ნადიმს მოლხენაში ჩაატარებენ.

კატოს მართლაც სანაქებო სადილი მოემზადებია. ყველა უწონებდა გაწეულ დიასახლისობას, მაგრამ თვითონ კი ძალიან გულნაკლული იყო, რომ უცხო სტუმრის წინაშე თავი ვერ გამოიჩინა და მეცადინეობამ ამაოდ ჩაუარა. მზარეულს რომ არ ენდო, თავისი ხელით შეექმანა საწებლები, დაეცხო ხაქაპურები, სულ თვითონ მოეხარშა და მოეხარაკა ყველაფერი. არ იმჩნევდა თორემ უკმაყოფილო იყო, — დილიდან ცეცხლთან ტრიალისაგან ახლაც აღმური ასდიოდა ლოყებზე, თავი არ დაეზოგნა და მერე რისთვის? იმისთვის, რომ ამდენი ნაწვევ-ნადაგი ღენტორს, აყლაცუნდა აგრონომს და თბილისიდან ჩამოთრეულ ვიღაც თუხარელებს დარჩენოდათ? ყოველთვის, როცა თვალს მოკრავდა, თუ რა ხარბად ილუქებოდა ღენტორი, წყევლას მიაყოლებდა გუნებაში: „არ შეგარგოს ჩემმა გამჩენმა! შხამად და ცეცხლად!“ ღენტორი კი, თითქმის მისი გულისგასახეთქად, აქებდა ხოლმე საქმელებს, მოითხოვდა ექსტრად დაეღიათ კატოს სადღეგრძელო

და ისეთ გუნებაზე დადგა, რომ ხევეწა აღარ დასკირვებია, გიტარა გამოიტანა და დაამღერა.

თამადა ცდილობდა სახეიმო იერი მიეცა ყველა ახალი სადღეგრძელოსათვის. ვრცელი სიტყვა მიუძღვნა გიორგის, შეაქო მისი კითხვითობილება, ცხოვრების გამოცდილება და სხვა ისეთი ღირსება მიაწერა, რაც თვით თუხარელს პირველად გაეგო. ხოტბით მიმართა აგრეთვე ბეგლარს და უწოდა „პატარხევის დედამოძი, ნამუსი და მშვენება“, რისი გავონებაც, ეტყობოდა, ძლიან სასიამოვნოდ დაურჩა აფთიაქარს, — ის მოკრძალებულად თავდახრილი ჩუმად უსმენდა და მხოლოდ ხანდახან ზრდილობისათვის ჩაიბზობინებდა:

— არ ვლირსვარ, ჩემო სიმონ, არ ვლირსვარ, შენ გენაცვალე!

ქალების სადღეგრძელო, რატომღაც, ყრუდ ჩატარდა. ამის შემდეგ თამაგარზე მიდგა ჯერი და აქ თამადამ ისევ გამოიჩინა თავისი მქვერმეტყველება. თითქმის მთელი მისი ცხოვრების სურათი გადაუშალა სტუმრებს, — რამდენჯერ შიმშილი განუცდია ბავშვობაში და ჭაბუკობაში, როგორი გაჭირვებით გაიკაფა გზა უბრალო რკინიგზელი მუშის ბიჭმა, რამდენი დაბრკოლება გადალახა, რომ ახლანდელი მღვამარეობისათვის მიეღწია... კიდევ ბევრი რამ თქვა და ასე დაასრულა:

— ჰოდა, ჩემო მერაბ, ახლა შენ ჩემი მარჯვენა ხარ. ნამდვილად, ნამდვილად! არ ვამეტებ, შენს თავს ვფიცავ! მე და შენ ბევრ რაიმეს მივალწევთ, თუ შეხმატბილებულად ვიქნებით. გავზარდოთ საქმე, სახელი მოვუხვევოთ ქარხანას, ასეთი სახელი, რომ ჩემი ფირმით გამოშვებული წყალმაჭარაც შამპანიურად ჩათვალოს ყველამ. ხა-ხა! მართალია, ცოტა ჯიუტი კაცი ხარ, პატიოსნებას ვერ ვუღალატებო, იცი ხოლმე თქმა, მაგრამ შე კაი კაცო, აქ შინაურები ვართ და ვთქვათ, ყოველთვის კი არაა საქიროვგ პატიოსნება. ამით, იცოდე, ბევრ რამეს დაჰკარგაე. მაგრამ არაფერია, ოღონდ სხვისი ფეხის ხმას ნუ აჰყვები,

მე დამენდე და, ეს უღვაში შემიტყვევს, თუ ბოლოს ჩემი მადლიერად დარჩე! დალია, მივიდა მერაბთან და გადააკოცა.

შეა ლხინში იყვნენ, როცა სასადილოში ფოსტალიონი შემოვიდა.

სიმონმა გულგრილად გამოართვა დეპეშა.

წუთით ჩამოვარდნილი სიჩუმე უცერად მისმა ამოძახილმა დაარღვია:

— ეს რა კარგი ამბავი გაივგი! — მოლიმარი სახით თვალი მიმოავლო სტუმრებს და ხმამაღლა წაიკითხა დეპეშა.

თბილისელი მეგობრები ირინეს დაბადების დღეს ულოცავდნენ.

ყველა აიშალა სუფრიდან, რომ მედღეობესთვის მიელოცნათ და ხელი ჩამოერთმიათ. ყველაზე ბოლოს გიორგი აღგა, შეიღს თავზე აკოცა და, გულაჩვილებულმა, რამდენიმე ცრემლიც გადმოყარა.

თამადამ განსაკუთრებული სასმისით აღნიშნა ეს ღირსშესანიშნავი დღე ირინეს ცხოვრებაში, შეეცადა მგრძობიარე სიტყვით გამოეხატა თავისი სიხარული და, ბოლოს, თითქოს ხუმრობით, თქვა:

— თურმე გულმა მიგრძნო, ნამდვილად გულმა მიგრძნო, რომ ჩემი მოკეთებები მოვიწვიე. ცოდვაც იქნებოდა, ასეთ სასიამოვნო დღეს სასიყვარულოდ არ შეგხვედროდით ერთმანეთს. რომ გეცოდნოდა, უფრო საკადრისად მოვაწყობდით ყველაფერს. ახლა რა ვქნა, გვაპატიე ასეთი დარიბი საჩუქარი და, გთხოვთ, ეს ჭურჭელი თავისი შემადგენლობით მიიღოთ ჩვენგან პატივისცემის ნიშნად. უკეთესი ხელი მათ ვერ დაიქურს, ამასაც ბედი ჰქონია! — ყვავილებიანი ვაზა ხელში შეაჩეჩა შემკრთალ ირინეს და სუფრას გადასძახა: — აბა, ბატონებო, წამოვიდა ლხინი! ახლა წამოვიდა ლხინი!

ყველაფერი გულითადად და სასიხარულოდ გამოვიდა.

ეს ამბავი ეოცა მხოლოდ კატოს. ჯერ ფიქრადაც არ მოსვლია, რომ მართლაც უბრალო დამთხვევა არ იყო, მიულოცა ირინეს, კიდევაც გადააკოცა, მაგრამ

შემდეგ ეკვმა შეიპყრო: ნამდვილად ელოდა სიმონი იმ ვიღაც უცხოს? მერე და, რატომ ერთხელ მიინც არ გამოთქვა სინანული იმ კაცის მოუსვლელობის გამო? რაღაც არ ეგუებოდა ეს ამბავი სიმონის ხასიათს. მართლა შემთხვევით გაიმართა ეს წვეულება ირინეს დაბადების დღეს? ან როდის იყო, რომ სიმონი სუფრაზე ყვავილებს დგამდა? აგრონომის ცოლის, ბეგლარის და ღენტიორის პატივსაცემად მოატანია დიდი თაიგული? რაღაც იმას გავდა, რომ ამ „გამწულული ზომბიოსათვის“, როგორც ირინეს ეძახდა კატო, გამართულიყო ეს ნადიმი...

კატოს ხომ აღრევე შენისწული ჰქონდა, რომ სიმონი ყურადღებას იჩენდა ხოლმე თუხარელის და, განსაკუთრებით, მისი ქალიშვილისადმი, მაგრამ დღევანდელი ამბავი მაინც სრულიად მოულოდნელი იყო მისთვის და უკვე სხვაგვარად ენიშნა. შეეცადა დაერწმუნებია თავისი თავი, რომ შემცდარია, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ მოიშორა გულში ჩაეარდნილი ეჭვი. ერთხანს ხმაგაქმენდილი იჯდა, მერე შეუმჩნეველად ადგა, გავიდა სასტუმრო ოთახში და ამის შემდეგ აღარც დაბრუნებულა.

გვიან იყო, როცა სუფრიდან აიშალნენ.

წავიდნენ თუ არა სტუმრები, შექვიფიანებულმა მასპინძელმა ხელთ იგდო გიორგი, ხელიხელ გაყრილი დაჰყავდა შუშაბანდში, რაღაცას უამბობდა თავის კმაყოფილ ცხოვრებაზე და მომადბურებლად იმეორებდა ერთსადამიანებს:

— ვენაცვალე ჩემს ბედის ვარსკვლავს, არ გამწირა, კაცი გავხდი ქვეყანაზე გამოსაჩენი! ასე არაა, ჩემო კეთილო?

გიორგი უდასტურებდა.

— ხომ გადამიარა გრივალმა თავზე? მერე რა ქნა, წამაქცია? ვერა! ასე ვდგევარ, ჰა, აღწუხე! ზი-ზი! ჰოდა, ვერც წამაქცევს. გლახაკს წააქცევს, მე კი ნურას უკაცრავად. მაგრად ვდგევარ, ღონივრად!

სიმონს გაეჩახხა ფეხები და ვერ გრძობდა, ღვინო როგორ აქანავებდა:

— შეიძლება ამ გრივალმა იმიტომაც გადაგვიარა, რომ ბედი გვეცდიდა... შენც, მეც... შეიძლება იმიტომ დაგვეძგერა, რომ მერე ბედნიერი გყოფილიყავით. ასე არაა, შენს ლამაზ ქალარას ვენაცვალე?

გიორგის მეტი ძალა არ ჰქონდა, მთვრალს უდასტურებდა.

სუფრაზე ხანგრძლივი ჯდომისაგან და ღრიანცელისაგან დაღლილი თუხარელი ხატის ვერ უტეხდა მასპინძელს, მორჩილად დაჰყვებოდა და ძალაუნებურად უსმენდა. ის ერთგვარად დავალებულადაც ცვლიდა თავს, რომ შვილის დაბადების დღე მზიარულად ჩატარდა და, ამით ნასიამოვნები, ამ პატარა შეწუხებასაც იტანდა.

ირინე ჯერ მოთმინებით უცდიდა ოთახში მას და როცა ლოდინი გაუხანგრძლივდა, გავიდა მის წამოსაყვანად. სიმონი მაშინვე ქალიშვილსაც ჩაებლაუქა და ატარა ორივე მამა-შვილი კიდეც დიდხანს შუშაბანდში. ირინემ რამდენიმეჯერმე სცადა განთავისუფლება, ხან რა მოიმიზეზა, ხან რა, მაგრამ ვერ იქნა, თავი ვერ დააღწია და ახლა თვითონაც მორჩილად დაჰყვებოდა. ენაღქცეული სიმონის უთავბოლოდ ლაპარაკს კი ზოლო არ უჩანდა, — ხან ისევე თავის სახარბიელო მომავალზე ზოდავდა რაღაცას, პატარხევში მომხდარ ამბებს იგონებდა. შემთხვევით სიტყვას მოჰყვა და საკუთარი ბავშვობაც გაიხსენა და ბოლოს ასეთი გულახდილი აღსარებითაც დაასრულა:

— ჰოდა, რა დავფიცო, ერთი უსწავლელი კაცი ვარ. რიგიან საზოგადოებაში წესიერად ლაპარაკი და ხანდახან დაჯდომაც ვერ მომიხერხებია. რაც არ მინახავს და არ გამეგება, რა მომეთხოვება? იმიტომ ნუ გავიკვირდებით, თუ თქვენისთანა კეთილშობილი აღამიანისათვის საჩოთირო რამ წამოვყარანტოლო ხოლმე...

იგრძნო, რომ ზედმეტად დაიმცირა თავი და დასძინა:

— მაგრამ არც ისე უღირსი და ხელჩასაქნევი ვინმე ვარ, როგორც შეიძლება გეჩვენებოდეთ. კარგის გარჩევა ავისაგან მეც შემიძლია. ნამდვილად მოვასხენებთ, ამაში არ შეეცდები. ღმერთმა იცოდეს, გულით მიხარია, რომ ბედმა ჩვენს პატარხევეში მომიყვანა თქვენი თავი. სანამ აქ მეგულებით, არ დაგიშალავთ, მინდა შემთხვევით ვისარგებლო და ცოტა რამე მაინც ვისწავლო თქვენგან, იქნებ თქვენი კათილშობილება მეც მომეცხოს. ამიტომაც, მსიამოვნებს თქვენთან ყოფნა და საუბარი. გწუხებთ ხოლმე, მარა ამისათვის ნუ გამკიცხავთ და აბეზარ კაცად ნუ ჩამოვლით.

ისეთი გულუბრყვილო უბრალოებით იყო ეს თქმული, რომ ირინემ კიდევაც შეიცოდა.

— არა, ის ნამდვილად რიგიანი ადამიანია, — უთხრა შეილს გიორგიმ, როცა მისთან ერთად ოთახში შემოვიდა. — თანაც ნიჭიერი, დიდად ნიჭიერი. შორს წავა ცხოვრებაში, დამიხსნოვრე ჩემი სიტყვა, შორს წავა!

მაისი დაძინების შემდეგ ირინე ერთხანს დაბორჩაილობდა ოთახში. ჯერ კიდევ ცხოვლად განიცდიდა განვლილ ღღეს. კმაყოფილი იყო, რომ მოულოდნელად ასე მხიარულად ჩატარდა ეს დღე, ამავე დროს, რატომღაც, სევდას გრძნობდა. ისევ და ისევ გადაიკითხა მეგობრებისაგან მიღებული მილოცვის დეპეშები, მერე წიგნი აიღო ხელში, მაგრამ გული ვერ დაუდო, გავიდა ბაღში და თავის საყვარელ ადგილზე ვაშლის ხესთან ჩამოჯდა. სიჩუმე იყო. შორიდან ორთქლმავლის ქშენა მოისმოდა და მალე ეს ხმაც გადნა. ისეთი სიჩუმე ჩამოდგა, რომ პატარხევის ღამისათვისაც უჩვეულო იყო... რა უცნაურად ჩაიარა ამ დღემ... რა ბედნიერი იქნებოდა, მეგობრები რომ დასწრებოდნენ...

სიმონის ოთახიდან კატოს გაჯავრებული ხმა მოისმა. გაურკვეველი იყო

რაზე ჯავრობდა, მაგრამ ძალიან გულმოსული კი ჩანდა.

ხმა შეწყდა, ისევ სიჩუმე ჩამოყარდა. შუშაბანილიდან ეზოში ჩამოსასხეულ კბეზე უეცრად კატო გამოჩნდა. სწრაფად ჩამოათავა საფეხურები და ჰიშკრისკენ გაემართა. ვაშლის ხესთან რომ ჩაიარა, თვალი მოჰკრა ირინეს, უფრო აუჩქარა ფეხს, მაგრამ მოულოდნელად შეჩერდა, შემოტრიალდა და უკმეხად გადასძახა:

— რაო, ქალიშვილო, აქედან ყურს გვიგდებდი?

ირინე გააოცა გაგონილმა. ეს დედაკაცი შეგნებულად შეურაცხყოფდა, თუ უბრალო უზრდელობას მიეწერებოდა მისი ამგვარი თავებელობა?! შეკრთა, მაგრამ ძალა მოიკრიფა და მშვიდად უპასუხა:

— ვერ გავიგე რას მეკითხებით...

— თუ გაიგონე და, სულერთია ჩემთვის! — ისევ მეკახედ მიახალა კატომ, გამობრუნდა და ღონიერწემოყრილი დაღვა მის წინ.

— არ მეხმის, რა გინდათ ჩემგან, — ახლაც თავშეკავებულად თქვა ირინემ.

კატომ თითქმის იგრძნო მისი სიძარტლე: ჩუმად, უცბადვე მოდუნდა, მერხზე აღვილი მოიფათურა და მძიმედ დაეშვა.

ირინე მაშინვე წამოდგა და წასვლა დააპირა.

— არამზადაა ის, — ყრუდ, თითქოს ხმის ამოღება უჭირდა, ამოილულულა კატომ. — კაცი რომ ნამუსჯარეცილი იქნება, მისგან ყველაფერს ელოდე...

— უეცრად სახეზე ხელები მიიფარა და ჩუმად ატირდა.

— რა მოგივიდათ? — გაკვირვებული შეჩერდა ირინე.

— კატო ისევ ტიროდა.

— რა იყო, რა მოხდა? — ჩაჰკითხა ირინემ და, ანგარიშმოუცემლად, მხარზე ხელი დაადო.

კატომ თავი ასწია და გამომწვევად თქვა:

— ვინც მოინდომებს გზა გადამილობს, იმას ჩემგან ხეირი არ დაეყრება.

არა! ასე მითქვამს მე! ყველამ იცოდეს ეს! შენც იცოდე!

— რა უნდა ვიცოდე? — თითქმის შიშით შეეკითხა ირინე.

— ჰო, შენც, ქალბატონო! — ბრაზ-მორეული მოძრაობით გაინთავისუფლა მხარი მისი ხელისგან, საჩქაროდ გაშორდა, ჰიშვარი ჯახუნით შემოიხურა და გაქრა.

ირინემ გაცივებით გააყოლა თვალი. ეს რა უთხრა იმ ქალმა? რომელი გზის გადაღობვაზე ეუბნებოდა? რა უფლება ჰქონდა რაღაც მუქარით ელაპარაკა და უდიერად მოქცეოდა!

ირინე დიდხანს იდგა იქვე და აზრ-დანხეული მიშტერებოდა დაცარიელებულ სიბნელეს.

VII

მხოლოდ რამდენიმე დღის შემდეგ ვახდა ირინესთვის ნათელი, თუ რატომ აღელვებულ იყო კატო იმ დამეს.

კვირა დღეს ბეროშვილმა ქალაქ-არეთ მიიბაძე თავისი ხიზნები და მათთან ერთად თაბაგრებიც. ამ გასეირნებას მან ერთგვარად პომპეზური ხასიათი მისცა.

კვირას, განთიადზე, სიმონის სახლის წინ იდგა ორი დაქირავებული ეტლი, ფაეტონი, როგორც მას პატარხევი უწოდებდნენ, — რომლითაც სტუმრები და მასპინძელი უნდა გამგზავრებულიყვნენ. ერთში მოთავსდნენ გიორგი და სიმონი, მეორეში ირინე და თაბაგრები.

ქალაქი გაღვიძებას იწყებდა, როცა რიყეფენილი ქუჩებით ეტლები გზას გაუღდნენ. ცხენებს, რატომღაც, ეყვნები ჰქონდათ შებმული.

რახრახით ჩაიარეს ცენტრი, მალე განვლეს განაპირა უბანიც და გავიდნენ გზატკეცილზე, რომელიც ერთხანს მდინარის ნაპირით მიიმართებოდა. კიდევ ცოტა და, მიიშალა ქალაქი, გაიშალა სივრცე და დაიწყო ალაგ კიანა ქალები, ალაგ სიმინდის ყანით დაფარული ვაკე. შორეული გორაკების ფერღობებზე ნელინელ იცრიცებოდა დამენათევი

ნისლი, მალა იწვედა ეთერში და უკვე-ლოდ ქრებოდა. სიმშვიდე ეფინა ჯერ კიდევ მთვლემარე გარემოს.

დილის ამ რულში ნაღვლიანად მოის-მოდა ეფენების ხმა. გზის ნაპირებზე ტოროლები აფრთხილდებოდნენ ხოლმე და ჟივილით ცისკენ აიჭრებოდნენ. შემდეგ ისევ სიჩუმი და ეფენების მონოტონური, სვედის მომგვრელი ჟღარუნი.

ეტლმა გორაკი აიარა და როცა შემდეგ ისევ ქვევითკენ დაეშვა, ირინემ დაინახა როგორ ერთბაშად ამოვიდა მუშა-მაშინვე ფერი და ხალისი მიეცა ყველ-ფერს. მგზავრებსაც გამოცოცხლება დაეტყო. ირინეს ისიც კი ეჩვენა, რომ ცხენები ახლა მხნედ მიიბაძუნებდნენ და ეფენების ხმაც სვედიანი აღარ იყო.

გზატკეცილიდან საურმე შარაზე გადაუხვიეს, ერთხანს გზა ვიწრო ხევით მიიმართებოდა, მერე აღმართი დაიწყო და იქ, სადაც ძველთაძველი კუზიანი ხიდის გადღმა წაბლისა და წიფელას ხეებით დაბურულ ფრიალოს ძირში ნახევრად დანგრეული წისქვილი გამოჩნდა, ეტლები გაჩერდა. გამხმარი ტოტებით ჩახერგილ და კლდიდან ჩამოცვენილი ქვებით შემოზღუდულ კალაპოტში სწრაფად მოედინებოდა აქაფებული წყალი. მის ჩხრიალს კიდევ უფრო მეტი სიმშვიდე შეჰქონდა ტყის სიჩუმეში. სველი მიწის და დამპალი ფოთლების სუნი იდგა. გრილოდა.

მგზავრობის შემდეგ ყველა დაღლილობას გრძნობდა. მოუსვენრად იყო მხოლოდ სიმონი. მას, რატომღაც, მღელვარება ემჩნეოდა. იმ ეტლიდან, რომლითაც თვითონ იმგზავრა, გადმო-ათრია ხურჯინი, ლედვის ფოთლებით თავგადაკრული კალათი და, ბოლოს, ღვინით სავსე ტიკვორა.

სუფრა იქვე ჩრდილშივე მოღზე გაშალეს და მასპინძლის მოწვევით მაშინვე შემოუსხდნენ. პატარა ხნის შემდეგ ყველას გამოცოცხლება დაეტყო და ძალდაუტანებელი ხალისი გამეფდა.

სიმონი ქალებსაც სთავაზობდა დაეცალათ ჰიქები.

— უკლებლივ, ქალიშვილო ცერემო-

ნიები არ იყოს! — ავსებულ სასმისს უფრო დაჯინებით აწოდებდა ირინეს. — ეს დღე ყველამ უღარდელად და ბედნიერად უნდა გავატაროთ. გული მეუბნება, ნამდვილად ბედნიერი იქნება ის ჩვენთვის. ასე მითქვამს მე! ჰოდა, ამ დღის საღღერძელო იყო. მრავალყამიერ, ბატონებო!

წამოიწყებდა ხოლმე სიმღერას და თუმცა არავინ აყვებოდა, მაინც არ შესწყვეტდა და მარტო გუგუნებდა თავისი მაღალი ბანით.

ის გულწრფელად გაბალისებული ჩანდა, ბევრს ხუმრობდა და ხშირად ისე მოსწრებულად, რომ საერთო მხიარულებას იწვევდა. ირინე პირველად ხედავდა სიმონს ასეთნაირად და არა თუ მხოლოდ გონებასახვილი, კეთილ ადამიანადაც წარმოუდგა ის. არა თუ თავს აღარ არიდებდა სიმონს, არამედ მხარიც აუბა ხუმრობაში.

ამ ველურ ბუნებაში წაშლილიყო ყოველგვარი ზღვარი იქ შეკრებილთა შორის, როგორც დაახლოებულად გრძნობდნენ თავს და უკეთესი ეჩვენებოდათ ერთმანეთი, ვიდრე აქამდე. შექვიფიანებული მამაკაცები, განსაკუთრებით სიმონი და გიორგი, სიყვარულს ეფიცებოდნენ ერთმანეთს და რამდენიმეჯერ კიდევაც გადაჰკოცნეს ერთმანეთი.

პიკნიკი, რომ არ ელოდნენ, ისე სასიამოვნოდ და მხიარულად ჩატარდა. ბოლოს სიმონმა თავის სტუმრებს შესთავაზა ენახათ ჩანჩქერი, რომელიც, მისი თქმით, მომხიბლავ სანახაობას წარმოადგენდა და ახლო იყო წისკვილიდან.

— თუნდაც შორს იყოს! — მაშინვე თანხმობა განაცხადა გიორგიმ და ღიღინით გაუდგა ბილიც.

ჩანჩქერი პატარა აღმოჩნდა, ჩვეულებრივ ნაკადულივით მოწანწკარებდა მთის კალთაზე. გიორგის გარდა არავის გამოუთქვამს აღტაცება და მცირე ხნით შესვენების შემდეგ ისევ წისკვილისაკენ დაეშენ.

სიმონმა დაბრუნებისას მოხერხებულად ჩამოიტოვა ირინე, მოულოდნელად

სიტყვა ჩამოავლო თავის მარტოხელა ცხოვრებაზე და ინატრა ულლის გამწყვი ვინმე საიმედო მეგობარე ჰყოლოდა. თქვა ისიც, თუ რა ბედნიერი იქნებოდა ქალი მის ხელში.

— ჩიტის რძე არ მოაკლდება, ჩიტის რძე... მზეთუნახავი რომ არ შენახულა ბროლის კოშკში, ისე იცხოვრებს... მარა...

ლაპარაკობდა მოიარებით, ხშირად არც ამთავრებდა დაწყებულ სიტყვას, იმეორებდა ხოლმე უკვე თქმულს, მაგრამ ისევ გაუბედავად, თითქოს შიშითაც. ირინეს ვერ გავგო რისი თქმა უნდოდა მას, რატომ დაეწყო ამაზე ლაპარაკი, რატომ ღელავდა ასე. ერთი-ორჯერ უნებური ღიმილითაც გადახედა მამაკაცის წამოჭარხლებულ სახეს და მისი თვალების უმწეო ტრიალს.

როცა რუზე გადადიოდნენ, სიმონმა უეცრად აიტაცა ქალი, შეტოპა წყალში და მერე ნაპირზე გადაიყვანა ატაცებული. ეს ისე მოულოდნელად მოხდა, რომ ირინემ უარის თქმაც ვერ მოასწრო.

— ფეხები რომ არ დაგვეღებოდა, ქალიშვილო... — თვალგაბრწყინებულნი, გახარებული შეჰყურებდა სიმონი.

სხვა დროს ირინე, ალბათ, არ აბატებდა ასეთ სითამამეს, მაგრამ ახლა ამჯობინა ყურადღება არ მიექცია, მადლობის მაგვარი რაღაც წაიბუყუნა კიდევაც, შეტრიალდა და ჩქარი ნაბიჯით გასწია, რომ წინწასულთ დასწეოდა.

წისკვილთან დაბრუნებისას სიმონი შეეცადა განეგრძო ლხინი, ისევ წამოიწყო საღღერძელოები, ოხუნჯობდა, მღეროდა. მაგრამ რაც მეტს ცდილობდა, მით უფრო გრძნობდა ირინე, რომ ის თავს ძალას ატანდა. ჯერ კიდევ ბუნდოდ, მაგრამ მაინც მიხვდა, რას ეუბნებოდა სიმონი ჩანჩქერიდან დაბრუნებისას. ისიც ენიშნა, რომ ქალაქგარეთ გასეირნება ტყუილად არ იყო მოწყობილი.

დაბინდებული იყო, როცა პატარხევისაკენ დაიძრნენ ეტლები. მთელი გზა

ირინეს თვალწინ ედგა სიმონის წამოქარხლებული სახე და ისევე მისი ქარაგმები აგონდებოდა.

ირინე უსიამოვნო მდგელვარებით დაბრუნდა ქალაქში და როგორც კი ეტლი მისი სახლის წინ გაჩერდა, მაშინვე ოთახს მიამუშრა, გაიხადა და დაწვა.

რამდენიმე ხნის შემდეგ კომპართან შეორე ეტლიც გაჩერდა და იქიდან სიმონი და გიორგი გადმოვიდნენ. ფანჯრიდან ირინემ დაინახა, რომ სიმონს შკლავში ხელი გაეყარა თავიქაქინდრულ გიორგისათვის, ნელა მოჰყავდა, ხანდახან შეაჩერებდა და რაღაცას ეუბნებოდა.

ბეროშვილმა მოაცილა გიორგი მისი ოთახის კარამდე, აქ ორივენი შეჩერდნენ და წუთიერი დუმილის შემდეგ ირინემ შეაფიოდ გაიგონა მამის სიტყვები:

— ვალდებულად ვთვლი ჩემს თავს ანგარიში გავუწიო თქვენს თხოვნას... მაგრამ... ვიმეორებ, მე მხოლოდ რჩევის მიცემა შემიძლია... თუ თანახმა იქნება, მე წინააღმდეგი არ ვიქნები. ძალას კი ვერ დავატან... გირჩევთ, ჯერ თქვენ უთხარი... შემდეგ კი...

ხმა შეწყდა, ნელა გაიღო კარები და ოთახში ფრთხილი ნაბიჯით შემოვიდა გიორგი. ირინემ მაშინვე მოიძინარა თავი. გაუბედავად, ფეხაკრეფით მიუახლოვდა გიორგი, დაიხარა და მოულოდნელად თავზე აკოცა.

იგრძნო ირინემ, რომ ეს არ იყო ჩვეულებრივი აღერასი. რაღაც ტყვილით შეეხენ მამის ტუჩები. ეს კოცნა გამოტირებას უფრო ვავდა.

იმ ღამეს ირინემ სიზმარი ნახა: ფეხშიშველი მირბის უდაბურ ველზე. გარშემონული სიცალიერვა და ქარი მძვინვარებს. გააფთრებული დიდი ფრინველები დაქრიან მის თავზე, ისმის მათი ფრთების ფართოქუნი და შემზარავი კივილი. ველის ბოლოში მდინარე გადაეღობა. უნდა გავიდეს და ვერ გაუბედნია. უეცრად ვიღაც წვდა, აიტაცა და, გახარებულმა წყალში შესტოპა...

სიზმარი გაქრა და ირინესაც მაშინვე

გამოეღვიძა. ქარი არხვედა თუთის ხეს და ტოტი ფანჯარას ურტყამდა. ხმა ვაგდა ფრთების ფრთხილს.

მეზობელ ოთახში საათმა — სამი დარეკა. ლამპას აუცილა ირინემ, წიგნი აიღო და კითხვა დაიწყო. დიდხანს იკითხა, მაგრამ ვერაფერს იმახსოვრებდა. არ შორდებოდა ფიქრი იმაზე, რომ უნდა გაცლოდა აქაურობას და რაც შეიძლება მალე.

სველიანი უფერული ცისკარი ნელ-ნელ მოადგა ფანჯრებს. კედლის სიმაღლეზე ამართულ სარკეში ბუნდად გამოისახა კუთხეში ჩამოკიდებული სურათი, ფანჯარასთან მიდგმული მაგიდა, ხის ტოტი, რომელსაც ქარი აქანავებდა.

ისე ჩაეძინა, არც შეუძინევია, რომ ლამპა ჩაუქრობელი დარჩენოდა.

როცა სადილის წინ გიორგი შინ დაბრუნდა, ირინემ განუცხადა, რომ ამ საღამოს თბილისში წასვლას აპირებს.

ამის გაგონება სრულიად მოულოდნელი იყო გიორგისათვის.

— ეს აუცილებელია ჩემთვის! — პირდაპირი პასუხის მაგიერ ყრუდ ჩაილაპარაკა ირინემ.

— რა იყო? რაიმე ამბავი მიიღე? ირინემ სახე მოარია. ერთხანს გაჩუმებული იდგა და იატაკს დაჰყურებდა წარბშეკრული.

— ჩემი პირადი საქმის გამო, — ბოლოს მოისმა მისი გაუბედავი ხმა.

ამის გაგონება კიდევ უფრო ეოცა გიორგის.

— რა პირადი საქმე? სიჩუმე ჩამოვარდა. გიორგიმ იგრძნო, რომ პასუხს ვერ მიიღებდა.

— მე არ უნდა ვიცოდე? შენ რა პირადი საქმე უნდა გქონდეს ჩემგან დაფარული?

მას უკვე მოუსვენრობა ემჩნეოდა. გულს მოხვდა, რომ შეიღს მასთან წინასწარ შეუთანხმებლად წასვლა გადა-

ვეყვიტა და, რაც კიდევ უფრო საყვირ-
ველი იყო, ისეთი საიდუმლო საქმე აღ-
მოჩნდა, რის შესახებ მამამ ეკვიადაც
არაფერი იცოდა.

ეს ამბავი თითქმის ჯანყს უღრიდა.
არა, ეს ირინე არ გავდა იმ გოგონას,
რომელიც მის თვალწინ გაიზარდა. აქამ-
დე მუღამ მოკრძალებული და მორჩილი,
ახლა სულ სხვანაირი წარმოუღდა.

გასუღრული შეზყურებდა, ბოლოს
გულმა ვეღარ მოუთმინა და ხმააწეუ-
ლად ჰკითხა:

— რა იყო, რა მოხდა? შენ რაღაცას
მიმალავ!

მამის ხმაში შეშფოთება მოესმა ირი-
ნეს და დანახა, რომ ააღელვა მოხუცი.
ერთი წუთით სიბრალული იგრძნო მის-
დამი, მაგრამ უცბად ძალა მოიკრიფა.
მოეხვია და ძალდატანებული ღიმილით
ჩახედა თვალებში.

— შენ ნუ აღელდები, სერიოზული
არაფერია... მე უნდა წავიდე... ეს აუცი-
ლებელია... მერწმუნე, ისეთი არაფერია,
რომ შენი საწყენი იყოს...

შვილის ალერსმა რამდენიმედ დაამ-
შვიდა გიორგი.

— კეთილი, როგორც გინდოდეს, —
ამის თქმა-ლა მოახერხა. — თუ კი აგრე
აუცილებელია, საწინააღმდეგო არაფე-
რი მაქვს. მაგრამ... მაგრამ ვერ გამიგია,
რატომ არ მეუბნები მიზეზს? იმასაც არ
ამბობ თუ რა ხნით მიღიხარ...

— რამდენიმე დღით, მეტით არა! —
წამოიძახა ირინემ, გაზარებულმა, რომ
მამამ წინააღმდეგობა არ გაუწია. —
მერწმუნე, ეს აუცილებელია ჩვენთვის,
ორივესათვის. ჩვენი სიკეთისათვის, მა-
მა. მერე შენც იტყვი რომ ასე იყო სა-
ჭირო. ახლა მეტს ნურაფერს მკითხე.

კინალამ დაცდა, რომ შენც გამო-
ემგზავრები, როგორც კი გაცნობებო.
მიხვდა, რომ ამით ისევ ააფორიაქებდა
და გაჩუმდა.

სადილმა მუნჯად ჩაიარა. გიორგიმ
ალარ განაახლა ლაპარაკი იმ იმედით,
რომ საღამომდე იხელთებდა შესაფერ
წუთს და ისევ ჩამოუგდებდა სიტყვას.

ირინემ საჩქაროდ ისადილა, მაშინვე
შეუღდა გამგზავრების თადარიგს. ტან-
საცმელი ჩემოდანში ჩაალაგა და ქს-
ლაქში გავიდა.

— არაფერი არ მესმის! ვერაფერი
ვერ გამიგია! — მარტოდ დარჩენილი გი-
ორგი ოთახში ბოლოს სცემდა და, მო-
უსვენრად მყოფი, დასაჯდომ ადგილ-
საც ვერ პოებდა.

ფიქრობდა და ვერაფრით აეხსნა შვი-
ლის ამ მოულოდნელი გადაწყვეტილე-
ბის მიზეზი... არც გუშინ, არც დღეს გა-
დაკრულადაც არაფერი უთქვამს, რომ
წასვლას აპირებდა. პირიქით, ასე ჰქონ-
დათ დათქმული, რომ შემოდგომას აქ
გაატარებდნენ, ახლა კი ასე ერთბაშად...
არა ეს უბრალო ბავშვური ყინი არ იყო
და რაღაც დაუფარა... მაგრამ რა?

გული არ უთმენდა, უნდოდა ვინმეს-
თვის გაუზიარებია თავისი შეშფოთება
და როცა ქარხნიდან დაბრუნებული სახ-
ლისბატრონი ეზოში შემოსული დანა-
ხა, შუშმანდის კარებში შეეგება და იქ-
ვე უამბო ყველაფერი.

სიმონის სახეზე ჯერ გაკვირვება გა-
მოიხატა, მაგრამ უმაღვე ღიმილმა გა-
დაჰკრა.

— ამის გამო რას დეღავ, შე კაი კა-
ციო? — თითქმის გულგრილად უთხრა
და მზარზე ხელი მოუთათუნა. — რა ისე
შორსაა თბილისი, იქ ჩასვლა გაუძნელ-
დეს მატარებელი და მისი ჯანი...

არ დაიმჩნია, თორემ ძალზე არ ესია-
მოგნა გაგონილი. მართლაც და, რა მი-
ზეზი უნდა ყოფილიყო? გიორგის
ალალმართალი გულის ამბავი რომ გა-
გებული ჰქონდა, ამიტომ დარწმუნებუ-
ლი იყო, რომ მან ნამდვილად არაფერი
იცოდა. მისი შეშფოთება, რა თქმა უნ-
და, გულწრფელი იყო. ცხადია, შვილი
რაღაცას არ უმხვლდა. ისიც ცხადი იყო,
რომ ქალიშვილი რაღაც ამბავმა ააღელ-
ვა და ააჩქარა. მაშ რატომ აიწყვეტდა
მოულოდნელად და, რაც მთავარია,
ასეთი საიდუმლოთი რად შემოსავდა
თავისი წასვლის მიზეზს?!

სადილს შეეკცეოდა სიმონი, როცა
უეცრად ერთმა ფიქრმა გაუღვდა. მია-

ტოვა სუფრა და გიორგისთან შევიდა. ისევე შეფიქრიაებული რომ დაინახა, ჯერ ხუმრობის კილოთი გამოელაპარაკა:

— მაშ მიდის, მიდის... ა? დარდი ნუ გაქვს, ჭირიმე, არსად არ გაგექცევა. გაივლ-გამოივლის, თვალს წყალს დააღვინებებს და დაგიბრუნდება. ასე არაა?

— გიორგიმ პასუხის გაცემა ვერ მოასწრო, როცა ისევე სიმონმა დაიწყო. მის სახეს კიდევ არ მოსცილებოდა ღიმილი, ოღონდ ხმაზე ემჩნეოდა, რომ არ სიამოვნებდა ამაზე ლაპარაკი:

— ერთი ეს მითხარი, ხომ არაფერი გითქვამს?

არ დაასრულა, ეგონა, თუ მიუხვდებოდა თუ რას ეკითხებოდა.

— რა არ მითქვამს? — გულუბრიყვილოდ მიაჩერდა გიორგი.

სიმონმა უკმაყოფილოდ შეავლო თვალი და გაიფიქრა: „სულ გამოჩერჩეტებულია ეს უბედური!“

— ხომ არაფერი გითქვამს თქვენი ქალიშვილისათვის? აი, გუშინ რომ... გუშინ გზაში რომ საუბარი მქონდა შენთან?...

— ახ, იმ თქვენი წინადადების შესახებ? — როგორც იქნა მიუხვდა თუხარელი. — არა, არაფერი.

— არაფერი?

სიმონს ახლა ამის გაგონება არ ესიამოვნა. მთელი გზა წისქვილიდან ელაპარაკებოდა და რა გამოვიდა? თურმე ყურადღებაც არ მიუქცევია მისი სიტყვებისათვის.

— მაშ არაფერი?

— მერწმუნეთ სრულიად არაფერი!

— ჰმ... ჰმ... — უკმაყოფილოდ ჩაიბურტყუნა ბეროშვილმა. — ან კი რა ყურადღება მისაქცევია რაღაცას მთვრალი კაცი წამოიყრანტალებს...

— მეც სწორედ აგრე ვიფიქრე, რომ ღვინონასვამი იყავი და...

სიმონმა დამთავრება არ აცალა, ისე გავიდა ოთახიდან. სჯეროდა, რომ გიორგის მართლაც არაფერი ეთქვა შვილისათვის. მაგრამ გული მაინც იმას ეუბნებოდა, რომ გუშინდელ ამბავს რა-

ღაც კავშირი ჰქონდა ირინეს უცარ გამგზავრებასთან.

ახლა ძალიან ნანობდა, რომ საწაღელი გაამელავნა. შელახულად იგონებდა თავმოყვარეობა და გულიც მოსდიოდა თავის თავზე.

სახლიდან ირინემ პირდაპირ ქეთინოსაკენ მიაღწერა. გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ გამგზავრების ნამდვილ მიზეზს არ ეტყოდა. არ უნდოდა ეთქვა იმიტომ, კი არა, რომ საჭიროდ არ თვლიდა განდობოდა, არამედ მხოლოდ იმის გამო, რომ თავს ზოგავდა, — მეგობრის წინაშე კი უმძიმდა გამხელა, თუ რა დამცილება იგრძნო, რომ ვილაც ღვინის ეკარმა თავის ტოლად ჩათვალა. მაგრამ ახლა, როცა ყველაფერი კარგად დასრულდა, ამაზე ლაპარაკიც აღარ ღირდა. მამამ თანხმობა მისცა თბილისში წასვლაზე, და, მამასადამე, აღარც სხვისი დახმარება იყო საჭირო.

გამხნევებული და გახარებული ჩქარა მიდიოდა ქუჩაში. გარემოსაც ამ სიხარულით უმზერდა ახლა. ეს მზიანი დღე უჩვეულოდ ნათელი და კეთილი ეჩვენებოდა.

ყველაფერი, რამაც წუხელ ასე ძლიერად ააფორიაქა, თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა და იჩქმალეობდა იმ დიდი სიხარულის წინაშე, რომ ამ საღამოს თავს დააღწევდა იქაურობას და რომ ამიერიდან თავისი თავის ბატონბატრონი იქნებოდა... ის გამოიჩინეს საიმისო ძალას, რომ ახლად დაიწყოს ცხოვრება. და აი, დასტოვებს თუ არა დღეს აქაურობას, ყოველნაირად შეეცდება თავისი ოცნება შესრულოს.

თანდათან ემატებოდა რწმენა, რომ ყოველივე ისე იქნებოდა, როგორც სურდა. შესაძლოა პირველ ხანებში რაიმე გასაკვირი გადაეღობოს, მაგრამ ამის გამო არ შედრკება... არ შედრკება თუნდაც იმიტომ, რომ დასაყრდენი ძალა ჰყავს, გვერდით ეგულება დიდი საიმედო ძალა — გივი! ხვალვე ინახულებს მას, ერთად მოითათბირებენ, და შეთანხმებულად იმოქმედებენ. მათ ხომ უყვართ ერთმანეთი და სიყვარული ხომ

ის დიდი ძალაა, რომელიც ყველაფერს შესძლებს...

მიდიოდა და თვალწინ გვი ედგა. რა თქმა უნდა, ის დიდად გახარებული იქნება მასთან შეხვედრით; ირინეს დაბრუნება დაეიწყებს ყველა ტანჯვას, გამოწვეულს იმით, რომ აქამდე შორს იყვნენ ერთმანეთისაგან. ამიერიდან ისინი მუდამ ერთად იქნებიან და ხელიხელჩაკიდებული გაიკვლევენ გზას. რა ბედნიერებაა გიყვარდეს და უყვარდე ისეთ ვაჟაკს, როგორიც გივია!...

ქეთინო ახლად დაბრუნებული იყო სამუშაოდან, როცა მასთან ირინე მივიდა. თავწაკრული ქეთინო ოთახში საქმიანობდა ქმრის მოლოდინში. უბრალოდ ჩაცმული ის უფრო მიმზიდველი იყო.

მან უცბათ შენიშნა, რომ ირინე უჩვეულოდ გამოცოცხლებული იყო.

— ვხედავ, კეთილად იმოქმედა შენზე გულმოდგამადად გასეირნებამ, — შესცივნა ქეთინომ. — სახის ფერიც უფრო ჯანმრთელი გაქვს... მომავალ კვირას მერაბი უკეთეს ადგილას წაგვიყვანს.

— მომავალ კვირას? ვაი რომ ეგ არ მოხდება! — სინანულის ნაცვლად ხალისიანად წამოიძახა ირინემ და თავისდაუნებურად მაშინვე დაუმატა, რომ გამოსაშვებობებლად მოიბრინა.

— უკვე თბილისში ბრუნდებით?
— მამა რამდენიმე ხნით აქ დარჩება და როცა ვაცნობებ, ისიც წამოვა...

— მამ სამუდამოდ გეტოვებ?

ქეთინოსთვის სრულიად მოულოდნელი იყო ეს ამბავი. გაკვირვებული შესცქეროდა და ელოდა ამ უცნაური გადაწყვეტილების ახსნას. ირინემ უხერხულად იგრძნო თავი, რომ უმალაჭდა მეგობარს და ყველაფერი უთხრა.

ჯერ გაოცებული უსმენდა ქეთინო, ბოლოს კი ისე გულიანად გადაიხარხარა, რომ ირინე კიდევაც შეკრთა.

— ამის გამო ვარბიხარ? ასე შეგამინა სიმონმა? — და ისევ გადაიხარხარა. — აბ, შე სულელო, შენა! რა არის აქ საშიში? მე დიდი ხანია ვგრძნობდი რომ ბეროშვილს შენზე ეჭირა თვალი. რა მია-

მიტი ყოფილხარ! ნუ თუ მიხვედრილი არ იყავი რომ, ტყუილ-უბრალოდ არ გელოლიაებოდათ შენ და მამაშენს? რის, ჩემო კარგო, უბრალოდ თათსაც არ განძრევს, თუ ამისაგან რაიმე სარგებლობას არ გამოეღოს. ერთი შენ კიდევ მოგცლია თუ ამის გამო თავგუდმოგლეჯილი ვარბიხარ აქედან!

— არა, უნდა წავიდე! — ჯიუტად თქვა ირინემ.

— ჰოდა, წადი, თუ აგრე საჭიროდ მიგაჩნია! — ისევ მხიარულად განაგრძო ქეთინომ, — იქნებ მართლაც ასე სჯობდეს შენთვის... ამბობ, დამცირებულად ვგრძნობო თავს... რატომ, რა მოხდა ასეთი? შეურაცხეგყო? იმით, რომ შენი შერთვა მოინდომა? შენც აიღე და უარი უთხარი, მორჩა და გათავდა!

ისე გულიანად იცინოდა, ბოლოს მისი მხიარულობა ირინესაც გადაედო.

ირინე დამშვიდებული გამობრუნდა ქეთინოსაგან. იმ ამბავმა, რომ მან სასაცილოდ ჩათვალა ყველაფერი, საბოლოოდ გაამხნევა. ახლა თვითონაც გრძნობდა, რომ მართლაც არ ღირდა ბეროშვილისათვის ანგარიში გაეწია და შიშს მისცემოდა.

უკან დაბრუნებისას გედეონთან შევიდა მალაზიაში. მოხუცი მუდამ ყურადღებას იჩენდა მისდამი და ამიტომ თავს ვალდებულად თვლიდა ენახა უკანასკნელად.

გედეონი მარტო აღმოჩნდა. პატარა კიბეზე შემდგარი, ზედ თაროზე წიგნებს ჩხრიკავდა. როცა ფეხის ხმა მოესმა, შემოტრიალდა და სათვალეების ზემოდან გადმოიხედა უკმაყოფილოდ, რომ უდროო დროს შემოვიდა ვიღაც.

— ჰა, თქვენა ხართ? — იცნო ვინც იყო და ჩამოცოცდა. — კედელს ნახშირი, კედელს ნახშირი! არა, ხელს არ ჩამოგართმევთ, დამტვერიანებული მაქვს მთელი კვირა ჩემთან არ ყოფილხართ. ქალიშვილო... — მის საყვედურშიც ალერსი იგრძნობოდა. — მამათქვენიც იშვიათად მოდის. არ ვარგა ასე დავიწყება, არ ვარგა. მე კი ეს რამდენიმე დღეა თქვენთვის საინტერესო წასაკი-

თხავი მაქვს გადანახული. არავისთვის არ მიჩვენებია, რომ ხელიდან არ გვამოშტაცონ...

ქვედა თაროზე ჩამწკრივებულ წიგნების უკანა წყებიდან გამოათრია ფერგადასულ ძველ ყდაში ჩასმული წიგნი, სული შეუბერა და გაუწოდა.

— გმირი ქართველი ქალები! დიახ, გმირი ქართველი ქალები! აი როგორი იყვნენ ჩვენი წინაპრები! ამ წიგნს თქვენ ერთი სტლის მოთქმით წიკითხავთ. სწორედ გუშინწინ ჩემს მეუღლეს ვუკითხავდი და, თქვენ წარმოიდგინეთ, მთელი საღამო თვალზე ცრემლი არ შემშრობია. ჩემი ბაბილინა ხომ ერთობ მგრძნობიარე აღამიანია, ერთობ!

— მე ვერ წაიღებ ამ წიგნს, ძია გედეონ. — მორიდებულად წაიდუღუნა ირინემ.

ბუკინისტმა გაოცებით მიაპყრო თავისი მოწითალო ბეცი თვალები.

— ამ საღამოს თბილისში მივდივარ... მოვედი დაგემშვიდობათ...

— დიდი ხნით?

— დიახ, დიდი ხნით...

— აი თურმე რა მომხდარა... — წუთიერი დუმილის შემდეგ ჩაილაპარაკა გედეონმა. — მაშ თქვენ, ჩემო გოგონა, ვეტოვებთ... მიმოიხედა და ნაღვლიანად დაუმატა: — ჩემი ბაბილინა კი აქ არის... ძალიან ეწყინება, რომ უკანასკნელად ველარ გნახათ... ძალიან დაწყდება გული. ის ხომ საოცრად მგრძნობიარეა... მაგრამ მე საღამს გადავცემ თქვენგან, აუცილებლად...

წიგნი ისევ შემაღა თაროზე.

— რა თქმა უნდა, გულდასაწყვეტია, როცა კარგი აღამიანები სტოვებენ აქაურობას. ჰო, დიდად საწყენია. — თავი სევდიანად გააქნია. — აი, ამ ბოლო დროს, მრავალი კარგი და თვალსაჩინო პიროვნება გადავიდა აქედან დიდ ქალაქში. მერე და რატომ? განა ასე ცუდია აქ? განა შეიძლება, რომ ცხოვრება ცუდი იყოს სადმე?

მოხუცს გრძელი ლაპარაკი უყვარდა, ვაუთავებელი მსჯელობა იცოდა ხოლმე და ირინე შიშობდა, რომ დიდხანს გაა-

ჩერებდა. ჩუმიდ იდგა და ხელსაყრელ წუთს ელოდებოდა, მალე დაეძვრინათაგი.

— დიახ, დიახ, სტოვებენ ძველ ბუღეს, გარბიან. მამა-პაპიდან აქ ცხოვრობდნენ, მკვიდრი ფუძე ჰქონდათ, ახლა კი, შენ ხარ ჩემი ბატონი, აიწყვიტეს და თბილისს მიაშურეს. იცოცხლე, კარგი ქალაქია, წუნი არ დაედება, ასე ვთქვათ ჩვენი ქვეყნის გულია, მაგრამ აქაც ხომ საჭიროა ხალხი? და მერე როგორ საჭიროა!

ბოლო დროს პატარხევიდან მართლაც აიკრიფნენ და გადაბარგდნენ თვალები, მაგრამ არც იმდენი, რომ დასამჩნევი ყოფილიყო. ნაწილი წარმოადგენდა ახალთან ვერ შეგუებულ და უსაქმოდ დარჩენილ ძველ ბოზოლას, რომლებიც ახლა გარიყულად გრძნობდნენ თავს და ამჯობინებდნენ აქაურობას გაცლოდნენ.

გადაბარგდა აგრეთვე მასპინძლობით განთქმული რამდენიმე თვახი. ახლამახლო სოფლებში მათ საკმაო მამულეები ჰქონდათ წინათ, ზოგიერთს ქვანახშირის მალაროებიც, და ახლა იმ იმედით, რომ მამაპაპეულიდან ნაწილს მაინც შეინარჩუნებდნენ, ისევ თავის ძველისძველ ბუღეს მიმართეს.

პატარხევიდან გადაბარგებულთა შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებსაც სპეციალური განათლება გააჩნდათ, მაგრამ აქ თავისი ცოდნა ვერსად გამოეყენებინათ. და აი, როგორც კი დაიწყო მუშაობა დიდი ქალაქების სამრეწველოებში, მაშინვე იქაურობას მიაშურეს.

— ჰოდა, ჩემო ქალიშვილო, პატარხევი უჩინარი ქალაქიაო, ამიტომ ზურგი უნდა შევაქციოთ ყველამ?! — გედეონმა მსმენელი იგდო ხელში და ასე ადვილად როგორღა გაუშვებდა. — რაც ვინდათ ის თქვით და, საინტერესო ცხოვრება იწყება აქაც. თქვენ ახალგაზრდა ხართ და გახსოვდეთ ჩემი სიტყვა, ბევრ რამეს მოესწრებით! — წუთით ჩაჩუმდა და გულმტკიცეულად დაუმატა: — არ მეგონა თუ თქვენც მიგვატოვებდით. მამათქვენს ძალიან მოს-

წონდა ჩვენი კუთხე. რას იზამ, მოვალ და უკანასკნელად მაინც ვნახავ.

ირინემ ხელსაყრელი წუთი იგრძნო და მაშინვე შესძახა:

— არა, მამა აქ რჩება!

— მაშ მარტო თქვენ? და, ალბათ, დროებით, არა? ო, ეგ სხვა ამბავია! იცოდეთ, მალე დაბრუნდით და ჩემი ბაბილინა გაახარეთ. მას ძალიან უყვარხართ, ძალიან. მან იცის ადამიანის გაგება და დაფასება თქვენ ჯერ კარვად არ იცნობთ ჩემს ბაბილინას!

კიდევ აპირებდა რალაც ეთქვა, მაგრამ ირინე საჩქაროდ დაემშვიდობა და ქუჩაში გავიდა.

სალამო ხანს ქეთინო და მერაბი მოვიდნენ გასაცილებლად. ირინე ორმაგად გახარებული იყო მათი მოსვლით. გიორგი სულ ეძებდა შემთხვევას შეილთან სიტყვა ჩამოეგდო და წასვლის მიზეზი ეკითხა. ირინე ადვილად ხვდებოდა მის ქარაგმებს და ყოველ წუთს იმის მოლოდინში იყო, რომ ბოლოსდაბოლოს პირდაპირ შეეკითხებოდა. და აი, თაბაგრები გამოჩნდნენ. ირინე მაშინვე ჩაებდაუჭა მათ, დაიმარტოხელა ქეთინო, ხოლო მერაბი მამას შეუტოვა ხელში. გიორგი ძალაუნებურად მასთან საუბარში ჩაება.

როცა სადგურზე წასვლის დრო დადგა, ბეროშვილიც გამოჩნდა. ისე ხალისიანად ეპირა თავი, თითქოს კიდევაც უხაროდა ირინეს წასვლა. უკანასკნელ წუთამდე, სანამ ქალაქიდან მოყვანილი ეტლი სადგურისაკენ არ დიძირა, ირინე სულ იმის შიშში იყო, რომ სიმონი დარჩენას თხოვდა და საწყადელს გაუმხვლდა. მაგრამ მას გაცილების სურვილიც არ გამოუჩენია და დამშვიდობებისას მხოლოდ უბრალოდ თავაზიანი სურვილი

გამოთქვა, რომ მათ შორის კეთილი ურთიერთობა არ შეწყვეტილყო და მალე ენახათ ერთმანეთი.

მთელი დღე-ღამის განმავლობაში ნერვიულობის შემდეგ ასეთი ფინალი სრულიად მოულოდნელი იყო.

იმ დათვმა მგონი მასხარად ამიგდო! — ირინემ გზაში სიცილით წასჩურჩულა ქეთინოს, მაგრამ ის კი დაუფარა, რომ სიმონის გულგრილად დამშვიდობების შემდეგ ერთგვარად შელახულადაც მიანდა თავისი თავმოყვარობა. ირინე ქალი იყო და გულის სიღრმეში მაინც სიამოვნებდა, რომ მამაკაცი ეტრფოდა. ნუთუ მართლა უსაფუძვლოდ შემოთოდა? ნუთუ სიმონს გუშინ მხოლოდ ღვიწი ალაპარაკებდა და დღეს აღარც ახსოვდა რაიმე?

გიორგიმ პერონზედაც ვერ შესძლო შეილის დამარტოხელება. ვაგონის ფანჯრიდან ირინემ მხოლოდ ის დანახა უკანასკნელად, რომ მან ქუდი მოიხადა და მაღლა ასწია. ის კი აღარ დაუნახავს, რომ საგონებელში მყოფი დანაღვლიანებული მამა კიდევ დიდხანს იღვა ქუდმოხდილი ერთ ადგილზე და უსიცოცხლო თვლებით უყურებდა როგორ თანდათან მიიმალა მატარებელი.

კუბეში საწოლზე ჩამომჯდარმა ირინემ სიბრალული იგრძნო მიტოვებული მამისადმი და კიდევაც უსაყვედურა თავის თავს, რომ საკმაო სითბო არ გამოიჩინა დამშვიდობებისას. მაგრამ მალე სხვა უფრო ძლიერმა გრძნობამ გაიღვიძა, — სიხარულმა, რომ ბოლოსდაბოლოს აუსრულდა დიდი ხნის ნატვრა. ისე ეჩვენებოდა, თითქოს ტყვეობას დააღწია თავი.

ამ სიხარულით ჩათვლიმა და კიდევაც ჩაეძინა.

(გაგრძელება იქნება)

ირაკლი აბაშიძე

ამრიტას *

(ცოკლიდან „რუსთველის ნაკვალევზე“)

ამრიტა!
ლექსად დამწვარო ქალო,
ყველაფრის ენა
მე განა მესმის?
ბულბული ვარდზე
რა სიტყვებს გალობს,
ან მტრედი ტოტზე
რა სიტყვით კენესის?
მე ვიცი მხოლოდ
რას უმღერს მტრედი,
ან ბულბულს რა წევს,
რა აქცევს ხელად,
მე ვიცი ყველას
სევდა აქვს ერთი: —
სიყვარულს უმღერს
სიყვარულს ყველა.
მე არ მესმოდა
ეგ შენი ენაც
ბულბულის, მტრედის
ენაზე მეტად

და თუ სიყვარულს
უმღერდი შენაც
ის ბედნიერი
ვინ იყო ნეტა?
ვის ერგო წილად
მაგ გულის კენესა,
ვინ შერჩა შენს სულს
მხოლოდ და მხოლოდ...
შენ როცა
ჩვენს წინ
დნებოდი ლექსად
ვიწვოდი —
შენს ლექსს
რად ჰქონდა ბოლო.
ვერ დაგიხელთე
მარტოდ თუ ლხინზე,
გარს გეხვევოდა
სპარსი, თურქმენი...
და წამოვედი
დელიდან ისე
რომ დამრჩა დარდი
შენთვის უთქმელი.

* ამრიტა პრიტამ — ინდოელი პოეტი ქალი

ანა კაინარაძე

ლაპილზე¹ ისევ დიდებული და
საესე მთვარეა
და ყველაფერი ზღაპრულია და
იღუმალია
ძველი მურყვამი, უშბა და თვეთნე²
და ლამარია...
ლაპილზე ისევ დიდებული და
საესე მთვარეა...
ლაშთხვერში³ კახთა აწვე უენო,
მუნჯი ზარია...
ქარები მისთა ჩუმთა ნაღველთა
განეკრძალვიან:

იმათ გვირგვინებს ძველთა რაინდთა
შუქი ავლია...
ტაძრის კედელზე ბადრი, ამირან,
სეფედავლეა...
ლალამის შვლისაც აწ სილამაზე
თვალს მიფარვია...
ლაპილზე, ალბათ, დიდებული და
საესე მთვარეა,
და ყველაფერი ზღაპრულია და
იღუმალია —
ძველი კოშკები, უშბა, თეთნულდი
და ლამარია.

გასასობე ისევ, ღე კვლავაც მიმცენ
განქიქებათა...
ზოგთა ბანოვანთ თუ გამოვიწვევ
გულთა კლებათა,
იცოდნენ ყოველთ: აღმატები
ჩემთა ნებათა...
ო, გამაბრწყინე, როგორც ღამეებს

ანთებს ჰეკატა,
ანთებს და... ტოვებს...
მაგრამ კვლავ, ისევ მათთა წილთა
სამკვიდროდ ჰპოვებს,
მის მამებართა...
მომძებნე ისევ და ნუ გარდამცემ
დავიწყებათა...

ნუ მიმცემ ეჭვთა: იმონვენ სულსა,
ვანსა აღვილად ჰპოვებენ ყველგან...
ნუთუ ყოველი გაქრება ჩემგან,
სხივიცა წავა ჰეშმარიტების?
მწუხრი მოიცავს ჩემსა სასანთლეს,
სულში მდაბალნი დაიმკვიდრებენ?

მე ზურგს შევაქცევ ყოველთა გლოვით,
უგუნებობას — სიკვდილთა ნაცვალს:
ვერ მშხამავს მათი ვერცერთი წვეთი!
და სიხარულის ღამაში ღმერთი
ისევ შემეცვანს თვის მბრწყინავს
ტაძარს,
ირგვლივ მალღღება ყოველი ჩემთვის!

¹ მთა ზემო სვანეთში.

² თეთნულდის სვანური სახელია.

³ სოფელია ზემო სვანეთში.

მე დავემლო კვლავ, გავიქცე ჩემს
მბრწყინავს ცდომილს,
ასე დიდებულს ლამაზ ცას და ქვეყანას
შორის
და დავინთქა იმ უძირო სიციარიელეს,
სად უფეროდ რბიან დღეები?

თუ... მე გავიქცე მასთან, ისე ვისწრა-
ფო მისკენ,
ვით წყლის სული და მიწის სული
მიფრინავს ცისკენ
ლურჯი კლდეებით?

გულში ეშმანი მიჭრობენ კანდელს,
მომიახლებენ კვლავ შენსა ნათელს
და... აღარ ძალმიძს, უკუვაგდო ცდუ-
ნება ესე.

მე ვერ უარგყოფ იდუმალის დიდ-
ბულს სხვისა,
თუ მიწის რისხვაც და ცის რისხვაც
გადმოვა ჩემზე!

შენს თეთრ ტაძარში სიწმინდეს ვაო-
ვებ,
ურომლისოდაც განმიმარტოებს
მხოლოდლა შიში, მომიცავს სრულად.

აქ იწმინდება გული, გონება,
სილამაზითაც მომეფონები,
განიტვირთება სიძიმიით სული.

შენ მე ყოველთვის მომცემ წყნარ სად-
გურს
სულთ დასამკვიდრებს
და შშვიდთა ცათა ამოენთება ვარსკე-
ლავი
კიდეთ,
დაუბრუნდებათ თავისი ფერი
დიდებულ ნაძვებს
და კვლავ სიჩუმე მოიცავს ყოველს,
ვითარცა ტაძრებს...

განძიდ გათვებდი: მექმნები შიშად
და არა ლხენად...
თუ ჩაქრე, მეცა მიედრები ქრობად,
ფოთოლთა ცვენად...
თუ არა — მუდამ დამიბრუნდება
ჩემივე რწმენა,
მზე დიდებული — ვით ლამაზ მინდ-
ვრებს...
შენ მე ყოველთვის მომცემ წყნარ
სადგურს.
სულთ დასამკვიდრებს

მინიორ ქვენიძე

ამ რუსულ სოფელ ხლებნიკოვოში

ორი ზღვის შუა მდებარე სივრცე,
რომელიც კაცის გულში ეტევა...
ამ რუსულ სოფელ ხლებნიკოვოში,
ქობში, რომელიც მე არ მეუფუნის,
არის ოთახი, სადაც მე ვცხოვრობ:
სამი ნაბიჯი — აქეთ და იქით,

ცარციტ გასვრილი მრუდე კედლები
და ერთ კედელზე სურათი იმის,
ვინც აამაღლა გორის სახელი...

ო, აქ ბევრი რამ უცხოა ჩემთვის,
ამ რუსულ სოფელ ხლებნიკოვოში,
ფერდაკარგული არყის ხეები,
ოთხივე კუთხივ ლალად გაშლილი,
თვალუწვდენელი სივრცე ველების
და „გამარჯვების“ ნაცვლად
„ზღრავსტევიტე“,
დილით რომ მესმის გამოსულს გზაზე...

რაც მართალია, აქ არაფერზე
წესით არ მეთქმის მე საყვედური —
ყველა გულთბილად მეპყრობა, ყველა
ყოვლად უზადო ღიმილს მთავაზობს
და თუმცე გარმონის ხმას აყოლილი
მე ზოგჯერ მესმის ლანძღვა-გინება,
ასე განსაჯეთ — მასაც თან ახლავს
სიკეთით სავსე რუსის ღიმილი.

აღბათ იკითხავთ: რა მძაღლებინებს
ამ სიშორეზე წამოსულ ქართველს?

რა და მისმინეთ: იმ ჩემს ოთახში,
იქ, სადაც თავი, როგორც იტყვიან,
კლდს ვერ მოიქნევს თავის ნებაზე,
მაქვს შენახული ერთი საუნჯე,
რომლის შესახებ არაფერ იცის

გარდა იმ კაცის, ვისი სურათიც
ამშვენებს ჩემი ოთახის კედელს...
მხოლოდ მან იცის, როგორ მოთავსდა
ამ საკანივით ვიწრო ოთახში
კავკასიონის ურჩი გრეხილი
და ზეცა ლურჯი, ისეთი, რომლის
მსგავსი მე ქვეყნად არ მეგულებად

და განა მართო მთები და ზეცა?
ყოველი კუთხე მშობლიურ მიწის,
ყველა შარაგზა, ბილიკი ყველა,
გაღარდილული კაკლის ხეებით,
ყველა ვენახი და ყველა ეზო,
ყველა ვაშლის ხე ნაყოფით სავსე
ტოტებდახრილი, შემოდგომაზე
ფეხშიმე ქალს რომ დაემსგავსება, —
ეს ყველაფერი მოთავსდა ერთად
ამ ჩემს პატარა, ვიწრო ოთახში...
არ ვიცი კიდევ რამდენი ხანი
მომიწევს ყოფნა
ამ რუსულ სოფელ ხლებნიკოვოში...
მე არაფერი გამიკვირდება,
გარდა ერთისა — ის მიკვირს მხოლოდ.
ვით დაეტია ამ ჩემს ოთახში
(სამი ნაბიჯი — აქეთ და იქით)
ჩემი სამშობლო:
მისი ყამირი,
მთები
და ზეცა...

„ამ ჩვენს პატარა საქართველოში“...
ასე მღეროიან ჩემს ქვეყანაში.
იქნებ მას მიტომ „პატარა“, ჰქვია,
რომ ყველგან, სადაც მიდის ქართველი,
მას თან მიჰყვება მიწის ეს კუთხე,
ორი ზღვის შუა მდებარე სივრცე,
რომელიც კაცის გულში ეტევა...

პარგაღალმა მებოგელი

(ცოკლიდან „ჩემი უბანი“)

ქუჩის აქეთა მხარეს მე და დედაჩემი
ცხოვრობთ, იქითა მხარეს კი ძია ამ-
ბროსი და მისი ქალიშვილი ქეთინო.
ჩვენი ოთახების კარ-ფანჯრები პირდა-
პირ გასცქერის ერთმანეთს.

შებინდებისას, როცა მოღლილი მზე
ვიწრო და მოუკირწყლავ ქუჩას მოა-
ფარებს თვალს, ძია ამბროსი სახელო-
სნოდან სახლში ბრუნდება.

სადილის მოთავებისთანავე ტუჩმო-
ტეხილი ბადით მოადგება ზოლმე ფან-
ჯრის რაფას; გულდაგულ რწყავს პა-
ტარ-პატარა ქოთნებში ჩარიგებულ ყვა-
ვილებს და თან საყვარელ სიმღერას
ლიღინებს:

ავანთოთ შუშის ფარანი,
პარი პარაღე,
მოქებნოთ ღვინის მარანი,
თარი პარაღე...

მაშინვე შევეშვები წიგნის კითხვას.
კისერწაგრძელებული სარკმელში გავ-
ყოფ თავს.

— არ დამენახო! — უბრად მომძახის
ძია ამბროსი, — განა ასე უნდა ფეხზე
კლიტის დადება, ჯეელო?

— გადადი, — ჩუმ-ჩუმად ეღიმიება
ხელსაქმეში გართულ დედაჩემს, — მო-
ათავე საქმე და გადადი.

საქმის მოთავებისა რა მოგახსენოთ,
გადასვლით კი გადაედივარ. ბტუნვა-
ბტუნვით ჩაეირბენ ჩვენს თავბოძალ
მორღვეულ კიბეს, მერე ბებურიშვილე-
ბის გარდი-გარდმო ბოძებ-შებჯენილი
კიბის ჩეიდმეტ საფეხურს ავათავებ და

— დარბაზში შესვლა შენს ხელთა,
გამოსვლა მასპინძლისათ, — სათვალეს
სწორებით მეგვება ძია ამბროსი.

ზაფხულობით აივანზე ვსხედვართ,

ნარდსა ვთამაშობთ, წააგებს ძია ამბრო-
სი და მაშინვე ლუღს ყიდულობს. თუ მე
წავაგე, მეცა ვყიდულობ, მაგრამ სტივენ-
დიის აღების შემდეგ.

— ყავლი არ გაუვიდეს ჩვენს ნიძ-
ლაეს, ყავლი! — უღვაშებში ეღიმიება
ჩემს შეინახეს.

სამფეხაზე დასკუბებული ქეთინო კი
კისკისით გვეხვეწება — ახლა ნაყინზე
ითამაშეთო.

ზამთარში თუნუქის აგიზგიზებულ
ღუმელს შემოეუსხდებით, ღიღინით ვა-
რღვევთ ძია ამბროსის მიერ ხუთ-ხუთ
მანეთად ნაყიდ ფიჭვის ყუთებს და ვუ-
კეთებთ და ვუკეთებთ.

— სულგანათლებული ამისი დედა, —
მეუბნება ძია ამბროსი და ფრჩხილწაც-
ლილ ცერათითს ქეთინოზე აშვეებს, —
ასე და ასე იტყოდა:

და ყველა ძია ამბროსი რას იტყოდა
სულგანათლებული ბიცოლა მართა. ყვე-
ბა თავის ყმაწვილკაცობის ამბებს, ამქ-
რებისა და უსტამბაშების ამბებს, აი იმ
ამბებს, რომელიც ბევრჯერ მომისმენია
და ახლაც ასე სიამოვნებით ვისმენ.

ბარდნის და ბარდნის... ხანგამოშვე-
ბით სუსხიანი ზენა გაისისინებს, წუთით
მიწყდება ჰაზირას დროინდელი გულის-
წამლები ბაიათის ხმა, ყოველ საღამო
დანჯღრეულ ბაიანზე რომ აცოღვილებს
ვალუსტოვის ბიკი.

ღუმელში ცეცხლი იღველფება, სი-
თბო და მყუდროებაა პატარა ოთახში.
ვსხედვართ და ახლა მთვარეზე გაფრე-
ნაზე ვსაუბრობთ, ხან კიდევ ატომზე და
გადამთიელთა ავკაცობაზე ჩამოვადგბთ
სიტყვას.

ზის ქეთინო სამფეხა სკამზე, ხელები

მუხლებზე შემოუქვლია და გარინდებული გვისმენს. ასე საათობით შეუძლია იჯდეს და გვისმინოს, მხოლოდ მაშინღა წამოენთება ხოლმე, როცა რამეში არ გვეთანხმება.

აი, ახლაც, საფეთქლებთან. აშლილ თმებს ისწორებს ქეთინო. ვაოცებული შემოგვეცქერის თავისი დიდრონი თვალებით, ეტყობა რაღაცის თქმას აპირებს.

— ჩაჩნავირო, — დაყვავებით ბიბილოზე უთათუნებს ხელს მამა, — ადუ, შეილოსა, შენი შნო და ლაზათი გვიჩვენე.

ის დროა, სხვა უჩემო შინ წასასვლელად ემზადებოდეს, მაგრამ მე თავბატივი აბა რაში მჭირდება? ერთი სული მაქვს ქეთინოს. გამოხვეული ხინკალი დავიგემოვო.

მდუღარედან ქაფქირით სინაზე ვახვევებ ხინკალს და განელებას არ ვაცლით. შევექცევით და ვიცინით, ვიცინით და კმაყოფილები ვართ. ეს თბილი კერა და კეთილი გულიც საკმარისია ბედნიერები რომ ვიყოთ.

— მართლა! — მახსენდება წასვლისას, — ხვალვე ლექციებიდან სახელოსნოში ჩამოვალ, ყუთების ამოტანას გიშველი.

— პატიოსანი, — ვერს მიკრავს ძია ამბროსი და კარებამდე მომყვება.

კარებამდე მომყვება ქეთინოს თვალებიც...

ძია ამბროსი საიუველირო არტელში მუშაობს ოქრომკედლად. ოქრომკედლობასთან ერთად, ოქრო-ვერცხლზე მოჩუქურთმებაც ეხერხება ხელმადლიან ოსტატს.

მთელი დღე ზის ძია ამბროსი და ნახევარკარატიან აღმასის უხალო ბეჭდებს აყეთებს; ბადაღშიან საყურეებს ფერავს, ვერცხლით მოსირმულ ჯიხვის ყანწებს ასევალებს.

მიყვარს საქმეში გართული ჯანგაუტეხავი მოხუცის ყურება. ხან ვის ავიტორღილებ, ხან კიდევ ვის, ჰაიპარად შევაღებ სახელოსნოს კარებს და—მუშ-

ტარი მოგიყვანე-მეთქი, — გახარებული ვეუბნები.

— პატიოსანი, — ბუბუნებს პირგაბადრული ხელოსანი და ბოდის ითხოვს, — ცოტაც მადროვეთო.

აყალო ბუთაში გამდნარ ოქროს დასტრიალებს ძია ამბროსი, თეზაპზე აქრილი ბაჯაღლო ყალიბში ჩასხმისას ვერცხლის წყალივით კოლტ-კოლტად იკვრება და მძიმე-მძიმედ ავსებს საზოდ ფორებს.

მე უკვე ვიცი, რომ ჩამოსხმულ ოქროს წნეხში გასწევს ძია ამბროსი, საჭირო სიგრძე-განს მისცემს. ზოგს მათეულივით გააგრძელებს, ზოგს უფრო მომსხოდ, ზოგს კი სიფრიფანა ფურცლებად გაშლის და იქიდან ბეწვა ხერხით საყურეებს ამოხერხავს; მერე თითბერივით ჩაემულ ოქროს გაძნდილ ჩეარზე გააჯილავებს და თავის პეწსა და ლაზათს დაუბრუნებს.

კმაყოფილი გამოვდივარ სახელოსნოდან, უკან კი მოხუცის ძაბილი მომდევს:

— სალამოს გადმოდი, სანდარული საზამთრო გაეკრათ!

და მეც ჩემდაუნებურად წამცდება ხოლმე:

— პატიოსანი!

საზამთროს შერჩევაში ბადალი არა ჰყავს ძია ამბროსის, ძნელად რომ მოტყუვდეს, მალ-მალე ამოიჩრის ილიაში ვეება საზამთროს და ტაატით მოუყვება ოქრო-ბოკრო ქუჩას.

— ძია ამბროსის საზამთრო მოაქვს! — იხუვლებენ ხოლმე ტროტუარიდან ტროტუარზე მოხტუნავე გოგო-ბიჭები და ვნისით გარბიან — აქაოდა ხელი შევაშველოთო.

გულკეთილად იღიმება შეჭარხლული ბერიკაცი, კარგად იცის, რა მუცლის გვრემაცა აქვთ ამ კუდიანებს.

ჩაიციებულ საზამთროს გაბზარულ თაბახზე დაკრის ძია ამბროსი, ქეთინოს ანიშნებს, ჩემი პატარა ავან-ჩავანები მომგვარო.

— სისხლივითაა, სისხლივით, ზიარების მადღმა, — ხელების ფშენეტით გა-

იძახის კმაყოფილი და თან მოდიოდნენ —
კრებს არჩევს.

— ეს გულოსა და დათოს გაუტა, გე-
თაყვა, ეს ციმფია თამროს, ეს კიდევ...

— ეს კიდევ, ძალუა ნინოს გადავაწო-
დოთ, — საზამთროსავით წითლდება ქე-
თინო და თვალებს მარიდებს.

ძალუა ნინოს დედაჩემს ეძახიან მეზო-
ბლები.

კვირა დღით ბაზარში ერთად მიდიან
მამა და შვილი. პირისგემოს კაცია ძია
ამბროსი, თვითონვე უყვარს ჩანახისა-
თვის ჩალაღაჯის შერჩევა; ხან კიდევ
გულნაქცევი პირვეულივით, მაინც და
მაინც ფითისა და მუეუესის გაკეთებას
მოიწადინებს ხოლმე.

შინ მობრუნებისთანავე მკლავებს და-
იკაპიწებს, ქეთინოც თავისი ხელით და-
ქარგულ წინსაფარს აიკრავს, და უნდა
განახათ როგორ დაფუსფუსებენ სამზა-
რეულოში: ჯერ დანას დანაზე აღესავს
მოხუცი, ახლა ნაჭერ-ნაჭერ აქნილ
ხორცს მიდგება, ცომის გასაშლელ ფი-
ცარზე კეპავს და კეპავს.

ქეთინო მწვანილსა და კიტრებს დას-
ტრიალებს, ფლავსაწურავში რეცხავს
აღმოღებულ შაფრანს, მერე ათუხთუ-
ხებულ ქვებს მძიმე-მძიმედ მოხდის
დამს და უტბად ლოყაზე შემოიკრავს
ხელს.

— კოწახური... კოწახური რომ არა
გვაქვს, მამა?..

— ძალუა ნინოსთან გადადი, ხელ-
შენახული დედაკაცია! — გულარხეინად
ეპასუხება საქმეში გართული მამა.

და ქეთინოც მორბის დედაჩემთან, და
ხან დაფნის ფოთოლსა და მიხაკსა
თხოვს, ხან კიდევ წინდის თვალის ამო-
ღება და პლინე კაბის გაწყობა მასწავ-
ლებო.

მუდამ სიტყვაძვირი დედაჩემი სიტ-
ყვას უგრძელებს ქეთინოს. ხან რას ჩა-
ეკითხება, ხან კიდევ რას, სათითო წამო-
ცმულ არათითს მუხლისთაგზე ათა-
მაშებს და როგორც კი დროს მოიხელ-
თებს — მაშინვე ჩუმ-ჩუმად გასცქერის
საუბარში გართულ ქალიშვილს.

ამას წინადაც შეეყვნენ და გვიანობამდე

ველარ მოლაღეს ენა. მერე დასდნენ და
ჩაყვითლებულ რიკრიკაზე ძია ამბროსი;
სათვის ხალათი გამოკრეს, ეს-საბალოთე
ქეთინომ თავისი ხელფასით იყიდა, ღამ-
ღამობით შეფარვით კერავს, მოულო-
დნელად რომ გაახაროს მამა...

ჩემი არ იყოს, შინ ყოფნა უყვარს ქე-
თინოს, სამუშაოდან მობრუნებული არც
ხელს მოასვენებს, არც მუხლს ჩადრი-
კავს; ჯერ ოჯახის საქმეს მოითავეებს,
მერე ან ხელსაქმეს ჩაპირკიტებს, ან
ჩემგან წაღებულ წიგნებს კითხულობს.

ხანგამოშვებით ღამაზ-ღამაზი მზია და
ყარახევით შეგტუნა მავალა მოაკითხა-
ვენ ხოლმე, — ახალი კინო ენახოთო —
აიყოლებენ, ქეთინოს.

ტახტზე გამოტილი ზმნის სერიებს
ვიზეპირებ და მესმის პატარა ოთახში
როგორ დაბაკუნობს ძია ამბროსი. ჯერ
საათნახევარი არც გასულა, რაც ქე-
თინო წავიდა და უკვე ველარ ისვენებს
მოხუცი, მალ-მალე გასცქერის სანახევ-
როდ ჩაქუფრულ ქუჩას. მერმე გახარე-
ბული ჩაილიღინებს ხოლმე თავის საყვა-
რელ სიმღერას და ფაცი-ფუციტ შეწევმა
ლოგინში — თითქოს და სძინავსო გატ-
რუნულს.

მეორე დღეს ველარ ისვენებს ქეთინო.
ჩვენი რიკულუმორღვეული აენისაცენ
მოურბის თვალი. ერთი სული აქვს მო-
მიხელთოს და წუხანდელი კინოს ში-
ნაარსი მომიყვეს...

ჩვენს ქეთინოზე ორი წლითა ვარ უფ-
როსი, ვინმეს რომ კითხოთ, არც დაი-
ჯერებს: ერთმანეთის კბილა ვგონივართ
ყველას.

— ქექეთო, ეპვი, ქექეთო! — გავძი-
ხებ ხოლმე და ქეთინოც მაშინვე მოდგე-
ბა სარკმელთან.

— იცი, რა?.. — ვეუბნები და ხელში
შერჩენილ ფანქარს წიბოგამორჩილ
აგურზე ვარაკუნებ.

— რა?

— რა და... — ახლა ქეჩოს ვიქექავ
ფანქრის წვერით.

— აღარ იტყვი? — შემწყურალივით
მებუსება ქეთინო, მერე ნელ-ნელა ღი-
მილით ეჩვრიტება ლოყები. ეშმაკუ-

რად შემომცქერის გულისხმაში ჩავარდნილი, — რამდენი გინდაო, — ჩუმ-ჩუმად მანიშნებს.

— სამიც რომ მომცე, ოცდაორი იქნება ჩემზე... ორშაბათს სტიპენდიას ავიღებ და მაშინვე მოვიტან.

ასანთის კოლოფში ჩაკეცილ ხუთმანეთიანს სარკმელიდან სარკმელში გადმომიგდებს ქეთინო და ახლა თვითონ მომძახის:

— პირობაზე როგორა ხარ, გადმოვიტანო?

მოიტა-მეტქი.

ჩუსტების ფლატუნით გადმოდის ქეთინო. რვეულის ფურცელზე ლამაზად ჩაწიწვიებული ნაწერი მოაქვს.

საშუალოს დამთავრებისთანავე ფაბრიკაში მოეწყო ქეთინო. აგერ მესამე წელია ფეიქრად მუშაობს და ყოველ წელს კედლის გაზეთის რედკოლეგიის წევრად ირჩევენ.

ჯერ მე წამაკითხებს გაზეთისათვის დაწერილ მასალას, — თვალი დაავლე, შეცდომები ხომ არ გამეპარაო. პირ-მომღიბარი შემომცქერის მუდამ დინჯი და უთქმელი, წამდატუშმ ისწორებს საფეთქლებთან დალაღ-დალაღად ჩამოშლილ თმებს.

მერე უეცრად მოიწყენს ქეთინო, გულნაკლულივით გაირინდება, ოდნავ მოდრეკილ ფუნჩულა თითს ლოყასთან მიიღებს და სევდიანი თვალებით გასცქერის ზეცას.

— რა იყო, ქექეთო? — გაოცებული ახვდავ ხოლმე.

— არც არაფერი! — აიღუნება ფიქრებიდან გამორკვეული, შინც და მაინც მაშინდა მიინიშნებს, რომ კარგადრო გასულა. — უნდა წავიდეთო, — იძახის ქეთინო, — საცაა მამა მოვა და ვინ დაახვედრებს გაწყობილ სუფრას.

თვალს ვავაყოლებ ჩქარი ნაბიჯით მიმავალს: ნეტა ასე უცნაურად რატომ იქცევა ამ ბოლო ხანებში ქეთინო?!..

საწოლთან ჩაცუცქებული დედაჩემი მითელიან საბანს ალიანდაგებს განდავან. ალიანდაგებს და ისევ ჩუმ-ჩუმად იღიმება, საცაა სათვალეს მოიხსნის,

სამი თითით განასკვავს კოჭიდან კბილით აწყვეტილ ძაფს და სვენებ-სვენებით ჩამიარაკებს:

— კარგი გოგოა ქეთინო, კარგი, დაელოცოს ყმაწვილქალობა.

ტახტზე ფეხმორთხმული ვაცქერი ხელსაქმეში გართულს. რაც მამა შპრეეს მისადგომებთან დაეცა, თავიც კი აღარ აუწევია დედას, — კერავს და კერავს.

ჯანი გატყდაო, — მოღლილი თვალებით შემომჩივლებს ხანგამოშვებით, შემომჩივლებს და მთელი ღამე ველარ ვისვენებ, ვწუხვარ და ვდარდობ განარება რომ აღარ ეღირსა დღენიადგა გაუხარებელ დედაჩემს.

მაგრამ დედასა სჯერა, რომ ბოლოს და ბოლოს, აუცილებლად დაგწერ რომანს, და ეს რომანი ისევე აატირებს დედასა და პატარას, როგორც „მოლიპულ გზაზე“ კითხვის დროს ტიროდა თვითონ.

მერე სწავლასაც დაემათავრებ და ლამაზ-ლამაზი ფერებით მოხატულ „შალერის გავაკრავთ ოთახში“, მაკივარსა და ტულის ფარდებს ვიყიდით; ერთ მშვენიერ დღეს კი დიდი ხნის ოცნება ახდება და ფეხით საკერავ მანქანას მოვეუტან საჩუქრად. რაღა თქმა უნდა, შვილიშვილსაც შეასწრებს მამაუფალი და გულარხინად დახუტავს თვალებს ჩემზე ზრუნვაში თმაშვეერცხლილი დედა.

და კვირახალის მოლოდინში ისევ და ისევ კერავს და კერავს, მე ხან რომანის დაწერას ვაპირებ და რატომღაც ჯერაც ვერ დამიწერია, ხან კიდევ ხვევნა-მუდართით უკანასკნელ ფულს დავტყუებ დედას და დარღიმანდივით ნაყინზე ვპატივებ ქალიშვილებს.

ლექციებიდან მობრუნებული არც ბებურიშვილებს ვიფიწყებ ხოლმე. მე, ქეთინო და ძია ამბროსი ისევ დავსხდებით გრძელ აივანზე და სალაპარაკო აღარ გველვება.

ასე მშვიდად და წყნარად გადის დღეები...

შემოდგომის დამდეგს ძია ამბროსის

კარის მეზობლად ახალი მდგმურები გადმოვიდნენ.

— კეთილი ხალხი ჩანანო, — მეორე დღესვე გადმოვიტანა ამბავი ქეთინომ, მერე ძია ამბროსიც გადმოვიდა და ახლა იმან ჩაგვიბუღბუღა წვრილ-წვრილად, რაც კი რამ შეეცყო.

გულისაშვილები ყოფილან გვარად ჩვენი ახალი მეზობლები. ცოლი და ქმარი საფეიქრო კომბინატში მუშაობდნენ თურმე. ერთადერთი ქალიშვილი კი დაუსწრებელ ინსტიტუტში სწავლობსო, — უღვაშის წიწწით ყვებოდა ძია ამბროსი.

დედაჩემმა რატომღაც თავიდანვე ათვალისწუნა გულისაშვილების ქალიშვილი, ერთი-ორი დღე სათვალეს ზემოდან გასცქეროდა აივანზე უქმად მობაკუნე მზექალს, მერე ის იყო სათვალე მოიხსნა, ისევ განასკვა კოჭიდან კბილით აწყვეტილი ძაფი და ბუზღუნ-ბუზღუნით ჩაიდუღუნა:

— გაშდელი არსად იყო და სახედარს ვარდისახარს არქმევდენო, — სწორედ ასეა მაგისი ამბავი.

რაღა თქმა უნდა, დედაჩემს არ მოსწონდა, ოჯახის საქმეს თავს რომ არიდებდა მზექალი, არც ის მოსწონდა, თვალი გარე-გარე სალაჯუნოდ რომ ეჭირა მუდამ. და რაც უფრო მოვუხშირე კარგადამა მეზობლებში სიარულს, მით უფრო მეტად ბრაზობდა დედა.

— არც უფროსების რიდი აქვს, არც უფროსების თავაზა, სალამი რა არის, სალამსაც კი არ გაღირსებს ეგ პირშერცხენილი, — წარბებშეყრილი კილავდა მზექალს.

დედაჩემის თქმისა არ იყოს, რაღაც თავკერძა და გულამაყი ქალიშვილი ჩანდა ჩვენი ახალი მეზობელი. პირველ ხანებში უკარებდასავით ეჭირა თავი, გამჭირდავი ღიმილითა და ბეჭების კვალუცი რხევით ისე აივლიდა და ჩაივლიდა ეზოში, რომ ზედაც კი არ შეხედავდა არავის.

ყველაზე აღრე ქეთინოს დაუმეგობრდა მზექალი. მალ-მალე მიუჯდებოდა გვერდში და ჩურჩულითა და ხელე-

ბის ქნევით ეკურკურებოდა მავან-მავანის ამბებს.

ჩემს დანახვაზე რატომღაც წარბებს მოქუფრავდა ხოლმე ტკბილ-მასლაათში გართული მზექალი და გულგრილი სახით დაიწყებდა სივრცეში ყურებას.

ამოდ ვმსჯელობდი მაღალფარდობნად, ამოდ ვცდილობდი მეტი ძალა და გულითადობა მიმეცა ხმისათვის, გარინდებელი ქალიშვილი ისევ და ისევ გულგრილი სახით გასცქეროდა ზეცას. მერე თავის დაკვრითა და ბოდვის მოხდით გაგვერილებოდა მე და ქეთინოს და ხან ძველ რომანსებს ჩაპკირკიტებდა, ხან კიდევ მზეს მოფიცებულ ხატურასთან მისაღბუნებით იქცევდა თავს.

შებინდების ხანს კი, როგორც წესი, ღიღინ-ღიღინით აისხავდა გიშრის მძივსა და სადაფის საყურეებს და ვიწრო კაბაში გამოკვალთული, ბეჭების კვალუცი რხევით ჩაუყვებოდა ჩვენს ოკრო-ბოკრო თავქვეს.

პირველ ხანებში მაინც და მაინც დიდ ყურადღებას არ ვაქცევდი მზექალის ქედმაღლობას. მისი გულგრილი დამოკიდებულება პირვეული ქალიშვილის ახირება მეგონა მხოლოდ.

მოტყდება მეთქი, — ასე ვფიქრობდი დაიმედებელი, მაგრამ დღე-დღეს მისდევდა და ისევ უკარებდასავით იქცეოდა მზექალი, ისევ კუშტად და გულგროზად ეჭირა თავი.

ეს ლამაზ-ლამაზი, ცისფერთვალემა ქალიშვილი, ნელ-ნელა აღიზიანებდა ჩემს თავმოყვარეობას და მე უკვე აღარ შემეძლო მისი გამყინავი გამოხედვისა და მუდამ შეურაცხყოფელი დუმილის ატანა.

ბოლოს და ბოლოს, განა ღირდა კი მისთვის ამდენი ფიქრი და ნერვების აშლა, განა რით სჯობდა მზექალი ხალხან ნუნუს და თუხარელ თამილას, რომ მის გარშემო წინდაუკან მეცუნდრუკა მორბედი ბიჭივით.

რა ვუყოთ მერე ავაზასავით მოქნილი ტანისა რომ იყო მზექალი და თვალეზიკ მუდამ უძირო ზღვასავით კამკამაჰქონდა. ეშმაქსაც წაუღია ჩემთვის ურ-

გები ბროლის ყელი და ჰაეროვანი ნაკეთობი ჯანდაბას იქით წასულა...

რამდენიმე დღე ისე გავიდა, რომ აღარც ბებურიშვილების აივანს გავკარებთ და აღარც მზექალისათვის მიმიქცევა ყურადღება.

ლექციებიდან მოსვლისთანავე საქმიანი ფსფუსით დაეცოდვილობდი ეზოში და ხან მოყანყალბულ კიბისთვის სატერფალს ვრანდავდი, ხან კიდევ თუნუქის ნაჭრებს ვუგებდი თავგებისაგან ამოხრულ იატაკს.

და აი ერთ მშვენიერ დღეს მოულოდნელი ამბავი მოხდა.

კვირა დღით, ის იყო ბაზარში ვაპირებდი ჩასვლას, რომ წკრილა ხმით შემაჩერა მზექალმა და მორფოლოგიის სახელმძღვანელო მთხოვა.

გაოცებულმა ავხედე შილიფად გამოწყობილ ქალიშვილს, რომელიც დაფერდებულ აივანზე გადმომდგარიყო და გამომწვევი ღიმილით შემომცქეროდა სახეში.

რომელი მორფოლოგია გნებავთ მეთქი, — მხოლოდ ამის თქმაღა მოვახერხებ გაოგნებულმა.

— ჩვეულებრივი! — მაშინვე კისკისით მომაგება მზექალმა. მერე თავის გაქნევით შეისწორა ნიავისაგან გაჩეჩილი თმა და ნელნელა ჩამოუყვა კიბეს.

— ქეთინომ მითხრა, — შორიდანვე წამოიწყო მან, მაგრამ სიტყვა აღარ დაუმთავრებია, წკიპტრტით მოიშორა მკლავზე შეცოცებული კიანჭველა და თითისაწვეით განაგრო, — ქეთინომ მითხრა, რომ საინტერესო წიგნების შოვნა შეუძლიაო ოთარს...

რალა თქმა უნდა, სიპართლე უთქვამს ქეთინოს, თუ საჭირო გახდა მე თვით ნაპოლეონის მემუარებსაც ვიშოვნო, — რუსულ, ქართულ და ფრანგულ ენებზე, კონან დოილისა და ელგარ პოს მოთხრობებს კი ამ საღამოსვე მოვუტან მზექალს.

— მხოლოდ იცოდეთ, — ისევ თითისაწვეით შემეპასუხა ჩვენი ცისფერთვალბა მეზობელი, — რახან დამპირდით,

აუცილებლად უნდა შეასრულოთ თქვენი პირობა.

ამ დღიდან მოყოლებული არც თუ ისე იშვიათად მიხდებოდა ჩემი პირობის შესრულება. დათხილი ცხენივით დაჯრბოდი ხოლმე ჰაინრიხ ჰაინეს სასიყვარულო ლექსებისა და ათასგვარი სათავგადასავლო რომანების საშოვნელად.

რაკილა ერთხელ გატეხა ნავსი, სულ მოკლე ხანში ძველისძველი მეგობარით გამიშინაურდა მზექალი.

გაიკრიფებოდნენ თუ არა სამუშაოზე მეზობლები, მაშინვე ხელის ქნევითა და თვალების ქუტევით დამიძახებდა უსაქმობისაგან გაბებრებული ქალიშვილი, და ქეთინოს წაბაძვით, ახლად წაკითხულ წიგნებზე ჩამომიგდებდა სიტყვას.

ფეხზე ფეხგადადებული ნება-ნება ვაბოლებდი უმაღლესი მარკის პაპაროსს და კრულა-კრულა პიჯამოში გამოწყობილ მზექალს გავცქეროდი შეპარვით.

საშუალოზე ოდნავ მაღალი ტანისა იყო გულისაშვილების ერთა, თხელი და კოხტად მოსული, აი ისეთი თვალები ჰქონდა, წამდაუწუმ ეშმაკური ღიმილით რომ გიმზერენ ხოლმე.

და რაც დრო გადიოდა უფრო და უფრო თილისმასავით მიზიდავდა მზექალის წყლიანი თვალები, უფრო და უფრო მომწონდა მისი ნაზი სახე და კქალუცი ღიმილი.

როგორც კი აივანზე შევიგულდებოდი შინ მოსაცდელად ვეღარ მითმენდა გული. მაშინვე მიზეზ-მიზეზით ავირბენდებურიშვილის კიბეს და ხუმრობით და სიცილ-ხარხარით ვიკლებდი იქაურობას...

ბოლო ხანებში კბილის ტკივილი დასჩემდა ქეთინოს, მაღი-მაღე მიგეტოვებდა აივანზე მოსაუბრეებს და კარგამოხუტულ ოთახში შედიოდა მოსასვენებლად.

ძია ამბროსიმაც უღალატა ძველთაძველ ჩვევას. სადილის შემდეგ, აივნის ნაცვლად, ახლა ეზოს წინ გამართულ თალარში კითხულობდა ხოლმე ქეთინოს მოტანილ ეურნალ-გაზეთებს.

პირშემომწყყარი დედაჩემი კი ცის-

მარე ღამეს გაღიასავით მიბეჯითებდა ვაღმა-გამოღმა ყურმოკრულ არაკებს. ზემოურ შიოს და წლაპანთ ფირუზას ყბადსალები საქმე მოსვლიათ თურჟე. ჯველობაში, გონების ნაცვლად, დილის ნისლივით წარმავალ გრძნობას აჰყოლიან და ორთავე ფეხით გაბჰულან მახეში. ჰოდა, დროზევე უნდა ისაზროს კაცმა, რომ შატაბტუტად გადადგჰული ყოველი ნაბიჯი უკეთური არ გამოვიდეს ბოლოს. რალა თქმა უნდა, არც ის უნდა დამავიწყდეს, რომ მანჭვა-გრება და ზიზილპიპილა მოსართავები ვერაფერ სიკეთეს ვერ შესძენს ახტაჯანა და არაფრისმაქნია აღაჰიანებს...

ხანგამოშვებით ძია ამბროსი ძველებურად გადმომძახებდა, — გადმოდი, შვილო, შამაიაზე დაგვეწვიეო.

პატარა ოთახში ისევ წკრიალ-წკრიალი გაჰქონდა ყველაფერს, ისევ ძველებური საამო მყუდროება მხვდებოდა ირგვლივ, გულიათად საუბარს კი რატომღაც ვერა და ველარ ვაბამდით თავს.

იმ დღესაც ღია სარკმელთან ვისხედით, როცა კიბეზე პაკუნ-პაკუნით ამოირბინა მზექალმა და პარდაპირ ძია ამბროსის ოთახში შემოვიდა.

მეგობრებთან ერთად კინოში ყოფილა მზექალი, მაგრამ სალაროსთან მისულან თუ არა, მაინც და მაინც მაშინლა გათავებულა ბილეთი.

— ვერც წინათ ვნახე „მაგდანას ლურჯა“ და ვერც ახლა მოვახერხე ამ კინოს ნახვა — უკმაყოფილო სახით ამბობდა მზექალი.

გვერდ-გვერდზე გავხედე მაგიდის გარშემო ჩამოშხდარ ქალიშვილებს და შემპარავი ხმით წამოვიწყე:

— თუ ღარს არ იტყვიო, ხვალ საღამოსთვის წინდაწინ ავიღებ ბილეთებს და ერთად წავიღებ კინოში.

ჯერ დამცინავი ღიმილით აუციმციმდა მზექალს თვალები, — აი ისეთი ღიმილით, პირველ ხანებში რომ იცოდა ხოლმე, მერე ჩაფიქრდა, გაბადრულ ქეთინოსა და ძია ამბროსის შეავლო თვალი და ხმადამლა მითხრა:

— რვა საათისათვის არა მცალია,

პირველ სეანსზე კი სიაზონებით წამოვალთ მე და ქეთინო...

იმ ღამეს დედაჩემმა პირველად გავგო, რომ არსებობს ისეთი სახელმძღვანელო, რომლის გარეშე მე უმალუისის დამთავრება არ შემძლია. ეს საოცნებო წიგნი კი ჩვენმა ინსტიტუტმა სწორედ წინა დღეს მიიღო საწყობიდან და ოცდახუთი მანეთი და ერთი აბაზი ღირს.

— ერთი ეს მითხარი, — სათვალეს ზემოდან ეჭვის თვლით გადმომხედა დედაჩემმა, — ამას წინად რომ წაიღე ფული, იმ წიგნებს როდისლა მოიტან?

— იმას და ამას მომავალ შაბათს დაგვირიგებენ და ორთავეს ერთად მოვიტან, — რაც კი შემეძლო დინჯი და სერიოზული ტონით ჩავიდუღუნე და კმაყოფილმა გავხედე აფუსფუსებულ დედას, რომელიც სამსამანეთიანებს იღებდა ჯიბიდან.

მეორე დღეს ჯერ მეტი ჩაისწყლით გავწმინდე მუხლებთან გამობრეცილი ჩემი შარვალი, მერე ხვევრდის ნაჭრიოცხვირმოქცეული ფეხსაცმელებიც გავაპრიალე და ღიღინ-ღიღინით გავეშურე ბილეთების ასაღებად.

მხოლოდ ორიოდე წუთიღა აკლდა სეანის დაწყებას, როცა აქოშინებული ქალიშვილები ხელიხელჩაკიდულები მოვარდნენ კინოსთან.

— ქეთინოს ბრალია, — შორიდანვე შემომძახა წამოწითლებულმა მზექალმა, — სწორედ დღეს მოუნდა სამუშაოდან შეგვიანებით მოსვლა...

ღრო აღარ ითმენდა, გახარებულმა მკლავზე წაავლე ხელი ორთავე მეზობელს და სირბილ-სირბილით შევედი ფარღბაკეცილ ლოქაში.

ნელ-ნელა შევექცეოდი ვაფლიან ნაყინს და ფიქრებში წასულს ნეტარებისა და სიამაყის გრძნობით მეცხებოდა გული. ვინ იცის, უკვე რამდენმა ნაცობმა მომკრა თვალი და კინოს დამთავრების შემდეგ კიდევ რამდენი მნახავდა ქეთინოსა და მზექალთან ერთად. ასეთი კოხტა და ღამაზ-ღამაზი ქალიშვილები

კი ყოველ ფეხისნაბიჯზე როდი შეხედება ადამიანს.

ისე ჩათვდა მთელი კინო, რომ ხეირონანდ არც გამოვიდა არაფერი. მხოლოდ მაშინლა გამოვერკვეე ტუბილ-ოცნებიდან, როცა ახმაურებულ დარბაზში კამკაშა სინათლე აენთო.

პაპიროსმომარჯეებული მივდეგდი ხალხის ტალღაში გახირულ ქალიშვილებს და ახლა იმაზე ვფიქრობდი, როგორ დამეყაბულებინა მზექალი, ცენტრალურ პროსპექტზე ერთად რომ გაგვევლო ფეხით.

— რამ ჩავაფიქრა, ფილოსოფოსო? — მოულოდნელად მკლავზე შემავლო ხელი მზექალმა და წკრიალა ხმით ჩაიკისკისა, მერე თითქოს და რალაცა გაახსენდაო, ფაცი-ფუციით დახედა საათს და გულდამშვიდებულმა ისევ წკრიალა ხმით განაგრძო, — აქეთობისას ისე აქებდა ქეთინო ამ კინოს, რომ გადასარევი რალაცა შეგონა, მაგრამ, სიმართლე რომ თქვას კაცმა, მაინც და მაინც მოსაწონი არაფერია.

— რატომაც არაა, — კეთილი ღიმილით შეებასუხა ქეთინო, — მე ასე მგონია „მაგდანას ლურჯა“ საკმაოდ კარგი კინოფილმია.

— მე კიდევ მგონია სავალდებულო არაა სხვისი აზრები გავიზიარო!

მაშინვე გაოცებული მობრუნდა ოდნავ წინ გასული ქეთინო და წყნარი ხმით მიუგო მზექალს:

— სხვისი აზრები რა მოსატანიან? აქ გემოვნების საკითხია და ვისაც როგორ სურს, ისე იფიქროს...

ალეწილ მზექალს შევავლე თვალი და უშმაკურად შევეცადე საუბრის თემა გამომეცვალა, მაგრამ გაეკრაბებულმა ქალიშვილმა ყურაც კი აღარ მიუგდო ჩემს აბდაუბდა საუბარს:

— რატომ გგონია ჩემზე კარგი გემოვნება გაქვს? — თვალების კუტვით ამბობდა მზექალი, — აი თუ გინდა, ოთარს ვკითხოთ და ისიც კი იტყვის, რომ ამ კინოში მოსაწონი არაფერია:

— ტყუილად გექნება ოთარის იმედო, — თავისი მშვიდი და კეთილი თვა-

ლები ახლა მე შემომანათა ქეთინომ — მე კარგად ვიცი, რომ ასე ხელალებით არც ეგ დაიწუნებს „მაგდანას ლურჯას“.

მართალს ამბობდა ქეთინო. ამ რამდენიმე თვის წინად მე, დედაჩემმა, ქეთინომ და ძია ამბროსიმ ერთად ვნახეთ „მაგდანას ლურჯა“ და ოთხივე კმაყოფილი მოვბრუნდით სახლში. ის კი არა და, კინოდან სახლამდე, სულ იმას გავიძახობდი, — ასეთი კარგი სურათი იშვიათად თუ მინახავს-მეთქი.

ახლა კი აბა რა სინდისი მომცემდა ნებას, რომ უპრინციპო და სულმადამლი ადამიანივით ტყუილი მეთქვა. თუმცადა, აღარც სიმართლის თქმა შემეძლო ალეწილი მზექალის შემყურეს. ისევ როგორმე ბანზე უნდა ამეგდო ფრთამალი სიტყვა და ტუბილმასლაათში შემეყოლიებინა მზექალი.

— მწერალთა კლუბში ასე ამბობენ... — ის იყო პალსტუხის სწორებით წამოვიწყე, რომ მაშინვე შემამწყვეტინა მზექალმა.

— სად რას ამბობენ სულაც არ მუპიტნავენა... შენ ეს მითხარი, რა აზრისა ხარ ქეთინოს სიტყვებზე!

რა აზრისა, ვარ ქეთინოს სიტყვებზე? სწორედ რომ საოცარია! აბა რა აზრისა უნდა ვიყო მე იმ სიტყვებზე, რომელიც ხალხის ყაყაში სულაც არ გამიგონია.

სამაგიეროთ ველარც მზექალმა გააგონა ჩემი ნათქვამი და წამოგზნებულნი ისევ ტუჩების კვნეტით შემეკითხა:

— მე გკითხვებით, რა აზრისა ხარ მეთქი „მაგდანას ლურჯაზე“?

ჩემი პირადი შეხედულება „მაგდანას ლურჯაზე“ მაინც და მაინც კომპეტენტური როდი იქნება. მიუხედავად ამისა, შესაძლო არის გარკვეული აზრი გამოეთქვა ამ ფილმის შესახებ. მთავარი ის გახლავთ, რომ სცენარის ქარგა ზუსტად არ ემთხვევა მოთხრობის სიუჟეტს, ვარდა ამისა...

მზექალი იღიმებოდა, უფრო სწორად მისი ტუჩები იღიმებოდნენ, ლამაზ თვალებში კი სატანური ცეცხლი კვესავდა. ისეთი ცეცხლი არაფერში

რომ არ დაზოგავდა იდამიანს.

— იტყვი თუ არა? — მხოლოდ ესა თქვა ათრთოლებული ხმით და მე კარგად მივხვდი, რომ ჩემი კოკმანი უფრო აღიზიანებდა მის თავმოყვარეობას.

„იტყვი თუ არა!“ — მხოლოდ ეს მითხრა მზექალმა და ისიც გავიგე თუ რას ნიშნავდა ეს ჯღუთ ნათქვამი სიტყვები.

აი, ამ წუთში, შეიძლება რომ ჩაიღურის წყალს ჩაველო ჩვენ ორთაშუა და თან ჩაეტანა დღე-დღეზე ტბილი ოცნებით ნაგები იმედი. შეიძლება, რომ ისევ უცხო და მიუწვდომელი გამხდარიყო ეს მომხიბვლელი ქალიშვილი და წლების მანძილზე ვერ შეემჩნია ამ ქვეყანაზე ჩემი არსებობა.

გულისაშვილების ამაყი სულთადგმა პასუხის გაცემას მოითხოვდა და მე არ შემეძლო არ მეპასუხა მისთვის.

— მამ მიპასუხე! — ხმას აუწია მზექალმა, — მოგწონს თუ არა ეს კინო?

უკვე ჩავლიეთ კიბე და ვიწრო ტალანით ქუჩაში გასასვლელს ვუახლოვდებოდით. თავჩაქინდრული ქეთინო ხალხის ტალღაში ძლივს მიიწვედა წინ, მე და მზექალიც ტაატით მივდევიდით ფეხდაფეხ.

— ეს კინო, პირველად რომ ვნახე...

— მერე რომ ნახე? — დაინტერესებით ჩამეკითხა მაშინვე მზექალი.

— ახლა კიდევ მეორედ ვნახე...

— დამცინი?! — გააფთრებასთან ერთად ზიზღიც შეერია მზექალის ხმაში, — ლიყიან ბოთესავით რომ დაყუდებულხარ, განა სულ მთლად დაკარგე კაცობის ნასახი?

და მე, ლიყიან ბოთეს, ბოლოს და ბოლოს მეყო კაცობის ნასახი, რომ ენის ბორძიკით ჩამელუღლულა:

„მგდანას ლურჯა“ მინც და მინც არ მომწონს-მეთქი...

გარეთ ეინელავდა. კინოდან გამოსულები ჯერ ნაპირ-ნაპირ მოვდევიდით ქუჩას, მერე ის იყო ტრამვაის გაჩერებისკენ ჩავეყვით დაღმართს, რომ მოულოდნელად:

— ჰელოუ, ტაქსი! — ხელაწეული მზექალი წინ გადაუდგა მანქანას.

— მეც სახლში მოვდივარ; — წერი-ალა ხმით გამოგვცახა მანქანაში შესვლამდე მზექალმა, — ამ წვიმიან ამინდში აღარა ღირს საქმეზე წასვლა...

წინ დასკუპებული მზექალი „ვერგაზე“ და ახალ „მოსკვიჩზე“ ემასლათებოდა შოფერს, გარინდებული ქეთინო კი ჩემს გვერდით მიყუჟულიყო და ლამპიონებით გაკაშკაშებულ ქუჩას გასტყვროდა მოღლილი თვალებით.

ნირშეუცვლელად იჯდა ქეთინო, მაგრამ კარგად ვიცოდი მისი სათუთი ბუნების ამბავი: ჩემი უსამართლობით გულაწვილებული, შინ მისვლისთანავე ალბათ ფიქრითა და ჩუმი ტირილით გასტეხდა ღამეს.

ბეჭებში წახრილი ვიჭეძი და მთელი სხეული მიხურდა. დრო და დრო კეთასთან რაღაც ყრუ ტკივილი გამკრავდა ხოლმე.

კინოდან გამოსვლისთანავე ბოლმითა და ნაღველით მქონდა საფე გული და ახლა კიდევ უარეს უბედურებას გადავეყარე.

აი საცაა სახლთან მივალთ და ჯიბე-გაცილი, უმწუო ღლაპივით უნდა შევაჩერდე ხელებში მზექალს.

როგორც იქნა კინოში დავპატივე ქალიშვილი და ახლა კიდევ თვითონ მივეყვარ სამადლოდ სახლში, მოქცეულ ტუფლებში წვიმის წყალი რომ არ ჩამივიდეს...

ჩვენი ცისფერი მანქანა უკვე დაბლიდან სანდროს დარაბებამულ ფარდულთან მისრიალებდა თუხთუხით.

ადგილზე ველარ ვისვენებდი გაბოღმებული. წამდაუწუმ ვისვამდი ალმოდებულ სახეზე ცხვირსახოცს.

მოულოდნელად ჯიბისპირთან ქეთინოს თბილი და ფაფუკი თითები ყიჯრქენი. სწრაფად ამოვაცოცე შარვის ჯიბეში ნახევრად შეჩრილი ქალაღის ხეუღა და მკრთალ სინათლეზე მაშინვე ოცდახუთმანეთიანი ვიცანი.

ღიახ, ფული ჩამიდო ჯიბეში ჩვენმა ქეთინომ, ჩვენმა ღაბუა და უწყინარმა ქეთინომ, მუდამ დინჯმა, მუდამ ტკბილმა და მუდამ საყვარელმა ქეთინომ.

მხოლოდ ამ ბოლო ხანებშიდა ვამჩნევდი, როგორ გახდა და გამოიცვალა ქეთინო. ხან კბილის ტყვილი აწუხებდა ხოლმე და ნამტიარაღევი თვალებით გასცქეროდა სივრცეს, ხან კიდევ სამუშაო ოთახში ჩაიკეტებოდა და ფერად-ფერად ხოკოებს ქარგავდა აბრეშუმის ცხვირსახოცზე.

ცოტა არ იყო, მეც პირშავად ვიყავი ჩვენს ქეთინოსთან: დედაჩემთან აყალ-მაყალის მიუხედავად, ისევ ხშირ-ხშირად ვაცდენდი ლექციებს და ერთ-ხელაც ვერ მოვიცალე, კედლის გაზეთი რომ გამეფორმებინა მისთვის.

კინოში მომხდარი ამბის შემდეგ კიდევ უფრო მერიდებოდა ქეთინო. ჩვენთანაც ფეხი ამოიკვეთა და ძველებურად აღარც ოჯახში უდგებოდა გული. ყოველ საღამოს ერთად გაიკრიფებოდნენ მამა-შვილი და ერთხელაც აღარ დაიბარებდნენ თავიანთ გზასა და ასავალ-დასავალს.

სამაგიეროდ ფიჭა-თაფლივით დამიტბა მზექალი. ერთავად თვალების ნაბეითა და ტბილი ღიმილით შემომცქეროდა სახეში.

და მე უტყუარი აღლოთი ვგრძნობდი, რომ ეს თავნება არსება უკვე უზომოდ იყო შეყვარებული ჩემზე.

მხოლოდ ვერ იქნა, ჯერ კიდევ ვერ მოიშალა მზექალმა ქედმაღლობა და გვიანობამდე ქუჩა-ქუჩა უმიზნო ხეტება.

ერთ მშვენიერ დღეს კი ჩვეულებრივზე აღრე მობრუნდა სახლში გახარებული ქალიშვილი და ხელების გამართული გვითხრა მუზობლებს:

— ამ ორ-სამ დღეში აუცილებლად უნდა გავთხოვდე.

სულ მოკლე ხანში მართლაც გათხოვდა მზექალი, როგორც გაევიგეთ, მისი მეუღლე საკმაოდ ღამაში მსახიობი ყოფილა, რომლის ღირსებას უზომო ღვინის სმა და ჯერ კიდევ ცოცხალი დოქტორი მამა წარმოადგენდა — მხოლოდ.

სულაც არ მომხდარა ისეთი ამბავი, როგორც ეს კინო-ფილმებში ხდება ხოლმე. ლოთობისათვის მზექალის მეუღლე არავის გაუძეებია სამსახური-

დან და მოულოდნელად აღარც მე გაემხდარვარ დიდი თანამდებობის პირი. ბულვარული რომანის სტორია-ქალის მსგავსად გაცრეცილ ვაზაში გამოსწყობილი მზექალი მელანქოლური სახით არ მოსულა ჩემთან და აღარც ის უღალადია მუხლებზე დამხობილს:

— მომიტევე, ჩემო მეუფევე, მე მხოლოდ ახლა ამეხილა ორთავე თვალი!

პირიქით, როგორც გულისაშვილები ამბობდნენ, სიძეცაცმა და მათმა ქალიშვილმა საკმაოდ კარგად მოაწყვეს ცხოვრება და ამ ორიოდვე კვირის წინ ოდნავ ნახმარი „მოსკვიჩი“ კი შეიძინეს თურმე...

ერთი პირობა ჩემთან მორიდებულად ეპირათ თავი ბებურიშვილებს. პირდამორცხვებული მაინც და მაინც აღარც მე ვუტალახებდი კარებს.

მაგრამ ნელ-ნელა დაეიწყებას მიეცა ყველაფერი და ისევ ძველ კალაპოტში ჩადგა ჩვენი ცხოვრება.

ძველებურად ისევ პირმოღიმარე ხელსაქმობს დედაჩემი და ისევ იმედის თვალით შესცქერის ნათელ მომავალს. აი საცაა სწავლას დაამთავრებს მისი ვაჟკაცი, და დედასა სჯერა, რომ ღამაზ-ღამაზი ფერებით მოხატულ შპალერს გავაქრავთ ოთახში. მაცივარსა და საკერავ მანქანას ვიყიდით. რაღა თქმა უნდა, შვილის ბედნიერებასაც შეასწრებს მამაუფალი და მკლავზე გადაიგორებს ფუნჩულა შვილიშვილს.

ჩვენს ქეთინოსაც გაუყურდა კბილის ტყვილი.

მე კიდევ სარკმელში თავგაყოფილი წამდაუწუმ ვყვირივარ ხოლმე — პატიოსანი! და ისევ ხტუნვა-ხტუნვით გავრბივარ ძია ამბროსისთან ნარდის გასაგორებლად.

ფარულად გავცქერი ოთახში მოცქირაილე ქეთინოს და ბოლოს და ბოლოს მიეღვივარ იმ დასკვნამდე, რომ ყოველთვის მართალს ამბობს დედაჩემი, რომ ქეთინოსთანა გამარჯვ და პატიოსან, ღამაზ და სანდომიან ქალიშვილთან ყოფნა მართლაც და დიდი ბედნიერებაა ამ ქვეყანაზე.

მაცხადა მკაცრი

ნიკო ფროსკანიშვილი

„ — ერთი დიდი სამოვარი, გარეშემო — მხატვრები!
გულგაშლილი საუბარი, სხვას რას მოვინატრებდი!“

— სხვაც ბევრი რამ ენატრება გულამომწევის არყითა,
მისი ხელი მიკიტანმა იყიდა და გაყიდა.

კალო, ნუკრი, ლურჯი სუფრა გაფრენილან უკან და
სამუშაოს მოლოდინში ატუზულან დუქანთან.

სულს ლაფავენ კალმახები ღრიანცელის იქითა,
არ იწვევენ ძმობილები გამოწვდილი ჭიქითა.

მეუღლესაც მეგობარსაც ერთ ქალში რომ ეძებდა —
მხატვრის თითი დაიწუნა საქორწინო ბეჭედმა.

დედასავით მოალერსედ არვინ შეხვდა იმედად...
აბრას ცალი ფრთა ჩამოსთრევს, ქარმა თუ გაიმეტა?

ფეხმა ლანჩა მოიძულა? რად მოუჩანს ცერები?
ფუნჯი არ აქვს? მთლად ფუნჯია მოშვებული წვერებით!

...მტკვარმა მისი ნახატები ჩაატარა ტივტივით,
ქუჩის მტვერში ჩაიყეცა ფეხგაკრული გვრიტივით.

ჩარბლის გზაზე

დევთა დედამ საფქვავის ქვა ატრიალა
დასაქოლად არ დაგვინდო აღარცერთი,
ზედ გუდრუხთან გადმოვარდა ჩახრილა, —
ლამით ლვართქაფს გაღმა ველარ გავაღწევდით.
ვიდაც ქალმა შეგვიფარა მადლიანმა, —
გამოეუსხლტით მოგრუხუნე ღამის წყვილიადს —
სოფლიანად და მასპინძლის სახლიანად
შიგ პირმოკრულ ხურჯინში რომ მოგვაქცია.
დილით ლაფვარდს აღარ ჰქონდა დასასრული,
ზეცა იყო მოწმენდილი კალოსავით.
მხოლოდ ცრემლით, ვაყის ცრემლით დაცვარული
ენტო იფნი და ლაშარის სალოცავი.

ჩარგლის კართან ფოთლებია დაეანგული
შენ გგონია, ეს მკავე წყალს უწვეთია?
ძირნაყარი ფოთლებიც კი იქანგება
ხმლისპირები ზედ იმდენი უწმენდიათ.

ღია სახლში ცივზეცივი ბუხარია.
გაყინულა შებოლილი კერა...
ეს სიჩუმე სტუმარს უფრო უხარია, —
უკეთ ისმის ვაყას გულის ძგერა.

გოლოსიტყვა

არ შეირჩინო, გულო, მცირედიც,
იმ სიკეთისა, — მამულს რომ ართმევ,
სულ ეძიებდე,
მალულ სიმების
ნაკრძალს ეგება მიაგნო სადმე.
ჯერ მათი ჟღერა არვის სმენოდეს, —
შიგ თავანკარად ჩაგუბებული;
მოგყვეს,
ნატრობდეს ძალას შენოდენს
ყრმა, თუ მოხუცი დაყუდებული.
ეკალ-ნარები თვალწინ გაწვდილი
იად და ვარდად ფეხთით გეფინოს,
ბეწვის ხიდივით ჩანდეს გზა-წერილი,
მანც თამაშით გადაგერბინოს.
არ ჩაიფერხო ბოლომდე არსად,
ქვეყნის ამაგი გულზე გეხატოს,
და თავანკარი სიმღერის ფასად
სესხი და ვალი გადაგეხადოს.

აკრილ სულავეანი

ახალი ღმკსები

გზაზე დავანთე ცეცხლი პატარა,
ელვარე ბუჩქი გზაზე დაეაგზნე.
ცეცხლმა პატარა სითბო დაღვარა
და გასრიალდა შუქი ბალახზე.

ენები კრთოდნენ,
ხტოდნენ,
როკავდნენ
და წკრიალებდნენ როგორც ზარები,
მე არ მეგონა თუ თვალს მოჰკრავდნენ,
თუ თვალს მოჰკრავდნენ შორით
მგზავრები.

მე არ მეგონა, თუ ცეცხლს ამგვარად
შეშინებული ღამე გაურბის.
ცეცხლის გარშემო მგზავრნი
დამსხდარან
და ერთობიან ნელი საუბრით.
ჩვენ ერთად გვესმის ცეცხლის ღაღადი,
ხეები ვიწრო ჩრდილებს ამხელენ.
მე არ მეგონა, თუ კი ვნახავდი
ამ ცეცხლით გამთბარ ნათელ სახეებს.
მაინც რამდენი სითბო დაღვარა,
გულეები რეკენ, როგორც ზარები...
გზაზე ანთია ცეცხლი პატარა
და ცეცხლის ირგვლივ სხედან მგზავრები.

მე არ მოვსულვარ საყვედურებით,
მე მინდა გული ამ ცას ვუჩვენო.
გაზაფხულს წელს ვერ დავემდურები,
ვერც თქვენ — მთაწმინდის თეთრო
ნუშებო.

წელს საოცარი იყო აპრილი,
ხოლო მაისი გასაკვირველი,
რომ შევეგებე ხელეზგამილილი
მან ჩემს ხელეზზე დასხა კვირტები.

ვერცხლის ბურუსი შემომახურა
და დამინამა ჯეჯილი ლექსის,

მერე შხაპუნა წვიმა მასხურა
და მოწყურებულს ამივსო პეშვი.

მერე წავედი ფეხაკრეფილი,
ასე მინდოდა მევლო ზეცამღე
და მთაწმინდაზე დედოფლებივით
თეთრი ნუშები გამომეცხადნენ.

გაზაფხულს წელს ვერ დავემდურები,
ვერც თქვენ — მთაწმინდის თეთრო
ნუშებო...

ო, ნუ ამავსებ საყვედურებით,
მე არ ვამთავრებ ამ ლექსს უშენოდ...

სარკმელთან ვსხედვართ პატარებივით...
გადიგრიალეს, გზები დაეცეს, —
საით მიჰქრიან მატარებლები
ცივად გაწოლილ ღიანდაგებზე?

საით მიჰქრიათ მატარებლები
 შუალაშეში მძაფრი კივილით?
 მათ შეტვედრების იმედი მიაქვთ
 და განშორების მწარე ტკივილი.
 საით მიჰქრიათ მატარებლები?
 მაგრამ ჩვენ ესხედვართ პატარებივით
 და, როგორც წუხელ, დავწევებით გვიან,
 რომ მოვესმინოთ ცაცხვების შრიალს.

მე შენ მეგონე ქარში, წვიმაში,
 მთვარის სხივებში და მზის ბრწყინვაში,
 მე შენ მეგონე ყანის რხევაში,
 ზღვის მოქცევაში და მიქცევაში;

მეგონე მთების-მყუდრო ყურეში,
 ტყეთა შრიალში, — ვთქვი — თუ: ეს არის;
 შენ მომეჩვენე დილის ბურუსში
 და გამექეცი მდინარესავით.

მე შენ მეგონე ვარსკვლავთ წკრიალში
 და ცისფერ თალად გადამეხურე
 და, როგორც მაღალ ეკლესიაში,
 ისე ვიდექი ცათა შემყურე.

ვთქვი-თუ: მქონია ბედი ესეთი,
 ვთქვი — შენკენ გზები გადალობილა...
 სად მეგონე და სად დაგეძებდი,
 შენ იმთავითვე ჩემში ყოფილხარ!

ჩემში ყოფილხარ სუნთქვად და მზერად,
 ვსუნთქავდი შენით,
 ვხედავდი შენით
 და შენით ვგრძნობდი ყველაფერს... ყველახ...

სამამუღე რამ

რომანი

ნაწილი მეორე

აღმართი

4 მიწა

თვალგაუწვდენი მინდვრები ფერადი ხალიჩებით დაფენილან აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ. ლალად ნატყორცნ მიდამოს თეთრი შარავზა სერავს, თითქოს მწვანე ბალახში რძე დაუღვრიათო. ცის დასალიერში მატყლის ფთილასავით მიყუყუელი ღრუბელი ჩამავალი შზის სხივებით გაწითლებულა. ალაზნის გაღმა-გამოღმა ქალა უზარმაზარი საჩეჩელივით მორეულა, მთებიდან დაცურებული ნისლი ზედ დასწოლია.

ალაზნთან, იქ სადაც ღურჯი მინდვრები მსუბუქი ბოლივით შექრილა მუხნარში—მებორნეები გამოსულან, გზისპირზე სახელდახელო სუფრა გაუშლიათ, თლილი ქიქებით გაუჩორკნავე სადღეგრძელოებს სვამენ და, თან, ერთმანეთს შესჩივიან ამ დინჯი ალაზნის ეგზომ გაავებულ მოდიდებს.

ქვემოთ, ნაგვიანევე კალოებზე კი ძნის ბული დამდგარა, გაფიცებული მიწა პურის ხეავს დაუჩრდილავს და ცაში თოფის ტყვიასავით ავარდნილა ახალი ზორბლის მძაფრი სუნის.

წნორში დაფერფლილა მინდვრების უსაზღვროება, ახლად გაჩენილ დაბას გულზე ასფალტი გადაუსხამს და ქალაქს დამსგავსებია.

მატარებელმა სადგურს მიაკივლა და შეჩერდა. ბაქანი ახმაურდა. მომსვლელ-

დამხედურთა ევიელმა დაფარა ორთქლ-მავლის დაღლილი ქშენა.

ნინო ვაგონიდან ჩამოვიდა, ფრთხილად მიმოიხედა. მეურნეობაში წინასწარ დეპეშა ჰქონდა გამოგზავნილი, რომ დახედროდნენ, მაგრამ არც სტუმარი დამხდურს და არც ნასპინძელი სტუმარს ჯერ არ იცნობდა. ნინომ აფუთფუთებულ ხალხს თავი გააჩინა და დიდ ცაცხვთან გაჩერდა.

წინ ორმა კაცმა გაიარა.

— ეს ქალი უნდა იყოს, მამა, — წასჩურჩულა კოტემ ანანიას.

— თვალში მოგივიდა განა! რა იცი, რომ ეგაა? — ღიმილით დაუტია ანანიამ, კოტეს ხელი მოკიდა და ბაქანზე გზა განაგრძეს.

მამა-შვილი ჯიქურ მიდიოდა. ანანიას საყელოგაღდილი შავი სატინის ხალათი ეცვა. შუბლზე ქოჩორი დაგვირგვინებოდა, კეფაზე მზისაგან ოდნავ გაბუნებული თუშური ქუდი მოეგდო. სალოკი თითისსიგრძე მუქა უღვაშები ჩამოსწეწოდა. მსხვილ, ძარღვმაგარ კისერს ძლივს იბრუნებდა და მხრები ისე მიჰქონდა, რომ იტყოდით: ახალგაზრდობაში კარგი მოქიდავე იქნებოდაო.

კოტეს გაუთოებულ-გაწეკიპილი შალის კოსტუმი ეცვა. ახალი ფეხსაცმელი სიარულისას ქრატუნობდა, რაც გამველელ-გამოვლელს ძალაუნებურად ძირს

ახლებდა. ანანიამ ველარ მოითმინა.

— შეილა, სადმე გუბე იქნება, ჩააღებე ვგ ფეხსაცმელი, თორე მაგის ქრატუნმა გუნებაზე მოშალა.

ბაქანზე დიდი და პატარა სალაშს აძლევდა.

— ანანიას გაუმარჯოს!

— ანანიას სიცოცხლე!

ანანიაც ხუმრობით ხან ორი თითით თუშურ ქელს მოუხდიდა, ხან ჯარისკაცურად ხელს აუღებდა, ხან დარბაისლურად თავს დაუკრავდა. ენალაქლაქა ნაცნობებს შებლს შეუჭმუნხნიდა, აღმაცერად შეხედავდა, თან მიაყოლებდა: გამარჯობა იაფია, შენ საქმე იკითხეო.

შემობრუნდნენ თუ არა მამა და შვილი და კვლავ ცაცხვისქვეშ გაჩერებული ნინო დანახეს, ანანიამ შვილს უთხრა:

— კოტე, აბა მიდი, ჰკითხე.

— ის რომ არ იყოს?

— ის არის! — დარწმუნებით თქვა ანანიამ.

კოტემ ქალისაკენ ფეხაკრებით გასწია, თითქოს ეპარებო. უცბად ნინომ მოიხედა. კოტე შეერთა, კითხვა ტუჩებზე მიეყინა. მათ მცირეხანს ერთმანეთს გაშტერებულებმა უყურეს. ნინომ თავი დახარა და უნებურად მიწაზე დადებული ჩემოდანი აიღო.

უხერხულობის ჩისიდან ანანიამ გამოიყვანა.

— ქალიშვილო, თქვენა ბრძანდებით ნინო ზალდაშვილი? — ჰკითხა ანანიამ და პასუხს აღარ დაუცადა. — ჩვენ თქვენს დასახვედრად მეურნეობიდანა ვართ გამოგზავნილი. ეს ჩემი ვაჟია.

ნინომ გაიღიმა.

— მე თქვენ გეძებდით, თუმცა არ გიცნობდით. აი, შეგხვდით კიდევ. წავიდეთ!

კოტემ ნინოს ჩემოდანს ხელი დასტაცა და ქალს მანქანისაკენ გაუძღვა. მოტორმა დაიგუგუნა, მანქანა სახანჯაევით სწორ გზაზე გასრიალდა.

ნინო კოტეს გვერდით იჯდა, ანანიი უკან სკამზე დაბრძანებული, უღვაშებს სალოკი და ცერი თითით ძალუმად იხვევდა და თან ლაპარაკობდა.

— ეს უკვე მეურნეობის ვენახებია, აი, რქაწითელის უბანი, თელიანი, შწვანე...

ნინო დაუსრულებელ მწყრივებად გადაქიმულ ვენახებს ბავშვებით აღტაცებული გასცქეროდა.

კოტე მთელ თავის ოსტატობას ხმარობდა, რათა მანქანა ვარგად ემართა და ხშირი ჯაყჯაყით სტუმარი არ შეეწუხებინა. მარჯვენა მხართან ქალის მხრის შეხებასა გრძნობდა, მის სუნთქვას და მთელ სხეულში სიამოვნების ერთნატიელი უვლიდა. უნდოდა, ნინოსათვის სახეზე შეეხედა, მაგრამ ეკრძალებოდა. უცბად რაღაცა გაიფიქრა და მანქანის პატარა სარკეს ტრიალი დაუწყო. ნინო მის მოძრაობას ყურადღებას არ აქცევდა, თვალები ცაზე ჩოხის ნახევრებით ჩამოყიდებულ ღრუბლისათვის გაეშტერებინა. ნეტავ სარკეში მაინც დამანახვია! — ფიქრობდა კოტე. მან მხერა ნელ-ნელა ააპარა და სარკეში ჩაიხედა. სარკეში ანანიას უღვაშები ქანაობდა.

კოტეს სიბრაზისაგან გააქანკალა. სარკეს ჯაყჯაყური დაუწყო, რომ ნინოსაკენ როგორმე მოებრუნებინა. არაფერი გამოვიდა. გადაწყვიტა, ზევით აღარ აეხედა. მაგრამ მამის უღვაშები მაინც ფაფატებდა და გაწიწმბებულ კოტეს თვალებში ებლანდებოდა. ეტყობა, ანანიამაც შენიშნა სარკეში თავისი უღვაშები და გრეხვას მოუხშირა. ანანიას ვერ გაეგო შვილის გულისწადილი და სარკეში პატარა ბავშვებით იყუცებოდა.

კოტემ სიჩქარეს მოუმატა. სპიდომეტრმა ასი კილომეტრი უჩვენა, ქარმა დაუბერა, ფერები აირია. ნინომ მოიხედა. კოტე ქალის დაფინებულ მხერას თითქოდა ვერ ამჩნევდა, უნდოდა ჯაგერი მანქანაზე ამოეყარა, ტყვიასავით მოესხლიტა, სტუმარი შეეშინებინა... თითოღვე წუთს ასეთი სიჩქარით მიდიოდნენ. უცბა გზაზე გუბე გაიბლანდა. ეს გუბე ახსოვდა კოტეს. დაქობებული იყო, ვერ იქნა და ვერ შეაკეთეს. ბევრი მანქანა ფუჭლებოდა აქ. ბევრი ხელმარდი შოფერი კისერს იტეხდა. კოტემ ფეხი

მუხრუქზე გადაიტანა, სპიდომეტრმა თვლისდახამხამებზე ოცი კილომეტრი უჩვენა, მაგრამ მანქანამ გუბეში ინერციით გაიშლიგინა, ინერციითვე ზევით ამოვარდა, იქ ბორბალი წვეტიან ქვას დაეგო და ხმაურით გასკდა. სიჩუმე ჩამოვარდა. ისმოდა მხოლოდ ბორბალი როგორ ეშვებოდა, ისულებოდა და მანქანაც ვალ მხარეს ყირავდებოდა. კოტე გაცოფებული გადმოხტა, თვითონაც არ იცოდა რა მოსაზრებით, გუბისავე გაქანდა, მივიდა, გადააფურთხა, ვიდეცის მისამართით შეიგინა, ალბათ გზის ოსტატების სადღეგრძელოდ და ისევ მანქანისაკენ შემობრუნდა. რამდენიმე წუთის წინ სუფთა, კრიალა მანქანა ტალახში ისე ამოგანგლულიყო, რომ ვეღარ იცნობდით. — ფუი, ჩემ ბიჭობას, ვაი სირცხვილო! — ფიქრობდა კოტე. — ახალი აგრონომი, ქალი, რას იტყვის, რას იფიქრებს, — კოტე მანქანასთან საქციელწამხდარი მივიდა და გაღიშება სცადა. ნინოს გაეცინა.

— მე მინდოდა თქვენთვის შემენიშნა, რომ ჩქარობდით, — უთხრა ნინომ. — რა? შემენიშნა? ეგ ინსპექტორია? — გაიფიქრა კოტემ. ნინოს კი მიუღო:

— სრულებითაც არა. რაიონის გზებზე ეს არ არის დიდი სიჩქარე. ყველაფერი გზის ოსტატების ბრალია, ღვინის სმის მეტს არაფერს აცეთებენ.

— ერიჰა! — იძახოდა ანანია და მანქანას გარშემო უვლიდა. კოტეს გულს ეყრებოდა.

— რაო, მამაჩემო, დამტერეულა?

— აღარც დაჰკლებია.

— ფიქრი ნუ გაქვთ. ახლაც შევაცეთებ.

კოტემ სახელოები აიკაპიწა, საჭირო იარაღი გადმოიღო და დასულული ბორბლის მოხსნას შეუდგა.

ნინო და ანანია გზიდან გადავიდნენ და ცერად ვალბეულ მორზე ჩამოსხდნენ. ანანია ბევრი იფიქრა, სტუმარი გაჯავრებული ხომ არ არისო, გადაწყვიტა ასეთი სიჩუმე არ ივარგებსო და თქვა:

— რა ამბავია ქალაქში?

— შვიდობა. — მიუგო ფიქრებში წასულმა ნინომ.

— ჩემ ხნობას არეულობა იყო ერთ-თავად, — თავი გაიქნია ანანია, — ახლა რომ ყველა მანქანით დაგრიალებს, მაშინ ერთი საცოდავი, დანჯღრეული დილიეანი იყო, მგზავრებს ქალაქამდე ის დაარაზრებდა. მედილიჯნეს რა ერქვა? — ანანია უღვაში გადაიგრია. — ჰო, აღჩუ კოქო.

— ზედმეტი სახელი? — ჰკითხა ნინომ.

— ჰო.

— ალბათ რამეს ნიშნავს.

— რაო, ნიშნავს? ჰო, რად ერქვა? რადა და, ეს ჩვენი მედილიჯნე დღეცისმარე დუქანში ეგდო. ჯერ გათენებული არ იყო, მრავალყამიერს მღეროდა. დაღამდებოდა — მღეროდა. თავისი სიცოცხლე სულ ქეიფობდა და მღეროდა. ძნელი გახდა მისი ხელში ჩაგდება. ბიჭობა იყო, ლოთი მედილიჯნე როგორმე დილით, უთენია დაქირაოთ, სანამ ქვეშაგებიდან ადგებოდა და დუქანში საქეიფოდ წავიდოდა. თუ მიუსწრებდნენ, ხომ კარგი, მედილიჯნე იმ დღეს აღარ დალევდა და თავისი ჯაგლაგა ცხენებით ქალაქისაკენ წალახლახდებოდა. თუ არა და...

ნინომ გაიღიმა და რაღაცის თქმა დაიპირა.

— აღჩუ კოქო! — ჩაიციხა ანანია — ამ ხანად აღჩუ კოქოს ჩემი ბიჭიცა ჰგავს, თუმცა ძაან პატიოსანი და გამრჯეა. ეხ, ახლავაზრობა!

— ძალიან ვთხოვთ, უარს ნუ მეტყვით. ნუ დაველოდებით მანქანას. ფეხით წავიდეთ, — გაბედა ბოლოს ნინომ.

— რას ამბობ, შენი ჰირიმე. გაგონილა! — ცივად იუარა ანანია და მანქანის ქვეშ შემჭვრალი შვილის ფეხებს გახედა.

კოტეს ნინოს ლაპარაკი ესმოდა და თავბედს იწყევლიდა. რა ჰირად გააქანა მანქანა. ან ის ოხერი გუბე რამ დაავიწყა, შუა გზაზე რომ იყო გახიარული!

— კოტე! — მოესმა მამის ძახილი და

წამით გაინაბა, ყური მიუგდო. — ნელა ვივლით ჩვენ. თუ რამე მოუხერხო მავას, დაგვეწიე.

ნაბიჯების სწრაფი კარგახანს ესმოდა კოტეს. ანანია მიდიოდა და მესავედ იმეორებდა.

— აღჩუ კოქო... აღჩუ კოქო...

ვენახები გაილია და უცბად ყვაველინარი დაიწყო. მოზრდილი ველი ისეთი საუცხოო ყვაველებით იყო მოჭარგული, რომ ნინოს მისი მსგავსი თავის სიცოცხლეში არ ენახა. სიხარულით გასცქეროდა მარგალიტის მძივებივით გაბნეულ ყვაველებს, ილიმებოდ.

„დილით შინ ვიყავი, ახლა აქა ვარ, — გაათქვამა მან და ალაზნის ველს თვალი გააყოლა. — ნეტავი მამაც აქ იყოს... სადღურზე — დავიანებოთ გამოვიდა, ძლივს მოუსწრო მატარებელს... ნინოს გაეღიმა და უნებლიეთ აუჩქარა ნაბიჯს. — ამხანაგებმა ისე გამოამაცილეს, თითქოს ცხრა მთას იქით მისტუმრებდნენ. „პატივცემული“ გვიცი კი გამოვიდა სადღურზე, რალაც უსიამოვნო ნელსაცხებლის სუნი ასდიოდა. ნინოს ახლა უკვირდა, რატომ უნდა მოსწონებოდა მას ეს კაცი ადრე? რა იყო მათ შორის საერთო? ახლა დიდი კაცია გივი, სამინისტროში სკამი გამოუნახავს. შეიფერებს ისიც! არ ეტყობოდა? სულ ნიშნის მოგებით უციალებდა სახე, მე რომ მიყურებდა. ვნახოთ, ქალბატონოვო!..“

ნინომ თავი გაიქნია, ფიქრში კარგა გზა გამოევლოთ. მან მხნედ გადახედა ანანის და მისთან ერთად საბჭოთა მეურნეობის ფართოდ გაღებულ კიშკარში შევიდა.

ჩრდილი მოსცილდა ვარდიანის ირგვლივ წაქცეულ, ორკუნიან აქლემებივით შემოჯარულ მთებს. მსუბუქმა ნიავმა ბეჭობი ფრთების ნაზი ფარფარით ჩამოირბინა და დამშეული საქონლის კბილით გაკორტინლ მიწას შეყვითლებული ფოთლის ზღუჯა მიაყარა. ტყრულულ ღობეზე შეფრენილმა მამლეების ყვირილმა მეკრდგანიერი ეზოები კი-

დევ ერთხელ დაახშიანა. ნახირი შემოდგომის მზით ალანძულ მინდერებსაცენ გაეფინა. მთელი დამის დარჯობით დალილიმა ძაღლებმა ბნელი და ნესტიანი გომურები მონახეს. მზემ თვალი ფართოდ გაახილა, ცას მტრედისფერი წაერთვა და დილის სიფთერემ დაბლუჯა.

ნინო ოთახში შემოპარულმა მზის სხივებმა გააღვიძეს. ლოგინში შეიმშუშნა, წინაღობის ნამგზავრს წამოდგომა ეზარებოდა. ბალიშზე იდაყვით დაეყრდნო, ცალი მხრით წამოიწია და საარკმელში გაიხედა.

რაფას ნაძვის მწვანე წიწვები უამრავ ნემსებივით დაფენოდა. წერწეტა, გემის ანძებივით ატყორცნილ ხეებს ნისლი დახეული აფრებივით ეკიდა.

ის იყო ნინო საუზმეს ამთავრებდა, რომ ღია კარში შემოჭრილ მზის სხივს ანანია შემოჰყვა. სანამ შენ საქმეს შეუდგებოდნენ, სოფელს დაგატარებო, — შესთავაზა ნინოს.

გარეთ გამოვიდნენ. ბაერში შემოდგომის სურნელება იდგა. საღლაც თვითმფრინავი გუგუნებდა.

ფუტკრები ზუზუნებდნენ.

შშენიერი ამინდი იყო.

ანანიამ ჯერ თავის ეზო-ყურეში შეიყვანა ჯიუტი ქალიშვილი, რომელმაც მგზავრობის შემდეგ არაფრით არ ისურვა ვინმეს სტუმარი ყოფილიყო და ღამე სასტუმროში გაათია.

— მაგდანა, ჩემი მეუღლე, — თქვა ანანიამ, როცა სტუმარმა საჩხების ზღურბლს გადაბიჯა და შავებში ჩაცმულ ვეგბა დედაკაცს თვალი შეავლო.

მაგდანას არ გაუღიმა, როგორც ეს გაცნობისას აღამიანებს სჩვევიათ. შეიძლება გაიღიმა კიდევ, მაგრამ ადრე დაღარულმა დაწვევებმა ღიმილი ჩაიხვიეს. მან მკაცრად ახედა ნინოს და ღრმად ამოისუნთქა.

სტუმრები საჩხებში დადგმულ განიერ, ქრელფარდაგვადართებულ ტახტზე ჩამოსხდნენ.

მაგდანამ მოიბოდიშა და სტუმრები დასტოვა.

ნინომ თვალი მოაღწია კარ-მიდამოს. მიწიდან სახლი ერთი ადლის სიმაღლეზე იყო შედგმული. დაკორძებული, უზარმაზარი ხართუთა ეზოს შუაზე ჰყოფდა. ხელმარცხნივ საქათმე, საღორე იყო. შორიახლო თონე.

თონეზე შეინდის კეწეწებისაგან დაწნული ერთი ნაბღის სიფართო ლასტები ელაგა, ზამთრისთვის გასახმობად დაჩირული ატმითა და ვაშლით საგსე.

ნინომ თვალი მალულად მოატარა, რომ სადმე კოტე დაენახა. მაგრამ კოტე არსად იყო.

მაგდანა ბუხართან ფუსფუსებდა.

მოგრობო სახეს კეხიანი ცხვირი შეენოდა. თვალის უბეები ჩაყვითლებოდა, ქუთუთოებში ჩაძირული თვალები ნახშირის ნატეხებს უგავდა. მთლად გათეთრებული, ნაზამთრი მატყლისფერი თმა თავსაბურავიდან ჯუფთად უჩანდა. ტუჩები ისე მტკიცედ ჰქონდა მოკუმული, კაცს ვგონებოდა, ენის წვერი წინა კბილებით მოუკვენტიაო. ფოჩებგაცეითილი შავი კაბა ეცვა. თავს ზევით არ იღებდა.

ანანიამ მარნიდან ღვინო გამოიტანა და სველი ღოჭები მაგიდაზე დააწყო.

სუფრას შემოუსხდნენ.

ნინოს მარჯვნივ ანანია დაჯდა, პირდაპირ მაგდანა, მარცხნივ სკამი ცარიელი იყო.

ნინოს უკვირდა, ვისთვისაო, ყველანი აქა ვართო.

ანანიამ ის იყო ღოჭს ყანწში წამოქცევა დაუპირა, რომ ორღობეში ცხენის ფეხის თქარათქური გაისმა.

ცხენის ფეხისხმა ახლოედებოდა.

ანანია აივანზე გაიქრა.

მაგდანა არ განძრეულა.

— მოხველ, ბიჭო? — მოესმათ ანანიას ომახიანი შეძახილი.

— მოველ, მამა. გამოეპასუხა კოტე.

დამხედურნი წამოიშალნენ.

— აღბათ გიკვირდათ ხალხო, შემოსძახა ანანიამ აივანზე გამოსულებს.— გიკვირდათ, რომ შთელი. დღე კრინტი არ დაეძარ ამ ყმაწვილზე. არ იკითხავთ, რატომ? კოტე სანადიროდ იყო და... ხომ

გავგივით, სანადიროდ წასულ კოტე არ ლაპარაკობენ, ხელი არ მოეცარესო...

— გამარჯობათ! — გაიღიმა ქვიშის-თავში კოტემ.

ნინოს მონადირე ნანადირევით მხოლოდ სურათებში ენახა და ახლა მოხიბლული უყურებდა ყმაწვილკაცს. მალე ყველამ ისევ თავთავიანთი ადგილი დაიკავა სუფრასთან.

— ამ პირველი სასმისით, — თქვა ანანიამ, — ოჯახის დიასახლისი მინდოვადღეგრძელო. თუ არა გამრჯე დედაკაცის ხევიანი მარჯვენა, ისე ოჯახი უფერულია და საცოდავი. როგორც უღელში შეებმული ორივე ხარი უნდა იყოს მუხლდონიერი, ისე, ჩვენებური გლეხკაცისათვის ცოლის მხარი — იმედი და ფუქეა ცხოვრებაში...

— ი, შენც ერთი, კაცო, — გაიღიმა მაგდანამ, — რა პატარძალივით მამკობ. ჩვენი ახალგაზრდების სადღეგრძელო დალიე ჯერ!

— სუფრას თავისი რიგი აქვს, მაგდან. შენ ერთი, შენებურად გაისარჯე და ყელი ჩაგვიმაჭირიანე...

სადღეგრძელო შეისვა, სიმღერა ითქვა და ანანიამ მეორედ წამოაღწია ყანწს ხელი.

— ჩემს ოჯახში დღენიადაც ღვინო იყო და დროსტარება, — დაიწყო ხმის თრთოლვით. — ერთი ბაღლი, ილა, კულაკებმა მომიკლეს, მამამ მკერდი კი მივეშვირე ტყვიას, მაგრამ იმ ბრმა ცეცხლმა შეილი გამიწირა... ამ დარდს რა თვალი იტირებდა, გულში ჯერ ისევ სევდა მიდუღდა, რომ ომი დაიწყო, ორი ბიჭი გავგზავნე, ორი თვალის სინათლე თან გავატანე იმათ, უკან კი მხოლოდ კოტე დამიბრუნდა. დაბერებული დედამისის თვალები მხოლოდ მასლა შესცქერია...

— გეგენა დაგავიწყდა, კაცო, — დაიკუნწა მაგდანამ.

— სიკვდილს დაეიწყებია იმისი თავი, მაგდან, — მოუტრიალდა ანანია, — ბიჭი მეგონა ქვეყნისათვის სასიკეთო საქმეს აკეთებდა, თავის დღეში ბელურაც არ მოუკლავს; ოცდაჩვიდმეტში წამოაღწეს

ხელი და გააქრეს... მას შემდეგ მისი ასავალ-დასავალი აღარ ვიცით... მაგრამ ზომ იცით, ხალხო, სანთელ-საკმელი თავის გზას არ დაქარგავსო... გვეგნა მართალი კაცი იყო და სიმართლე კი არასოდეს არ დაიქარგება...

ანანიას ქუთუთოებში ცრემლი მოაწვა.

ნინომ მაგდანას შეხედა. მაგდანას სახე ცივი იყო და უძრავი. ერთი კუნთიც არ უტოკავდა. როცა ანანიას ცრემლი ღენიანად ქარვის მძივივით ჩაიძირა, მაგდანამ თქვა:

— შენი დარდი, მარტომ იტირე... სუფრა სამარის პირი ზომ არ არის, იქვითინო...

მაგდანამ ლოყაზე ჩამოცურებული ცრემლი სწრაფად მოიწმინდა, თითქოს ეშინიან არავეინ დამინახოსო.

კაეშანმა ოთახში გაიბრძინა. ანანიამ ცრემლი ვაეკაცურად გადაყლაპა.

— ბიჭებს სიმღერა უყვარდათ. აბა, სანდრო, ერთი მრავალყამიერი ჩენი ბაღლების სადღეგრძელოდ...

როცა ანანიამ სტუმრები გააცილა და უკან შემობრუნდა, ოთახში მუხლებზე დამხობილი მაგდანა დაუხედა.

ანანია შეშინებული მიიჭრა ცოლთან და ჰკითხა:

— აჰ, რას აკეთებ, დედაკაცო?

— ელოცულობ, — ყრუდ დაიკვნესა მაგდანამ. — იქნება ბიჭები ცოცხლები არიან და როდისმე დამიბრუნდნენ...

— ეხ... — ამოიხსრა ანანიამ.

— ცოტახანს დამაცადე, გულო. სტუმრებთან დიასახლისი ვიყავ... ახლა ზომ მარტო ვართ... დამაცადე დედას, თუ შეილებს სიცოცხლისათვის ლოცვა დამიგვიანდა, მათი სიკვდილი მაინც ვიგლოვო...

ანანია თავის ვეება ეზოში დააბოტებდა, ჭიშკარს კეტავდა, ძაღლს ერთი ზიდან მეორეზე აბამდა, ხმაურობდა, ახველებდა, ლაპარაკობდა, თავის ცხოვრე-

ბას იგონებდა... ეჩვენებოდა რომ ეზოში ხარება დადიოდა, ქედგადახეჩიდო, ორმოცი წლის ძილით დეველებში შექცეული, მიწა ჩამოებერტყა, მუხლში გაშლილიყო, სახელოები აეკაპიწებინა და საყვედურს ცხელი ნაცარივით აყრიდა ანანიას გულზე...

— ბიჭო, რისთვის გაგზარდე? შეილები სად დაგხოცენენ?..

— არ ვიცი, მამაჩემო, — კვითინებდა ანანია, — ილა თოფმა შემიჭამა, გვეგნა დღის სინათლიდან მომპარეს, დღესაც არ ვიცი რა ბედი ეწვია, მე ერთხანს მაგნებლის მამას მეძახოდნენ. ქარუმი ფრონტს მივეც და მისი სისხლი ქვეყნის ფუძეს ჩავაქციე, რათა არ მონგრეულიყო... კოტე მყავს ცოცხალი... აი, ეგაა ჩემი ქვევრისძირი, კერიის მაღალი ბოლი და გვარის სინდისი... მაგან უნდა შეგვინახოს ყველა, მამაცა და პაპაც, შეილიცა და შეილიშვილიც...

— ეჰ, ანანიავ, — ჩურჩულებს ხარებას ლანდი, — არ მეგონა თუ ეგეთი ლაჩარი იქნებოდი... მე ვითხარ, გამრავლდი-მეთქი, ჩემსავით ერთი შეილის მაცქერალი ნუ იქნები-მეთქი, შენ კი, გაზრდხლი, სამ-სამი ვაეკაცი შავ მიწაში ჩააწყვე, და, ამის მერე, ისეც მზეს შესცქერი?...

— ღმერთმა იცის, რომ მეცა და ჩემი შეილებიც ცამდე მართალნი ვიყავით, — გულმხურვალედ ჩურჩულებს ანანია, — რა ვუყო თუ მტრის ტყვია დაუნდობელი იყო და ავ კაცს კი ენა ხანჯლის პირზე ჰქონდა აღესილი... ბევრი ვეცადე, მაგრამ წუთისოფელმა მაინც წამგლიჯა ისინი...

ანანია ეზოში დადის, მასთან ერთად ხარებას ლანდიც დააბოტებს და თითქოს ჩურჩულებს გულდამწვარი:

— რა უბედურად ჩამოდნა ჩემი წუთისოფელი, ეხ, გახსოვს ლაზარეობა, ის ჩენი ცოდვით სავსე ილია წინასწარმეტყველი, ყველაფერს რომ შებრუნებით გვიკეთებდა? ჯერ გვალვით ამოგწვამდა, მერე წყალდიდობით გაგვანელებდა და საბოლოოდ ჭიანჭველებივით მოგვსრესდა..

ეპ!

ანანია ეზოში დადის, იღრუბლება, ლაპარაკობს, ახველებს, აბინავებს ფრინველსა და საქონელს, მასთან ერთად ხარებას აჩრდილიც დააბოტებს, კისერზე ხელს ისევამს თრმოცი წელი გასულა, მაგრამ ისევ სტკივა... მძიმე ყოფილა ცხოვრების უღელი, ეგრე ადვილად დარდი და მოგონებაც არ დამსუბუქდება. თითქოს ყველაფერი გუშან იყო. ანანია თითქოს საკუთარი თვალით ხედავს აჯიას წისკვილში ზევის წყალი როგორ შეუფარდა, ყველაფერი როგორ მიუღწია, ის უცოდველი სარეკელა დაუნგრია და აჯიაც მოკლა. მეწისკვილეს ეგონა, ალაზანი ადამიანი იყო, გული ჰქონდა, მისი ხმა მოხიბლავდა... მეწისკვილე ამოდ მღეროდა, ყელს იგლეჯდა, ღრიალებდა... არა, მისი სიმღერა არ შეისმინეს. მის დაფქვილულ თმებში ალაზნის ზვირთები ტრიალებდნენ და აჯიაც გატეხილ სარეკელასავით გაჩუმდა.

ლამის სიჩუმეში აჯია მღეროდა, სა-

რეკელა წკარუნობდა. ანანია გიოს ედავებოდა, ქალაქში ნუ წახვალ, გლეჯვაცი სადაც დაიბადა იქ უნდა მოკვდეს... ცხოვრებამ ყოველივე როგორ შეატრიალა!

— გენაცვალე! — ბუტბუტებს ანანია და ეზოს სერავს. ხარებას ლანდი მასთან ერთად დააბოტებს.

დაბლა, მიწაში, აჯიას ძვლები იფშენება. ის გაჭირვების დროს ყოველთვის მღეროდა, სიმღერა იყო მისი ხმალი და ფარი, ვაქაცობა და გამბედაობა, გესლი და მახვილი. ახლა სიმღერა აღარ შეუძლია და ალაზანს სწყევლის.

— დაიცა, ალაზნის მადლს ნუ დაგვიწყევლი, აჯიავ! ალაზანია ჩვენი მარჩენალი და გამხარებელი.

— ჩემი? დამლუბველი? — ქედზე ხელს ისევამს ხარებას ლანდი.

— ჩემი? — ისევ მღერის აჯია.

— ეპ! — დაიკვნესებს ანანია და დიდი ნაბიჯებით კვლავ გადასერავს ეზოს.

5. მზე წისკვილში

მოლურჯო ნისლი დაფენოდა მინდვრებს. ჰაერი მძიმე და ნოტიო გამხდარყო. შემოდგომას ისე ღონივრად დაებლუჯა ღედამიწა, თითქოს ზაფხულის მოგონებასაც კი უკრძალავდა. ერთი კვირა გადაბმულად ეინკლავდა, ორღობეები აეტალახებინა და შარავნისთვისაც აეჩიქნა პირი. ღამეები შესამჩნევად დაგრძელებულიყო, დღეს მოეკლო და ნახირის მობრუნებისას უკვე ბნელოდა ხოლმე.

ჭირნახული დაბინავებული იყო, ცხვარს საზამთრო იალაღებზე გასარეკად აშაადებდნენ, ვენახშიც უკვე დაეწყოთ მუშაობა; ისმოდა მსუყე შემოდგომის ნებეირი ფშვინვა, გარჯილ მაშურალს დასვენება სჭირდებოდა.

ამინდები სწორედ რომ საქეიფო იყო. ნედლი ნიგოზი, შუშუნა მაჭარი, აქა-იქ ფრინველი ან საკლავი, საამურსა ხდიდა

ამ დახუნძლული შემოდგომის ბარჩქით საცხე უბეს.

ანანიამაც მამა-პაპურად გადაიგრიბა უღეაშები, თავისი ეზო-ყურე მიალაგ-მოალაგა, ქვევრები, შიგ რომ უღელი ხარ-კამეჩი მობრუნდებოდა — წკრიალარქაწითელით აავსო, დაჯდა და ის იყო, გემრიელი ნადიმი უნდა გაეკვიმა, რომ მეურნეობის დირექტორისაგან გამოზავნილმა კაცმა აუწყა, ბრიგადა ალაზანზე უნდა წაიყვანო სავენახე კიგოების დასამზადებლად.

ამ წვიმასა და უამინდობაში, მართლაც რომ საძნელო იყო ალაზნის ნეშომალაში ხეტიალი, მაგრამ ბრგადირი დირექტორის როგორ დაალაღტიანებდა, რაზან დასტური მისცა, ორ თვესაც რომ იქ დარჩენილიყო, ნაკისრი უნდა შეესრულებინა.

ანანიას ბრიგადას ნინოც გაჰყვა ტყე-

ში, მითუმეტეს, აგრონომების თათბირზე, სანდრომ ურჩია ახალბედა სპეციალისტებს, არცერთ სამწიფო საქმეს არ გამოჰკლებოდნენ, თუ უნდოდათ სოფელი შეჰყვარებოდით და ბირიქით, სოფელსაც შეეყვარებინა ისინი.

ნინო გულდაგულ ემზადებოდა ამ „ლაშქრობისათვის“. სპორტული შარვალ-ხალათი ჩაიცვა, ალბინისტის ფეხსაცმელში ჩაჰყო თავისი პაწია ფეხები, ორ წყვილ წინდას საოცრად რომ გაედიდებინა... ერთ ვეებერთელა კეტს წამოაგვლო ხელი და ასე, მორთულ-მოკაზმული მიადგა ანანიას.

ახალგაზრდებს დამცინავმა ღიმილმა გადაურბინათ სახეზე, როცა შეჰქურვილი ნინო დაინახეს. კოტემაც ვერ შეიკავა თავი და თვალები აუციმციმდა.

ღიმილი, რა თქმა უნდა, არ შეუშინებია ნინოს, ის მხნედ მივიდა, ვაჟაკურად ჩამოართვა ყველას ხელი და თავიდან ფეხებამდე ისეთი გამომწვევი საქმიანობით შეათვალა, თითქოს ამოწმებდა, ყველა ისე იყო გამოწყობილი, როგორც საჭირო იყო, თუ არა.

გლახებს ზოგს თხელი სატინის ხალათი ეცვა, ზოგს ნალევი ფარაჯისათვის გაეგდო მხარი.

ახალბედა ვერ მიმხვდარიყო, რომ მთავარ აგრონომს — სანდროს მის გამოსაცდელად შეეთავაზებინა ანანიასთან ერთად ტყეში წასვლა; ნინოს დავიწყებოდა, რომ ანანიას ბრიგადისათვის, თავისი აგრონომობის მიუხედავად, უფროსობა მაინც არ ეკუთვნოდა, თუმცაღა ომახიანად იძლეოდა განკარგულებებს.

ერთმა ქალბატონმა გლახმა ვეღარ მოითმინა და ნინოს შეუტია:

— ბალო, შენ ე საყულო გაიხსენი, თორემა დაგცხება... ჩვენზე კი ნუ წუხარი!

აქა-იქ საცილი გაისმა. ანანიას არ გამოეპარა, თვალებით დაუტია მოქმელს, ხოლო გაწითლებულ ნინოს გასამხნევებლად უთხრა:

— აბა, აგრონომო, შენ იცი და შენმა ქალობამ! ტყემდე მე ვიქნები უფროსი,

ტყეში კი შენ აგვიჩიე ხის ჯიშები, რომელი უფრო გამოდგება საჭიგოვედ.

ბრიგადა დაიძრა ალაზნის ტყისაკენ. ანანიას დაბარებული ჰქონდა, ორ-სამ დღეში, დამზადებული ჰქონდნენ წასაღებად მანქანა გამოგვიგზავნეთო და ახლა მსუბუქად მიიბიჯებდა.

ნინო დაფიქრებული მიდიოდა. ეგონა, ის ბრიგადის სტუმარი იქნებოდა, დააკვირდებოდა, ისწავლიდა, ახლა კი, ანანიამ რა უთხრა: საჭიგოვეები შენ უნდა შეარჩიო. ნეტა ფეხი მომტეხოდა და არ წამოვესულიყავი, — ფიქრობდა ნინო და გაფაციცებით თვლიდა ინსტიტუტში ნასწავლ ხეთა სახელებს. — ჰო, მუხა კარგია, წიფელი? ესეც კარგია თუ არც მუხა არ ვარგა?

ამ ტანჯვასა და ფიქრში ნინოს გზა შეუშინებლად გაველო. ტყეში მივიდნენ, გლეხები ჩამოსხდნენ და შეისვენეს. ნინომ ხალხი მოათვალა და უცბად კოტეს მოჰკრა თვალი. გაუხარდა, ტოლი რომ დაინახა, მასთან მაინც არ შემრცხვებარ და თამამად გასწია.

— დახმარება ხომ არ გჭირდებათ, — შესთავაზა კოტემ.

— არა, მხოლოდ თქვენი წალდი მომეცით, რომ ხეები შევარჩიო.

კოტემ წალდი მისცა და თავისი სამსახური კვლავ შესთავაზა. ნინომ მტკიცედ იუარა. წალდი ხელში მაგრად დაიჭირა და ხშირ წიფლნარში შეერია.

ნინო აი უკვე რა ხანია მიდის, ასი და ათასი ხე შეათვალა, მაგრამ ვერც ერთთან ვერ შეჩერებულა, ვაი თუ ეს არ ვარგა, მაშინ? თანდათან ბრაზი ეკიდება, რა ჰქონდა დამავალა ანანიამ, ბოლოსდაბოლოს, მე შევენახე ვარ, მეტყვევებ ხომ არა? — ნახა თითქოს გამოსავალი. — ამ განსხვავებას, აჰ, სოფელში, რა მნიშვნელობა აქვს, ფიქრობს დაღონებულად. — ასპირანტურაში რომ შევდიოდი, ეს იქ უნდა ვთქვა, სპეციალობაში გამოცდის ჩაბარების დროს, სოფელში აგრონომი-აგრონომია! ვენახების პატრონობას ვაპირებ და საჭიგოვე ხე ვერ უნდა მოვნახო? ამ ფიქრში ნინო ბრიგადას ისე დაშორებოდა, რომ როცა

შემოტრიალდა, მათი კვალიც კი ველარსად ნახა. გეზი მიინც არ დაუკარგავს, უკან, გზას, ალღოთი შემოჰყვია. ათიოდე ნაბიჯი არ გაევილო, რომ ხეზე ნიშანი დაინახა. მთელ გზაზე, რაც ნინოს გამოევილო, ვიღაც უჩინარს საჰიგოვე ხეები დაეკლდევიინა. ნინომ თვალს არ დაუჯერა. ჯერ ძალიან გაუხარდა, მიხვდა, სირცხვილი აცდენილი ჰქონდა, მაგრამ ლოყები ახლა იღუმალმა გულის ცეცხლმა აუწყვა.

ნაბიჯი მხნედ გადადგა და ერთ-ორ ხეზე წალდი თვათაც დაჰკრა. თანდათან აზრი დაუბრუნდა, ნასწავლი ვაიხსენა და უცბად, თითქოს სულში ნათელი ჩაედვარაო, ისეთი შვეებით ამოიხსნა.

ბრიგადის მუშაობა დაეწყო. ისმოდა ელექტროხერხის ხმა, ცულებისა და წალდის რაკენი.

— სადა ხარ, ნინო, — დაინახა თუ არა, შესძახა ანანიამ. — რახანია გეძებ!

— მე ეს სვე გავიტანე და ხეები დავაქდევე, — გულგრილად ჩაილაპარაკა ნინომ, თითქოს ათასჯერ გამეორებულ, უკვე შეჩვეული და მოწყენილი რამ გაეკეთებინოს. — მზად არის, ახლა საქმე თქვენ მარჯვენაზეა დაგდებული.

— ყოჩაღ. გოგო, — გუნებაში გაიფიქრა ანანიამ. — სოფლის ალღო აქვს, ეგ მიწის მადლსაც მალე გაიგებს და იქნებ, დროულებსაც გაგვისწროს...

ბრიგადა გულდაგულ მუშაობდა. ამინდიც ხელს უწყობდა. წვიმისა და ნისლის შემდეგ ისე მოულოდნელად გამოიღარა, მზემ ერთხანს ისე დააცხუნა, კაცს ნაადრევი გაზაფხული ეგონებოდა. დახერხილი ხეები კარგად შრებოდა და მეორე დილისათვის უკვე მურწრნობიდან გამოგზავნილ მანქანას მოელოდნენ, რომ დამზადებული ჰიგოები წაეღოთ.

ნინო პატარა კუნძუზე იჯდა და ჰიგოებს ითვლიდა. მზეს, ტყის მათრობელა სუნს, სუფთა ჰაერს იგი ისე გაებრუნებინა, თითქოს დედამიწაზე კი არა, მსუბუქ ღრუბლებზე დააფრენენო. ნინო

გარინდული იჯდა, ის თავის საფიქრალს წაეღო, მოგონებათა უწყვეტ ჯაჭვში გაება და დააფარდა ტუბა. ქალაქს, ახმაურებულ ქუჩებს იგონებდა და ამ გაყუჩებულ ბუნებას, გასუქულ ალაზანსა და გორიზად აღმართულ კავკასიონის მწვერვალებს ადარებდა. ირგვლივ საოცარი სიჩუმე და სიმშვიდე იდგა, მიუხედავად იმისა, რომ ტყე საესე იყო ტყისმკრელების იარაღის ნმაურით. ზევით, ცაში ზვიადად წასულ ხეებზე ფოთოლიც არ ტოკავდა. მიწა ყვითელი ფარჩით დაფარულიყო. ხეები ისე რბილად ცვიოდა, თითქოს ქვეშ ბამბა გაუფენიათო. ტყეს ოდნავი მუქჩრდილი დასდგომოდა, ახოვბში მზის ნათელი ბროლივით ბრწყინავდა, თვალისმომკრელად კიაფობდა. პატარა ცეცხლის ალი ჰაერს ტკბილად აესებდა; რალაც მეტად თბილი, მშობლოური და საყვარელი იყო ამ კვამლის სუნში, ამ დამშვიდებულ, ზვიად, იღუმალი გარინდებით მოცულ ბუნებაში და თვით ჰაერშიც კი, რომელიც საოცრად მსუბუქი და გამჭვირვალე გამხდარიყო. ნინოს თვალები მიეღულა, ნიკაბით ხელისგულს დაყრდნობოდა და ღრმა ფიქრში წასული, ბუნების ნებიერ სუნთქვას უსმენდა.

საღამოედებოდა. მზე თავის მცხუნვარებას კარგავდა. ცაზე გომბორიდან გამოსროლილი შავი ღრუბლის კუდი გამოჩნდა. ცივმა ნივამა წამოუბერა. ნინომ, ერთი კი გაიფიქრა, კარგი იქნება ხალხი გვაფრთხილო კარვები გაამაგრონო, მაგრამ ხმის ამოღება რატომაც დაეზარა.

ის იყო გლუნები საქმეს მორჩინენ და პურის საქმელად დალაგდნენ, რომ მხაპუნა წვიმამ წამოსახა. ყველამ მაშინვე კარვებს მიაშურა. ეგონათ, ჩქარა გადაიღებდა, მაგრამ ერთი საათი გავიდა და წვიმა ისევ ისე უწყაუნებდა. თან ქარიც აპყვა, წამოუბერა და კარავში წყლის პირველი ტალღა შეაგდო.

ანანიამ არჩია, ნინო უფრო უშიშარ

ალაგას გაეგზავნა; შეიღს დაუძახა და ყურში რაღაცა ჩასჩურჩულა. კოტემ თავი გაიქნია, არ დათანხმდებოდა, — მაგრამ ანანიამ დაჟინებით გაუძეოვრა.

— ნინო, — გაუბედავად წამოიწყო კოტემ, — აქვე ახლოს წისქვილია, წვიმას ბოლო არ უჩანს და აქ რომ არ შეგცივდეთ...

ორივემ რეზინის ჩექმები ჩაიცვა და ჩამოწოლილ სიბინელში გზას გაჰყენენ. წისქვილამდე სამასიოდე ნაბიჯი იქნებოდა, მაგრამ ამ საშინელ წვიმაში მიწას პირი ისე მორღვეოდა, რომ მუხლამდე ტალახის გატოვება იყო საჭირო.

როგორც იქნა წისქვილიც გამოჩნდა. ეს იყო გიგოლას დროინდელი წისქვილი, რომელსაც ახლა მისი შვილი — ბუდუკა განაგებდა. გიგოლა უკვე პენსიონერი იყო და სოფელში იჯდა.

ელექტროწისქვილის გუგუნის შორიდანვე მოისმა. ირგვლივ ყველაფერი ტოკავდა, წვიმის სქელ ფარდაში ისე ჩანდა, თითქოს ტოტებდამსხვრეულ ხეებსაც გულა-ნაბადი წამოუყრეფიათ და საღლაც გაქცეულანო.

წისქვილში რომ შევიდნენ, კოტეს მოეჩვენა, რომ შიგ არავინ იყო. მაგრამ დაკვირვებით მიმოიხედა და დაინახა თავისი კბილა ბუდუკა, რომელიც ვიღაც ქალს ჩახვეოდა.

კოტემ დაახველა. წისქვილის ხმაურში მისი ხმა არავის გაუგია. ნინო ზურგით მდგარ მეწისქვილეს გაკვირვებული შეჰყურებდა.

როცა კოტემ იმდენი ახველა და აცემინა, რომ ლამის ყელი ამოიხრინწიანა, ბუდუკამ, როგორც იქნა, მოიხედა. ნინო შეიშმუნდა. მათ წინ წამოწოთლებული მეწისქვილე და მთლად ფქვილში მოსვრილი ტანმორჩილი ქალი იჯდა. მასპინძლები დამნაშავებივით იცქირებოდნენ და ხმა ვერ ამოედოთ.

გამოსავალი კოტემ იპოვა.

— გამარჯობა ბუდუკა, — უთხრა მზიარულად. — დიდი წვიმაა და მე და ნინომ გადავწყვიტეთ, შენ წისქვილს შემოვაფაროთ თავი.

ბუდუკა, როგორც იქნა, კალამოტში ჩაიღდა.

— მოზრდანი, შენი კირიბე, სტუმარი ღვთისაა.

— იცნობდე, ბუდუკა, აი, ეს არის ჩვენ ახალი აგრონომი.

— ძალზე სასიამოვნოა თქვენი ნახვა, — ხელი ჩამოართვა ბუდუკამ, — ბოდიში რომ მოუწყობელი ვართ...

პირველი უხერხულობა გაქრა. ფქვილითა და ხორბლით სავსე ტომარებზე გრძელი ფიცრები გააწყვეს და სახელდახელო სუფრა გაიშალა. ტურფა ჩინებული დიასახლისი აღმოჩნდა. ნახულები, ცივად მოხარშული ღეღალი, ხელადით ღვინო, მწვანელი, ხილი, ყველაფერი ერთ წამში მოზიდა და მშვენიერი სუფრა გაშალა.

წისქვილი კი დუღუნებდა. დუღუნებდა აჯიაც, იქ, სველ და ნოტიო მიწაში. გიგოლა ოხრავდა, წარსულს იგონებდა, როცა ეს წისქვილი ბაწაწკინტელა იყო, ანანიამ ქალაქიდან წისქვილის ქვები ჩამოიტანა, და თან რამხელა სიყვარული ჩამოჰყვა ამას. ახლა კი იჯდა ბუდუკა, უღვაშმედღრებული, კობტად გამოწყობილი, საყვარელ ცოლთან ერთად და მამა-პაპის სადღეგრძელოს გულაჩუყებული სვამდა.

— მეც მეწისქვილე ვარ, კოტე, კაცმა რომ თქვას, — ლაპარაკობდა ბუდუკა. — ტქნიაკუმი დავამთავრე, ე, ჩვენი წისქვილიც, კარგა იცო, ქარხანას უფრო ჰგავს...

ნინო ბუდუკასა და ტურფას მოზიბლული შეჰყურებდა და ეს სუფრა დღევანდელი კარგი დღის გაგრძელება ეგონა. კოტე რატომღაც დამორცხვებული იჯდა, მაგრამ სამი ყანწის შერევა მანაც ამოიღდა.

შეისვა დიასახლისის სადღეგრძელო. შემოსწრებული სტუმრისა. კეთილი, გამარჯე გლუხაკაცისა. ღვინისა და პურისა.

და, რაღა თქმა უნდა, სიყვარულის სადღეგრძელო.

წისქვილი დუღუნებდა. დრო გარბოდა, ტყეში რახანია შუალამეს გადაე-

ბიჯებინა, ისინი ისევ ისე ისხდნენ და ტკბილად მუკჭუკებდნენ.

მერე, ნაღვინევ ბუღუკას თვლემა მოერია. კოტე სადღაც წავიდა და კარგახანს აღარ გამოჩენილა. ტურფა ქმარს უვლიდა, იმდენი უტრიალა, სანამ მისი თავი მუხლებზე არ დაიდო და არ მოასვენა.

ნინო გვრიტიბივით მოლუღუნე წყვილს შეჰყურებდა და მათში იმდენ სიჯანსაღეს, სიწმინდეს ხედავდა, რომ გული სიხარულით უცემდა.

წისკვილი დუღუნებდა. აჯიას ეძინა. ბუღუკა ძილფხიზლობდა და თავისი საყვარელი წისკვილის ტკბილ გუგუნს უსმენდა.

ინათა. ხორბლით საესე ტომარებს მზის პირველი სხივი დაადგა. წისკვილი ჰაერით, სიხალისით აივსო. მზემ შემოიხედა. მათრობელა, შემთბარი ფქვილის მტვერი მზის სხივებს თხელი აბრეშუმის ფარდასავით დაეკიდა. წისკვილში მზე იცინოდა და ადამიანს გული სიხარულით ევსებოდა.

ნინო გარეთ გამოვიდა. ტყეში სიცოცხლე იწყებოდა. უზარმაზარ ხეებს ცელქი ნიაგი ატოკებდა.

ნაწვიმარ მიწას ორთქლი ასდიოდა. ამ ორთქლს ცაში აჰქონდა საოცრად მძაფრი და ძლიერი მიწის სუნი... ნინო გაღიმებული იდგა და მზეს შუბლგახსნილი ეგებებოდა.

ჯერ ისევ დილა იყო, მეურნეობის ავტოპარკის უფროსი მზექალა, მოტოციკლეტით რომ ამოგრიალდა. რა ნახა, მანქანა არ იყო, გაცეცხლდა. ანანიამ თავი უხერხულად იგრძნო, რატომღაც ეგონა, რომ ყველამ მომსვლელისათვის მასპინძლობა უნდა გაეწია; აწრიალდა, მიდგა-მოდგა, მზექალას მოსვლა და დაბრძანება სთხოვა.

— მაშ, მანქანა კიდევ არ ამოსულა? — ეკითხებოდა მზექალა.

— არა, გენაცვა. შოფერი ალბათ მხარ-თეძოზე გორაობს... — მიუგო ანანიამ.

— მე იმას ვუჩვენებ სეირს. ერთი მოვიდეს!

ნინოს გაგებული ჰქონდა მზექალას დაუღეგარი ხასიათი, ამიტომ ბავშვივით ეშინოდა, გაბრაზებულს გამოლაპარაკებოდა. ეგონა, მზექალა ცეცხლს მე შემომიბრუნებსო, ამ ცხელ გულზე გავალიზიანებო.

მზექალა კი ისევ ბრაზობდა, ბორგავდა, თვალებს აბრიალებდა.

— ვაი შენ ქმარს, — ჩაიდუღუნა ვილაცამ.

მზექალას მახვილ ყურს შენიშვნა არ გამოეპარა.

— ვაი კი არა, ნეტავი იმასი რა, ცუდი გოგო ვარ?

სიცილია ჩაირბინა. ყველამ თავისუფლად ამოისუნთქა.

უცბად მოტორის გუგუნე მოისმა. საბარგო მანქანა გამოჩნდა.

მზექალა ხელახლა აენთო.

— რომელი ხარ, პო, შენა, გუჯავ, მოდი აქ! — ბრძანებას უფრო ჰგავდა ეს, ვიდრე დაძახებას.

— დაიცა რა, ხო ხედამ, მოვდივარ.

გუჯამ მანქანა გააჩერა და კაბინიდან ზანტად გადმოვიდა.

— სადა ხარ აქამდე? — ჰკითხა მზექალამ. — არ გითხარი, ექვს საათზე იქ იყავ-მეთქი!

— ვა, ვერ მოვასწარი.

— რატომ?

— ბორბალი დამესულა და იმას ვებრამდი.

— იმდენი.

— რა იმდენი?

— თავი დაგესულოს. წუხელ ილოთებდი და დილით, ალბათ, გოგრა ველარ ასწიე.

— ცოტა ნელა, უფროსო...

— რამდენჯერ უნდა გაგაფრთხილო... გთხოვო... გემუდარო... რა ხარ, ხე თუ ადამიანი?

— ვა, რეაქტიული ხო არ ვიყავი, მოვფრენილიყავი.

— ქრელი ჰეპელა ხარ სწორედ, — ხურდა დაუბრუნა მზექალამ. — იცოდე,

უქანასკნელად გაფრთხილებ.

— ეჰ, შენც ერთი, — დაიღრვიჯა გუჯა და მანქანასთან საქციელწამხდარი დაბრუნდა.

გლეხებმა მანქანა კიგოებით მალე დატვირთეს, მსხვილი, დაგრებილი წნელი გადაუჭირეს, რათა არ ჩამოცვენილიყო.

— ახლა რვა საათია, — უთხრა გუჯას მზექალამ. — ცხრაზე, მეორე რეისისათვის უნდა ამოხვიდე.

— ვა, რეაქტიული... — აღარ დაამთავრა გუჯამ.

— არა ხარ და გახდები, კმარა ცუდლუტობა!

მანქანა წავიდა. ერთხანს ყველა ჩუმად იყო. მერე მზექალასთან კოტე მივიდა და უთხრა:

— ცოტა დაისვენე, აი, ნინოც აქ არის...

ნინო მზექალას გაოცებული უყურებდა. ჯერ საშინლად არ მოეწონა იგი, პირიქით, აშკარა უხეშობისა და სიტლანქისათვის, გულში კიდევ დასცინა. მაგრამ ახლა, როცა ნახა, მან შოფერი ვეჯუზე როგორ მოიყვანა, უნებური პატივისცემით აივსო.

მზექალას ღიღხანს აღარ მოუცდია. დაჯდა თავის მსუბუქ „მოსკვიჩზე“ და თვალისდახამხამებზე ტყეს მიეფარა.

ანანია ამდგარ ბუქს კარგახანს გამყურებდა, მერე უღვაწზე ხელი გადაისვა და დინჯად თქვა:

— ყოჩალი ქალია, მე და ჩემმა ღმერთმა! მოწონს მაგისთანა კლდის ნატეხი. საცა შევა — ყველგან თავის ნაპერწკალს შეიტანს!

მართალია ბრიგადას მუშაობა დაემთავრებინა, მაგრამ ანანია მაინც ვერ ისვენებდა. ტყეს თვალეზმოკუტული გასკეპროდა, თითქოს მის გულში ჩახედვა, რალაც ავი ზრახვის გამოჩხრეკვა და გაგება უნდაო. მსხვილი, დახეთქილი თითებით, ქარს რომ კანი აეტკრიცა და გაეწითლებინა, ბუდედ შემდგარ ქოჩორს იწეწავდა, შუბლს ისრესდა და მთელი მისი გრძნობა-გონება

რალაც იღუმალ საფიქრალს წაიღო. რას ფიქრობდა ანანია? მას სამოცდაათ წლამდე აღარაფერი აკლდა, იმისაკენ იყო, როცა კაცს თავისი ცხოვრების ლოდი უკვე გადაგორებული აქვს. სიბერემდე ჯერ შორს იყო, მაგრამ ახალიც უკვე გონებას ველარ უფორიაქებდა. უყვარდა თავისი დღევანდელი ცხოვრება, მერცხლის ყოველ შექიკვიკებას შვილთან ერთად შესტრფოდა, მაგრამ გულს ნისლი ჩაფენოდა, მძაფრ ცხოვრებას ძარღვებისთვის ლეჭი მოედო, ანანია გრძნობდა რომ ახალგაზრდობა, ჯანი, ღონე უკვე წარსულს ეკუთვნოდა, იქით, ზვალის მიღმა აღარაფერი ჰქონდა, აღარაფერს ელოდა, ცხოვრების ღერძი წარსულში დაეტრიალებინა, მაშ ახლა რისთვის უნდა მოეცადა? ანანია ასეთ ფიქრებს არ იყო მიჩვეული, მაგრამ გულს მცირე რამ სევდა შემოსწოლოდა... წარსულს იგონებდა, გიოს ქალაქად წასვლას... ანანიამ იცოდა, რომ გიო სოფელზე გულნაკლული იყო, რომ მას გულისძარღვები აქ, ამ მიწაში, ამ ვაზის ძირებთან, ამ მუხის ფესვებში ჰქონდა დატოვებული... რომ ის, როცა იქნებოდა, შემობრუნდებოდა, თავის კარ-მიდამოს მოუტრიალდებოდა... გიო არ ჩამოვიდა. ნინო კი აქ არის. ეს ანანიას სიხარულით ავსებდა, მას მეგობარი უნდოდა, თავის ახალგაზრდობასთან რალაც დამაკავშირებელი ძაფი, ნინოს უყურებდა და თითქოს გიოს ესაუბრებოდა...

ტყეში შუადღის სიჩუმე იდგა. გლეხები თავის საქმეს უგურგურებდნენ, ვის ბაღისათვის საჩონჯურე ტოტი მოეჭრა, ვის შვინდისა და ზღმარტლის კეწეწები დაეხვავებინა, ვინ სოკოს ეძებდა... ახალგაზრდებიც საღლაც წასულიყვნენ. ანანია მარტომარტო იყო.

თითქოს, რამდენიმე წუთით, ის სრულიად მარტო დარჩენილიყო დედამიწაზე. აქეთ, ტყის ნაპირას ის იდგა, იქით, მოპირდაპირე მხარეს — ცხოვრება. ისინი ერთმანეთს უყურებდნენ და საუბრობდნენ:

— დაბერდი, ანანია?

— ჯერ არა, ათიოდე წელს კიდევ შემიძლიან მუშაობა.

— დაილაღე, ბიჭო?

— ჰო, დავილაღე.

და უცბად, როგორც მეხი, ისე გაგარდებოდა:

— მერე, ბედნიერი ხარ, ანანია?

— შეილი მყავს, გიოსაცაჲ ჰყავს ქალი... ისინი იქნებიან ბედნიერი...

— შენ, უმადური ხარ?

— მე ძალზე დავილაღე...

ტყის ნაპირს აქეთ — ანანია იღგა, იქით — ცხოვრება. ახლა ანანიამ ჰკითხა:

— შენ რა გეგონა, კაცს ზურგზე მოვაჯექი, დავჯაბნეო?

— რათა ხარ გამწყრალი, ანანია?

— მაშ რას მიქირქილებ.

— მინდა გავიგო, გაცვდი?

— არა, მე მუხის ფესვებითა ვარ დაწული. ასი წლისაც კაჟივით ვიქნები!

კვლავ შუადღის სიჩუმე იღგა. ნიავე არ იძროდა. ანანია მარტო აღარ იყო. მის გარშემო იღგნენ ხეები — მუხა, ძელქვა, წიფელი, კობიტი... ისინი თითქოს მხნეობას მატებდნენ, ნუგეშს აძლევდნენ, სიყვარულით ელამუნებოდნენ. ანანია იღგა, როგორც მათთან ერთად შეზრდილი და ჩაკირული. ფეხები მუხის კუნძებს მიუგავდა. თვითონ, მთლიანად ტანდაბალ, მაგარ ხესავით იყო ფესვებგაბაჯლული და ღონიერი. ტყეს, ალაზანს, ცასა და დედამიწას შეჰყურებდა და გრძნობდა, სული მათში ეღგა, ისინი აცოცხლებდნენ. როგორც ისინი იყვნენ დაუღლეო და უცვეთი, თავათაც ასეთი იქნებოდა. სწამდა. რწმენა კი ანანიასათვის — გადაწყვეტილებას უღრიდა.

ახალი დაღამებული იყო. ერთი კვირის მუშაობის მერე ბრიგადა სოფელში ბრუნდებოდა. მანქანას ელოდებოდნენ.

ტყეს მდინარის ნაპირი დაებნელებინა. ალაზანი კალაპოტს მღვრიე, ფართო

ზოლად გაჰკროდა. მდინარის იღუმალი დრტვინვა ისმოდა, რალაც, გუტეგებარის ლულულე... გეგლინოვსკა

სიბნელეს თავისი ხმები მოეტანა. იქვე, სულ ახლოს რალაც დაფაჩუნობდა. შორს, ნადირის თვალეგმა გაიღვავა. სადღაც ტოტი მოტყდა, ხიდან ხრილით ჩამოცურდა, კარგა ხანს ისმოდა, ხმელ ფოთოლს დარწეული კეწეწები როგორ ეთამაშებოდა.

ღამეს, სიბნელესა და ტყის იღუმალეზას ყველა გაეჩუმებინა. ტყე იმდენად დიდი იყო, ღამე კი ისე ღრმა, რომ მასთან ყოველივე არარაობად ჩანდა. თვით ეს ალაზანიც პატარა რულ მიიკლაკნებოდა, როცა კაცი ამ უზარმაზარი ტყის, უთვალავი ხეების მიღმა იყურებოდა, როცა ღამის ღრმა გულში იხედებოდა. ამიტომ ყველა გაჩუმებულიყო. ბაგე გარინდებდას მოეცვა, თვალეგმა გასლიდებოდათ და ღამისა და ტყის შეჯახებას ყურადღებით მისჩერებოდნენ. ტყე დიდი იყო. ღამე — ღრმა. მალლა, ცაში წასულ ხეთა კენწეროებს არ უნდოდათ ტანზე შავი ნაბადი შემოეხვიათ, მინდორსა და გორაკებზე აყელყელავებულნი, ზევით, თითქოდა უსასრულობაში მიიწევდნენ, რათა ნათელი ყოველთვის გვირგვინად სდგმოდათ. ღამე კი თავის საქმეს აკეთებდა. კავკასიონზე შემდგარიყო, გრძელ ხელებში შავი ნაბადი დაეჭირა. აფრიალეზინა და უნდოდა მთელი ალაზნის ველი, გაღმაგამოღმა, სიღნაღიდან ლაგოდებამდე და წითელ-წყაროდან გურჯაანამდე დაეფარა. ნაბადს იქნევდა, მიღამოს აბნელებდა და ტყე შავში ეხვეოდა. ტყისა და ღამის კიდილი დიდხანს არ გაგრძელებულა. ის იყო ღამემ აჯობა — რომ სქელ ღრუბლებიდან სუსტი სხივი გამოკრთა. ერთ სხივს მეორე მოჰყვა — ცას ნათელი გადაეგლო. მერე, ღრუბლების ფარდას ქალის ღამაზ, ბარაქიან ძექქსავით გამოუხსლტა მთვარე და ქვეყანა გაანათა. ალაზანი თეთრად ალაპლაპდა. ხეებს შუქი მოადგათ, მთვარემ ტოტებში ჩამოიხედა და ყვითელი ფოთლით მოფარდაგებულ დე-

დამიწას ოქრო გადაავლო. ახოვბში ლანდები ათამაშდნენ. ვეებერთელა ხეთა ჩრდილები ზღაპრულ ურჩხულებად გაჴნენ, ტოტები გაშალეს და მინდორი უცნაური სურათებით მოხატეს. მთვარის შუქზე ბუჩქებიდან კურდღელი გამოცურებულა, ყურები წამოცქეიტა და მიწაზე ათამაშებულ შუქჩრდილს აედევნა. შერე მთვარემ, მორცხვი პატარალივით, ღრუბლების მანდილი კვლავ მოიფარა და მიდამო ღამის სიბნელითა და სიჩუმით აივსო.

ნინო ადამიანებს მოჯადოებელი უყურებდა, მას ბუნების ამ უჩინარი ბრძოლის შეგრძნების შემდეგ, თითქოს კაცთა გულში ჩახედვის უნარიც მისცემოდა. გლეხები ხმადაბლა საუბრობდნენ, თუთუნს ზველებითა სწევდნენ, ბარგს ჰკრავდნენ და წასასვლელად ემზადებოდნენ.

ანანია ტყეს დაფიქრებული გაჰყურებდა და თითქოს გული აქა რჩებოდა. ამდენ ხეებთან, ამ დიად ბუნებასთან ის თითქოს უშიშრად იყო; სოფელში დაბრუნება რატომღაც ეზარებოდა. იქ შეჩვეული ეზო-ყურე, ვენახი, ბაი, ორლო-

ბე ელოდა... ყველაფერი წესრიგში მოყვანილი და დამში მოსული. აქ — არევედარევა, უწესრიგობა იყო — საბაგიეროდ უჩვევი და დიდებული.

ანანია ტყის ვეებერთელა გულისცემას მოეხიბლა. მას ხეები თითქოს ადამიანური სიყვარულით შეჰყვარებოდა და ახლა, მათთან დაშორება უმძიმდა.

მთვარემ კვლავ გამოანათა, ბილიკზე სინათლე ბროლივით დაიღვარა. მთვარის ნათელში მანქანის ორი მოციმციმე თვალიც გამოჩნდა.

აღგნენ. ანანიამ სხვათაგან მალულად ჩაიშუბლა, ბებერ, კანდაკორძებულ ნუხის ფესვებს დააწვა და გაიჩინდა. მცირეხანს ასე იყო. მტკიცე შერქანი თითქოს მის სხეულში შექრილიყო და ძარღვები ფოლადით ამოქვედა.

„მე მუხის ფესვებითა ვარ დაწნული. ასი წლისაც კაცივით ვიქნები“ — თრთოლვით გაიფიქრა ანანიამ.

„აბა, შენ იცი!“ — ჩაიქირქილა ვილაკამ.

ანანიამ თავი წამოსწია. არავინ იყო. გლეხები მანქანაში სხდებოდნენ.

6. საღამო

ნინო სოფელს ეჩვეოდა. თვალბუმში ჯერ ისევ ქალაქის ქუჩები ედგა, ყურში მანქანათა ხმაური ესმოდა და ზანდაზან, შუალამისას, ლოგინში წამომჯდარი, გარეთ რომ გაიხედავდა, ჩაბნელებულ ორლობეს დააკვირდებოდა, მხოლოდ მაშინ გაახსენდებოდა — რომ ის ქალაქიდან დიდხინის წამოსული იყო და ახლა უკვე სოფელში ცხოვრობდა.

პირველხანად ნინოს განსაკუთრებით საღამოები უმძიმდა. მზე რომ ჩავეიდოდა, დედამიწაზე ბინდის პირველი ნაბადი გაიშლებოდა — სოფელში ისეთი საოცარი სიჩუმე, დაღლილობა და გარინდება ისადგურებდა, რომ ნინოს ეშინოდა. მას უნდოდა დიდი ქალაქის ხმაური, მანქანის ლაშქართა ხმა, მრავალათასიანი ადამიანთა ტალღის გუგუნე, ქალაქის რთული, ხმაურიანი

ცხოვრება, აქ კი თითქოს ყველაფერი ერთფეროვანი და მოსაწყენი იყო. მაგრამ ეს რამდენიმე თვეს. ნინო სოფელს თანდათან ეჩვეოდა. საღამოებიც შეიცვალა, სიჩუმე — ათასი ხმითა და შეძახილით აივსო; საღამოობით სოფელში ნახირი ბრუნდებოდა, მამურალი გლეხკაცი ვენახიდან გამოდიოდა, დიასახლისები მთელი დღის მუშაობას თავს აბამდნენ, ბავშვები დიდ მინდორზე შეყრილიყვნენ და ათასნაირი თამაშობანი გაემართათ, მათი ყიყინა, მხიარული სიცილი ისმოდა. ნინო უკვე ამ ხმებით იყო სავსე, სოფლის საღამოებსაც მის თვალში ის ეშხი და საღამაზე მიეცა, რასაც აღრე ვერ ამჩნევდა.

მეტურნეობაში ნინო ხალხს მალე შეეგუა. მთავარი აგრონომი სანდრო გულლია კაცი აღმოჩნდა. აგრონომებიც არ

უყურებდნენ ახალბედს ცუდი თვალით. ყველაზე მეტად კი ანანიამ შეითვისა. ეს უკანავე კაცი, ისეთი გულთმისანი იყო, რომ ნინოს აკვირებდა. რაც არ უნდა დაფიქრებული და ნაღვლიანი ყოფილიყო ნინო, ანანია ერთ ისეთ სიტყვას ეტყობდა, რომ ახალგაზრდა ქალს გუნებას მთლიანად შეუცვლიდა. ამიტომ ნინოს ანანია მამასავით შეუყვარდა. თავის გაქირვებას მას ყველაზე თამამად ეუბნებოდა.

ანანია ყურადღებით უსმენდა ნინოს, მოსწონდა, ამ „პატარა გოგომ“ რამდენი რამ იცისო, რჩევას იქვე ეუბნებოდა, ახალსებდა, ამხნევებდა და ანუგეშებდა. მაგრამ, ანანია, როგორც კი მართო დარჩებოდა, მაშინვე თავის საფიქრალს მიეცემოდა ხოლმე.

ამ ბოლოხანს ანანიას უცნაური ძალით აუკვირებდა ეს ფიქრი. შინაურებს არ უმხელდა, არ დამციხონო, გარეშეს კი აბა როგორ ეტყობა. რატომღაც ეგონა, რომ ეს საიდუმლოდ უნდა შეენახა. არავის უთქვამს საიდუმლოდ შეინახეთ, თვითონ აიკვირებდა, და, ახლა, ამ გაუგებარ ფიქრთა აბლაბუდიდან ვერაგზით ვერ გამოხსნილიყო.

ბევრს წვალბოდა, ღამეები არ ეძინა, ბორგავდა, ოხრავდა, მთელი სიცოცხლე გულგახსნილი იყო, აზრი ყოველთვის ტუნპირზე ეკერა, არასოდეს დამალული არაფერი ჰქონია, ახლა კი რაღაც შინაგანი ხმის ჩაგონებით უნდა დაემალა ის, რაც მისსულს მოსვენებას უკარგავდა, ღამე ძილს უფრთხობდა და დღისით, მუშაობაში ხელს უშლიდა. რა იყო ეს? ამისათვის ჯერ სახელი ვერ გამოიძებნა. ისე კი, გულში, ყველაფერს უწოდებდა — ჯადოს! თილისმას, ეშმაკს, სატანას და ჯოჯოხეთის ცხრა მუგუზალს. მაინც რა იყო ის, რამაც ანანიას მოსვენება დაუკარგა? ამას სათავე ჯერ კიდევ სამიოდე წლის წინ დაედო; თვენახევრის ავადმყოფობის შემდეგ, ანანია მეთურნობაში მივიდა და სირცხვილი ქაბა. გახურებულ რთველში გლეხები დროზე ვეღარ შემოვიდნენ, ხუთფუთიან გოდორს უნდოდა

ხელის შეშველება. მაგდანა ელოდებოდა და ანანიას მალე უნდოდა ცოლთან მისვლა. გაიფიქრა, მოდი ამ გოდორს მარანში მე შევიტან და მაგდანასაც არ ვალოდინებო. შეუგდო ბექი გოდორს, ემძიმა, მაგრამ მაინც ყოჩაღად წამოიკიდა. ჯერ ადგილზე დაზანზარდა. მიწას თარიფე ტერფი მტკიცედ დაადგა, ბილიქს ნელი ნაბიჯით შეჰყვა. ქოშინი მოერია, პაერი აღარა ჰყრფნიდა, გული ამოვარდნაზე უცემდა, ოფლი ნაკადულივით ჩარბოდა გულისპირში. ანანია მაინც მიდიოდა. იცოდა, გოდორი რომ დაედგა, ვეღარ წამოიკიდებდა, თანაც ის აკვირებდა, წინებზე, ათფუთიანის წამოიკიდება არ უქირდა, ახლა რა ემართებოდა? ნუთუ ვაზი უქვე ერევა?.. აგერ მარანიც, ოციოდე ნაბიჯია იქამდე. იქვე მაგდანა დგას და ქმარს გაოცებული უყურებს. უცბად, ანანიას თვალი დაუბნელდა, მთელი სხეულით დაბარბაცდა. ჯეღმა ბექემმა დაინახეს და მისამველებლად გამოქანდნენ. მაგრამ სანამ ისინი მოვიდოდნენ, ანანია მუხლზემოკვეთილი დაეცა და გოდორიდან გადმოცვენილ ყურძენში მოეტანა...

მთელი ღამე არ დასძინებია. მაშ გაეთავდი, დაგებრდი? — ეკითხებოდა თავს და თვალეები ცრემლებით ეცსებოდა.

ანანია გრძნობდა, რომ სიბერეში შედიოდა. გული ეთუთქებოდა. უნდოდა ეს სიზმარი ყოფილიყო ცუდი, ამაზრზენი, მაგრამ მაინც სიზმარი და არა მწარე სინამდვილე. არ უნდოდა უძლურება თავისი თვალით ენახა. არა, ამის შეგნება ანანიას აგოყებდა. თუ გინდა დღესვე მომკვდარიყო, ოღონდ თავისი უძლურება, თავისი არარაობა ბუნების ამ სიდიადესთან — არ ეგრძნო. რა უძლვეი, დაუსაბამო იყო ეს მთები, ხეები, ვაზი... და, რა პატარა, უმწერო და მოკვდავი იყო ანანია.

მას სიცოცხლე სურდა, უნდოდა, ყოველდღე, ვაზის მაგარი ფესვებისათვის ხელისგული გადაესვა, ლაღად ევლო, ფეხი მიწაზე ღონივრად ებრაზუნებინა, ხარირემივით ეყვირა... „ვერ გამტებს,

ასი წლისაც კაცივით უნდა ვიყო, მე მუხის ფესვებითა ვარ დაწნული, ვერ მომერევი! მე კი დაგჯაბნი, დაგიმორჩილებ, დაგამტვრევ... — ემუქრებოდა ვილაცა უჩინარს და ხელს გაურკვეველი მიმართულებით იშვერდა. ძნელი იყო ამ დროს მისი ფიქრების გამოცნობა. უფრო სწორედ, ეს ფიქრი და დალაგებული მსჯელობა კი არ იყო, არამედ, დაუდგარი სულის ნაბერწყლები — დიდი ქარიშხლის მოლოდინში აქეთ-იქით რომ ცვიოდა. ანანია ხედავდა, ქარიშხალი უკვე ამდგარიყო და წამოსულიყო მის შესამუსრავედ. მას უნდოდა ლოგინზე მიეჯაჭვა იგი, დაესნეულენინა... ასეთ დროს იგი ჰგავდა უღელით კისერგადაყვლეფილ, დაღლილ, მავრალ ხარს, რომელსაც სიბერე მუხლებში შეპარვია, აბურჩი ყელში უჭერს და ხრიალებს, მაგრამ ჯერ კიდევ ფეხზე დგას. ასე ფეხზე დგომა უნდოდა სულმუდამ ანანისაც. ოღონდ ქვეშაგებს ნუ დანახავდა, ავადმყოფობას ნუ გაიგონებდა და გულდაგულ, ფეხდაფეხ, თუ გინდა, ათ სიკვდილს შეხვდებოდა ისე, რომ თვალსაც არ დაახამხამებდა...

სალამოები სულ უფრო მოკლე ხდებოდა, მზე ჩაეიდოდა თუ არა, დედამიწას ბნელი ეფარებოდა, და ანანია გრძნობდა, მისი ცხოვრების სალამოც შორს აღარ იყო...

ეს სულს უგუბებდა. შვებას ისევ მუშაობაში ზოულობდა, მეურნეობიდან დაბრუნებული ვენახში შეეიდოდა და თუ მთვარიანი ღამე იყო, გათენებამდე მუშაობდა.

იქ, ვენახში, თავის სათაყვანებელ, შვილივით გაზრდილ ვაზებთან დამშვიდებული იყო. იქ სხვა რამეზე ფიქრისათვის არ ეცალა. იქ მხოლოდ ერთი ფიქრი აწუხებდა, თუ ვაზს სატკივარი გაუჩნდა, რითი ვუშველო, ჭრილობა რითი დაეუყუჩო, რა მალამო გამოიყენახო...

ვენახი უდგამდა პირში სულს. ის იყო იმედი. ათასჯერ დასეტყვილა, ფილოქსერასა და ნაცარს უნადგურებია,

ავი კაცის ხელს უჩებია, ნიაღვრის ურცხვია, გრიგალს დაუნჯრევია და მოუსრესია, მაგრამ ის მაინც იღვავ, ფესვებმტკიცე, ჩუმი, მორჩილი და მდიდარი.

მამ ანანია რად უნდა გატეხილიყო? არა, არ გატყდებოდა. ბოლომდე შეკვებოდა ძალა, კისერგადაყვლეფილი ხარით ფეხზე მდგარიყო და, თუ მაინც მოვიდოდა, ის, უხსენებელი... ასე, ფეხდაფეხ შეხვედროდა...

ნოემბერმა ისე გაიბრინა, რომ ციდან ნამი აღარ ჩამოვარდნილა. დეკემბრის დამდეგსვე წამოაყარა თოვლი და ორიოდ დღეში გაყვითლებული მთები და ველ-მინდვრები თეთრი სუღარით შემოსა. თოვლმა ბილიკები დაქარა და ვენახებიც ისე გადალესა, რომ თოფის ტუჩით ამოშვერილი ვაზის რქა, აქი-იქ თუ მოჩანდა.

ყინვებიც შესაფერი დაიქირა. დღისით ზამთრის ძილით დაოსებული მზე ერთხელ თუ გამოიხედავდა და თოვლს ააბრკვევიალებდა. ღამე ყინვა ისე უჭერდა, რომ ძველ-რბილში ატანდა და ბელურები კეწეწებზე ჩამომსხდარი იყინებოდნენ.

ერთ ასეთ ცივ დღეს მეურნეობის თითქმის ყველა მუშაკი საბასთან შეყრილიყო. დირექტორის ოთახში მამა-პაპური ბუხარი გოზგოზებდა და შეყვინულ ფანჯრებს ოფლი ჩამოსდიოდა.

გრძელ მაგიდასთან სოფლის საბჭოს თავმჯდომარე, აკრონომები, მუშები ისხდნენ.

ბუხარში ცეცხლის ენები თამაზობდა. ალი გარეთა სცემდა და ნახევარ ოთახს მოყვითალო, მოფარფატე შუქს აფენდა. ანანია ხან ფანჯარაში იჭერიტებოდა, თითქოს აკაციის ფოთლის-ოდენა თოვლის ფანტელებს თოვლისოდ ხან ოთახში მსხდომ ადამიანების ჩაფიქრებულ სახეებს ათვალიერებდა.

ალი იგრაგნებოდა, იგრიხებოდა, კაცს სადღაც, შორეული წარსულის მიღმა ახედებდა.

უცბად, თავისდაუნებურად, ანანის

ჯამბარა გაახსენდა. მოაგონდა რომ, დიდხნის წინ, მან, თავათ, ცეცხლისაგან იხსნა მეზობლის ვენახი. იქნებ ამ მსურველს ალს შეუძლია ყინვის დამარცხება?

ანანიამ ღრმად ამოიქშინა, ხელი აბუზუნებულ ბუზრისაყენ გაიშვირა და წყნარად თქვა:

— აი ის!

— ცეცხლი? — ჩაეკითხა სანდროს და ფეხზე წამოდგა.

— ჰო — თავი დაუქნია ანანიამ.

ჩამოვარდა ისეთი მყუდროება, რომ მხოლოდ ელექტროაღმრიცხველის ღუღუნინი და შეშის ტკაცა-ტყუცი ისმოდა. სიჩუმე ისევ ანანიამ გატეხა.

— კოცონებს დავანთებთ, თქვენი ჭირიმი, ჰერს გაეთბობთ, ჩვენი ძვლებითა და სისხლით ნაამგდარი ვენახი არ დაგვეღუპება...

ზავითა და ყვილით მოედო ხალხი ვენახებს.

სოფლის ქალებს მაგდანა მეთაუროვით მიუძღოდა.

— ჩქარა, ფეხი გადმოადგით, გასაწყვეტლებო, — ეუბნებოდა ზოგიერთ ენააჭაებულ დედაკაცს.

— ნუ დაგვწყვიტე, ქა, — შეედავებოდა რომელიმე.

— არა, სწორედ, მაგ ყბებზე გოზინაყს დაგაწყობ!

ბაღებს ძაღლები წამოეყვანათ და ერთიმეორეს გუნდაობით მიერეკებოდნენ, ზოგი სახედარზე გადაიჯდარიყო და ფეხებდამზრალ პირუტყვს ყვირილით მიანაქჩაეკებდა. ისმოდა ქალების ქოთქოთი, კაცების ხმამალალი ლაპარაკი, ძაღლების ყეფა. ამას თან ერთოდა მამლების შეგვიანებული ყვილი და ისეთი ალიაქოთი იდგა, რომ უცხოს ეგონებოდა, მთელი სოფელი აყრილა და საცხოვრებლად სხვაგან გადადისო.

ქულზე კაცი გამოსულიყო. ანანიამ ოხუნჯობდა:

— ყინვას კი არა, ზღვას აადუღებს და დაამრობს, ამოდენა ხალხმა თუ ცეცხლი დაანთო!

მალალ თოვლში არათუ ზამი ხალხისათვის, ვენახებში დაბერებულებსათვისაც ძნელი გასაცვლელი იყო. ბილიკი ყველას თავის ნებაზე რომ ებოტებინა, ვაზნარს გადათქერავდა და გააოხრებდა. კოტემ თოვლი ნიჩბით გადაწმინდა, ბილიკის თავი და ბოლო მონახა, ორივეგან სახელდახელოდ დათლილი პალოები ჩაარქო და ზედ მავთული გააბა.

— ამ მავთულს მოყვეთ! — გაათრთილა ხალხი.

— ყოჩალო, — რომ ნახა, მოუწონა და შეაქო საბამ.

ნინომ და მშექალამ ყველა ნაკვეთი შემოიარეს, იმ ადგილებში სადაც ცეცხლი უნდა დაენთათ — დიდი კერები დაარქვეს.

მშექალა მუხლმაგრად იყო. ნინო მოიქანცა. შუბლზე და ყვრიმალბზე ოფლის მძივი გაეკიდა. მკლავებზე ძარღვები დაებერა. სიარულში ფეხები მართალია გაუთბა, მაგრამ თითები დაებუცა.

ჩამობნელდა.

სანამ ცაზე ვარსკვლავები აენთებოდნენ — თეთრად გადაენტილ მინდვრებში ასამდე კოცონი აკაფდა.

მალე ისეთი ბოლი დადგა, რომ სუნთქვა გაჭირდა.

ვენახები ცეცხლის კვამლში იყო გახვეული. ორიოდ საათში ახლომანლო დათბა.

თეთრი სუღარები ბევრგან ჩაირღვა, ჩაიწეწა, ჩაშავდა.

ყინვამ გალობა დაიწყო.

ანანიამ თვალებს ამრიალბდა, კოცონიდან კოცონამდე დაალაჯებდა, ახმაურებულებს აშოშმინებდა, გაანცებულებს ყურს უწევდა; ხანდახან ნინოს გახედავდა და სიყვარულით ჩაიდუღუნებდა:

— გენაცვალე გაჩენის დღეში!

მაგდანა დედაკაცებში იჯდა, ქორებს ბასრი კბილით გლეჯდა, სოფელი ჭრელი იყო, ყველას ტუჩ-პირზე კლიტი ვერ დაედებოდა, ამიტომ მაგდანა ცდილობდა სოფელში უცხოოდ ჩამოსულისათვის პატრონობა გაეწია, რათა:

ამით ხალხისათვის დაენახებინა, რომ ის ნინოს აუგად ხსენების უფლებას არაყის მისცემდა, ქალიშვილს არავის დააჩაგვრინებდა და თუ ვინმე გაბედავდა და ასეთ გზას დაადგებოდა — მაშინ მავანასთან ექნებოდა საქმე.

ანანია მოკალულ სიტყვებს არ უსმენდა, ჰაერს დაბერილი ნესტოებით ღრმად სუნთქავდა, ხალხის ფეხით გაგოზილ ბილიკებზე თმებაფოფრილი დალაჯებდა, სოფლის ავეყებს კიცხავდა, რომლებიც ცდილობდნენ ნინოს ყურადღება მიექციათ, ტანადობით და ვაჟკაცობით მოწონებოდნენ, ეშმაკურად თვალებს უმაკუნებდნენ, უდიერად იცინოდნენ, ნატრობდნენ ნინო მართო მოეხელთებინათ, საამიყო ზამთრით.

ჰარმაგი გრძელი, გამოზომილი ნაბოჯით კოცონიდან კოცონამდე დააბოტებდა, ცაში ცეცხლის ალი თამაშობდა, ბოლი სქელ ფარდებდა იშლებოდა, ყინვა ჩუმი შიშინითა ღებებოდა, მხდალი მეთომარით იპარებოდა.

ანანიას თვალები ერთ წერტილზე გაშტერებოდა. აბრიალებული კოცონების ხილვით — გონების კუნჭულში ძველი მოგონება წამოტივტივებოდა, ცეცხლს მის ძარღვებშიც გაეცოცხლებინა მიძინებული ნალველი — მთელი სხეულით დაებარბაცებინა და წარსულის სქელი ნისლიდან სურათივით ვადმოეცურებინა ერთი სევდიანი დილა.

7. ძველები

სიღო საჩხის სვეტს ცალი ბეჭით მიწყუდებოდა, გულხელი დაეკრიფა და ტუჩატრუკული უსმენდა მელანოს ლაპარაკს.

— არა-მეთქი, ჩემი სიცოცხლე ჩითებში გავატარე, ახლანდელი ქალები რანი ყრიხართ, სულ აბრეშუმში დაბრძანდებით. ამას დამიხედეთ, თავადის ქალი გამიხდა, ხალხო! შენ არ იყავ, შიშველი შემოგაყვანეთ, თავიდან ფეხებამდე ჩაგაცვით და დაგახურეთ, გასვით და გაქამეთ, იმიტომ რომა ბოლოს

იმ დილას ანანია თავის ვაზებს დასტრიალებდა — ჯამბარას ვენახიდან პაერში შავი ყორანივით წამოსული ბოლის ფრთა რომ დაინახა. ცუდად ენიშნა, რამე უბედურება ხომ არ დაატყდაო მუზობელს, საქმე მიატოვა და ერთი ნახტომით გაჩნდა ჯამბარას ვენახში.

ვაზების გარშემო დაქენილი კაკაკი მოწითალო ალში გაბვეულიყო. ცეცხლის ენები პატარ-პატარა შხამიანი ისრებივით წინ მიიწევენ, რათა იქ შეერთებულიყვნენ, გაზრდილიყვნენ, აგუგუნებულიყვნენ და ვენახისათვის თავისი მომფრუტაკვი კალთა გადაეფარებინათ. მაშინ არ გამოუღდა ანანია მიზეზს — ცეცხლი რას გაეჩინა, თავგანწირულად ეცა და ჩააქრო.

დღეს კი, მას თავით აენთო ამ უზარმაზარ ვენახში ცეცხლი, რათა ყინვა გაეტეხა და ვაზის ყლორტები დაზრობას გადაეჩინა.

უცნაური იყო ამ აგოზგინებულ კოცონის ძალა, ის მოთვინიერებულ, დაბორკილ ლომსა ჰგავდა, თუმცა ცალი თვალი კვლავ ველისაკენ ეჭირა, უნდოდა გაქცეულიყო, გაენავარდნა, რომ ერთიანად გადაეხუტა მიდამო.

გუგუნებდა, ბღღვინავდა ვენახში ეს უზარმაზარი, ყვითელი, მოგოზგინელომი და მის ბრიალსა და მხურვალე ტყეცუნში ცხოვრების უჭკნობი იმედი კიაფობდა.

მანც უმადური იყო და ისეც ჩვენა გვლანძლო? აი, ღვთისმშობელო, ამისთანა აშარი რძლების ქოქი გაწყვიტე და სამამანეთიან სანთელს აგინთებ საყდარში...

— კიდევ რეებსა იტყვი, რასა? — შეუბღვირა სიღომ. — სულ ე მაგას მყვედრი, სალაპარაკო აღარაფერი გაქვს? ჩემი მზითვეი ვინ შესანსლა, თუ არა თქვენა, ღორმუცელობით და გაუმადლობით. ამას უყუოე ქა, იქნება მალე ისიც მითხრა, მე-გაგაჩინეო.

— ღმერთს დავეფარებინე, შენისთანა არ მოსასვლელი გამეჩინა! — ხელი გაიქნია მელანომ.

— რა გინდა დედაკაცო, რატომ არ დამეხსნები? — ხმას უწევდა სიღო. — რისთვის მიწამლაე დღეწუთისოფელსა? რატომ არ მომასვენებ, შენ ქერქში რათ ვერ ეტყვი. რა გინდა, სახლიდან გინდა გამაგლო? ე მაგ დღესა ვერ ეღირსები. მე და სტეფანე მშვენიერათა, გუგულუბივითა ვართ ერთმანეთთან, შენ წყალს რათ გვიმღვრევ და ჩვენი გაყრა რაზე გწადია...

— მე თქვენი გაყრა მინდა? — გაცეცხლდა მელანო. — არმად შეგერგოს რაც შენთვის სიკეთე გამიწევია. რაც შენ ჩვენთან შემოხირდი, ოცდამესამე წელიწადია, წელი მომწვეტიე პრანჭიანობითა და მანჭვა-გრებითა. აი, ის დღე დაბნულდეს, შენი თავი რომ მომგვარა სტეფანემა და ჩემი ცოლიაო, მითხრა. აი, დაცომდი და დაეუტდი, შე არ გასახარებელი, ამოდენა მადლს რომ ვერა ხედავ და თვალები მიწით აგვსებია. პირი უნდა აგვესოს მიწით, მიწა უნდა ჩაგიტანოს, იმისი ღირსი ხარ შენა და არა ეგეთი სახლ-კარისა.

— სახლ-კარისა, თორე, მე ვიცი, სრასასახლეები გაქეთ! — ნაძალადევად გაიციხა სიღომ. — რაც შემოგრიათ, ესეც ჩემი წყალობით, თორე ხალხი ამბობს, ჯამბარას ღროს, ეს კარ-მიდამო, ეღემის ბალსა ჰგავდაო.

— ხალხის რაკარუქსა ყურს უგდებ და ჩვენსას არ იჯერებ? ხალხმა რა იცის, რა როგორ იყო. შენა მე მკითხე! მე და ჩემი სტეფანე რომ არ ვყოფილიყავით, იმ უბედურ ჯამბარასა თავისი მცონარა შვილების პატრონისა, ქერი თავზე ჩამოეჭეოდა. რასაცა ხედავ, ჩვენ გავაკეთეთ, აი ამ ხელებით!

— გაგიკეთებიათ კი არა, გაგიფუქებიათ. რა ვიცი, მე აქ გაკეთებულს ვერაფერსა ვხედავ.

— აი დაგიბრმავდეს ეგ თვალები! რას ვერა ხედავ, რასა, მარნის გამგეს, ამოლონისა, ხომ კარგად ხედავ, ჰა?

— ეგ რაღა წამოარაკუნებ, ქა?

— რაც გაიგონე.

— ვითომ რაო?

— თავს ნუ იკატუნებ, გეგონავერ გავიგებდი. რას დახვალ იმ კაცთან, რას ეკურკურები?

— ხომ არ შეშლილხარ დედაკაცო, სტეფანემ გამგზავნა საქმეზე და მაშინ მიველ, მე ამოლონთან რა მინდოდა.

— დამაცა, ერთხელაც იქნება კოცა წყალზე გაგიტყდება. მაშინ სხეანაირად აგახხვლებ. ეგრე უნდა ოჯახის სახელის შერაცხვენა?

— პირი მოკეტე, თორემა შერაცხვენას მოგცემ ხელში! — დაექაღნა სიღო.

— რაო, მემუქრები კიდევ? შე საწყალო, გაგწეწავ თუ თითი გაგიტოკებია.

— ეჰ, რა უბედური ვყოფილვარ, — დაუწია სიღომ. — რისთვის გავთხოვდი, ფეხი რათ არ მომტყდა, როცა აქ შემოველ.

— შენი ბეჩავი თავის ამბავი რომ იცოდი, აღრე უნდა გეფიქრა ეგა, — დასუსხა მელანომ. — ბიჭი საცაა საქორწილო გაგიხლება და ქუჯაზე ახლა მოღიხარ?

— გუჯაც უბედურია დედასავით. — ჩაიდუღუნა სიღომ. — სულ შენა ჰქენი, შენ გაიფუქე, გაღამირე და სასწავლებლოდან გამოაგდებინე...

— ეგე, ახლა მაგასაც მე დამბრალე.

— მაშ ვის დავბრალო? გუჯასხელებმა სკოლა გაათავეს, ზოგი უმადლესში სწავლობს, ზოგი სადა, ეგ შოფრად დაეთრევა...

— შენ რატო მაგრე არეულად ლაპარაკობ, ქა! — კილო შეიცვალა მელანომ. — ახლა ეგეც არ დაიქაღნო, გუჯამ ცუდი ხელობა აირჩიაო. რითაა შოფრობა სათაელო, კაცმა რომ გკითხოს?

— ჩემი შვილი ყველგან და ყველადეფერში გამორჩეული რათ უნდა იყოს. ე. შოფრობაც ძლიეს ვასწავლეთ, თორე შენგან გაღარეული, ვინ იცის, აქამდე, ხუთჯერ გამოლპებოდა ციხეში.

— მამე შე დავლუბე?

— შენ გასთხლიშე, ერთი მეტრი ენა ჩაუღე პირში, ჯიბეებს ფულით უტენავდი, ბალობიდანვე ლენო-არაყს შეაჩვიე და ეგე რა გვეყავს...

— ძანაც კარგი გვეყავს! ვენაცვალე იმასა, ვაქცაცი ბიჭია! აბა ზოგიერთი-ვით ქალაჩუნა და ნედლო ხომ არ უნდა გამოსულიყო. ახალგაზრდამ უნდა იქეიფოს, დარდი სიბერეშიც ეყოფა.

— ეგრე გაზარდე ალბათ სტეფანეცა და იმიტომაა ახლა ქეიფის მეტი ვერაფერი მოუხერხებია...

— დედაკაცო, რა ყვავივით დამჩხავი დილაადრიან, — ვაცეცხლდა მელანო. — ძანაც მშვენიერი მყავს შვილიცა და შვილიშვილიცა. შენ არ ვარგინარ და გულის ჯავრი აღარ იცი თავზე ვის გადააყარო.

— ერთი შენ ჩაძალღებას მოვესწრებოდე და მაშინ გავიხარებ! — ქოქოლა მიაყარა სიღომ.

— მოგიღნობ შე უბედურო! შენ წინ გაგიმძღვანიებ და იგრე მოვეკვდები. ვერ შეესწრები ჩემ სიკვდილსა, რომ მერე ჩემ სახლში, იპარპაშო.

— სახლი თორე, შენმა თავის ხეთქვამ, წელი მოგწვდა აშენებაში.

— ისეე მაგას წამოუარე? დამეხსენებთქი, ნაღველა ნუ გაასიე.

სიდო გაჩუმდა, ცოცხს ხელი წამოავლო და ეზოს დაგვა დაიწყო. ცრემლები თვალებს უწვავდა, მაგრამ თავს იმაგრებდა, არ უნდოდა დედამთილისათვის თავისი სისუსტე დაენახებინა, თორემ მელანოს თუ ერთხელ დაეჯახინებოდა, მერე საშველი აღარ მიეცემოდა, თავისუფლად ამოესუნთქა. სიღომ ეზო დაგავა და საქათმისა და საღორის გამოხვეტას შეუდგა.

— ვერ იქნა და ვერ გააკეთეს მამა-შვილმა ე ჩამოვარდნილი კარები, — წაიბუზღუნა თავისთვის, როცა საქათმეზე შილიფად მიყუდებული კარი ბრახუნით გაღმოვარდა. — სხვა რაღა აქეთ გაკეთებული, ამ საცოდავებს, — გაიფიქრა სიღომ და დაღონებულმა ეზოს თვალი მოაგლო.

იმ ოცი თუ ოცდაორი წლის მანძილზე, რაც ოჯახიდან ჯამბარას წამოერთა კვლიც წაიშალა, მელანოს მეთხებნითა და სტეფანეს სიზარმაცით, ოჯახს თუ არა დაჰკლებოდა რა, არაფერი მიმატებოდა. ჯამბარას აშენებული ქვეთკირის ორი ოთახი ისეე ისე იდგა, თუმცა კრამიტს ხავსი მოჰკიდებოდა, ადგილ-ადგილ სტეფანისა და გოგო-ბიჭების ლაგატკის ქვისაგან დამტვრეულიყო, რაც ავღარში ბევრ უსიამოვნებას იწვევდა.

ბევრჯერ გაჯავრებულა სტეფანე, ეზოში ახალი კრამიტი უქმად აწყვია, გამოიდარებს თუ არა, სახურავზე ავალ და გამოვეცილო. დაქანება ცარიელ სიტყვად დარჩენილა, გამოიდარებდა და გატეხილი კრამიტი აღარავის ახსოვდა.

წვიმას ოთახებში ჩამოეყონა, კირით შეფეთილი კედლები ჩამოერეცხა, გაყვითლებინა და ისე დაედარა, რომ კედლებს ზოგან პირი დაეღოთ და თავიანთი გული გამოეჩინათ. ჯერ კიდევ ჯამბარას ხელით ვაკეთებული ფანჯრის ჩარჩოები დაძველებულიყო, გატეხილ მინების სანაცვლოდ ქალაღი გაეკრათ; ამიტომ იყო რომ სინათლე ძალზე ცოტა შემოდიოდა, ხოლო მოღრუბლულ ამინდში დღისითაც ღამეა უნდა აენთოთ, რომ რამე დაენახათ.

ეზოში თავდაყირა იდგა ყველაფერი. საღორის ცალი კედელი ჩამოქცეულიყო, ღორები ეზოში თავისუფლად დანავარდობდნენ და იქაურობას ბილწავდნენ. დამშეული ძაღლი მათხოვარვით სულ საჩეხის პირზე იჯდა; გაქურდებულ ქათმებს მელანო საკენკს ათასნაირი ეშმაკობით აჰმეგდა, მათი ულუფა რომ შეემციარებინა, ან მეზობლის ბაღში გადაერეკა და იქ ბაღბით გამოეძლო. ქათმები ხშირად მშვირები რჩებოდნენ და ეს მიზეზი იყო, რომ როგორც კი, ღროს მოახელთებდნენ, ოთახებში შედიოდნენ, ვარცლზე ან მაგიდაზე შეფრინდებოდნენ და ყველის საკმაოდ მოზრდილ ნაჭრებს იპარავდნენ. ამის გამო კართან სულ ვიღაცა იდგა და გრძელი ჯოხით ქათმებს აქმუებდა. ბალახიანი ეზო, რაც ეგრე უყვარდა

ჯამბარას, ახლა ღორებსა და ქათმებს პირწმინდათ გაეკორტნათ, საქონლის უწმინდურობით მორწყული შმორღებოდა და უამინდობაში ქობაღ იქცეოდა ხოლმე.

ბალ-ბოსტანი, სადაც ორმოციოდე მსხლისა და ატმის ნამყენი, სოსიკომ თავისი ხელით ჩაყარა, ერთ დროს ამ ხეებით იყო დაბურული. სახლის პატრონებს ზაფხულში შეშა არ სჭირდებოდათ და ტყიდან მოტანით თავს არ იწუხებდნენ; ზამთარში უკვე გვიან იყო და სციოდათ. სტეფანემ ბაღია შეშად აჩეხა და მშვენიერი ხეხილნარი რამდენიმე წელიწადში სულერთიანად გაავარანა. მეზობლებთან კი თავს იმართლებდა, ხეებს ჭია გაუჩნდათო.

გლეხებს მიწის პატარა ნაკვეთები მისცეს, მათ წინანდებურად იქ ვენახები გააშენეს, ათიოდე წლის წინ, სტეფანეც მოეპიდა თავისი ეზოს გადაღმა ვენახს და მეზობლების შემწეობით გააქტა.

მელანო საკმაოდ გატეხილიყო, მაგრამ აღრინდელი კარგი ცხოვრებით თავშენახული ავადმყოფობას არ უწვევებოდა.

სიღო რაც გათხოვდა, ფერშლად აღარ უმსახურია, სტეფანეს ეხვეწა ვარდიანის ამბულატორიაში მინც გაეშვა, მაგრამ სტეფანე, რატომღაც, ცოლის მიმართ ძალიან ახირებული იყო და ნაბრძანები ჰქონდა, მის ნებადაურთველად ეზოდან ფეხი არ გაედგა.

სტეფანე მეურნეობაში, საწყობის გამგედ მუშაობდა; ღვინის ქურჭელი, გოგირდი, შაბი, ზელსაწყო-იარაღები ებარა. გუჯა კი მეურნეობის შოფერი იყო, საწყობს ემსახურებოდა.

წლები დამჩნეოდა არა მხოლოდ ჯამბარას ნაბუღარს, არამედ თვით აღამიანებსაც. სტეფანე ბევრი სმისაგან საშინლად გადაფითრებული და წელში მოხრალი იყო. სიღოს ნაღვლიანი სიცილი ჰქონდა, თვალბში რაღაც არაკეთილი სხივი უკრთოდა, აკრძალული ზილი ტკბილიყო, რაბან სტეფანე ეჭვიანობდა და გარეთ გასვლასაც კი უკრძა-

ლავდა, ის ჩუმჩუმად, თავს ნებდა აღლევდა თვალისათვის წყალი დაეღვეინებინა.

მელანომ რომ აპოლონი ახსენა, სიღოს დასცხა და შეახურა, მაგრამ ჯერ იგეთი არაფერი მოემოქმედნა, რომ ფეხი გამოედოთ.

მელანო უფრო ღვარძლიანი გახდა. ის ცხოვრებით კმაყოფილი არ იყო. სტეფანეს შესწირა სიცოცხლე, მისგან კი სულ ლანძღვა-გინება ესმოდა.

რძალ-დედამთილი დღენიადაგ წავიდებული იყვნენ და ერთმანეთს ნესტრავდნენ.

გუჯა ბებიას ტკბილ სიტყვას მაშინ ეტყოდა, თუ მელანო ოცდახუთმანეთიანს მისცემდა. დანარჩენი დრო, შვილიშვილი მამასავით ღრინავდა, ივინებოდა, მელანოს ფულს პარავდა.

ერთხელ, საღდაც, ასი თუმანი წააგო, მელანოს დაემუქრა, თუ ჩემ ვალს არ გადაიხდი, მილიციაში დაგაბეზლებ, რომ მევახშობ და მაშინ ნახე შენი სეირიო. მელანომ იცოდა, გუჯა იგეთი დაუნდობელი იყო, ბებიას მილიციაში მართლა დააბეზლებდა, ამიტომ უსიტყვოდ მისცა შვილიშვილს ფული.

ოჯახში სიმშვიდე არ სუფევდა. ყველა კბილებდაღესილი იყო, ჯობრში ედგა, ჭირდავდა, ცდილობდა ერთიმეორისათვის რაც შეიძლება მეტი წაეღლიტა, წაერთვა, წაეფტქენა, ხანდახან ისე იქცეოდნენ არა როგორც მამაშვილი, ცოლ-ქმარი, რძალ-დედამთილი — არამედ მოსისხლე მტრებივით.

ბედის უკმაყოფილონი იყვნენ, ამ უბედობას ერთმანეთს აბრალებდნენ. ცალცალკე, ყველას, თავისი უკმაყოფილების გასამართლებელი მიზეზი ჰქონდა, მაგრამ ეს მიზეზები ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდნენ, ყველა ცდილობდა ოჯახში მისი ხმა პირველი ყოფილიყო, მის სიტყვას ყველაზე მეტი გასავალი ჰქონოდა, ოჯახის უფროსობა აეღო, რათა სხვები თავის ღუღუჭზე ეცქევიბინა.

სიღო ეზოს დასუფთავებამ მორჩა, ქათმებს მელანოსაგან მალულად სიყენ-

კი დაუყარა, მერე ზედადგარზე წყალი შედგა და ცომის მოსახელად ფქვილის გაცრა დაიწყო.

მელანო ოთახში შეკეტულიყო, ძველ-თაძველი კამოდი აქოთებინა, რაღაცა ნივთებს დიდი გულმოდგინებით ერთ-მანეთზე ალაგებდა, ფუსფუსებდა, ფაციფუცობდა, თან სულ კარებისაკენ იყურებოდა, საკლტურის ჭურჭრუტანიდან სიღო ხომ არა მზევრავსო.

სიღოს ძაან ეწადა გავგო დედამთილი ოთახში რას აკეთებდა; ფანჯრიდან ვერ შეიხედავდა, გულში ნატრობდა, მელანო სადმე წასულიყო, რომ იგივე უჯრები გამოეჩხრიკა და მისი ქონება ენახა.

სიღომ ფქვილი გასცრა, ვარცლში ძირილიანი წყალი გადმოსახა, საფუარი აურიო, წელში წახრილიყო, ცომს თეთრი, ღონიერი მკლავებითა ზელდა, გულისპირი ჩაეხსნა და ბარაქიანი თუქუები აგრე ჩამოგრძელებოდა, თითქოს კაბას ჩახვევას უპირებდა.

მელანომ გარეთ თავი გამოჰყო, ორობებში ვიღაც პატარა ბიჭი დაინახა, პელოსთან აფრინა, დააბარა, ახლავე ჩემთან გადმოვიდესო. სანამ პელო მოვიდოდა, საჩხეში ჯარა, ამოხვეული ბაწარი, რამდენიმე თითისტარი და ფთილებად დაწყობილი მატყლი გამოიტანა. სიღო დედამთილს არ უყურებდა, ცომს ზელდა და ალბათ რაღაც სასიამოვნოს ფიქრობდა, სახეზე შუქი დაფენოდა, ვნებიანი ტუჩები იღუმალ ცახცახს შეეპყრო. არც მელანო აქცევდა რძალს ყურადღებას. საოჯახო საქმიანობა სიღოს მოვალეობა იყო, თავათ მხოლოდ მატყლის დართვას, წინდების მოქსოვას და ბაზარზე მათ გაყიდვას დასდევდა, წელიწადი-თორმეტი თვე, პელო მისი მარჯვენა ხელი იყო, მართალია იმდენს ვეღარ აკეთებდა, როგორც ახალგაზრდობაში, მაგრამ მთელი დღეები მაინც მელანოსთან იჯდა და რაც შეეძლო, თითებიდან იწოვდა.

პელო ჩქარა მოვიდა. დალილი, ძლივსლა სუნთქავდა. მელანო რატომ-

ღაც ხუმრობის გუნებაზე დამდგარიყო, პელოს სიცილით უთხრა.

— რამ დაგლალა, მობროდი?

— ჰო.

— რათა ქა, — გაუკვირდა მელანოს.

— ვინმემ ხომ არ შეგამინა?

— ეჰ, შემაშინა, შენც ერთი, — ხელი ჩაიჭნია პელომ. — სანამ გველი ვიყავ; ეგრე უბედურად დავბერდი და სიბერეში ვინ გამოამეკიდებოდა.

— მაშ რათ მობროდი?

— ძაღლები გამომიდგნენ ქა, რას მეჯოჯინები.

— როდის იყო, ძაღლები გერჩოდნენ. ვისი იყო? — ცნობისმოყვარეობა არ ასვენებდა მელანოს.

— ქუსპა ვეგონე; იმ უბედურებს ალბათ. აი ის, მათხოვარი დედაკაცი, თქვენთან რო დადის. ნეტა რისთვის დაეთრევა, რა უნდა.

— რაღი, სტეფანეს უყვარს იმი ლაპარაკი.

— ერთი ეგ არი ცის ვარსკვლავის რა აქვს შესაყვარებელი, იმ მურღალ დედაკაცსა!

— იმი ლაპარაკზე იცინის, თორე, ხო არა გგონია სულში უზის.

— სხვა ვილა უზის სულში სტეფანესა, თავის მეტი.

— ნუ ხარ მწეიტინა, — შეუბღვირა მელანომ. — შენა და სტეფანე ვერ იქნა და ვერ მორიგდით. რა გაქვთ სადაო, კაცმა რომ გკითხოს?

— ისა რომ, მე მთელი სიცოცხლე თითისტარს ჩავაწყალე თვალეები, იმას — ღვინის ჭიქა უჭირავს. აი რათ არ მოგვწონს ერთმანეთი.

— პელო, მარცხენა ფეხზე ხომ არ ამდგარხარ დღესა. — შეუწყრა მელანო. — რას იტბინები?

— ვიტბინები არა, შენც ერთი, — დაიღრიჯა პელო. — პირველად გაიგე, შენმა მზემ, აქამდე არ იცოდო.

— გეყოფა ყბედობა დედაკაციო, — გამოეძრახა სიღო. — დღეცისმარე უნდა მილანძლო ქმარი?

— გეყურება, ქა ვაი, ჩემ მოსწრება-

სა! — ღიმილით პირზე ხელი აიფარა პელომ. — ვერ დაგინახე, თუ აქ იყავ.

— ზურგსუკან ხომ სულ ჩვენ კორვაში ხარ, პირში მაინც შეგრცხვეს, შე საწყალო, პირს მუწუკი მოერიდებო, ჩვენ პურსა სკამ და კიდევ ავსა ლაპარაკობ?

— შენსას რასა უკამ, დედაკაცო, — იწყინა პელომ. — მე ჩემი მარჯვნივ ვკამ ლუქმასა, მელანოსია, შენ რა გეკითხება.

— მელანო, თორე თავისი ჯიბიდან იღებ. ეგვეც ჩემი ქმრის მონაგარს ანიავებ.

— რაო? — წამოიყვირა მელანომ. — ისევ დაიწყე. ვერ იქნა და ეგ ყბა ვერ მოძალდე. შენი მოსვლის დღე დაიწვას ჩემ ოჯახში, შენგანაა რომ ყველა უბედურება მჭირს, შენ დამიძნე და დამილოე სტეფანე...

სიღო აღარაფერს პასუხობდა. მელანომ რამდენიმე მწარე სიტყვა კიდევ ესროლა, მერე თავლით შეზავებული ტყბილი არაყი გადახუხა და პელოსაც მიაწოდა.

— ამა, ოღონდ ხეირიანად დაართე და მოქსოვე, თორე, ორი კვირის წინ ოცდახუთ მანეთს იძლეოდნენ წინდებში, გუშინ ოციც არავინ გაიშეტა. შენც გატიჩკიცდი და თვალი გაქცევაზე გიჭირავს.

— სად უნდა გავიქცე. ქა?

— რა ვიცი, კირში და ჯანდაბაში.

— მაღლობელი ვარ.

— ჰოდა, გეყოფა, საქმე გააქეთე.

პელო, როგორც ჩვეულებრივ, რამდენიმე წუთს ნაწყენია, მერე ყველაფერი ავიწყდება, სახე ებადრება და ღიმილით ახალ კორს ამბობს.

— ე, გიოს გოგო რო ჩამოვიდა, გაიგებდი. აგრონომად დამდგარა მეურნეობაში. ანანია იგეთი გახარებულა, გეგონება ქალაქიდან მზეთუნახავი ჩამოსვლოდეს. ის კი არ იცის, რომ თურმე, გიოი გოგო ქალაქიდან გამოუგდიათ.

— რას ამბობ? — ცნობისმოყვარეობა თვალებს უხვებს მელანოს.

— ეგრე იქნება, აბა რა ყველა ვინც ქალაქში სასწავლებლად მიღის, უკან აღარ ბრუნდება. ი, ძღაბი ბიჭიც თურმე იქ გაუგზავნიათ, აი საცოდავ სოსიკოს რო გზავნიდნენ... შენა და ჯამბარამ რომ არ გაუშვით...

— ნუ მომაგონებ ხოლმე მაღმალე, ჯამბარასა და იმის ბიჭსა. თითქოდა ძაან მახარებდე.

— თუ არ გახარებ გენაცვა, სოსიკოს პენსიასა რისთვის იღებ, ოცი წელიწადი. თავმჯდომარეს უთქვამს, სანამ მელანო მოკვდება, იქამდე ექნება პენსიაო.

— რას ვიღებ, მე ვთხოვე თუ? — წამოიწია მელანომ. — თითონ მომათბლიშეს, რალაცა ქეციანი ორი კაპიკია...

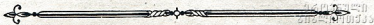
— რას ამბობ დედაკაცო, — წამოედავა პელო. — შენ სხვა დაატყუე, ბალები. თითონ ვინ მოგცა? აღარ გაბსოვს, ჯერ სოსიკოს საფლავი გაციებული არ იყო, საბჭოში და სიღნაღში რომ დარბოდი, მართალია დედინაცვალი ვიყავ, მაგრამ დედაზე ნაკლები არ ვიყავ, მე გამოვზარდე, მე ვასწავლეო, ეგ იყო ჩემი მარჩენალიო...

— ნეტა არ ყბედობდე! — უნდილად ჩაიღულუნა მელანომ.

— შენ მე ვერ დამატყუებ, კუჭი! მე შენი ასავალ-დასავალი იგრე ვიცი რომ ჩემი არ მეცოდინება. სოსიკო სანამ ცოცხალი იყო, ამწარებდი, როცა მოკვდა, მაშინ გაგიტება? ჩემი მარჩენალი იყოვო! ეგ მართალია, ის გინახავდათ შენცა და შენ მშვენიერ სტეფანესა, მაგრამ შენ რას უშვებოდი? შენ კისერზე იყოს ცოდვა მელანო, სოსიკო შენი მოკლულია, შენი გადაგდებულია ამ ქვეყნიდან...

— დამეხსენ, — ჩაიღრინა მელანომ. — თავში რალაცას გამოიტყუებ.

პკიტიკა & ჟურნალისტიკა

3410084 ზამბახიძე

ბურჯი ეროვნებისა

დელა-ენა — ბურჯია ეროვნებისა
ი. გოგებაშვილი

მრავალჯერ თქმულა, რომ ყოველ წიგნს თავისი ბედი აქვს. ამ ჰემშირიტების დამადისტურებელი იყო ის სიმბოლური დამთხვევა, რომლის მოწმენი გაეხდით ჩვენ გასულ წელს.

სწორედ 1957 წლის შემოდგომაზე, როდესაც ჩვენმა ქვეყანამ დიდი ზეიმით აღნიშნა უკუდავი ილას დაბადების საიუბილეო თარიღი, სიამაყის გრძნობით აღვსილი ხალხის გულს ახალი სიხარული შემატა იაკობ გოგებაშვილის თხზულებათა ახლად გამოცემულმა მეხუთე ტომმა, რომელშიაც მრავალი ფიქრისა და განცდის აღმჭრელი „ქართული ანბანი“, ყველა ქართველისათვის მშობელივით საყვარელი „დელა-ენა“, აგრეთვე „ქართული წერის დედანი“, „დარიგება მასწავლებელთათვის“ და დიდი მწერლისა და პედაგოგის რამოვანიძე პოლემიკური წერილი შოუთავსებით მის შემდგენელს ვ. ჭავჭავაძის და რედაქტორებს, გ. თავზიშვილსა და დ. ლორთქიფანიძეს.

ძნელია ამ მოვლენის საზოგადოებრივი მნიშვნელობის გადაფასება, რადგან ი. გოგებაშვილი, როგორც ილიას უეროველესი თანამესაგრე არა მარტო მდიდარი პუბლიცისტური და მხატვრული შემოქმედებით, არამედ თავისი შესანიშნავი სახელმძღვანელოებითაც ემსახურებოდა გასულ საუკუნეში ჩვენი ქვეყნის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას.

კარგად სთქვა თავის დროზე სიმ. ხუნდაძემ, რომ მე-19-ე საუკუნის 60—70 წლები ჩვენი ქვეყნის ახალი რენესანსის ხანა იყო.

ეროვნული და სოციალური თავისუფლების დროშით დაწყებულმა ისტორიულმა მოძრაობამ მართლაც წარმოიჭა მშინ ახალი ფილოსოფიური, სოციოლოგიური, ლიტერატურული და პედაგოგიკური მომღერებანი, რომლებმაც ადამიანის პიროვნების უფროთესად გაგებულო თავისუფლების, მისი ყოველმხრივი განვითარების მივალ იღვის მსახურება დაისახეს წმინდა მიზნად.

ახლა საყოველთაოდ ცნობილია ის კავშირი, რომელიც ჩვენი ქვეყნის ამ მოძრაობას ჰქონდა რუსეთის რევოლუციური დემოკრატიის საბო-

ლოო იდეალებთან. ვინ არ იცნობს დღეს იმ საერთო მიზანს, სურვილებსა და მისწრაფებებს, რომლებსათვისაც ხელი-ხელ ჩაკიდებული იბრძოდა გასულ საუკუნეში საქართველოს და რუსეთის მოწინავე, რევოლუციურია ახალ-გაზრდობა?

მაგრამ ამ საერთოსთან ერთად, ჩვენს ქვეყანას იმ დროს თავისი საკუთარი, სპეციფიკური ტყვიელებიც ჰქონდა. მოწინავე მოღვაწეებისათვის ნათელი და გასაგებია იყო, რომ საერთო ძალებით საერთო შტრის მოსპობის გარეშე საქართველოს ამ ტყვიელებისაგან განთავისუფლება არ შეეძლო, მაგრამ ჩვენ ხალხს რომ თავის ბედზე განსაკუთრებული ფიქრი და წუხილი მართებდა, ქვეყნის იმდროინდელ იღურ მესვეურთ ეს კარგად ესმოდათ. ამის გამო წერდა ილია: „ჩვენს ქვეყანას სულ სხვა ტყვიე იქვს, სულ სხვა ფათერაკი... ჩვენებური დღევანდელი დღე სულ სხვასა თხოულობს, სულ სხვას ღაღადებს... ის „სხვა რამეა“ ჩვენის დაცემულის ვინაობის აღდგენა, ფეხზე დაყენება და დაცვა ყოველი მოსალოდნელი ფათერაკისაგან. რომ ეგ ფათერაკი მოსალოდნელი იყო და დღესაც თავიდან არ აფეცდენია — ყველსათვის ცხაღზე ცხადია...“

ჩვენი ქვეყნის „დაცემული ვინაობის აღდგენა“, ეამთა მსგელობაში თითქმის უფლებათაგირილი ქართული ენის ვინაობის აღდგენასაც გულისხმობდა. მაშინ, რადგან ყოველ ჰემშირიტ პატრიოტს სწამდა: „სანამ ცოცხლობს ხალხის ენა ხალხის ბაგეზე, მანამდე ცოცხლობს ხალხი,“ ხოლო „როცა ჰქრება ხალხის ენა — აღარ არსებობს ხალხიც“.

ხუდიგის გასაჭირი, რომელიც მთელი მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე და შემდეგშიაც ადგა ქართულ ენას ჩვენში, სწორედ სამოციან წლებში დაიწყო. ამ გასაჭირს ახალ ჰირს ის მატებდა, რომ ჩვენთვის საუბრისწერო ეამს, გარედან მომალეებულ და დაუნდობელ შტერს ბეერი „შინაური მოყვარეც“ ეხმარებოდა და უმართავდა ხელს.

რაც უფრო მეტს ძალმომრებოდა შტრის ბანაკი, მით უფრო უღმობელი ხდებოდა ქართველ-

პესამოციანელთა შერკინება ქართული ენის დიდშეკრებელი მტრების — კატკოვების, მეზინგრსკების, იანოვსკების, ეოსტარგოვებისა და ამ ენის არანალებ მოძულე ისეთი შინაური რენეგატებისა და ნილოლისტების წინააღმდეგ, როგორც ქართველ პეროსტრატების ცნობილი ივ. ჯამბაღარი და უზადრუცი გიორგი მუხრანსკი იყო.

ამ ბრძოლაში, რომელშიაც ქვეყნის ინტერესების დამცველთა რაზმს ილია ჭავჭავაძე შეთარობდა, ერთი პირველი ფალავანთაგანი იყო იაკობ გოგებაშვილი, აღამიანი, რომლის უსაზღვრო ზნეობრივი სიმტკიცე და შემოქმედებითი ნიჭის მრავალფეროვნება ცნობილია არა მარტო ჩვენსა.

ინათებდა რა გზას აღამიანში „კაცური კაცის“ ძალად თავისებება აღზრდის დიდი იდეით, იაკობ გოგებაშვილი დაულაღვად ქადაგებდა, რომ ნამდვილის კაცურის გონებისა, გრძობისა და ხასიათის აღზრდა ბავშვებში, შათი პირადი ბედნიერება შეუძლებელია მაშინ, როდესაც შათი აღზრდაში მებრძალად უარყოფილია დედა ენა, ეს ძირითადი ეროვნული ძალა, შთაგანი „სურჯავი ეროვნებისა“, რადგან, „დედა-ენა არის ძვირფასი საღარი, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიაც დაეუღა მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიჭრისა, ნაგრძნობისა, ნამოქმედარისა და, რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულ ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობითა“.

ყველათვის სარწმუნო ანბანურ ქვეშაობაობას გამოხატავდნენ დიდი პედაგოგის ეს შესანიშნავი სიტყვები, მაგრამ სწორედ ამის გამო, რომ „დედა-ენის შესწავლა აკავშირებს ბავშვს მთელი ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულ ცხოვრებასთან“, მეფის კოლონიზატორები მოუერიდებლად ერეკებოდნენ მას სკოლებიდან.

ამ ქართველთა მოძულეებს უმაგრებდნენ ზურგს „ჩინებისათვის“ მებრძოლ შინაურ მოღალატეობის „ქართული ოჯახები“, სადაც, ი. გოგებაშვილის გამოთქმით „მოხარული თათბარ ლაპარაკებს და ტიტინებს რომელსაც უცხო ენაზედ და ქართულის ქვიანებაც არ იმსბს“, და, რომელთა წევრებს შორის „მხედვეთ არა მარტო ვადაბირებულ მოხელეთა და ზოგიერთ ვაფუქსავატებულ არისტოკრატებს, არამედ ზოგიერთ პატრიოტებსაც, რომელნიც ლიბერატურაში ცხარე-ცხარე სიტყვებს ხარჯავდნენ მამულისშვილობაზედ და საქმე კი იმით გათავჯეს, რომ თვითონაც უღალატეს ეროვნებას და თავიანთი სახლებიდანაც გამოაძევეს ქართული ენა“.

ასეთ გადავიარებულთა მიმართ იყო განსაუვთრებით სისტიკი დიდი მწერალი და პედაგოგი, რომელიც კარგად გრძნობდა, რომ ამ თავდაცვით ბრძოლაში, მტრას მოქმედების ში-

ლოდ ნეგატიური კრიტიკა ჩვენი ხალხს საბოლოო გამარჯვების ვერაფრით უშველიდა, თუ ერთდროულად, ამისათვის საქართველო იარაღი არ გამოინახებოდა. ერთი ასეთი იარაღთაგანი იყო მთავი ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები, მისი შემქმნელის უდავო გენიალობით აღბეჭდილნი.

1861 წელს დაასრულა იაკობ გოგებაშვილმა თბილისის სასულიერო სემინარია, სადაც იგი პირველად ეზიარა სოციალური და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის წინდა აზრებს და მით შოგონებულმა მოწაფეობიდანვე დასალო ფიცი თავისთავიან, რომ ბოლომდე ერთგულად გააყვებოდა ერთხელ არჩეულ გზას ხალხის სამსახურისა.

ამის შემდეგ კიევის სასულიერო აკადემიაში გატარებული ორი წელი, მისი განუბრძვი-ზნეობრივი მომწიფებისა და ნამდვილი დედა-კაცების ხანა იყო. მეცნიერული ბუნებისმეტყველების დიდი ფუძემდებლებისა და ბელინსკის, გერცენის, ჩერნიშევსკის თხზულებებს ხარბად დაწვებული ახალგაზრდა იაკობი აქ გამოაკვეთა საბოლოოდ როგორც მატერიალისტი და რვეულითური დემოკრატი. ამ ორი წლის მანძილზე გაეცნო იგი კომენსკის, რუსისს, პესტალოცის, პიროგოვისა და უშინსკის პედაგოგიურ აზრებს, აქ შეითვისა მან პირველად ხალხურობის ის მაღალი პრინციპი, რომელიც შემდგომში დვრიტად დაედო თავის პედაგოგიურ მოღვაწეობას.

ი. გოგებაშვილი 1863 წელს დაბრუნდა კიევიდან სამშობლოში. იმ წელს გამოიკა პირველად სახელოვანი „საქართველოს მოამბე“, რომლის რედაქტორი ილია ჭავჭავაძე ეყრნალის პირველს მოწინავეში წერდა: „...ეყრნალის დანიშნულება — ეს არის დასახვა ღონისძიებითა, რომელნიც გვიშველიან ცხოვრების სიბნელიდან სინათლეში გამოყვანას“.

ყველა მოწინავე და ვინაილბებულმა ქართველმა ილიას ეს სიტყვები გაიგო, როგორც პირდაღ მისდამი მემართული პატრიოტული მოწოდება. ასე გაიგო იგი დიდმა განმანათლებელმა იაკობ გოგებაშვილმა, რომელმაც იმდროინდელი ჩვენი „ცხოვრების სიბნელიდან სინათლეში გამოყვანას“ მიაშველა 1865 წელს გამოცემული თავისი პირველი „ქართული ანბანი“.

საანბანო წიგნების დიდი ივტორები, „ღვთებეტების გამოშგონებლებივით სამუდამოდ რჩებიან ზალხთა ხსოვნაში. ამის საბუთით: იან ამოს კომენსკი, კ. უშინსკი, ი. გოგებაშვილი.

ქართულ ანბანს თავის ბდი და შორეული წარსული აქვს, მაგრამ ბევდური სახით პირველად ხალხებმა იგი გაიყენეს მხოლოდ 1629 წელს, როდესაც რომში ზალოცაშვილმა თავისი Alphabetum Ibericum გამოისცა.

შემდეგ მე-18 საუკუნის დასაწყისსა და პირველ ნახევარში ქართული ანბანის წიგნები იბეჭდებოდა სტავროპოლსა, მოსკოვსა და თბილისში. ცნობილია რომ ამ დიდ ტირაჟულ საქმეს კიბისუფლები არც შემდგომში მოკლებია და შეცხრამეტე საუკუნეში, ი. გოგებაშვილის „ქართული ანბანის“ გამოცემამდე, პლ. იოსელიანის, ივ. კერესელიძის, დ. ფურცელაძის და სხვათა მიერ შედგენილი თხუ მტეი სახელწოდების „ანბანი“ გამოიცა, მაგრამ ენობრივი და დიდაქტიური ნაკლის გამო ვერც ერთმა მათგანმა დროით გამოცემის ვერ გაუძლო. არ, როგორ შეიძლებოდა ასეთი „გამძლეობა“ გამოეჩინა, მაგალითად, პლ. იოსელიანის არქაისტულ „ანბანს ქართულს“, რომელშიაც ტუტური და მხედრული ერთი მეორეში იყო არეული, ხოლო ხალხის სასაუბრო ენას უფსკრულით დამორბული ავტორის მეტყველება ბავშვისათვის მიუწვდომელს ხდიდა „ანბანი“ შემდეგ საკითხავ“ მასალას? და, არა მარტო პლ. იოსელიანის, არამედ თითქმის ყველა დანარჩენ ავტორთა იმდროინდელი „ანბანი“ იყო მეტ-ნაკლებად შუაგობილი არქაიზმის იმ სენით, რომელსაც გამანადგურებლად შეებძოდა იაკობ გოგებაშვილი, ახალ მოთხოვნათა შესაბამისად შექმნილი ახალი „ქართული ანბანის“ ეს პირველი დღოსტატი.

ილიას და აკაკისთან ერთად ახალი სალიტერატურო ქართულის დამკვიდრებელი იყო იაკობ გოგებაშვილი. ამიტომ ამტკიცებდა იგი სიტყვით და საქმით, რომ მწერლობაშიაც ის ენა უნდა იხმარებოდეს, რომელზედაც ხალხი მეტყველებს.

დიდმა ქართველმა პედაგოგმა და მწერალმა იმ მოთხოვნის განხორციელების პირველი ცდა შეახდინა „ქართულ ანბანში“, რომლის გამოცემას ვახუთი „დროება“ აღტაცებით მიესალმებოდა უშუალოდ ენის ხალხური სიმარტივისა და ბავშვებისათვის მისი მისაწვდომობის გამო.

ენის სიმარტივესთან ერთად „დროება“ გულწრფელად მიესალმებოდა ი. გოგებაშვილის მიერ თავის სახელმძღვანელოში პირველად გამოცემულს ბავშვთა-ანალიზური მეთოდისა, რომელიც ანბანთმწერთების მეთოდთან შედარებით ასე აადვილებდა ბავშვების მიერ წერაკითხვის შეგნებულად შეთვისებას და რომლის დახმარებით „მოსწავლე“ იარაღობდა კავშირის ბუნებასა, ცხოვრებასა და სწავლას შუა. ერთი მხარე ჰქონდა კიდევ მისასაღმებელი ამ წიგნს, რაც ავტორის შინაშენით იმაში მდგომარეობდა, რომ „ანბანი“ ყმაწვილს აჩვენებდნენ შრომას“. ყველა იმ ახალ თვისებათა გამო წარმოადგენდა ეს სახელმძღვანელო მნიშვნელოვან მოვლენას არა

მარტო პედაგოგიური, არამედ იდეოლოგიური-დოგმატიკური თვალსაზრისითაც.

ი. გოგებაშვილი თავისი დროის მძინინავე ენათმეცნიერი და სოციოლოგიური-ზრუნვის დამკვირვებელი იყო არა მარტო პედაგოგიური და მხატვრული შემოქმედებაში, არამედ თეორიულ პედაგოგიურ მოღვაწეობაშიაც. ამის პირველს, თუმცა შედარებით არა სრულ საბუთს წარმოადგენს იგივე „ქართული ანბანი“, რომელიც, ცხადია, ზოგიერთი ხარვეზისაგან თავისუფალი არ იყო და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო იმ დროს. ამიტომ, შესაძლებელია შევთქვათ არც იგი ი. გოგებაშვილი, როდესაც დიდი რუსეთის მოძღვრების და კერძოდ, მისი მარად უქმნის „ვიშნის“ რეპრინსიციებით ამტკიცებდა „ანბანის“ წინასიტყვაობაში, რომ იგი მიზნად ისახავდა გაბედულად შეეყვანა ყმაწვილი „მოსთვის უფრო სასამოვნო“ ბუნების წიაღში, რადგან „ზნეობითი, ისტორიული და სხვა საგნები ყმაწვილის გონებას ჯერ სულ არ ეხებოდა“, მაგრამ არავითარი გადაწყვეტი მნიშვნელობა. წიგნის ავტორიანობის შესაფასებლად ამას არ ჰქონდა. მათგარი ის იყო, რომ ეს სახელმძღვანელო უადვილებდა ბავშვს ქართული ანბანის შესწავლას, და ძირითად აღმზრდელთათვის ამოცანის სჭრიდა იმ პროგრესული მსოფლმხედველობის შესაბამისად, რომელსაც თვით მისი ავტორი იზიარებდა.

„ანბანის“ შემდგომ „პირველი საკითხავი წიგნის“ პირველი ფურცლების გაეცნობისთანავე შეათხველი რწმუნდება, რომ ი. გოგებაშვილი არა მარტო შესანიშნავი პედაგოგი, არამედ ღრმად განათლებული ბუნებისმეტყველი, რომელიც დიდი მეცნიერული სიზუსტითა და ადვილ გასაგებად აწვილიდა მოზარდ თაობას კუქმარიტად მეცნიერულ ცოდნას ცხოველთა და მცენარეების, ბუნების მოვლენათა კანონების შესახებ და ამ მისალიც შეეუბნებოდა თანდათანობით და რიტატურად ანთავისუფლებდა მის გონებას იმ რელიგიური ცრურწმენებისაგან, რომლებიც ოჯახურ ან სხვა ვარჯის შემქმნელი ადრე დაუნერგა ბავშვში. სრულიად მარტივი სასწავლო მასალითა და ხერხით არუყვდა ი. გოგებაშვილი მოზარდის ცნობიერებაში შეპარულ თეოლოგიურ, თელეოლოგიურ, რელიგიურ-გეოცენტრისტულ წარმოდგენას სამყაროზე და ამრიგად მის სულში შეუმჩნეველად აწვიოებდა იმ პირველ უკმს სარწმუნოებრივი დოგმატების სისწორისადმი, რომელშიც შემდგომში თანდათანობით უნდა მიეყვანა იგი შეგნებულ ათეიზმამდე.

ასეთი იყო ი. გოგებაშვილის პირველი „ქართული ანბანი“, რომელიც ჩვენს ნორმ თაობაში აღვივებდა საყვარელს „მადლი“ იგებულების მშობლიური ენისადმი და აზიარებდა მას მეცნიერული ზრდის იმ მძინინავე მონამორებებს, რომელთა შეუმჩნეველი დახმარებით უნდა აღმოცენდა მოზარდის სიყვარული და მისწრაფება იდამიანისათვის ეგზომი აუცილებელი შინაგანი თავისუფლებისადმი.

შეა საუკუნეების წყევლიადითა და ასეცებშით გამოშრჩავალი ადამიანის ზნეობრივი განთავისუფლების, მის სულიერ და ხორციელ ძალითა ყოველმხრავ და სრულად განვითარების მქადაგებელი იყო აღორძინების დიადი ხანა, მისი უცვლელი ტიტანების უცვლადი შემოქმედებით.

უნივერსალისმის დიადი სულით იყო გაკლენთილი ეს ეპოქა, რომელშიც წარმოშვა ადგივტური მოძღვრება ბავშვის პიროვნებასა და აღზრდაზე. „ყველაფერი ბავშვის, როგორც ადამიანის სრულყოფისათვის“ — ასეთი იყო ის ამოცანა, რომლის გადაჭრისაც ავალებდა დიდი ჰუმანიტის პედაგოგი, „მამა ყოველგვარ ჰუმანიზმისა“, ეიტორიონ და ფელტრა, ბუნების წიაღში გამართულ თავის სკოლას, „სიხარულის სასახლედ“ წოდებულს.

ცნობილია, რომ ჰუმანიტური პედაგოგიური აზრები არც ზვენი ქვეყნისათვის იყო უცხო თავის დროზე. შვეიც, იგი უფრო ადრე ჩაისახა და განვითარდა ჩვენში, ვიდრე ევროპაში. ამას ადასტურებენ პეტრიწონელი და რუსთაველი. მათი შიდალი ჰუმანიზმის გავლენის ვარკვეული ბეჭედი აზის საბა ორბელიანისა და დავით გურამიშვილის პედაგოგიურ კონცეფციებს, რომლებშიც ახალი ეპოქის შესაბამისი ახალი შინაარსით ჰპოვეს გამოძახილი მეტწიამეტე საუკუნის დიდ ქართველ კლასიკოსთა შემოქმედებაში, ამ დიდი ჰუმანიზმისა და მისგან განუშორებელი ღრმა პატივისცემის გამო ბავშვის პიროვნებისადმი, წერდა ილია: — „ჩვენ რომ ეგრე დავიწყებით და უკან დაუხველად ვიხოვრობთ დედა-ენისათვის სრულს და დაუბრკოლებელს გზას სასწავლებელში — ეგ მარტო დედა-ენის სიყვარულით არ მოგვიდის. ვიხოვრობთ და ენატრობთ იმტომაც, რომ უდედაუნოდ გონების გახსნის სახსარი კი არ არის, გონების დაჩავერისა, გონების დაბნევისა, დათრგუნვისა, გათახსირებისა“...

ბავშვის პიროვნებისადმი დამოკიდებულე-ბაში ილიას პოზიციისა იყო ი. გოგებაშვილი. იგი თავისი იდეური წინამძღოლის მსგავსად, შობილიერ ენას წარმოგვიდგენდა ერთერთ საშუალებად ხალხის სამსახურისა და ბავშვის პიროვნების პოტენციურ სულიერი ძალითა გამოვლინების, მათი გაფურჩქნის ერთერთ მთავარ პირობად და ამის შესაბამისად შენიშნავდა:

„...სკოლამ უნდა გაუხსნას ბავშვს გონება, გაუნაოლოს, შესძინოს კუთხისა და ზნეობის ამა-მალელებელი და ხალხში კეთილდღეობის მომფენი ცოდნა, ამ განზრახვის შესრულება შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ სწავლა დედა-ენაზედ იქნება“.

ამ ზოგადჰუმანიტური მოსაზრების გასაშართლებლად წერდა ი. გოგებაშვილი, რომ შობილიერი ენის ნიადაგს მოწვევითი და „უცუღმართი

გზით აღზრდილი ბავშვი ვერასდროს ვერ ავი-იმ გონების სიმალეუმდის, რომელიც შეუფერ-ბა მის ბუნების ნიჭსა. ვერ მოეწყება ვერ ეტირ-სება ევროპის სიღრმეს აზრისა და გრძნობი-სას, მეტნაკლებობით გამოვა ნევერ-ნევერა, ქა-რადეშეტა პირი, უხასიათო ადამიანი და ამის ნახვერისაც ვერ ვაყეთებს თავის სიყოცხლეში, რის გაყეთების ნიჭიც მისთვის ბუნებას მიუღია. ამით იყო გამოწყვეტილი, რომ ი. გოგებაშვილი არა თუ გრძნობით თავს ევლებოდა ახალთა-ობას, არამედ ქვეშაობით შობილიერი გულშემატ-კიერობით, პასუხისმგებლობითა და მოუხვეწ-რობით შრომობდა მისთვის საჭირო სულიერი საზრდოს მისაწოდებლად.

„ქართული ანბანი“ გამოსვლიდან თერთმეტი წლის მანძილზე იღწეოდა დღედაღამ ი. გოგებაშვილი, რომ ქართველი ახალგაზრდობისათვის ახალი, წინანდელთან შედარებით უფრო სრულყოფილი საანბანი და საკითხავი წიგნი მიეძღვნა.

1876 წელს გამოვიდა პირველი უცვლადი „დედა-ენა“, რომლის ყდას დღესაც ეს სწორე-პოვარი სახელწოდება ამშველებს. ჩვენი ხალხის ათეულმა თაობებმა ისწავლეს ამ პატარა წიგ-ნით ქართული ანბანი; მისი საშუალებით გააკ-ფეს მათ გზა ერის ამოუწურავი სულიერი სა-განძურებისაკენ.

ამ წიგნის პირველი მომხიბლავი სიტყვა, რომელსაც უნდა აეხადა პირველი უარად ბავშვი-სათვის საიდუმლოებით მოცულ ცოდნის სამე-ყროსათვის — იყო პატარა „ია“. ქვეშაობითე-ბასავით მარტივია იგი, მაგრამ ვინ იცის, რა-მდენი დრო და ფიქრი მოანდომა ი. გოგებაშვილ-მა ამ პირველი სიტყვის ძებნას, რომელიც ასე ადვილგამოსათქმელი, ადვილსამახსოვრებელი, ემოციური და ესთეტიკურად დამატკობილი უნდა ყოფილიყო ბავშვისათვის? ამასთან, ვინ იცის და ვინ აღწერს, თუ რა შემოქმედებითი სიხარულით აღივსებოდა აღბად „დედა-ენის“ მა-მა როდესაც ოკროსმეგნელებით მიიგრო მან პირველ და მთავარ მარცვალს, ორი ზმოვანისა-გან შედგენილ იას, რომლის მსგავსი სიტყვა, გახაფხულის პირველი ყვავილის გამოშატეული, არც არსებობს ქვეყანაზე სხვა, რადგან ერთთა ქართველი ხალხი და ერთთა მისი ენა, ამ სიტყვის შობილი.

საოცარიო, რომ ამ უადოქარ სიტყვაში ასოთა უბრალო გადაადგილება კი წარმოშობს ახალ სიტყვას „აი“-ს, რომლის შერწყმა „აი“-სთან ქმნის აზრიან წინადადებას — „აი ია“.

უსაზღვროთა განცდითა ის ნაირფერობა, რომელსაც ლერჯთავლება „იის“ წაითხვა იწვევს ბავშვში, „იისა“, რომელსაც პოეტი გოგებაშვილი აღბად ერთგვარი სიმბოლური მნიშვნელობითა ხმარობდა თავის „დედა-ენაში“. ია ბუნების გახაფხულის პირველი ყვავილია, ამ გახაფხუ-ლის მოსვლის მარწყებელი და ბავშვიც ხომ პირველი ყვავილია ადამიანის ცხოვრების გა-

ზახტლისა, რომელიც ისევე მარადიულაა კაცობრიობისათვის, როგორც ია ბუნებისათვის.

სიყოცბლისა და სილამაზის გამარჯვების დიდი აზრია მწერლის მიერ ჩაქსოვილი ამ ბაქანინა სიტყვაში. აგი გაგაჩნობინებს ჩვენი იმ დიდ ოპტიმიზმს, რომელიც უეჭვო განწირულების ემასაც არ კვდებოდა ჩვენი ხალხისა და მის ისეთ წინამძღოლა გულში, როგორც ი. გოგებაშვილი იყო.

„ქართულ ანბანთან“ შედარებით უფრო ახალი და უჩველესი მეთოდით იყო შედგენილი „დედაენა“. ამ მეთოდს ი. გოგებაშვილი ანალიტიკურ-სინთეზურს უწოდებდა და წიგნის წინასიტყვაობაში ჩამოთვლიდა მის იმ უპიარატესობებს, რომლებიც მიზნის უფრო ადვილად და სრულად მიღწევას უზრუნველყოფდნენ.

ერთი მთავარი ღირსებათაგანი „დედა-ენისა“ იმ „ოკროს წესის“ გამოყენებაში მდგომარეობდა, რომელსაც პედაგოგიკაში თვალსაჩინოება უწოდებდა. ესეუბნებოდა მისი ბავშვისათვის ერთგვარად მოსაწყენი იყო „ქართული ანბანი“. სურათებიანი და წამახალისებელი იყო „დედა-ენა“, რომლის მასალას თვალსაჩინოდ წარმოადგენილს, ერთნაირის ძალით ეუფლებოდა ბავშვის გონებაც და გრამატიკა.

ი. გოგებაშვილმა, როგორც ღრმად განათლებულმა მესაიდუმლემ ბავშვის სულისა, კარგად იცოდა ზღაპრის ძალა ნორჩი თაობის შემოქმედებითი ფანტაზიის გაშლისა და ზნეობრივი წრთობის საქმეში და ამიტომ შეიტანა იგი შედარებით ასე უჩველ „დედაენაში“. როგორც გოგებაშვილი წერდა თავისი წიგნის წინასიტყვაობაში „პირველი ადგილი მასში (ე. ი. „დედაენაში“ ვ. ზ.) უქიავეთ ზღაპრებსა. იგიანი არიან ან ხალხური ჩვენგანვე შეკრებილნი, შეუცვლელნი, ან ცელილებით შეტანილნი წიგნში, ან ეუთვინიან წარსულსა სიუჟეტის ჩვენ შევალს საბა ორბელიანს და ამორბეულნი არიან მისი ოხზელებიდან „სიბრძნე სიკრუვის წიგნიდან“ ან კიდევ რუსულიდან არიან ვადმოღებულნი და გადმოკეთებულნი“.

ზემორბე-ალმზრდობითი დანიშნულებისა იყენენ „დედა-ენაში“ მოთავსებული იგავ-არაკეობი, რომლებიც თვით გოგებაშვილს ცნობით ან ეზოპესა და კრილოვისაგან ნასესხები ან ხალხური. ამასთანავე, „ქართული ანბანისაგან“ განსხვავებით, „დედა-ენაში“ მდიდრადაა წარმოდგენილი ლექსები, რომელთა უმრავლესობა აგრეთვე ხალხური წარმოშობისაა.

ჩვენ აქ არ შევუდგებით გარკვევას ერთხელ და საბოლოოდ გარკვეული კეშმარტებისა იმის შესახებ, თუ რა დღეფასებელი სამახური გაუქნია ი. გოგებაშვილის სახელმწიფანერგებმა, კერძოდ კი „დედა-ენამ“, ახალსალტერატურო ქართულის დამკვიდრებას, მის გამდიდრება-გაფართოებას, ჩვენი ენის უდიდესი ლექსიკური სიმდიდრის გამოვლინებას, მოზარდი თაობის მიერ მის დღეფლებას და სხვ.

ჩვენ მოკლედ შევიხრებდით „დედა-ენის“ სხვა მხარეზე, მის სხვა ღირსებებზე, რომლებიც ორგანულად დაკავშირებულია სხენებულ სანხელს მძღვანელს ერთ მთავარ დანიშნულებასთან: შეიყვაროს ბავშვს ქართული ენა და გაუადგილოს მას ამ ენის შესწავლა.

წიგნის ამ „სხვა მხარის“ ნათელყოფა მათხვრე წინასწარ გარკვევას ი. გოგებაშვილს, როგორც მესამოციანელს დამოკიდებულებისა ცოდნისადმი, განათლებისადმი.

ცნობილია, რამ მესამოციანელთა და მათ შორის ი. გოგებაშვილის აზრით, ცოდნის შეძენა, განათლება, სრულად არ ნიშნავს მარტო წერაკობის დათვლებას; მისი დანიშნულება არც იმამა, რომ ადამიანი მარტო ბუნებასთან საბრძოლველად მოამზადოს. „ცოდნამ — წერდა ი. გოგებაშვილი — ადამიანი უნდა მოამზადოს ერთის მხრით ბუნებასთან ბრძოლისათვის, მეორე მხრით სოციალურ სანატრელ ცელილებებისათვის“. ი. გოგებაშვილს, ისე როგორც ყოველ ჭარბველ მესამოციანელს, ამ „სანატრელ სოციალურ ცელილებების“ გარეშე ვერც წარმოედგონა ხალხის ნამდვილი ერთეული თავისუფლება და ამის გამო წერდა კატეგორიულად: „ღიად, კარგი რამ გახლავთ ერთეულის პრინციპის დამყარება ყოველი სფეროში, მაგრამ მარტო ეს არ არის საკმარისი ქვეყნის დაყენებისათვის წარმატებისა და ბედნიერების გაზაზედ. თუ მომეტებულად არა, იმდენადვე მაინც საჭიროა ზრუნვა სოციალურს ცელიებაზედ, ხალხის ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზედ“.

ამ პრინციპიდან გამომდინარეობდა ი. გოგებაშვილის შეურთებელი, უკომპრომისო ბრძოლა არისტოკრატების ბატონობის დამშობისა და დემოკრატიის გამარჯვებისათვის. მწერლის სიძულვილი არისტოკრატის მიმართ იმდენად ღრმა და მამაფრა იყო, რომ წინაშეობრივი უთანასწორობის ფაქტს იგი პოულობდა ქართული ანბანის ძველ მომზებულობაშიც კი. „უთანასწორობა ხელის საფუძველს — წერდა ი. გოგებაშვილი — ჩვენი ესოტერიკაში ვერ ვაპოვებთ, იგი ჩვენ უნდა მოვჭებნით უწინდებურს საზოგადოებრივს უთანასწორობაში. დიად, როგორც ძველ ქართველობაში არსებობდა არისტოკრატული უთანასწორობა, ისეთივე უთანასწორობა დამყარეს მათ ასოებს შორის. ჩვენი ასოებში იყვენთ თავადნი: რ, ს, ხ; ანაურნი: წ, შ, პ; გუნხნი: მ, ძ, ნ და სხვანი. ღვთის მადლით, ამჟამად არისტოკრატის მზე ჩადის, დემოკრატიული თანასწორობის სინათლე ვეფენება კაცობრიობას და არავითარი დამმარტოლებელი მიზეზი არ არის თანაბარის ხელის შემოღებისათვის“.

ამ პრინციპები, უსაქმო, ლეარსამ თათქარისებური არისტოკრატის გროტესკულ სურათს წარმოვიდგენს „დედა-ენაში“ დაბეჭდილი ორპუკარიანი მოთხრობა „ბეჯიითი ბატონი“. რომლის შინაარსისა ამ ბატონის მმრძანებლობითი მიმართვა ხელქვეითებისადმი: „გამხადეთ“

დამაწივინეთ, დამახურეთ, ბირჯგარი ვადამწი-
რეთ, გადამახურნეთ, დამინებით კი მე დავიძი-
ნებოა”.

ეს მოთხრობა ბუნებრივად იწყვედა ბავშვებში
არსობდა და ზიზღს ზარმაცი ბატონებისადმი და
ამით სრულად აღწევდა თავის ზნეობრივ-
მზრდელობათი დანიშნულებას.

ძალმომტობის საზოგადოებაზე, ძლიერის მიერ
სუსტის დაბეჩავენებასა და დამრიყვენებაზე მოუ-
თხრობდა ბავშვებს საქართველოში ფართოდ
ცნობილი „ჩიტი და მეღია“ და თვით გოგებაშვი-
ლის მიერ ვაზიდან გადმოქართულებული „ლო-
ში, ვირი და მელა“.

მაგრამ ძლიერთა ეს თავისუფლება დაუსჯე-
ლი არ უნდა ჩინებოდეს, მისი დათრგუნვისა-
თვის ერთად იბრძოდეს ხალხი შეთანხმებულად
და უნთიანი ძალით, ასეთია ი. გოგებაშვილის
მიერ „დედა-ენის“ უფრო გვიანდელ გამოცემე-
ში შეტანილი „უღიფთო ბატონის შორჯულუბა“,
რომელშიაც ქიანჭველები იმარჯვებენ თვით
პალოზზედაც კი.

თავისუფალი, ხალხის კეთილდღეობისადმი
პაპართული შრომის დიდი აპოლოგეტები იყვნენ
ქართველი მესამოციანელები, ილია ქავჭავაძის
მეთაურობით. მის ქადაგებდა ი. გოგებაშვილიც
თავის პუბლიცისტურ წერილებსა თუ სახელ-
მძღვანელოებში. განა შრომის საზოგადოებრივ
დანიშნულებასა და მნიშვნელობაზე. მის გამაყე-
თილშობილებელ ძალაზე არ შეტყვევებს „დედა-
ენაში“ შეტანილი ისეთი მოთხრობა, როგორა-
ცაა „ორი სახნისი“, ან „უიანჭველა და ფუტკა-
რი“? ამ თემისადმი მიძღვნილი ნოველისებუ-
რი „ბერაკიანი“ და „მეწიანი“, რომელშიაც ემაწ-
ვილის მიმართებაზე ბერაკისადმი: „ბიძია
რას ეწეოდები, შენ ხომ მაგის ნაყოფს ვეღარ
შოუსწრებ? — მოხუცი უპასუხებს: „უღუტყარიც
კი მარტო თავისთვის არ შრომობს“.

ადამიანი ყალიბდება და ვითარდება შრომით
საქმიანობაში. სწავლაც ამგვარი საქმიანობის
ერთ-ერთი სახეა და ამიტომ აქვს „დედა-ენაში“
დათმობილი ესოდენ დიდი ადგილი ლექსებს,
მოთხრობებსა და ანდაზებს სწავლის საქართვე-
ბაზე, მისი წარმატებისთვის აუცილებელ ზე-
ჯითობაზე და სხვ. ეს არჩია გამოთქმული „დე-
და-ენაში“ შესულ ლექსში „მყვარე გოგონა-
ნების სიმღერა“, რომლის ორი უკანასკნელი
სტროფები ასე იკითხება:

„...ვინც რომ შრომაში, სწავლაში
ზეჯლითა და კარგია,
იგი ვველსათან ყოველთვის
ამზანაგადაც კარგია.
კეთილი საქმე ყოველთვის
შევ სიღარიბის მტერია:
ვინც წმინდა საქმეს ჯანს ახმარს,
ყველა მის მადლიერია“.

თავისი მოწინავე მსოფლმხედველობის შესაბა-
მისად, ი. გოგებაშვილი ყოველთვის უღიღეს

ურთადლებით გვიდებოდა ბავშვში სიკეთე-
რი ინსტინქტების გაძლიერების ამოცანას. ამ
საქმეს ემსახურებოდა ი. გოგებაშვილის სახელ-
მძღვანელოებში და კერძოდ „დედა-ენაში“ მო-
თახსნული ის მრავალი მოთხრობა, ლექსი და
ანდაზა, რომლებიც ადამიანთა ურთიერთდაზი-
არების, შეგობობისა და ამზანაგობის მაღალ
აზრს ქადაგებდა პირდაპირ ან ალგორითულად
ამის შესანიშნავი ილუსტრაციაა „რწყილი და
ქიანჭველა“ ან მოთხრობა „ერთობის ძალა“, რო-
მელშიაც ერთი აზრითა და გრძნობით შეკრული
კოლექტივის უძლეველობაზეა საუბარი.

ი. გოგებაშვილის შემოქმედების შუაგულში
დგას ზნეობრივი აღზრდის საკითხები, რადგან,
თვით დიდი პედაგოგის სიტყვით, „პატიოსანის,
კეთილშობილის გრძნობების აღზრდა მზარდი
თაობის გულში კიდევ უფრო საქირთა და ძვირ-
ფასია, ვიდრე გონების გაზიდვარება სხვადასხვა
კოდნით“. ამ სფეროს მიეკუთვნება ახალთაობის
პატრიოტული და ინტერნაციონალური აღზრდაც.
რომელსაც ჩვენი ქვეყნის იმდროინდელი საზო-
გადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების გამო დიდი
ადგილი ჰქონდა დათმობილი „დედა-ენაში“.

ი. გოგებაშვილი, როგორც მესამოციანელი,
ახალთაობის აღზრდისა და განათლების ამოცა-
ნას არასოდეს არ ამორებდა პოლიტიკას. მას
სწამდა, რომ „ყოველთვის, რაც ქვეშაობილად
პედაგოგიკურია, ამ შეიძლება არ იყოს ქვეშა-
ობილად პოლიტიკური“. ამიტომ, პატრიოტულსა
და ინტერნაციონალურ აღზრდას, როგორც
ახალთაობის ზნეობრივი აღზრდის ერთ-ერთ
მზარეს, იგი განიზილავდა ჩვენი ქვეყნის იმ
ეროვნულ და სიკეთელ განმთავისუფლებელ
მოძრაობასთან მჭიდრო კავშირში, რომლის ერთ-
ერთი ზეღმძღვანელი გასული საუკუნის მეორე
ნახევარში თვით ი. გოგებაშვილი იყო.

პატრიოტის აღზრდა მიაჩნდა ი. გოგებაშვილს
სწავლა-განათლების ერთ-ერთ ძირითად დანიშ-
ნულებად, მაგრამ ვის უწოდებდა იგი პატრიოტს?
„პატრიოტი ჰქვანდა მას — ამბობდა ი. გოგება-
შვილი — ვისაც სიცოცხლის უმთავრეს საგანად
გაუხდია შრომობიერის ქვეყნის ბედნიერება,
ვინც თავგამოდებულად და შეუპოვრად ებრძვის
დაუღალავად ყოველს დაბრკოლებას, რომელიც
მის სამშობლო ქვეყანას წარმატების გზაზე
გადალობებია, ვისაც მოვლად დაკარგულად მიაჩ-
ნია ყოველი წამი, არ მხოლოდ არ მოუხმარნია მ-
შელის ზრუნვისათვის, ვისაც ვედაგვის გულ მ-
შელის ტანჯვითა, უხარის მისი ღზენითა, ვინც
ბედნიერია მისი ბედნიერებით, უზედურობა
მის უზედურებით, და ვინც მზად არის დიმილით
შესწიროს მას თავისი სიცოცხლე“.

ი. გოგებაშვილის მიერ ამგვარად დახასიათე-
ბული პატრიოტი ახალი, მოწინავე საქართველო-
სათვის მებრძოლი ის ადამიანი, რომელსაც
უკუდავი პედაგოგის სიტყვით „ძველებურის სა-
ქართველოს აღდგენა, მჩვიდმეტე და მეთვრ-

მეტე საუკუნის დაწყობილებათა რესტავრაცია, ხიზმარად არ ეჩვენება.

ი. გოგებაშვილის მტკიცებით, ნამდვილ პატრონებს, „ახალი ტიპის ქართველებს“, რომლებიც თავისი ქვეყნის საუკეთესო შერმისისათვის იბრძოდნენ, „სურდათ არა მკედლის აღდგენა, არამედ ცოცხლის გამოყვანა უბოძოდან. ისინი ჩატრობდნენ იმსვე, რასაც მოისურვებდნენ, წყენს ქვეყანაში რომ ემოქმედნათ, რუსეთის უნივერსიტენი შოდასაყდეთენი (ზაბანდიკები): ბე-ლინსკი, დობროლუბოვი, ავტორები რომანისა „ვის სტყუის?“ (ა. ვერცენი — ვ. ზ.) და „რა ვაკეთოთ?“ (ნ. ჩენინშვიესკი — ვ. ზ.) და სხვანი“.

ამ ციტატიდან ნათელია, რომ „ახალი ტიპის ქართველის“ პატრონაჲში ი. გოგებაშვილის აზრით გამსჭვალული უნდა ყოფილიყო სოციალური სამართლიანობის მალაი იდეით, „შეოთხე წოდების“ ინტერესების დაცვის პრინციპით, რადგან მისი რწმენით „ჩვენი ქვეყნის ბედი და უბედობა დამოკიდებულა ამ წოდების აღორძინებაზედ, ხალხის წარმატებაზედ“.

ი. გოგებაშვილი შერჩევილები მტერი იყო კოსმოპოლიტაზმის და შოვინიზმისა. ამიტომ ამბობდა იგი, რომ მამულის ჭეშმარიტ სიყვარულში არ უნდა ერთოს „ვისიმე სიძულელი, ვისიმე დათრგუნვის სურვილი, ვისიმე გაუბედურების წადლი“.

ახალთაბაში ამ მაღალი აზრის დანერგვის ესაბურებადა „დედა-ენის“ ის ნაწილი, რომელშიაც საქართველოზე, მის ბუნებაზე, ხალხსა და ისტორიულ წარსულზეა საუბარი.

„დედა-ენის“ ბირველ გამოცემაში საქართველოს თემაზე მასალები შედარებით სუსტადაა წარმოდგენილი და შემოფარგლულია ერთი პატრიოტ მოთხოვით თილისსზე, ლექსით „ქართველები“ და ორი სასაუბროთა, რომლებშიაც საქართველოს ნაწილებზე, მის მდინარეებსა და ქილიჭებზეა ლაპარაკი.

გაცილებით მეტი სისრულითაა იგივე თემა გაშუქებული „დედა-ენის“ შემდგომ გამოცემაში, როდესაც იგი 1906 წელს ავტორმა ორ ნაწილად გაყო. აქ, განყოფილება „საქართველო“ იწყება „ჩვენი სოფლის“ აღწერით, რომელიც მარტო მის გეოგრაფიის კი არ მოიცავს, არამედ ბაჲშეს ნათლად დანახებებს იმ ღუბუბორ ცხოვრებას, რომელიც გლეხების ზევირი იყო ძველად. ამიტომ, ამ მოთაბობაში, რომელიც დიდი პედაგოგის შრომლიური ვაიანიისაღმე ამის მიძღვნილი, მავრამ სინამდვილეში რეკოლუციამდელი ქართული სოფლის ტიპიურ სურათს ავთაწერს, ი. გოგებაშვილი ამბობს: „სახანგ-საოფის მიწაც ნაკლებად აქვთ (ვარიაანებს — ვ. ზ.) და ისიც საღლო. ამის ვაჟო ღარიბინი არიან და ველი ბევრი მარათებ სხვადასხვა ფულიანი მოქალაქეებისა“ (ე. ი. ვაჟარ-შევაბშე-ებისა — ვ. ზ.). ჭეშმარიტი შესამოცინაელის ზნეობრივი პორტრეტი ისახება ჩვენს წინაშე,

როდესაც ი. გოგებაშვილი ამ პატარა აღწერაში გვამცნობს, რომ მან ეს სოფელი შეიყვარა უმთავრესად იმის გამო, რომ „იქ შეიფთისენ, და შეიფთავარ შრომელი ხალხი“.

თილისის, საქართველოსა და მისი ნაწილების მოკლე აღწერაში მოცემული „ჩვენი სოფლის“ მომდევნო მასალაში.

ვარშე და შინაური დეზორგანიზატორების აღავშვისა და ქართველი შრომელი ხალხის ურღვევად შეშვიდროების დიდ ამოცანას ემსახურებოდა ეროვნული შეგნების განმტკიცებისათვის გამწლილი ის იდეური-მორალური სიბრძოლა, რომელიც გასულ საუკუნეში ქვეყნის მოწინავე ძალები ეწეოდნენ საქართველოში, ილია ჭავჭავაძის შეთაურბობით. ამ ბრძოლის ერთი მესვეურთაგანი იყო ი. გოგებაშვილი, რომელსაც ზემოდასახულებული მიზნის შესახებ სად შეურჩევი და ერთად მოუყარა თავი სამი ლექსისათვის და „ამიერ-იმიერ ქართველთა სიბრძოლის“ სახელწოდებით მოუთავსებია იგი „დედა-ენის“ ერთ გვერდზე. ამ ლექსებიდან ორი („მამულის სიყვარული“ და „თავდადებულება მამულისათვის“) ხალხურია, ხოლო მესამე „საყვარელი სამშობლო“, დეტლ შეერელის ის უკვდავი ქმნილებაა, რომლის ერთგვარად მარადილი თემა დღესაც იდელებს ქართული სამკითაო პოეზიის უნივერსალ წარმომადგენლებს.

„დედა-ენის“ ხსენებულ მეორე ნაწილში მოთავსებული აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ცალკეული პროვინციების აღწერანი. ყველა ამ კუბებს და იქ მცხოვრებ შრომელ ხალხს აქვს თავისი საკებარი ღირსებანი, რომელია ზუსტი დახასიათებისათვის არ დაუშურნია მწერალს თავისი ნაქი, ძალი და მხატვრული საღვებავები. ი. გოგებაშვილი სავსებით საბართლიანად უქმებს კახელებს ვენახებსა და ზერებს, გულუბე პერაღობას, ხასიათის სიღრჯესა და პირდაპირობას. არც ქართულთა და რაკველებისათვის იშურებს იგი ქების სიტყვებს, ხოლო იმერებს იმ უბრატესობას ანიჭებს, რომ იქ „სწავლას ძლიერ ეტანებთან და ბევრს სოფელში სკოლები აქვთ ვაპართული“. ამით ვერძის დამამწვენებლად ჰყავს წარმოდგენილი ი. გოგებაშვილს „ნიქიერი და გამბედავი“ მეგრელები, რომლებსაც, მისი გამოთქმით „საქართველო სხვა ქართველებზე თუ მეტად არა, ნაკლებად არ უყვართ“. აქვე იხსენიებს მწერალი სვანეთსა და სამურხაიანოს, რომელშიაც მას შეჲყავს აფხაზეთი მთლიანად, როგორც საქართველოს განუყოფელი ნაწილი. იგი აქვებს გერულელებს, რომლებსაც „უყვართ პირდაპირობა და სწულთ ბირმოთეობა“, ამასთან „განთქმულნი არიან სიმარჯეთა და გულაღობით“, ხოლო „განათლებლას ვატაცებთ მისდევენ“. ქართველების განუყოფელ მძებად იხასიათებს

ი. გოგებაშვილი აქარლებს, რომლებიც „ძლიერ გვიან გურულებს აგებულებით, შეხედულებით, ზნე-ჩვეულებითა და ლაპარაკის კილოთით“.

ჩვენ ზემოთ შევნიშნეთ, რომ ი. გოგებაშვილს პატრიოტად ის მიიჩნდა, „ვინც მზად არის დიდილით შესწიროს სამშობლოს თავისი სიცოცხლე“. სწორედ ასეთები იყვნენ ქვეყნისათვის „თავდადებული ქართველები“, რომელთა მამულისშვილობას აღწერს იგი ასე შთაბეჭდვად თავის „დედა-ენაში“. როგორც ნამდვილი დემოკრატი და ხალხის წინამძღოლი, ი. გოგებაშვილი ამ აღწერას იწყებს „თავდადებული გლეხებით“. ესენია ლეგენდარული „სამასი თავდადებული გლეხი“, რომლებსაც ხალხმა „სამასი არაგველი“ შეარქვა და უსაზღვროდ გულად „გლეხი ბისტაშვილი“. მათ მიუყვებიან სხვა წოდების იოთამ ზედღვინძე, ცხრა მძანი ხერხეულიძენი, საინთო ბარათაშვილი, ცოტნე დიდიანი და მღვდელი თედორე.

პატრიოტიზმისა და სოციალური სამართლიანობის ის იდეა, რომლითაც გამსჭვალულია ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები, გატარებულია „ქართული ფერის დედნების“ ზოგიერთ ტექსტშიაც და ნაწილობრივ „ქართულ ხალხურ სამღერებშიაც“. ეროვნულ ნიადაგზე სწორად დაყენებული სწავლა-განათლების საშუალებით ხალხის სულიერი ინტერესების უკეთ დაკმაყოფილების ამოცანას ემსახურებოდნენ აგრეთვე ი. გოგებაშვილის პოლემიკურა „წერილები დედა-ენის სწავლების შესახებ“.

ცნობილია, რომ ი. გოგებაშვილის ეს პატრიოტიზმი არასოდეს ცალმხრივი და უკიდურესი არ ყოფილა. ცნობილია, რომ დიდი მწერალი ანტირწაიონალიზმისა და ხალხთა მეგობრობის

იდეის დაუღალავი პროპაგანდისტი იყო ჩვენში. ამის შესაბამისად მოითხოვდა ი. გოგებაშვილი სხვა ხალხთა ენებისადმი პატივისცემით მოპყრობასა და მათ შესწავლას ქართველი ახალგაზრდობის მიერ. „მხოლოდ მტერს შეუძლიან ურჩიოს ქართველებს: შეაქციეთ ზურგი უცხო ენასა და დარჩით მარტო დედა-ენის ამარა... რაც შეეხება კერძოდ რუსულ ენას, ჩვენთვის, ქართველებისათვის, მის შრავალგვარი მნიშვნელობა აქვს... რუსული ენის შეთვისება არამც თუ არ ავნებს ქართულს ენას, არამედ ძლიერ დაეხმარება მის წარმატებასა და აყვავებას“ — წერდა ი. გოგებაშვილი.

„ბურჯი ეროვნებისა“ — ასე უწოდა ჩვენი ხალხის ენას, ი. გოგებაშვილმა. როგორც ვთქვით, ამ ენის შემდგომი გამდიდრებისა და განმტკიცების დიდ საქმეს ემსახურებოდნენ მოზარდი თაობის ცნობიერებაში მოწინავე საზოგადოებრივი აზრების დამწერგავი მისი სახელმძღვანელოები და კერძოდ „დედა-ენა“, რომელიც ჩვენს დროშიაც აწეღის საზრდოს ქვეყნის ნორს თაობასა და რომელშიც ქვეშაირტად უკვდავყო მისი შემქმნელი.

ლევ ტოლსტოი ცნობილ ნ. სტრაზოვს წერდა თავისი „ანბანის“ შესახებ: „დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემი „ანბანი“ სამარადისო ძეგლი დავიდგო“.

„დედა-ენაც“ სამარადისო ძეგლია დიდი ქართველი პედაგოგის და მწერლისა.

ხალხისათვის მიძღვნილი სიმღერები

1957 წლის 5 დეკემბერს დაბადებიდან 80 წელი შეუსრულდა ლატვიის სახალხო სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო მწერალს ანდრე უბიტს. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში უანგაროდ ემსახურა იგი თავის ხალხს.

ძნელა მოინახოს ისეთი სფერო ანათე ლიტერატურაში, არამედ ლატვიური კულტურის რომელიმე დარგში, სადაც არ იგრძნობოდეს კეთილმუშაველი გავლენა ამ დიდი მწერალ-მებრძოლისა. უბიტმა, მხენელ-მთესველის მსგავსად, მოიარა თავისი შობილური მიწა, მოამზადა იგი მოსახლავად და შემდეგ — უხვად მიმოიხილა კვლავ თავისი კეთილი. იგი დაუდგომლად სპობდა სარგებელს და ფანტავდა წავი უვავ-ვორნების საზარელ ვენდს. ამჟამად კი თმადათოვლილი მხენელ-მთესველი ამჟამად დვას დაპურებულ ყანაში. ტიტანურმა შრომამ თავისი ნაყოფი გამოიღო. ლატვიელი ხალხი აღიდგებს თავის გამოჩენილ შეილს, რომელმაც არაფერი არ დაიშურა თავისი ქვეყნის უკეთესი მერმისისათვის ბრძოლაში.

ილაპარაკო ანდრე უბიტის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე, ეს ნიშნავს — ილაპარაკო ამ საუკუნის, განსაკუთრებით 1905 — 1907 წლის რევოლუციის დროინდელი მთელი ლატვიური საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ. უბიტი უოველთვის იდგა სახალხო ბრძოლის მუდგულში, როგორც უშიშარი მებრძოლი, ძველის მგრეველი და ახალი ცხოვრების მშენებელი. ანდრე უბიტის ვარემე შეუძლებელია დანამდევილებით გამოვარკვეით ლატვიელი ხალხის არა მარტო ლიტერატურისა და კულტურის ისტორია, არამედ რევოლუციური ბრძოლის მთელი გზა ამ უკანასკნელი 50 წლის მანძილზე. თავი როგორც რაიონის ვარემე შეუძლებელია ვაკე-გით ისტორიული პროცესები, რომელთაც იდგილი ჰქონდათ ვასულ საუკუნის 90-იან წლებში, რუსეთის პირველი რევოლუციისა და შემდეგ — სტალინის რეჟიმის ხანაში. ლატვიელი ხალხის სულიერი ცხოვრების ეს ორი ვიჯანტი მხატვრული სიტუციისა და ნოვატორული რევოლუციური აზრის შეშველებით სიხალხორკულად არის დაკავშირებული თავისი ხალხის გულისთქმისათვის.

ლატვიელი ხალხის კლასობრივ ბრძოლაში არ არსებობდა არც ერთი ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელსაც არ შეეხებოდა უბიტი, გამოხატავდა რა ფართო მასების, განსაკუთრებით რევოლუციური პროლეტარატის, შეხედულებებსა და მისწრაფებებს.

ანდრე უბიტი დაიბადა უშიწაწყლო გლეხის ოჯახში; სათემო საწაფელბელის დამთავრების შემდეგ იგი დამოუკიდებლად მოეშადა მასწავლებლობისათვის. 1897 — 1908 წლებში მუშაობდა სახალხო მასწავლებლად, ამის შემდგომ მთელი თავისი ძალა და ენერჯია მან ლიტერატურულ-საზოგადოებრივ მოღვაწეობას მოახმარა.

ა. უბიტის პირველი მოთხრობა გამოქვეყნდა 1889 წელს. პირველხანად მწერალი იმყოფებოდა ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ, ამ გავლენებისაგან განთავისუფლებას ზელი შეუწყო 1905 — 1907 წ. რევოლუციამ, ამასთანავე მარქსის, ენგელსის, ლენინის, პლენინოვის ნაშრომების საფუძელიანდ შესწავლამ. 1907 წელს გამოქვეყნდა ა. უბიტის სატირული მოთხრობა „ბურჟუა“. ამ ატორი გესლიანად დასტინის და ამთარახებს ლატვიელ ბურჟუაზიის. ამ თხზულების გამოქვეყნების შემდეგ ა. უბიტი ხდება ლატვიური კლასიკური რეალისტის ფუძემდებელი.

1908 წ. რომანით „ახალი საწყისები“ მწერალი იწყებს ტრილოგიას „რობენიცი“, რომელიც შემდეგ ვადამარდა რომანების მთელ სერიამში. „რობენიცი“ — ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია საბჭოთა პერიოდის წინანდროინდელ ლატვიურ ლიტერატურაში. წიგნში დიდი რეალისტური ძალით გამოხატულია კლასობრივი დიდგრენციაცია ვასული საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის ლატვიელ გლეხობაში, ნათლად ნაჩვენები 1905—07 წლების რევოლუციისაგან მომავალი გზა და კლასობრივი ბრძოლის სურათები.

„ახალი საწყისების“ შემდეგ მწერალი თანდათან იქვეყნებს ახალ-ახალ რომანებს, ნოველების კრებულებს, პიესებს, ფელეტონებს. ამ ნაწარმოებებში ატორი ამხელს ლატვიური

ბურჟუაზიის შექმნაობას, მემანობას, რენეგატებსა და დეადენებს. ლატვიურ ლიტერატურაში უბიტი უველაზე მწვავე სატირიკო-ბად ითვლება. სწორედ ამით აიხსნება ბურჟუაზიის სიმძლედი მისდამი.

პირველი მსოფლიო ომის წინ, მუშათა მოძრაობის აღმავლობის წლებში ა. უბიტი უვე პროგრესული ლატვიური ლიტერატურის მეთაური. იგი ხელმძღვანელობს მთელ რიგ პერიოდულ გამოცემებს, რომელთა ირველივე შემოკრებილი იყვნენ დემოკრატიული და რევოლუციური ძალები. უბიტის ავტორიტეტი ყოველ უფრო გაიზარდა მის შემდეგ, რაც მან დაიწყო ნაყოფიერი მუშაობა ლიტერატურულ კრიტიკაში.

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ა. უბიტს ირწვევენ რიგის მუშათა საბჭოში. მწერალი აშკარად დადგა ბოლშევიკების მხარეზე. 1919 წელს, რადესაკ ლატვიაში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა, უბიტი მუშაობს განათლების სახალხო კომისარიატში და ხელმძღვანელობს ლატვიური ლიტერატურის საბჭოთა რედაქციებზე გადაყვანის საქმეს. ბურჟუაზია, რომელმაც დროებით ჩააგდო ხელში ძალაუფლება, მწერალს ციხეში ამწყვდევს.

ბურჟუაზიის ბატონობის ოცი წლის მანძილზე, 1920 წლამდე 1940 წლამდის, ანდრეი უბიტი, როგორც მწერალი და როგორც ბუბლიცისტი, განაგრძობს შეუპოვარ ბრძოლას რეაქციის წინააღმდეგ. ამ დროს გამოდის მისი ისეთი შესანიშნავი ნაწარმოებები, როგორცაა რომანი „ირდილოეთის ქარი“, „ციხარტუელის ხიდი“, „მომღიარის ფოთილი“, „საუკუნეთა მიჯნაზე“, ნოველების კრებულები — „მომწველი ცხოვრება“, „მოთხრობები მწყემსების შესახებ“, ტრაგედია „თან დარკი“, სატირული კომედია „მოკურავე სუხანა“, „თოლების გადარჩენა“, დიდტანაინი წიგნები ლატვიური და შოფლის ლიტერატურის ისტორიიდან. ერთობ მსოფლიოვდა მისი ნაწარმოებების თემატიკა, ნაწარმოებებისა, რომლებიც გამოხატავენ ლატვიური საზოგადოების სხვადასხვა ფენებისა და მსოფლიოს მრავალი ხალხის ცხოვრებას, სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებს, დაწყებული მონათმფლობელური რომიდან და დამთავრებულ თანამედროვე ამერიკის კაპიტალისტური საზოგადოებით.

ფაშისტურმა ვადარიალებამ ლატვიაში 1934 წელს მწერალს მოუსპო საშუალება აშკარად მიეღო მონაწილეობა საზოგადოებრივ-ლიტერატურულ ბრძოლებში. იგი იძულებული გახდა ა. ტოლსტოის „პეტრე პირველი“ თარგმანი ფსევდონიმით გამოეკვეყნებინა.

ლატვიის საბჭოთა ხელისუფლების აღდგენის შემდეგ (1940 წ.), ა. უბიტი ლატვიური საბჭოთა ლიტერატურის მეთაური ხდება. დიდი

სამამულო ომის დროს იგი ცხოვრობს კრიივის ოლქში, მთელ თავის ნიქსა და გამოცდილებას ახმარს ბრძოლას დამყარობა წინააღმდეგ. 1946 წელს რომინისათვის „მწვენი უბიტის მიენიჭა სტალინური პრემია. ამ ნაწარმოებში აღწერილია ლატვიელი ხალხის ცხოვრება და ბრძოლა გასული საუკუნის ბოლოს. რომინმა დიდი პოპულარობა მოიპოვა მთელ საბჭოთა კავშირში და მის გარეთაც. მთელ საბჭოთა ლიტერატურაში სოციალისტური რეალობის ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებად ითვლება ომის შემდეგ დაწერილი ისტორიული ეპოქა უბიტისა „ნათელი ღრუბლებში“, რომელიც ასახავს ლატვიელი პროლეტარიატის რევოლუციურ ბრძოლას გასული საუკუნის 90-იან წლებში.

შეხებდავად ჩანდამულობისა, ა. უბიტი აღსაესია შემოქმედებითი ენერჯითი. მისი ახალი შესანიშნავი შრომა „სოციალისტური რეალიზმის საკითხები ლიტერატურაში“ (გამოვიდა 1937 წლის ზაფხულში ლატვიურ ენაზე და მიენიჭა რესპუბლიკური პრემია) გამსჭვალულია რეალიზმის მაღალპრინციპულობისათვის ბრძოლის სულისკვეთებით.

დაუცხოებელი ენერჯითი მუშაობდა ანდრეი უბიტი ბელეტრისტიკის ყველა ეანრში. მის კალამს ეკუთვნის 18 ვრცელი, იღვერად და მხატვრულად მაღალ დონეზე მდგარი რომანი, ამსახველი თანამედროვეობისა და ისტორიული საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტუალური პრობლემებისა. უბიტის ნოველათა და მოთხრობათა კრებულების რიცხვი ათეული აღემატება. ეს ნაწარმოებები საუკეთესოა ლატვიურ ლიტერატურაში. ჩვენმა მწერალმა თავისი კალამი სცადა აგრეთვე დრამატურგიის ყველა ეანრში. მან ჯერ გამოაქვეყნა ვონებამახვილობით ისლავეს ერთომქმედებიანი კომედიები, ბოლოს დაწერა დიდი ტრაგედიაები. პოეზიის სფეროში უბიტმა მოკვდა ლირიკული მინიატურებიც. სატირული ფედერონებიც.

არანაკლები ნაყოფიერება გამოიჩინა ანდრეი უბიტმა ლიტერატურათმცოდნეობასა და კრიტიკაში. დღითიდღე ადგენებს რა თვალყურს ყოველივეს, რაც კი ხდება ლატვიურ ლიტერატურაში, ღრმად იყვლევის რა მსოფლიო, განსაკუთრებით რუსულ, ლიტერატურას, უბიტი წერს ირა მსოფლივ მოკლე ანოტაციებსა და რეცენზიებს, არამედ აქვეყნებს ფართო ლიტერატურულ-კრიტიკულ ნარკვევებს და ვრცელ შეცნიერულ გამოკვლევებს, რამდენიმე ტომის სახით წარმოგვიდგენს მსოფლიო ლიტერატურას. ამავე დროს, მწერალმა მაღალ საფეხურზე იყვანა ლატვიური პუბლიცისტიკა და მთარგმნელობითი ხელოვნება. მან ისტორიულ თარგმნა ლატვიურ ენაზე ვრბოეფოვის, ვოგოლის, ვორკის, ა. ტოლსტოის, შექსპირის, ლინეს.

შოუს, ფლობერის, მანის, ე. ვერანის და სხვა მრავალი დიდი მწერლის ნაწარმოებები.

ლატვიურ ენაზე გამოცემულია უპიტის ნაწერების 22 ტომი (თითოეული მათგანი შეიცავს 50 საავტორო თაბახს). მაგრამ მათში არაა მოთავსებული ყველა ნაწარმოები, რაც ეს მას დაუწერია თავისი ნაყოფიერი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე.

ანდრე უპიტის რეალიზში კარგად გვიჩვენებს, რა მისცეს ლატვიურ პრაგრესულ ლიტერატურას რუსულმა რეალისტრმა ლატვიურებმა და დასავლეთის რეალისტრმა ლიტერატურამ, ამავე დროს, რა შეუძლია მისცეს მსოფლიო კულტურას ლატვიურმა ლიტერატურამ. ჩეხოვი, გორკი, ა. ტოლსტოი, ბალზაკი და ფლობერი გაცუნებს ახდენდნენ დიდ ლატვიურ მწერალზე. მათგან უპიტი სწავლობდა თავისი ქვეყნის როგორც ყოფითი სცენების, ისე ისტორიული მოვლენების რეალისტრად ასახვას. მაგრამ იგი არა მხოლოდ სწავლობდა, თავადაც ეძიებდა გამოსახვის ახალ ხერხებს. რომანი „ნათელი დრუბლებში“ შესანიშნავი ნიმუშია იმისა, თუ როგორ უნდა აჩვენო მშრომელი ადამიანი კოლექტივში, როგორი რელიეფურობით უნდა აღწერო მასობრივი სცენები. ა. უპიტი დიდი ოსტატია ფსიქოლოგიური ანალიზისა.

ა. უპიტის შემოქმედებაში მხატვარი არ არის გამოთიშული საზოგადოებრივი მებრძოლისაგან და მოაზროვნისაგან. ანდრე უპიტი უნდა

მივაკუთვნოთ მსოფლიო ლიტერატურის იმ დიდი ოსტატების გუნდს, რომელთაც ღრმად და მთელი სისავსით ჰქონდათ შეცნობილი დღევანდელი დღე და დაუცხრომლად ანბროლებდნენ თავისი ხალხის უკეთესი ხელისნეული დღისათვის. და ამ ბრძოლაში მხატვრული სიტყვა — პოეზია, პროზა, დრამა — ყოველთვის იყო იარაღის ერთ-ერთი სახეობა. არა-ნაყლებად ბასრი იარაღია პუბლიცისტიკა, ამასთანავე — ლიტერატურული კრიტიკა. ეს თვით უპიტმა დაადასტურა, როდესაც 1952 წელს ხაზი გაუსვა იმ გაზეთობას, რომ ბელეტრისტიკას, ლიტერატურულ კრიტიკასა და პუბლიცისტიკას შორის არ არის პრინციპული სხვაობა. ყველა ეს სფერო სხვადასხვაა მხოლოდ გამომხატველობის მიხედვით, მათი გამოერთიანებელია საერთო იდეა, საერთო მიზანი. ეს საერთო მიზანია კამბატისტური სამყაროს ნგრევა, სოციალიზმის შენება.

ანდრე უპიტის მრავალმხრივ მოღვაწეობას განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა ლატვიური ხალხის გმირულ ბრძოლაში თავისუფლების მოსაპოვებლად. მისი ხელოვნება ყოველთვის იყო, არის და იქნება პარტიის ერთგული თანაშემწე.

გლეხი-მონაბეგრის შეილი, სახალხო მასწავლებელი, თავისუფლებისათვის მებრძოლი, დიდი მწერალი ერთხმად აღიარებული საბჭოთა კავშირში, — ასეთია ანდრე უპიტის მიერ განვლილი გზა.

სამედ ვურლუნი—აზერბაიჯანის სახალხო პოეტი

გამორჩენილი აზერბაიჯანელი პოეტი სამედ ვურლუნი მწერლობაში მოვიდა საკეთარი გზით, განუმეორებელი ხმით, თავისი პოეტური ინტონაციით. ვურლუნის პირველ ლექსებშივე ნათლად ჩანდა მისი ბრწყინვალე და ბუნებრივი ნიჭი. იგი მალე ჩაღვა აზერბაიჯანელი საბჭოთა პოეტების პირველ რიგებში.

სამედ ვურლუნის პოეზია გამსჭვალულია სამშობლოსადმი სიყვარულის მხურვალე გრძნობით, მას ახასიათებს ნამდვილი ხალხურობა. მის პოეზიაში გულწრფელი და გულთბილი ლირიზმი განუყოფლად შერწყმულია ღრმა სოციალისტური შინაარსთან.

ვურლუნის შემოქმედება ფართოდაა ცნობილი არა მარტო აზერბაიჯანში, არამედ მის საზღვარებს გარეთაც. მისი ნაწარმოებები თარგმნილია საბჭოთა კავშირისა და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების ხალხთა ენებზე. აზერბაიჯანის სახალხო პოეტის სამედ ვურლუნის პოეზიაში ჭეშმარიტად სახალხო აღიარება დამსახურდა.

აზერბაიჯანის ხალხური და კლასიკური პოეზიის საუკეთესო ტრადიციების შემკვიდრე და გამგრძელებელი, სამედ ვურლუნი, ამავე დროს, არის საბჭოთა პოეზიის, სოციალისტური რეალიზმის პოეზიის ერთ-ერთი დამამკვიდრებელი აზერბაიჯანში.

ვურლუნი ვერტენის აზერბაიჯანის საბჭოთა მწერლების პირველ თაობას. იგი ლიტერატურაში ჩაღვა აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ ათწლეულში.

პოეტი დაიბადა 1906 წელს ყაზახეთის რაიონის სოფელ სალახლში, გლეხის ოჯახში. გაიზარდა მათა და სიღვებჯირით იყო სავსე ვურლუნის ბავშვობა. ამ წლებში კვლი დატოვა პოეტის სულის სიღრმეში.

ს. ვურლუნს თავის ლექსებსა და პოემებში არა ერთხელ მიუძღროს წარსულისათვის, პოეტურად გაუზარებია თავისი უსიხარულო ბავშვობის დღეები, თავისი ახალგაზრდობა.

სამედ ვურლუნი თერთმეტი წლის ბავშვი შეხვდა რევოლუციის. ბავშვური გულწრფელობით და აღტაცებით შეხვდა მას. უფრო და უფრო ფიზიკურ ხედივდა სამედის თვლი, ფართოვდებოდა მისი პარიზონტი.

... სწავლის წლები სოფლის დაწყებით სკოლაში. ახალგაზრდა სამედი ბეიკითაუ სწავლობს მშობლიურ ენას, ეუფლება მშობლიური ენის

მშვენიერებას, მას ილაფროვანებს აშუღთა სულში ჩამწვდომი სიმღერები, ხარბად ეწაფება მშობლიური პოეზიის მწვეფარე წყაროს. პირველად ეცნობა იგი აქ აზერბაიჯანის კლასიკური ლიტერატურის ნაწარმოებებს. ეს წლები წარმოადგენს მისი პირველი პოეტური ცდების ჯერ კიდევ გაუბედავ დასაწყისს.

დაწყებითი სკოლის დამთავრების შემდეგ სამედი, რომელიც ჯერ მშობლიურ სოფელ სალახლის არ გასცილებია, მოხვდება პატარა დაბა ყაზახში, რაიონულ ცენტრში. აქ ის სწავლობს სამასწავლებლო სემინარიაში, წარმატებით ამთავრებს მას და შემდეგ მსახურობს მასწავლებლად. ახალი შთაბეჭდილებები, ახალი აზრები, ყოველდღიური დაძაბული შრომა, ცოდნითა და ცხოვრების გამოცდილებით გამდიდრება—იი რითაა დამახასიათებელი ეს პერიოდი. შეიმეცნოს და შექმნას—იი ეს ორი მისწრაფება ბყრობს მას. საბოლოოდ ვლინდება მისი გზა და მოწოდება—ამიერადან იგი მთლიანად პოეზიას ევთენის.

ნორჩი პოეტის კალმის პირველი ცდები ვერტენის 1924 წელს. ვურლუნის ლექსების ბეჭდვა იწყება 1926 წელს. ამ პერიოდის საუკეთესო ლექსებია—„სალამოს კონცერტზე“, „დილიჯანის ხეობა“, „სსოენა“. ამ ლექსებში ნათლად გამოსკვივის ვურლუნის ბუნებრივი პოეტური ნიჭი, მისი სულერი სიფაქიზე, მგზნებარე გონება, უნარი მოვლენებისა და საგნების თავისებურად დანახვისა მკითხველისათვის მოულოდნელი მხრიდან და მასთან ერთად საოცარი სიმართლით მათი გადმოცემისა. რასაკვირველია, ეს ლექსები ჯერ კიდევ არ იყო სრულყოფიანი, ხანდახან მათში იგრძნობოდა ხელოვნურობა.

სამედ ვურლუნი აგრძელებს სწავლას უმაღლესი განათლების მისაღებად. 1929 წელს იგი მიემგზავრება მოსკოვს და შედის უნივერსიტეტში.

მოსკოვის უნივერსიტეტი სიმწიფისა და სიბრძნის სკოლა გახდა სამედ ვურლუნისათვის. „ბერძნულ წიგნთა შორის მიმდინარებს ჩემი ცხოვრება“—სწერს პოეტი დღას, აღწერს რა თავის ცხოვრებას დედაქალაქში.

ვურლუნი ებმება მოსკოვის ლიტერატურულ ცხოვრებაში. ამყარებს მკიდრო შეგობრობას რუს მწერლებთან და პოეტებთან, სწავლობს რუსულ კლასიკურ ლიტერატურას.

დიდი რუსი მწერლების შემოქმედებამ მთელი სამყარო გადაეშალა პოეტს. რუსული პოეტური სკოლის კეთილშობილი ტრადიციები, მისი იდეური სიმდიდრე, მხატვრული მრავალფეროვნება, უღრმეს გავლენას ახდენს ვერდუნის შემოქმედებაზე. იგი იზრდება ამ ტრადიციებზე, მდიდრდება სულიერად, ამასთან რჩება მეტად თავისებურ და ნაციონალურ პოეტად.

მოსკოვში სწავლის წლებში იდევრად და თეორიულად შეიარაღა ვერდუნი. „რომ არ ჩამოვრჩე ჩემს თანატოლებს, დღედაღამ ვსწავლობ ლენინის ტომებს“, წერს პოეტი ერთ-ერთ თავის ლექსში.

შესამჩნევად გაფართოვდა სამედ ვერდუნის პოეზიის დიაპაზონი, განმტკიცდა მისი ხმა, უფრო ნათელი თვალახედვა, გაიწევა კალამი, გამდიდრდა მხატვრული გამოხატულების საშუალებათა არსებობა. პოეტმა უფრო ფხიზლად და მახვილი თვლით დაუწყო მზერა სინამდვილეს, უფრო ღრმად გაიანზნა მოვლენები. 1929 წელს მოსკოვში დაწერილ ლექსში — „დუდას“ ჩვენ ვხედავთ გამოთქმებს, რომლებიც გვაძლევს გასაღებს ვერდუნის მთელი პოეტური შემოქმედებითი პროგრამის გასაგებად. იგი უწოდებს თავის თავს „განადგურელი ცხოვრების მაინეს“ და გადაჭრით უარყოფს „წმინდა, არაამქვეყნიურ“ პოეზიას. ვერდუნმა იცის, რომ ხელოვნებისა და პოეზიის დანიშნულებაა ხალხისაღმა სიშასტური, მისი ინტერესების გამოხატვა; პოეზია ბასრი იარაღია ცხოვრების გარდაქმნისათვის ბრძოლის; რევოლუციამ მისი ნამდვილი თავისუფლება პოეტის შთაგონებას, შემოქმედებას, გადაშალა მის წინ ფართო საზიაროდ. ხელოვნების ძლევაშისილი ძალაა მისი ცხოველყოფილობა, სიმართლე, ხალხურობა. „ქვეყნიერება არ ცხოვრობს უნაყოფო ოქნებით, იგი ცხოვრების საზრდოს მიწოდან იღებს“, — ამბობს ვერდუნი.

ხელოვნებისა და პოეზიის დანიშნულების ამ მაღალ და კეთილშობილურ თემას სამედ ვერდუნი არა ერთგვის უბრუნდება. და ვერდუნის შემოქმედებად წარმოადგენს იმის მკაფიო მხატვრობა, თუ როგორ შესისხამება მისი თეორიული გამოანთქკამები მისსავე პოეტურ პრაქტიკას.

1930 წელს გამოდის სამედ ვერდუნის პირველი წიგნი „პოეტის ფიცი“. ამ კრებულში შესულია სხვადასხვა დროს დაწერილი ლექსები — 1924 წლიდან 1930 წლამდე. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავისი ჩანაფიქრით, თემატიკით, მხატვრული თავისებურებით. მაგრამ მათ ერთიანებას ერთი საერთო ხაზი — აქტიურობა და სიმწვავე დასმული საკითხებისა, საბრძოლო მიზანდასახულობა.

„პოეტის ფიცი“ წარმოადგენდა სამედ ვერდუნისათვის „საზურხს პოეზიაში“. მან გვაუწყა ლიტერატურაში ახალი, თავისებური, ორიგინალური ტალღის მოსვლა.

„პოეტის ფიცი“ არ არის დაზღვეული ნაკლოვანებათაგან. ამ კრებულში შეშავალ ლექსებს აკლიათ სიღრმე, მათში ცოტაა მკაფიოდ გამოკეთილი და ნათელი სახეები. აქაღვანურ პოეტის გამოხატულებისათვის საშუალებანი ერთფეროვანია. დიდ რიც ლექსებში, როგორცაა „ზეციდან შედამიწაზე“, „სლაში“, „ახალი სამყარო“ შესამჩნევია განყენებულობა, არა ჩანს პოეტის აქტიური დამოკიდებულება აღწერილისადმი.

ვერდუნის შემოქმედებითი მოღვაწეობის დასაწყისი დემოხევა აზერბაიჯანში ნამდვილი რევოლუციური საბჭოთა ლიტერატურის პოზიციების განმტკიცებისათვის ბრძოლის პერიოდს. მიმდინარეობდა გამაძვრებელი ბრძოლა ყოველგვარი ჩამორჩენილობის წინააღმდეგ ლიტერატურაში, დამყავებული ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური და დეკადენტური პოეზიის წინააღმდეგ. ამ მხედ გავლენებთან ბრძოლაში ყალიბდებოდა და მტკიცდებოდა ახალგაზრდა აზერბაიჯანის ლიტერატურა, ისე როგორც მთელი მრავალეროვანი საბჭოთა ლიტერატურა. ამ გავლენათა წინააღმდეგ ვაბედულად და შეუღოვრად გამოდიოდა ახალგაზრდა პოეტი სამედ ვერდუნი.

აზერბაიჯანის საბჭოთა პოეზიის ჩამოყალიბებასა და ფორმირებაში დიდწილად შეწვლივანი როლი შეასრულა რუსულმა საბჭოთა პოეზიამ და მისმა გამოჩენილმა წარმომადგენელმა ვლადიმერ მაიაკოვსკიმ; „არა მარტო რუსული საბჭოთა ლიტერატურის, არამედ საბჭოთა კავშირის სხვა მთავრ ხალხთა ლიტერატურის წარმოდგენა უმთავრესად, თვითველი ამ ლიტერატურის განვითარებაზე მისი პოეზიის გამსაზღვრელი გავლენის ვარჯე — უბრალოდ წარმოუდგენელია“, წერს სამედ ვერდუნი წერილში „სწორება მაიაკოვსკისაგან“ („დრუბა ნაროდო“, № 2, 1950 წ.).

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა აზერბაიჯანის ყველა პოეტი ცოტად თუ ბევრად განიცდიდა მაიაკოვსკის პოეზიის კეთილნაყოფიერი გავლენას, განიცდიდა მას სამედ ვერდუნიც შემოქმედებითი შემოხების დასაწყისიდან. უღრმესი მიდღურების გრძნობით ლამარაკობს პოეტი მაიაკოვსკის შესახებ, როგორც თავის მასწავლებელზე, როგორც აზერბაიჯანის პოეტთა ახალი თაობის მფხურსა და დამრიგებელზე.

სამედ ვერდუნის შემოქმედებაში ახალ ნაბიჯს წარმოადგენდა მისი ლექსების მეორე კრებული „ლამპანი“ (1932 წ.). ამ წიგნში შესული ლექსები, თვითონ ავტორის ილიარებით, გარდატეხის პერიოდისაა. ვერდუნი თითქმის პირველად აღიბარაკდა ამ ლექსებში საესებთ ნათელი და მკაფიო ენით, პოეტის ხმა დავაკეცდა, აბლისდამი გრძნობა შესამჩნევად მახვილი ვახდა, ვახედული ვახდა მისი პოეტური ფუნჯის მონასში. ამ ლექსების ციკლიდან გამოირჩევიან „პატაკი“

„ლამპარი“, „როტ-ფონტი“, „ოქტომბრის დღეები“, „პოეტის ხმა“. პირველი ორი ლექსი განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს.

„პატავი“, პოეტის თქმით, მიმართულია უშუალოდ რევოლუციის პევემონისა და საზოგადოების ვივეთარების წამყვანი ძალის მუშათა კლასის მიმართ. ლექსი „ლამპარი“ მოძღვნილია საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობისადმი, იგი გამსჭვალულია მთელ მსოფლიოში კომუნისმის გამარჯვებისადმი ურყევი რწმენით.

„ლამპარის“ შემდეგ თანმიმდევრულად გამოდის კრებულები: „გულის წიგნი“ (1934) „ლექსები“ (1935), „თავისუფალი შთაფანება“ (1939), „ბედნიერების სიმღერა“ (1940). პოეტი ქმნის შესანიშნავ ეპიკურ ნაწარმოებებს — პოემას „აზერბაიჯანი“, „კომკავშირულ პოემას“, „სიტყვა კომპოზირებულ ქალ ბასტის შესახებ“, „26“, „დამაბეს ლექსად, როგორცაა „ვალდი“ „ხანლარი“, „ფარხადი და შირინი“.

სამედ ვერდუნის ყოველი ახალი ნაწარმოები თამაზად იჭრება ცხოვრებაში, ყოფაში და აბიტრამ მკვიდრდება ხალხთა ფართო მასების შეგნებაში.

ვერდუნის ლექსებს იღვრს სიღრმესთან ერთად თანა სდევს ბრძნული უბრალოება. პოეტი დაუღალავად იბრძოდა ლიტერატურული აზერბაიჯანული ენის სისადავისა და სიმშინდისათვის. მაგრამ ეს, ვერდუნის ამ უბრალოებას არაფერია არა აქვს საერთო გაუბრალოებასთან, ნაწარმოების შინაარსისა და ფორმის ავიატებულ გაღარბებასთან. პირიქით, იგი მოდის აზრის სიმდიდრედან, მისწრაფებიდან, რაც შეიძლება სრულად მიიტანოს იგი მკითხველის შეგნებაში. „ჩვენ ენაში ვეძებთ ხალხურ სულს, ხალხურ აზროვნებას. მავალითისათვის შეიძლება ვაგრძნოთ აზერბაიჯანის დიდი პოეტი ფიზული... რატომ კითხულობს ხალხი ოთხხას წლის მანძილზე მის ლექსებს ზეპირად? იმიტომ, რომ მის ლექსებში ცოცხლობს ხალხის სული“, — წერდა ვერდუნი.

ადვილად არ მოუპოვებია პოეტს ეს სისადავე. ამის მან მიიღწია დაუღალავი შრომით, კლასიკოსების მდიდარი მემკვიდრეობისა და ზეპირი ხალხური შემოქმედების ღრმა ათვისების შედეგად. არაფერს ვამბობთ იმ დიდი სკოლის შესახებ, რაც იყო პოეტისთვის ყოველდღიური სიხალღვე და კავშირი მშობლიურ ხალხთან.

სამედ ვერდუნის თვითრულ შეხედულებებს ენის სისადავის შესახებ მთლიანად შესახაბება მისი მხატვრული პრაქტიკა. „სისადავე კემშარატიების მშვენიერებაა“, — ბელენისკის ეს სიტყვები საუკეთესოდ აბსაბობებს სამედ ვერდუნის პოეტური სისადავის ფილოსოფიურ აზრს.

ვერდუნი რეალისტური პეიზაჟის დიდი და ფაქიზი ოსტატი. სამშობლოს ბუნების სურათების ხატვისას იგი ვერდუნის როგორც მიაღწარდებინა და „ემპირიაში ნავარს“, ასევე გატყბილებულ ნატურალისტურ აღწერილობას.

ამასთანავე, მთელ თავის რეალისტურ უტყურობასთან ერთად, ვერდუნის პეიზაჟი გამოირჩევა რომანტიკული სილიაით. „სიტყვებისა, როგორცაა „მშობლიური მხატვრობა“ „გულსდებულა და მე“, „სამურ-ჩაი“ ვერდუნი აღწევს კემშარატი პოეტურობას ბუნების აღწერაში და, ამავდროს, გამოსახულების განსაკუთრებულ რეალისტურობას.

ხალხის შემოქმედებითი შრომა — დაუშრეტელი წყაროა სამედ ვერდუნის შთაფანებისათვის. იგი უმღერის ბაქოს მენავთობება შრომითის წინსვლას, კოლმეურნეობის ყანებში მოშეშევეთ. ვერდუნის შემოქმედების ცენტრში დგას ადამიანის შრომის თემა. ამ თემისადმი მიძღვნილი მისი ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსთაგანია „ლოპატარი“. ამ პოეტი მიმართავს ორიგინალურ მხატვრულ ხერხს: იგი ფიქრით ესაუბრება მიწის წიაღში დამალულ „ციცხლს“ ნავთობს. და თითქოს პოეტის კითხვების საპასუხოდ მის თვალწინ იშლება წარსულის შავნელი სურათები. ის-ის იყო დაიწყო ნავთობში გამოყოფა მიწის წიაღიდან, რომ აღწერონზე აღმოჩნდა შტაყებულთა სისხლთან თათი, საერთაშორისო ავანტიურისტთა კლანჭები და „ბურღილიანი ტურის კვილი შეუერთდა ლონდონის ლამის ღრიალს“. ნავთობი კი არ დამოჩნდა მტრების ძალს, წავიდა და დამიშა შორეულ წიაღში...

ვერდუნის შეხსენებაში ცოცხლებდა გმირული ისტორია სამოქალაქო ომისა აზერბაიჯანში, სურათები ხალხის ერთგული შეიღების ბრძოლებსა რევოლუციის მტრების წინააღმდეგ — მესაუბრელების ნაციონალისტური კონტრრევოლუციური პარტიის დაწყებულ, რომელსაც მეთაურობდა ბაქოს დირექტორია, მის მფარველ ინგლისელ-ამერიკელ იმპერიალისტებამდე, ოცდაექვსი კომისრის მკვლელებამდე.

პოეტის სევედა იცვლება სიხარულით, როდესაც იგი ვადადის თავისუფალი შრომისა და საყოველთაო სახალხო ბედნიერების სამყაროში, ახლა ნავთობი უნდა ემსახუროს ბედნიერების შემქმნელებს. იგი სჭირდება ხალხს, შრომელ ხალხს, და პოეტი ამ ხალხის სახელით მიმართავს შვე ოქრას და მოუწოდებს, ამოვიდეს იგი მშობლიური მიწის, აღწეროს მისი ზედაბირზე, ამოვიდეს, რათა მისცეს სიმძლავრე ახლის მშენებლებს, სოციალისტური ქვეყნის მშენებლებს.

შეგნება იმისა, რომ დედამიწისა და მშობლიური ბუნების მთელი დოვლათი ეკუთვნის შრომელ ხალხს, აფრთხილებს პოეტს. მის სულს პატრიოტული სიამავე ეუფლება, როდესაც უყურებს კოლექტიურ მინდებებზე მოშეშევეთ, რომლებიც ეგებებიან ახალ ცხოვრებას, შეაქვთ თავიანთი წვლილი, ამღვევენ განახლებულ მიწას, რათა ვადაქციონ იგი ხალხის დოვლათიან ბედლად. მას აბარებს ბაღების ღიმილის პლანტაციების, ჩაის ბუჩქების ყვავილობა. ეს ყველაფერი ხომ საყოფია იმ უბრალო შრომელი ფაბრი-

ანის ხელებისა, რომელიც თავისი შიშა-წელის და ყოველი მისი სიმდიდრის ბატონ-პატრონი გახდა.

რახედაც არ უნდა ეწერა ვერლენს, რომელი თემისათვისაც არ უნდა მოეკიდა ხელი, ყველგან ვადმორქვედა მისი სიყვარული სოციალისტური სამშობლოსადმი, სოციალისტადმი ჩვენი თვალსწერების ქვეყნის შესანიშნავი ხალხისადმი. ამ სიყვარულის გამო საბჭოთა აღმავლების სახეები პოეტის ნაწარმოებებში ისეთი ძლიერების ზემოქმედებას იწვევენ, რომ ისინი თითქოს ჩვენს ცხოვრებაში შემოდიან, ჩვენივე ახლობელნი და ძვირფასნი ზნებიან. ასეთებია ლეილა, ბასტი, ვინ-სანიში ამავე სახელწოდების ნაწარმოებთან ისრაფილი („აზერბაიჯანის შვილს“), კამალის „გვირის თავდადება“ და მრავალი სხვა.

„სიტყვა კალმურენე ქალ ბასტიზე“ ერთ-ერთი ამ ნაწარმოებთაგანია, რომელშიც პოეტმა წააქოვა საბჭოთა აღმავლისადმი სიყვარულის მთელი ძლიერება. ბასტის სახე გამოხატავს მშრომელი აზერბაიჯანელი გლეხობის, თავისუფალი აზერბაიჯანელი ქალის ყველაზე საუკეთესო და კეთილშობილურ თვისებებს.

პოეტი თავისი გვირი ქალის სახეს ხატავს კონტრასტულად. ჯერ ბასტი რევოლუციამდელი აზერბაიჯანის უფლებო ქალია, მისი ტრადიციული ბედ-იღბლით, მისი მძიმე და წყევლილი მოცული ცხოვრებით. მძიმე იყო ბასტისა და ითანობი მის მსგავს ნიუიერ ქალთა ბედი რევოლუციამდელ აზერბაიჯანში, ისინი იძულებული იყვნენ გულში ჩაეკლათ სულიერი ძალა, განდგომოდნენ ცხოვრებას.

რევოლუციამ სიხარული და ბედნიერება მიანიჭა აზერბაიჯანის ქალს, სამუდამოდ გაანთავისუფლა იგი მონობის უღლისაგან, მუსლიმანური რელიგიისა და შარიათის ჩაგვისაგან. იგი საზოგადოების სრულყოფილებანი წვენი ვახდა, მთელი თავისი ძალ-ღონე და უნარი მოახმარა ახალი, სოციალისტური ქვეყნის მშენებლობას, მოიპოვა კეთილი და დიდებული სახელი და ახალ ბასტი სოციალისტური შრომის გვირია, ხალხის რჩეულია — ისიც უმაღლესი სამკობს დემოკრატია, იგი ცნობილი აღმავალი არა მარტო მის სამშობლო აზერბაიჯანში, არამედ მთელ საბჭოთა კავშირში.

სამედ ვერლენის პოეზია ხალხურია სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით...

ამ ხალხურობის წყაროს წარმოადგენს მის პირი საბჭოთა აღმავლების ცხოვრების, მათი გრძნობების, ოცნებებისა და იმედების ღრმა ცოდნა. ვერლენის ხალხურობა ემყარება ხალხის წინაშე პასუხისმგებლობას, უღრმეს გრძნობას. „მე გვევლი სიტყვას არა დემკობურისათვის. ხალხისაგან ვიღობ მის, რათა ხალხისათვისეც დამებრუნებინა, — წერს ვერლენი. ვერლენის ხალხურობა — ეს არის ხალხისაგან დაკისრებული მისიის მნიშვნელობის უღრმესი შეგნება.

თავისი ხალხის გრძნობებთან და აზრებთან სამედ ვერლენის ორგანული კავშირის მკაფიო დადასტურებას წარმოადგენს მისი დამოკიდებულება ფოლკლორთან. შემთხვევითი არის, რომ მის პოეტურ პრაქტიკაში იგი ემყარება ხალხურ შემოქმედების სიმდიდრეს.

ზეპირი ხალხურა შემოქმედების მოტივებზეა დაწერილი ვერლენის ისეთი შესანიშნავი ნაწარმოებები, როგორცაა „ვაზ. ვიასი“ („ქალწულის კლდე“) („ასლან გეასი“) („ასლანის კლდე“), „ლეგენდა ხმლის შესახებ“, ხალხური პოეზიის ნამდვილი სულისკვეთებითაა გამსჭვალული ლექსები „მოვილაპარაკებთ“, „ამულ-ძმობის“, „გვიხსენებ“ და მრავალი სხვა.

ზეპირი ხალხურ შემოქმედების ტრადიციები მჭიდროდაა აქ გადახლართული წერილობითი ლიტერატურის ტრადიციებთან.

ვერლენი ისევ შორსაა ფოლკლორის ბრძაღ მიმამძველობისაგან, როგორც ყოველი ჯერის სტილიზატორისაგან. პოეტი ზეპირი ხალხური პოეზიის საკანძურად იღებს ფოლკლორულ მოტივებს და შემდეგ ამუშავებს მათ.

რევოლუციური მსოფლმხედველობის პოზიციებიდან ფოლკლორული მოტივების და სახეების გააზრებისას პოეტი ქმნის ნაწარმოებებს, რომლებიც წარმოადგენენ თანამედროვე აზერბაიჯანელი პოეზიის ნიმუშებს.

აზერბაიჯანის საბჭოთა პოეზიაში საინტერესო მოვლენაა სამედ ვერლენის ფილოსოფიური ლირიკა. უნდა ითქვას, რომ ეს თანა რუსთა არაა აზერბაიჯანის კლასიკური პოეზიისათვის. იმით სარგებლობდნენ ნიზამი და ნახიში, ფიხრული და მ. ფ. ახუნდოვი. თავიანთი საუცხოო მხატვრული ნაწარმოებებით ისინი აღიოდნენ მათი თანამედროვე მოწინავე ფილოსოფიური აზროვნების სიძლიერედ. მაგრამ წარსულში ფილოსოფიური პოეზია ვერცერთ წარმოდგენილ პოეტშია პირობებთა გამო ზნობად ატარება პასიურ მჭვრეტელობით ხასიათს. სამედ ვერლენი, ფილოსოფიური ლირიკის ფუძემდებელი აზერბაიჯანელ საბჭოთა პოეზიაში, რასაკვირველია, ამ ეანის იგი ანიჭებს სულ სხვაგვარ თავისებურებას. ეს, უპირველესად ყოვლისა, არის მკაფიოდ გამოხატული პოეტური ფილოსოფიური აზროვნების მკაფიოდ გამოხატული აქტიურობა.

სამედ ვერლენი ცდილობს ჩასწვდეს საცნობისად ბუნების მოვლენათა და საზოგადოებრივი ცხოვრების არსს. მას შეუძლია გამოიხატოს დიდი მოვლენები მკირეში, ისეთნაირად გაამტკოს ეს მკირე, რომ ჩვენ უმაღლვე შევიგრძნობთ მის იღმალ აზრს.

ვერლენის ფილოსოფიური ლირიკას არაფერი საერთო არაა ქმნის განყენებულ მორალურებასთან. პოეტი არასოდეს არ გვევლინება დამრიგებლის პოზიაში. ესაა ლირიკა — ნათელი, ცეცხლოვანი, სიცოცხლის დამადასტურებელი ოპტიმიზმის, ლირიკა დიდი და კეთილშობილი აღმავალი გრძნობებისა.

აქ შეიძლება დავისახელოთ მისი ისეთი ლექსები, როგორცაა „ჩინარის სეფი“, „ცხოვრების ფილოსოფია“, „ნაზამი“, „პოეტის სიკვდილი“, „გაზაფხული და მე“.

სამედ ვერდენის ნაწარმოებები სოციალისტური პუნქციონის სულსკვეთებითაა გამსჭვალული. მასში ჩქვეს დიდი და მგზნებარე სიყვარული აღმანიანსაღმბო. პოეტს მგზნებარედ უყვარს თავისი ხალხი. ამასთანავე, მისი პოეზია ინტერნაციონალურია. მეგობრობისა და ხალხთა ძმობის თემა — ესაა წამყვანი თემათაგანი მის შემოქმედებაში. ხალხთა ინტერნაციონალურ შემოქმედებაში იგი ზედღაც მთელი მშრომელი კაცობრიობის ბუნებრივი მიმავლის გასაღებს. ხალხისა.

ისეთ ლექსებში, როგორცაა „იოლ ლამ, ინგერ, ამხანაგო“, „ბედნიერების სიმღერა“, „რუსეთის არმიას, საბჭოთა არმიას“, და სხვ. ვერდენი უმღერის საბჭოთა კავშირის ხალხთა დიად მეგობრობას.

ფიქრები მეგობრობაზე, ერთობაზე, ხალხთა კავშირზე, კავშირზე რომელიც არავის არ ძალუქს დაარღვიოს, პოეტში იწვევს აღტაცებისა და სიამაყის გრძობას.

ლექსში „ლენინი ცოცხალია“ პოეტი გამოთქვამს აზერბაიჯანელი ხალხის სიყვარულსა და მიღლოვების გრძობას დიდი ლენინისადმი — მსოფლიოში პირველი სოციალისტური მრავალეროვანი სახელმწიფოს, თავისუფალი და თანასწორუფლებიანი ხალხების სახელმწიფოს ფუძემდებლებისადმი.

ვერდენს ესმის, რომ ძველი, დროშემული თავისთავად არ ჭრება, თავის პოზიციას უბრალოდღად არ თმობს. ამისათვის აუცილებელი დაკინებითი და შეუპოვარი ბრძოლა ჩვენს ცხოვრებაში ყოველი ახლისა და მოწინავეს დამკვიდრებისათვის, წყველი წარსულის გადმონათობის ძირფესვიანად აღმოფხვრისათვის. შემოთხვევით არადი უქრავს ვერდენის შემოქმედებაში სატირას მნიშვნელოვანი ადგილი, პოეტი უღმობლად ამთრახებს კარიერისტს, ბიუროკრატისტს, შეშინაობას, ეგოიზმს. პოეტის სატირული ლექსები, როგორცაა „კარიერისტი“, „ნაზი ჰალბატი“, „ჩოფურა ქათმის ერთადერთი კვებობა“, „პარაზიტი“, „პოეზია და ხალხურა“ და სხვა გამოირჩევიან თავიანთი მიზანდასახულობით, სიმკვეთრით, სიმხველით უღმობელობით.

როგორც პოეტი-სატირიკოსი, ვერდენი აგრძელებს აზერბაიჯანის ლიტერატურის სოციალური სატირის კლასიკოსთა მ. ფ. ახუნდოვის, ჯ. მამედულოზადესა და საბირის კეთილშობილურ ტრადიციებს.

დიდი სამამულო ომის წლებში პოეტმა შექმნა ლექსების დიდი ცილა, რომელიც თემატიკურად ომთან და საბჭოთა ხალხის გამართლ თავდადებებთან იყო დაკავშირებული. მათ შორის საუკეთესოა: „გვირის თავდადება“, „რუსეთის

არმიის“, „უკრაინის პარტიზანები“.

ლექსებში „ჩემი ცენი“, „მალაქი ცეცხლში“ „გვირის თავდადება“, „წითელი შეგარდნება“ პოეტი აღიღებს მებრძოლებს, რომლებიც ვმარულ სასწაულებს ახდენენ ფრონტებზე და მამაც პარტიზანებს, რომლებიც სასიკვდილო ლახვარს სცემენ მტრებს ფრონტის ზაზს გადაღმა. სამედ ვერდენი განსაკუთრებული სიამაყის გრძობით უმღერის მშობლიური აზერბაიჯანის ხალხთა შეილების გვირობას — გენერალ აზი ასლანოვს, საბჭოთა კავშირის გვირის ისრაფელ მამედოვს, უშოვარ პარტიზანს ბაბაშს, შრომითი ფრონტის სახელოვან გვირებს, ბასტო ბავიროვს, ვაზხანიშს მანაა ქერიოვს და სხვ.

ს. ვერდენის ამ წლებში ლექსები გამოხატავს აზერბაიჯანელი ხალხის ერთგულებას და თავდადებას მშობლიური კომუნისტური პარტიისადმი, საბჭოთა სამშობლოსადმი.

ეს ლექსები გამსჭვალულია ურყევი რწმენით — საბჭოთა დემოკრის ძალებისადმი, მისი გონებისადმი, პოეტს სწამს და სჯერა, რომ სიამართლიანი და სწორი საქმე ყოველთვის გამიარჯვებს. პოეტი სრულად და ორმად ხსნის ჩვენ წინაშე მებრძოლების — საბჭოთა არმიის რიგითი ჯარისკაცებისა და ოფიცერების მიღარი სულიერ სიამაყის, გვირევენს მათ სულიერ სიმტკიცეს.

... დამთავრდა დიდი სამამულო ომი. ხალხმა და პარტიამ ხელოვნებისა და ლიტერატურის წინაშე წამოაყენა ახალი ისტორიული ამოცანები. სამედ ვერდენი ახალი შესანიშნავი ნაწარმოებებით ეხმარება ამას.

სამედ ვერდენის ომისშემდგომი ლექსები ნაწილობრივ გამოცემულია ცალკე წიგნებად სათარით: „მოხალისის სიმღერა“ (1947), „მულანი“ (1950), „მე ვემღერ კომუნისტს“, (1954), ნაწილი ჩვენი პერიოდული პეისის ფურცლებზეა დაბეჭდილი.

ამ პერიოდის ვერდენის პოეზიისათვის დამახასიათებელი ხდება ფართო ეპიკური ტილოები, დიდი პოლიტიკური და სოციალური მნიშვნელობის თემები, ომის შემდგომი წლების ისეთ პოემებში, როგორცაა „მულანი“, „ხაზე დამბაკობს“, „სათევის მიდროში“ მთელი თავისი ძლიერებითაა გაშლილი ვერდენის შესანიშნავი ეპიკური ნიჭი. ამასთანავე, იგი ქმნის პატარა-პატარა ლექსებსაც, ლირიკულ მინიატურებს. რომლებშიც გამოხატულია საბჭოთა დემოკრატის გრძობები და ფიქრები.

ვერდენის ნაწარმოებები ომისშემდგომი წლების თემატიკურ რკალში შედიან საბჭოთა ხალხის შემოქმედებითი შრომის, აზერბაიჯანელი ხალხის გვირული წარსულის, მთელი მსოფლიოს მშრომელთა ინტერნაციონალური სოლიდარობის. ამზობისა და მშვიდობისათვის ბრძოლის თემები. სოციალისტური შემოქმედებითი შრომის თემისადმი მიძღვნილი 1948 — 1949 წლებში დაწერილი პოემა „მულანი“. ამ პოემაში პოეტი მოკვებობს იმ დემოკრატ შრომითი გვირობის

შესახებ, რომელთაც მულანოს უსიციოცხო და უდაბურ ტრამალებზე შექმნეს კომუნისზის ერთ-ერთი უდიდესი ნაგებობა — შინგეჩურის ჰიდროელექტროსადგური.

პოემის გმირი სარვანი ასახიერებს მშენებელს, ახალი ცხოვრების შექმნის საუკეთესო სახეს. ის არაა ყალბი ანდა ვაშლიანი სახე. სარვანი შვიდროდაა დაკავშირებული საბჭოთა დამაინებთან. სარვანის ბედი — ესაა ბედი აზერბაიჯანელი ხალხისა, რომელმაც ბედნიერება პოეტი თავისი სოციალისტური სამშობლოს კეთილდღეობისათვის თავისივე ძალი შეიშინა.

სამედ ვურლენის ომის შემდგომი პერიოდის ნაწარმოებში დიდი და საპატიო ადგილი უჭირავს მშვიდობისათვის ბრძოლის თემას. ამ თემისადმი მიძღვნილი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პოემა ვურლენისა — „ზანგი ლაპარაკობს“, დაწერილი ვროსლავში კულტურის მდივანეთა მსოფლიო კონგრესის შთაბეჭდილებებით (1948 წ.) იგივე თემა უდევს საფუძვლად ვურლენის ანტი-იმპერიალისტური ლექსების ციკლს, 1952 წელს რომ დაიბეჭდა „ევროპული მოგონებების“ სათაურით.

პოემა „ზანგი ლაპარაკობს“ გამოირჩევა თანამედროვეობის მძაფრი გრძნობებით, გმირული პათოსით, მგზნებარე რევოლუციური ტემპერამენტით. პოემის გმირის — ზანგი მხატვრის პირით ლაპარაკობს მრავალტანჯული ზანგი ხალხი, რომელმაც თავისთავზე გამოსცადა იმპერიალიზმის მონობის მთელი სიმძიმე და დამტკბება. ეს ზანგი — ტრიბუნი შეგნებული და აქტიური მებრძოლაა თავისუფლებისა და მშვიდობისათვის. ტყუილად როდი მიიპარო პოეტის ურადლება ამ ხანგმ. სამედ ვურლენი დიდ, ნათელი და ძლიერი ხასიათების პოეტია. მისი გმირი აღსავსეა მომავლისადმი უდრეკი რწმენით. თანაც, მთელი პოემა გამსჭვალულია მისი რწმენით, რომ შორს არაა ის დღე, როდესაც ჩაბრული ხალხები სამარადემოდ განთავისუფლდებიან მონობის უღლისაგან, როდესაც ერთხელ და სამუდამოდ ბოლო მოეღება კოლონიალიზმის სისაძვლეს.

ძალზე ძლიერი და მკვეთრია სატირული ზეზი პოემისა. ეს ფართო სოციალური სატირა უღმობელი რასიების და მარჯვე პოლიტიკური დერტების სატირია. პოეტის ზეზი აქ თითქმის უტრთლება ზეზის მილიონებისას, რომლებიც შოთხოვენ, პასუხს აგონ ომის გამაჩლიბლებმა.

პოემა „ზანგი ლაპარაკობს“ აშკარად ეხმარება მთავრობის პოეზიას, მის ცნობილ პოემას „მთელი ხმით“.

„მთავრობისაგან ნაყოფიერია სწავლის, ყველაზე დამაჯერებელ საბუთს, — წერს იგი, — ჩემთვის წარმოადგენს ახლახან დაწერილი პოემა „ზანგი ლაპარაკობს, რომელშიც მე ვაშხვლ ამერიკისა და ინგლისის იმპერიალიზტებს. ეს ნაწარმოებში არა მარტო ეხმარება მთავრობის ცნობილ ლექსებს ამერიკისა და დასავლეთ ვე-

როპაზე, არამედ მთელი თავისი სტლისკეებებით სოციალური თემის მხატვრულად დამუშავების პრინციპით მთავრობის მებრძოლი მარტიული პოეზიის მონათესავეა“ (სამედ ვურლენი, „სწორება მთავრობისათვის“; „დრუება ნაროდოვ“. № 2, 1950 წ.).

ვურლენის ანტიიმპერიალისტური ლექსების ციკლი, რომელიც გამოქვეყნდა „ევროპული მოგონებების“ სახელწოდებით, იდევრად და თემადიქურად ენათესაება „პოემას“ „ზანგი ლაპარაკობს“. ისეთ ლექსებში, როგორცაა ლონდონელი დედაბერი“, „პანკეტი“, „ედუარდ მანეს სიკვდილი“, ვურლენი აშხვლ იმპერიალიზმს, რომელიც ძარცვავს ხალხებს და ადგენს სისხლიან გვეგებს ახალი მსოფლიო სასაკლასათვის. ეს ლექსები მოწმობენ სიფხიზლისაყენ. მთელი ძალადან შესამკვიდროებლად, მშვიდობისათვის საბრძოლველად, დემოკრატისათვის, სოციალიზმისათვის.

„ევროპული მოგონებები“ დაწერილია აგრეთვე მთავრობის ტრადიციებით, შვგრამ მასში არაა მიმხმველობის ნიშნუყალიც კი. ისინი ვანუშეორებულნი. აირინ. ეს პატარა-პატარა ლირიკული ლექსები დიდ აზრებს და გრძნობებს შეიცავენ. ისინი გამოხატავენ დიდ სიმართლეს.

მშვიდობისა და ხალხთა ბედნიერებისათვის ბრძოლა — ესაა სამედ ვურლენის ომის შემდგომი პერიოდის შემოქმედების წამყვანი თემა. მისი შესანიშნავი პოემა „საუკუნის ვედროშე“ წარმოადგენს კაცობრიობის პიზნს კავიტალისტური მონობის ბოროტებიდან განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში, მისი „სამხრეთული ლექსები“, „მე-20 ვახფხვული“, „დამწვარი წიგნება“ და „ხედის ოცნება“ ცოტად თუ ბეჭვად გვეჩვენებენ უდას ამ წამყვან თემებს. ვურლენის ამ და სხვა მრავალ ნაწარმოებს ახასიათებს ლირიკული და ეპიკური საწყისთა თანმშოვანება, სოციალური და პირადი თემების სრული შერწყმა.

ვურლენის ვაყვაციური და ხალისიანი პოეზია თანდათან ძლიერებით ატრება საბჭოთა დამაინების ცხოვრებასა და შეგნებაში, აყენებს თანამედროვეობის ყველაზე მნიშვნელოვან და აქტიულ საკითხებს.

1938 წლიდან სამედ ვურლენი იყყებს მუშაობას დამატურგის დარგში. მის კალმს ეცოტენის ამ ვარის ისეთი თვალსაჩინო ნაწარმოებები, როგორცაა „ვალდი“, „ზანლაი“, ფარხალი და შირინი“. ვურლენმა განაგრძო და ვანაეთარა აზერბაიჯანული საბჭოთა დრამატურგის ფუძემდებლის ჯაფარ ჯაბარლის მიღწევები.

სამედ ვურლენმა დრამატურგიაში აირჩია ყველაზე ძნელი და რთული გზა — ვალესილი დრამის გზა. მომდგენო წლებში დრამების ლექსებად წერა სხვა ჩვენმა პოეტებმაც დაიწყეს.

ვურლენის დრამატული შემოქმედების მწვერვალს წარმოადგენს სახალხო-კომიკური დრამა „ვალდი“, რომელიც მიეძღვნა მე-18 საუკუნის

დიდი აზერბაიჯანელი პოეტის, ფილოსოფოსისა და სახელმწიფო მოღვაწის — მოლა ფანახა ვალიაფის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. ეს ღრამა ერთ-ერთი საუკეთესოთაგანია არა მარტო აზერბაიჯანელ, არამედ მთელ საბჭოთა დრამატურ-გიაში. იგი თარგმნა საბჭოთა კავშირის ხალხთა მრავალ ენაზე და ფართოდაა ცნობილი ჩვენს ქვეყანაში.

„ვალიფი“ მოგვითხრობს ხანებისა და უცხო-დამპყრობთა წინააღმდეგ აზერბაიჯანელი ხალხის ვაჟკაციური და თავდადებული ბრძოლის შესახებ თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის. პიესა ეხება აზერბაიჯანის ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე პერიოდს მე-18 საუკუნეში, როდესაც ქვეყანა დაქვემდებარებული იყო მრავალ პატარა ფეოდალურ სამფლობელოდ. სისხლისაგან იცლებოდა სამფლობელოებს შორის დაუსრულებელი ბრძოლებისაგან, ინგურთა და ნადგურთაგან აზერბაიჯანელი ხალხის დაძვინტეული მტრების ირანის სატრაპებისა და თურქეთის დამპყრობთა ბარბაროსული შემოსევებისაგან.

ამ ეპოქის მნიშვნელოვანი მოვლენები დაელო საფუძვლად „ვალიფს“.

ღრამა „ვალიფი“ წარმოადგენს მეცნიერული აზროვნებისა და მხატვრული გემოვნაგონის რეალიზმისა და ფანტაზიის შესანიშნავ სინთეზს. ყველა ფაქტი და მოვლენა ამ ნაწარმოებში ასახულია ეპოქის კლასობრივი წინააღმდეგობების, აზლისა და ძველის ბრძოლის პრიზმაში. თავისი დროის ამ მოწინავე ტენდენციებისა და იდეების მტარებელს წარმოადგენს სწორად ვალიფი პიესაში. ესაა ბრძენი სახელმწიფო მოღვაწე და გამოჩენილი პოეტი-მოაზროვნე, მისი აშუღურ სიმღერებად დაწერილი შესანიშნავი ლექსები აქამდე უემპირად იციან აზერბაიჯანის უოველ ქოთხეში.

ვალიფის მსოფლმხედველობის არსი მისი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი სახე მთელის სისახლით გამოსჭვივის მის დამოკიდებულებაში უბრალო ადამიანებისადმი, მშრომელებისადმი.

ვალიფის სახე მოცემულია მოქმედებაში, განვითარებაში, თავდაპირველად ვალიფის ბრძოლა ატარებს პირად-ეპიზოდურ ხასიათს, იფარგლება წერილობრივ, უმნიშვნელო შეტაკებებითა და კონფლიქტებით. მაგრამ თანდათან იმსჭვალება იგი სოციალური და პოლიტიკური შინაარსით. ვალიფი სასტრეჟად ილაშქრებს უარაბახის ხანის წინააღმდეგ, ამ უწყულო მიჯვარებისა და მშრომელი ხალხის გამველევის წინააღმდეგ, უყაყმანოდ დგება დაიჯარულების მხარეზე და გახედულად იცავს მათ ხანების თვითნებობისაგან.

საინტერესოა აგრეთვე პიესის მეორე გმირის — აზერბაიჯანის მე-18 საუკუნის გამოჩენილი პოეტის, ვალიფის თანამედროვის და უახლოესი მეგობრის — ვილაღის სახე.

აჯანყების მეთაური ელდარი გამოდის პიესაში როგორც დაიჯარულ და უფედებო გლეხთა

ფართო მასების წარმომადგენელი. იგი ღარბი და უსახლკარო, მაგრამ ამაყი, უმნიშვნელო და ღირსეული მებრძოლია.

ბრძოლის პროცესში ყალიბდება ელდარის ხასიათი, იზრდება მისი შეგნება, იჭრითობა ნებისყოფა. უბრალო გლეხი ხდება პოლიტიკური მოძრაობის ზეღმქმანელი, ხალხთა მასების წინააღმდეგი და ამ მთელი სისრულით იშლება მისი მდიდარი, გონიერი ბუნება — ბუნება ადამიანისა, რომელსაც შეუძლია ჩიდიწის გასაოცარი გმირობა და სიმამაცე, როდესაც ამას ხალხის ინტერესები მოითხოვს.

პიესაში გამოკვეთილია ნაჩვენები ვალიფის მეგობრობა ელდართან, ქურთ შესასთან, თეამურთან, ყურბანთან მშრომელი გლეხობის სხვა წარმომადგენლებთან. და ეს მეგობრობა წარმოდგენს პიესის ერთ-ერთ შინა დრამატურგიულ კანქის, რომელიც ავითარებს სიუჟეტს.

ისტატურადაა გამოკვეთილი სისხლისმშეული დესპოტისა და ჯალააის შამ კაჯარის სახე, რომელიც ვალიფის ნათელი სახისა და დრამის მთელი დიდებით კონცეფციის საწინააღმდეგოა.

ქმნიდა რა ამ სახეებს, სამედ ვერღული არ წასულა უმცირესი წინააღმდეგობის გზით, ვ. ი. განგებ რადიკალურად ებრძოდა უარყოფითი გმირების ხასიათი, მათი გარეგნულ სახე. კაჯარის სახე იხსნება მოქმედებაში. ზვენ ვხედვით, თუ როგორ ღრამად შეიკრა მის გონებასა და სულში კაცობიძელება, სიმკაცრე, ვერაგობა. ეს ამოძრავებს მის ყოველ ნაზრებს და საქმეს, განსაზღვრავს მის დამოკიდებულებას ადამიანებთან.

სამედ ვერღულმა ისტატურად ააგო თავისი ღრამა, ერთ კომპოზიციურ ღერძზე თავი მოუყარა მოქმედებას, მთელი ამბების მსვლელობას. თუ ყურადღებას არ მივაქცევთ ცალკეულ გეჰიანურებულ ადგილებს, არსად არაა დარღვეული ლოგიკური კავშირი ცალკეულ სცენებისა და ეპიზოდებს შორის, პიესის ნასჯი. მოიცავს არა ერთ და ორ სახეს, არამედ ყველა მოქმედ ბარს.

სამედ ვერღული დინამიკების დიდი ისტატია, რაც გამოირჩევა ლაკონიურობით, უბრალოებით, იფორისტულობით.

„ვალიფი“ დაწერილია მშვენიერი ლექსით. იგი გამოირჩევა სამედ ვერღლის პოეზიის საუკეთესო თვისებებით, ამაღლებული პათოსით, ხალხიანი და მკვილი სტრიქონებით...

1939 წელს ვერღულმა დაწერა რევოლუციურ-გმირული ღრამა „ხანლარი“. ესაა პოეტის მეორე გამარჯვება დრამატულ ეანრში. პოლიტიკური სიმხვეილე და იდეური შინაარსი. ამ პიესას საბჭოთა დრამატურგის საუკეთესო ნაწარმოებთა გვერდით აყენებს.

დრამატურგის დიდი წარმატებაა პიესის მთავარი გმირის ხანლარ საფარალიფის სახე. აზერბაიჯანელი ხალხის შესანიშნავმა შვილმა განასახიერა ამ ხალხის ყველაზე საუკეთესო, ყველაზე კეთილშობილური სახე.

ხანარის მთელი ცხოვრება ეკუთვნოდა ხალხს, იგი ვერწირა მშრომელთა ბედნიერებისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის დიდ საქმეს. ხანარის აზროვნებს და გრძობას როგორც რევოლუციონერი, მისი ყოველი ნაბიჯი ცხოვრებაში ნაჯარნახეია რევოლუციის ინტერესებით. იგი ბრძოლაში შეუდრეკელია, არაფერს არ შეუძლია შეაჩუქოს მისი ჩქმენა რევოლუციის საქმის საბოლოო გამარჯვებასა და წარმატებას.

ხანარის ადამიანურია ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, უბრალო ადამიანი, ხანარის აზრით, ღირსია დიდი ბედნიერებისა. მაგრამ ეს ბედნიერება თავისთავის უფარდება ხელთ, ის უნდა მოიპოვოს. ამისათვის საჭიროა ბრძოლა, ბრძოლა და კიდევ ბრძოლა — საბოლოო გამარჯვებამდე. ხანარის სიტყვა და საქმე ერთია. ადამიანის თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის ბრძოლას იგი ახშარს მთელ თავის ძალღონეს, მთელ სიცოცხლეს უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე.

დიდი სიძლიერითაა დამერილი ხანარის დაკარგვის სცენა, რომელიც ნაქვენებია პოეტის შიგაროგორც რევოლუციის იდეებისადმი მუშათა კლასის, მშრომელი ადამიანების ერთგულების მკაფიო დემონსტრაცია...

დიდი ოქტომბრის რევოლუციის წინა ხანებში სამედ ვერლენი წერს შესამე დრამატულ ნაწარმოებს „ფარხადი და შირინი“. პოეტი ქმნის თავისებურ პოეტურ ვარიანტს, რომელაც ყველაზე პოეტურად იყო აზერბაიჯანში, და არა მარტო აზერბაიჯანში, არამედ მთელ აღმოსავლეთის ქვეყნებში. ესაა ფარხადისა და შირინის რომანტიკული ლეგენდა.

ნიხაში, ინდოელმა პოეტმა ვმირ ხოსროვ დახლევმა და უზბეკმა პოეტმა აღიშერ ნავოი ჯერ კიდევ მრავალი საუკუნის წინათ თავიანთ ნაწარმოებებში უკვდავყვეს ქვისმტეხელი ფარხადისა და ბარდინის ტურფა ასულის შირინის სახე.

სამედ ვერლენმა დაწერა დრამა „ფარხადი და შირინი“ ნიხაშის ამავე სახელწოდების პოემის პოტიკებზე. პოეტი ძველ ლეგენდას კითხულობს თანამედროვე პოეტის თვალებით, აძლევს მას ახალ სახეს, ახალ ელერადობას.

ვერლენი თავისი დრამის მოთვარ გმირად ხდის ქვისმტეხეველ ფარხადს. ეს სახე უძალვე იპყრობს მკითხველის ყურადღებას. ფარხადი—ესაა აზერბაიჯანელი ხალხის გმირული წარსული. იგი გვაფრთხილებს სვენ თავისი მახვილი კეუთი და ნიჭით, ნებისყოფის დაუშრეტელი ძალით, ადამიანებისადმი სიყვარულის ცეცხლოვანხეხებული დიდი გულბო. იგი მზადაა სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე იბრძოლოს მონობის წინააღმდეგ. შე ჩემი ქვეყნის შვილი ვარ, — ამბობს ფარხადი, — მე შეცრა ჩემი ხალხის ძალისა“.

ფარხადი ხალხის გულისთვის მრავალ გმირულ საქმეს აკეთებს.

ფარხადის სიყვარული — გამაყთილწონილე ბელია, ამაღლებულია, იგი გვაფრთხილებს გმირობისათვის. ასეთი სიყვარული ათქვეცხბს ფარხადის ძალღონეს.

სამედ ვერლენი „ფარხადსა და შირინში“ ქმნის მონუმენტურ სახეს ხალხისას, რომელიც ხელშეხებულ და ფარულად მოქმედებს პიესის ყოველ სცენასა და ეპიზოდში.

სამედ ვერლენმა ბევრი რამ გააკეთა მხატვრული თარგმანების დარგში მან თარგმნა მშობლიურ აზერბაიჯანულ ენაზე ნაწარმოებები რუსული და მოჰმე საბჭოთა კავშირის ხალხთა ენებთან. 1936 — 37 წლებში პოეტმა თარგმნა დიდი რუს პოეტის ა. ს. პუშკინის უკვდავი „მგვნი ონეგინი“. ამ თარგმანზე მუშაობა ვერლენისათვის წარმოადგენდა მისი პოეტური ძალების სერიოზულ გამოცდას. შე მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე ვსწავლობდი და ვსწავლობ პუშკინისაგან, — ამბობდა ვერლენი, — მისი შემოქმედება ჩემთვის ყოველთვის წარმოადგენდა ოსტატობის დიდ სკოლას. თუკი პოეტი განიცდის პუშკინის პოეზისთან შინაგან სახალგვეს, თუკი მისი იდეალი და შემოქმედებითი სწრაფვა ემთხვევა პუშკინის პოეზიის იდეალბსა და შემოქმედებისათვის სწრაფბს, თუკი მას სურთა და გულით უუყარს პუშკინი, მაშინ ამ სკოლას შეუძლია ბევრი რამ ასწავლოს მას. თუკი ასეთი შინაგანი კავშირი არ არსებობს, მაშინ ყოველგვარი სწავლა კარგავს მის შემოქმედებითს მნიშვნელობას და იქცევა უსულბ, ბრამა, უპროფიცი მინამდვილობად.

შე ხელი მოკიდევ „ეგვენი ონეგინის“ თარგმნას იმიტომ, რომ რომანმა გამოკცა არა მარტო როგორც მკითხველი, არამედ როგორც პოეტიც ამ ნაწარმოების თარგმნამ ბევრი რამ მოძცა. ეს შე მოგვიანებით გავიგე მთელი სიცხადით და პასუხისმგებლობით. ამ თარგმანმა მოძცა შე ფართო მხატვრული შესაძლებლობა და მდიდარი პრაქტიკა „კომკავშირული პოემის“, „ედიფის“ და „ხანარის“ შექმნის პროცესში“.

ამ ნაწარმოების თარგმნისათვის სამედ ვერლენს 1937 წელს მიენიჭა „პუშკინის მედალი“. დიდი ქართველი კლასიკოსის შოთა რუსთაველის ცნობილი პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ წარმატებით თარგმნისათვის პოეტი დაჯილდოებული იქნა საქართველოს ცაკის საპატიო სიგელით.

სამედ ვერლენმა აზერბაიჯანულ ენაზე თარგმნა ა. შ. გორკის ფილოსოფიური პოემა ზღაპარი „ქალიშვილი და სიყვლილი“ ვერლენის კალამს ეკუთვნის შესანიშნავი თარგმანი ფარსულიდან. მან თარგმნა მე-12 საუკუნეის ენოლოგი აზერბაიჯანული პოეტის ნიხაში განჯელის უკვდავი პოემა „ლეილა და მეჯნენი“.

სამედ ვერლენი იყო არა მარტო გამოჩენილი პოეტი, არამედ აზერბაიჯანის კულტურისა და მეცნიერების გამოჩენილი მოღაწეც.

პოეტური ენის შესწავლისათვის

პოეტური ენა მხატვრული ფორმის ის ძირითადი კომპონენტია, რომელიც საშუალებას იძლევა შეეროს გრძობათა და იდეათა საყვარო ღრმად შესვლისათვის. იგი უტყუარი ბარამეტრია ნაწარმოების იდეურ-მხატვრული კონცეფციის დადგენის, მისი შემუცნებით-აღმზრდელიობით და ესთეტიკური ფუნქციის გარკვევის დროს. ამიტომ პოეტური ენის სრულყოფილ, საფუძვლიან ანალიზზე ზვერი რამაა დამოკიდებული. ზვენი გვინდა მივეთითოთ კვლევა-ძიების იმ ცალმხრივ ხასიათზე, რასაც ხშირ შემთხვევაში ზვენს სინამდვილეში აქვს ადგილი პოეტური შემოქმედების ენობრივი ანალიზის დროს.

ჩვენი ლიტერატურათმცოდნეები, რომლებიც პოეტურ ენაზე მუშაობენ, ხშირად ნაწარმოების ენობრივი მასალის ლექსიკური შემადგენლობისა და გრამატიკული წყობის გვერდის ავლით ეგებოან ენის მხატვრულ წყობას (ტროპებს, შედარებებს, ეპითეტებს), იკვლევან ნაწარმოების სტილს ამის გათვალისწინების გარეშე, რასაც თვითონ სტილი ეყრდნობა. ბოლო ენათმეცნიერები, რომლებიც შეეროს ენას სწავლობენ, ასევე ხშირად კმაყოფილებიან მისი წმინდა ლინგვისტური მიმოხილვით, ნაწარმოების ენობრივი მასალის ლექსიკური შემადგენლობისა და გრამატიკული წყობის ანალიზით, მხოლოდ იმის გარკვევით, თუ რამდენად სწორად, გამართულად წერს ავტორი, რა და რა მორფოლოგიურ-სინტაქსური თავისებურებით ხასიათდება, დგას თუ არა გარკვეული ეპოქის საერთო-სახალხო ენის პოზიციებზე, იყენებს თუ არა დიალექტს, ეარგონს, არქაიზმებს, ნეოლოგიზმებს და სხვ. ყოველივე ამის გარკვევა, რა თქმა უნდა, საჭიროა, მაგრამ როცა საკითხი მხატვრული ნაწარმოების ენას, პოეტურ ენას შეეხება, ეს სრულებით არ არის საქმარისი. პოეტური ენის ანალიზის დროს აუცილებელია ამის გარკვევა თუ რისთვის, რა მიზნით იყენებს მწერალი ამა თუ იმ სიტყვას, ტარტომ მიმართავს პროინციულიზმებს, არქაიზმებს, როცა მისი ბადალი სიტყვები მოიქმნება მელიტრატურა ენაში, რაკომ დასჭირდა მაინცეადამინე მოკრემული გრამატიკული კატეგორია და არა სხვა რომელი? და საერთოდ, რა მხატვრული ფუნქციის მტარებელია სიტყვა ნაწარმოებში, ამდენად სწორად, ადექვატურად გამოხატავს იგი საგანსა თუ მოვლენას და რამდენად აკმაყოფილებს შეთხველის ესთეტიკურ მოთხოვნებს? ერთი სიტყვით, საჭიროა პოეტური ენა განვიხილოთ იქნას, როგორც ფორმისეული კატეგორია, როგორც ამათე იმ შინაარსის გამოხატვის საშუალება. ყოველივე ამის გარეშე აუხსნელი დარჩება მხატვრული ნაწარმოების ენობრივ-სტილისტური მრავალგვარობა, მწერლის ენობრივი პოზიკია საერთოდ.

ენობლია, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ რთულა, გავრცობილი, მრავალკიბიანი მეტაფორებისა და ჰიპერბოლებამდე მისული შედარებების გვერდით გვხვდება მთელი სისტემა მხატვრული სახეებისა, რომლებიც შეტად ახლოს არიან ზვეულებრივ-მარტივ სასაუბრო ენასთან, ამის კარგი ილუსტრაციაა, ერთი მხრივ, 1146-ე სტროფი, რომელშიაე მთლიანი მეტაფორიზაციის გზით გადმოქმეულია ნესტანდარეჯანის ტირილი და, მეორე მხრივ, 878-ე სტროფი — ავთანდილისაგან ტარიელის მიმართ ნათქვამი იგავი, რომელიც სადა, მარტივი ენითაა შესრულებული. 1146-ე სტროფი:

შინა შევიდი, მას წინა ედვის ცრემლისა
გუბები,
შეგან მელნისა მორვესა ეუარის გიშრის
შუბები,
მელნისა ტბათათ იღვრების საცხე სათისა
რუბები,
შუა ძოწისა და აყიყისა სვეტის მარგალიტი
ტყუბები

878-ე სტროფი:

ვარდსა ჰკითხეს: ეგზომ ტურფა რამან
შეგქმნა ტანად, პირად?
მიკერის, რად ხარ ეკლიანი, პოვნა შენი რად
არს ჰირად?
მან თქვა: ტყბისა მწარე ჰპოებს, სჯობს
იქმნების რაცა ძვირად;
ოღეს ტურფა გაიფუდეს, არღარა ღირს
არცა ჰირად.

ეს ენობრივ-სტილისტური სხვადასხვაობა მოკრემული შინაარსითაა გამოარბებული. ერთმანეთისაგან ასე დიდად განსხვავებული მხატვრული სახეები რუსთაველს გენაღური სიზუსტით აქვს გამოყენებული განსხვავებულ განედნათა, სიტუაციათა გადმოსაცემად.

ნესტანის სილაზხითა და მისი „გაუწყვედილი ტირილით“ გაკვირებული ფატმანის მეტყველებისათვის სრულად ბუნებრივია ზემოთმოყვანი-

ლი სტროფი: „შინა შევიდო...“, რომელშიაც კარგადაა გამოხატული როგორც ნესტანის გარეგნული სიმშვენიერე, ისე მისი მძაფრი სულიერი მდგომარეობა და ბოლოს ფატმანის განცვიფრება ირავე ამ მომენტით. გარდა ამისა, ისიც საველი-სხმოა, რომ ფატმანისათვის ამ მეტად უცნაურ და დიდი შთაბეჭდილების მომხდენ ამბავს იგი უყვება უცხო ადამიანს (ავთანდილს), რომლის მიმართ ვაკეველი სიმპათიები აქვს და რომელიც, როგორც ფატმანი დაწმუნდება, ძალზე დანტერესებულია ამ ამბით, ყოველივე ამან განაპირობა ზემოთაღნიშნული სტროფის მაღალი მერტივორული სტილი.

მეორე შემთხვევაში სულ სხვა მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე: ავთანდილი მინდორში ნახავს გონწყაქვს ტარიელს, მოასულიერებს მას და რჩევა-დარიგებებს აძლევს. ავთანდილის მთელი საუბარი ტარიელთან, რომელშიაც შედის ზემოთ-მოტანილი იგავი ვარდზე, მეტად კონკრეტული და საგანობრივია და ამის შესაბამისად მხატვრი ენათა შესრულებული. თავისთავად ცხადია, საუბარი ადამიანთან, რომელიც ეს-ეს არის თავისი გრძნობაზე მოვიდა, შეუძლებელი იყო ისეთი რთული მხატვრული სახეებით, როგორიც ფატმანის ნათქვამისთვისაა დამახასიათებელი.

ამავე თვალსაზრისით სინტერესოა ნ. ბარათაშვილის „მერანი“. „მერანის“ პირველი სტროფები, სადაც მხედარი თავის მერანს მიმართავს, სხვა მხატვრული პრინციპითაა შესრულებული, ვიდრე ლექსის მომდევნო ნაწილი. დასაწყისში ავტორის თბობა მშვიდი და ეპიკურია. თავგანწირული მხედრის დაუდგროველი სიბოლა უსაზღვრო სიფრცხილი, რაც ჩვენ ასე გვაღელვებსა და გვაოცებს, მისთვის, როგორც ჩანს, წვეულებრივი და უბრალო ამბავია, იგი კარგა ხანია შეეჩვია ამას, შეურაცხა თავის ბედს („რაა, მოეშარდე ჩემსა მამულსა“), ამიტომ პოეტის თბობა ლაღი და გაშლილია და იგი ნახულობს დროსა და საშუალებას მხატვრული საქაულებების გამოყენებისა:

მირბის, მიამფრენს უგზო-უკელოდ ჩემი
მერანი,
უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყოჩანი!
ანდა:

გაკვეთე ქარი, გააბე წყალი,
გარდაიარე კლდენი და ღრენი,
გასწი, გაფრცხლე--

ან კიდევ:
კენესა გულისა, ტრფობის ნაშთი,
მიეცე ზღვის ღელვას
და შენს მშვენიერს, აღტაცებულს, გაფერვას
ლტოლვას!

ამ ნაწევრებში ეპითეტებისა და მეტაფორების გარდა გამოყენებულია პოეტური სინტაქსის მთელი რიგი სახეები: გრადაცია, გაფორება, რიტორული შეჭახება, ანტითეზისი და სხვ.
როცა ბარათაშვილი ლექსის ახალ, განსხვავებულ

ბუნდ მინარსზე გადადის, როცა იგი გვესაუბრება თავის ტრავიკულ ხვედრზე, სასიკრცლო იდეალებზე, თბობა უღრესად ენერგიული, დამბული და კონდენსირებულია. აბარს რჩება ადგილი სიტყვების სამკაულებსათვის. მას შეეძლო მხოლოდ შეეფერებინა აზრის მდღევარე დინება, ამიტომ სტრიქონიდან „ნუ დავიშარხო ჩემსა მამულში“ ლექსის ბოლომდე (რეფერენის გამოკლებით) იშვიათად თუ შევხვდებით სიტყვურ სამკაულს ამ ფიგურატივ გამოთქმას:

ცუდად ხომ მიინც არ ჩაივლის
ეს განწირული სულის კვეთება,
და გზა უვალი, შერგან თელილი,
მერანო ჩემო, მიანიდ დარჩება;
და ჩემს შემდგომად მომესა ჩემსა
სინძელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუბოვრად მის ჰუნე თვისი
შავის ბედის წინ გამოთქროლდეს!

ამრიგად, ბარათაშვილს მკაცრად აქვს განსაზღვრული ღრე და ადგილი მხატვრული საღებავების გამოყენებისა. იგი ლექსის შინაარსსა და მიზანდასახულებას უფარდებს ყოველ სიტყვას და გამოთქმას; ლექსის იდეური შინაარსი არის განსაზღვრული მისი პოეტური ენის რავგარობისა.

პროფ. ა. შანიძე თავის გამოკვლევაში ნ. ბარათაშვილის ენის შესახებ საპართილიანად მიუთითებს, რომ ბარათაშვილის პოეზია არაა მთლად ერთგვარი ენობრივი ნიშნების მატარებელი, რომ ზოგიერთი მისი ლექსი უფრო მსუბუქი ენით არის დაწერილი, ვიდრე უმეტესობა მისი ნაწარმოებებისა.

ამის განსაკუთრებით მკაფიო მაგალითია ლექსი „მადლი შენს გამჩენს, ლამაზო“, რომელიც შესრულებულია მარტივი, სადა, ხალხური ენით და ამ მხრივ გამოირჩევა ბარათაშვილის მთელ შემოქმედებაში, სინიშნოდ:

მადლი შენს გამჩენს, ლამაზო,
ქალო შეთვალედიანო,
ღღისით მწვე, ღამით მოთვარევე,
წყნარო და ამოდ ხშიანო.

ისმება საკითხი, რამ განაპირობა ამ ლექსის ენობრივი სიმსუბუქე და სისადავე? რატომ დაუშვა ბარათაშვილმა ასეთი გამოხატვისი? საქმე ისაა, რომ ამ შემთხვევაში ბარათაშვილმა გამოხატვისი დაუშვა არა მარტო ლექსის ფორმის მიმართ, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, მისი შინაარსის მიმართ. ეს ერთადერთი შემთხვევაა ბარათაშვილის პოეზიაში, როცა გამოუყვანილა ხალხის შეფრთხილავნელი, ვინმე ლაბობი, მდამიო, „სოფლისა მუშა საწყალი“. გადმოცემულია მისი ფიქრები, განცდები. მოვლენები დანახული უშუალოდ მისი და არა ავტორის თვალთახედვით. ამ შემთხვევაში ბარათაშვილი გარდასახავს აბდენს

და თავისი გმირის პირით საუბრობს მკითხველის წინაშე. ამ განსხვავებულმა შინაარსმა განაპირობა ლექსის განსხვავებული ფორმაჲც, კერძოდ, მისი ენობრივი თავისებურება. ხალხის წარმომადგენლის განწყობილებათა გადმოსაცემად ძალზე შეუფერებელი იქნებოდა ის „მძიმე ენა“, რაც საერთოდ დამახასიათებელია ბარათაშვილის პოეზიისათვის, ამიტომ ავტორი ამ შემთხვევაში ხალხური პოეზიისაგან „სესხულობს“ ხმას, ფორმას. მაიკო ორბელიანისაგან ვაგზავნილ წერილში იგი წერდა: „აი ამ ქართულ ლექსს (იგულისხმება „მადლი შენს ვამჩნეს“, ავ. ხ.) ვაგზავნი მდამბურად დამერილს, როგორღაც ფიქრში მამოვალა — მე ვარ და ჩემი ნახადი, იმის ხმაზედ“.

აზრივად, ლექსის შინაარსობლივმა მხარემ განსაზღვრა მისი ენობრივი სისადავე. გმირის მეტყველება შეფარდებულია თვით გმირის შინაგან ბუნებასთან. ამ პრინციპს ბარათაშვილი არც სხვა შემთხვევაში ღალატობს. ლექსში „ქეთევან“ საოცარი ზღვარია დადებული ავტორისა და გმირის მეტყველებას შორის:

ავტორი:
 ზვირთები მოდუღუნებენ,
 ქალები ბუნქნარობენ,
 ხშირნი ღამათა კიდეთა
 მჩქვდრად მდინარის ქნისათა.
 ნეტა რა ქარმან დახრო
 მისის სიცოცხლის ყვევილი
 და სხვ.

ქეთევანი:
 თუ ვერ მცნობდი, რად მეტყოდი,
 მე შენი ვარ საუტუნოდი,
 სიყმაწვილეს რად მიღვინდი
 თუ მოქალაქე ასე უღვროდი?
 რად შემოყარა მე გლახ გული,
 უმანკო და უზრუნველი?
 რად დამიქნენ მე ყვევილი
 ყმაწვილობის, ჯერ უშლელი.

ფიქრობთ, განსხვავება ნათელია. მაგრამ ამ განსხვავებების მიზეზი არ არის ნათელი. ყოველ შემთხვევაში აქ არ გამოვკვლავდება ზემოთ მოშველებული არგუმენტი, რადგან ცნობილია, რომ მალე ერისთავის ასული ქეთევანი, ვისაც პოეტმა ეს ლექსი მიუძღვნა, სრულიად არ იყო ხალხის დაბალი ფენების წარმომადგენელი, ხოლო მსგავს შემთხვევებში („ბედი ქართლისა“, „ნაზოლკონ“) ავტორისა და გმირების მეტყველებას შორის ვერსად ვერ ვნახულობთ რაიმე მნიშვნელოვან სხვაობას. მაშ, რამ განსაზღვრა ქეთევანის სამეტყველო ენის სიმარტივე?

საქმე ისაა, რომ ამ შემთხვევაში გმირის განცდები, წარმომოხილი სიყვარულის ნიადაგზე, უფრო კერძობილით ხასიათისაა, ვიდრე ნაპოლეონის, „ბედი ქართლისას“ გმირების და თვით ავ-

ტორის განცდები. ამ ვარაუზოვებს კი ბარათაშვილი დიდ მნიშვნელობას აძლევს. მისი აზრით, შედარებით წერილმანი, პრაქტიკული და შეორეხილის-ხოვანი მოვლენები ჩვეულებრივ მარტივი სისაუბრო ენით უნდა გადმოიყოს. ამიტომაც, რომ ბარათაშვილის კერძო წერილების ენა ასე ახლასა სისაუბრო მეტყველებასთან. ვგეგვ უნდა ითქვას ბარათაშვილის ეპიგრამებზე „ელენეს და მაროს“, აგრეთვე ცალკეულ ადგილებზე ლექსისა „ღამე ყაბახზედ“, კერძოდ, ამ უკანასკნელის დრამატულში აშკარად იგრძნობა ბარათაშვილის კერძო წერილების ენა და სტილი:

„სთქვი რამ“, ეტყვიან ყაფლანს ზოგნიერთი ქალები,
 „თუნდ თავსა უფლად, ახლა პრანჭვას ნუ კი მოჭყევი!“
 ანდა: „გმადლობთ, მითხრა მან, რომ თქვენი მინცუ გახსოვართ კიდევ:
 „ახლა მოვალა, ვინც ვის იცნობს, იფიქვებს ისევ“.
 „დარწმუნებულ ბრძანდებოდეთ, რომ ვერც მოღები ვერ მამიშლიან თქვენსა სხოვნას და ვერც დროები“.

ამ სტროფებში უფრო ნათლად ჩანს ბარათაშვილის კერძო წერილების ლირიული გმირი, ვიდრე ლირიული გმირი მისივე პოეზიისა.

სრულიად სხვაგვარად ფიქრობს ბარათაშვილი როცა საყოთბო შეეხება დრამა ფილოსოფიური, ზოგად-კაცობრიული იდეალების გამოხატვას. მისი აზრით, ასეთ შემთხვევებში ისეთი კატეგორიის მოვლენებთან გვაქვს საქმე, რომლებიც ამაღლებული სტილით, მწიგნობრულ-არქაული და მძიმე ენით უნდა იქნეს გადმოცემული. ეს იქნება მოცემული შინაარსის შესატყვისი ენობრივი გაფორმება. ამის ნათელი დადასტურებაა ლექსები: „შემოღამება მთაწმინდაზედ“, „ნაპოლეონ“, „ჩემი ლოცვა“, „სული ბოროტი“ და სხვ.

საილუსტრაციოდ ავიღოთ ერთი ადგილი ლექსიდან „შემოღამება მთაწმინდაზედ“:

მთაი ცხოველო, ხან შკინარო, ხან ცრემლიანო,
 ვინ მოვიხილოს, რომელ მუცხვე თვისთა
 ფიქრო შევბა
 არა იპოვოს და არ დახსნას გულსა ვება.

ჩვენს მიერ ხაზგასმული წინადადება, რომელიც აზრის არაჩვეულებრივი „ტყვიდობით“ ხასიათდება, ენობრივად მძიმე და აღსაქმულად რთულია. მაგრამ ბარათაშვილი ყოველთვის არ მიჰყვება თუნისს — მადალი შინაარსი უსათუოდ „მადალი“, მწიგნობრულ-არქაული ენით გამოხატოს. ამ თვალსაზრისით ჩვენ, პროფ. ა. შანიძის გამოცვლეთის საფუძველზე, საგანგებოდ დავაკვირდით „მერანის“ ენას.

„მერანში“ გვხვდება არქაული ფორმით ნახშიარი სიტყვებისა და გამოთქმების ვარკვეული რაოდენობა: სამძღვარი, ვარდაიარე, ვარდამატარე,

ჩემთა მშობელთა, ძველთა შთენილთა, ზვანი მყოფანი და სხვ. მაგრამ, ამასთან ერთად, „მერანში“ შესამწნევია ენობრივი გამარტივების ტენდენცია. მაგალითად: ძველი ქართულის მიხედვით უნდა ყოფილიყო სატრფომ გულისამ, გვაქვს — სატრფომ გულისა, უნდა ყოფილიყო: გარდაიარე კლდენი და ღრენი, გვაქვს — გარდაიარე კლდენი და ღრენი; ასევე, უნდა გვეწოდებოდნენ: ნულარ და ნურცა, გვაქვს — ნულა და ნურცა. გარდა ამისა, შეინიშნება სასაუბრო ენის კვალი — მამყარობა. როგორც ვხედავთ, ფორმები გამარტივებულია, მიუხედავად იმისა, რომ ეს გამარტივება წმინდა ენობრივი თვალსაზრისით ზოგჯერ არ არის გამართლებული.

ამ გამარტივებას „მერანში“ თავისი მხატვრული საფუძველი აქვს, ისევე როგორც გარკვეული მხატვრული ფუნქციის მატარებელი არიან ზემოთაღნიშნული არქაული სიტყვები და ფორმები, რომლებიც ამდენად არ ამძიმებენ ლექსის ენას, რამდენადაც სიმტკიცესა და სილამაზეს აღწევენ მას.

ნათქვამის სილუსტრაციოდ ენახოთ უკანასკნელი სტრიქონი სტროფისა „ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში“:

და ქარისშხალი ძველთა შთენილთა, ზარით, ღრიალით მიწას მამყარის.

სიტყვა ქარისშხალი, ძველი ფორმაა იგი თუ პოეტური ლიცენცია, ავტორს ვარკვეული აზრით აქვს მოტანილი¹. ქარისშხალი ს-ს ჩართვით, ს-სა და შ-ს ერთად მოხვედრის გამო, პოეტი ამ სიტყვას მეტ სიმძაფრეს აძლევს და უკეთ გავარჯნობინებს საფლავზე ობლად მოტოვებულ ძელებს შორის მოტირალი ქარის სისინს (ქარისშხალი), თანაც ეს ს აქ ფონეტიკური თვალსაზრისითაც მანიცდაშინი უადგილოდ არ გვეჩვენება. იგი ნაწილობრივად კიდევ ისმის ი-დან შ-ზე გადასვლის დროს. სინტაგმა ძველთა შთენილთა თ-ს ალიტერაციის გამო მუსიკალური თვალსაზრისით ბევრად უფრო სასიამოვნოა, ვიდრე იტყობოდა ახალი ქართულით მისი შესაბამისი გამოთქმა მოტოვებულ ძელებს, გარდა ამისა, შთენილთა ფონეტიკურ კავშირშია ქარისშხალთან ბევრათა ეს პარაზონიულობა მოქმედებს სიტყვა-

¹ პროფ. ა. შანიძის განმარტებით ქარისშხალი ტოლად-მერწყმელი სახელაა: ქარ-იშხალი (მოდულია დისიმილაციით ქარ-იშხარი-სავარ). იშხარი იგივეა, რაც იშხარი, რომელიც, ს.ს. ორბელიანის თანახმად არის „იქარი წვიმა, ადრე მომდარებელი“ (იბ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძველი, I, 1953, გვ. 159).

ჩვენი ვარაუდით: ქარ-ისხარი-დან ქარ-იშხალ-ზე გადასვლისას შესაძლებელი იყო ორივე თანხმოვნის ერთად არსებობა: ქარის-შხალი.

თა შინაარსზე, მას მეტ ემოციურ სიმახვილეს აღწევს.

მსგავს შემთხვევებთან გვაქვს საქმე სიტყვების გარდაიარება და გარდაამატარეს მამართ რ. პოეტიკურში გარ ალიტერაციის იწვევს როგორც ამ სიტყვებში, ისე ამ სტრიქონებში, რომლებშიაც ეს სიტყვები შედიან: „გააკვეთე ქარი, გააპე წუალი, გარდაიარე, კლდენი და ღრენი“.

ანდა: „გასწი, გაფრინდი, ჩემო მერანო, გარდაამატარე ბედის სამძლეაო“.

როგორც ვხედავთ, „მერანში“ არქაული სიტყვებისა და ფორმების ხმარება (რაც თავისთავად ძალზე მცირეა) არ არის შემთხვევითი და თვითმიზნური. იგი მხატვრული კანონზომიერებით ხასიათდება და ამდენად, ამ ნაწარმოების მიხედვით, არ იქნებოდა მართებული ბარათაშვილი არქაისტად გამოგვეცხადებინა. პირიქით, შეიძლება ითქვას, რომ „მერანში“ ბარათაშვილი ენის ხალხურობამდე აშაღდა. „მერანი“ პირდაპირი უარყოფაა იმ აზრისა, რომ მაღალი იდეალების გამოსახატავად თითქოს აუცილებელი იყო განვებ და ცილება ჩვეულებრივი საშუალებლო ვნიდან.

საკრთოდ, როცა ისმის საკითხი მწერლის არქაისტობის შესახებ, ჩვენი აზრით, მხედველობაში უნდა აქნას მიღებული შემდეგი ძირითადი გარემოება: თუ ჩვეულებრივად, ლინგვისტურ გაგებით, არქაისტია ის, ვინც ძველი, ხმარებიდან გამოსული სიტყვებითა და ფორმებით წერს, მხატვრულ შემოქმედებაში ეს ასე არ არის. შესაძლებელია მწერალი არქაულ სიტყვებსა და ფორმებს იყენებდეს და საქმოდ უხედავ, მაგრამ იგი არ იყო არქაისტი. ისტორიულ თემაზე მოპოვება მწერალი, რომელიც არქაიზმებს მიმართავს გარკვეული ისტორიული გარემოს გასაცხადებლად თუ გმირთა დასახსნაზელად, არქაისტად ვერ ჩაითვლება; ისევე როგორც არქაისტად ვერ მივიჩნევთ მწერალს, რომელიც მუსიკალური თუ სხვა მხატვრულ-ესთეტიკური მიზნით მიმართავს ზოგჯერ არქაულ სიტყვებსა და ფორმებს და დადებით შედეგებს აღწევს. მხატვრულ შემოქმედებაში არქაისტი ეწოდება იმას, ვინც არადანიშნულებისამებრ ხმარობს ძველ სიტყვებსა და ფორმებს (მაგალითად, თუ შემოქმედელ თანამედროვე თემაზე დაწერილ ნაწარმოებს ძველ სიტყვებითა და ფორმებით ტვირთავს, თანამედროვე გმირებს არქაული ენით ამტკიცებებს, ანდა აქარბებს საერთოდ არქაიზმების გამოყენების დროს).

გამომდინარე აქედან, მწერლის ენობრივი პოზიციის ვარკვევა შეუძლებელია მისი ენის მართლოდენ ლექსიკურ-გრამატიკულ-ორთოგრაფიული მიმოხილვით. აქ გადაწყვეტილ მნიშვნელობა ენიჭება სიტყვის მხატვრული ფუნქციის გათვალისწინებას, ნაწარმოების ენობრივი მასალის შინაარსთან მიმართებაში განხილვას.

მეორე მსოფლიო ომის შედეგები

უკანასკნელ ათ წელიწადში დასავლეთის სახელმწიფოებში მოზღვრდა ლიბერატორა მეორე მსოფლიო ომის შესახებ დოკუმენტების, დიპლომატიური მიმოწერის, მემუარების, დღიურების, ბიოგრაფიების, ისტორიული გამოკვლევებისა და პუბლიცისტური შრომების სახით.

მემუარებისა და დღიურების ავტორებია ინგლის-ამერიკის პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწეები, პიტლერელი სამხედრო დამანავეები. ასე, მაგალითად, ომის შემდგომ წლებში გამოცა მემუარები: დეივტი ეიზენჰაუერის — „ჯვაროსნული ლაშქრობა ევროპაში“, უინსტონ ჩერჩილის ექვსტომეული — „მეორე მსოფლიო ომი“, თმარ ბრედლის — „ჯეარსიციის ჩანაწერები“, ბერნარდ მონტგომერის — „ნორმანდიიდან ბალტიკამდე“, ლუკატის, ხელის, სიმონის, ნორვიჩის (დაფ კუბრი), ტემპლუდის (სამუელ ზორი), ემერის, ეტლის, აგრეთვე პიტლერელის — პაუენისა და გებელისის, გუდერიანის, კესლერინგის, რენშტედლის, მანტოაფელის; ტაბლსკირხის, შახტის, ვალდერის და სხვათა მემუარები და დღიურები.

ეს არა სრული ბიბლიოგრაფიული ცნობაც ნათელყოფს დასავლეთის სახელმწიფოების პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწეების ვაჭლიერებულ ინტერესს მეორე მსოფლიო ომის დროს და მის შემდგომ წამოჭრილი პრობლემებისადმი. დასახელებულ შრომებში განხილულია მეორე მსოფლიო ომის მსვლელობა, მეომარი სახელმწიფოების საშინაო და საგარეო პოლიტიკა, შეჯამებულია ომის შედეგები და, რაც მთავარია, გაკეთებულია შორს მიმავალი დასკვნები მომავლისათვის.

გარდა ამისა, ატლანტიკის ბლოკის აგრესიული საგარეო პოლიტიკის შესაბამისად, მეორე მსოფლიო ომის ისტორიის გუალებებისა და უნიფიკაციის საქმეში განსაკუთრებით შეიმჩნევა დასავლეთის სახელმწიფოების ოფიციალური ისტორიკოსების როლი.

საკმარისია ითქვას, რომ, მაგალითად, ინგლისში ფორინ ოფისის დირიგებობით უკვე გამოიცა „მეორე მსოფლიო ომის პრედისტორია“ 9 ტომად, დაიწერა და გამოქვეყნდა აგრეთვე მთელი სერია ნაშრომებისა, რომლებშიც ყალიბდა არის წარმოდგენილი მეორე მსოფლიო ომის ისტორია. მეორე მსოფლიო ომზე კიდევ უფრო მე-

ტი რაოდენობით დაიწერა ისეთი ხასიათის წიგნები ამერიკის შეერთებულ შტატებში და გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში.

მთელი ეს ლიბერატორა შეიქმნა „ცივი ომის“ ატმოსფეროში.

ის თავისი არსებით შეესაბამება და აქტიურად ემსახურება დასავლეთის სახელმწიფოების რეაქციულ პოლიტიკურ კურსს — იდეოლოგიურ საფუძველს უზაადებს მესამე მსოფლიო ომს. ამ მავნე ისტორიულ მაცულატურას პოპულარიზაციის უკეთებს დასავლეთის რეაქციული პრესა. ინგლისური გაზეთის „Daily Mail“-ის ვაჭრული გამოთქმით ამ ტრაქტატებს „იტაცებენ როგორც ცხელ ქაღალს“.

ეს ისტორიული მაცულატორა განირჩევა ავტორების იდეალისტური კონცეფციებით, სუბიექტივისტური მეთოლოგიით, ხალხის მასების — „უსახელა ადამიანები“ — როლის დამცობებით, ცალკეულ პიროვნებათა უზომო განდიდებით, პროპაგანდისტული და ხშირად მოხერხებულად შენიღბული აპოლოგეტიზმით, ომის გარდუვალობის „წინასწარმეტყველებით“ და უტილიტარული დანიშნულებით. ამ ლიბერატორისათვის, იქნება ის დასავლეთ-გერმანული, ინგლისური თუ ამერიკული წარმოშობისა, ნიშანდობლივია ომის ერთადერთ დამანავედ პიტლერის გამოცხადება და გერმანიის ვერმახტის რეაბილიტაციის ცდა, მეორე მსოფლიო ომში საბჭოთა კავშირის გამარჯვების გადაწყვეტი მნიშვნელობის უგულებელყოფა და მასზე ცილისმწამებლური თავდასხმები. ინგლის-ამერიკისა და ფედერაციული რესპუბლიკის ისტორიოგრაფია მემუარისტულია და პუბლიცისტული ისტორიის ვაჯალებით, მილიტარისტული კონცეფციებითა და სოფიზმებით ემსახურება ატლანტიკის ბლოკის ექსპანსიონისტურ პოლიტიკას. ამ კონცეფციების, და სოფიზმების მხლეობა ჩვენი ისტორიოგრაფიისა და პუბლიცისტიკის გადაუღებელი და საპატიო ამოცანია.

ამ წერილის მიზანია გერმანული რევანშიზმისა და მილიტარიზმის რეაბილიტაციის ზოგიერთი ცდის ჩვენება ფედერაციულ რესპუბლიკაში გამოცემული რამდენიმე წიგნის, უმთავრესად ამ თეალასზრისით განხილვის საფუძველზე. მხედ

ველბაში გააქვს კოლექტიური ნაშრომი „მეორე მსოფლიო ომის შედეგები. აღიარებანი და ვალდებულებანი მომავლისათვის“, რომელიც ჰიტლერული სამხედრო დამანაშავების კალამს ეკუთვნის და თითარგმნა რუსულ ენაზე¹, ფინანსიერი პლუტოკრატის წარმომადგენლისა და ჰიტლერული სამხედრო დამანაშავის იალმარ შახტის შემუშავები — „ანგარიში ჰიტლერთან², ისტორიკოსი გ. ვიორლიცის შრომები³ და ჰიტლერული გენერლების ყოფილი უფროსის ფ. ვალდერის წიგნი — „ჰიტლერი როგორც სასიდალი“⁴.

ბონის მილიტარისტებისა და რევანშისტების აზრებმა და ზრახვებმა თავისი გამოხატულება პოვა კოლექტიურ შრომაში, რომელიც გამოვიდა მეტად სიმპტომადიერი სათაურით „მეორე მსოფლიო ომის შედეგები. აღიარებანი და ვალდებულებანი მომავლისათვის“ წიგნის 23 ავტორის შორის უმრავლესობა ჰიტლერული გენერლები და აღმარალებია, არიან „რაიხის“ მაღალი საგნის ჩინოვნიკები. მათი უმრავლესობა დიდი ვაგდენით სარგებლობს ბონში.

აქვე უნდა შევინშნოთ, რომ წიგნის მიზანია ომის შედეგების შეფასება და მომავლისათვის დასკვნების გაკეთება. აღსანიშნავია, რომ გერმანულ მილიტარისტებს აქვთ სათანადო გამოცდილება მათ მიერ გაჩაღებული და წაგებული მსოფლიო ომების შედეგების შეჯამებაში. ცნობილია რომ I მსოფლიო ომში გერმანიის დამარცხების შემდეგ გენერლებს: ჰინდენბურგს, ლიუდენდორფს, ფალკენგეინს და სხვებსაც ჰქონდათ სიკვლეო სიამოვნება შეეჯამებინათ მისი შედეგები. მათ შეაჯამეს ის და ომის ერთადერთ დამანაშავდ (გერმანიის მხრივ) კაიზერი ვილემ II გამოაცხადეს, ხოლო გერმანიის შეიარაღებული ძალები დიდების შერავანდელით შემოსეს; 1914 — 1918 წ. წ. ომში გერმანიის დამარცხება მონათლეს „გამარჯებულის დამარცხებად“ და წამოაყენეს დოქტრინა: „ომი გერმანიის ბედაა“. კაიზერულმა გენერალტემმა ჩამოაფალიბა გაკვეთილები (დასკვნები) „მომავლისათვის“, ამ გაკვეთილებს ჰიტლერული ავაზაკები მთელი ოცე წელი სწავლობდნენ. მაგრამ ამაოდ... მეორედ გაჩაღებული მსოფლიო ომიც სრული კამპიტულაციით დამთავრდა.

აი სწორედ ჰიტლერული გენერლები, რომლებიც ეხლა ამერიკის შეერთებული შტატების

ლანდსტეხტების როლშიც გამოდიან, აჯამებენ ამ ომის შედეგებს და ცდილობენ გააკეთონ დასკვნები „მომავლისათვის“, რომ გერმანიის იმპერიალიზმმა მესამედ ჩააბაროს „გაკვეთილები“ და ისევე სამარცხენოდ ჩაივარდეს ისტორიის წინაშე „გამოცდაზე“, როგორც ეს მოხდა უკვე ორჯერ.

სწორედ დასახელებული ნაშრომი წარმოადგენს ამ სამარცხენო „გაკვეთილების“ სისტემატურ კერძს, რომელშიც განხილულია მეორე მსოფლიო ომის თითქმის ყველა ძირითადი პრობლემა: სამხედრო ხელმძღვანელობა, შეიარაღება, საპარო ბრძოლა, წყალქვეშა ომი, პარტიზანული ომი, დაწვერვა, ტრანსპორტი, ომის დაფინანსება, სასურსათო მომარაგება. შრომის ყოველ თავს ახლავს თავისი დასკვნები, თვალში გვეცმათ ის, რომ განსაკუთრებული ყურადღების ცენტრშია „ომი რუსეთთან“ და დასკვნები უმთავრესად საბჭოთა კავშირთან ომის გაკვეთილების ასპექტშია ჩამოყალიბებული. ეს დასკვნები, როგორც ავტორები შენიშნავენ, გამიზნულია „სახელმძღვანელოდ მომავლისათვის“. წიგნში გვხვდებით აფილუმს, სიდავ ლირსული შეფასება ეძლევა საბჭოთა კავშირის ძლიერებას. მაგრამ ჩანს, რომ ამას ავტორები აკეთებენ იმისათვის, რომ რევანშისტებმა მომავალში არ გამოიჩინოს „საბჭოთა ქვეყნის ძლიერების შეუფასებლობა. მეორე მხრივ, ბონის რევანშისტების შეფასებების მიზნით, ავტორები, საბჭოთა კავშირის გამარჯვებას ფაშისტურ გერმანიასე აცხადებენ არაკანონზომიერ, — შემთხვევით მოვლენად. მაგალითად წიგნის შესაბამის თავში გუდერიანი, ლენინგრადთან ჰიტლერულეობს დამარცხების, შესახებ წერს: გერმანიას დავიგვილი ჰქონდა შემოტევა სამი მიმართულებით: ლენინგრადი, მოსკოვი და უკრაინა-კავკასია. მაგრამ „მოხდა სხვანაირად, ვიდრე იგეგმებოდა: ჰიტლერი უეცრად შეაშინა ლენინგრადის დაპყრობამ მისი მილიონიანი მოსახლეობით. აი რამ ოხსნა გუდერიანის განმარტებით ლენინგრადი: ჰიტლერს „შეშინებია“... თორემ ლენინგრადის კარები ღია ყოფილა ტიხვინთან...

ასე განმარტავს გუდერიანი მოსკოვთან ჰიტლერულეობის ზრახვების ჩაფუშვასაც. მას რომ დავუყვართ 1941 — 1942 წლებში ფაშისტები მოსკოვთან დამარცხდნენ, თითქმის მხოლოდ იმიტომ, რომ რუსეთი მეტისმეტად გაიწიერა და ვრცელი აღმოჩნდა, ხალხი მოქიანა, გზები ხან მტკრიანი და ხან ტალახიანი იყო, შემოღობა და ზამთარი შეკარი გამოდგა, არმის არ ჰქონდა კარგი ბნევა ჯარისკაცებისათვის, მათ ავლდო ზამთრის ტანსაცმელი, თამბაქო, შოკოლადი და ამავე დროს, თურმე ნუ იტყვიო, მათ პარტიზანებიც აწუხებდნენ. მოსკოვის გენერალურ ბრძოლებში განადგურებული მოტოშკინობეული ნაწილების შეთავრის ფრონტის ამ უნაზეც არ უნახავს საბჭოთა არმიები ან ეტყობა დაავიწყდა ეს „წერილობანი“.

1. Итоги второй мировой войны. Признание и обязательства на будущее. Перевод с немецкого. Под редакцией генерал-майора И. Н. Соболева. Издательство иностранной литературы. М. 1957.

2. Hjalmar Schacht, A rechnung mit Hitler, Hamburg — Stuttgart, 1948.

3. Walter gñ Hitz, Der Deutsche generalstab, Frankfurt a/Main, 1951; მისივე ორჯამეული Der zweite Weltkig, Bd. I—II, 1951—1952.

4. Franz Halder, Hitler als Feldherr, München, 1948.

გუდერიანის და ვერნერი ჰიტლერის მტკიცებით აღდგა იყო სტალინგრადად გერმანიის შეეჭვა არმიის კატასტროფის თავიდან აცილება. მაგრამ... ზველიუსის გეგმა სტალინგრადადს მარშბუქებიდან გამოსვლისა დაგმო პიტლერმა. თვითონ პიტლერი შეადგინა გერინგმა, რომელიც „ფიურერის“ დაპირდა მეექვსე არმიისათვის სამაერო გზით ყოველდღიურად 500 ტონა სურსათისა და სიაშირი საჭურველის მიწოდებას, ზოლო სინამდვილეში მხოლოდ 100 ტონის მიწოდება შეძლო. ამ მრავალსართულიან შეცდომას დამატა ის, რომ მან შეიტანა „დონის არმიამ“ ვერ განახორციელა მადელოკირებული დარტყმით მეექვსე არმიის გამოსვლის გეგმა. პიტლერი ვერ შეირგებია ამ არმიის მიერ დაკავებული პოზიციის დაკარგვის. მაგრამ მისთან ერთად მეექვსე არმიაც დაუკარგია. ანგარი მსჯელობის შემდეგ გუდერიანი დაასვენა: „მსხვერპლი, რომელიც ვერმანამ გაიღო, მთავლითად სტალინგრადაში, სადაც თავგამოდებით ინარჩუნებდა არსებითად უცვლელ დაკარგულ პოზიციებს, იყო უპარა“. შემდეგ ის გვარწმუნებს: „პიტლერის ჯიუტობით გამოწვეული, სტალინგრადადს კატასტროფა, არ საპირობებს დაწერილობით აღწერას“. გუდერიანის სიტყვები რომ ვინმანათ, ასე უბრალოდ ჩაიწერა „საშუაზარი თავი ვერმანიის სამხედრო ისტორიაში“. აქაც შემთხვევით, გარკვენი ძალების მოქმედების გარეშე, განუტვია ვერმანიას სამხედრო კატასტროფა. საბჭოთა არმიების მძლავრი დარტყმები ამ შემთხვევაშიც „დეტალი“ და უბრალო „წერაღმანია“...

მაგრამ გუდერიანის მიერ ამავე სტატიში გაკეთებულ დასკვნაში მკითხველი თავისთვის მოულოდნელად პოულობს მთელი სტატიის შინაარსისაგან განსხვავებულ მოსაზრებას საბჭოთა კავშირის შეიარაღებული ძალების შესახებ. ის აქ სამართლიანად აძლევს მაღალ შეფასებას საბჭოთა არმიას და მის ტექნიკურ შეიარაღებას, აჭებს საბჭოთა კავშირის შეიარაღებული ძალების უმაღლეს მთავარსარდლობას, მის სტრატეგიას, საბჭოთა არმიის შემადგენლობას და მოითხოვს, რომ გერმანიასაც ისეთივე გამოყოფითობილი და მაღალი მორალის თვისებებით აღჭურვილი არმია ჰყავდეს, როგორც რუსეთს. გუდერიანმა ამით ვერმანელ რეინისტებს სფეროსილე და საკუთარი შეიარაღებული ძალების მაქსიმალურად გაძლიერება უანდერძა.

წიგნის სულისკვეთება მკაფიოდ ასახა გენერალი შნიდერის მიერ დაწერილ თავში „ტექნიკა და შეიარაღების განვითარება ომის დროს“, სადაც ავტორი აკეთებს დასკვნებს: „ქვეითი ჯარი ცუბლის ძალის, მოძრაობისა და მოწინააღმდეგის უცბლისაგან თავდაცვის მზრგ იმდენს ჩამორჩება შექანიზებულ ჯარებს, რომ მისი გამოყენება ბრძოლის მხოლოდ მეორეხარისისგან უზენებზე დასაშვებია. კავილურია კი, საერთოდ, ვერ პოულობს ადგილს თანამედროვე ბრძოლის ველზე. თუ ქვეითი ჯარი ბრძოლის მთავარ ველებზე

იქნება გამოყენებული, ის უნდა-აიოს შექანიზებული, მსუბუქი, ჯავშნით დაცული, მაქანდმსროლელი იარაღით აღჭურვილი... 3. შეიარაღებული ძალების ბირთვი იქნება სატანკო და შექანიზებული შენაერთები. 3. არტილერიას ესაპირობებთვითმავალი ძრავები ძლიერი ტანკსაწინააღმდეგოს სამშენებლებით. ატომური არტილერია შეეცლის მძიმე და ზემომე არტილერიას... 8. საპარაშუტო ძალებისა და დესანტის გამოყენების გზით მოწინააღმდეგვის ჯარების გარემოცვა ალბათ უფრო მეტი წარმატებით და მასშტაბით იწარმოებს“.

გერმანიის ავიაციის ერთ-ერთმა ცნობილმა მეთაურმა კესელრინგმა განსახილველი წიგნისათვის დაწერა თავი „გერმანიის სამხედრო-საპარაშუტო ძალები“. ის ვრცლად იხილავს ავიაციის მოქმედებას ომის წლებში და აკეთებს დასკვნებს „მოშავლისათვის“: „ამ ბედისაგან, რომელიც წილად ზედა გერმანიის სამხედრო-საპარაშუტო ძალებს, გერმანელმა ხალხმა უნდა ათვისოსა ძივრად შექმნილი გამოყენებულა, რაც მით უფრო აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს მოშავალში: 1. ავიაციას აუცილებლად უნდა მიენიჭოს პირველი ადგილი ხალხის შეიარაღებაში. თავის განვითარებისათვის ავიაციი უფრო მეტ დროს მოითხოვს, ვიდრე ყოველგვარი სხვა იარაღი... კესელრინგი დასკვნებში ამტკიცებს, რომ გადამწყვეტი გამარჯვების მოპოვება მხოლოდ ავიაციის გრანდიოზული ძალების მეშვეობით იქნება შესაძლებელი. ის ეტება ავიაციის სხვადასხვა სახეობას და მათ მოქმედებას, მოითხოვს სამხედრო-საპარაშუტო ძალების ზღმმღვანელობის ცენტრალიზაციის და ბოლოს დასკვნის: „სამხედრო-საპარაშუტო ძალები პოლიტიკის ყველაზე ძლიერი საშუალებაა და ამიტომ ისინი ყოველთვის კარგად ორგანიზებული, მოქნილი და ბრძოლისუნარიანი უნდა იყვნენ“. სინამდვილეში, როგორც ნ. ს. ზრუნოვმა აღნიშნა ამერიკელი ვაზუთ „ნოუ-იორკ თაიზისს“ მთავარ დიპლომატიურ კორესპონდენტ დე. რუსტრინისაფი გაკემულ პასუხში, დღევანდელ ვითარებაში მიმდინარეობს გარკვეული გარდატეხა და, როგორც სამხედრო სპეციალისტები ფიქრობენ, თვითმფრინავების არსებობა იქნება ისინი ბომბდამშენები, თუ გამანადგურებლები, აღსასრულს უახლოვდება.

ვენერალი რომში ვანიხილავს „საპარაშუტო-ბრძოლას გერმანიაში“, ეტება საპარაშუტო თავდასხმისაგან მოსახლეობის დაცვას, დეტალურად მიუთითებს გერმანიაში საპარაშუტო თავდაცვის მოწინააღმდეგელი ომის დროს და გაფრთხილებას იძლევა: „ქვეყანა, რომელიც პაერში დამარცხდება დაღვება არჩევნის წინაშე: კაბიტუალაია ან ნგრევის ქაიში“.

დოქტორი ლატერნერი შესაბამის თავში—„მეორე მსოფლიო ომი და სამართალი“ წერს: „ნამდვილი საერთაშორისო სისხლის სამართლის წინამძღარი უნდა ვახდეს მოშავალი ომისათვის პასუხისმგებლობის საკითხის სისხლის სამართლის წესით განხილვაზე უარის თქმა“. ის უაპელაციოდ

ლაბარაკობს „მედიავილი ომზე“. მაგრამ მის მიერ დაწერილ თავში გამოცანად რჩება: ვის წინააღმდეგ? მას პასუხს აძლევს იგივე გუდერიაში, რომელიც დასველებში წერს: „მომავლისათვის უნდა გავითვალისწინოთ, რომ რუსეთი კიდევ უფრო ინტენსიურად გამოიყენებს თავისი დიდი ქვეყნის უპირატესობებს... ვააუზგობლებს გზებს... დასავლეთ ვერობის სახელმწიფოების ყველა თავდასხმა რუსეთზე დღემდე ატარებდა წმინდა ფორტალური ხასიათის და, როგორც წესი, თერაპიების განსახლებებოდა ხმელეთით. ისინი იყო წარუმატებელი, თუ თავდასხმელი უზრუნველყოფს თავის უპირატესობას ზღვაზე, მაშინ ავიაცია და ფლოტი რუსეთში წარმატებით შეტრისათვის მას აწინააღმდეგებს შექმნილი ამ შემთხვევაში, თუ ვინაა დას და ფლოტი მშობლიურ ურთიერთმოქმედებაში იქნება საკმაო რაოდენობის სახმელეთო ძალებთან და შათი მოქმედება იქნება არა ფორტალური ხასიათისა, არამედ გარშემოტრყეობით, რომელიც გამაზნულაა უმთავრესი ობიექტისაკენ“. აშკარად ლაბარაკობს რა საბჭოთა კავშირთან რამე, გუდერიაში გავრთხილებას აძლევს იმის შესახებ, რომ რუსეთის წინააღმდეგ ელვისებური ომის წარმატება არ არის მოსალოდნელი. მისი სიტყვით, მოულოდნელობებს ქმნის რუსეთის სიღრმე-სიგანე, იმინდი, გზების მდგომარეობა...

წიგნში დიდი ყურადღება ექცევა პარტიზანულ მოძრაობას. მის შესახებ სპეციალური თავი დაწერა გენერალმა რენდელიში. ის მიუთითებს შაგის კონვენციაზე იმის დასამტკიცებლად, რომ საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით პარტიზანული ბრძოლა „უკანონოა“. მაგრამ მას „აფიურება“ იმის მიუთითებს, რომ საერთაშორისო სამართალი, რბილად რომ ვთქვათ, არ აჯანყებს ტყვეების მოკვლას, მშვიდობიანი მოსახლეობის გაქურტას, „დღეშეგუბების“ გამოყენებას, აღმანების ცოცხლად დაპარხვას და დაწვას, სიკვდილის ბანაკების შექმნას, რასაც არ ურთიბობდნენ პიტლერელი ავსაქები. პროფ. პლაფერი კი გულმოდგინედ ამტკიცებს გერმანელი ჯარისკაცების არა მარტო უდანაშაულობას, არამედ დიდ სულონებასა და კეთილშობილებას. სპეციალურ თავში „გერმანელები და სხვა ხალხები შერაც მსოფლიო ომში“ ის ვეაუწყებს: გერმანულ ჯარისკაცებს კარგი პირობები ჰქონდათ და არავის ძარკეიდნენ, ისინი ზრუნავდნენ იმაზე, რომ მუხახლუბა „დაემეგობრებინათ“, რომ ოკუპანტებისა და დაპურობლი ქვეყნების მოსახლეობის „გულითიდი ურთიერთობისათვის“ არსებობდა ყველა პირობა.

პროფანისტურ ტენდენციებს ყველაზე მეტად აქლავნებს გენერალი ხასი მანტოიფელი, რომელიც დაწერა შრომის შესავალი „იდლები და ძალები ორ მსოფლიო ომს შორის“ და დამამთავრებელი თავი „გარდატეხა“. ის პირდაპირ იცავს ფანსისტურ თეორიას, პიტლერის გეგმებს, ვერშატს. მისი შეხედულებების არის ასეთი: ნაცი-
9. „მნათობი“, № 1.

თნალ-სოციალიზმის იდეები თავისთავად კარგია, მაგრამ პიტლერმა დაამახინჯა და წარუბნა ისინი. ახლა უნდა აღორძინდეს ეს იდეები! და გამოხსნა წორდის პიტლერის შეტლიმები... მანტოიფელი არცთუ ისე არაზროვნად მიუთითებს საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგობაზე და დიდ იმედებს აქყარებს ამერიკის შეერთებულ შტატებზე.

პიტლერელი სამხედრო დამნაშავეები, საერთოდ, განირჩევიან რევანშისტული განწყობილებით. გენერლებმა მანტოიფელმა, ბლიტმენტრტიმა და ხანსენმა ამერიკელი ყურანალისტისადმი მიცემულ ინტერვიუში, ჯერ კიდევ 1951 წლის იანვარში, განაცხადეს: წმინდა თავდაცვა სასაციოლოა... ვერობის შეტევა შეიძლება გამართლებულს მხოლოდ მდევებით ომის საშუალებით —... რუსეთის მიმართ წვენი პოლიტიკა ყოველთვის უნდა შეესაბამებოდეს წვენს ძალას: 1951 წელს ის უნდა იყოს ზომიერი, 1952 წ. ის უნდა გახდეს უფრო ვაბედული, 1953 წელს ჩვენ შევძლებთ მკაცრად ვაგონებას“. გერმანელი რევანშისტების კალენდარი, როგორც აკადემიკოსი ი. შ. შაისკი შენიშნავს, რამდენადმე არაშეიქმნა გამოდგა, მაგრამ საგულისხმოა არა მისი ქრანოლოგიური თარიღები, არამედ საერთო სულსკვეთება. პიტლერული სამხედრო დამნაშავეების ცინიკური გამოხდომები კომენტარის არ საჭიროებენ.

გერმანელი მონოპოლისტების რეაბილიტაციის და რისიტელი ატრესის გამართლების ცდილ გემორიწევა იალმარ შესტი, რომელმაც დაიწახსურა ცინიკური, ბუქიანი და სისხლიანი საქმეების მოერიდებელი ამოლოგეტის რეპრეტაცია მისი წიანი „ანგარიში პიტლერთან“ სინამდვილეში გერმანიის დემოკრატიულ ძალებთან ანგარიშის გასწორების კანდიერ ცდას წარმოადგენს. რაოდენ დიდი ცბიერება არის საჭირო, რომ ამტკიცებდეს: გერმანიაში დემოკრატიის ერთადერთი თანმიმდევრული დამცველია გერმანიის მონოპოლისტური კაპიტალი, ხოლო მოწინააღმდეგე — გერმანელი ხალხი, რომ მთელი ისტორიული პასუხისმგებლობა პიტლერის ხელისუფლების სათავეში მოსვლისა და გერმანიაში ტერორისტული რევიმის დამპყრობისათვის გაესრულა მშრომელ ხალხს და არა ვინმე სხვას. რაოდენ დიდი უსირცხელობა და უკანონობისადმი რწმენა არის საჭირო იმის დასამტკიცებლად, თითქოსდა გერმანიაში 30-იან წლებში დემოკრატიისა და თავისუფლების მდროშე იყო იალმარ შესტი, რომელიც, თუმცა ენ იტყვიე, პიტლერულ მთავრობაში შესულა შეგნებულად, როგორც მისი მოწინააღმდეგე. შატრა იმდენად „შორს მიდის“, რომ აცხადებს: მესაზე იშპერაა დაეცა არა საბჭოთა არმიის მძლავრი დარტყმებისაგან, არამედ ის პირდაპირი წინააღმდეგობის შედეგად, რომელ-

საც თვითონ (შახტი) უწევდა ჰიტლერული მთავრობის მისწრაფებას „ესამართლობისა და ძალდატანებისადმი“.

ეხება რა საკითხს ომის დამნაშავეების შესახებ, შახტი თვითრეაბილიტაციის მიზნით ცინიკურად აცხადებს: „შუქლერული ემბეო ომის დამნაშავეები, თუ როგორც შემთხვევით არ დაადანაშაულდნენ“, ისტორიული დისკუსია ომის დამნაშავეების შესახებ, — განავრცობს ის, — საფუძველს აძლის გერმანიისა და ატლანტიკის სახელმწიფოების ერთიანობის გრძნობას, ეს მაშინ, როცა საკითხი შახტი შერჩევით ერთობლივ მოქმედებისთვის“.

„დამარცხების მიუხედავად და დამარცხების გამო, რომელიც გერმანიამ განიცადა უკანასკნელ ომში, — დასაცენის შახტი, — არ არის გამორიცხული გერმანიის მიზნების განხორციელება“, ვინაიდან გერმანიის ექსპანსიონისტურ ზრახვებს თურმე განაჩნიათ „ღრმა ისტორიული და ეკონომიური საფუძვლები“. შახტი, რომელსაც დასავლეთის რეაქციული პრესა უწოდებს „ჩვენი დროის ტალღიანს“, ასე ამართლებს გერმანიის იმპერიალიზმის დამპყრობლურ ზრახვებს: „გერმანიელი ხალხი ვაიზარდა და გასცდა იმ სასიკეთეს სივრცეს, რომელიც მას ისტორიამ მიუჩინია“. ის განავრცობს: „თუ 1914 წლამდე შუქლერული იყო გერმანიის მოსახლეობის გამოკვეთა საკუთარი მიწა-წყლის ხარჯზე, მით უფრო შუქლერულია ეს ახლა“. შახტი მოითხოვს ვერშახტის აღორძინებას და გერმანიას უსახავს შეერთებულ შტატებთან უფრო შვიდობა დაკავშირებისა და ახალი ომის „პერსპექტივას“. მისი მოსაზრებანი დიდი თანავრცობით სარგებლობს ჰენტავონში.

•••

დასავლეთ რეაქციული წრეები კიდევ უფრო დიდი ინტერესით გეოდეზიან ვერშახტის რეაბილიტაციის ცდებს, რასაც ადგილი აქვს „ფედერაციული რესპუბლიკის“ ისტორიოგრაფიისა, აგრესიის წაჭეუბა-გამართლებების, პირველი და მეორე მსოფლიო ომების იდეოლოგიურ მომზადებაში გერმანიის რეაქციული ისტორიოგრაფიის როლი საყოველთაოდ ცნობილია. ვაგონსენთან ისიც, რომ 1939 წელს, როცა ჰიტლერული გერმანია ჩაება ომში დასავლეთის სახელმწიფოებთან, გერმანიის ისტორიოგრაფიამ დაუყოვნებლივ ჩამოიხადა ნიღაბი: მან საქვეყნოდ განაცხადა, რომ მეორე მსოფლიო ომს განიზილავს, როგორც პირველი ომის უშუალო ისტორიულ გაგრძელებას.

„ფედერაციული რესპუბლიკის“ ისტორიოგრაფიაში განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ ვლტერ გორმანის შრომებს „მოკლე მსოფლიო ომის შესახებ. მისი შრომა „გერმანიის გენერა-

ლური შტაბი“ ვერშახტის რეაბილიტაციის ცდას წარმოადგენს. ეს შტაბი უოველთის იყო ომის ცერა. დაარსების დღიდან სამი საუკუნის მანძილზე (1657 — 1945 წ. წ.) ის დიდ როლს ასრულებდა იმ ომების განაღდებაში, რომელთაც ეწეოდა ჯერ პრუსია, შემდეგ კათოზრული და, ბოლოს, ჰიტლერული გერმანია.

გიორგილის შრომაში ისტორიული ფაქტების ფალსიფიკაციასთან ერთად შეიმჩნევა ზოგიერთი იძულებითი აღიარება. ის, სხვა ავტორებისაგან განსხვავებით, ცნობს, რომ „პიტლერული სტრატეგია ჩაიფუშა და ვერშახტი განადგურდა რუსეთში“, აღიარებს, რომ „უმთავრესად სტალინ-გრადის ბრძოლამ განსაზღვრა ილუზიებზე დაფუძნებული ჰიტლერული სტრატეგიის გაკორტება“. თუმცა მას ჰიტლერული გენშტაბის პრესტიჟი არ ეწვეუნება შებღალულად. გიორგილი ძალას ატანს ისტორიულ ფაქტებსა და საკუთარ ინტელექტს, როდესაც აეთთარებს იმ აზრს, რომ ჰიტლერული გერმანიის განადგურება არ მოასწავებდა „სთუენეების განმეღობაში ჩამოყალიბებულ გერმანიის მილიტარიზმის საშუალო იდეოლოგიის კრახს“. ის ცდილობს დაამტკიცოს, თითქოსდა ჰიტლერული დიქტატურის დამყარების შემდეგ გენერალური შტაბი იყო ომის წინააღმდეგ მებრძოლი ძალების ცენტრი. ავტორი ერთმანეთს უპირისპირებს ჰიტლერსა და გენერალიტეტს, ნაციტებისა და გენშტაბის სტრატეგიას.

გიორგილს რომ დაეუჯეროთ, ომის დამნაშავეა მხოლოდ ჰიტლერი და „პიტლერული ხბოვა“, უცნაური ისიც არის, რომ მას ომის დამნაშავეთა ხბოვიდან უკანა რიგითი, ხელოვნურად გამოთყავს გენშტაბის წარმომადგენლები.

ასეთივე ტენდენციებით გამოირჩევა გიორგილის ორტომიანი ნაშრომი — „მეორე მსოფლიო ომი“. 1250-ე გვერდზე ავტორი ცდილობს გადაშალოს მეორე მსოფლიო ომის განდღობული პანორამა, დაწყებული გერმანიის პოლონეთზე თავდასხმიდან — ბერლინის დაღეშამდე. ავტორი ძენწია დასკვნებში. მისი კონკლუზია, „ომი დაიწყო ინსტიტუტულად, ლოკალური ომი მსოფლიო ომად გადაიქცა და დამთავრდა გერმანიის კატასტროფით“. ავტორი, ამავე დროს, ამაყობს ფაქტით, რომ გერმანიის ვერშახტი „6 წელს 1939-1945 წლებში, კიდევ იმბრძოდა თავისი დიდი ტრიადიციების სულისკვეთებით“; მაგრამ, შენიშნავს ის, ხელმძღვანელობა და ფრონტი მის წინაშე აყენებდა, არსებითად გადაუწვევებელ ამოკანებს; ამავე დროს, „რაიხის ხელმძღვანელობა უშეუბნებლად უკასუსისმგებლო შეუდომებს და ავროვებდა სპეციალურ დანაშაულებებს“, გიორგილი აქაც „ასაბუთებს“, თითქოსდა ჰიტლერის ყველაფერში ეწინააღმდეგებოდა გენერალიტეტი. ვერშახტის რეაბილიტაციის მიზნით ავტორი ცდილობს მკითხველი მიიყვანოს იმ დასკვნამდე, რომ „თანამედროვე ომი წარმოიპოვება და წაიგება „უპირველეს-

ყოფისა, პოლიტიკურ და სწარმო-ტექნიკურ დარგში", რომ ამიტომ „პოლიტიკოსი და არა ჯერისკაცია მასუბმგებელი“, ე. ი. გერმანიის დამარცხებაში ამ მითით რევანშისტების წინაშე მხოლოდ „ფიურერია“ დამნაშავე.

განხილავს რა მეორე მსოფლიო ომის მსვლელობას აღმოსავლეთის ფრონტზე, გიორგიევი ცდალობს დაამტკიცოს, რომ გერმანიის არმიების შეეძლოთ გამარჯვება; მაგრამ „უშაღუსი ხელმძღვანელობა“ (იგულისხმება ჰიტლერი, გ. მ.) ვანუწყებულთ ცელიდა გენშტაბის სტრატეგიის, რომელიც გამოცდილმა გენერლებმა შეიმუშავეს, სინამდვილეში ჰიტლერი და მის გენშტაბი სოლიდარულად წარმართადენენ სტრატეგიულ ხაზს საბჭოთა არმიის მიერ გერმანიის რიგული არმიების განადგურებამდე და მათ შორის აღვლილი არ ჰქონდა აზრთა პრინციპულ სხვაობას. მათი დაპირისპირება გიორგიეს ესპირობმა გერმანიის გენერალიტეტის რეაბილიტაციისათვის, ფედერაციული რესპუბლიკის ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისით წარმომადგენელი გ. რიტერი თავის წიგნში „კარლ გერდერეი და წინააღმდეგობის გერმანული მოძრაობა“ ასე ახასიათებს ჰიტლერისა და მისი გენერალიტეტის დამოკიდებულებას: ჰიტლერის ბრწყინვალე ტრიუმფმა გააქარწყლა გენშტაბის პესიმისტური წინასწარმეტყველება. შემდეგ მას მოჰყვა წვიმა სამხედრო ჯილდოებისა და ამაღლებებისა, გენერალობისა და ფედერაციული რესპუბლიკის ჩინების... განსაკუთრებით ეს ეხებოდა ფელდმარშალ ფონ რეიხენაუსს, რომელიც 1939-1940 წლებში თითქმის მხად იუო ომობიციამო გადასასვლელად, ხოლო ახლა, ერთი წლის შემდეგ... ჰიტლერის სტრატეგიისა და გენის განდიდებით აუძღურებდა წინააღმდეგობის მოძრაობას. თითოთი ფიურერი ცილობდა ფულით და მამულებით უხვად დაჯილდოების გზით კიდევ უფრო აუმაღლებინა მადლობას გრძნობა და მორალური დამოკიდებულება თავის სამხედრო ქვეშევრდომებს შორის და ამაში მან წარმატება მოიპოვა“. გიორგიეს მტკიცებით, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე საწინელი ბოროტ-მოქმედებებშიც დამნაშავე ყოფილა მხოლოდ ჰიტლერი, რომელმაც, ავტორის სიტყვებით, „უღრმესი სირცხვილით დაფარა გერმანელი ჯარისკაცისა და გერმანელი პოლიციელის კეთილი სახელი“.

დასავლეთის რეაქციულ წრეებში გიორგიეს წიგნებს და მის სწრაფვას — ილდგინოს გენშტაბის და გერმანელი პოლიციელის „კეთილი სახელი“ — თავშეკავებით შეზღუნენ. მათ თავისი პოლიტიკური ტენდენციები კიდევ არ ეჩვენებათ მკვეთრად გამოხატული და გერმანიის მილიტარისტის სრული რეაბილიტაციისა და აღფრახსნილი რევანშისტული პროპაგანდის სელისკვეთების საყსებით შესაბამისი.

დასავლეთის რეაქციულ წრეებში განცხადებულ რეაბილიტაციას ხედა გენერალ გალდერის წიგნს — „ჰიტლერი როგორც სარდალი“, რომლის შესავალშიც ავტორი აღნიშნავს: „ჩვენი ისტორიული კონცეფცია მიზნად ისახავს შეზღუნლოს ჰიტლერის, როგორც სტრატეგის, რეპუტაცია. სინამდვილეში წიგნი წარმოადგენს ჰიტლერული გენერალიტეტის რეაბილიტაციისა და განდიდების ცდას.“

„რაიხის“ სტრატეგიის გაკოტრების მიზნებს გალდერი „ხსნის“ ჰიტლერის არაკომპეტენტური ჩარეებით სტრატეგიულ და თავრატულ ხელმძღვანელობაში, „ფიურერის მიერ სარდლის როლის მითვისებით“. ის წერს: სარდლის როლი ისტორიულად ამოწურულია, ობიექტურად უმწერია და არ შეესაბამება თანამედროვე ომის ხასიათს. სარდლისათვის, ე. ი. საშხედრო შეთაურისათვის, ამ სიტყვის ძველი გაგებით, — განაგრძობს გალდერი, — თანამედროვე ომში აღარ არის ადგილი“. ის არ ერიდება მაგარ გამოთქმებს „ფიურერის“ მიმართ: დასცინის მის სიმხდალეს, გაუხედაობას, ამხელს მის უპასუხისმგებლობას და განდიდების მინიის და ასახუთებს, რომ ჰიტლერის სტრატეგიის გაკოტრება სრულებით არ ნიშნავს გერმანიის გენერალიტეტის გაკოტრებას. ჰიტლერული გერმანიის განადგურების ერთ-ერთ მთავარ მიზნად გალდერი აცხადებს ბრძოლას „ჰიტლერსა და გამოცდილ გენერლებს შორის“. მას ისე გამოყავს საქმე, თითქო ვანუწყებულთ მიმდინარეობდა შეურჩებელი ბრძოლა „ჰიტლერის უმაღლეს პოლიტიკასა“ და „გენერლების მოსახრებებს“ შორის.

გალდერი საყსებით ამართლებს ჰიტლერული გერმანიის თავდასხმას საბჭოთა კავშირზე, ჰიტლერს კი ბრალს სდებს კომპანიის ცუდად მოზადებაში. ვერზახტი, — გულისწყრომით წერს ის, — ვამარჯვებდა 1941 წელს, რომ ჰიტლერის უურადლებოდ არ დეტოვებინა „არმიების სარდლობების განწირული მოწოდება შესაძლებელი რეზერვების კონცენტრაციის შესახებ“. გალდერი, რომელსაც გენერალიტეტი სრულებით არ მიაჩნია დამარცხებულად, უმაღლის ღმერთს, რომელიც თურმე „უყოფლთვის სწყალობს გერმანიის გენერალიტეტს“.

ეს ისტორიოგრაფიული შენიშვნები ცხადყოფენ, რომ ფედერაციულ რესპუბლიკაში აღვლილი აქვს ილფრახსნილი რევანშისტულ პროპაგანდას, რომლის ერთ-ერთი გამოხატულებაა ვერზახტის რეაბილიტაციის ცდება; ამავე დროს, ამათ წარმოებს გაკოტრებული იდეოლოგიური სამზადისი ახალი ომისათვის, რაც შეესაბამება ატლანტიკის ბლოკის აგრესიულ საგარეო პოლიტიკას.

მხილ თაჩნიშვილი

ქართული სასულიერო პოეზია და მისი უკეთიმტობა ბიზანტიურ პოეზიასთან*

ამ რამდენიმე ხნის წინათ ქართველმა მეცნიერმა პავლე ინგოროყვამ გამოაქვეყნა მონუმენტალური შრომა: „გიორგი მერჩულე, ქართველი მწერალი მეათე საუკუნისა“¹. ეს თათის გვერდის შემცველი დაწვრილებითი წიგნი წარმოადგენს ნამდვილ საგანძურს მეათე საუკუნეში დღეი საქართველოს შესასწავლად; მისი სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო დაწესებულებების შესასწავლად, მისი ეთნიკური და ბოლტიკური საზღვრების შესასწავლად, მისი მატერიალური, ისევე როგორც სულიერი კულტურის, უპირატესად კი ძველ-ქართული პოეზიის შესასწავლად, ამ პოეზიის, რომლის წარმოშობა და განვითარება ამ წიგნში დაწვრილებით არის განხილული.

ამ ისტორიული პანორამის გარეგან ჩარჩოს წარმოადგენს თვით გიორგი მერჩულის² მიერ დაწერილი „ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა“, რომელშიც მე-8 — 9 საუკუნეებში ტაო-კლარჯეთში სამონასტრო მშენებლობა დაიფუძნა და იგი უმაღლეს საფეხურამდე განავითარა³.

ინგოროყვას შრომა განაყოფება ორ მთავარ

* ცნობილი ქართველოლოგის მიხეილ თაჩნიშვილის წინამდებარე წერტილი დაბეჭდილია საერთაშორისო ფილოლოგიურ კურსალში *Oriens Christianus*, ტ. 41 (1957), გვ. 76 — 96, გერმანულ ენაზე.

¹ გიორგი მერჩულე, ქართველი მწერალი მეათე საუკუნისა (თბილისი 1954), გვ. 868 + 0128 ერთ ტომად (ინგოროყვა).

² ნ. შარია ეძახის მას „მერჩულე“; მისი საწინააღმდეგოდ ინგოროყვა ეძახის „მერჩულე“. რადგან „მერჩულე“ ნიშნავს „მსაჯულს“, „კანონის მასწავლებელს“ და ქართულად თანამდებობის პირის აღმნიშვნელი სიტყვაა — ნით ბოლოდებდა, იმიტომ ინგოროყვა ას მერჩოლოდებულს ფორმა უფრო სწორი უნდა იყოს, მით უმეტეს რომ ექვთიმე ათონელი გრიგოლ ღვთისმეტყველის ერთი პომილიას თარგმანში ხმარობს გამოთქმას მეჩხულე (*komikhs*) (ინგოროყვა 17 — 29).

³ შდრ. M. Tarnischwilli und Julius Assfalg, Geschichte der kirchlichen georgischen Literatur—Studi e Testi 185

ნაწილად. პირველი ნაწილი იხილავს უპირატესად საქართველოს სახელმწიფოებრივ და საეკლესიო ცხოვრებას გრიგოლ ხანძთელის „ცხოვრების“ საფუძველზე; მეორე ნაწილი კი მიძღვნილი აქვს ძველ-ქართულ პოეზიას.

რაც შეეხება პირველ ნაწილს, აქ ჩვენ მხოლოდ მოკლედ მოვხაზავთ მის მთავარ შინაარსს. ამ ნაწილში განხილულია „ქართლის სამეფოს“ თანდათან წარმოშობა და გაძლიერება ბაგრატიონთა იდეოლოგიური საგვარეულოს ხელშეწყობით; „ფხაზთა სამეფოს“ წარმოქმნა დასავლეთ საქართველოში შავ ზღვასთან, რომელი სამეფოც ვადაქიშული იყო ნიკოესიიდან, კავკასიის უკიდურესი დასავლეთის თხემიდან, ძველ ცნობილ ქალაქების სოჟის¹, ბიჭვინთის² და ფაზისის გაყოფებით ვიღრე ქუთაისამდე, აღმოსავლეთ საქართველოს საზღვრებამდე. ამას მოსდევს ტაო-კლარჯეთის ისტორია, და აქ ფართო არღვევს აკადემიკოს ნ. შარის ფანტასტიკურ თეორიის ამ მხარის ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ, და სრულიად სამართლიანადაც³. ნ. შარია ეწყობოდა ერთ მკლარ ეოკალიზაციას და აქედან გამომდინარე ყალბ ინტერპრეტაციის სახელისა ირჩავდა, რომელი მან სომეხთა განმანათლებლის გრიგოლის არაბულ „ცხოვრებაში“ იპოვა და წიქითა, როგორც „არტანუჯი“, და ამ მკლარ და ყალბი მასალის საფუძველზე იმტიაციებდა ტაო-კლარჯეთის მთელი მხარე, განსაკუთრებით კი არტანუჯის მხარე⁴ თავდაპირველდ მართლ-

Città del Vaticano 1955, გვ. 98 შდ., 106 შდ. ნ. შარისა და კეკელიძის მიხედვით გრიგოლ ხანძთელი გარდაიცვალა 861 წელს ხოლო ინგოროყვას მიხედვით — 860 წელს.

¹ ქართული სიტყვისაგან „სოჟი“ (ნაძვის“ ჯიშისა).

² ქართული სიტყვისაგან „ფიქვი“.

³ ინგოროყვა 368 — 376; 400 — 434.

⁴ არტანუჯის მდებარეობის შესახებ შდ. კოროსზე დასავლეთ საქართველოში შდრ. კონსტანტინე პორფიროგენის De administrando imperio, თავი 46. (Bonn 1840), გვ. 206 — 213.

მოდებულ სომეხთა მიერ იყო დასახლებული, მხოლოდ მე-7 — 8 საუკუნეებში ეს მხარე ქართველთა ხელში გადავიდა. ამგეარი დებულების უმართებულობა უკვე კიდევ პროფესორმა ე. გარიტმა სრულს უპყველობით დაასაბუთა¹...

იმეფ ნაყევოში ინგოროყვას ლაპარაკი აქვს „ქართულ სინაზე“ ანუ თორმეტ მონასტერზე, მოკლედ რომ „ათორმეტნი“ ეწოდება, რომლებიც თითქმის ყველანი მღებარეობდნენ არტანუჯის ჩრდილო იმოსავლეთით იმერხევის ჩრდილო აუზში, იმ იმერხევის, რომელიც ქუროსს ერთვის². ეს ათორმეტნი შემდეგია:

1. **თიზა**, აშენებულია მე-5 საუკუნეში ვახტანგ მეფის მიერ, განახლებული მე-8 საუკუნეში და ახლად აშენებული ვეარამის მიერ (გარდ. 882 წ.)³.

2. **მერე** აგრეთვე ვახტანგ მეფის მიერ აგებული მე-5 საუკუნეში⁴, განახლებული დედაფა მონასტრის სახით ფებრონიას მიერ გრიგოლ ხანძთელის დროს⁵.

3. **დაბა** შესაძლებელია უკვე ვახტანგ მეფის დროს დაარსებული, მაგრამ მონასტრად ზღაბსა დაწესებული ამოტ პირველის დიდის დროს (813 — 826)⁶.

4. **პარეხი** საქაოლ ძველი საფანე მე-6 — 7 საუკუნეებისა, ახლად გამოყენებული სამონასტრო ცხოვრებისათვის გრიგოლ ხანძთელის მოწადის მიქელის მიერ⁷.

5. **ხანძთა**, გრიგოლ ხანძთელის მიერ დაარსებული პირველი მონასტერი, 782 წლის მახლობლად, ხანძთა უღრის ქვემო ფორთას დანგრეულ მონასტერს⁸.

6. **ვატბერდი** დაარსებული გრიგოლ ხანძთელის მიერ მე-9 საუკუნეში ნახევარში, მაგრამ პირველის დროს (826 — 876). ის მდებარეობდა ტაო-კლარჯეთში არტანუჯის დასავლეთით⁹.

7. **მიჯნაძორი** ან **მიძნაძორი** დაარსებული დავით ბუიის (დღლიდ მამად დავითა) მიერ ამოტ პირველი დიდის დროს¹⁰.

8. **წეაროს-თავი** დაარსებული მიძნაძორიდან ზემოსწენებული დავითის მოწადის ილარიონის მიერ¹¹.

9. **პარეთელთა**, მისა დამაარსებელი იყო ზაქარია, დავით მიძნაძორელის მოწადე მე-9 საუკუნეში¹².

10. **ბერთა**, ის არსებობდა უკვე მე-9 საუკუნეში¹³.

11. **ჯუმრკა**, ცნობილია „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან“¹⁴.

12. **დოლის-ყანა**, დაარსებულია 830 — 840 წლებს შუა ამ მონასტრის წევრადვე მოღწეული წარწერებიდან ვტყობილობთ, რომ მისი მთავარი ტაძარი აშენებული იყო 954 — 958 წლებში სუმბატ მეფის მიერ ზურაბმომადგარ გამრიეღის ხელთ¹⁵.

ყ ა ი შ ე ჲ ი ჲ , არქეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი (თბილისი 1907) 76.

¹ ინგოროყვა 316 — 318; 351 — 353.

² იქვე 353 შდ.; შდრ. ივ. ჯავახიშვილი, აღწერილობა 104 შდ.; Н. Марр. Описание грузинских рукописей Синайского монастыря (Москва 1940) 110; ინგოროყვა, ქართული ლიტერატურის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა = მნათობი № 10—11 (1939) 246 — 248; საქართველოს საძველენი II (თბილისი 1909) 1 — 5.

³ ინგოროყვა 354 — 356; ყაუხჩიშვილი 205; ეორდანია ქრონიკები II, 523 შდ.; შალვა ამირანაშვილი, ბექა ონიზარი (თბილისი 1937) 6 შდ. III. Амиранашвили, История грузинского искусства (Москва 1950) 104; 219.

⁴ ინგოროყვა 356.

⁵ იქვე 356 შდ.; Tarchnischwill. Geschichte 317; ამირანაშვილი, ბექა 33 შდ.

⁶ ინგოროყვა 356.

⁷ იქვე 358 — 361; ყაუხჩიშვილი 372. ზემოთხსენებული ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელი [ანუ — მიძნაძორი] სომხური წარმოშობისად მოჩანს. შესაძლოა, რომ აღბრუნებული ხანებში იქ პატარა სომხური ახალშენი იყო, ხოლო იგი უმნიშვნელო უნდა ყოფილიყო ყოველ შემთხვევაში საეკლესიო ისტორიამ არაფერი იცის იმის შესახებ, რომ აღდგნენ არსებულიყო სომხური საეპისკოპოსოები ან მონასტრები საქართველოს ამ ძირითად მოწაყვალზე (ინგოროყვა 441).

¹ Documents pour l'étude du livre du Agathang e.Studi i Tesii 127 (Città del Vajcano 1946) 200—202; 341—349.

² ინგოროყვა 302 — 310.

³ იქვე 57 შდ.; 314 — 332; 340 — 343; 441; 4. ყაუხჩიშვილი, ქართლის ცხოვრება I (თბილისი 1955) 178; 260.

⁴ ინგოროყვა 324; 332; 343 შდ.; ყაუხჩიშვილი 178.

⁵ P. Peeters, Histoires monastiques An. Boll. 36—37 (1923) 233.

⁶ ინგოროყვა 324; 344 შდ.; ყაუხჩიშვილი 178.

⁷ ინგოროყვა 324 — 334; 345 — 347; ყაუხჩიშვილი 48 შდ.

⁸ ინგოროყვა 311 — 316; 347 — 351; ივ. ჯავახიშვილი, სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (თბილისი 1947) 341; სამცხე-საათაბაგოს მღვდელ-მთავარნი და მწყემსნი ივ. დმ. Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гурии и Аджаре (Петербург 1878) 81; თ. ეორდანია, ქრონიკები და სხვა მასალა II (თბილისი 1897) 187; ე. თა-

1

ქართული სასულიერო პოეზია წარმოადგენს ჩვენი ქვეყნის შერეობის უაღრესად მნიშვნელოვან ნაწილს. ის ძალიან მდიდარია როგორც მათარგმნი ძეგლებით, ისე ორიგინალური ომბულებებით, რომლებიც უმეტეს ნაწილად ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელია და ამიტომ მწერლად მისაწვდომია და ნაკლებად ცნობილი არა მარტო შინაარსის მხრივ, არამედ აგრეთვე და უმოაგრესად მისი შინაგანი ხასიათისა და მისი მეტრული სტრუქტურის მხრივ. აი, ამ უკანასკნელი საკითხის გაშუქებას ემსახურება სწორედ მეორე ნაწილი ინგოროყვას შრომისა. ინგოროყვას მიერ ახლად მოპოვებული წარმეტყველების საფუძველზე ამ დარგში გვიჩინა ჩვენ მიმოვლილით სასულიერო პოეზია და წარმოვიდგინეთ მისი მეტრული და რიტმიული აღნაგობა.

1. საკმაო ხანს გავრძელება, სანამ იმას მიადწევდნენ, რომ ბიზანტიური საეკლესიო პოეზიის მეტრული ხასიათი საბოლოოდ გაერკვიათ¹. ასევე მოუვიდა ქართულ სასულიერო პოეზიასაც და მის მეტრიკასაც; მხოლოდ ამ ცოტა ხნის წინათ მოახერხა პავლე ინგოროყვამ გვეფინება ის ბურუსი, რომელიც ამ საკითხს შემოხვეოდა. სხვადასხვა გარემოებებმა მას ეს სამუშაო გაუადვილეს.

ცნობილი იყო თორმეტმარცვლიანი იამბიკი, რომლის ლექსითაც უკვე ძველმა პოეტებმა სასურველად შემოსაზღვრეს. ასე, მაგალითად, ჩვენ ვპოულობთ მიქელ მოღრეკელთან იამბიკოს². შემდეგ განმარტებას³: „ყოველი სტროფი შეიცავს 60 მარცვალს, 5-ჯერ 12“, ე. ი. თვითული იამბიკური სტროფი შედგება 5 ტაქტისაგან, რომელიაგან თვითული შეიცავს 12 მარცვალს, ე. ი. 60 მარცვალი შეადგენს ერთ იამბიკოს⁴. ამას დაერთო ის გარემოება, რომ მრავალი პოეტი გვაძლევს ლექსებსა და სიმღერებს, რომლებიც ხშირად შეიცავენ ზედწერაღას: იგალობეთ ამა და ამ სიმღერის მელი დიაზო და სათანადო სიმღერას დასაწყისი სიტყვებით არის მოყვანილი. ჰიმნების შესწავლის დროს ინგოროყვამ დაადგინა, რომ ბევრ ასეთ გალობას მოეპოვება გარკვეული, ხშირად კინონომიური და განსუორებული პუნქტუაციის ნიშნები, რომლებსაც ერთგვარი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა. კვლევა-ძიების დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა იქონია იმ გარემოებამ, რომ მრავალი ჰიმნის თავში მოთავსებული

ყოფი შენიშვნა: „სოფლისა ზღუდა აღძრულ არსა, ან ზღუდა მის შეწამელისაა და სსკ...“ მაღე ინგოროყვამ იპოვა ამ ზედწერაღების სრული ტექსტი; შემდგომმა კვლევა-ძიებამ, დასასრულად, გამოავლინა ის, რომ მრავალი ჰიმნი ამ სტროფებით იყო გასართული. ამით იქნა აღმოჩენილი ირმოსა; ეს იყო მნიშვნელოვანი მონაბოგია, რომლისაგანაც გამომდინარეობს შემდგომი დასკვნა, რომ ქართული ჰიმნები პროზული ნაწარმოებებია კი არ არის, როგორც კეკელიძე ფიქრობდა, არამედ ნამდვილი, გარკვეული კანონების მიხედვით შეთხზული, ლექსები⁵. ამის შემდეგ უნდა მიმხდარიყო ის, რომ ეს კანონები დადგენილიყო, ჰიმნების უმარავი რაოდენობა ამ მეტრული სტრუქტურის საფუძველზე გაეცხილულიყო და დალაგებულიყო.

ნება მომეცით ჯერ თარიოდ სიტყვა იმის შესატყვის ტერმინოლოგიაზე მოვახსენოთ.
 2. ბერძნული სიტყვა „პოეზია“ ძველ ქართულში სხვადასხვანაირად გადმოიციმ: სიტყუა⁶; სიტყუაი მარცვლუა⁷; იამბიკი — იყვიჯიჯ⁸ ლექსი; =ლესი; შაირი. — ტყვისათვის „პოეტი“ ჩვენ გვაქვს რამდენიმე შესატყვისი: სიტყვის მოქმედი⁹; გამოთქმული; მისანი¹⁰; გამომეტყველი¹¹; სიმღერის შე-

¹ ხშირად ამ შენიშვნა — ზედწერაღებს მოსდევს განმარტება „ამათ ზედაა, ე. ი. ჰიმნი ამ სიტყვის მელიდიაზე იგალობო.“

² ინგოროყვა 591 — 593; 611 — 617.

³ შერ. Tarnischwill, Das Verhältnis von Kirche und Staat im Königreich Georgien-Or. Chr. 39 (1955) 81, შენ 9.

⁴ ეფრემ მცირე, ელინთა ზღაპრობანი; იხ. ზელნაწერი A — 109; ინგოროყვა, რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო მკვლევარება [თბილისი 1938] 52, შენ; შანიძე, ფისტიკურის ისტორიისათვის: ლიტერატურული ძიებანი II (1945) 6.

⁵ იამბიკი „ლექსის“ მნიშვნელობით გვხვდება ეფრემ მცირესთან და ითანე პეტრიწთან (ინგოროყვა 556).

⁶ იხ. ქართული ლექსითყვნები.

7. [ი. ინგოროყვა, მეგვიდრება, გვ. 52] კ. კეკელიძე, კიმენი II (თბილ. სი 1942 119; G. Garitte, La version géorgienne de la passion de S. Procope par Eusèbe Mus. 66. (1953) 250, n. 40) იგივე. L'ancienne version des Actes des Apôles: B. bibliothèque du Mnséon 38 (Louvain 1955) 116.

⁸ ზელნაწერი A — 584, ფ. 44, ფ. 225; ზელნაწერი S — 407, ფ. 230; ზელნაწერი S — 1318, ფ. 121; ინგოროყვა 554.

⁹ ეფრემ მცირე, ზღაპრობანი (ზელნაწერი A — 109); [ი. ინგოროყვა, მეგვიდრება, გვ. 52] შანიძე, ფისტიკურის ისტორიისათვის 5.

¹ J. — B. P i t r a. Hymnographie de l'Eglise grecque (Rome 1867) 10 — 12.
² მიქელ მოღრეკელის შესახებ შერ. Tarnischwill, Geschichte 118 — 121.
³ ინგოროყვა 591; Tarnischwill, Geschichte 450 შდ.

არლი; მგოსანი?; მოშაპირე?; მეღუქე—შოთა არსთაველთან. პიმწოგრაფიის გადმოსაცემად იხმარება შედეგი სასელწოდებანი: მგალობნი-თი რაცეა „საგალობელი“ ან „გალობანი“ უღრის ბერძნულ-ბიზანტიურს გალობათა კომპლექსს — „კანონი“; მხოლოდითი რიცხვის „გალობა“ კი უღრის ბიზანტიურ „ოდას“ და „დას-დეგელი“ უღრის ერთი სტროფისაგან შედგენილ პიმწ; იმ დროს, როდესაც მუხლი ძველ ქართულში უღრის სტროფის, ახალ ქართულში — ლექსის მუხლს, ხოლო „გალობელი“ უღრის პიმწოგრაფს*. ქართული სიტყვა „ძლის-პირი“ ემთხვევა შინაარსობლივ ბერძნულ ირმოსს; ხლო ეტიმოლოგიურად მას ირმოსთან არავითარი კავშირი არა აქვს „ძლის-პირი“ შედგენილია ორი ტერმინისაგან: „ძალი“ — ძალი, სამეცნიერო საკრავის სიმი; „პირი“ ნიშნავს პირს, კოდეს, ნაპირს, პირველს. ამისდა მხებდით „ძლის-პირი“ ნიშნავს გალობის პირველ მელოდიას ანუ წამყვან სტროფს, ე. ი. ირმოსს.

3. რაც შეეხება ძველი ქართული პოეზიის ფორმას, ჩვენ შეგვიძლია ის ორ მთავარ ჯგუფად გავყოთ: მეტრული და რიტმიული პოეზია; ამასთანავე ხაზი უნდა გვეყვებოდეს იმას, რომ ქართული პოეტიკა, მხაგვსად იტალიურისა და ფრანგულისა, მხოლოდ სილაბურ-ტონურ მეტრიკას იცნობს და იყენებს.

მეტრულ ჯგუფს ეკუთვნიან ისეთი სილაბური ლექსები, რომლებიც შედგებიან გარკვეული რაოდენობის სილაბურად გაწყობილ მტკიცე მუხლებისაგან და ჩვეულებრივ თავდებიან რითმით. ზოგჯერ მიაბივება აგრეთვე შინაგანი რითმა ან ალიტერაცია. ამავე დროს მუხლთა შედგენილობით შეიძლება შეიქმნას ადგილას მოთავსებული ცეზურა გვხვდება სიტყვის დასასრულს, და ეს სწორად დაკავშირებულია აზრობრივ პუნქტთან. მეორე ჯგუფს ეკუთვნიან რიტმიული ლექსები. პოეზიის ეს დარგი, თუმცა აგრეთვე მარცვლო-რაოდენობის იცავს ერთგვარი მოცულობით, მაგრამ მუხლი და ცეზურა, თუკი ისინი კიდევ გვხვდებიან, არავითარ კანონზომიერებას არ იცავენ. ამ დარგის პოეზიაში უმთავრესი ხაზი გასმული აქვს

არა ტაქსს, არამედ რიტმიულად აგებულ სტროფს. აქ ცალკეული კოლონები სტროფისა ისე არის სიმეტრიულად გაწყობილი, რამდენადაც სტროფი შეიძლება დანაწევრებულად გაკვეთილად, თანაბარი მოცულობის ნაწილებად. პოეზიის ეს დარგი არ გამოირჩევა რითმის!

11

ვინაიდან მეტრული პოეზია მარცვლოა რაოდენობაზე აგებული, იგი იწყება ორი მარცვლიდან და მიდის ზევით-ზევით, ვიდრე 24 მარცვალსა და მალევედეს. ამ ორ სახეჯარს შორის პოეტს ეძლევა დიდი თავისუფლება მოძრაობისა. ინგოროყვას² მოჰყავს 67 სხვადასხვა სახე ამ პოეზიისა, რომელიც გვხვდება ქართველ პოეტებთან. აქედან შეიძლება მხოლოდ ისეთი ლექსები მოვიხსენიოთ, რომლებიც სასულიერო პოეზიაში გვხვდება. ჩვენთვის ამ შემთხვევაში შემიღებ სამი ფორმა საგულისხმო: ბისტეკაური, შაირი და ამაზიკა.

ბისტეკაური (ანუ ფისტეკაური) ცნობილია მხოლოდ სახელით, სხვა დანარჩენი ბნელით არის მოცულ³. ბისტეკაური არის ოთხ მუხლიანი ოცმარცვლიდი. თვითველი მუხლი შედგება 5 მარცვლისაგან, მისი ქვეყანაყოფები არის სამშებლანი ოთხთმეტმარცვლიდი, ორ მუხლიანი ათმარცვლიდი და ერთმუხლიანი ხუთმარცვლიდი: 5/5//5/5; 5/3//5; 5/5; ნ. ეს ლექსი იცნობს როგორც რითმის, ისე შინაგან რითმის.

შაირი არის კლასიკური თექვსმეტმარცვლიდი, რომელსაც იყენებს შოთა რუსთაველი. შაირი ორნარიოა: მალაღი და დაბალი. შაირი მალაღ შაირს ამაღალი (მახვლი) მოუღის ბოლოდან მეორე მარცვალზე, დაბალ შაირს — ბოლოდან მესამე მარცვალზე. ტაქსი აგებულია ოთხმუხლადი მეტრით. თვითველი მუხლს აქვს მალაღ შაირში ოთხი მარცვალი და დაბალ შაირში სამი ან ხუთი მარცვალი: 4//4//4: 3/5//3/5; 5/3//5/3; 5/3//5/3. მონოტონურობის თავიდან ასაცილებლად შოთა რუსთაველი შაირის ამ ორივე ფორმას გარკვეული ცვალებადობით ხმარობს და გარკვეული თანმიმდევრობით.

იამაზიკა საზოგადოდ გვხვდება, როგორც ხუთტაქსიდი, და თვითველი ტაქსი შეიცავს 12 მარცვალს; იგი შედგება სამი მუხლისაგან და თვითველი მუხლი შეიცავს 4, 5 ან 7 მარცვალს, თუმცა სხვა ოდენობის მარცვლები და მუხლებიც შეიძლება შეგვხვდეს. ინგოროყვას⁴

¹ ხელნაწერი S—407, ფ. 16; შტრ. G a r r i t e, L'ancienne version 5; ხელნაწერი S—1138, ფ. 14; ინგოროყვა 555—575; ხელნაწერთა ფონდების აქ მოყვანილი ინიციალების (A, S...) შესახებ იხ. T a r c h n i s c h w i l i, Geschichte 15, შენ. 2.
² ყაფხჩიშვილი 40 (ლეონტი მროველის საისტორიო თხზულება, შტრ. Geschichte, გვ. 91), [ინგოროყვა 555].
³ არსენ ივალთოელი, ხრონოლოგიკი გიორგი მონაზონისა (თბილისი 1920) 225 (ყაფხჩიშვილის გამოცემა).
⁴ ინგოროყვა 557; Geschichte 450—458.

¹ ინგოროყვა 557.
² ინგოროყვა 562—573.
³ შტრ. [ინგოროყვა, მეგვიდრობა, 75-79], შინაძე, ფსტეკაურის ისტორიისათვის 7—13.
⁴ ინგოროყვა 829—831.

მოყავს 16 სახე იამბიკური ლექსისა. ზემო-
თქმულის მნიშვნელობის ნათელსაყოფად ჩვენ
მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს, რომლებიც
3-5 საუკუნიდან მე-12 საუკუნემდე გვხვდება.

ბის ტიკ აერის საზომისათვის მხედვე-
ლობაშია მისაღები ახალი აღთქმის თარიღე
ტექსტი. პირველ ყოვლისა ეს არის ეპიმინიდეს
(ძვ. წ. V საუკ.) ცნობილი ციტატი ჰელენ ეპის-
ტოლუში „ტიტის მიმართ“ (1, 12) ამ ადგილის
ჩვენთვის ძირითადი ნაწილია. უფროდგა ძველ
ბერძნულ ლექსს ქართული მთარგმნელი V
საუკუნისა შემდეგნაირად გადმოგვცემს:

კრიტელნი მარადის მტუარნი
მხეცინი ბოროტნი / შეუცლნი უქმნი ?

ეს ტაბე 19-მარცვლადის საზომით არის გა-
მართული და შედგება სამი ტერფისაგან; პირვე-
ლია ცხრამარცვლიანი მონომეტრი, ორი უკ-
ნასკნელი ქმნის ხუთმარცვლიან დიმეტრს:
9/5+5. ცხამარცვლადი წარმოადგენს ვერტო-
წოდებულ „ჰოიბლურის“ საზომს; ის აქ შეუ-
დღლდა ბისტაქურის ნახევარ-ტაბეს.

მეორე ციტატი ვეტოენის არატეს (III საუკ.)
და მოიპოვება „მოკოქელთა საქმეში“ (17,28):

Тон чар хат хуаи еауев.

ქართულად ასეა გადმოცემული:
რომლისა იგი /ნათესავეა ვართ.

ეს ორტერფიანი ტაბე წარმოადგენს თ-
ბარცვლადს და სრულად უდრის ბისტაქურის
ნახევარ — ტაბეს : 5/5.

მესამე ბერძნული ლექსი მომდინარეობს
„ილიადიდან“ (2.204). ამ ლექსის ქართული
მთარგმანი იმავე საზომით არის შეთხზული და
ამჟღერად მთლიანად ფარავს ოცმარცვლიან ბის-
ტაქურს: 5/5 || 5/5. ეს ლექსი მოიპოვება
პროკოპის „მარტილობაში“ (VI—VII საუკ.),
რომლის შესახებ ჩვენ სხვა ადგილას გვემოწინაა
უკვე საუბარი ?...

იმავე საზომით არის გამართული ეფრემ მცე-
რის მიერ გადმოთარგმნილი ჰომეროსის ტაბე
(ილიადა 6,506), რომელსაც გრიგოლ ნაზიანზელი

ბასილის გარდაცვალებაზე წარმოთქმულ თავის
„სიტყვა-ეპიტაფიაში“ იხსენიებს !:

და შ' ხეი რე თარბს სიპაჲ ძიარხრეს ქაი ||
დაძველებულია

ამის ვისიმე /დგომა ცხენისა/
სასმენელ იქმნა ? /ბავთა ზედა.

აქ ჩვენ ვაჟებს ნამდვილი ოცმარცვლიანი ბის-
ტაქურის ზემომარცვლიანი ტერტარმეტრის სი-
ზომ ? ზედმეტია იმავე ლაზარაკი, რომ XII საუკ.
კენის ორივე ლირიკული თხზულება—შეთელის
„ამდუღებესიანი“ და ჩახრუხადის „თამარი-
ნი“¹—მავე საზომით, ბისტაქურით, არის
შეთხზული ?.

აგრეთვე მეორე სახის პოეზიასაც, შიირი რომ
ქვია, ჰყავს თავისი ცნობილი წარმომადგენლე-
ბი. პირველ ყოვლისა—ლეონტი მრაველი, ის.
ტარიყოსი VIII საუკუნისა (Voran steht der
Historiker Leonti Mroveli aus dem 8. jh)².
მის მოყავს, შესაძლებელია ირანულ საგმირო
თქმულებათა კრებულებიდან, ხვალა ნამედან ?.
ნასესხები ადგილი, რომელიც ნებშროთის შთა-
მომავალს აფრიდონს ეხება:

რომელმან შეკრა /ჯაიევითა/ ბევრასფი/
ბეულთა უფალი

და³ დააბა /შთასა რაზხუელა/ რომელ არს/
კათუმუეუელი ?.

ეს ტაბეები გამართულია დაბალი შიირის 16-
მარცვლოვანი საზომით, შესატყვისი რითმით.
ყველაზე უფრო ცნობილი ლექსი, მაღალ-
შიირის საზომით გამართული, არის „ქება ბეთ-
ლემისა, ქალწულისა და ძისა“, რომელიც ვეტო-
ენის სხვა ზეზომი უცნობი მგონის ფილიპეს კა-
ლამს. საშტროფიანი ჰაქმის აკროსტიხი: ფო-
ლოზე ბეთლემი; აქედან, ცხადია, რომ ამ ლექ-
სის ავტორი რაღაც კავშირში უნდა იყოს ბეთ-

¹ ხელნაწერი A — 109, ფ. 29 — 137, იერუს.
ხელნ. № 8, ფ. 22 — 84, შტრ. PG 36,529 B;
ამ ადგილიდან ნათლად ჩანს, რომ ეფრემ მცე-
რეს ხელთ ჰქონია თვითონ ჰომეროსის ტექსტი.

² სამსმენელ იქმნა: აქ უთოვლ არეულია ერთი-
მეორეში აჯაათუჯა; (ზნისისაგან აჯაათა) „ჭერ-
ნაკამი“ და აჯაათუჯ (ზნს; საგან აჯაათა „მესმის“
³ [ი ნ გ ო რ ო ყ ე ა, მემკვიდრეობა, 52], შა-
ნიძე, ფისტაქურის ისტორიისათვის 5 შტ.
ინგოროყვა 582.

⁴ ამიტომაც ზნირად „ჩიხრუხაულსაც“ უწო-
დებენ ბისტაქურს.

⁵ ინგოროყვა 583 — 585.

⁶ Tarchnischwili Geschichte 91.

⁷ შტრ. C. H u a r t. Littérature arabe
(Paris 1912) 211 შტ.

⁸ ეს არ ვეტოენის ტაბეს, მხოლოდ სტროფის
დამთავრებაზე მიუთითებს.

⁹ [ი ნ გ ო რ ო ყ ე ა, შოთა რუსთაველი, 1937,
გვ. V; ისტორია „მნაობი“, 1939, IV, 96 — 97)
ყუხნიშვილი 13, ინგოროყვა 576.

¹ ახალი აღთქმის ქართულ მთარგმანთა თარი-
ლის შესახებ იხ. Tarchnischwili
Geschichte 313 — 318.

² ბუნებრივების ნიშნები მოიპოვება ხელნ-
წერებში (S — 407, ფ. 181; S — 1398, ფ. 71).
ამ ლექსის ყველა ვარიანტი უკლებლივ ცხრა-
მეტმარცვლადის ფარგლებს არ სცილდება; ინ-
გოროყვა 574.

³ კ. ინგოროყვა 575, 561; მემკვიდრე-
ობა, 52; Tarchnischwili, Orientalia,
à propos de travaux de philologie géorgi-
enne de M. Garitte = Mus. 68 (1955) 376 შტ.;
Geschichte 459 შტ. 2.

ლემბან. შესაძლებელია, ის იყო წმინდა თევ-
დორეს სახელობის ქართული მონასტრიდან,
რომლის ნანგრევები მერ-ნაუციის რამდენიმე
ქართული და ბერძნული წარწერით ნაპოვნი
იქნა ბეთლემის მახლობლად. თუ ეს ასეა,
მაშინ ამ ბიძის წარმოქმნის დათარიღება შეიძ-
ლება სულ ცოტა მე-8 საუკუნით. რადგან ეს
ლექსი დატულია სინას მთის რამდენიმე ხელ-
ნაწერში², ამიტომ საფიქრებელია, ყოველ შემ-
თხვევაში, რომ იგი თვით პალესტინაში გაჩნდა.
ამ ლექსზე ჩვენ მეტს აღარ შეგვირგებობთ³...

შეათე სიუკუნდიანე გვაქვს ჩვენ ითანე ზო-
სამის⁴ ერთი ანდერძი, რომელიც აგრეთვე შაი-
რის საზომით არის შეთხზული. იგი შესდგება
რ სტროფისაგან, რომლის დასაწყისი და ბოლო
ასოები ორჯერ ქმნიან აკროსტიხს „გეორგი“.
ოთხსტრიქონიანი სტროფების წარწერები
წარმოგვიდგენენ მაღალი შაირის ყველა ფორ-
მას და მის გვეგანაყოფებს, ამავე დროს სტრო-
ფი უოველთვის 16 მარცვლით განისაზღვრება;
ასე, მავალითად, პირველი სტროფი შემდეგნაი-
რად არის აგებული:

- 1. 4/4/4/4; 2. 4/4; 3. 4/4/4/4; 4. 4. —

სტროფი ასეთია:
გუნდნი იგი / ზეცისანი / შენ წმიდასა / წმიდა-
თასა /⁵ განწყობილი / გიგალობენ:

შე უღირს / შეგვირგებნი / რათა ვიყო / მათ-
თანვე / შენგან უმაგ.

ცალკეული სტროფების აგებულებაზე ვი-
ტყობთ ჩვენ, რომ აქ საქმე გვაქვს ნათლად
გამოსახულ ბოლიმეტრთან — სალესო საზომ-
თან, რომელიც უაღრესად სახეიმიოდ და უზეს-
თავსად მოქმედებს. ტექსტის ბოლოს არის სი-
ტყვები: „სახელად გეორგი, ძმა ჩემი“; ამის მი-
ხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ გეორგი უნ-
და ყოფილიყო მისი ზორციელი ან სულიერი
ძმა, რომელსაც ზოსიმემ თავისი ლექსი
უძღვნა⁶.

¹ Tarchnischwill, Das neu ent-
deckte georgische Kloster in Bethlehem,
Paris 1954; P. V. Corbo, Gli scavi di Kh
Siyar El-Ghanam (Campo del Pastor) e i
monasteri del dintorni (Gerusalemme 1955)
113—135.

² სინას ხელნაწერი № 59 (მათე სიუკუნისა),
ფ. 2. შტრ. H. Mapp. Описание 102 შტ.;
140.

³ შტრ. Tarchnischwill Ges-
chichte 109—114.

⁴ ითანე ზოსამეს შესახებ შტრ. Tarchni-
schwill Geschichte 109—114.

⁵ ეს სიტყვა „წმიდათასა“ არ არის დაბეჭ-
დილ ლექსში (ყველაზე, ინგოროყვა); მე ის
მომყავს სინას ხელნაწერის მიხედვით; იხ. სი-
ნას ხელნ. № 34, ფ. 208.

⁶ ამ გეორგის შესახებ შტრ. ინგოროყვა
875 შტ.

შაირს, სახელობრ, დებალ 16-მარცვლიან
შაირს, ეკუთვნის გარდა ამისა, ეგრემ მცირე-
საგან მომდინარე თარგმანი პოეტრუსის ლექსისა
(ილიადა 17, 5):

(აქ რეჟი პირეი პირეი მარეი)
πρωτοτοξαξ, χυρευη, οβ πριε εβερη τδααο
ბარბოთ მცემელობს / პირმშო-შობ / ვერ
შეცენიერი / შობისა⁷.

ჩვენ აღარაფერს ვიტყვით შაირის საზომით
შეთხზულ ყველა დანარჩენ ლექსებზე მე-11
საუკუნისა და პირდაპირ გადავართ რიტმიულ
პოეზიაზე⁸.

III

ზემოთ განხილულ მეტრული პოეზიიდან არ-
სებთად მხოლოდ იამბიკური საგალობლები
იყო ლიტურგიული დანიშნულებისა. ამიტომ
ისინი არსებითად თავისებულები იყვნენ რითმი-
საგან, რადგან ლიტურგიული გალობა რელი-
გიური გრძნობის გამოხატვის ამ დახვეწილ
ფორმას ვერ ითმენდა. საქმე ისე შორსაც კი
მიდიოდა, რომ გაართმულ პიწებს სწორად გა-
დაკეთებდნენ ზოლიე ურითმო ლექსებად⁹.
რიტმიული პოეზია კი, პირიქით, უმეტეს ნაწი-
ლად ლიტურგიული ზემოთათვის იყო განკუთ-
ვნილი.

პოეზიის ამ დარგის ძირითად ნაწილს პირ-
ველ რიგში ე. წ. ლიტურგიული „იკანონი“
მოკუთვნება და განცალკევებულად არსებულ
სტიქარონები ან იდიომელები. ცნობილია, რომ
კანონი შედგება 9 ან 8 ოღისაგან, თვითველი
ოღა შედგება 3 ან 4 სტროფისაგან, რომლებიც
თავის შორებ, რამდენადაც ისინი ერთსა და იმა-
ვე ოღას ეკუთვნიან, მეტრულად ერთნაირად
არიან აგებული. საფუძველი ასეთი სტროფების
მეტრული აგებულებისა, ისევე როგორც მე-
ლოდიისა, არის ესა თუ ის ირმოსი, ქართუ-
ლად ძლის-პირი, რომელიც ოღის დასაწყისში-
ვე არის მოთავსებული. ირმოსი არის წამყვანი
სტროფი ანუ სანიშნული სტროფი, რომლის მი-
ხედვით გამართული არის თვითველი ოღის
დანარჩენ სტროფები და რომლის მიხედვითაც
ეს სტროფები იგალობება. მთლიანი თხზულება

¹ სიტყვა-სიტყვით ეს ნიშნავს: ბარბიტონზე
დაკვრას; χυρευη — სიმებიანი საკრავი ლირის
ან კითაროს მსგავსი.

² ხელნაწერი A — 163, ფ. 440; ყაუხჩი-
შვილი, ეგრემ მცირე და ბერძნულ-ბიზან-
ტიური ლექსების საკითხები; თბ. უნივე. შრო-
მები 27 ხ. (1946) 71.

³ იამბიკოზე, რომელიც მეტრულ პოეზიის
ეკუთვნის, უკვე გვაქონდა ლაპარაკი სხვა
ადგილას; შტრ. Tarchnischwill, Ges-
chichte 450 შტ.; P. Maas, Der byzantinische
Zwölfisillber-Byz. Z. 12 (1903), 278—323.

⁴ ინგოროყვა 708.

განლაგებული არის ბიზანტიური გალობის 8 ხმის მიხედვით.

როგორც ბიზანტიაში, ისე საქართველოშიაც არსებობდა ირმოსების სავანეებო კრებულები, ვ. წ. ირმოლოგები. 3. ინვოროყვაშ გოშთიკლია ამგვარი კრებულების მთელი რიგი, რომლებიც ირმოსებთან ერთად ხშირად სხვა ხიშნებსაც შეიცავენ. ეს კრებულებია:

- 1. სამი ხელნაწერი მათე საუკუნისა;
- 2. იელის კრებული სვანეთში;
- 2. მიქელ მოდრეკილის კრებული 978 — 988 წლებსა, რომლის უდიდესი ნაწილი აღარ არის მოღწეული (ხელნაწერი S — № 425);

3. ალავერდის კრებული აღმოსავლეთ საქართველოდან (ხელნაწერი A — № 603).

არის აგრეთვე 13 — 15 საუკუნეების კრებულები:

- 4. აბუსერიძის კრებული (ხელნაწერი A — № 85, მე-13 საუკუნისა).
- 5. გელათის კრებული (ქუთაისის მეზუემი-ბა = ქუთაისის ხელნაწერი № 22, მე-13 საუკუნისა);

6. კრებული 1480 — 1481 წლებსა (ქუთაისის ხელნაწერი № 564)¹.

ყველაზე უფრო სრულია კრებული ალავერდის ხელნაწერში (A — 603) მე-10 საუკუნის ბოლოსი. ის შეიცავს მთლად 893 ირმოსს (ე. ი. ძლისძის რედ.). ამ დებულებიდან გამომდინარეობს ის, რომ მხოლოდ მე-10 საუკუნეში საქართველოში ხმარებაში ყოფილა თავისი შერტული აღნაგობითა და თავისი მელოდით ერთმანეთისაგან განსხვავებული 893 სხვადასხვა ირმოსი. ამას ზედ ერთვის ისიც, რომ ამ ხიშნების უდიდესი ნაწილი ქართული წარმოშობისაა, ორიგინალურია. ინგოროყვა მიაწერს მათ გრიგოლ ხანათელს.

სრული კანონების გვერდით (9 — 8 ოდიანი) და ამდენივე ირმოსის გვერდით ვეაქვს ჩვენ აგრეთვე ხიშნების სხვა სახე, რომელიც მიქელ მოდრეკილის კრებულში ატარებს სახელს: სპადუსნი, ანუ მორთულნი. განსხვავება ამ ორ სახეს შორის ის არის, რომ საზომი ყველა ოდასთან კი არ იცვლება, ე. ი. ცხრაჯერ კი არ იცვლება კანონში, არამედ მხოლოდ ზუთჯერ. აქედან, პირველი 8 ოდის 2 — 2 ოდის ერთი და იგივე საზომი აქვს და, მაშასადამე, ლექსწყობის მიხედვით იყენებს 4 ძლისპირს ანუ ირმოსს; უკანასკნელ ოდას აქვს სუკუთარი საზომი. რაც შეეხება მელოდის, როგორც ჩანს, მას ცვლილება არ განუცდია: აქაც იცვლება მელოდია ცხრაჯერ. პოეზიის ამ დარ-

გის შემქმნელი უნდა იყოს იოანე მინჩია, რადგან სპადუსნი ხიშნები პირველად მის პოეზიაში გვხვდება¹.

ამ სიტყვის ეტიმოლოგიის შესახებ ინგოროყვა იმ აზრის არის, რომ „სპადუსნი“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვისაგან *σπαδ*. მაგრამ *σπαδ*-ით აღინიშნება ერთ-ერთი სიმებიანი საკრავი. ამის მიხედვით ამ სავალობლის სახელი იმ აზრით უნდა გაგვევო — ამზობის ინგოროყვა — რომ თვით ჰიშნი იგალობებოდა სიმებიანი საკრავის აუროლებით². მაგრამ ინგოროყვას აზრი ძლიერ ეჭვებს ბადებს, უპირველეს ყოვლისა იმიტომ, რომ აღმოსავლეთის საქრისტიანო ეკლესიები არ იცნობენ მღვდელმსახურების დროს სამუსიკო საკრავების ხმარებას. ვარდა ამისა, არც ის არის ნათელი, რატომ სწორედ ეს კანონი ამინარად უნდა ვგალობათ. იქნებ სიმართლესთან უფრო ახლოს იყოს, თუ ვიტყვი, რომ გამოთქმა სპადუსნი მომდინარეობს ბერძნულ სიტყვისაგან *σπαδ* ან *σπαδ* (ან *σπαδ*), რაც კარგად შეფუერება ამ სიტყვით გამოხატულ ჰიშნის დანიშნულებას. იცოდნენ თუ არა ბიზანტიელებმა ასეთი სავალობები, ამჟამად ვერაფერს ვიტყვი, რადგან არ ვიცით ქართული გამოთქმა „მორთული“, რომელსაც პ. ინგოროყვა ათავსებს სიტყვასთან „მოკაზმული“ — ამის შესახებ უნდა ვთქვათ შემდეგ: „სპადუსნი“ და „მორთული“ ორივე ერთსა და იმავე მთვლენას აღნიშნავენ, მაშასადამე, მნიშვნელობითაც ერთმანეთს უნდა ემთხვეოდნენ. იმიტომ მე ვამჯობინებდი მორთული დამკავშირებინა სიტყვასთან შორთვა — „გაერთიანება“ „მორთება“³. ამ გაგებას, ჩემი შეხედულებით, მხარს უჭერენ ტექსტთან დართული განმარტებითი სიტყვები: „სპადუსნი... ერთთერთის შეყოფილი“, ე. ი. ჩვენი შემთხვევისათვის ასე უნდა გავიგებო: ორი ოდა საზომის მიხედვით გაერთიანებულია ერთ ოდად.

არის კიდევ სხვა სახე „კანონისა“, რომელიც მიქელ მოდრეკილის კრებულში გადმოცემულია სახელით „მერჩულილი“. მისი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ამ კანონის ცალკეული სტროფები ერთგვარ თავედ რითმის (Stabreim) ანუ ალიტერაციას ამჟღავნებენ: მსგავსი საწყისი ასოები მეროდება რამდენიმე ერთიმეორის მომდევნო სიტყვაში. ამავე დროს

¹ იოანე მინჩიის შესახებ შტრ. აგრეთვე Tar-chnischwil. Geschichte 115 შდ.

² ინგოროყვა, 668 — 675.

³ თუ რა მნიშვნელობისაა სიტყვები „გამართვა“, „მორთვა“... ამის შესახებ შტრ. ყ ა უ ხ ი ი შ ე ი ლ ი, გვ. 048 შდ. და გვ. 446. „მორთული“ „მოკაზმულის“ მნიშვნელობით ახალ ქართულში იხმარება.

¹ საქართველოს გარეთ დაყოფილ ხელნაწერებში, როგორც მაგალითად, სინას მთის იადვარი № 1, 14, 34, 65, ათონის ორივე ხელნაწერი № 85, 86, ინგოროყვასთვის მიუწვდომელი იყო (გვ. 617 — 680).

ალიტერაცია სხვადასხვანაირად არის გაწყობილი: მეორდება ან ერთიადიგივე საწყისი ასოები, მარცვლები, სიტყვები, ან მეორდება რამდენიმე ერთნაირი სიტყვა. ასე, ერთ „კანონში“ ალიტერაცია შემდეგნაირად არის გამართული:

ოდა ალიტერაცია ირმოსი სტრაფის საწყისი

I.	შ	შაწვევა	შენისა შობილი შენ
II.	უ	უცნაურისა	ურჩებისა უხილაგმან უფსკრულმან
III.	ნ	ნაივი	ნადირებით ნეფსით ნათელსა ¹ და სხვ.

კანონისა და მისი ძლის-პირებისაგან უნდა განვასხვავოთ ე. წ. სტიქარონები იდიომელები. ეს არის პიმნები, რომლებიც სხვა ნიმუშების მიხედვით კი არ არის გამართული, არამედ მათ ზოგჯერ მათ თავისი საკუთარი, დამოუკიდებელი მეტრიკა და მელოდია². სტიქარონი შეიძლება იყოს, თავისი სტრუქტურით, იმავე სახეობისა როგორც ცალკე ტრაზარი (გალობა), ან და შეიძლება იყოს გეირიანებული სტროფებად (უფრო ხშირად სტრაფი და ანტისტროფი)³.

IV

არის მესამე სახე რიტმიული პოეზიისა, რომელიც თავისუფალია ძლის-პირისაგან, მტკიცედ შეკრული სტროფული აგებულებისა, მას არა აქვს აგრეთვე კანონზომიერი მეტრი და არც მარცვლელობა ახასიათებს. ეს არის, სახელდობრ, ის სახე პოეზიისა, რომელიც დამახასიათებელია ებრაული შერლობისათვის და რომელიც ვხვდებთ აგრეთვე ძველქართულ საშწერლობო ძეგლებში. მისი დამახასიათებელია პარალელიზმი ანუ ტექსტის შინაარსის პარალელური აგება. ამ სახის პოეზიაში მთავარი ის არის, რომ ტექსტის ნაწილები (ყოლინები ანუ ტაბუები) ერთგვარი სიმეტრიით და ურთიერთისაში პარალელურად არიან განლაგებული; ტექსტის ეს ტაბუები შეიძლება იყოს სხვადასხვა სიგრძისა და რაოდენობისა. ზანდახან პოლორითავე გაჩნდება, რომელიც ცალკე ნაწილებს ერთმანეთისაგან ჰყოფს და, ამრიგად, შეკრულ სტროფებად აქცევს მათ.

სტროფულ აღნაგობას და საკმაოდ კარგად განვითარებულ რითმის ამტკიცებებს, მაგალითად პოეტური თხზულება „წამება მიქელ სამაწმი-

¹ სახელის მიხედვით („მეტრული“) ასკენან, რომ ამ საზომის შემომადები გიორგი მეტიუელ იყო.
² ინგოროყვა 637 შდ.; 680 შდ.
³ ინგოროყვა, 681 — 702

დელისა¹, რომლის ქართული ტექსტი 9 — 10 საუკუნეშია დამუშავებული. მთელი „წამება“ ჩამოყალიბებულია არათანაბარი მეტრის გართობული ტაბუებით. მოგვყავს ნიმუშები:

ე. საუბარი დედოფალ სეიდანა და მიქელს

	შორის	
	სეიდა	
ანუ არა	(4)	
ვარ შეა	(3)	
საქებელ,	(3)	
საშუებელ,	(3)	
და საწადელ?	(4)	
	მიქაელ	
არა ხარ შენ საქებელ,	(7)	
არამედ საქებელ!	(7)	
არა საშუებელ,	(5)	
არამედ საენებელ!	(6)	
არა საწადელ,	(5)	
არამედ საძაველ!	(6) ²	

ძველი ალექსის პოეტურ წიგნებში ვგვხვდებით პარალელიზმი გამოსახულებას პოეტობის აგრეთვე ამ ტექსტების ქართულ თარგმანში, განსაკუთრებით დავითისა და ბიბლიური კანტიკის თარგმანში³.

ამ სახის პოეზიის თავისი წარმომადგენლები ჰყავს ორი ქართველი მწერლის სახით; ლეონტი მროველისა და ბასილი სამაწმიდელისა. მროველის ნაწარმოებში არის რამდენიმე ტექსტი, რომლებიც ინგოროყვას აზრით ამ თავისუფალი მეტრით არის შეთხზული:

- ა) ბრძოლა ქართველთა მეფისა მირვანისა და დროტკთა⁴;
- ბ) სიზმარი ფარნავაზისა, ქართველთა მეფისა;
- გ) ნადირობა იმავე მეფისა⁵;
- დ) გლოვა ქართველთა მეფისა ფარსმანისა⁶;
- ე) ბრძოლა გმირთა⁷.

რაც შეეხება ბასილ სამაწმიდელს, ჩვენ მას პირველად აქ ვეცნობით. იოანე ზოსიმეს მიერ გადაწერილ ზღაპარში (სინას ზღა-

¹ გამოცემულია კ. კეკელიძის მიერ, კიმენი 1(თბილისი 1918) 165 — 173; P. Peters, La passion de S. Michel le Sarbaite — An. Bull. 48 (1930) 65 — 98. [პ. ინგოროყვა ამ მოულოდნელი აღმოჩენა ვაყვით, რომ კეკელიძის მიერ გამოქვეყნებული „წამება მიქელ სამაწმიდელისა“ შეთხზულია ქართული ხალხური პოეზიიდან აღებული საღესქო საზომით. — იხ. Tarnhischwili, Geschichte, 459].

² კ. კეკელიძე, კიმენი 1, 167; ინგოროყვა 706.
³ ინგოროყვა 711 — 726.
⁴ ყაუხჩიშვილი 28.
⁵ ყაუხჩიშვილი 21 შდ.
⁶ ყაუხჩიშვილი 53.
⁷ ყაუხჩიშვილი 6 შდ.; ინგოროყვა 726 — 731.

№ 65, ფ. 156) მოიხილება „მამისა საბაძის დას-
დებელნი. უფალო ღალაღ-ყავსა. ძველნი ქარ-
თელნი“.

ტექსტი შეივსებს 6 სტროფს, ყოველი სტრო-
ფი ბოლოვდება რეფრენით. სტროფების საწყის-
ში ასოვბი ქმნიან აკროსტიხს „ბასილი“¹. ამის
მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ
ჰიმნის ავტორია საზღაპროდელი ქართველი ბერი,
სახელით ბასილი. ამ ზგოსნის არც პიროვნებაზე
და არც მისი ცხოვრების თარიღებზეა რაიმე
ცნობილი. მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება, რომ,
რადგან იოანე-ზოსიმე ბასილის ამ საგალობელს
„ძველ ქართულ“ ჰიმნებს ათვლის, ბასილს არ
შეგვიძლია ველოდეთ VIII საუკუნეზე უფრო
გვიან². ამ საგალობელს პირველი გამოცემე-
ლია ნ. მარა³, რომელმაც ვერც მისი რიტმიუ-
ლი ხასიათი შენიშნა და ვერც აკროსტიხი⁴. შემ-
დეგ ამნაირვე რიტმის მქონეა სინას შთის იმა-
ვე ხელნაწერში (№ 65, ფ. 75 — 76) დაცული
სასულიერო ჰიმნები, რომელთაც იოანე-ზოსიმე
უწოდებს „იამბიკონნი ქართულსა ანანასა ზე-
და, ძველნი“⁵. მიუხედავად ასეთი სახელწოდე-
ბისა, ამ ჰიმნებს არაფერი აქვთ საერთო ცნო-
ბილ 12-მარცვლოვან იამბიკონთან. ეს სახელწო-
დება იმით არის გამოწვეული, რომ ამ საგა-
ლობლის ყოველი სტროფი შედგება 5 სტრიქო-
ნისაგან, როგორც ეს 12-მარცვლოვან იამბიკონ-
შია. ეს ჰიმნებიც თარიღდება IX საუკუნის უწი-
ნარესი ხანით.

პოეზიის იმავე სახეს ეკუთვნის ორი „საველ-
რებელი“⁶ და ერთი „ქებაა კლარჯეთისა უღამ-
ნითა“⁷, რომლებიც გიორგი მერჩულემ გრი-
გოლ ხანძთელის „ცხოვრებაში“ შეიტანა. პ. ინ-
გოროყვა თვლის, რომ ისინი თვით გრიგოლ
ხანძთელის ნაწარმოებებია. მაგრამ არაერთარი
შვეთარი საბუთი არ არსებობს მათ ავტორად
გრიგოლი აღვთარით, ვინაიდან საფიქრებელია,
რომ ისინი თვით გიორგი მერჩულემ შეთხზა და,
თანამად ისტორიკოსთა ცნობილი ლიტერატურ-

რულ-მხატვრული ბერხისა, თავის გმირს წარ-
მოათქმევინა ისინი.

ჩვენ უკვე სხვა ადგილას გვქონდა სიუჟეტი⁸
ჰიმნზე „ქებაა ქართლისა ენისა“, რომელიც
იმავე თავისუფალი მეტრით არის გამოართული.
პ. ინგოროყვას მოჰყავს ჩამდენიმე მნიშვნელო-
ვანი საბუთი, რომლებითაც მტკიცდება, რომ ეს
ჰიმნი იოანე-ზოსიმეს კი არ ეკუთვნის, არამედ
მისი ავტორი ერთ-ერთი მისი წინამორბედი უნ-
და იყოს⁹. პ. ინგოროყვა სრულიად მართებუ-
ლად ასწორებს ზღაპროებში არსებულ შეც-
დომებს: სწერია „მისისა“, უნდა იყოს „მე-
სისისა“, სწერია „წერელი“ უნდა იყოს „წილი“
(ასო „წ“); ეს შეცდომები ვადაწყურისა, იოანე-
ზოსიმესა, და იმის ამტკიცებს, რომ იოანე-
ზოსიმე ამ შემთხვევაში სწერდა სხვის ჰიმნს და
და არა თავისას [წინააღმდეგ შემთხვევაში ის
ასეთ შეცდომებს არ დაუშვებდა].

V

აქ ჩვენ ადგილი უნდა დავეთმოთ ჩამდენიმე
ჰიმნების კრებულს (იადგარი) და ჰიმნოგრაფებს.
რომლებიც ჩვენ მიერ ვადაშევიხიველ „ლიტერ-
ატურის ისტორიაში“ კეკელ დიძის წიგნისა
მოთხსენებულ დაეგრა, ანდა არასრულად წარ-
მოვადგინეთ:

1. შოი მღვიმელი, ერთ-ერთი 13 ასურელ მამა-
თავანი, მერ საუკუნისა¹⁰; მას ორი ჰიმნი მიე-
წერება; ისინი მოიხილება ხელნაწერებში A—
130, 160, 425¹¹.

2. ბასილ საზღაპროდელი, იმავე უკვე გვქონდა
ზემოთ ლაპარაკი.

3. მოკლე იადგარი პ. ჰიმნების კრებულება,
რომლებიც შეიცავენ 5—9 საუკუნეთა ტექს-
ტებს. ეს კრებულება შემდგება:

ა) კილიტრატის ხელნაწერი მეცბრე საუკუ-
ნისა (ხელნაწერი H—2123);

ბ) სინას შთის ხელნაწერი № 34, იოანე ზო-
სიმესი;

გ) სინას შთის ხელნაწერი № 26, 954 წლისა.
ამავე ჯგუფს ეკუთვნის აგრეთვე სინას შთის
ხელნაწერები № 18 და 40 მათვე საუკუნისა და
ხელნაწერი A—596 მეოთხე მეტე საუკუნისა.

სრული საწელიწადო იადგარები ი ნ გ ო რ ო ყ
ვ ა ს მიერ აღრიცხულია შემდეგი: სინას შთის

¹ Tarchnischwill, Geschichte, 112, შენ. 2.

² ინგოროყვა 746 — 753; ტექსტი ჩამდენიმე ხელნაწერით არის მოღწეული.

³ Tarchnischwill, Geschichte 410 — 412.

⁴ გამოცემული აქვს პ. ინგოროყვას (ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, თბილისი 1913, 412 შდ.).

⁵ მოკლე იადგარი შეიცავს მხოლოდ ჰიმნებს შიავარ საეკლესიო დღესასწაულოთაშვის.

¹ ეს საგალობელი შექმნილი უნდა იყოს სი-
რიული ზღარაშეს ვაგლოთ.

² ამ საგალობლის სიძველეზე მიუთითებს ავ-
რეთვე მისი თავისუფალი რიტმიული თავისებუ-
რება, რომლის მიხედვით იგი წინ უსწრებს
ქრონოლოგიურად „კანონისა“ და სტიქარონების
მეტრულსა და უადრესად მყარია ავებულების
მქონე ჰიმნებს.

³ სინას ხელნაწერი № 65, ფ. 156; Марр,
Описание, 149.

⁴ ინგოროყვა 732 შდ.; 0101 შდ.; (ტექსტი).

⁵ Марр, Описание, 146 — 149; ინგო-
როყვა, 733 შდ.; 0101.

⁶ Peeters, Hist. — 226, შენ. 7; 248,
შენ. 25; ინგოროყვა 734—738, 0102—0104.

⁷ Peeters, Histoires 243, შენ. 22;
ინგოროყვა 739 — 742.

ხელნაწერები № 1, 5, 14, 20, 26, 34, 37, 59, 64, 65; ათონის ხელნაწერები № 85 და 86. წიგნის კრებული მე-10—11 საუკუნისა; იელია (მე-10 საუკუნისა); გოლგოთის კრებული 1049 წლის (ხელნაწერი H—2337); ერუშეთის ხელნაწერი (ამჟამად სენიფთია) მე-11 საუკუნის დასაწყისისა; ხელნაწერი S — № 552 (მე-10 — 11 საუკუნისა); ხელნაწერი A—№ 603 (მე-10 საუკუნისა); ობიზის ხელნაწერი (ხელნაწერი A — № 93) 1093 წლისა¹.

4. გრიგოლ ხანძთელი (758—860). გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში გვიხსენებენ შემდეგ სიტყვებს: „არს ხანძთას ქელითა მისითა დაწერილი, სულისა მიერ წიდიისა, საწელიწოდო იღვარა, რომლისა სიტყუანი ფრიად კეთილ არიან“². ინგოროყვა იმ აზრისაა, რომ ეს იღვარა არ დაკარგულა, არამედ შენახულია მიქელ მოდრეკილის კრებულში. კიდევ მეტი. ეს იღვარა უნდა ყოფილიყო საფუძველი ყველა იმდროინდელი იღვარების ტექსტებისა. ამ აზრის დასამტკიცებლად უპირატესად ის გარემოებაა დასახელებული, რომ მიქელ მოდრეკელი არ ზოგადლა ძალღონეს, რომ ყველა იმ დროინდელ საქართველოში არსებული საეკლესიო საგალობლები შეეკრიბა და თავის კრებულში შეიტანა, და რომ ის მოღვაწეობდა [თვით გრიგოლ ხანძთელის მიერ დაარსებულ] შატბერდში, სადაც მას შეეძლო გრიგოლ ხანძთელის ჰიმნების ნახვა³. ინგოროყვას მიერ მოტანილი არგუმენტები უყურადღებოდ დასატყვებელი სრულიად არ არის. აღსანიშნავია მხოლოდ ის გარემოება, რომ მიქელ მოდრეკელი ჩვეულებრივ იხსენიებს ავტორთა სახელებს, გრიგოლ ხანძთელზე კი არას ამბობს. რით უნდა აეხსნათ ჩვენ ეს დუმილი? შესაძლებელია, გრიგოლ ხანძთელის ლიტერატურული მოღვაწეობის შესახებ მას არ ჰქონდა სხვა რაიმე უფრო სანდო ცნობები⁴.

5. ეპიფანე ხანძთელი (8—9 საუკუნისა). მის შესახებ ცნობებს გვაქვდის ერთი ობიზელი მოღვაწე — ათონის ობიზარი. 1093 წლის ობიზის ხელნაწერის (A — 93)⁵ ანდერძში, სახელდობრ,

¹ შტრ. აგრეთვე ის, რაც ჩვენ ზემოთ ვთქვივთ ირმოლოგიების შესახებ; ინგოროყვა 755 — 758; 776; 038 — 041 (ერუშეთის ხელნაწერის აღწერა), 062 — 073 (ობიზის ხელნაწერის აღწერა).

² Peeters. *Histoires* 260; ინგოროყვა 547.

³ ინგოროყვა 764 — 771; 779 — 819; ინგოროყვას მიხედვით (გვ. 772) გრიგოლს მიქელ მოდრეკილის კრებულში დაცულ საგალობელთაგან 196 კანონი და 123 სტიქარონი თვითონ უნდა შეეთხზას, ანდა ბერძნულიდან გადმოეთარგმნოს.

⁴ ინგოროყვა 0117 შტ.

⁵ ხელნაწერი შეიცავს გიორგი ათონელის მიერ გადმოთარგმნილ ბარაკლტონს.

სწერია: „წმიდა სამების გალობებს, რომლებიც გიორგი მოწმიდელმა თარგმნა ბერძნულიდან, ქართული საგალობლები სჯობიან, რადგან ისინი იოანე დამასკელის მიერ კი არ არის შეთხზული, არამედ ვინმე ეპიფანე მოძღვრის მიერ, და სულ თუქსმებია, ყველა ხმაზე ორ-ორი“⁶. ამ ჰიმნებიდან მოღწეულია მხოლოდ 8. გალობის ერთი ფრაგმენტი და 4 გალობა 1., 2., 3., და 4 ხმისა⁷.

6. მაკარი ლეთთელი, გრიგოლ ხანძთელის მოწაფე⁸. 864. წელს საბა-წმიდაში გადწერა მან განთქმული ძველი „მარავლთაჲ“⁹. მისგან ჩვენ დრომდე მოღწეულია მისი ჰიმნი „შესხმანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი და ობითან“¹⁰.

7. ბასილი ხანძთელი, გრიგოლის მოწაფე მას ეკუთვნის სტიქარონები: ბასილ დიდზე, გრიგოლ ნაზიანზელზე, იოანე ოქრობირზე, „საგალობელი აბო ტვილელისა“, „საგალობელი ჯეარისა“, „საგალობელი მამათა“, „მარამისა“, „სვიმონ საღისისა“ და ლექსი სათაერთო „იოანე ნათლისმცემლისა და პეროდე“. სამსტაროფინი ქება აბო ტვილელისა, რომელსაც ის „ახალ მოწამეს“ ეძახის, შეგულია ავროსტიხით „აბო“, იმ დროს როდესაც აგრეთვე სამსტაროფინი პირველი გალობა ლექსისა „იოანე ნათლისმცემელი და პეროდე“ იძლევა ავროსტიხს „შესმა“. ტექსტი დატულია მიქელ მოდრეკელის კრებულში, სინას ხელნაწერში № 59, ხელნაწ. H — 2337⁶.

8. რატი ორბელი (10—11 საუკ.), ძლიერი ფეოდალი ლიპარიტ ორბელიანის გვირიდან, რომელიც უკანასკნელ აღიკვეცა ბერად და მის მიერ დაფუძნებულ წმ. ბარაღის მონასტერში.

¹ ხელნაწერი A — 93, ფ. 178; ინგოროყვა 072 შტ.

² ხელნაწერი A — 93, ფ. 171 — 178; ინგოროყვა 861; 662 — 064; 072 შტ. შესაძლებელია ეს ის ცნობილი ეპიფანე იყოს, ხანძთის წინამძღვარი, რომელიც გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში იხსენიება; შტრ. Peeters, *Hist* 211, 237, 272 — 275; 295; 299; 307 შტ.

³ Peeters. *Hist* 287 შტ.

⁴ სინას ხელნაწერი № 32 — 33; Mapp, *Oniscanie*, 22 — 24 (მაკარის ანდერძი); ინგოროყვა 861 შტ.

⁵ დატულია მიქელ მოდრეკილის კრებულში და ხელნაწერში A—603; სინას ხელნაწ. 1; 65. იოანე-ზოსიმეს ერთ ანდერძში ლაპარაკია ვინმე მაკარიზე, რომელსაც მიუწერება „ლოცუი ოთხი“; (ლენინგრადის საჯარო ბიბლიოთეკა, ხელნაწერი ბერძნული VIII, 2, ტომელოპოფის სეულა პალიმპსესტების კოლექცია); ინგოროყვა 862.

⁶ ინგოროყვა 693 — 697, 862, 045 შტ.

ნანტერში (საქართველოში) დამკვიდრდა¹. მისგან მოდწეული, სხვათა შორის, ერთი სამსტროფიანი „საგალობელი ტიტე მოციქულისა“, „აქროსტიხით რატი² და ერთი პატარა თეოლოგიური თხზულება, რომლის შინაარსი ჩემთვის უცნობია³.

თუ რა შიშარტებშია ქართული სასულიერო პოეზია ბიზანტიურ პოეზიასთან, ამის შესახებ უნდა ითქვას შემდეგი:

ქართულ გამოთქმას „ძ ლ ი ს პ ი რ ი“ სრულიად არაფერი აქვს საერთო ბერძნულ „ირმოსთან“. იმ დროს როდესაც „ირმოსი“ ნიშნავს „წყევალს, ძაღს“⁴, ქართული სიტყვა აღნიშნავს „პირველ სიმს“. ბერძენი ხაზს უსვამს ტექსტურულ გავებას საგალობლებისას, ქართველი კი წინ სწევს მუსიკალურ მომენტს. „ძღისპირი“ შეესატყვისება ადგილობრივ რელიგიურ პარობებს და თავისი ბუნებით თავისუფალია ბერძნული გავლენისაგან. ქართული ირმოსის თავისთავადი მკვიდრი ხასიათი კი იმას ამტკიცებს, რომ ქართველებს ჯერ კიდევ მაშინ, სანამ ისინი ბერძნებს შეხვდებოდნენ, თავიანთი საკუთარი ირმოსები ჰქონდათ, რომელთა მიხედვითაც ისინი სხვა სიმღერებს გალობდნენ. მართლაც, ქართულ ფოკლორში ჩვენ გვხვდება უცნობი სიმღერების დასაწყისი სიტყვები, რომლებსაც წარმართულ ხანაში უნდა ჰქონდეს ძირი: ასეთია, მაგალითად „აგერ მიღმარ ახოსა“ (აზრი ნათელი არაა), ან-და: „აბა წმიდა კოპალე“⁵.

რაც შეეხება ბიზანტიური ეპოქიდან მომდინარე უფრო გვიანი კანონების, ოდების და მათი სტროფების სტრუქტურას, ისევე, როგორც რვა ზმას, ქართული ლიტურგია აგებულია ბიზანტიურის კვალობაზე, და ქართული „იამბიკო“ ბერძნული „თორმეტპარცელოვანის“ განმეორებას წარმოადგენს. თვით ბერძნულიდან თარგმნილი ჰიმნები ხშირად ზუსტად მისდევენ უძველეს ფუნქტუქტს თავისი რიტმიით და სტროფთა ცალკეული ნაკვეთების აგებულებით. ამასთანავე მთავარი სიმძიმე ცალკეულ ნაკვეთთა მარ-

ტეალორაოდენობაში კი არაა, არამედ, უფრო მეტად ამა თუ იმ ჰიმნის მარცვლოა სერათო რაოდენობაში, იმ ჰიმნის, რომელიც ითარგმნება. ამის ნათელყოფა შეიძლება ქვემო მოყვანილ მაგალითზე.

ჩვენ მოყვანილი იმ პირველი ოდის ირმოსის, რომელიც იგალობება შობის ცისკარზე, ოდა მიეწერება კოპმა მაგალობელს:

- Χριστος γεννηται, θεγενεαται. (9 მარცვლი)
- Χριστος εστι ταπεινως ανθρωπειται. (11)
- Χριστος εστι γυς, σδαμω ε. (9)
- Ασπας εψ αυριω | πααα η γ γ. (7+4)
- Και εν ευφροσυνη | ατυμνεται, λαοι. (6+7)
- *Ουι θεγενεαται.¹ (6)

ამ საგალობლის ქართული თარგმანი, რომელსაც ი ნ გ ო რ ო უ ე ა² ვრიგოლ ხანძთელს მიაწერს, შემდეგია:

- ქრისტეს შობასა ვადიდებდეთ, (9)
- ქრისტეს ზევისსა მოვეგებებოდეთ, (11)
- ქრისტესა ჩვენ ჭეუყანისანი, (9)
- აღამაღლებდეთ ღმერთსა / დიდებულსა, (7+4)
- და აჲ სიხარულით / უგალობდეთ, ერსო, (6+6)
- რამეთუ დიდებულ არა (7)

ქართული თარგმანი, „ჩვენ“ — სტილით შესრულებული, არც მონურია და არც სიტყვა-სიტყვითი; მიუხედავად ამისა, ირმოსის განაწილება თანაბარ ნაკვეთებად (კოლონებად) მარცვლორადენობის მიხედვითაც მკაცრად არის გატარებული, ვარადა უკანასკნელი ორი ტაქტისა, სადაც 6 და 7 მარცვლები ერთმანეთს ენაცვლებიან...

დასასრულ, გასარკვევია უძველესი ჰიმნოგრაფიული პოეზიის აღმოცენების დროის საკითხი საქართველოში. ეს დრო უნდა ემთხვეოდეს ქართულ ენაზე მღვდელმსახურების შემოღების დროს³, ეს შეიძლება იყოს მხოლოდ მეზუთე საუკუნე. ეს ის ხანაა, როდესაც ბიზანტიური ეკლესიის ჰიმნოგრაფია თავის პირველ ყევილებს შლის⁴. მართლაც, მრავალი საბუთი არსებობს, რომლებიც ქართული პოეზიის ასაკზე დამოწმებთ არკვევენ. იმისდა მიუხედავად, რაც ჩვენთვის სხვა გზით არის ცნობილი⁵, ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ ქართული ჰიმნოგრაფიის შემდეგი მომენტები:

იადგარის ზელნაწერიში (სინან შიისა № 34, ფ. 34 და ფ. 123), რომელიც იოანე-ზოსიმესაგან მომდინარეობს, ვარკვევით არის გარჩეული „ქელი“ და „ახალი“ ჰიმნები. რადგან „ახალი“ ჰიმნები 9 — 10 საუკუნეებს ეკუთვნის, „ქე-

¹ სინან ზელნაწერი № 56; 96, ფ. 166; შდრ. М а р р, Описание 91 და 274.

² ზელნაწერი Н — 2327, ფ. 250, ვადმოხეტილი აქვს ინგოროყვას (გვ. 098).

³ ვადმოცხებულია მ. კ ა ხ ა ძ ი ს მიერ „ლიპარიტ ლიპარიტის ძე და მისი ახლად აღმოჩენილი თხზულება“ — ენიშის შიამხე XIV (1944), 83—90; ინგოროყვა 880 — 884.

⁴ შდრ. ამასთან სირიული „ნუგადა“ და სომხური „შარაკან“, რომლებიც ეტიმოლოგიურად ბერძნულ „ირმოსს“ უკავშირდებიან.

⁵ ინგოროყვა 585, შენ. 1; ი ვ. ჯ ა ე ბ ა ლ ე ო ლ ი (ქართული ერის ისტორია 1 [თბილისი, 1928] 90 შდ.) ფიქრობს, რომ „კოპალე“ ან „კოპალა“ იგივეა, რაც მცირეაზიელი ღვთაება „კიბელე“.

¹ იხ. თუნენი 2 (Rom 1897) 662.

² ინგოროყვა 827.

³ Tarchnischewili, Geschichte 439.

⁴ Pitra Hymnographie 42 შდ.

⁵ Geschi.hte 430.

ლი¹ ჰიმნების წარმოშობა უნდა ვივარაუდოთ მეცხრე საუკუნემდე¹.

„იერუსალიმის განწინება“ (მცირე), რომელიც დაეწერა სინას ხელნაწერში № 37 და კვლავ იოანე-ზოსიმესაგან მომდინარეობს², შეიცავს ჰიმნებს, რომელთა წარმოშობა უნდა მიეკუთვნოს ხანას მეშვიდე საუკუნემდე. 284 ფურცელზე მოყვანილია ერთი „იბაკოს“³ დასაწყისი სიტყვები, რომლებსაც იოანე-ზოსიმე ურთავს შენიშვნას: „ეს იბაკო მე ვერსად ვერ ვიპოვე“. ამ სიტყვებიდან ექვსიტანლად გამომდინარეობს, რომ ამ ჰიმნის სრული ტექსტი, რომელიც წინათ ზებირად იცოდნენ, ზოსიმეს დროს უკვე მივიწყებას ყოფილა მიცემული, ე. ი. მისი არსებობა არც თუ ისე ახლო წარსულშია საგულგებელი. მეორე „იბაკო“ დღებუთშაბათისა, რომელიც „ძველ“ ჰიმნებს მიეკუთვნება (ფ. 282), ასე იწყება „რადგამს იგი თაყუანის სცემდა, ჰრულოდა პეტრეს“. სხვა პუბლიკაციების გამო ჩვენ შემთხვევა გვქონდა აზრი გამოგვეთქვა, რომ „ლოცვის“ ნაცვლად ზმნა „თაყუანისცემა“ მხოლოდ ისეთ ტექსტებში გვხვდება, რომლებიც არ შეიძლება შეთხზული იყოს მე-6 საუკუნეზე უფრო გვიან⁴. მაშასადამე, ეს ჰიმნი უნდა დათარიღდეს მე-7 საუკუნის წინა დროით. ამგვარივე ვითარების წინაშე გვაყენებს ჩვენ აგრეთვე მსგავსი „იბაკო“ იმავე დღის შუალა-

მის ლოცვისა, რომელსაც იოანე ზოსიმე განსაკვიფრებელია რატომ — „ახალ“ ჰიმნებს მიეკუთვნებს“⁵ (ფ. 280). იქ ჩვენ გვითხვლება: „მამან ეხოვ ტამოსიამ განდებულ იქნა“ ნაცვლად „კრეტსამელისა“ მხოლოდ ერთხელ გვხვდება, ლეკა 23, 45, აღმის ხელნაწერით, ყველა სხვა ნუსხა ოთხთავისა, და თვით აღოშის მათე 27,51 და მარკ. 15,38 კითხვლობს „კრეტსამელი“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქართული პოეზია უძველეს ხანებშია წარმოშობილი.

რომ შევჯამოთ ზემოთქმული, უნდა დავასვენოთ შემდეგი: უაღრესად მდიდარი და მაღალკანონიერებული ქართული სასულიერო პოეზია, რომელიც ერთგვარი მიმართებით თვით საერო პოეზიის საფუძველი და ამოსავალი წერტილი გახდა, არის, თუ პირველი წყაროების მიხედვით ვიმსჯელებთ, ისეთივე ძველი, როგორც პროზა: მას ძირა აქვს მე-5 საუკუნის ლიტურგიულ მსახურებაში. საზომის მიხედვით ის ნაწილობრივ შრობიერია, ადგილობრივად ნაწილობრივ კი სირიულბიზანტიური ელფერი⁶. მოტანილი ტექსტებიდან, შეგვგე, ნათელია, რომ ქართველები თავიანთ მთარგმნელობით მონაწილეობაში წინამდებარე უძველეს ტექსტს იყენებდნენ და იმჟამათვე პროზას სთარგმნიდნენ პროზად და ლექსებს ლექსებადვე ჩამოსახმენდნენ ზოლმე.

¹ შესაძლებელია „ახალ“ ჰიმნებად უნდა ვიგულისხმოთ ის ჰიმნები, რომლებიც შემდეგ იქმნა შეტანილი თვითიღურ კრებულში.

² ბიზანტიური პოეზიის სიღებრობა შეიძლება ახსნილი იქნას მხოლოდ აღმოსავლურ სიღებურ პოეზიასთან დამოკიდებით; ხომ თვით პირველი შემქმნელი სასულიერო საგალობლების ბერძნულ ენაზე იყვნენ სიტყვები ან ელინური ელმოსავლელი.

თარგმანი პროფ. ს. ჯაუხრიშვილისა

¹ ინვაროკუვა 874 შდ.

² ამ ხელნაწერშიც (ფ. 285) „ძველი“ ჰიმნები მოყვანილია „ახალ“ ჰიმნებისაგან გამოცალკევებით. ეს „განწინება“, ამგვარი შინაარსის სხვა ტექსტებთან ერთად, ამ მოკლე ხანში გამოქვეყნდება ლევენის სერიაში CSCO.

³ თუ რა დროისა ეს „იბაკო“, შდრ. Pitra. Hymnographia 39.

⁴ Tarnischwil Orientalia — Mus. 68 (1955) 377 შდ.

რუსთაველის ესთეტიკა*

შოთა რუსთაველმა „ვეფხისტყაოსანს“ წარუშემდგარა ე. წ. „დასაწყისი“, რომელიც არის ტრაქტი პოეტის შეხედულებებისა ხელოვნების ფილოსოფიისა და ესთეტიკის მეცნიერების პრინციპების შესახებ. აქ ზვეწც მათზე ვილაპარაკებთ.

ხელოვნების ფილოსოფია რუსთაველისათვის არის სამყაროს შემქმნების ის ნაწილი, რომელიც ადამიანი აღწევს ხელოვნების გზით. მაშასადამე, ხელოვნების ფილოსოფია საერთო შემეცნების — ფილოსოფიის ნაწილს შეადგენს.

ხელოვნების ფილოსოფია შეეხება მსოფლშეხედულებრივი ხასიათის საკითხებს ხელოვნების შემეცნებითი ბუნების შესახებ. ესთეტიკა კი სწავლობს არსის ერთ-ერთ მხარეს, არსს, მოცემულ შემეცნებების სახით. ამიტომ არსი, ქვიცილი ესთეტიკის საგნად, გვევლინება როგორც ხმა, ფერია, ჰარმონია, სიმეტრია, ე. ი. ბუნებრივს იმ სპეციფიკურ სახეს, რომელიც არსისათვის მიუცია ხელოვნების ძირითად დარგებს: მუსიკას, მხატვრობას, სკულპტურას, არქიტექტურას, პოეზიას და სხვა.

თვითმდე ამ დარგს თავისი ნიშანდობლივი მიდგომა აქვს სამყაროსა და არსისადმი, თვითმდე მასალას თავისი შემოქმედებისათვის სამყაროდან, ე. ი. ობიექტრიად არსებულისა და ლეხულობს. მაგრამ ამუშავეს რა ამ მასალას გარკვეული, მისთვის განუთვნილი მიდგომით, იმდე ხელოვნების სხვადასხვა დარგით თავისებურებას. თავისებური მიდგომით ეხება თვითმდე ეს დაარჯ სამყაროსა და სინამდვილეს. მუსიკა სხვაფრივ და მხატვრობა კიდევ სხვაგვარიად და ასე შემდეგ. საერთო მათ შორის არის ის გარემოება, რაც ხელოვნების საგანს შეადგენს საერთოდ.

გაბატონებული კლასიკური შეხედულების თანახმად, ეს საერთო არის შემეცნებრიება. ჩვენ, რასაკვირველია, აქ დისკუსიას არ ვმართებთ ამ საგნის შესახებ. ჩვენ სრულიად არ ვფიქრობთ წამოვაცნოთ ამ საკითხზე დღეს ჩვენთვის მისაღები და სახელმძღვანელო პრინციპები, არამედ ვცდობით დავადგინოთ ის პრინციპები ამ სფეროსათვის, რომლებიც რუს-

თაველს დაახლოებით, აღზრდის არისტოტელესა და ბერძნული კლასიციზმის პრინციპებზე, შეეძლო ჰქონოდა.

რასაკვირველია, რუსთაველის დროს არ არსებობდა ტერმინი ესთეტიკა და არც ტერმინი ხელოვნება. მართალია, რუსთაველი ხშირად ხმარობს ტერმინს ხელოვნება, მაგრამ უფიქრისა სექმის ერთ მხარეს გულისხმობს, სხედლობრ, ის გულისხმობს უმალესად სრულქმნილსა და დამთავრებულ ოსტატობას. ხელოვნება ვენისა, მუსიკისა, მხატვრობისა თუ პოეზიისა, რუსთაველის გაგებით, არის უმალესი ოსტატობა.

ხელოვნების მეორე მხარეს, ე. ი. მის სინთეზურ ბუნებას, რუსთაველი გამოხატავს ტერმინით პოეზია — შ ა ი რ ო ბ ა. ის, რასაც დღეს ვწოდებთ ესთეტიკა, იმას მაშინ ვწოდებოდა ars poetica — პოეტია. ესთეტიკა ეს ერთობ საცილობელი ტეოძინი, როგორც ცნობილია, შემოღებულია ახალ დროში. მაგრამ, როცა რუსთაველი ლაპარაკობს პოეტისა და სიბრძნის ურთიერთობაზე, ე. ი. ხელოვნებისა და ფილოსოფიის ურთიერთობაზე, იმასაც იგონებ ესმის, რაც დღეს ზვეწც ამ პრობლემათა კომპლექსი მაშინაც პოეზიისა თუ სხვა ხელოვნების დამოკიდებულებას არკვედა საერთო ფილოსოფიურ მსოფლშეხედულებრივ თუ შემეცნება-თეორიულ დებულებასთან.

ეს უთანასწორო საკითხი უფრო რელიეფური და მწკვიველი იდეა ბერძნულ ფილოსოფიასა და პოეტიაში, და რუსთაველი, განმარტებული ბერძნული თეალაზარისისა, გარკვეულ პოეზიისა იჭერს იმთავითვე არა მარტო დიდასტილის პოეზიის შემქმნის ფაქტით და მოქმედების გაშლაში სიბრძნისადმი დამოკიდებულების გამოარკვევით, არამედ სპეციალური დისკუსიის გახსნით „ვეფხისტყაოსნის“. ჩვენთვის კარგად ცნობილი „დასაწყისში“.

რუსთაველის ესთეტიკურ მსოფლშეხედულებას, ესოდენ მდიდრულად ილუსტრირებულს პოეზიის ტექსტში, თავს თუ მოვუყაროთ, სიშუალება გვეძინება ვიშაუკლით არა მარტო ხელოვნების ფილოსოფიაზე დიდა პოეტისა, არამედ მის ესთეტიკურ მეცნიერებაზეც. ამ შემთხვევაში საკითხი შეეხება ხელოვნების ძირითად იმ დარგებს, რომლებიც პოეზიაში კი გვხვდება. სახედლობრ პოეზიის, როგორც

* გარკველება. იხ. „მნათობი“ № 10, 1956 წ. № 8, 1957 წ.

სინთეზური ხელოვნების ძირითადი ღორმებს, პოეზიის ტექნიკური სრულყოფის პრინციპებს, ე. ი. მხატვრული შემოქმედების ნორმებს და, დასასრულს, ხელოვნების სხვადასხვა ძირითად და უპირველესის მათ შორის პოეზიის საფუძვლად რუსთაველისა და რუსთაველური წყაროების განკარგულებაში, მყოფ მასალებს ვაერთიანებთ. საყოველთაო შეცნობისთვის ეს თეატრალური არ უნდა ვეროვდეთ, არამედ ვაღიარებთ, ე. ი. შეცნობის მშვენიერების შესახებ. რუსთაველი უყოყმანოდ, ამ აზრისა დეი, რომ შედეგი, მხატვრობა და პოეზია — სწავლე ურთოდ და ცალ-ცალკე — მშვენიერებას შემსახურებოდა და მშვენიერებას ასახავდა შემოქმედებაში.

შეიძლება, პოეზია ერთ-ერთი დიდი იყო კალისტოესა: რასაკვირველია, დღეს ჩვენ ამ ტერმინს ვერ შევითვლებთ და იძულებული ვართ ვილაპარაკოთ ტერმინით „რუსთაველის ესთეტიკა“. რაც, რასაკვირველია, ისტორიულად პირობითია.

როგორც ვაძიო, ტერმინი, ესთეტიკა შემოვიდა მე-18 საუკუნეში: მისი შემომღები ფიქრობდა, რომ ადამიანი მშვენიერების ფენომენს უერთდებოდა მხოლოდ და მხოლოდ გრძნობით. ამიტომ მან აიღო ბერძნული: სიტყვა „აისტეზისი“ — გრძნობა, შექმნა ტერმინი ესთეტიკა და შეძგა ამ ტერმინში იგულისხმება კანონები ამ მცენიერებისა, რომელიც თავის ობიექტს თავისებს გრძნობის მეშვეობით.

ეს მოკლე განმარტება უფრო სავარისია იმის გასაგებად, რომ ეს ტერმინი სრულად არ გამოხატავს იმას, რაც რუსთაველისა და მისი წყაროს შეხედულებას შეადგენდა ამ საკითხზე: და თუ ჩვენ მაინც მას ვხმარობთ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ტერმინს დიდი ხანია მოქალაქეობრივი უფლება აქვს მოპოვებული.

საერთოდ, კლასიკურსა და ახალ დროში (კერძოდ, ტერმინის სტორიის პაემარტენის) ესთეტიკა არის საფანი, რომელიც სწავლუმს მშვენიერებას. ეს ტრადიციული მოდის არისტოტელესაგან და რუსთაველი, რასაკვირველია, უყოყმანოდ დგას ამ ტრადიციის პრინციპებზე. იგი, მაგალითად, ვარკვეითი ვესწავლის, რომ ნამდვილი პოეზია ტრადიციული მშვენიერი, სიყვარულის ფიქრის, პოეტის ენა ტრადიციული სიყვარულისათვის მუსიკოსს და სხვა. რუსთაველი მთლიანად ეთანხმება კლასიკური ტრადიციის, რომლისათვის ხელოვნება: იქნება ის მუსიკა, სეულბტურა თუ პოეზია, არის პიში, თქმული ადამიანის მიერ საღიღებელად მშვენიერებისა, სიკეთისა, აღმადლებულისა.

პოეზია მწარეული სიტყვის ხელოვნებით მშვენიერებას სიყვარულს, ენებას და სხვა აღამაზებს კვეყანას, თუთუელს მის ნიუანსსა და სიტუაციას. რუსთაველის მცოდნე ამ შემოქმედებაში № 1.

თხვევშიაც უშუალოდ ზედაც „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორს. პოემის ავტორი ამ შემთხვევაშიც არის კლასიკური ტრადიციის პრინციპებზე: იგი მაღალი ოსტატობით შერჩეული მასწავლებლი დაავიხატავს და ავერწერს უყოყმანო იმას, რაც სიტყვას, ცხოვრებას ეკანებებს და ბუნებას აქვს მშვენიერი. ამაღლებული, ძლიერი და კეთილი. რუსთაველი აღამაზებს ბუნების წაღობასაც კი, რომელზედაც მოქმედებდა უნდა გაიშალოს. ჩვერთავს რა რომელიც წარმოც ეპითეტს ბუნების ზვეულებრივი მოვლენის ასაწერად, კმინის მხატვრული ილუზიის მაღალს ვაღმტრ.

მაგალითად ავიღოთ სტრიქონი 840 სტროფისა „რა წყალი ნახის, გარდახდის, უფერტდის პეღლა წყლისასა“.

სიტყვა პავლი ფენომენალურად ამშვენიერებს დასახატავ სტროფს. როგორც ვამოვარკვეთ, რუსთაველს უსათუოდ განსაკდრთებელი უნარი აქონდა წერის დროს თვალთაღმართა აღსაწერა ობიექტი. ამ შემთხვევაში რუსთაველმა ისე რელიეფურად გაამშვენიერა წყლის სტროფი, რომ ჩვენ მას ვხედავთ კიდევ თითქოს უბრალო თვალთ, ვხედავთ უადონს-ნერ ციმციმს პავლისას, რომელიც ათასდურადი ლეგენდითაა გაპრწყინებული.

რუსთაველმა პირდაპირი გენიალური შთაგონებით იცის, რომ ნიუთი თავის ზეგავლენას აღამაზნე ცელის იმის მიხედვით, თუ რა ფონზე იქნება იგი ნაწვეუები. ეს არის ხელოვნების შინაგანი სიღრმელება და სპეციფიკური უნარი. შემოქმედების ამ ხერხს რუსთაველი გადამეობებულადაც კი იყენებს.

მაშასადამე, ტერმინი ესთეტიკა ამ მიმართულებით დამამყარებელია და გამოხატავს რუსთაველის შემოქმედების პრინციპებს. მაგრამ ამ ტერმინის წარმოშობის პირველი ვარტყობა სავსებით უცნობია რუსთაველისათვის. იგი არასდ და ამტკიცებს, რომ მშვენიერებას აღამაზის მხოლოდ გრძნობის მეშვეობით ითვისებსო. პირიქით, რუსთაველი ავადამტრინტელექტუალრზმის მოზიციებზე დგასო.

მისი აზრით, მშვენიერი სწორედ იმიტომ არის მშვენიერი, რომ იგი გონიერია. რუსთაველი მრავალგზით მიუთითებს გრძნობის უღიდეს როზე. მიუთითებს ამ კავშირზე, ამაღ აღამაზის სიმ ცნობიერების უნარს — გრძნობას, გონებასა და სულს შორის არსებობას: „გული, ცნობა და გონება ერთმანეთზედა ჰკიდიათ“.

რა გული წაი, იგიცა წველენ და მისკენ მიდიან, უბელო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განიკიდიან“ (გვ. 846).

1 უტრნ. მნათობი, № 10, 1956 წ. გვ. 126. რედ.

რუსთაველისათვის გადაწყვეტი მიიღო გო-
ნება და ველი მხოლოდ მაშინ გამოვიღ-
დება. როცა იგი გონების მიერ ნაწევნებ ვხას
შეიყვება.

ხელოვნების ფილოსოფია, რომლის პოზი-
ციებზე შენდება რუსთაველის მხატვრული შე-
ქმედება და რომელსაც დედინიტურად იცავს
იგი თავისი პოემის „დასაწყისში“, უარყოფს
გრძნობისადმი წამყვანი როლის მიკეთვნებას,
სულ ერთია, შევხება ეს ისეთივე საკითხს
თუ რამე სხვას.

ყველაზე კანონიერი იქნებოდა, რასაკვირვე-
ლია, თუ ხელოვნების იმ თეორიას, რომლის
პოზიციებზე რუსთაველი დგამს და რომელიც
თავისი წარმომართ ანტიურ-არისტოტელე-
რია, სახელადაც არისტოტელურ ტერმინს—პო-
ეტრისა—მიკეთვნებდა. ამ შემთხვევაში ტერ-
მინი პოეტრია წარმომდგარია ბერძნული
„პოეზო“-დან — გამოქმედება ანუ შემოქმედება,
და ფართოდ გაგებულ, მართლაც ყარჯად გამო-
ხატავს შემოქმედების უნარსა და ვასაქანს. მაგ-
რამ, დღეს დადგენილი ტერმინოლოგიის თანაბ-
რად, ამ ტერმინის მოცულობა ერთობ შემოკლე-
ბულია და გამოთქვამს იგი ლექსის წერის ტექ-
ნიკასა და პრინციპებს. რუსთაველთან ამ უკანასკ-
ნელ საკითხს ფართო ადგილი აქვს დათმობილი
და ჩვენც ყოველივე განსაზღვრისა და შემოკლე-
ბის გარეშე შეგვიძლია ვილაპარაკოთ რუსთა-
ველის პოეტრიაზე.

ყოველმხრივ რომ გამოვხატოთ რუსთაველის
შეგებულება ხელოვნების ობიექტ-
ზე და შესრულების ტექნიკაზე,
ჩვენ გავაერთიანებთ ამ ორ ტერ-
მინს და ვილაპარაკებთ რუსთაველის ეს-
თეტიკასა და პოეტრიაზე.

გაცილებით უფრო ნათლად ვართ ჩვენ
ორიენტირებული რუსთაველის ხელოვნების
ფილოსოფიის საკითხებში. აქ სურათი ნათე-
ლია. არისტოტელური სათავე ამ ფილოსოფი-
ისა თავისთავად ცხადია. მოყვანილი თე-
ორი პოეტს:

„შიაობა პირველადე სიბრძნისაა ერთი
დაჩაგი.

საღმრთო, საღმრთოდ ვასაგონი,
მსმენელთათვის დიდი შარგი,
კელა აქაცა ეამების, ვინცა ისმენს კაცი ვარგი;
გრძელი სიტყვა მოკლედ თქმის. შიარია ამაღ
კარგი.“ (12)

ამ პოეზიის ბუნების შესახებ, ე. ი. ხელოვნე-
ბის შესახებ. ხეით თეზისია წამოყენებული.
გენერალური თეზისი ვგაწყველის, რომ ხელო-
ვნება ფილოსოფიის ერთ-ერთი დარგია.

მეორე თეზისის თანახმად, ხელოვნება ემსა-
ხურება „საღმრთოს, საღმრთოდ ვასაგონსა“.

მესამე თეზისის თანახმად, პოეზია არის ავ-
რთვე ამჟვენიური სიამოვნების სათავე.

მეოთხე თეზისის შინაარსი აბირობებს მესამე

თეზისს. აქ გამოთქმულია ეთიკური პრინციპი
ნამდვილი ხელოვნებისა.

მეხუთე თეზისი ეხება პოეზიას ნაწილობრივ
და ვგაწყველის, რომ პოეზია არის მხატვრუ-
ლად თქმული სიტყვა. მხატვრულად თქმული
სიტყვა ჩვეულებრივ გრძელად სათქმელ აზრს
ამზობს მოკლედ და რამდენად უკეთ ახერხებს
ამას, იმდენად უკეთესია შიარია.

მასალადაც, უღარესად ფილოსოფიურსა და
თეორიულ მსჯელობასთან ვგაქვს საქმე. ძირი-
თად თეზისი, რომ ხელოვნება არის ფილო-
სოფიის ერთ-ერთი დარგი, გენერალური ხასია-
თის პრინციპია და ნათლად აჩვენებს რუსთა-
ველის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის
არისტოტელურ წარმომართ. თავის „პოეტრია-
ში“ არისტოტელე, ლაპარაკობს რა პოეზიის
ნიშანდობლივ თვისებაზე, აყენებს სახელგანთ-
ქმელ თეზისს ფილოსოფიისა და პოეზიის ნა-
თესობაზე.

არისტოტელეს არგუმენტაცია გნოსეოლოგი-
ური ბუნებისა და აბსიათებს ხელოვნებას,
როგორც საყოველთაო შემეცნების ერთ-ერთს
ფორმას. პოეზია ქმნის პარადიგმებს, ტიპებს,
ფილოსოფია კი—ცნებას; ორივე პროცესი
კონკრეტული იჭერს ზოგადს. ამიტომ მათი
ბუნება ნათესაურია. ხელოვნება სიბრძნეა ზო-
გადისა, ამით განსხვავდება იგი კონკრეტული
ცოდნისაგან, მაგალითად, ისტორიისაგან, და
უნათესავება ფილოსოფიას, საყოველთაო მოძ-
ღვრებას ზოგადის შესახებ. განსხვავება მით
შორის სპეციფიკური ხასიათისაა, ფილოსოფი-
ის ზოგადი ანუ ცნება, წარმოდგენების განზო-
გადებთ შენდება. ხელოვნების ზოგადი კი
პოეტური სახის განზოგადების შემეგობით
სრულდება.

თითქმის სიტყვასიტყვით იმეორებს რუსთა-
ველი ამ დებულებებს. პოეზია ჩვეულებრივ
სიტყვათა კონიდან განსხვავდება იმით, რომ
იგი სიტყვებს აფორმებს. პოეზია არის შერ-
ჩეული სიტყვების ისტორია, ჩვეულებრივი
ენით გრძელად სათქმელ სიტყვას პოეზია მოკ-
ლედ ამზობს და რამდენად სიტყვათა შინაშე-
ლური მასალით არის დახატული სურათი, იმ-
დენად უკეთესია ლექსი. ამ შინის მიღწევისას
პოეზია იწველებს შესიკას და მხატვრობას,
ენა პოეტისა შესიკობს და პოეტ სიტყვით
ხატავს. უმღევი ივრევა, რა პირველ შემთხ-
ვევაში იყო. რამდენად შინაშელური სიტყვა
იქნება მოჭარბებული შესიკალური ხმოვანე-
ბისა და მხატვრული სახის შისაღებად, მით
უფრო კარგი იქნება ლექსი, მით უფრო ტკბი-
ლი და კარგი იქნება სიმღერა. რამდენად
სიტყვა შინაშელური მასალით, მაგრამ უნაკლოდ
გვაძლევს სხებს; წერს პოეტი, იმდენად მაღა-
ლია პოეზია.

ამ დებულების წამოყენებით რ უ ს თ ა ვ ე ლ

მა არათუ აღადგინა კლასიკური ტრადიციები, არამედ გამოიჩინა უდიდესი წინააღმდეგობები უნარი და ინტუიტიური შეგრძობის უზარაობის, რაც საუკუნეების შემდეგ იყო ფიქსირებული გამოჩენილი ლესინგის მიერ, როგორც პოეზიის დამახასიათებელი და ნიშანდობლივი გარემოება, ე. ი. დებულება იმის შესახებ, რომ პოეზია, ერთი მხრივ, არის მებრუნებული სიტყვათა მინიმალური მასალა იძლევა ხედს, საიდანაც ნათლად ჩანს წარსული და მომავალი, წინა და უკანა, როგორც აწმყო და მომენტი. ამრიგად, პოეზია ვრცლად სათქმელად ამბობს მოკლედა და, იგი რამდენად უკეთესად აყვებებს ამას, იმდენად უკეთესად ლექსი.

დამსასადამე, პოეზიის შინაგანი ბუნება, მისი არსებითი მხარეც შემეცნებითი ხასიათისაა. პოეზიითაც აღმიაჩინა შემეცნებითის ზეგავლენას ახდენს სამყაროზე. ხმისა და ფერის მუსიკისა და მხატვრობის მიხერხებული მოხმარებით ხელოვნება იჭრება არის საიდუმლოებაში, გნოსოლოგიურად ძლევის მას და ამ ახალი და თავისებური ხერხებით სწავლობს მის ბუნებას, ე. ი. მიზნის მიხედვით ხელოვნება არაფრით არ განსხვავდება ფილოსოფიისაგან. სხვადასხვა არის მხოლოდ მათი სამოქმედო ხერხი და სასელელი გზა. აი, რა აზრი აქვს რუსთაველის შეხრატულ თეზისს, რომ პოეზია დასაბამი-ვენი ფილოსოფიის ერთ-ერთი დარგიაო. რასაკვირველია, პოეზია, ე. ი. ხელოვნება ინარჩუნებს თავის ნიშანდობლივ საგანს და იფარგლავს არეს დამოუკიდებელი მოქმედებისათვის. ეს ნიშანდობლივი მხარე ხელოვნებისა იმაში მდგომარეობს, რომ ხელოვნება არის საჭა და ხატვა ყოველივე იმისა, რაც მშვენიერია. მშვენიერება გუასამოვნებს, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ათვისებური იქნება სიკეთის სათნოებით. არაკეთილ კაცს მშვენიერების ვანცდაც არ შეუძლია. ინტერტი წარმოშობისა იყო ეს ეთიციზმი. რუსთაველი გააკვეთლად ამბობს:

აკლა აქაცა ეამების, ვინცა სმენს კაცი ვარჯი,

ე. ი. ამჟვენიერ სიამოვნების ანუ მშვენიერებას მოგვეგვირის ხელოვნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აღამიანი, ამჟვენიად რომ ხედება მშვენიერების მოვლენებს, დაჯილდოებულა სიკეთის სათნოებით, თუ იგი კეთილია, არის ვაკი ვარჯის; უარჯისი და მხოლოდ კაცისთვის უცნობია ის მშვენიერება და აღმალბებული სიამოვნება, რომელსაც პოეზია იძლევა.

რაც შეეხება ხელოვნების, კერძოდ პოეზიის

დამოკიდებულებას ლეზაებისადმი, აქ რუსთაველი ცდილობს ორიოდ სიტყვით ანგარიში გაუწიოს ეპოქას, რასაკვირველია, აღმნიშნული, რომ პოეზია საღმრთოდ განავრინაქ ქმნის, ამიტომ პოეზია ლმერთის შესახებ შესაძლებელია, მაგრამ აუცილებელი არ არის. ის, რაც აქ პოეზიის განაკეთებელი აქვს პოზიტიურად, კეთდება პოეზიის ეთიკური პრინციპების დაცვით. სიკეთის ცნება მშვენიერების ცნების განუყოფელი თანხლებია.

ამიტომ ყოველი ნამდვილი პოეზია იდვის მიხედვით ქადაგებს დებულებას „ზოროტას სძლია კეთილმან, — არსება მისი გრძელია“ (1361). ხოლო მხატვრული შესრულების მხრივ აღამიანს აძლევს სიამოვნებას და გართობას და ეს რომ უზრუნველყოს, ამიტომ ჭვეყანას ხატავს როგორც სიყვარულსა და სიღამაზეს, როგორც მშვენიერებას. აქ შარხია სპეციფიკურობა ყოველივე ესთეტიკური თეორიისა და, მით უმეტეს, რუსთაველურისა.

რუსთაველი ამოდის იმ კლასიკური ესთეტიკური თეალსაზრისიდან, რომლის თანახმად, ხელოვანი ამშვენიერებს, აღამაზებს და კიდევ მეტი შეჭრავს, ატყობს. სინამდვილესა და შ. ა. სიგნებს. ჭვეყანაზე მეორე პოეტს არ უხმარია:

„ხმა შაჭრის-ფერად გაუხდა ვარდსა, ხმარ-ხმირად პობილსა“ (1335),

სადაც უმშვენიერესი თქმა აერთიანებს სამ ფსოკონალურ ერთეულს: ხმისა, ფერისა და ვეშრის. და არავის რუსთაველამდე არ დღე-ნახავს „შინია ჩრდილი“, — ეს გენიალური სახე, რომელიც ასეთი თეალნათლივ გეაცნობს რუსთაველს მხატვარსა და ხელოვანს. ამა, ვის არ ახსოვს, თუ როგორ უხვად ახვენს რუსთაველი ეპითეტის „ტკბილსა“, ვინ არ იყავს მისი დაღევიწყარი „ტკბილი ქართლი“ და „ამუსიკობული ენი“! აი რა არის სინამდვილის გამშვენიერება, თუ დატკობა ხელოვნების მიერ.

საქმში ჩაუხედავი შკითხველი რომ გაუგებრობას აეცდინოთ, რომ არ იფიქროს, ვითომ კლასიციზმი პიშილზე შაჭრის აფრქვევდეს, აუცილებელია მოვამდინოთ ისტორიულ-ესთეტიკური გეჭყურის იმ საკითხის ძირისაყენ. გაავრობა თუ არა კლასიკურმა აზროვნებამ ხელოვნების ზოგად თეორიული რაობის საკითხი, მუსიკე განნდა ნიშანდობლივ ფილოსოფიური საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ სხხავს და ხატავს ხელოვნება სინამდვილეს.

რუსთაველის აზრით, ხელოვნება და, კერძოდ ფილოსოფია კი არ ხატავს სინამდვილეს ისე, შავ, შალაღ სიყვარულს, როგორც ის არის თავისთავად. ბუნებრივ ყოფაში, არამედ ისე, როგორც იგი უნდა იყოს, თუ იგი შართლიც ამაღლებულია. ამიტომ შემოქმედება არის ახლის დაბადება და არა უკვე არსებულის

განმეორება, ასე გვესმის ჩვენ რუსთაველის შემოქმედების ფილოსოფია.

არისტოტელეს პოეტიკა სამ მარად წარუშლელ კითხვას უსვამს ხელოვნების ფილოსოფიას:

1. არის ხელოვნება სინამდვილის განმეორება. მისი პორტრეტირება და ფორტრაფირება სინამდვილისა?

2. იძლევა ხელოვნება ნაყლებსა და უმცირეს, ვიდრე სინამდვილეს?

3. თუ როგორც მშვენიერების, ისე სიყვითის მხრივ, ხელოვნება იძლევა უკეთესსა და წარმატებულს სინამდვილეს?

პირველი შეხედულება ნატურალიზმის თვალსაზრისით ამ თვალსაზრისისათვის ხელოვნება ასლი სინამდვილისა, მისი უშუალო და პირდაპირი ანაბეჭდია. კლასიკური ხელოვნება ნატურალისტური არასდროს არ ურფილა. არც თეორიულ სფეროში გამართულა მის შესახებ სერიოზული დისკუსია. თემცალა ნატურის უგულბებელიყოფა არაერთად ხელოვნებას არ შეუღილა. ეს იტნიბოდა უკანის თქმა მასალაზე.

ესთეტიკის ფუძემდებელმა პლატონმა წამოაყენა შეხედულება, რომლის თანახმად, პოეტია, ე. ი. ხელოვნება, ყველა მანქანების მიხედვით არის ნაყლები, ვიდრე ის სინამდვილე, რომლის ასახვას იძლევა ხელოვნობი. იდეალიზმის ფუძემდებლის ეს შეხედულება თავისთავად ვასაგებია. მისი მომდევნებით, სინამდვილე არის იდეა და, ცხადია, მშვენიერი ქანდაკება ფიდასისა, თუ მშვენიერი ლექსი პოპეაროსისა ნაყლებია, ვიდრე თვითონ იდეა მშვენიერებისა.

უკვე არისტოტელემ, ესთეტიკის შექმნირების შემქმნელმა, გააღიზნა იდეალიზმის ცალმხრიობა და წამოაყენა ხელოვნების ფილოსოფიის ის კლასიკური თეორია, რომლის თანახმად, ხელოვნების მიერ შექმნილი მშვენიერება თვითონ არის იდეა მშვენიერებისა და ამიტომ არის იგი სწორედ უფრო აღმადლებული და უფრო მშვენიერი, ვიდრე სუბსტანციურად არსებული მშვენიერი სახლი, ლანდშაფტი, თუ ქანდაკება.

არისტოტელეს ამ შეხედულებამ მისცა დასაბამი მომავალი საუკუნეების ესთეტიკურ მსოფლმხედველობას. დაკანონდა (როგორც სოკრატისთან აღიარებული პრინციპი) შეხედულება, რომ ხელოვნების მიერ მოცემული მშვენიერება უფრო მშვენიერია, ვიდრე ბუნებაში სუბსტანციის სახით არსებული მშვენიერი. და ცხადია, რამდენადაც ხელოვნია ასრულებს თავის დანიშნულებას, იმდენად იგი ქმნის ახალ სინამდვილეს, რომელიც, ცხადია, უფრო მშვენიერი და ამადლებულია, ვიდრე ბუნება რუსთაველი, რასაკვირველია, თვითად ბოლომდე ამ შეხედულების პოზიციებზე ღვა.

იგი უფლადეი მხატვრული სახეებით და უშუალოესი პოეტური აკორდებით მხარდასცემს არისტოტელეს ესთეტიკურ იდეებს. არისტოტელედან და არა პლატონიდან მოდის ის გარემოება, რომ ესთეტიკურ რეალიზმს თანახლავს ზოგადი ფილოსოფიური რეალიზმი, ბუნების საყთხში კი — გარკვეული ნატურალიზმი.

მე-12 საუკუნეში მხოლოდ არისტოტელეს ნატურალისტური ინტერპრეტაციის მომხრე რუსთაველს შეეძლო ეთქვა ძაგების შესახებ, რომ ისინი არიან მხოლოდ „კაცნი, გრანებისა მყოღენი“, სხვაფრთვ „კვიცა კაცნია ჩვენებურე ზორციელანი“ (1247 და 1249).

ამ მსოფლმხედველობას, ცხადია, არაფერი არა აქვს საერთო ძველისა და ახალი დროის პლატონიზმთან, მით უმეტეს, ქრისტიანულ ნეოპლატონიზმთან და არეოპაგელთან მომდინარე ნეოპლატონურ მისტიკასთან. ჩვენ მიერ უკვე განხილული რუსთაველური შეხედულება სილამაზესა და მშვენიერებაზე, როგორც პოეტის ნიშანდობლივ თიბეტიზე, ერთხელ კიდევ ხაზს უსვამს აქ განვითარებული პოიციის სისწორეს. რუსთაველის ეთიკური და რელიგიური აღდგენის განხილვა სამალოოდ დაამწვიდრებენ ამ შეხედულებას.

მაგადე ყველა არგუმენტზე უფრო მკვერმეტყველია თვითონ ეთქმე რუსთაველის პირუხიისა, უღიღესი რეალისტ სინამდვილის მიმართ უშლესი ოსტატობით აღმაზრებს, შეტიც — ატბობს ამ სინამდვილეს. რუსთაველის შესახებ მართლაც შეიძლება ეთქვას, რომ მისა ხელოვნების მიერ შექმნილი მშვენიერება უფრო მშვენიერია, ვიდრე ბუნება და სინამდვილე, — ეს თიბეტი ყოველთვე ნამდვილი ხელოვნებისა და სწორედ ეს არის არისტოტელის ტრადიცია ხელოვნებაში და ეს არის ამ ტრადიციაზე ამწმებული ცლასიციზმი.

მამსადაძე, რუსთაველმა არა მარტო წამოშენა გარკვეულად, რედუქტირებულად პრინციპები ხელოვნების ფილოსოფიისა, არამედ ამავე თვალხედვით დაკანონა ხელოვნების სპეციფიკურობა და დადგინა სხვანი ესთეტიკისა. მას მშვენიერად ესმის ის საერთო, რაც ხელოვნებს მირითად დარგებს — პოეტიას, მუსიკას, მხატვრობას მოკაოვებათ და ამავე დროს, რუსთაველი იმ განახევებისადე მოთხედ ხედვის, რაც ხელოვნების დარგებს დამოუფრებელ სამოქმედო სფეროებს უმოჯნავს, ე. ი. მას ესმის ხელოვნების ცალკეული დარგის სპეციფიკურობა და სამოქმედო ნორმები.

„იქუფისტუაოსნისა“ „დასაწყისში“ დაუღლია პოეტიკა, რომელიც დეინიტურად არკვეს პოიების ნორმებს და ერთხელ კიდევ ხაზგასმით გამობარას ამ ფილოსოფიურსა და ესთეტიკურ პრინციპებს, რომლებიც ჩვენ აქ რუს-

თავლის მსოფლმხედველობის დადგენის მიზნით განავითარეთ. ლექსის წერის ნორმებს, რომლებიც განვითარებულია რუსთაველის მიერ, შეიკავებ აგრეთვე იმ ზოგადფილოსოფიურ პრინციპებს, რომელთა საფუძველზე შეიქმნა ხროლოთ ნაგები შენობა — „ვეფხისტყაოსნისა“.

წამოყენებული დებულებების შესამოწმებლად განვიხილოთ „ვეფხისტყაოსნის“ „დასაწყისის“ ის ტაბები, რომლებიც ლექსის წერის ნორმებზე და პრინციპებზე ესაუბრებიან მკითხველს.

რა პირობებში შეიძლება დაწერილიყო ამ „დასაწყისის“ ტაბები 12-18?

დასახელებული ტაბები შეიკავებ დისკუსიას არ ძირითად საკითხზე, პოეზიის ბუნებაზე, პერსონაჟს, და პოეტის ფორმებზე, ვერძოდ რუსთაველის მიერ ამ პირობებების გაშუქების აზრი ნათელყოფს, რომ იმდროინდელ საქართველოში პოეზიისა და პოეტის საკითხებზე ცხოველი დისკუსია ყოფილა პრინციპები, რომელზედაც რუსთაველი თავის პოეზიას აშენებს, არისტოტელური ხასიათისაა ძირითადი ფილოსოფიური დებულება — პოეზია ფილოსოფიის ერთ-ერთი დარგია — მხედველობიდან რომ გავეშვათ, რუსთაველის პოეტის არისტოტელური ბუნება — მაინც ნათელი გახდება რუსთაველური დებულებიდან რომელიც პოეტს ანალოგიის წესით აქვს თქმული.

რუსთაველის სიტყვები:

„მემა მიწვივ მეშეაობდეს, მეომარი გულოვრობდეს“ (11) ბუკიისა და ხანგრძლივ შრომას მოითხოვს პოეტისაგანაც. პოეზიის ძირითად ფორმად ერთხმად აღიარებულია შიირი, ე. ი. ლექსი. დისკუსია შეეხება შიირის შინაარსს, ფორმას და მოცულობას.

რას უნდა ემდებოდეს შიირი? ლმერთს, სიყვარულს, მეგობრობას, მამაცობას, გონიერებას, სიუხვებს, თვალაღობას, სემფიდრებს, ენაშქვერობას, მძლეობას, სიამართლიანობას, სულით სიმადლეს, მოკლედ — ყველა ღირებულებას, რომლებიც შედის ზნეობისა და მშვენიერების საღაროში. ამსოდებურად შეთანხმებული არისტოტელეს ესთეტიკურ პრინციპებთან, ნამდვილი ლექსის დანიშნულებას რუსთაველი თან გარემოებებში ხედავს: 1. ლექსი იძლევა სიბრძნეს, 2. ლექსი აკეთილშობილებს ადამიანს, 3. იგი სიამოვნებას აკვრის მას და 4. ართობს, შირობა, ე. ი. პოეზია, რამდენადაც ლმერთს შეეხება, რასაკვირველია, იმდენად აქ მხოლოდ აღმატრენისა და გაკეთილშობილების მიმანტრევა ლაპარაკი. „ვეფხისტყაოსნის“ XII სტროფი გარკვეულად მიუთითებს იმაზე, რომ კაცის კეთილშობილება ან ზნეობ-

რივი ვარგისიანობა უცლომელი პირობაა პოეზიის მადლი დანიშნულების ასათვისებლად. რადგან ღმერთი ბერძნულ-ლათინურად ეწოდებოდა და, ნაწილობრივ კრისტოტიანულად (ქრისტიანული დოგმის ფილოსოფიურად სრულქმნილობა თვისზე არეკაველი წიგნების ამონიშნა თვის ეპოქალურ ნარკვევში ღვთაებათა სახელწოდების შესახებ ღმერთს სახელად უწოდა „აღათე“ — სიკეთე, არის სიკეთე და რადგან სიკეთის მომენტი პოეზიიდან არ გამოიხატება, ამიტომ, რუსთაველის თქმით, ღვთაებრივ პოეზიაში ყოველთვის რჩება „სადმთო, საღმთოდ გასაგონი“. მაგრამ რადგან არც ერთი პოეტიური პრედიატორ ლმერთს არ მიუყვებუნება, ღმერთი არც თვალთ დანიხება და არც ყურით მოისმინება. მას არც ვართობა სჭირია და არც სიამოვნებას დაეძებს. ამიტომ ლექსების დანიშნულება ღმერთის მიმართ რჩება მხოლოდ ნეგატიური, — აღმატრენის გამოწვევა ადამიანში.

ასეთივე ნეგატიური სახით იძლევა პოეზია ამ საერთო პრედიატორს, ე. ი. სიკეთეს. რომელიც ვითომც აერთიანებს ღვთაებრივსა და ადამიანურს. რუსთაველის აზრით, თუ კაც ვაჩვი, ე. ე. კეთილი, არ არის. მას მოშაირობა ვერ გაავითილებს. პოეზია მას მისცემს აღმატრენის კეთილშობილებისა. მაგრამ ვერ გამოკვლის მის ბუნებას.

პოეზიის დამახასიათებელი ორი რეალური პრედიატორ — გართობა და სიამოვნება — ლექსის ძარღვად არის მიჩნეული. სიამოვნებისა და გართობის პოსტრადიკაშენტები — ამოკობა, ლაობა, ნადირობა, სიმღერა, ცეკვა და სხვა „ვეფხისტყაოსნის“ მე-17 სტროფში კარგი ლექსის დამახასიათებელ მომენტებად არის მიჩნეული.

დიად სანტრერესოა რუსთაველის მიერ მოკეზული დისკუსია გრძელისა და მოკლე შიირების შესახებ, ე. ი. იშისა, რასაც დღეს ნიშანდობლივ ლექსსა და პოემას ეწოდებო. ეტყობა, ე. წ. მოკლე შიირი, ოჯა იამბიკო, ლორიკა დიად დამკვიდრებული იყო რუსთაველის წინამორბედ ქართულ ლირიკატრებაში. რუსთაველის ეპოქიდან შემოსული უნდა იყოს ლექსის ახალი ფორმა — პოემა. გრძელი ლექსი: განახლებას დიდი ბძობა უნდა ვა მოეწვიოს იმდროინდელ პოეტებს შორის რუსთაველის მიწმობით, თვითონი პარტის გათხრობა „ჩუმი სჯობსო“ (15). თვითონ რუსთაველი თავგამოდებული დამცველია „გრძელი შიირისა“.

„მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“, (17).

არკუმენტირებს რუსთაველი და მისთვის ჩვეული გენიალური ტაბით ამკობს და აღბრუნებს „ლექსთა გრძელთა თქმას“.

„ეთი ცხენსა შიარა გრძელი და გამოსცდის დიდი რბევა, მობურთალსა — მოედანი, შართლად ცემა, მათ აგრეთვე შელექსესა — ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა, რა მისჭირდეს საუბარი და დაუწყის ლექსმან ლევა“.

(13).

დიად საინტერესოა აღნიშვნის, რომ იმდროინდელ საქართველოში პოეტების პროფესიული სკოლა არსებულა. რუსთაველი არას პოეტი მოწოდებითა და პროფესიით და თავგამოდებული იცავს პროფესიულ პოეტებს, დსციპლის იმით, რომლებიც შემთხვევით, სხვათაშორის ორ-სამ პატარა ლექსს დაწერენ და თავი მგოსნებად მოაქვთ:

„მოშიარე არა ჰქვიან, თუ სადმე თქვას ერთი, ორი; თავი ყოლა ნუ ჰგონია მეღექსეთა კარგთა სწორი“ (15).

რუსთაველის მიერ დასახელებულთა შორის სამი ფორმა 1. ღმერთის სადიდებლად თქმული ოდა და იამბიკი, (12) 2. ღირსიკული ლექსი (16), 3. გრძელი ლექსი, რომელიც შაირების ყველა მოთხოვნილებას ასრულებს, იმდროე კეთილ-სიბრძნეს, აღამიანს ართობს და ჰგერის მას სიამოვნებას (17).

თავის ლექსის თეორიაში განსაკუთრებით დიდს ადგილს უთმობს რუსთაველი ენის სპეციფიკს. პოეტი უნდა იყოს ენის ოსტატი, გრძლად სათქმელ სიტყვას ლექსი იტყვის მოკლედ, და რამდენადაც ეს ნორმა სრულქმნილია, იმდენად უკეთესია ლექსი. ლექსის შემუშავებით სიტყვებში ჩამოყალიბებული სახე უნდა იყოს ნათელი, პოეტის ქართული, ე. ი. ენა, უნდა იყოს უნაკლო; ლექსი ენიდან თავღლივით თავისთავად უნდა სდიოდეს, განაწევრდება ენით დაწერილი ლექსი არ არის ნამდვილი პოეზია; თუ პოეტს სიტყვა მცირობა ესტუმრა, თუ იგი „ამოკლებს ქართულს“, თუ მას ჰქარა უწყებს „ლექსი ლევის“, ცხადია, ასეთი პოეტი სასაცილო მდგომარეობაში ჩავარდება და რუსთაველი დაიცნვის ტონით ამბობს ასეთს პოეტებზე:

„მამინლა ნახეთ მეღექსე და მისი მოშიარობა, რა ველარ მიხვდეს ქართულსა, დაუწყოს ლექსმან ძვირობა, არ შემოაყლოს ქართული, არა კმნის სიტყვა-მცირობა, ხელმარჯვედ სცემდეს ჩოგანსა, იხპაროს დიდი ვმირობა“.

(14).

თუ პოეტი პოეტური თქმით შესარულეს ნამდვილი მოშიარის საქმეს, იგი იქცევა მხატვრად და მუსიკოსად.

ნამდვილი პოეტი უნდა იყოს უებრა მხატვარი და მუსიკოსი. სიტყვა პოეტისა ხატავს და კარგი ლექსი ამუსიკებს სიტყვას. მამინია მალაღ ხელოვნების ძალა. ასეთი ხელოვნება ერთიანობა სიტყვის ოსტატობისა, მხატვრობისა და მუსიკოსობისა. პოეზია არის სწორუპოვარი ხელოვნება, მას ახასიათებს შემოქმედებისა და მიზნის ერთიანობა. ნამდვილი ხელოვანი სიტყვით აღამაზებს შემოქმედების საგანს, რომელიც ყოველთვის არის ერთი და გარკვეული, ენით ამკობს და აქვებს თავის სამიჯნუროსა და სრულქმნილი და სწორუპოვარი ლექსით იქცევა მუსიკად.

მუსიკა, რუსთაველის გაგებით, ხელოვნების უსრულესი და უმაღლესი ფორმაა. ასე გვესმის ზეენ „ვეფხისტყაოსნის“ მე-18 სტროფის შინაარსი:

„ხაშ, მეღექსე ნაჭირებებსა მისსა ცუდად არ აბრკობდეს, ერთი უნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აბრკობდეს. ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქვბდეს, მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს“.

(18).

თუ ენა, ლექსად გაფორმებული, იმოდენ ხელოვნებად იქცა, რომ მუსიკალურ აკორდს დაემსგავსა, მაშინ იქნება იგი ნამდვილი პოეზია.

დავგრა ერთი საერთო ხასიათის საკითხი: რატომ არის აქ ზეენ მიერ განვითარებულ ესთეტიკური თეორია არისტოტელური ხასიათისა და არა პლატონურისა? რუსთაველის პოეტური სახეები რომ საკმაოდ ათვისებენ პლატონსაც, როგორც პირველ ფუძემდებულს ესთეტიკისა და შოქლებებისა მშენიერებამზე, ამაში ეკვის შეტანა შეუძლებელია. მაგრამ ძირითადი მოტივი მისი მსოფლმხედველობისა და შემოქმედების — განსხვავებით პლატონისაგან — რეალისტური და რაციონალისტური.

ყველა სხვა გარემოებას რომ თავი ვაჯანებოთ, საკმარისია მოვიგონოთ პლატონის და მოკიდებულება მეღექსეთა მიმართ, რათა დაერწმუნდეთ ზეენ მიერ წამოყენებული თეორიისა სისწორეში. კარგი მეღექსეს ხელოვნება რუსთაველისათვის მხატვრობისა და მუსიკოსის სწორუპოვარი შემოქმედებაა. ჯადოსნური ძალა კარგი ლექსის თავისთავში აერთიანებს მუსიკოსის მიერ მოგვირს სიამოვნებისა და მხატვრის მიერ დახატულ მშენიერებას. ნამდვილი ლექსი თავის თავში აერთიანებს მხატვარსა და მუსიკოსს. პლატონი, პირიქით, მუსიკას ხელოვნების უმაღლეს ფორმად თვლიდა, მხატვრობა და სულბტერა მას

მუსიკის მონათესავედ მიიჩნდა. მუსიკა და სკულპტურა, მისი აზრით, ერთნაირი გზით აღმამიანს ხელში პარმონისა და სიმერტის იდეებს აღვიწყებდა და ამით ნამდვილი მშვენიერის, ე. ი. მშვენიერების იდეის, შესამცენებლად აღამიანს აფიზილებდა, მაგრამ ლექსი მას ლაუბობად მიიჩნდა და პროფესიონალ პოეტს დემოკრიასაგან არ ასხვავებდა. ვინც მოხდენილი სიტყვით მსმენელის ცნობიერებაზე ახდენს გავლენას, იგი, პლატონის აზრით, იმთავითვე სიკრულის მოკლელა და პლატონი სრულიად არ ხუმრობდა, როცა თავის იდეალურ სახელმწიფოში პოეტებისათვის მხოლოდ სისწრაფელა გაიშვებდა.

პოეტს, პლატონის აზრით, საზოგადოებრივი მშვიდობიანობის მტერია. ამიტომ ის მტერი იყო ლექსის ყველა ფორმისა. ლირიკა, მისი აზრით, აჩვენებდა ადამიანის სულს სიბრძნელსა და სისათუთეს, ხელს უწყობდა ლაბრობას და ემტერებოდა სიმამაცეს; ოდა, აქებდა რა იმას, ვინც ხშირად საჭებო არ იყო, წარმოშობდა ადამიანში მელაქუცობას, მღიქველობას და სიმდაბლეს. ყოველივე ამ მოსაზრებით, პლატონმა სრულიად აკრძალა მელექსეობა თავის იდეალურ სახელმწიფოსათვის.

ცხადია, ამ მსოფლმხედველობიდან რუსთაველს ბევრი რამ არ შეეძლო ესესხებინა. რუსთაველი პროფესიული მელექსეობის მოტრფილად იყო და მის მიერ ესოდენ გაღმერებულ თამარ მეფის კარზე საერთო პოეზია სახელმწიფო მზარუნველობითა და პატრიოტ სარგებლობდა.

„ვეფხისტყაოსნის“ მე-12 სტროფი თეორიულად ასახულებს ჩვენი თეზისის სისწორეს. აქ პოეტურად პოეზიის ორ ნიშანდობლივ ატრიბუტზეა ლაპარაკი. ეს არის შემეცნებისა და სიკეთის მომენტი პოეზიაში. პლატონის აზრით, თუ ადამიანმა მშვენიერების იდეის არსებობაზე მონაწილეობით სიკეთის იდეას ეზიარა, ამით შემეცნება უკვე შეასრულა. შემეცნება ეს ადამიანის მონაწილეობა იდეათა არსებაზე. ამიტომ ყოველი ადამიანური სათნოების სათავე, და მათ შორის პოეზიისა და ხელოვნების, არის სიკეთე. არისტოტელე ამ ეთიკურ ამსოღებობას არ იღებს, იგი თეორიული სფეროს პირველობის პოზიციასზე რჩება და დიდი მკუთამხვილობა არ არის საჭირო, რათა არისტოტელურად გავიგოთ რუსთაველის ლექსი „შიერთა პირველადვე სიბრძნისა ერთი დარგო“...

შემდეგ, პოეზიის ნიშანდობლივი საგნის ფიქსაცია რუსთაველის მიერ მთლიანად ეწინააღმდეგება პლატონურ პოზიციებს. ხელოვნება, პლატონის აზრით, მშვენიერების იდეის ტერტიკა. მშვენიერება კი არის ის „ტომი გვართა ზენათა“, რომელთა შესახებ რუსთაველმა გაგვიფრთხილა; ადამიანო, ნუ ეცდები ამის ენით

თქმას, თორემ დაჯილდოებული იქნები მრავალთა წყენათა თმოზითაო.

არისტოტელეს მსოფლმხედველობასთან შეთანხმებით რუსთაველი მშვენიერების იდეას იტოვებს, როგორც აღმადრენათა მომცემ რვეულატიურ პრინციპს და გარკვეულად გვეუბნება, რომ მისი ლექსი არის თქმა მხოლოდ ქვეყნიურ ხელობათა და არა საღვთო ტომი გვაართა ზენათა, ე. ი. იდეებისა.

მართალია, რუსთაველს გადაბრით არ განუცხადებია, რომ პოეზიის საქმე არ აქვს ღვთაებრივ სიყვარულთანაო, პირიქით, იგი ერთგვარი დუალიზმის პრინციპზე დგას (ჩვენი აზრით, იგი აქაც არ დალატობს არისტოტელეს) და უშეუბნებლად იმეორებს არისტოტელეს და უშეუბნებლად იმეორებს, მაგრამ თავისთვის იგი გარკვეულად ამბობს, რომ თავისი პოეზიის საგნად მას ერთი უჩინს სამიჯნუროდ და იგი ერთსა და გარკვეულ ვისმეს უნდა ამიკობდეს; „ვეფხისტყაოსნის“ მე-18 სტროფი კლასიკური ფორმით იძლევა ამ ნიშანდობლივ სახეს და მალა მიზანს რუსთაველის პოეზიისა. მისში თქმულია, რომ ველექსის ერთი უნდა უჩინდეს სამიჯნურო, იგი მხოლოდ მისთვის უნდა ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისი ენა მხოლოდ მისთვის უნდა მუსიკობდეს.

რუსთაველის ლექსის ეს მარგალიტი შეიცავს მისი ავტორის ესთეტიკური მსოფლმხედველობის ყველა ელემენტს, — რუსთაველის გავებას მშვენიერებისა და სიყვარულისა, ამუსიკებულს ქვეყნიური სილამაზის აკრძლებით, მომგვრელს ადამიანისათვის სიბრძნისა, სიკეთისა, სიამოვნებისა და გართობისა.

II

ახლა ამავე თემატიკისათვის განვიხილოთ წერილი, რომელიც ნესტან-დარეჯანმა მისწერა თავის მიჯნურს ქაჯეთის სიბიდან. აღნიშნული წერილის ესთეტიკური ანალიზი გვალაპარაკებს, რომ პოეზიის მსოფლიო ისტორიაში ძნელად თუ მოაპოვება მეორე ასეთი იშვიათი დოკუმენტი; უნაღო მზატერობას ავტორისა თან ახლავს ღრმა პრინციპულობით შესრულებული დალაგება ესთეტიკური თემატიკისისა. ეს უქანასწავლი მომენტი რეფლექტირებული კი არ არის დოქტრინის გადმოცემის ტრაქტატის სტილით, არამედ სასიყვარულო მიმართვის ლირიკაშია ისტეტიკურად ჩაქსოვილი. წერილში მღელაზე გრძნობის დინებას ცვლის მსოფლმხედველობის სინათლე ავტორისა, ესთეტიკის გვერდით ვაღმომცემელი მტრუიზიკაც. აქ უნაკლოდ გაცემულია პასუხი თემატიკაზე, თუ რა უნდა იყოს პოეზიის საგანი, კი როგორია მშვენიერებად ქვეყნის სიყვარული.

სიყვარული სრული მშვენიერება არის მამინ.

თუ იგი ამდგავარია. როგორც ამ წერილის მიხედვით აღმოჩნდა გრძნობა ნესტან-დარეჯანისა. ესეთიკერნი ანალიზი ამ წერილისა უნაყოლო გაეციანობს რუსთაველის ესეთიკერ პრინციპებს, დიდი პოეტის შემოქმედების ზეზს და მისი ფილოსოფიური მსოფლგაგების ზოგ დეტალს.

„ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრულ პარტიებს შორის ეს წერილი ყველაზე წარჩინებული და შთაგონებულია. მისი ესეთიკერია ანალიზი გვიჩვენებს რომ რუსთაველმა მხატვრული მატერ ებნა ჯეშლით კონკრეტულად გვიანაბა. თუ როგორი უნდა იყოს საყვარელი, რათა იგი იყოს მშვენიერება.

მნიშნული წერილის სრული ესეთიკერია ანალიზისათვის საჭიროა წინასწარ კიდევ რამოდენიმე თორიულ-ესეთიკერი პრინციპი ვიკვლიოთ. მოკეშული რუსთაველის მიერ „დასაწყისში“ ტრტა ანუ მშვენიერი საყვარელის დასახასიათებლად, ამ პრინციპების დეფინირება ჩვენ განზრახ ამ შემთხვევისათვის დავტოვოთ. თუ რატომ, ამას ნამდვილად ვიხედება ჩვენი მკითხველი.

„ვეფხისტყაოსნის“ „დასაწყისის“ უკანასკრელი ხუთი ტაეპი სწორედ რომ იბოლი მარგალიტია რუსთაველის ესეთიკერი მსოფლმხედველობის გაეცნობისათვის.

პირველად პლატონის „სიმფოზიონში“ წამოყენებულ იდეებზე დავრძნობით, რუსთაველი ავითარებს შეხედულებას, რომ საყვარელი არის „შორით ბნედა, შორით კვდობა, შორით ადგვა, შორით აღვა“ (27).

შემდეგ არისტოტელეს „ეთიკას“, და განსაკუთრებით „ნიტორიკის“, შესატყვისი ადგილუის გამოყენებით, გვიჩვენებს თუ როგორია ფსიქიკ ტრტა საყვარელით შეყვარებული ადამიანისა.

კლასიკური ფორმითაბ მოკეშული საყვარელის ფსიქოლოგია, უბრალო პრაქტიკული დირიჯებლად დაწეებული (ასე, მაგალითად, პოეტი ურჩავს შეყვარებულს ფაჟულად შეინახოს თავისი გულისწაღები და საჯაროდ იხერას ერიდოს. რათა ამით შეყვარებულს რაიმე უბრბულაბა არ მიყენოს) არისტოტელეს, ეთიკიდან ნასესხებ პრინციპამდე, —

„თუ მოყვარე მოყვრისათვის ტირს, ტირილსა ემართლების“,

— ყოველგან ვანივითარებულია, რომ ნამდვილი საყვარელი არის ზნეობა, უცნობი ავი ეაციისთვის და უჩვევი ავი ენისათვის.

„ავსა კაცსა ავი სიტყვა ურჩველია სულსა, ჯელსა“ (30)

გვასწავლის პოეტი და გვარწმუნებს, რომ კეშმარიტად შეყვარებული მხოლოდ ის არის, ვინც შესძლებს „დათმოს წყრომა მოყვრისაკან“ (27).

ამგვარად, რუსთაველის აზრით, საყვარელი არის ორი საიდუმლოება და ერთის სათნოება. ორის საიდუმლოება არის იმიტომ, რომ იგი შესაძლებელია მხოლოდ ირა არსების უშეალო

შინაშელოებით; საჭირო არ არის, იგი რტოდეს მრავალმა; ერთის სათნოება არის იმიტომ, რომ კეშმარიტად შეყვარებული მანიწაყ არ იტყვის ფარს თავის შეყვარებულზე, თუ შეყვარებულსა სავან წყრომისა დაიშახტებს, თუ მას სულის დამთრობა თანაგრძნობით არ უბასუხებენ, კეშმარიტად შეყვარებული არავითარ პირბბას არ უყენებს თავის ტრფობის საგანს, მას ის ავმაყოფილებს, რომ მას უყვარს, რომ თვითონ არის გამთბარი შინაგანი ცეცხლით და მას ჰყოფნის ეს საელოთარი რწმენა და საელოთარი შინაგანი სითბო. ეს არის ის თვითმყავილიება, უროზლისოდაყ საჭირო სიმტკიცე შეყვარებულისა არ დამკვიდრდება. მასმასამდე, იგია, ამადე დროს, სიმტკიცე გონებისა და სიმშვიდე სულისა, უროზლისოდაყ ამ კვეენად არ დამაბებულა არავითარი კეშმარიტი საყვარელი.

მანილი ამ მოქმედების საყვარელზე, დაშორება არ ცელი მის ძლიერებას. „თავლი თვალს რომ მოშორდება, გული გადასხვადფერდება“ — ეს საყვარელ ცნობილი კეშმარიტება მოქმედი არ არის ამ სფეროში. პირბბით, სიმორეს ამ სიმტკიცე გაეთათობია, საყვარელი შორიდან მომხიბლულია, მწველია.

ამრთვად, მოკდნე თვლი შეამჩნევს, რომ ამ ანტიკერი პოეზიიდან და ფილოსოფიის ნაწადრძევი სიბრწინის ზეგავლენით რუსთაველი ავითარებს საყვარელის ახალს ღირებულებას, რომელიც მიუხედავად ნიადაგის დიდი სხვაობისა, მალიან მოგავგონებს ახალი დროის ღირებულებათა ესეთიკერის ნიადაგზე წამოპრილ შეხედულებას საყვარელზე, რომელსაყ განსაკუთრებით ნიყშეს შემდეგ ეწოდა ქრისტიანბზნის საწინააღმდეგოდ მოიფიქრებული ანტიქრისტიანული ტერმინი — die Liebe der Ferne — სოვარელი შორეულისა. (ეს ცნება ნიყშემ ქრისტიანული მოყენისა ანუ უაბლოესის, საყვარელის სათნოებას დაეპირისპირა და ამით ანტიქრისტიეს ეთიკას საფუძელები ჩაუყარა).

ესეთიკერი აზროვნების ისტორიაში სოვარელის ეს ღირებულება, ეს საყვარელი შორეულისა, რუსთაველზე უკეთესად არ შეუქია ჯა არც ერთი კვეეუნის პოეზიაში იგი უკეთესად არ გასაგნობრივებულა, ვიდრე ამ კლასიკერს წერილიში, რომლის ანალიზი ამ მომენტში ჩვენი კვლევის საგანს შეადენს. „შორით ბნედა, შორით კვდობა, შორით ადგვა, შორით აღვა“ ამშვენიერებს საყვარელისაკან მოპოვებულ სიტყვობასო, გვარწმუნებს უდიდესი გენიოსი.

საყვარელის ასეთ ახალ და მაღალ ღირებულებათა გასაცნობად, წერილის ესეთიკერი ჩონჩხად უნდა ჩითიელოს „დასაწყისის“ 27-ე ტაეპი. — ეს კლასიკური ნიყშეში რუსთაველს მიერ აღდგენილი და ახლად დაფუძნებული ესეთიკეთისა. აბ ეს ტაეპი:

„არს პირველი მიჯნურობა არ დარჩენი
ტრიათ, მაღეა“

თავის-წინა იკონებდეს, ნიადავმაჟაჟიჟი
 ზალა,
 შორით ზნედა, შორით კვლობა, შორით დაჯვა,
 შორით ალა,
 დათმოს წყრომა მოყვრისაგან. მისი ჰქონდეს
 შიში, კრძალა*.

სიყვარლის კლასიკური თურბის ყველა მო-
 ზენტა აქ აღნიშნული. ზოგი მათგანი ჩვენ შიერ
 უკვე დედინიერებელია, ზოგზე აქ შევარჩებთ
 ჰეობებლის ყვრადლებას. მაშასადამე, სიყვარუ-
 ლი როგორც მშვენიერება ანუ, შოთას თქმით,
 ზარველი სიყვარული, არის თავდადება შეყვარე-
 ბულისა, რომელიც სიამოვნებით თმობს წყრო-
 მას, მოგზავნილს ბედისაგან თუ შეყვარებულ-
 საგან. როგორც ვთქვით, იგი კმაყოფილი და
 ბედნიერია იმით, რომ მას უყვარს. თვითკმაყო-
 ფილება სიყვარლისა არის ძლიერების შედეგი.
 ეს გასაგებია.

მაგრამ რატომ უნდა ჰქონდეს შეყვარებულს
 შიში და კრძალა სიყვარლის მიმართ? რის უნ-
 და ეწინოდეს მას ამ შემთხვევაში? აი უკანა-
 ნული საკითხი, რომელსაც ჩვენ კიდევ პასუხად
 უნდა გავცეთ, რათა 27-ე ტაჟის მთელი ესთ-
 ტიკური სარბრძნე ავითვისოთ. შიში, რომელზე-
 დაც აქ რუსთაველი ლაპარაკობს, სულ სხვა ფე-
 ნომენია, ვიდრე შიში, რომელიც „შეიქმს სიყვა-
 რულსა“ (10, 45) — თქმული რუსთაველის შიერ
 დეობებრივი სიყვარლის დასაბასათებლად.
 შიში, რომელზედაც ქრისტიანობა ლაპარაკობს,
 არის შიში ადამიანისა მის გარეთ მოთაჟებულნი
 და მასზე მძალდებული არსების მიმართ; ამ შიშს
 მას იძულებენ. შიში, რომელსაც ტრეფა სიყვა-
 რულით გამსჭვალული განიკლდის, არის ადამი-
 ანის შიგნით დაბადებული, მას არავინ არ იძუ-
 ლებს, ის არის მოკრძალებით და შინაგანი
 ტრეფობით გამოწვეული შიში. ასეთი მოკრძა-
 ლეა იბადება ადამიანის სულში იმის შეგნებისაგან,
 რომ მას საძვე აქვს მისთვის ყველაზე ძვირფასს,
 ყველაზე მშვენიერ და ყველაზე ტბილ, ქმალ-
 ზე შინაგან გარემოებასთან.

ღებულება „დათმოს წყრომა მოყვრისაგან“
 იმის თქვლია, რომ ეს შიში არ არის იმით გა-
 მოწვეული, რომ მას შეაშინებენ, რომ მას თა-
 ნარბრძობით არ უბასებებენ, გაუწარებიათ. უო-
 ვნალოც ამას ზომ თვითონ თმობს, შირობის თა-
 ნაწილად. მაშასადამე, აქ შეყვარებულს თავისი თა-
 ვის ეწინია, ეწინია მისი შინაგანი არსება, მისი
 შიობა არ გაორდეს საყვარლისა მიმართ. შინა-
 განი სიმძბე და იშვიათობა სიყვარულსა არის
 ამ შიშის საფუძველი. ალალი ბროლის კაჟბით
 სავსე კალათი რომ მიგვქონდეს, ჩვენ მოკრძა-
 ლებობ, შიშით მოვეკიდებთ ჩვენს ამანათს, —
 ვვეწინია არ დაგვემტკუნს ძვირფასი ნიუთები, —
 ისევე, როგორც მოკრძალებით ვეკიდებთ ჩვენ
 ზელოვნების ყოველივე დიდს ქმნილებას და ამ

გრძნობით ვანვიკლდით. რადაც ძნელად მათქმელ
 შინაგან მოკრძალებას, გამოწვეულს სატრეფი-
 ლო საგნის შესაძლებელი და მოსალოდნელი
 დანაჟლისისაგან.

რუსთაველის საპარბრძობი აზრით, კეშმარბრძ-
 სიყვარული მძალი ბელოვნებაა და მის ნეჟ-
 ტრბობს ერთად შეყვარებელი შიშისა და მო-
 კრძალების ტბილ ნეჟტრბობა ეზობრება.

ანალიზის საგნად აღებული წერილი ჩინებუ-
 ლი მგავლითია შორით კვლობისა და შორით
 იღვის. ვერც დროს და ვერც მანძილს ნესტანის
 სიყვარლის მწველი ძალა ვერ მწუნებელია.
 ჩვეულებრივ მანძილი და დრო სიყვარულის
 ტეშმას ამკრებებს და სიციხოველს ანელებს. ამ
 შემთხვევაში კი პირიქით მომხდარა, — გრძნობა
 უკიდურესად ზეობრავად აღმძლდებულა, ნათე-
 ლი და ღია გამზდარა. სიყვარლის ფსიქოლო-
 გებმა იკიან: ჰალს ეძნებება თქვას (ბუნების
 საიდუმლოება უყარანხებს მას მას), რომ იგავ
 სიყვარულის დამწერბავი, აქტიური მზარე, დამწ-
 ყები, რა ცეცხლი არ უნდა წვადეს მას მამაჟა-
 ცის მიმართ მის მინე ურჩეველია ქვეყანა ისე
 წარმოადგინოს, რომ სათავე ამისა მისგან არ გა-
 მოდის, რომ იგი სიამოვნებით ეგებება გამოწ-
 ლდ ზელს, მაგრამ უფრო ეთანხმება გამოწ-
 ვას, ვიდრე არის თვითონ გამოწვევი. ეს არის
 ჰალერი დიპლომატიის სათავე. იშვიათი, ღრმა
 სიმბე ბეღისა უნდა ეღერდეს, რომ ჰალმა უარი
 თქვას ამ დიპლომატიაზე.

ნესტანი სწორედ ასეთი იშვიათი ჰალია. მისი
 სიყვარული არის უაღრესად ზეობრავი და, ამა-
 ვე დროს, უშრეტი ცეცხლი მარადი ტრეფობისა
 იგი მისულია იმ საზღვართან, სადაც აღარავი-
 თარი დიპლომატია აღარ ჰქრის. ის იმდენად
 მშვენიერია, რომ მშვენიერების სხელები დარბვენ
 დედაკაცის ბუნებას მასში, რჩება ადამიანი, აქ-
 ტიური და პასიურიც, მამისა და დედის სათაგის
 გამაერთიანებელი. იგი ზის მიუველ კოშკში და
 სიყვარული მისი ბეღისა იზრდება, იგი სიხა-
 რულითა და სიამოვნებით მოაგონებს ტარიელს,
 რომ ეს სიყვარული მის, ნესტანის, მიერ არის
 დანერგული. მას ერთადერთი იმედი აქვს. ეს
 არის ტარიელის სიციხელე, ერთადერთი საზ-
 რენავი — ამ ძვირფასი სიციხელის გადარჩენა
 მას ეყოფა მოგონება. ასეთი ადამიანი კმაყო-
 ფილებას განიკლდის ერთგულების რწმენისაგან.
 ნესტანი ამ იწრელეჟტარიერი რწმენის არე-
 ლილა. ტურილად კი რ ვგონა იგი ვაჟბობა მუ-
 ფეს „ბრძინი ეინეჟ, მაღლა და მაღლად მბედი“
 (1184). იგი მართლაც არის ასეთი ბრძინე. მო-
 ფესმინით წერილს:

„შენი სიციხელე მეყოფის ჩემად გულდად
 გულისად, გულისად,
 გულისა ერთობ წყლულისა და ასრე
 დადაგულისად“
 მომიგონებდე, გახსოვდე მე შენთვის
 დადაგული საღ-

ვით შზრდელი სიყვარულსა, მის ჩემგან
დანერგულსად".
(1297).

აქ ლაბარაკობს სიყვარულის უსმეტაქესი სუ-
ლი. ეს თქმა შინაგანი განცდიდან გამოწვეული
მოთხოვნაა. უსამინელეს ტანჯვას განიცდის
ნესტანი მარტობის, საყვარლის დაკარგვის
გამო, მაგრამ იგი ტანჯვას თვალღმებში პირდაპირ
უქცერს. ესმის რა სამყაროსა და ცხოვრების
ზარბის ტრიალი, იცის რა, რომ სინათლე სო-
ფელს ბნელად უქცეოა, იგი უერთდება ბრძენ-
თა მოძღვრებას და იწუნებს ზედრის ბედისწე-
რასა, მაგრამ არ იბნევა სიტუაციის სირთულე-
ში და არ ეძლევა განსაყუთრებულ სასოწარკვე-
თილებას:

„ჰხედავცა, ჩემო, სოფელი რათა საქმეთა
მწნოლა!
რაზომცა ნათობს სინათლე, ჩემთვის ეგრეცა
ბნელია..
ბრძენი იცნობენ, სწუნობენ მით, მათგან
საქუნელია;
უშნოდ ჩემი სიციცხლე, ვამე, რა დიდი
მწნოლა!"
(1294).

ეს ჭალი თავიდან ბოლომდე სტილიზებულია,
ამ სიტყვის საუკეთესო მნიშვნელობით, რუსთა-
ველის მიერ. ყველაფერი რჩეული, დიადი, აღ-
ზღვრული ახასიათებს მას. იგი გრძნობით და
გონებით, თვლითა და ტანით განზოხარებული
მშვენიერებაა. იგი მალაღი მეფე, არისტო-
კრატი, ბუნებიდან ქედმაღალი, მფლობელი და
ბედებული არის ამავე დროს მიღად ალღი,
სულ უბრალო, ერთბაშე მთელი და უდავლად
წრფელი ადამიანი. ქლიერ გონებას დედაკაცის
ჩვეულებრივი ბუნებაც გადაუღაბავს, მის და-
ფარულ გონებას სიყვარულის დამალული, გულ-
ში დამარბული, ასეთი კონტრასტებით თქმული
აღსარება განუცხადებია საყვარლისათვის:

„ჰხედავ, ჩემო, ვით გაგყვარდა სოფელმან და
ქაშმან კრულმან?
ველარ გნახე სიყვარული მზიარული მზიარულმან,
ნეტარ რა ქმნას უშენთან გულმან, შენგან
დალაგერულმან!
გავიცხადა დამალული გონებამან
დაფარულმან".

კითხვობს ამ ტაქსს და არ იცო, რა თქვა და
რა ადიღო. კონტრასტით შესრულებული
მუსიკა ლექსისა, სიბრძნე ბედისწერის გამგებე-
ლი გონებისა, უმტკიუნესი სიყვარულით დამწვა-
რი გული თუ საზღვართან მისული გულწრფე-
ლობა შეყვარებულისა!

ასეთი დიდი გულისა და გრძნობის პატრონი
ენას ნებას არ მისცემს, თქვას ყოველივე, რა-
საც გრძნობს. დიდი გრძნობა მორცხვია. ახლა
კი ტავე ქაჯეთის ციხისა, გრძნობს მოთხოვნა-
ლებას, შეყვარებულს უთხარს ყველაფერი, გა-
ნუცხადოს დაფარული. ახლა მის საქციელს
ხელმძღვანელობს გონება. ეს გაცხადება არის

ამავე დროს კოლოსალური ფიცა. ფიცა ერთგუ-
ლებისა, ფიცა ზნეობისა, ფიცა სიმტკიცისა, ფი-
ცი იმ გმირობისა, რომლის ჩადენა დედაკაცს,
როგორც მომავალ ცოლსა და ჯედას, შეუძლია
მოიპოქმდოს ამ ქვეყნად. ვისაც ასეთი ზნე-
ობრივი მშვენიერებით და სილიაღით დაჯილ-
დოებული ქალი თავის სულს, გონებას და
გულს მიაბრძენს მსხვერპლად, იმის მარადიულ
ერთგულებას იგი დიდი სიამოვნებით შეეწირება.
შეიძლება ერთგულების მეორე ასეთი მარგალ-
ტი არ ემღეროს ჯერ პოეზიას, როგორც რუს-
თაეულმა იმღერა ნესტანის ენით:

„შენმან მზემან, უშენოსა არვის მიხზვდეს
მთვარე შენი,
შენმან მზემან, ვერეინ მიხზვდეს, მოცუვიდენ
სამნი მზენი;
აქათ თავსა გარდაეიტყვე, ახლოს მიხზენ
დიდნი კლდენი,
სული ჩემი შეივედრე, ზეციით მომხედენ
ნეთუ ფრთენი".
(1303).

აქ თავდება ფიცი ერთგულებისა და იწვება
უდიდესი შელოღია იმედისა. ელრა მინარობსა
შექდება. საქიო გმირობა გათავებულია, სიქაოს
იმედი შერჩენია აღმამანს და ნესტანი სპეტაგი
და უცვდავი ღამაში ოცნებით ინატრებს უცვდა-
ვებით გადამიქვეყნებას:

„ღმერთსა შემეკდრე, ნეთუ კელა დამხსნას
სოფლისა შრომისა,
ცეცხლსა, წყალსა და მიწასა, პაერთა თანა
ძრომასა;
მომცნეს ფრთენი და აღფრინდე, მივხზდე მას
ჩემსა ნდომასა,
ღლისით და ღამით ვხზედიდე მისსა ელვათა
ერთომასა".
(1304).

ნესტანის ფიცი და იმედი სულ მეტად და მე-
ტად ლირიკული ხდება. საყვდილი ახლად შეე-
რის იმედად იქცევა; ამ ქვეყნიდან გულით
მიაქვს სიყვარული, მაგრამ თავგანწირვის ამლი-
ტრუდა ქვევით არ იწევს. საყვარლისგან სამაგი-
ეროს არ მოითხოვს. აქ უმაღლეს წერტილს აღ-
წევს ის დებულება, რომ სიყვარული არის ერთი
სათნობა. აბა, მოუსმინეთ რუსთაველის იდე-
ალურ ჭალს:

„შე საყვდილი აღარ მიმიძიხს, შემოვედრებ
რათგან სულსა,
მიგრამ შენი სიყვარული ზაეიტანე, ჩაბრბა
გულსა;
მომეგონოს მოშორება, მემატების წყულუ
წყულსა;
ნეთა მტირ და ნეთა მიგლოვ, ჩემო, შენთვის
დაკარგულსა!
(1306).

1 ავტორის ხელნაწერი აქ წყდება, მაგრამ, რო-
გორც სხვა ცნობიდან ჩანს, მას ვაგრძელება
ჩედ.

გასაღებ ვახტანგ VI-ის გომბრაფიისათვის *

1712 — 1722

ვახტანგ VI მოთმინების ფილა გუგუსი ირანის შაჰის მხრივ ხელის შეშლამ 1721 წელს ქარელთა წინააღმდეგ მოწყობილი საომარი ექსპედიციის დროს. ქართლის მეფემ გადაწყვიტა არასოდეს არ დახმარებოდა სულთან-მუსე-ინს, თანაც სეფევიდების სამეფო კარის წინააღმდეგ გამოსვლისათვის ემზადებოდა. ვახტანგი შესაფერ მთმინტს უცდიდა თავისი საჯარო ფიცის სისრულეში მოსაყვანად. ეს მომენტი მას მხოლოდ 1722 წელს დაუდგა. მაგრამ ვიდრე ვახტანგისა და ირანის სამეფო კარის ურთიერთობის ფინალურ აქტს შევეხებოდეთ, საჭიროა ამ აქტის შემამზადებელი პირობების გათვალისწინება.

ქართლთა წინააღმდეგ უშედეგო გალაშქრების მიუხედავად, ვახტანგს შინაც არ აუღია ხელი მათს დასჯაზე. მაგალითად, იმავე წლის „ზამთარსა ესმა მეფესა მოსელა ლეკთა; შეკრბა და დადგა ხუნანს, რამეთუ განსჯაჲ ბრძოლა სულხაგი. მუნიდან წარავლინა სპანი და განაჩინა განჯა შათვანს“. ¹ არც ერთი ისტორიული ცნობიდან არა ჩანს, რომ ეს ნაბიჯი ვახტანგს ირანის შაჰის ბრძანებით გადაედგას. ენოქის მეორე შემატანებ სეხნია ჩხვიძე კი ამ ფაქტის შესახებ კრიტიკაც არ სძრავს.

ეტყობა, ვახტანგს ამიერიდან გადაწყვეტილი აქვს შეძლებისამებრ დამოუკიდებლად იმოქმედოს და თუ ფორმალურად კიდევაც ასრულებს ყუენის რომელიმე მოთხოვნას, ცდილობს თავისი მიზნებისათვის გამოიყენოს იგი.

საერთოდ 1721 წელი სეფევიდების სახელმწიფოს აშკარა რღვევის დასაწყისად ითვლება, თუმცა ამ ისტორიულ თარიღს დაშლის ხანგრძლივი პროცესი უძლიოდა წინ. მსოფლიო ისტორიის თვალსაზრისით ამ ფაქტს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან ერთ-ერთი ძლიერი აზიური იმპერია წარსულს მძარცვებოდა. სამეფო კარის გახრწნა, კორუპცია, უნიკო პოლიტიკური მმართველობა, სასახლის ინტრიგები, ფეოდალური წყევების ურთიერთ ქიშპობა, ევროპიდან ინდოეთში მძაფრად საეკპრო-სატრანზიტო გზების ადგილ-გაღანაცვლება, ხაზინის დაკლა, კო-

ლანიერ მხარეთა მარცვა და რბევა და, რაც მთავარია, გლეხობისა და ქალაქის მშრომელთა მოსახლეობის გაუფრონარი ექსპლუატაცია ახალ გადასახადებებით (რამაც ქვეყანა ეკონომიკრიად გააჩანაგა და დაღუპვის პირას მიიყვანა), — ითხ ფაქტორები, რომლებიც გარდევალს ხდიდნენ სეფევიდების სახელმწიფოს დაღუპვას. უოველი-ვე ამით ჩინებულად ისარგებლეს ლიზაულებში, ავღანთა ყველაზე ძლიერმა ტომმა, რომლებიც ყანდაარის სექტორში ბინადრობდნენ და რომელნიც XVII ს. ათიან წლებში აუჯანყდნენ ირანს ენერგიულა შირ-ვეისის მეთაურობით. ჩვენ უკვე აღნიშნული ვეკონდა, რომ ყანდაარს ამ მმართველის წინააღმდეგ ბრძოლამ შეიწირა ვახტანგის ბიძა, ქართლის გამოხენილი მეფე გიორგი XI (1709) და ეახტანგისავე ძმა მეფე ქაიხოსრო (1711). 1720 წელს კი, ვარდა შირ-შამშედის (შირ-ვეისის ძის) თავდასხმისა ქ. ქერმანზე (იხ. წინა ნარკვევი), სხვაგანაც ჰქონდა არეულობას ადგილი. იმპერიის სხვადასხვა სექტორებში, კერძოდ ლერისტანი და ქერთისტანი აჯანყებამ მოიყვია, ხოლო 1721 წელს, რაკ ეახტანგ VI დაღისტანსა და შირვანში ლეკებს აშოშინებდა, ბელუჯნი თავს დაესხნენ ირანის მნიშვნელოვან პორტს ბენდერ-აბასს. ავღანთა კიდევ ერთმა, აბღლთა, ტომმა ხელთ იგდო ზოგანის მნიშვნელოვანი ნაწილი და ქ. მეზხედს დაემუქრა. 1721 წლის ბოლოს კი შირ-შამშედის ისევ დაიძრა ირანის შუაგულისაკენ სეისტანით. 1722 წლის იანვარს მან აიღო ქ. ქერმანი და გამარცხა იგი. აქედან შირ-შამშედის გე-მართა იეზიდისაკენ, რომელიც ვერ აიღო, რადგან მისი მხედრობა (დაახლ. 25.000 კაცი) ცუდად იყო შეთავაზებული, ხოლო ქვეითი ვარი სრულიად არ ჰყავდა და არც ქალაქის გარემოცვისათვის აუცილებელი არტილერია გააჩნდა. შირ-შამშედის ამის შემდეგ პირდაპირ ისპაჰანისაკენ დაიძრა.

1722 წლის 8 მარტს სოფელ ვიულნახადთან (ისპაჰანიდან დაახლ. 15 ვერსტის მანძილზე) ავღანელთა რაზმმა დაამარცხა სატახტო ქალაქიდან მის წინააღმდეგ გაგზავნილი 50.000 მოლაშქრისაგან შემდგარი არმია ირანისა (ეს არმა სახელდახელოდ იყო შეგროვილი უმთავრესად

* იხ. „შათობა“, 1957, № 12.

სოფლებსიანად). ვიღწეობთან ბრძოლის მოგების შემდეგ მირ-მამუდი შეუდგა ისპანის გარემოების, რამაც მ თვე გასტანა (მარტი-ოქტომბერი).

ირანის სატახტო ქალაქისავე ავღანეთა გალაშქრების შესახებ საგანგებოდ მოგვიხატობენ ვახუშტი და ს. ჩხეიძე. პირველ აღნიშნული აქტს, რომ „...-ი მირ-ვეისისა შამ-მამედ შოვი-და ისპანის ჯ (=800) მკედრიოთა. მაშინ განვიდ-ნენ იმპარანი (=ემირანი), ბეგნი და სპანი რან (=120.000) ბრძოლად მისა“-ო.2 ამავე ისტორიკოსის ცნობით 8 მარტს ისპანის ახლოს, გიულნაბადთან, დაღუპულა ვახტანგის გულადი შამ რასტომშირზა, შაჰის უღარაღასი. სხვა ცნობებით კი როსტომი მოუკლავთ უშუალოდ ისპანის მისადგომებთან სექტემბერში³, უფვე-ლვე ამას ს. ჩხეიძე შემდეგნაირად გადმოგვ-ცემს:

„ქორთიყონს უი (=1722), თებერვალს ე (5), მოუხდა ისპანს შვილი მირ-ვეისისა ყანდაარი-დამ, მამუდ, მირ-ვეისი შამკედარიყო რა მოუ-ვიდა ყუენსა მოსელა მათი, გააგება ჯარი ისპა-ნის აიჯას საშსა. შოიბნერ, დემირქება ყი-ზილბაშთა, მოკლეს უღარაღასი არსტომ შამ მეფისა ვახტანგისა და მოსწყურტეს, გამოეცქნენ, შემოადგნენ ისპანს, დადგა [მამუდ] კულფას, შეუკრა უფელგით გზა და შეუჭრა ისპანი შიშშილითა. ამა ამბავსა შიგან გამოუგზავნა ყუენ-მა ხალათი და უღარაღასობა მეფის ბაქარისათ-ვის და ხვეწნა მიმეღებდა; შორდობა შეეფე მბაქარ წასელა და დადგა ტარაშხედ. მაგრამ არ აჩკობინა მეფემ ვახტანგ წასელა ძისა თვისისა, დააბრუნა“⁴.

ამ ლაქონიერ ცნობებშიაც შეიძლება ამოვი-კითხოთ ვახტანგის პოზიცია ირანში ავღანეთა შესვლის დროს და, კერძოდ, ამ შესვლის უკულო-ზე კრიტიკულ მომენტში — ისპანის გაგრძე-ლის თვეებში: მან შამის „ხეყენა მი-გეღებებისათვის“ უყურადღებოდ დასტოვა.

ირანის გაჭირვებით ისევ ისარგებლეს ლე-ვეებმა, რომელთა ბელადი სურხაი განჯას მოადგა და ქალაქს აკლემით დაემუქრა. სასოწარკვეთილმა სულთან-მუსტაფამ მათი აღაგმისათვის დახმარე-ბა სთხოვა ლექთა მოძულე ვახტანგს. რომელიმე შაჰის თხოვნა ამჯერად დააკმაყოფილა. ქართ-ლის მეფის განჯაში გალაშქრების აშავს ვრცლად და, როგორც ჩანს, ზოგიერთი მომენტის ტენდენციური გაზვიადებით, ჰყვება სომეხი მე-მატიონე კათალიკოსი ესაია:

„პირველად ვახტანგი განჯას რომ მოვიდა, ეს იმით იყო გამოწყვეტილი, რომ ლეკები უპირებდენ ამ ქალაქს აბრებას; მოახლოვდა თუ არა ვახ-ტანგს თავის ჯარით, ლეკებმა მაშინვე უყანვე დაიწვიეს, ასე რომ ერთი შეტაკებაც არ მოუხდათ ქართლებს მათთან. ამის შემდეგ განჯელებმა ასე მოახსენეს მეფეს: „ლეკებს რომ ჩვენ მეზო-

ბელ თათრის თემებთან ბრძოლა არა მკომდესო შეკრული, რას მოვიდოდნენ აქყო, ვმ დაბრის ჩაგონებით და წაქეზებით უღარაღასისა ეს გაბედეს; ამიტომ, შენ თუ დიდებული შაჰის მე-გობარი და მოხმარე ხარ და ჩვენთვისაც სიყვითე გაქვს გულში, ამ თათრებს უნდა შევსით, აიკლო და დაატყვეო. ამ დაბეზლებას, რომ აქნარ თათრების ბრალია, სხვა მიზანიც ჰქონდა. ვან-ჯელებმა ვახტანგს შეელა რომ მოსთხოვეს, სი-მაგიეროდ დიდს ფულსაც დაჰპირდნენ, ახლა — კი ამ ფულს აღარ იხდიდნენ და თათრებზე აქე-ზებდნენ — აიკულ და დავლა აილეო. ამგვარიად მოხდა რომ ... ქართველების ჯარი, რომელიც კავკასიაში უვლავთ შეუწყალებელია, შეესია ზეგამს. შამხორს, ვანჯარისა, ოსენაბოდს, კურა-ჩაის და ბარდას, სოფელ გულისტანამდის და მდინარე დრანამდინ. თუცა ხალხს არა მხოლოდნენ და ტყვეთაც ნაკლებ იჭერდნენ, რაც კი რამ დახვდათ — შინური საქონელი, ქათ-მებიც კი, ძაღლი, კატა (?) ავეჯეულობა და სხვა მრავალგვარი ნივთი — ყველა ეს დაბაზრეს და დაიტაცეს. თუ კი ამგვარი ნივთი და საქო-ნელი ასე აიკლეს, რაღა ითქმის ოქრო-ვერცხლსა და სპილენძეულობაზე? დავლა მეტად დიდი იყო, მეტადრე რყინეულობა, სპილენძეულობა, ფარჩა, და ტანსაცმელიც, ამიტომ ცხენებით რომ ვერ ვაზიდეს. ურმები აიკლეს და ისე გაიტაცეს თავიანთი ბანაკში ვანჯის ახლოს, ჩოლავის მინდორზე ყველა ეს მოახდინეს არა მარტო თათრის სოფლებში, არამედ სომხის სოფლებ-შიაც. მოხდებოდა ხოლმე, რომ შთელი სომხის სოფელი, ქართველ რაზმის მოახლოვებაზე, წინ ეგებებოდა საყურესო სამოსლით შემოსილ სამღვდელობებით, ჯერებით და სანთლებით, მაგ-რამ ევრიველები შიანთ თავისას არ იშლიდნენ; თავს ეხსმოდნენ მათ, იკლებდნენ ყველაფერს, ეკლესიებს, წიგნებს, სამოსლებს, ავეჯეულობას, სპილენძეულობას, კაცებს, ქალებს; სოფელ ტრტველა რჩებოდა ისე, როგორც ახლად დამ-დებულნი ბაღლი, ისე აიკლეს და დაიტაცეს ქარ-თელებმა შთელი განჯის მხარე თავიანთი ბა-ნაკებში წასაღებად. ვინ დასთვლის წერილ და მსხვილ-ფეხს საქონელს? ქართველები ჩვეუ-ბისამებრ ნადავლის ერთ ნაწილს ჯარის უფრო-სებს აძლევენ; ამბობენ, რომ ამ აკლების დროს ეს წილი შეადგენდა 25.000 ცხვარს და 9000 მსხვილ საქონელსაც; ასეთი შეელა გაგვიჩიეს ქართველებთან თავის მოსვლით. ის რაც თავე-სულ ლეკებს გადაჩრათ, ქართველებმა წაიღეს.

გაუმადლარ, მუნეზ და შეუბრალებლებმა, ამასთან ისიც უნდა ითქვას, რომ მეფე ვახტანგი გულ-თილი კაცი იყო, ღვთისნიერი, ქრისტიანობის მოყვარე; ბევრჯერ აღუტყალო და დაემუქრა ჯარისკაცებს ასე ნუ იკვითი, კაცის ყვლას და დატყვევებას ნუ ჩაიდნითო...“

უფრო მოკლე ვახუშტის ცნობა ამ პერიოდის

ამბებზე და კერძოდ, ვანჯის ექსპედიციის შესახებ 1722 წლის მისში:

„მაინა მოუწერა ყენმან შეფესა, რათა შვე ექმნეს. კეილად მოადგნენ ვანჯას ლეკნი, განჯელნიცა ვედრებოდენ განრივნებასა. კეილად მოვიდა წარმოვლინებული რუსი ხელმოფისაგან მამუცა, რათა მივიდეს მეფე მისთანა, ოღეს ვამოვიდეს სპარსეთს, ამის მცნობს ზონთქარს მოემცნო მეფისათვის, რათა ექმნეს მორიხლ მას. ესე ვანიზრახა მეფემან [ვახტანგ] მთავართათანი, არამედ ამით არა ინებეს წარსელა ისპაქანს, რამეთუ დამოწმისა ქართლი უკაცური და არამეტრისა მრავალნი, ვარნი დასაცვენს განრივნება ვანჯისა და წარვდინენ ვანჯას. არამედ რა მივიდა მეფე შანქორს, სენა სულბავმან, მოვიცა ვანჯას და წარმოვიდა თვისად. მოვიცა ვანჯის ხანი, მოვიცა ვანჯას და უძღვნა მრავალი და ევერცა ელთა თვისისა დამორჩილებასა. წარვდინა მეფემან სპანი, მოსრინეს ურანი და დეუმორიხილეს ხანსა* 6. თავის „ქორნიკონებში“ კი ვახუშტი უფრო მოკლედ აღნიშნავს: „მისში წარვიდა ვახტანგ ვანჯას და განაჩინა ქალაქი ლეკთაგანო“⁷.

ვახუშტის ცნობიდან ჩანს, რომ 1. ვახტანგის ექსპედიცია წმინდა ლეკალურ მიზნებს ისახავდა, ქართლის მეფე სრულიად არ ფიქრობდა ვაჩუშტის მოკლ. ისპაქანის დახმარებაზე და ქართლის დიდებულთა მტკიცე პოზიცია არსებითად მისივე ნებასიურვილის გამოხატულება იყო (მეიძლევა — ერთგვარი თვითშეინდობის ღონისძიება). 2. ამ პერიოდში უკვე დაწყებული იყო ფარული მოლაპარაკება ვახტანგსა და პეტრე I შორის

ერთი სიტყვით, ისპაქანის ვარემოციის თვეებში ვანჯის ექსპედიცია ერთადერთი „დახმარება“ იყო, რომელიც ვახტანგ VI ამოიღონა სულთმობრძელი ირანის მასს. მოგანილი მასალიდან ვარგად ჩანს, რომ ამ შემთხვევაშიც ვახტანგს თავისი მიზნები ჰქონდა — იგი შერს იძიებდა იმ შეფერხების გამო, რომელიც წინა წელს (1721) სულთან-ქუსეინის ბრძანებას მოკევა პარში ვახტანგის ლაშქრობის დროს. ამიტომაც ფსიქოლოგიურად გასაგებია ის, ერთი შეხედვით ვაუმართლებელი სიმკაცრე, რომელიც ვახტანგის ჯარმა გამოიჩინა 1722 წლის მისში ვანჯის მოსახლეობისადმი. ისევე კაოლიციის ვერ ვარკვეულა ვახტანგისა და მისი მხედრობის სულთერ ვითარებაში 1721 — 1722 წლებში.

ვახტანგ VI, რასაკვირველია, ჩინებულად ესმოდა, რომ ვანჯის ექსპედიციას არ შეეძლო რაიმე შედეგულა მიეზინა მოვლენების მსვლელობაზე სეფიანთა იმპერიის ვადარჩენის თვალსაზრისით. ვარემოციულ ისპაქანი სოლს დაფიქრდა შიშხილისაგან. საჭირო იყო სსსწრაფო მამუველი ძალა ვარგადან. ასეთ ძალას აღნიშნულ პერიოდში მხოლოდ და მხოლოდ ვახტანგ VI და მისი ჯარა შეადგენდა, რომელსაც სრულიად იდვილად შეეძლო სატახტო ქალაქი ეხსნა

და ავლანეთა ურდოები ვაჩრეცა. ამას ჩინებულად გრძნობდა თვითონ ავლანეთა წინამძღოლი შირ-შამსუღლი, რომელიც ისპაქანის ბლოკადის ანოტივებდა და შიშობდა — ქართველების მხედრობა არ დაპრულიყო სეფეიდების გადასარჩენად. საარგის გილოლენცის მოთხოვნით „Арманы особенно страшлись Грузии, силу которых они испытали в прежние времена. Махмут сказал служившим у него грузинам: „Плишите своим соотечественникам, чтоб они не предпринимали праздничных вторжений в нашу землю, иначе мы всех вас переждем“⁸. მანვე იც წერს:

„მაი დიდს იმედებს ამყარებდა ქართველებზე, რომელთა ძლევამოსილება ერთნაირადვე ვარგად იყო ცნობილი, როგორც ირანელებისათვის; ისე ავლანელებისათვისაც და არაერთი არც კევი არ არსებობდა იმაში, რომ მტერი დაუყოვნებლივ დაიხვედოდა უკან. როგორცკი მიიღებდა ცნობას მათი მოახლოვების შესახებ, ასეთ ვითარებაში დარწმუნებულნი მა შამმა ქუსეინმა გიულანაბადთან გამართული ომის შედეგად დაუყოვნებლივ მისწერა წერილი ვახტანგს, მაგრამ ამ პატივმოყვარე თავადმა ვერ დასძლია იმ წყენა, რომელიც მას მიაყენებდა შამმა ქართველთა შერისხივებზე საგან ლეკების გადაარჩენის გამო და მტკიცედ იცავდა თავის ფიცი. ხოლო ლაშქრობაში მონაწილეობაზე უარის თქმით მან [ვახტანგმა] მსხვერპლად მიიტანა მთელი იმპერია [ირანისა]. როგორც იც მიღებულ იქნა ცნობა რომ აღარ არის მოსალოდნელი დახმარება საქართველოდან, მტერი, რამდენიმედ, დაშორებულად მდებარეობებზე ერთგვარ უპრტიტესობათა მოპოვების მუხალქებით, კვლავ გაიციხებდა მისმტრებული სიძლიერათ. ვაქარწხლდა ყოველგვარი იმედი გამარჯვებოისა“⁹. (მაჯასს ჩვენთა ვ. გ.)

მანვეის ეს ცნობა მშობად ყოფილა გამოყენებული ირანში ავლანეთა შესვლის ამბების აღწერასთან დაკავშირებით. ასე, მაგალითად, მანვეის ცნობას იყენებს, მაკოლმის „სპარსეთის ისტორიაზე“ დაყრდნობით, პლატონ იოსელიანი. 1849 წელს იგი წერდა:

„Ганвай, писатель англійский (Hanway, том II, рад. 143) пишет, что в 1712 (?) году, роковым для персидского Шаха Гусейна, колеблемого на троне, усилившимися Аваганами, [Вахтанг] получил приглашение от Шаха спасти его и столшу его Исфаган.

Вахтанг, не раз оскорбленный Персами и давший раз навсегда слово не помогать Персам, отказался от содействия Персидскому Шаху. Весть эта, дошедшая до Персии, повергла в жестокое уныние весь двор и была предвестницею падения Испагани и всей монархии от оружия Авагачев. предводимых вьюком (?) славного Мир-Вейса. Гусейн Шах, не видя нъ в ком помощи себе, наименовал преемником Тамаз-Мирзуа¹⁰.

პანევის ნაამბობს იყენებს მ. ბროსეც (M. Brosset) ს. ჩხვიდის მატინას ფრანგული თარგმანის შენიშვნებში, ხოლო მიიხვეწა „საქართველოს ისტორიის“ ქართული თარგმანის II ტომის (ტფ., 1900) სათანადო ადგილის სჭოლოში (გვ. 61) აღნიშნულა:

„პანევი, რომელსაც ზემოხსენებული პეისონელი თავის წიგნს უძღვნის, და მალკოლმე სწერენ: როდესაც... სპარსეთში შეიღუეს, რომ ვახტანგმა შეწყენებუ უარი შეუთვალაო, შაჰის მთელი სასახლე სასოფარკვეთილებაში ჩავარდა. მართლაც მალე დემხო ისპანნი და მთელი სპარსეთი ავღანელებმა დაიპყრეს Malkolm, Histoire de Persatt, II გვ. 437 და 461“.

აღსანიშნავია, რომ გამოველ მდგომარეობაში მყოფი შაჰი, რომელიც შევლასა და დახმარებას სთხოვდა ვახტანგს, იმავე დროს არც ვერაგობასა და ინტრიგებს აკლებდა ქართლის მეფეს. ს. ჩხვიდი პყვება: „მიეცა [შაჰს] კახეთი, ერევანი, შამშადილო და ყუახი მეფის ერეკლეს შვილის კოსტანტილესათვის, სპარსთა ენითა მამად ყულ-ხან წოდებულიო. იყო მეფის ერეკლეს ძე ხარჯა, და მოვიდა შამშადილოს, გაუტხავნა მეფემ ვახტანგ მოღარეთ-ხუცესს სენია, ფეშქაში შერიგებისათვის, ვითარცა ერთმანერაზედ გულძვირად იყენდა. დაიფიცა [კოსტანტინემ] ფიცითა საშინელითა და აახლო მეფეს ვახტანგს საფიციო არა რათა ერთმანერთისათვის იყენდ და შეყრა ერთმანერთისა. ვაგიდა კახეთს კახი ბატონი და შეყრა აღარ მოუხდინეს. უქცია პირი [კოსტანტინემ] და უწიინა მეფეს ვახტანგს ფიცისა გატება“.¹¹

ასეთ რთულ ისტორიულ სიტუაციაში ვახტანგ VI მხოლოდ ერთადერთი სურვილი ამოძრავებდა — სეფევიდების სამეფო დაშლილიყო. ამავე დროს, ქართლის მეფეს ირანის წინააღმდეგ მოქმედების ფართო პროგრამა უქონდა შემუშავებული პეტრე I ერთად. 1722 წლის შემოდგომაზე, ისპანანის გარემოების პერიოდში, ვახტანგი თავის ჯარით ხელშეორედ მიემართება შირვანს, როგორც სულთან-პუსეინის მიერ „აღრბებანის სასპეტად“ დანიშნული, მაგრამ არა შაჰის დახმარების მიზნით ან მისი საცხატო ქალაქის დასახსნელად, არამედ როგორც ირანის წინააღმდეგ მიწყობილი ფართული კოალიციის ერთერთი მთავარი მონაწილე. ქართული მატარებელი სრულიად გამჭვირვალედ მოვეთხებობენ ამის შესახებ:

„ხოლო აგვისტოს კოეორს მყოფს მოვიდა მე-

ფესა ყენენისაგან თავი და გიდა, ხმელი და ხანჯალი მოოქვილინი და სასანგებოა აღრიგებულსა, რათა დიპუტას შირვანი, რანეთო აქენდისსა, რათა დაპყრობილი. კვალად მოვიდა... თურქების ტანიშვილი ბაიდურ დიდის პეტრეს იმპერატორისაგან, ვინად-გან გამოსრულ იყო სოლახს, რათა მოვიდეს შირვანს მეფე მის-თანა. კვალად მოვიდა დესპანი ხონთქრისა დამორჩილებისა მისისათვის. არამედ ვანუტევა ყოველინი და აღირჩიო რუსთ-მეფე, რამეთუ პონებდა ვანთავისუფლებასა გველესითათასა და ძალსა ქრისტეანობისასა. ამისთვის შეკრებული სპითა წარვიდა ვახტანგს“ (ვახტანგი, 12. ამ თხრობას აცხებს ს. ჩხვიდი: „ამა ამბავთა შინა მოვიდა ყენენიამ მეფეს ვახტანგს ხელათი და ლახტი მურასა და სარდლობა და შირვანთ და შირვანზედ ლაშქრობა, ვითარცა შირვანი ლეკთ ექირა. შეიყარა სპა ლაშქარი ქართველთა. ამა ამბავთა შიგა მოვიდა ელჩი რუსეთის ხელმწიფის პეტრესაგან მეფეს ვახტანგთან და ებოძა ქარტა წყალობისა და ხელბა მისთანა: „ძალთა ქრისტესითა აღსუდე ტახტით ჩემითგან და მოვსრედ მტრანი ჩემნი და წარმოვალ ადგილთა შირვანისათა, ნახე ბრწყინვალეობა და სპათა სიმრავლე“. იამა მეფეს სიხარულითა დიდითა, ვითარცა ქრისტეს მოყვარე იყო, ქრისტეანე ხელმწიფე იპყრობდა ქვეყანასა. იარა მეფედ ვახტანგ, ჩამბრძოდა მამულსა ვანჯისასა, დადგა შანქარასა“¹²...

ამრიგად, ორი მონარქი — შაჰი პუსეინი და პეტრე I — ერთსა და იმავე დროს სთხოვდნენ ვახტანგ VI შირვანში გალაშქრებას. მაგრამ ვახტანგ VI ვანჯისაკენ მიემართებოდა პეტრე I შეთანხმების მოტევით — ისინი ვარკვეულ ადგილს ერთმანეთს უნდა შეხვედროდნენ და სერთო ძალეზით ირანისაკენ დამრულიყვენ. ვანჯა უნდა ყოფილიყო სეფევიდების იმპერიის წინააღმდეგ მოფიქრებული გრანდიოზული ლაშქრობის წინასწარ თავშესაყარი ადგილი. ყოველივე ეს, რასაკვირველია, თავდაპირველად შაჰისა და მისი ძისათვის ცნობილი არ იყო და სასოწარკვეთილი მეფის სასახლეს ისპანანში ვანჯისაკენ ვახტანგ VI დამერა შეძლო თავის „დახმარებად“ კი მიეწინა.

მაშასადამე, 1722 წლის შემოდგომაზე ვახტანგ VI მეორე ლაშქრობა შირვანს ვარკვეულ მიზნებს ისახავდა და იგი მხოლოდ და მხოლოდ პეტრე I შეთანხმებით იყო გამოწვეული. შეთანხმების ორმხრივი მოტივების გასაფუჯლისწინებლად კი საქაროა მოკლედ შევეხოთ ქართლის სამეფო კარისა და პეტრე I ურთიერთობის ისტორიას აღნიშნულ პერიოდში.

XVIII სოკუნის 20-იან წლებში რუსეთი განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ირანის პოლიტიკური ვითარებით და ამ გარკოებეს თავისი მიზნები უქონდა. ჯერ კიდევ შეუღებ-

თან ომის პერიოდში, სახელდობრ 1713 წელს, პეტრე I ისპანანში მიაღწინა თავისი ვლჩი ა. პ. ვოლინსკი, რომელმაც რუსეთისათვის ხელსაყრელი საგაქრო ტრაქტატი დასდო შაჰ სულთან-ჰუსეინთან (1718 წ.) ამ ხელშეკრულების საფუძველზე, რუსეთის მოაზრობა ცდომილად სპარსეთის მივლი აბრეშუმი რუსეთის გზით გასულიყო ევროპაში, რაც სახელმწიფო საღაროს უდიდეს შემოსავალს უქადდა. შედეგებთან ომის დასრულებისა და ცნობილი ნიშნადტის ზავის (1721 წ. 30 აგვისტო) შემდეგ, რაც ბალტიის ზღვის სანაპიროთა დაპყრობამ მორიგე საყიდად დააყენა კასპიის ზღვასთან ამ სანაპიროთა ერთი მთლიანი სანაოსნო გზით დაკავშირება, გადმუდებულ ამოცანად დაისვა რუსეთის ინტერესების დაცვა ამ მხარეში. ეს გარემოება უშუალოდ აახლოვებდა რუსეთს კავკასიასთან და ირანთან, ხოლო მის ეკონომიკურ ღონისძიებებს (ტერიტორიულ დაპყრობებს) გარდევალს ხდიდა. პეტრე I წინასწარ განსკვრიბა, რომ ირანთან რუსეთის დამოკიდებულება უახლოეს ხანში არ შეიძლება და მარტოოდენ ეკონომიკურ ურთიერთობაში გამობატულიყო და ამით ახსნება ის, რომ ეოლინსკის მისიას ირანში პოლიტიკური, დაზვერვითი ხასიათი უქონდა. ეს კარგად ჩანს ივთიონ ვოლინსკის მოხსენებიდანაც პეტრე I-სადმი, რომლის ნაწილი ამ ნარკვევის დასაწყისშივე იყო მოყვანილი (იხ. „ნათობი“, № 12). ეოლინსკიმ ზედმიწევნით ზუსტი სურათი მიზნად სეფიანთა ირანის უწყყო მდგომარეობისა და წააქნა პეტრე I საომარი მოქმედება დაიწყო ირანის წინააღმდეგ. შედეგებთან ომის დამთავრების შემდეგ (1721) ირანში ავღანელთა შესევამ და სუნტი ლეების გააქტიურებამ შირვანში (რაც ოსმალეთის პრეტენზიებს დაღისტანსა და კასპიის მხარეებზე, და იქ მის დამკვიდრებას საერთოდ; სრულიად რეალურს ხდიდა) დააქნა რუსეთის იმპერატორის გადამწყვეტილება — ირანის წინააღმდეგ ომის ზხას დასდგომოდა.

ზუნებრივია, რომ პეტრე I ოწინარეს ყოიოსია კავკასიაში უნდა ეძებნა მოყვშირეები ამ საომარი ექსპედიციის შვადების პერიოდში. მან კავშირი გახაზა უმთავრესად იმ ქრისტიან ზალხებთან (პარაველები, სომხები), რომლებიც ირანის ბატონობის უღელქვეშ გმინავდნენ. იმისი არჩევანი პირველ რიგში ვახტანგ VI შეჩერდა. იგი ვახტანგს უსახავდა მიწიღველ პერსპეტივას სპარსეთის ტრანისისაგან თავის დახსნისა და ქართლის მეფემ უყოყმანოდ გაიზიარა რუსეთის „ქრისტიანი“ მონარქის გეგმები.

პეტრე I მალე მიეცა საბაბი ცნობილი „სპარსეთს ლაშქრობისა“.

1721 წლის 7 აგვისტოს ლეებისა და ყაზიყუ-მუნღლების ფეოდალები დაუდებევი და სურბი იუჯავდნენ ირანს შაჰს სულთან-ჰუსეინს, ოსმალეთის ქვეშევრდომება გამოაყხადეს თავი, შეესიენნ შამახას (ახერბაიჯანში), დასწყეს

და გაძარცვეს წარჩინებულთა სახლები, ვგრეთვე რუსი ვაჭრების ღუქნები და დიდი ზარალი მიაცენეს მათ. არტემ ვოლინსკიმ, რომელიც 1720 წლიდან ასტრახანის გუბერნატორად იყო, უშალვე ანთხა ეს ამბავი პეტრე I და ურჩია ლაშქრობა მომავალ წელს დაიწყო. რადგან ირანის საქმეებში ჩარევისათვის უღრო კანონიერ საზახს შემდეგ ვერ იპოვიდა. მაშინ პეტრე I განკარგულუბა ვასცა ჯარი ვავგზავნათ ვოლგით ასტრახანისაკენ, ხოლო ა. ვოლინსკის დაავალა — ვახტანგს ვავმხვედნენ¹⁴.

1722 წლის თებერვალში დაიწყო დიდი მზადება სპარსეთს ლაშქრობისათვის. 15 მისს პეტრე I ვამოდის მოსკოვიდან და იენისში უკვე ასტრახანშია, სადაც მან ვაჟისცა ცნობილი მანიფესტი სპარსულ და თათრულ ენებზე¹⁵. ივლისის პირველ რიცხვებში მღ. სულაკთან დამანაკებული პეტრე I საქართველოში ვავნის ბაადურ თურქესტანიშვილს (ვახტანგის ვლჩს) „გვამოტიო“ ქართლის მეფესთან და ამ უკანასკნელს მოუწოდებს ლაშქრობაში მონაწილეობის მისაღებად¹⁶. პეტრე I დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ვახტანგ VI და ქართული ჯარის გამოცდილების ირანის საქმეებში. ამავე დროს ვახტანგის ინტერესები სრულიად ბუნებრივად დავმზავა პეტრე I ინტერესებს — ქართლის მეფის ოცნება — სეფიანთა ირანის ტრანისისაგან საქართველოს განთავისუფლება — თითქოს უნდა ვანაორციელბულიყო ვახტანგს ალუთქვა პეტრეს რომ თავის ჯარებს დაახმარებდა, თანე ურჩევდა საქართველოში შემოყვანა ჯარი, ხოლო დესანტი ვადმოესხა ირანის სამფლობელოში, კასპიის სანაპიროებთან, დარუბანდისა და შამახას დაპყრობის მიზნით¹⁷.

აღსანიშნავია, რომ პეტრე I და ვახტანგ VI ირანის წინააღმდეგ მიმართული კოალიციის დროს ისე მოქმედნათ თავი, თითქოს მათ შაჰის დახმარება და „მეამზობეთა“ დასჯა ეწიდათ. პეტრე I თავის „მიმართვაში“ სპარსელებისა და თათრებისადმი, მან რომ ასტრახანში ვამოსცა, აცხადებდა. რომ მოდიოდა თავისი „ეროგული მეგობრისა და მეზობლის“, „სახელგანთქმული სპარსეთის შაჰის“ დასახმარებლად და იმ „ბუნდოვიჩივების“ დასასჯელი. რამდენჯერ შამახაში „შეუბრალებლად ამოუხოციათ“ საზავო ხელშეკრულებით იქ მყოფი რუსები, „ოთხი მილიონი მანეთი ვაურტაცნათ“ და „ამრიგად ტრაქტატებისა და ჩვენი სახელმწიფოს საერთო შვიდობისათვის ზიანი მიუყენებიათ“. რაც შეეხება ვახტანგს, მან უარყო როგორც ირანისათვის დახმარება, ისე ნონტორის მოაკვირებობა და პეტრე I მიეშხრა¹⁸. მაგრამ 1722 წლამდე, ვერძოდ ისპანანის ვარემოკის დასაწყისისქვე (1722 წ. მარტი) ქართლის მეფე მალზე ფრთხილად იქცეოდა. სხვანაირად მას არც შეეძლო მოცუფლიყო იმ თრულ პოლიტიკურ ვითარებაში, რომელიც შეიქნა ირანთა ავღანთა შესვლის შე-

დგავდ, მის წინაშე იდგა დილემა — გადაერჩინა სუვერენიტეტის იმპერია (რაც სრულიად არ შეესაბამებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეას, პრაქტიკით, ამ იმპერიის მოსპობა ერთადერთი საწინდარი უნდა ყოფილიყო აღნიშნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისა), ან მეორე აგრესიული ქვეყნის — ოსმალეთის — მოკავშირეობა აერჩია. ვახტანგმა შესაბამისად აირჩია. მაგრამ, ვიდრე სუვერენიტეტის ირანის გარდაუვალი კრახი მისთვის საფრთხილად ნათელი არ იყო, იგი კრიტიკულ პოლიტიკას მიმართავდა ორი ძლიერი მუსლიმური იმპერიის მიმართ და ამ აქტში არაფერი იყო დასაძრახისი. დ. გურამიშვილი არც თუ მალე იცავს ისტორიულ პერსპექტივას, როცა ვახტანგის ოპოზიციის აზრს ასეთი სიტყვებით გადმოგვცეს:

სამი ვეშაბი ერთს ლამაა
 აქ ერთად მოეთავსება?
 მეფეს სძრახვიდენ, იტყოდენ
 ვეფეთარსა გმობასაა
 სამს დიდს ზელშიწიფეს პირს აძლევს
 სამგან. იცეთეს უმობასა!
 ყველის სპასალარია,
 ოვან ირუვამს მის რაჟმობასა!
 ოსუს ზელშიწიფეთს მამობს,
 ხენთქართან ჩემბას მშობასა!

ეს არის ვახტანგის ლეგლის შეფასება იმ პერიოდის მიერ, რომელიც უკვე იცნობს შარბილის შეფრთხილად ოსმალეთის გერარდულ (1723—1724) საშუალო შედეგებს. ასეთივე მსჯელობა გამოაქვს ზოგიერთ ისტორიკოსსაც ვახტანგის პოლიტიკაზე წყვეს საუბრებში ასე. მაგ. ერთი მათგან ვახტანგის ნაბიჯს საბედისწერა „შეცდომა“-ში აღნიშნავს: „მაგრამ საქითხიანია: როგორ უნდა მოქცეულიყო ვახტანგი, როცა ის ზემოთ ხტნიშნული ისტორიული დილემის წინაშე იდგა? ზონთქარის ინტერესების შესაბამისად მოქმედება ნიშნავდა ოკუპანთა იმპერიის ზეგავლენის ხფერის გაფართოვებას, რაც ახლო მომავალში საფრთხელო შექმნიდა დასავლეთ საქართველოდან აღმოსავლეთ საქართველოში ოსმალეთ-პერსიისათვის, ხოლო სუვერენიტეტისათვის დახმარება კი ქართლ-კახეთში უზიარებაშია 200 წლამდე ბატონობის განმტკიცებისათვის გადადგმულ ნაბიჯს იქნებოდა. ვახტანგ VI, მისწული და მოწიფე გიორგი XI, დამოუკიდებელი საქართველოს იდეის მტრობე იყო.

ვახტანგ VI-ის მიზანი იყო დაეჩიარებინა საქართველოს ისტორიული მტრის — სუვერენიტეტის ირანის მოსპობა. ეს მან შესძლო, თუმცა მალე დაეარა, როგორც ნაგარაუდვეი ჰქონდა ქვემოთ დაეინახეთ, რომ ვახტანგი არც ამაშია დაქმნაზე.

თველ-სომეხთა ჯარი უნდა შეერთებოდა ბერქოსკენ დაძრულ რუსთა ჯარს; ზვერთოქმა ლბით კი შამხა უნდა დაეკავებინათ.

1722 წლის აგვისტოში პეტრე I 100.000 ჯარით კასპიის სანაპიროს მიადგინა. 23 აგვისტოს გ. დარბანიში მას უბრძოლველად დაწებდა აქედან პეტრე I უნდა დაძრულიყო შამხისაკენ ბაქოს მიმართულებით, მაგრამ აგვისტოს ბოლოს იმპერატორმა საქართველოში გამოგზავნა პოდპოტიჩიი ივ. ტოლსტოი, რომელსაც ვახტანგისათვის უნდა გადაეცა სიგელი სადავ ქართლის მეფეს *Велено остаться до указа*“²⁰. თვითონ კი ასტრახანს გაბრუნდა (პეტრე I აგრეთვე განიზრებდა ვახტანგს, რომ ის მომავალ წელს განაახლებდა ლაშქრობას).

არაა ცნობილი, თუ როდის მიადგინა პეტრეს ამ მოულოდნელმა გადაწყვეტილებამ ვახტანგს. ყოველ შემთხვევაში ვახტანგი მთელი სამი თვე (ნოემბრამდე) ამაოდ უცდიდა პეტრეს; იმპერატორი 4 სექტემბერს ასტრახანს გაბრუნებულიყო, ხოლო 6 სექტემბერს რუსეთისათვის უკვე ცნობილი იყო, რომ 30.000 ქართველ და სომეხ ჯარისკაცს თავი მოეუხარა რუსებთან შესაერთებლად.²¹ მაგრამ სწორედ ამ დღეს დარბანიდან უკანვე ასტრახანში იქნა გაგზავნილი სამხედრო ბარგი, ხოლო 7 სექტემბერს ჯარით იქით გაემართა²² (დარბანში იმპერატორმა მცირერიცხოვანი გარნიზონი დასტოვა). 13 სექტემბერს პეტრე I მოსკოვს გაიშვანარა²³.

ცალკე კვლევის საკითხია: რამ იძიებდა პეტრე I საარსეთს დასტოვება მერე წლისათვის გადაიღო და ასე მოულოდნელად შეეწყვიტა იგი. სამშობლო ასტრახანში დღემდე მეთრდება ოფიციალური ვერსია პეტრე I-ის ნაბიჯის შესახებ: „He хватало продовольствия и фуража. По словам Петра, этот поход „вело труден от бескормных лошадей и великих жаров“²⁴. აქედ. ე. ტარლეს დასკვნითაც, ქარიზმალის მიერ ასტრახანიდან დარბანდს ჯარისთვის გაგზავნილი სურსათ-საწოვების განადგურებამ აიძულა პეტრე სამხრეთ-დასავლეთი შეეწყვიტა. „Петр увидел, что поход на Баку из-за отсутствия продовольствия невозможен. Пришлось возвратиться в Астрахан“²⁵.

ასეა თუ ისე პეტრე I ლაშქრობა გადაიღო. ვახტანგი კი თავისი მრავალრიცხოვანი ჯარით მას ამაოდ უცდიდა წინასწარ დათქმულ ადგილას. სათანადო წყაროებიდან ჩანს, რომ ვახტანგისთვის დიდხანს გაუფებარი დარბანს პეტრეს ჯარის მოსვლის მოლოდინის მიზეზები. ვახტანგი ჰყვება: „... მეფე ვახტანგ მივიდა განჯას და დაპყრო სამი თვე მუნ და ვერა რაი სცნა ხელშეწყობის პეტრესა. შემდგომად მოვიდნენ ბაიდურ [თურქესტანიშვილი] და დესპანს

პეტრე I და ვახტანგის შეთანხმება ითვალისწინებდა ჯერ გ. დარბანიდან აღებას რუსთა ჯარის მიერ, ხოლო შემდეგ ბაქოს დაკავებას. ამ ოპერაციების მსვლელობის დროს ქარ-

შევის პეტრესი [ტროსტი] ტფილისს, რამეთუ თითი უკანქცეულ იყო და დაეთქვა გახაფუთეს კვალდ მოსვლა და ესე ყოველი აუწყა ვახტანგს მეფესა.²⁴ ს. ჩხეიძე კი წერს:— „არა მეფემ ვახტანგ, ჩაბრძინდა მამულსა განჯისასა, დაღვა შანქორსა, შეიქმნა დაუფრენება ხელშწიფისა; თურე ხელშწიფე ამტრანანდამ დაბრუნებულყო. შეიქმნა კმუნეა დიდი“²⁵. განჯისი მანკადი შეყოფ ვახტანგ VI კი აინობებდა პეტრეს (1722 წლის 4 ოქტომბრის თარიღით):

„... ამას მოვახსენებ მაღალ კარზედან. ჩვენთვის წამოსვლა და ლეკის მტრობა რომ ეზრძანა, წამოვედით და კარგა ხანი არის აქ ვერაბაღში ედგევით. ვინცაინ აქათი ლეკნი არიან, შიშით თავის სახლიდამ ვერ დაიძრნენ. ერთი სულათი არის, ისიც შემორგდების გვეხვეწება, მაგრამ შე კახი ბატონი, რომე ჩვენთან ქიშში და მტერი არის, ეს ზურგს აბამს, უნდა რომე ჩვენი სამსახური ხელშწიფისთან არ გამოაჩინოს. მაგრამე, გეაქვს იმედი ლქეთისა და მაგათის ბედნიერებითა, რომ ამით არა შევამძღვნიოთ რა: ჩვენ აქამდინ შირვანსაც გამოვიღოთ, მაგრამ მაგათი ბრძანება, რომე ამ მოგვივიღა, ის გვაგვიანებს: აწ ჩვენგან რჩევა და მოხსენება არ იკადრების, მაგრამე, ვითარც ამ ალაგების ბელადობა გვეთქმის, იმიტომ მოვახსენებთ. აქათს ქვეყნებს დაგვიანება აღარ უნდა, იმიტომ რომე აქაური საქმეები დაღარეული არის და ერთი ასეთი არა გამოვიარდეს რა, რომე აქათური საქმე არ წახდეს. თუ ხელშწიფე გერ მანდაურის საქმესაგან მოუცლელად ბმანდებოდეს და აქით წამობრძანება იმიტომ გვიანდებოდეს, ეს შირეც იქნას, ერთი მაგათი ასეთი ჯარი შირეცის მოვიდეს, აქედან ჩვენ დევნებით, შევიყრებით და ყოველი სიმეფე ლითით გარაგდების. ერევანამდინ რაც ალაგია დაეპეტრთ და ედღებით რომე ერევანად დავიჭიროთ. თუ ხელშწიფე იდრე გამობრძანდების, ჩვენც გვერთ ვიახლებით, თორემ, სადაც ვართ ჩვენი ხელშწიფის, სამსახურზე დაგვიძისთ და მაგისნი ვართ. აქაური ამბავი ეს მოვახსენებ: ყვეს მირევისის შვილმა კიდევ უფრო საქმე გაუქმარა, არც შემსვლელი და არის [ისპაჰანში], არც გამოხსულელი. შვილი ყაზმინსა ჰყავს, ჯარს ელიობის, მაგრამე ვერაინ იშოვნა. ჩვენ წიგნსა გეწერს, ჯარის მიშველებას გეიკეთს, მაგრამ, ჩვენ თქვენი ბრძანების მაჟურებელნი ვართ. წამოვიღა ქრისტეს აქათ ჩიკე (1722), ოქტომბრის დე (4)“²⁶.

ამასვე მოკლედ აღინებდა ვახტანგი ასტრახანის გუბერნატორ ა. ვოლნსკის²⁷. ვახტანგ VI ამ ბარათში ზუსტადაა გადმოცემული როგორც თვითონ ვახტანგის კრიტიკული მდგომარეობა, ისე ირანის ამბებიც. ბარათის შინაარსი შემდეგს ისტორიულ რეალებს შე-

იღავს: გარემოცულ ისპაჰანში მირევისის შვილი მაროლაც არ შედიოდა, არც ეტლებოდა მას. სატახტო ქალაქიდან გაქცეულნი [ქაქისლქემ] თახმასში ვახტანგის ირანის ახალ მმართველად ხადა თავი და ცდილობდა იმპერიის სხვადასხვა კუთხეში ჯარები შეეყრიბა და მამას მიშველებოდა. მთავარ იმედს იგი ამჟარებდა ვახტანგს და მის ჯარს. ქართლის მფილისადმი გავზავნიდ ფირმანში „შემა“ თახმას 11 სექტომბრის ვალს და „მძღვანამლე ჯარების სარდალს“ აუწყებდა, რომ „ისპაჰანში მოვიდნენ მამულდის ემირები და აქ საქმე არეულია“. თახმასს „ჩხებურსადის“ (ერევნის) და აღერბაიჯანის ბეგლარბეგებისათვის უბრძანებია სასწრაფოდ გაეგზავნენ ჯარები სატახტო ქალაქისაკენ და ვახტანგსაც სთხოვედა—ისიც ჯარით ისპაჰანისაკენ დაძრულიყო, თანაც აფრთხილებდა—რუსების მოსვლის საბაბით უარი არ ეთქვა. ვახტანგის ბარათში პეტრესადმი საუბარია თახმასის ამ ფირმანზე, რომლის ტექსტითაც ცნობილი.²⁸

ვახტანგმა, რასაკვირველია, არ შეასრულა თახმასის ბრძანება, ხოლო როცა პეტრე I უკან გაბრუნება გაიგო აწმბილებული და გულამღრეული თავის ჯარით ქართლში დაბრუნდა. ამ ამბავს თავისებურად ჰყვება კათალიკოსი ისაია:

„დაღვა თუ არა შემოღგომა ვახტანგი ხელშეორედ წავიდა განჯას. ის ეს რაზე მოხდა: სპარსეთი დაეცა და დასულდა; ამით ისარგებლეს მისმა მტრებმა, მეტადრე რუსის ხელშეიფემ პეტრემ და სტამბოლის სულთანმა და ორთავემ დაიწყეს ჯარების შეგროვება. რუსეთი ცდილობდა სხეები დაეჯერებინა, რომ სპარსეთს უნდა მიეშველო გაჭირებაში; სულთანმა კი გამოაცხადა, რომ რაკი სხეები ამირებენ სპარსეთის დაწმენას, იმიტომ შეეუნდა მერგოს ჩემი წილი და აღერბაიჯანი უნდა ჩავიგდო ხელში, რომელიც ერთ დროს ჩემი იყო. ვახტანგმა მოიქცეულენ მიიღო ორთავესაგან, „შე მომეშხრო, — შეუთვალა სულთანმა, — ჩემ მფარველობის ქვეშ იყავი“. პეტრე კი სწერდა: „შენ რომ ჩემის ჩრგლისა ხარ, შე შევიერთდი და ერთად ვიყოთ“. და მასთან დროს და აღვლსაც უნიშნავდა ვახტანგს ერთად შეყრისათვის: ოქტომბრის დასაწყისს შამახში მივიღ და აქ დამხედი დამზადებული ჯარითო. იმავე დროს სპარსეთის შამახი, რომელსაც დღე-დღეზე ტახტიდან ჩამოგდებდა მოელოდა, სასწრაფოდ შემოეთვალა ვახტანგს: „შენ ხელშეიფით ისეთ განჯა და აღერბიჯანში, ამ ქვეყნების სპათ მთავარსარდალად გნიშნავ, იმიტომ სწრაფად შექყარე ყველა ჯარი, მიდი განჯის და დიხსენ ეს მხარე მტრებისაგანო“. ვახტანგი ფიქრს მიეცა: ორში რომელს ხელშეიფეს მივემხრო? ერთი მთავანი

არც ჩემი რაჯულისა და ჩემი ქვეყნის დაპყრობაც უნდა; სპარსეთის შაბი მზარძანებელი იყო აქამდინ, ესლა კი რუსეთის ხელმწიფეა უფრო ძლიერი, და ჩემ რაჯულსაც ვაუღონის. მამისადამე მხარს მივიცე მის, ვინც უფრო ძლიერია და იმედოვანა, რომ გაიმარჯვებოდ. ვახტანგმა ბრძანება გასცა ჯარის შეყრაზე; შეიერთა სომხების და ქართველების ჯარი და გაუდგა გზას. მეც თან წამიყვანა, რადგან მას აქეთ, რაც საქართველოში მიველ, კეთილი და მოწყალე თვალებით მიყურებდა მეც და თავის ხარჯით მინახავდა.

თბილისიდან რომ გავიდა, თან ისეთი დიდი ჯარი წაიყვანა, რომ ევრაზიის ვერ გაიგო მისი რიცხვი და არც შე ვიცო მისი რაოდენობა. ეკენისთვის 16 იყო, რომ შანქარში მივედით, ხრამზე რომა. აქ შევემე თავის წინ მომხმომ და მიზრძანა ჩემს ქვეყანაში, ყარაბაღში, წავსულთყვ ქვემოთ მოყვანილის განზარაბეთ. ვახტანგი ვანჯასი არ მივიდა ლეკების გასარეკად, ამის შემდეგ ყარაბაღელ მელექების შეცდინებით მთელი იღვანის მამაცო და მედგარი ახალგაზრდობა ჯარში გამოსულიყო, რომლის რიცხვი 12.000-ს აღემატებოდა. ამ ჯარს აწმხისის სომეგრები დევირა და აქედამ ბევრი ამაგი დედო ჩვენის ქვეყნისათვის თავის ვაჟაკობით. ამ ჯარზე ამბობდენ, რომ სომხების სამთავროს აღდგენასაც შესძლებსო. ვახტანგმა ყარაბაღს ვაგზავნა, რათა ეს ჯარი მოემეხრო და წამოყვანა. ახალი ჯარი საქმიოდ არ იყო გამოცდილი სამხედრო სამსახურში საჭირო იყო მისი მოწესრიგება და მეც შევეუდე ამ საქმეს. ამის შემდეგ ვანჯას ვაგემართეთ დარაზმულენბი. მივედით ერთ ალაგს, რომელსაც ჩოლავი ქქვიან და დავირით აქ სმ დღეს. ვახტანგი ამ დროს ვანჯას იქითა მხარეს იყო, მდინარე ყოჩყარაზე, და აქ დავვიბარა ჩვენ. ბანაკი რომ მოუახლოვდით, მევემ უბრძანა თავის ჯარს, რათა ჩვენ მისაგებათ გამოსულიყო. შეხვედრაზე ორივე ჯარი დამწყობდა ერთმანეთთან წინ, თითქოს საბრძოლოდ დარაზმულენ. ჩვენმა ახჯარ-ასხმულმა მხედრობამ დამწყობებულ ჯარს წინ გამოუქუნა. ვანჯამ ხარბახუნების გრთალი, შეირყა მიწა, ცას გადაეფარა ღრუბელსავით ხოლი და ბუქი. სისხარული აღტაცებულენ ჩამოვხტით ბანაკთან. ვახტანგმა, რომელსაც ასე ნათლად ეტყობოდა თვალბში, რა სისხარული აესებდა მის გულს ამ მღვდარ ჯარის და მის მამაც მელით მოსელის სანახაობით, შემდეგი სიტყვებით მოგვმართა: „ყოვეთი მამაცი ამის შემდეგ, ვითარცა გმირებენ ნუ რა რის და ნურავის შიში ნულარა ვაქეთ, რადგან დადგა დრო ქრისტიანთ შეებასა“. ამის შემდეგ მეც მომართა სიტყვა და დიდამ მიმადლობა შეიკურ დღეს ყველა უფროსებს მოწყალეა გასცა.

დიდხანს უცადა ვახტანგმა პეტრეზე მოსელის ამბავს და ამასობაში მზადებამი იყო, რათა დიდის აშხით და ზემით დახვედროდა დიდებულ ხელმწიფეს რუსეთისას სომეხ-ქართველთა ჯარით. მაგრამ ბედმა გვიმხელა. ბევრის ცდის შემდეგ ამაგი მოვიდა, რომ პეტრე ხელმწიფე დერბენდს მიადგაო ზღვით და მამინვე დეუქურია ეს ქალაქი მის სიყოფილების ნებთივე. მაგრამ ამ ხანშივე რაღაც მიზეზით იქვე დეტოვებია ყარაგა მოზრდილი ჯარი, დანარჩენით კი ისევ უკან გასდგომია გზას. „მომავალ წელს კიდევ მოვალო“, — უთქვამს წასვლაზე. რა მოხდა, რამ იძულა უკან დაბრუნებულიყო? ჯარისკაცებმა გუხდნენ ავათ, თუ ცხენები დავხოცა მავის იატარებლობით, აქ იქნება ზღაპრი სურსათი და ხარბახუნები დაეღება? ბევრ სხვა მიზეზსაც აბრალუბდნენ, ვაგო თუ არა ვახტანგმა ეს, უკან გაუდგა გზას, რადგან ამაგი მოვიდა სპარსეთიდან, რომ ისპაჰანის ქალაქისათვის იყო შემოურტყათ ავღანელებს და შიგ მოუწყვედვიათ თეთი შაბი მზღებლობით. ამასთან საქართველოდამაც მოვიდა შიარტი და ამაგი მოიტანა, რომ იმ ქალაქს [გორს], სადაც შენ სახლობა, თავდასხმას უბირებენ შენი ძველი მტრები, ამიტომ საქართველოდ დაბრუნდი ვახტანგიც აქარდა. გზაში რამდენიმე წერილი ბრძოლა გაუმართა ყარაბაღის თათრებს ძველ შეურაცხყოფის სამაგიეროდ და ზოლოს მოიგბი თბილისს³¹.

ვანჯაში ყოფნისას, სახელდობრ 1722 წლის 10 ოქტომბერს, მიიღო მამაცო უღმარესი იმპერატორის³² ქალაქი მას თვითონ შაჰმა სულთან-ქუსეინმა ჩააბარა, მოიხადა და თავისივე ხელით გადასცა სამეფო გვირგვინიც. სეფევიდების იმპერატორს სული დალია.

შეეძლო თუ არა ვახტანგს — სატატო ქალაქი ესხნა და ამით ირანი გადაერჩინა? ვახტანგს მეტიც შეეძლო — სეფევიდების მთელი იმპერიის დაპყრობა. ჯერ კიდევ პროფ. პატკაწიკი სწერდა: „Если Вахтанг — Хан сумел пользоваться обстоятельствами, то ему не трудно бы было своими грузинами изгнать из Персии и Афган и играть ту роль, которую в последствии играл в Азии Надир-Шах. Покорителя Персии страшились появления грузинских полчищ, силу которых они не раз испытывали у себя на родине. Вместо того Вахтанг почти в бездействии провёл лучшие годы, призывая Петра на помощь и умоляя его спасти Христиан. Занятому своими делами Петру было не до Грузии, а между тем благоприятно для Вахтанга время прошло безвозвратно³³“.

აქაც იგვევ სავუდედრა ისმის, რაც უფრო

გვიან სხეებსაც გამოუთქვამთ ვახტანგის შესახებ³⁵. მაგრამ ვახტანგ VI დიპლომატიური მარცხის ჯველა მიზეზის შესახებ აქ ვრცლად ვერ ვილაპარაკებთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ თუ ქრისტიანე მოკავშირისადმი ერთგულება შეცდომად ჩაითვლება მის, საკითხავია — ამის საწინააღმდეგო პოლიტიკა რა ხეირს უქადდა ქართლის მეფეს? მხოლოდ ერთს — იმს. საკავშირეოში ირანის პატრონობის სტაბილიზაციას, რაც მთელს მის პოლიტიკურ კურსს ეწინააღმდეგებოდა.

ვახტანგ VI მიზანს კი შეადგენდა — აგრესიული ირანის სიყვდილი. ეს მიზანი მიღწეული იქნა. მან ბოლომდე დაიკვა თავისი ისტორიული მინიშნულობის ფიცი. ფრანგი მოგზაური დარევილი ამის გამო წერს:

„Грузия всегда верно сохраняла союз с Персами и доставляла к ним лучшие свои войска, но шах Гусейн не так поступил с своим союзником; с того времени грузинский князь поклонялся своєю саблею никогда не помогать им, хотя бы они находились в величайшей опасности, и здержал свое слово. Во время вторжения Афшаров, тщетно требовали от него положенной ча-

сти войска; он допустил опустошить Персию, не делав ни малейшего движения“³⁶.

ასე დასრულდა ფინალური ეტაპი ვახტანგ VI და ირანის სამეფო კარის ურთიერთობისა 1712—1722 წლებში.³⁷ ვახტანგს ბრწყინვალედ მოუჭირებელი ჰქონდა პოლიტიკური და სამხედრო გეგმები, რომელნიც მისი ავტორის დიდ სიხელმწიფო ჰქვას მოწმობდნენ. სეფევიდების იმპერიამ, რომელიც 200 წლის მანძილზე სისხლს სწოვდა საქართველოს, ვახტანგის მეოხებით 1722 წლის 10 ოქტომბერს სულ დაიღა. შუაქრისმადიებლის როლის შესრულება წილად ხვდა ქართლის მეფეს.

სხვა საკითხია — რატომ არ გაუმართლდა ბევრი რამ თავის გეგმებიდან ვახტანგს. მართალია, თვითველი სახელმწიფო მოღვაწის შეფასება ხდება მისი პოლიტიკის რეალური შედეგების მიხედვით, მაგრამ ამ შედეგების მიზეზებისაც უნდა გათვალისწინება. არა ერთი დიდი პოლიტიკოსისა და სამხედრო გმირის ბიოგრაფიიდან ცნობილია, რომ ისინი ყოველთვის უცთომლნი როდი ყოფილან მოსალოდნელი შედეგების წინასწარ განჭვრეტაში.³⁸

შენიშვნები

1. ვახუშტი. ზ. ჭიჭინაძე, გამ. 1913, გვ. 125 (ძველთ უველგან ამ გამოცემაზეა მითითებული).
2. იქვე, გვ. 125. ზოგიერთი უცხოური წყაროების მიხედვით აღიანულთა შეედრობის რიცხვი 20.000 აღწევდა, მანვე ი ასახელებს 25.000, კრუზინსკი — 50.000. შირ-შაჰმუდისათვის შეუღლებია 15.000 მანეთი, ოღონდ უკან გამბრუნებულიყო, მაგრამ აღიანულთა წინამძღოლი არ დათანხმებულა (Picault, Histoire des Révolutions de Perse, I, 243).
3. ვახუშტის ცნობას იმეორებს შ. ბროსე (იხ. მისი „საქართველოს ისტორია“, II, ტფ. 1900, გვ. 61) და როსტომის დაღუბვის თარიღად 15 მარტს უჩვენებს. შტრ. აგრეთვე З. Авалов, Присоединение Грузин к России; Изд. II, 1906, გვ. 57 (უხევენებს სწორად — 8 მარტს). სომეხი შემკრთიანის სარგის ვილაღუ ნიცი ცნობით კი როსტომი სექტემბერს დაღუბულა ისპაჰანთან. იგი უფროსობდა ირანულთა ჯარის მარჯვენა ფრთას მამუდის წინააღმდეგ. როსტომი თხრილში ჩაეარდნილა, აღიანულებს მიუსწრაიათ, თუკით გადმოუვღიათ ცხენიდან და მოუკლავთ (Дневник осады Исфагани офганшами, введенный Петросом Саргис Гялалянц, СПб, 1870, § 12, стр. 5—6).
4. ს. ნ. ხეიძე, ცხოვრება მეფეთა. საქართველოს ისტორია, ზ. ჭიჭინაძის გამოცემა. თბილისი, 1913, გვ. 33.

5. ა. კვერკველიძე. ქართული მეფის ვახტანგის მოსვლა განჯას (ფრანგულიდან). ე. „მოგზაური“, 1902, № 1, გვ. 65—67. ეს წერილი თარგმანია სომეხი შემკრთიანის ესაია პასან-ჯაღალიანციის შრომის „აღვანეთის მოკლე ისტორიის“ იმ ნაწილისა, რომელიც განჯაში ვახტანგ მეფის ჩასვლას და 1723 წელს ლაქების მიერ თბილისის ოსტრებას ეხება (ავტორს იგი 1723 წლის შემდეგ დაუწერია). ესაია იყო „აღვანეთის ანუ განძასარის პარტიკულარული კათალიკოსი 1701-1727 წ. წ.“ (იხ. ლ. მელიქსეძევი, საქართველოს ისტორიის წერილობითი წყაროების პუბლიკაციები. კატალოგი I, გვ. 283). (იხ. აგრეთვე И. Петрушевский, Очерки по истории феодальных отношений... стр. 52). ქართული თარგმანი შესრულებულია ბროსეს ფრანგული თარგმანიდან (იხ. ამის Collection d'historiens armeniens, t. II, SPB, 1876, p. p. 193 — 220; Histoire d'Aghavnie, par le catholico Isai Hasan-Dchalalants).
6. ვახუშტი, 125-126.
7. იქვე, გვ. 386.
8. Дневник осады Исфагани... § 79, стр. 31—32.
9. ხუბუა, ქართულ-ირან. ურთიერთობიდან.
10. Платон Иоселиани, Исторический

взгляд на состояние Грузии под властью царей Магометан. Тиф., 1849, стр. 76.

11. ს. ჩხეიძე, დას. თხზ., გვ. 33. ვახტანგისა და კონსტანტინე კახთ ზატონის (ერეკლე I ძის) ურთიერთობის ამ ხანას ეჭვბა პეიზონელის შემდეგი ცნობაც: ამ ზატონიშვილს [კონსტანტინეს] ჰყავდა სახელგანთქმული ირტიმბატ დეველერ ალი ხანის (უ. ი. ეთიმიადოველე ფათალი-ხანის... ა. გ.) ქალი. ყაენის კარისკაცი, რომელთაც დაღუპეს ეს ვეზირი, შეშინდნენ, რომ ამის-მა სიძემ არ ისარგებლოს ვახტანგის იჯანყებით, მის შემწეობით შეგებრი არ ვადუბადლოს ყაენსაო და ვახტანგი სპარსეთის ასაკლებად არ შეუზღვეს; დარწმუნეს ყაენი ჩამოეგდო შერი ამ ორ ზატონის-შვილებს შორის, რომ ამით ისინი ვანცალკეებულყვენენ" (იხ. „მოთხრობა სპარსეთის და საქართველოს არეულობის თაობაზე. მ. დე პეისონელისა (თარგმანი)". „ივერია", 1884, VII და VIII (ივლისი და აგვისტო), გვ. 44). შაჰის ვეზირის დაღუპვის შესახებ ვრცელად იხ. ამ წერილის პირველი ნაწილი („მნათობი" № 12).

12. ვახუშტი, დასახ. თხზ. გვ. 126.

13. ს. ჩხეიძე, დასახ. თხზ. გვ. 34.

14. Б. Кафенгауз, Внешняя политика России при Петре I; М., 1942, стр. 79... აღსანიშნავია, რომ უკვე 1721 წლის 21 ნოემბერს შაჰისაგან შეურაცხყოფილი ვახტანგი პეტრე პირველსა და ვოლოსისს წერილს სწერს ლათინურად. ეს პირველი წერილია პეტრესადმი. ტექსტი, როგორც ჩანს, უცხოელ მისიონერთა მიერაა დაწერილი. (იხ. М. Броссе, Переписка... стр. ბროსე, საქ. ისტორია, II, 60; З. Авалов, დასახ. თხზ., გვ. 60).

15. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 год, ч. III, стр. 10—11 СПб., 1869.

16. Бутков, III, стр. 22; Броссе, Переписка... XXV; ვახუშტი, გვ. 126 (იხ. აგრეთვე Brosset, H. d. g., II, livr. I, p. 117. შენიშვნაში ბ. ბუტკოვსკის მიხედვით შესახებ).

17. Б. Кафенгауз, Внешняя политика России при Петре I. М., 1942, стр. 79.

18. ვახუშტი, დას. თხზ., გვ. 126.

19. З. Авалов. Прис. Гр. к России, 38.

20. Бутков Материалы... III, 15; შტრ. Brosset, H. d. g., II, livr. I, Addition VII, p. 581-588.

21. Бутков, III, стр. 15.

22. იქვე.

23. იქვე.

24. Кафенгауз, დასახ. თხზ., 79.

25. Е. В. Тарле, Русский флот и внешняя политика Петра I. М., 1949, стр. 109.

26. ვახუშტი, დას. თხზ., 126. მემკვიდრის მიერ მოხსენებული „დესპანი მეფის პეტრესა" ივანე ტოლსტოია (შტრ. Brosset, H. d. g., II, livr. I, Addition VII, p. 581).

27. ს. ჩხეიძე, დას. თხზ., 34.

28. Броссе, Переписка... стр. 142—143.

29. იქვე, 144.

30. იქვე, 145-146 (დაბეჭდილია: ფიქციონის სპარსული ტექსტი და მისი რუსული თარგმანი).

31. ე. „მოგზაური", 1902, № 1, გვ. 66-70.

32. ისპაანის აღების აღწერა იხ. Дневник осады Исагани... 14-15; Picault I, XII-XXIV, (განსაკ. 276 გვერდიანი). პანგევის და კრუზინსკის შრომები; თვითონ ქალაქი აღწერილი აქვთ მოგზაურთა აღამ ოლეარიუსს (1600 — 1671) Подробное описание путешествия голыштинского посольства в Московию и Персию... Пер. П Барсова. М., 1870, стр. 715-728); ეან სტრეისს (—1694) (იხ. ამის Три путешествия, М., 1935, стр. 307-314); ეან შარდენს (1643-1713) (იხ. ამის Voyage... p., 1811, მრავალრიცხოვანი სტრატეგიათა და სხვ.

33. Дневник осады Исагани... стр. 31—32.

34. З. Авалов, დასახ. თხზ., გვ. 58.

35. Гаспар Друвиаль, Путешествие в Персию в 1812 и 1813 годах. Пер. с французского. Москва, 1826, ч. I, стр. 47-48. დრუვიალის ეს ცნობა ცხადყოფს ამას, თუ როგორ გახმურებულა თავის დროზე ვახტანგის ვითქმული ფიცი. ფრანგი მოგზაური ასახელებს რამდენიმე შრომას ირანზე (პიკოლტი და სხვ.), მაგრამ არა ჩანს, რომ იგი პანევის წიგნს იცნობდა (რომელშიაც, აღნიშნულია ვახტანგის ფიცი).

36. ვახტანგის გამორტეხას, გარდა თავისთავად გასაგები პოლიტიკური და ისტორიული მიზეზებისა, ჰქონდა მრავალი სხვა საბაბიც (მორალური, ფსიქოლოგიური...). არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ირანის საშფო კარში მას არა ერთხელ შეეშალა ხელი დღის მასშტაბით დაწყებულ კულტურულ საქმიანობაში. აქ საქმიანობის სხვადასხვა კუთხით დახასიათებისათვის იხ. ამ ბოლო წლებში გამოქვეყნებული შრომები: ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბილისი, 1953; თ. ვნუქიძე, ვახტანგ VI—სამართლის წიგნი, თბ. 1955; ქრისტინე შარაშიძე, პირველი სტამბა საქართველოში (1709-1722); თბ. 1955 (გარდა სპეციალური ხასიათისა, ეს შრომა ამავე დროს ვრცელი მონოგრაფიაა ვახტანგისა და საბას ეპოქის შესახებ). შ. კეკელიძე, ვახტანგ VI სტამბის წიგნი, თბ., 1952 და სხვ.

37. ვახტანგის პოლიტიკის დახასიათებისათვის აღნიშნულ პერიოდში იხ. ფიქტიური მასალითა და მხვილი ანალიზით მდიდარი ნარკვევი ვ. დონდუასი „ვახტანგ VI-ის დროინდელი საქართველოს პოლიტიკური ისტორიიდან (1742-1745)". „საქართველოს სსრ მეცნ. აკად. ივ. ჯავახიშვილის საქ. ისტ. ინსტ. მიმოხილველი", ტ. III, გვ. 29-66, თბ. 1953.

ილია ჭავჭავაძე და ჰუმო შუხარდტი

ქართველებისათვის კარგად ცნობილი ჰუმო შუხარდტი, რომელმაც არაერთი ბრწყინვალე გამოკვლევა მიუძღვნა ქართულ ენას, ვენის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი იყო. ეს სახელგანთქმული ლინგვისტი ილია ჭავჭავაძის თანამედროვე გაზღდათ და ჩვენი სასიქადულო მწერლის ტრავიკული დაღუპვის შემდეგ კიდევ ოცი წელიწადი იცოცხლა.

ჰუმო შუხარდტი ცხოვრობდა და მეცნიერულ-პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა ავსტრიის არცთუ ისე დიდ, მაგრამ კოპწია ქალაქ გრაცში, რომელიც მდინარე მურზე მდებარეობს. ეს ქალაქი ავსტრიის სამხრეთის რკინიგზაზე ძვეს, ავსტრიის ალპების ვანშტრაუბში და მთელს ჭვეჯანაში ცნობილია როგორც ე. წ. „ქალაქ-მადლი“ („Cartstadt“).

ეს ქალაქი ყოველთვის იზიდავდა საცხოვრებლად პენსიონერ გემოსულებს თავისი სიმშვიდითა და კეთილმოწყობით, კულტურითა და სიჩიფით. ამიტომ ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა, განსაკუთრებით სტუდენტებმა, ქალაქ გრაცს მეორე სახელად პენსიონობოლისი (პენსიონერთა ქალაქი) უწოდეს.

ჰუმო შუხარდტი 1927 წელს გარდაიცვალა გრაცში და იქვეა დასაფლავებული.

საქართველო ჰუმო შუხარდტმა ჩვენთვის მარად დაუვიწყარი არტურ ლისტის შემეგობით გაიცნო. ლინგვისტი მიწერ-მოწერის საშუალებით დაუახლოვდა ქართველ მოღვაწეებსა და მწერლებს, მათ შორის ილია ჭავჭავაძესაც, რომლის იდი პატივისმცემელი და დამფასებელი იყო.

წერილობითი გამაყრცლებელი საზოგადოება დაინებოთ ეპიტყებოდა ჰუმო შუხარდტს საქართველოში. გრაცელ პროფესორს გადაწყვეტილი ჰქონდა სწევოდა იმ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის ჭვეჯანას, რომელიც წიგნებით შეესწავლა მას, სურდა ადგილობრივ, საქართველოშივე დაეხეტებინა და შეემოწმებინა საყუთარი მოსაზრებანი და დასკვნები ქართული ენის შესახებ, მაგრამ სხვადასხვა ობიექტური მიზეზების გამო მან ვერ შეძლო თავისი სურვილის განხორციელება.

ჰუმო შუხარდტს ბევრი წაეკითხა და გავგოხნა საქართველოს შესახებ, მან იცოდა, რომ

ქართველებმა სტუმრების კარგი დახვედრა იცოდნენ და მეფური გამასამინძლებმა. მას სმენოდა აგრეთვე ქართული სიმღერებისა და ცეკვების. ჭემა, ქართული სუფრის განსაკუთრებულა ეთიკეტის მოზღდენილობა. მას აინტერესებდა ქართული კულტურული ძეგლების, მუზეუმებისა და წიგნთსაცავების დათვალოერება. ჰუმო შუხარდტს ისიც ჰქონდა გაგონილი, რომ ევროპელი სტუმრები ჩვეულებრივ მაილიდნენ ილიასთან, რომელიც დაუზარებლად აცნობდა მათ საქართველოს ლიტერატურას, ისტორიას, არქეოლოგიასა და ხელოვნებას.

ასე, მაგალითად, 1897 წელს ილია ჭავჭავაძეს ესტუმრნენ პარიზის უნივერსიტეტის პროფესორი ბერტელი და რომელი პროფესორი ბოსკო, ილიამ უცხოელ სტუმრებს ქართული ურმით გასიერება მოუწყო ზედაზნის მონასტრამდე. ურეშე ფარდაგები ეფინა და მუთაქები ეწყო. ამ გასიერებაში, ლისტი იღებდა მონაწილეობას...

საქართველოსა და ქართველებს რომ კარგად იცნობდა ჰუმო შუხარდტი, ეს ნათელი გახდა ამ სტატიონების დამწერისათვის, როდესაც იგი 1905 წელს ქალაქ გრაცში ჩავიდა გრაციის უნივერსიტეტში სასწავლად. მას პროფესორ ლისტის სარეკომენდაციო ბარათი ჰქონდა ჯიბეში, მაგრამ ესეც რომ არ ყოფილიყო, ჰუმო შუხარდტი მას მაინც დიდის სიხარულით მიიღებდა, რადგან მას შემოხვევა მიეცემოდა ცოცხალ ქართველს ქართულად დალაპარაკებოდა და მრავალი რამ საინტერესო გამოეკითხა მისთვის.

ჰუმო შუხარდტს სხვა ევროპელ მეცნიერებთან ერთად, როგორც, მაგალითად, კარლ ლეშან პაუტს და რიხარდ მეკელიანს, შეეჭმნა ამ დროისათვის ქართული ენის შემსწაველი კერა. მას შეედგინა ქართული ენის შემსწავლელი სტუდენტების ჯგუფი, რომელსაც თვითონ ამეცადინებდა. ზოგიერთი მათგანი მან შეგამკნო. ისინი ძველ ქართულზე ლაპარაკობდნენ და ისეთი შთაბეჭდილება დაიტრია, თითქოს შოთა რუსთაველის ეპოქის აღმავინებთან ესაუბრობდა. ერთ-ერთმა მათგანმა მორიდებით მკითხა: „თქვენ მართლა ნამდვილი ქართველი ხართ თუ არაო“. ალბათ, ეს ეჭვი ძველი

ქართლის მცოდნე ავსტრიელ სტუდენტს ჩემში ახალი თანადროული ქართლის მოსმენის საფუძველზე დაეხმად. ბოლოს ისე მოხდა, რომ მე მათგან ძველ ქართულს ვსწავლობდი, ხოლო ისინი ჩემგან ახალ ქართულს. პეტო შუხარდტი დიდი ვატაცებით მაკითხავდა „ვეფხისტყაოსანს“, მიხსნიდა ჩემთვის ვიღვეზარ ადგილებს და აღტაცებას გამოთქვამდა შოთას ჯადოქრული ლექსის გამო.

...ერთხელ გრაციის ერთ-ერთ ქუჩაზე მივდიოდა. გზად პეტო შუხარდტი შემომხვდა, შეწუხებული ჩანდა... მას შეეცდო სამწუხარო ამბავი ილია ჭავჭავაძის ვერაგულ მოკვლისა. მან პირველმა მიეწყო ილიას დაღუპვა.

პეტოს ვენის გაზეთში „—Neue freie Presse“ წაეკითხა შემდეგი დეპეშა:

„თბილისის მახლობლად თავის მამულში ეტლით მიმავალ რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს წევრს თავად ილია ჭავჭავაძეს მებუღლითურთ

თავს დაესხნენ ყაჩაღები, მოკლეს იგი, ხოლო მისი მებუღლე მამულ დაპრესი (აქედანვესმეველები მიიშალნენ. წარმოებს კელეფაძეობა! (ქვეყნის გაზეთის ეს ცნობა დაუყოვნებლივ გადმოგვტანს გრაციის გაზეთებში. ასე რომ დიდი ილიას გარდაცვალებას უხმაროდ არ ჩაუვლია საზღვარგარეთაც. თვით პროფ. პეტო შუხარდტი ნეტაროლოგის სახით მოკლე წერილი მიუძღვნა ილიას პიროვნებას და ავსტრიელებს (საერთოდ გერმანულ ენაზე მკითხველ საზოგადოებრიობას) გააცნო ჩვენი ილია.

ილიას ცდევითან დავაწვრივებით ზედმეტი არ იქნება მოვიგონოთ გამოჩენილი ავსტრიელი ლინგვისტი, ილია ჭავჭავაძისა და საერთოდ ქართული ენის პათივისმცემელი და პროპაგანდისტი საზღვარგარეთ პეტო შუხარდტი, რომლის სურათი დღესაც ჰკიდია თბილისის უნივერსიტეტის ქართული ენის კაბინეტში.

პირილ ხანაპირი

ნიკო ფიროსმანიშვილი

ნიკო ფიროსმანიშვილის მოწამებრივი სიცოცხლე თვალსაჩინო მავალითა იმისა, თუ როგორ იღუპებოდნენ მეფის რეჟიმის შუაპირ პარობებში ხალხის წიალიდან გამოსული ტალანტები. გლეხის შვილმა, ობოლმა, სწავლის მიღების ყოველგვარ საშუალებას მოკლებულმა, ფიროსმანიშვილმა, მიუხედავად დიდი ნიჭისა, მაივრ ვერ შეძლო საყვებით გამოემყვანებინა თავისი ხელოვნება და უღმრთებელ ცხოვრებასთან უთანასწორო ბრძოლაში დაიღუპა.

ნიკო ასლანის ძე ფიროსმანიშვილი დაიბადა 1860 წელს, კახეთში, სოფელ მირზაანში. ადრე დაობლებული ბავშვი თბილისში ჩამოიყვანეს. აქ იგი ჯერ შინამოსამსახურედ, შემდეგ რეზინების სამმართველოში მოაწყვეს. სუსტი ავებუნების კაბუტმა მალე მიატოვა სამსახური, სკადა ვაჭრობით თავისი ჩვენა. მაგრამ ვაჭორბა და სამუდამოდ თავისი საყვარელ სამუშაოს, — ფერწერას, — დაუბრუნდა, რომელთაჲ იგი ბავშვობიდანვე გატაცებული იყო. თავისი ცხოვრების უკანასკნელი ოცი წელი, ფიროსმანიშვილმა მუდმივ ხეტილაში გაატარა (სიღარიბის გამო მას არ ჰქონდა საკუთარი საცხოვრებელი ბინა). პირდაპირ ვასაკვირია, როგორი საყვარელი უნდა ჰქონოდა ფერწერისადმი, რომ ცხოვრების ასეთ აუტანელ პირობებში, ფიროსმანიშვილმა მაინც შექმნა ათასამდე სურათი, რომელთაგან ჩვენ არა უმეტეს ორასსა შეგვიჩინა. სურათების გარდა იგი ხატავდა პანოს, ფრანკებს, ანკრებს, აკეთებდა წარწერებს მინაზე და კედლებზე.

ცნობილია, რომ იგი იცნობდა ქართულ ფრესკულ ფერწერას, მსოფლიო ფერწერის ნიმუშებს რემბროდტეციების სახელებით, კარგად იცოდა საქართველოს ისტორია, ქართული ლიტერატურა და თეოთონაც კა წერდა ლექსებს. მიუხედავად იმისა, რომ ნიკოს ფერწერის სკოლა არ გაუვლია, თავისი განსაკუთრებული ნიჭის გამო, იგი მსოფლიო ფერწერის მწვერვალებამდე ავიდა. მისი მხატვრობა ისევე ბუნებრივია, როგორც უშუალო, თვითმყოფი და ორიგინალური. „საწყალი ნიკალა მეტად პატიოსანი კაცი იყო, უბინაო, ავადმ-

ყოფი. კეთილი კაცი იყო. უყვარდა ლექსები“ — გვიამბო ერთმა მედტქნემ და მართლაც ასეთი იყო. მიუხედავად უკუღმართი ბედისა, რომელიც მუდამ სდევნიდა მას, მიუხედავად პირადი ტანჯვა-წევლებისა, ფიროსმანიშვილის შემოქმედებაში ვერ ნახავთ პესიმისმის და უიმედობის ნიშნებს, პირაქით, მის მხატვრობაში სჩქეფს სისხარულით აღსავსე, მზიური, დიდი სიციცხლე, მისი გზიერტი ტილოებმა პეშანორია, რეალისტური და გამოსახვენქართველი ხალხის ყოფაცხოვრებას. „კახეთის ებოსი“ და „რთველი“ — ეს მძლავრი და რთული კომპოზიციები, სადც გამოხატულია საქართველოს მიწის სიუხვე და მადლი, ზოგი კრიტიკოსი ამბობდა: „ნიკო პრიმიტივისტია, მას არ უსწავლია სკოლაში, ხატავდა როგორც მოგზაირიანობდა“, ეს არ არის მართალი, სკოლის უქონლობა არ უშლიდა ნიკოს გადაწყვიტა კომპოზიციის საეთებში უბრალოდ და ამავე დროს მძლავრად. შეხედეთ ფიგურების დაღაგებას მის სურათებში! ზოგჯერ ტილოზე სამი, ათი, ოცდაათი ფიგურაა. ამა, სცადეთ და რომელიმე ფიგურა გადააღავთ სიბრტყეზე. არაფერი არ გამოვა. ყოველ სურათში ფიგურას უკავია სწორედ ის ადგილი, რომელიც მას უნდა ვკავოს მხატვრის ჩანაფიქრის მიხედვით და ამაზე უკეთეს გადაწყვეტის ვერ გამოიძებნით, როგორც თვითონ ფიგურისათვის ისე მთლიანად სურათისათვის. განსაკვირებელი ისაა, რომ ეს კომპოზიციური ოსტატობა მხატვრის თოქმის ყველა სურათში ჩანს. ფიგურების ბუნებრივი დაწყობის გარდა, ნიკო შესანიშნავად გრძნობდა სურათის შინაგან ცენტრს, რითაც იგი ყოველთვის ერთ მოლოანობაში წარმოგვიდგენს მრავალფიგურებიან კომპოზიციებს.

ნიკო ფიროსმანიშვილი იყო რეალისტი იმდენად, რამდენადაც იგი ნატურის გარეშე არ ხატავდა არც აღამიანს და არც ცხოველს. მას არ უყვარდა სურათის გადატვირთვა დეტალებით. მისი ფორმა ყოველთვის მთლიანია, გამომხატველი და მძლავრი. მის სურათებში აკადემისმის ნატურალიც არაა, ნატურის იგი გრძნობდა უშუალოდ და მკვეთრად. ბუნებრივი კომ-

პოლიციის, აგრეთვე ნათელი და მკაფიო ფორმის წყალობით ნიკოს სურათები ადვილად ასათვისებელია, ვასაგებია. ნიკოს შემოქმედებამ ხალხის საყოველთაო სიყვარული დაიმსახურა.

ფიროსმანიშვილის ტექნიკა მრავალნაირია. მხატვარი ოსტატურად იყენებს შავ მუშაშპას, აქა-იქ გაეღწეოს თეთრი საღებავით, ფიგურა გამოსახება ნათლად და მკაფიოდ, წაუყავას სხვადასხვა სიმკერავისა და ძალის საღებავს. სახე შესრულებულია გლუვად და მკერძი-ვი საღებავით; ჩაემულეობა ფერჯის ფართო მოსმით; კლდეები, მთები სწრაფი წვეტილი მოსმით; ხე, პაერი, ცა გადმოცემულია სხვადასხვა ხერხით. სურათში პერსპექტივა ვადიწყვეტილია კომპოზიციური ამოცანის შესაბამისად. ხე, კენჭი, ქვევარი, ყვავილი აცოცხლებენ სურათს. აღინდებელ სურათებში სკაიბოზს ყვითელ-მწვანე ფერი. შემდგომ ფერი მთელი თავის ძალით ეღვრის, შავი სიღრეები ისახება ღერჯეთრ ფონზე ან თეთრი ფიგურა ბრწყინავს შავ ფონზე. ოსტატურად იყენებს ნიკოს წითელ და ღერჯე ფერს. ცისფერი და ვარდისფერი გამოყენებული აქვს ნატურის დასახარსიათებლად. „ორთაქალის ტურფა მარათი“ დგას პრატიკულში. კოფტა ვარდისფერია, თმები ყვითელი, კაბა ღერჯე. მთლიანობაში მოცემულია ზუსტი ფერადელი და ხაზობრივი დახასიათება საბარლო ქალისა. ვარდისფერი და ცისფერი ხალათები „მალაქების“ შესანიშნავ დახასიათება იძლევიან. ფერი ნიკოსათვის არა მარტო საშუალებაა ნატურის გადმოსაცემად, არამედ მის დასახასიათებლათაც. სურათს ნიკოს სწრაფად ხატავდა — რამდენიმე დღის განმავლობაში, მაგრამ ცნობილია ფაქტები, როდესაც მხატვარი ქმნიდა სურათებს ერთი საათის ან ნახევარ საათის განმავლობაში. ასე იყო დახატული „პატარა კინტო“, „შველი“, „ქერდღელი“, ერთი საათის განმავლობაში „მლოცველები“, „მეფოვე“ და სხვა.

ფიროსმანიშვილის სურათები ვაღვლენილია პუმიანირობით, ოპტიმიზმით. მაგრამ არის სურათები, სადაც მკაფიოდ იგრძნობა მხატვრის სევდი, გამოწვეული მისი უიღბლო და მძიმე ცხოვრებით. მაგალითად, რომანტიკული სურათი „არსენლის მთა ღამით“, „ღათვი მთარაიან ღამით“ და სხვ. ფიროსმანიშვილი იძლევა თავისი პერსონაჟების ზუსტ და არაჩვეულებრივად გამომსახველ დახასიათებას. მან შექმნა თბილისის და სოფლის ტიპების, ცხოველების უხადლო გაღერა: ღიბიანი მდღეკნეები, კინტო, მოზუცები, ბავშვები, ქალები, ღომები, აქლემები, შველები, სახედრები — ყველას შერჩენილი აქვს თავისი ზნეულება, ხასიათი და სახე. ნიკოს სურათებში გამოსხვივის პროტესტი მეფის რეჟიმის უსამართლობისა და სიმკაცრის წინააღმდეგ, მაგრამ ეს პროტესტი შენიღბუ-

ლია, დამალულია და ძალიან ძნელია მხატვრის ფიქრებისა და აზრების მიგნება.

ნიკოს ფიროსმანიშვილის სურათებში შერეულად 1912 წელს ენახებ. ეს იყო ჩემთვის ისეთი დღი და მოგონა, რომ, როდესაც ვიგონებ ამ დღეებს, ახლაც ვლევაც და სიხარულის გრძნობა მიპყრობს. 45 წელმა განელო მას შემდეგ, რაც პირველად ნიკოს სურათები ვიხილე. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ გადავიტანე: იმპერიალისტური ომი, ცხოვრება სტანციებსა და სოფლებში, ხეტიალი პოლარული წრის იქით და სხვა. მაგრამ არასდროს დამიწყებია ფიროსმანიშვილი და მისი სურათები სურათები. შეიძლება ეს შეუენელებელი სიყვარული ფიროსმანიშვილის შემოქმედებისადმი იმითაც აიხსნას, რომ მე დავიბადე 1892 წელს საქართველოში, აქ გაიზარდე და აქ ვსწავლობდი. დედაჩემმა, — მარამ ლუკას ასულ ვამერჯლიძემ, — ჩამინერგა მგზნებარე სიყვარული მშვენიერი და მზიანი საქართველოსადმი, მისი აღმანიერბი, ქალაქების, სოფლების, მთებისა და ველებისადმი...

მე და ჩემს უმცროს ძმას ილია ზღანევიანს (1894) პატარაობიდანვე გვიტაცებდა მხატვრობა, მთელ თავისუფალ დროს ვანდიშებდით ხატვას, ფერწერას და ლიტერატურას. მამა ჩემი, — მიხეილ ანდრას ძე ზღანევიანი, — ვათვა პირველი გიმნაზიის მასწავლებელი იყო და მასთან ერთად ზაბხულოში მოვედილით ხოლმე მთელ საქართველოს, ვთვალავებდით ძველ ქართულ ტაძრებს, ვხატავდით მცხეთის, ბეთანის, გელათის შესანიშნავ ფრესკებს, ვეცნობოდით მეცხარამეტე საუენის მხატვრობას, ხალხური ოსტატების სამეუთნეო ნაეუთობას. 1912 წლის ზაფხულს მე და ჩემი ძმა ილია ჩამოვედი პეტერბურგიდან (სადაც ვსწავლობდით ახალგაზრდა მხატვარ ლე-დანტიუსთან ერთად) არდადეგებზე. მთელი ზაფხული დავეარებოდით ძველ თბილისში. მცხენეარე მზის სხივებით ავღკარებული ქვნები; ყვითელი, ღერჯე და ვერცხლისფერის ცილი ჰაერში; ხმაური, ყვირილი, რახრაბი — ასეთი იყო მამონდელი ვერეთოვდებული „ახიერი“ თბილისი, რომლის უცნაური არქიტექტურა ახლაც კი ზოგან შერჩენილია. ერთხელ პაპანაქება სიკბეში ძლიერ მოგვეწყურდა და შვედილი ვრილ სამეიკნოში. შვედილი და... დარეტიანებულებავით იქვე შეეჩერდით. ჩვენ წინ იდგა ასოიანი, უღაშებდავარეხილი, მონუ-მენტური და წარმოსადგეა უარაოლელი, რომელსაც ხელში ეკავა ღვინოთ სავსე გრძელ ყანწი და აღერსიანი ღიმილით გვეგებებოდა... ედლიდან. რა არის ეს? გაევირებით შვეუტრებდით ამ სასწაულს. ყველაფერი იყო არაჩვეულებრივი და ორიგინალური ამ სურათში:

შავი შემაშავა, რომელზედაც შესრულებული იყო ეს სურათი, ოსტატის მძლავრი და გაბედული ხელი, მხატვრის თავისებური ხელოვნება სამიოტროს პატრონმა შეამჩინა და თერაპიის წინა გაკვირება და აღელვება, დაგვიწყით ახსნა-განმარტების მოცემა. „აი-ეს თოფიანი მოხუცი ჩემი ნათესავია, ძალიან კარგი მოხუცია, საოცარი მსგავსებაა, ეს კი ნახადში გაბეულს ჩიბუხიანი ჩოხანია, აქეთ კიდევ „ყაზაღები მიდიან დასაცემად“ და „როთელი“. დაბნეული და აბღლებული ვიდეტები. „კი, მაგრამ ვინ არის ამ სურათების მხატვარი? ვინ არის ეს ოსტატი? — შევეკითხეთ. „ეა! ვა! მაშ, თქვენ არ იცნობთ ჩვენს მღვდელ ნიკალს? ხან ნიკო ფიროსმანი ეძახიან, ხან ფიროსმანი-შვილს? არ იცნობთ? მას ყველა იცნობს! სად ცხოვრობს? მართალი გითხრათ, არავენ იცის. ისეთი ღარიბია, რომ საცხოვრებელი ოთახიც კი არა აქვს და ვერაინ ვერ გატყვის, სად აწყობება. მოხეტიალე კაცია, აიღებს თავის უფოს საღებავებით და დადის! რას დადის, სად დადის, არავენ იცის! ეძებთ დუქნებში, სამიოტროებში, სასადილოებში. იქნებ სადმე წააწყდეთ, ყველგან მისი სურათებია კედლებზე, ბუდეებზე, ახლა მისი დახატული ქუჩებში, ისე კი ნიკალს მოძებნა ძალიან ძნელია!“

მრავალი სხვადასხვა სურათი გეინახავს ჩვენ, მაგრამ ასეთ სურათებს პირველად ვხედავდით. თვალში გვეცმოადოთ კონტრასტებზე აგებული ფერწყრა: თეთრი, შავი, სქლად დადებული მწვანე, ღია ღურჯი და წითელი ფერები; ნათელი, მოელვარე სახე შავი ცოცხალი თვალთა და შავი წარბებით; ბუნებრივობა და ძალდატანებლობა. ახალი, ჩვენთვის სრულიად ახალი სამყარო აღეპარა ნაირნაირი ფერებით, საოცარი შთაბეჭდილების მომხდენი ახალი სამყარო...

გონს რომ მოვედით, დაგვიწყით კამათი. მიხვილ დადნოვ ამბობდა, ეს ქართველი ჯოტოა ილია, პირიქით, მგვეთითებდა მხატვრის შემკვიდრობითს კავშირზე ძველ ქართულ ფრესკასთან და... ფრანგებთან: მატისთან და დერენთან. მაგრამ, როდესაც შევხედეთ დიდებულ „შეღომს“, მაშინვე გადავწყვიტეთ, რომ ჩვენი მხატვარი ასურელი ბარელიეფების შემკვიდრობა მალე შევწყვიტებ და უნაყოფო კამათი გავდევნებთ შესახებ და ერთმანეთს ფიცი შევეცით მოგვექმნა ამ უცნობა გენიოსის რაც შეიძლება მეტი სურათი და, თუ შესაძლებელია, თვითონ ოსტატიც მოგვექმნა. ჩვენი ძებნა უნაყოფო არ დარჩა; ზედღვიდ აღმოვაჩინეთ რამდენიმე სურათი. და ჩვენ თვალწინ გაიშალა შხანია, ბარაქანია საქართველო: ქალაქისა და სოფლის ცხოვრება, ისტორიული სიუჟეტები, ბატალური ეპიზოდები, შრომა სოფელში, მლოცველები, ქორწილი, ქვიფი მ-

გიდასთან, ქვიფი ქალაქგარეთ, თეატრის სცენები, შოთა რუსთაველის, თამარ მეფის, გიორგი სააკიანის პორტრეტები, მიკიტუნების, შტედლ-გუნბის, კინტოების პორტრეტები; მკვიდრების, ნატურ-პორტრეტი, ცხოველები, ფრინველები... ყველა ეს სურათი აღტაცებას და სიხარულს იწვევდა, სიხარულს მათი „აღმოჩენის“ გამო. ჩვენ ვგაფიქრებდა მხოლოდ გასაოცარი უფურადღებობა მუშაობაზე შესრულებულ ამ სურათებისადმი, დანაშაულებრივი გულგარდობა, ზოგჯერ დაკინავაც კი, მხატვრის მიმართ. ჩვენ ვგაფიქრებდა მხატვრის და მისი სურათების ბედის რადაც არ უნდა დაგვიჯდეს, უნდა მოეწახლეთა ნიკო, უნდა შევეკობოთ მისი სურათები, ვერცერთი თბილისს, მოსკოვს, დაეწერათ, დაებეჭდოთ თურნალ-გაზეთებში მის შესახებ წერილები.

თანდათან ფართოვდებოდა ფიროსმანიშვილის თაყვანისმცემელთა წრე: ენთუზიასტიკური კოლეუ ჩერნიავსკი, ჯერ კიდევ მუშაუმხატვარი ზიგა ვალიშევსკი, შემდეგ ტიციან ტაბიძე და პაოლო იაშვილი. ილია ზდანაევიჩმა პირველმა გამოაქვეყნა წერილები ფიროსმანიშვილზე თბილისისა და მოსკოვის პრესაში. ამ წერილებმა გამოიწვიეს დიდი ინტერესი, მაგრამ ამავე დროს დიდი ლანძღვა-გინებაც ჩვენ მიმართ. „უსწავლელი, თეთისაწყელი“ მხატვარი და მისი „მეცენატები, ძლივს მოჩიტებული ბარტყელები“. მაგრამ დაკინდა და გინება თანდათან დაფარა იმ დიდმა ინტერესმა ნიკო ფიროსმანიშვილისადმი, რომელიც დღითიდღე სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა როგორც თბილისში, ისე მოსკოვსა და პეტერბურგში. ეწყობოდა მხატვრის სურათების გამოფენები. დაიბეჭდა წერილები საზღვარგარეთაც: პარიზსა და ბერლინში. უკვე ტრეტიაკოვის გალერია და პეტერბურგის „რუსული მუზეუმი“ მოიხზოვდა უნებმა „მღვბავის“ სურათებს. ყველგან გაიზნენ ფიროსმანიშვილის მეგობრები და თაყვანისმცემლები: ინტელიგენციის, მწერლების და მუშების წრეებში. ყველას აღაფრთოვანებდა ნიკოს მძლავრი ობტიმისტური მსოფლმეგობრება. მაგრამ მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დროს შეიქმნა შესაძლებლობა ფიროსმანიშვილის ნაშრომი დაფთავებისა: შეიქმნა უდიდესი ფონდი მისი სურათებისა (ჯერ მეტების ხელოვნების მუზეუმში, ახლა სახელმწიფო ხელოვნების მუზეუმში), მოეწყო დიდი გამოფენები, გამოიცა უხვად ილუსტრირებული მონოგრაფია, დაიწერა წერილები და მონოგრაფიები.

ილია ზდანაევიჩის სპეციალურ რეუელში შექმნილი ამ სახელების მისამართები, სადაც მოიპოვებოდა ფიროსმანიშვილის სურათები. აგრეთვე სურათების სისასც ადგენდა ყველაფერი ეს დიდ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული.

რადგან სურათებს ერთსა და იმავე ადგილზე დიდხანს არ ამერებდნენ. მაგალითად, ნ. ჩერნიავსის მიერ სადგურთან ახლოს მდებარე სარდაფში აღმოჩენილი სურათები რამდენიმე ხნის შემდეგ უჩანაუთ საბურთალოში. აღსანიშნავია იგრეთვე ის, რომ ფიროსმანიშვილის სურათები იმდროინდელ თბილისის ეგრეთწოდებულ განაპირა უბნებში (ვაკე, საბურთალო, მთიანი, ავღაბარი, ნაძალადევი, ოთახაძელო) მოპოვებოდნენ მხოლოდ და სრულიად არ მოძებნებოდა თბილისის ეგრეთწოდებულ ცენტრალურ, „ეკოპულ“, ნაწილში. აღბათ იმით, რომ იგი „აქადემიუმის ნაგრძალი“ იყო. ზოგა ვალიშვილს მიაღიდა დაეცა — მოძებნის ფიროსმანიშვილი, ჩისთისავე სადგურის რაიონი მოინახულა. ზოგა წააწყდა მედლიანეს კოზბალაშვილს, რომელმაც უთხრა, რომ ზვალ ჩემთან მოვაო ნიკო. მეორე დღეს მივედით მედლიანესთან, მაგრამ ნიკო არ ჩანდა. გვეათხებით მივითხვეს, ბიჭებს და ბოლოს რა დავიანხეთ: თეთრ კედელთან დგას შატავარი დაბეულ შვე პოჯაკში, თხევ ახურია რბილი ფერის ქელი. მაღალი, მშვიდი, ამაყი; უღმის ჩამარხულ მწუხარებით, ნიკო იღვან ტროტუარზე და ფუჯით გამოყვავდა წარჩერა „სარტეო“. ჩვენც მობრუნდა, ღირსეულად თავი დაგვიყრა და განაგრძო მუშაობა, თანაც შეკითხვებზე პასუხს ვეძღვნება. შემდეგ მუშაობას თავი მიანება და წავეყვით საღამაჟაკად უჩალოეს სასადლოში, რომელიც მისივე სურათებით იყო დამშვენებული. ახლაც თვალწინ მიდგას ის სურათები: „ბიჭი სახედარზე“, „ნაყრისფერი კურდღელი ვარსის“, „შვიდი ძროხა თეთრ ფონზე“ და სხვ. ლენდარტე ეუბნება ნიკოს: „ჩვენ თქვენთან ვაინსინტელემები და მეგობრები ვართ, ჩვენთვის თქვენი დიდი ოსტატი ხართ, თქვენი სურათები ხელოვნების შესანიშნავი ნიმუშებია“. ფიროსმანიშვილმა თავი დიხარა და თქვა: „იქამდე შე ისეთი სიტყვები არ გამიგონია, მაგრამ მე ვიცი, რომ ოდესმე მოვისმენდა. ჩემი ოცნება ზორციელდება, თანდთან მიხვდნენ რომ მე მღვბავი არა ვარ!“ ნიკოს სახე გულნათდა, იგი ჩვენზე ნაკლებ როდი იყო აღულებული. ნიკოს სჯეროდა ჩვენი სიტყვებისა, უხაროდა და თანაც ეკვობდა, რადგან რასაც ჩვენ ეუბნებოდით, ისეთ კონტრასტს წარმოადგენდა იმ ცხოვრებასთან, რომელსაც იგი ატარებდა, რომ ძნელი იყო მისთვის ერთბაშად ყოველფე ამის დაჯერება.

საინტერესოა ილია ზღაწიხიძის ჩანაწერები ნიკო ფიროსმანიშვილზე. მოვიყვანო რამდენიმე ამონაწერს: „1913 წელი, 27 იანვარი. კვირა. დღეს დილით წავედი ჯერ მესხეთთან (ჩერქეზიშვილის, 70), რომლისგანაც ვიყიდე ნიკოლას სურათი „გულხის ბიჭი“. იქიდან წავედი ნიკოლასთან. ნიკოა იჯდა და ხატავდა ჩემს პორ-

ტრეტს. შემეცოხა ჩემ მიერ რაყიდი სურათის შესახებ. პორტრეტი ჯერ მხოლოდ მოხატულია. ირემი შხადა (ჩემთვის ჩატავდა) ჩემს გაზდა, რომელიც ჯერ არაა დაამუშავებული. მესრულებულია ბრწყინვალედ. ნიკოლამ განზე ვამხმომ და მკითხა: „როდისაა გამოყენებ? ჩემთვის ოთახი რომ მოვიყვანო, სადაც მუშაობა შეიძლება, და ტილოც, მე ერთ თვეში ათ-ათმეტ სურათს დაგზავნავდი უფრო უკეთესად, ვიდრე მე რომ მაქვს და „შერამეტავის ბაღზე“ უკეთესს“. ჩემს შეკითხვაზე, ხომ არ დუხატავს ხატები, მიპასუხა: „ხატმწერი, ფერმწერი, მღვბავი, მხატვარი — ყველა სხვა დასხვაა. ხატმწერი არ ვყოფილვარ“. მერე ჩიოდა საშინელ სილარისზე, ცუდ ტანსაცმელზე, შემეცოხლებს უფრობაზე და მხოლოდ დახმარებას. „სურათები სხვადასხვაა — მითხრა მან, — შეიძლება დახატო ერთი თვის, ან და ერთი წლის განმავლობაში, მინც არ გამოგვეყვანო დასახატავი“.

28 იანვარი. ვიყავი ნიკოლასთან დილით. მითხრა, რომ ახლა მილო შევეცოხა, რომელიც უნდა შეასრულოს და რამდენი მილო 60 კაპეკითხება „რა შევეცოხა?“. მიჩვენა სახლის ფარანი, რომელზედაც უნდა დააწეროს მისამართი და სხვ. მერე და ესაა შევეცოხა? „მაშ, მაშ. ჩვენ თუ არ შევასრულებთ უბრალო სამუშაოს, ვერც დიდ სამუშაოს ვაქვეყნებთ“ მერე წავედი რიყის, 40. ვიყიდე ნატურ-მორტი, მივეცი 1 მან. 50 კაპ. ისევ ნიკოლასთან დავბრუნდი. ხაზეინი ამბობს, რომ ამ სურათში შატავაკე არ მივცემდით. ნიკოლამ შეხედა ნატურ-მორტს: მასსოეს, როგორ არა — ეს ერთ-ერთი ჩემი საუკეთესო სურათია. ჩემთვის ვხატავდი. რა უქირს რომ პატარაა, თამაშად შეიძლება ასე მანეთი მივეცეს“ (იქვე უნდა აღნიშნო, რომ ეს სურათი ახლა ამშვენებს საქ. ხელოვნების მუზეუმს. კარ. ზღ.).

29 იანვარი. ნიკოა მუშაობს ბევრ იაკივეთან უფასოდ, მხოლოდ სასმელ-საქმელს ამღვებს (15 სურათი). სანდრო ყოჩელაშვილი წამდალუმ ერეცა საქმეში, ხან ხეს მოითხოვს სურათზე, ხან ფოთლებს და სხვ. „მაშ რომ ასე მანეთი მჭონოდა, ჩავიცვამდი, ოთახს დავიქირავებდი და მერე სურათებს დავხატავდი“.

30 იანვარი. დღეს დილით ვიყავით, მე და ზოგა ვალიშვილსკი, ნიკოლასთან. მოიტანეს სურათი „სამი თავადი“. ამ სურათის გამო ჩხუბი ატყდა — სანდროს ნიციონებები არ იძლეოდნენ. „სამი თავადი“ შესარულა ცხრა დღის განმავლობაში. ესენი არიან თავადი გულბათოვი და მისი ნათესავეები — მშებმა ქაქუკაძეები. აქედან მე და ზოგა წავედით სამიკიტონების დასათვლიერებლად. „ვარიაშვილი“ „თამარ მეფის“ პორტრეტში ვაჩვენებდი სამ მანეთს.

31 იანვარი. ვიყავი დილით ნიკოლასთან, ჩემს

პორტრეტს ხატავდა; პორტრეტი თითქმის მზადაა. წიგნი „ზაკავასესკია ჩელს“ რედაქციის იმის ვასილევად იბეჭდება თუ არა ჩემი წერალი ნიკოზზე. მითხრეს, რომ ხვალ იქნება. 1 თებერვალი. ვიყავი დილით ნიკოზსთან. პორტრეტი მზადაა.

2 თებერვალი. წამოვიღე პორტრეტი და ირემი, ნიკოზამ თქვა: „ირემში ნერაფერს მამ. ლევთ. ისედაც საკმარისია. თუ მოსკოვი შევყვითა იწევა — მოწერეთ“. გულითადად ვემშვიდობები ყველას და მივდივარ სადგურზე.

მატარებელი დიძრა, იქ კი, დღი ქალაქის ჯურაღმელში ზის მბებრებ ცეცხლთან ადამიანი სველიანი თვალებით, მარტოხელა, მობტრიალე, დღი მხატვარი, რომელმაც უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე. ასლა, ნიკოზს ვაცნობის შემდეგ მე უკვე შევიგნე, თუ რა არის ცხოვრება“. აქ თავდება ილიას ჩანაწერები.

დაიწყო რამე. მე გამიწვიეს ჯარში. 1915 წლის ზაფხულში დატრიალი ჩამოვიდი თბილისში. ვიფიქრე, საქმე არაფერი მაქვს, იქნებ ფიროსმანიშვილის სურათები მოეძებნო. ვადაფურცლე მისამართების რედაქცი. წაეჭყლე ერთ მისამართს: ბალი „ელდორადო“. ორთაქალა. იმიანონის გამო ყველა სამიკიტნო დახურული იყო და ორთაქალის ბაღები თითქმის დაცარიელებული, მაგრამ, მე ვიფიქრე, ელდორადო ხომ ნიშნავს აურაცხელი სიმდიდრის ქვეყანას, აქ ხომ ნიკოზს სურათები შელოდება! შიან დღეს ეტლით მივადექით „ელდორადოს“ კარებს. ირავლე სიონევა. კარებს ზოქლოში ადევს, ვეცირათ, ვაკაენებთ. აგერ, საიდანაც გამოჩნდა ნამბინარები კინტო და სახეობულშულში ვაგვილო კარი. სამიკიტნო დაეტილია, მაგრამ მიკიტნი მინც გვიწვევს ოთახში, მობრძანდით, გააქვს დოში, მწვანოლი, ლეონი. სანამ მაგდას ვაჭყობდნენ, აქეთ-იქით ვიურტები. თითქმის ჭერამდე დაწეობილია სკამები. მაგრამ ეს რაა? მოჩანს თავი, კისერი და სფინქსისებური თვალი რომელიც ცხოველისა. ავძვები სკამზე — ის არის, ის, უცნობი ყირაფი, რომლის შესაბამედ ამდენი ზოგისმენია ამის პირდაპირ, მეორე კედელზე შესანიშნავი ინტეში. ოროვე სურათი დიდა ფორმატისა. ავიღებარ მეორე სართულზე.

იქ გაწოლიან „ორთაქალის ტურფები“, რომელთა შესახებ ამდენს შელაპარაკებოდა ლე-დანტო. გეზმობენ მაგდასთან. ვადაწვევით, რადაც არ უნდა დამაჯდეს, ეს სურათები ხელში ჩავიგდო. მაგდასთან ლეონის სმია, საღვთობაზე, შაასი სურათებზე. სხვებიდან ჩამოაქეთ „მეარღენ“. სულ დაგროვდა 12 სურათი. მაგდასთან მშობრულება გრძელდება, მიკიტანი ამბობს, რომ ეს სურათები ასლა ადა-არგის ანტერესებსო, იყავე რაც გინდა, ჩვენ არ ვეცინია. საღამოთი დავტრიალეთ და უქვირფასესი განჭეულით ეტრი და მივიტანეთ სახლში. სა ამ შედეგების სია: 1) ყირაფი

2) ირემი (დიდი); 3) შავი ლომი; 4) მერინჯე; 5) მზარეული; 6) მეთევზე; 7) ქართული ქალი ნაციონალურ ტანსაცმელში; 8) ქალი ქალაქით და ყვავილებით; 9) მისა ბაეშვილი; 10) რთაქალის ტურფა მარათი, 11) და 12) ორი „ორთაქალის ტურფა“ (მწოლარე ფიგურები).

თითქმის ასევე იყო შექმნილი სხვა სურათები. კოლაე ჩერხაევსა შემთხვევით წააწედა ორთაქალაში, ბაიასის დუქანში „არსენანის მთას“. აქ, ბაიასისთან, აღმოჩნდა ყველა ის სურათი, რომლებიც ჩერხაევსის ვაგზლის რაიონში უნახავს წინათ. ეს სურათებია: „ოჯახური კამპანია“, „თავალი ბარიადისკა“, „შეშის გამყოფელი ბიკი“, „სააღდგომო ბატანი“, „შამილი“, „მალაქების, თავალების ქეფები, კინტოს პორტრეტი, ლომი შავი და ყვითელი, ირემი, შველეთი, დათვები, აქლემები“ და სხვ. სულ 70 — მდე სურათი. (ამ სურათებიდან 40-ზე მეტი ვადაცაა საქ. ხელოვნების მუზეუმს). ჩვენი ბინა ნამდვილად ფიროსმანიშვილის შეზღუდულ ვადაცაა. რამდენიმე ოთახში მხოლოდ ნიკოზს სურათები იყო ჩამოკიდებული. ჩვენთან მზორად დათარბოდნენ პოეტები, მხატვრები: ტიციან ტაბიძე, პაოლა იაშვილი, ვალერიან ვაფრინდამვილი, გიორგი ლეონიძე და სხვ. ზიგა ვალიშვილს, ახალგაზრდა ენთუზიასტი, რომელიც შემდეგში პოლანეთის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მხატვარი გახდა, ფიროსმანიშვილის დიდი თავყანისმცემელი იყო. მას აგრეთვე დიდი ამოგი მიუძღვის ნიკოზს სურათების მოძებნა-შეკრების საქმეში.

მიხეილ ვესილის-მე ლე-დანტო (1893 — 1917), წარმოშობით ფრანგი, სწავლობდა პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიაში, იყო ფიროსმანიშვილის ერთ-ერთი პირველი თავყანისმცემელი და „აქლემიანი“. მალე, ტანადი მიხეილი მეტად გამოირჩეოდა იმდროინდელ ახალგაზრდობაში ზრდილობით, მხატვრული განათლებით და ცოდნით. 1912 წლის არდადეგებზე ლე-დანტო თბილისში იყო მოწვეული მშ. ზღაენიხების ოჯახში, სადაც მან ვაატარა ორ თვეზე მეტი. ლე-დანტომ პირველ შეხვედრისთანავე იგნანო ფიროსმანიშვილის გენიალურობა და ბევრი ვააკეთა მისი „აღიარებისათვის“. მიხეილის ავტორიტეტულმა აზრმა, ზუსტმა და კვიანურმა არგუმენტაციამ დიდა რომელი ითამაშა ფიროსმანიშვილის შემკიდებობის შესწავლის საქმეში. ლე-დანტოს კოლეგიადან საინტერესო იყო „ქალი ჭიკა ლული“, და „მეშების ქეფი“, განსაკუთრებით უკანასკნელი. ეს გახლავთ ტურტინიანი მუშების ქეფი, დაუღლი პორტრეტული მსგავსება, თვითველს თავის ზემოთ ეწერა ნამდვილი სახელი: ამბო, ზალო და სხვ. მრავალ მაგდას უზის ოთხი მუშა ქუქვიანი, დავლთილად ტანისამოსში, ხელში უქვირფის ლეონით სავსე ქიქები, პატარა თვალები უბრწყინავთ, პირისახე მოედრიათ სიმოგრალისაგან,

მთლიანად ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენდა მეკეთრი დახასიათებითა და მსლავრი რეალიზმით. სამწუხაროდ, ეს შედეგები დაიღუპა, — დასკდა და ჩამოიშალა, დროულად კი არ იყო დუბლირებული. მიხეილ ლუ-დანტიუს უბრთვო სიკვდილმა (იგი მატარებელზე ედუდური შემთხვევის მსხვერპლი შეიქმნა) ხელი შეუშალა ამ სურათების მოვლა-პატრონობას. ლუ-დანტიუს ლენინგრადში, ფიროსმანიშვილის დიდი პროპაგანდისტი იყო და ეს კეთილშობილი მისია მან პირნათლად შეასრულა.

არ შეიძლება აქვე არ აღინიშნოს ფიროსმანიშვილის შემოქმედების ენთუზიასტის — კოლია ჩერნიავსკის (1893 — 1943) ლეწლი. აი, 1915 წლით დათარიღებული კოლიას რეველი. პოეტ — ლირიკოსი და პატრიოტი კ. ჩერნიავსკი დაიბადა, ცხოვრობდა და გარდაიცვალა თბილისში, მას მგზნებარედ უყვარდა საქართველო და თითქმის მთელი თავისი შეგნებული სიკვდილზე მოახმარა ქართული ხალხური ზღაპრების შეგროვება-ჩაწერას. ნიკო ფიროსმანიშვილის ფერწერა მას უსაზღვროდ უყვარდა. კ. ჩერნიავსკიმ დიდი დრო მონაწილეობა მხატვრის შესახებ მასალების შეგროვებისათვის. მის ეცუთონის ნიკოს სურათების ყველაზე სრული კატალოგის შედგენა მეტად საინტერესოა კ. ჩერნიავსკის მიერ ჩაწერილი მისამართები ფიროსმანიშვილის სურათების შეფლობელებსა: 1) საბაგოს ქუჩა, სამიკტრო „კარიავი“; 2) რივის ქ. 40; 3) ვორონცოვის მოედანი, რესტორანი „დარჯანელი“; 4) ვერა. ბალი „სანსუსი“; 5) ორთაქალა, ბალი „ელდრაზი“; 6) ვორონცოვის ქ. 41; 7) ვიკ-ზლის ქ. ბაიამის სამიკტრო, 8) მუშტაიდის შესახვევი „სარბევი“; 9) საბურთალო. საწერილმანო დუქანი „მეგობრობა“; 10) ვაგლის ქ. ლდინის სარდაფი, აბრაზე ტექსტი „РАСПИСАНИЕ И НА ВЫНОС“ და სურათი — მარცხენი სალი, ხეები, მათ შუა ვერსის ბოძი, ხარებით შეხებული ურმები, მეგრამე, რუმბი და თეთრ ცხენზე წიხინი კაცი ყანწილი ხელში.

ერთ-ერთ თავის რეველში კ. ჩერნიავსკი წერს: „შე მაქვს ნიკო ფიროსმანიშვილის ორი სურათი, რომლებიც ვიპოვე ვაგზალთან და მუხრანის ქუჩაზე: 1) ბიქს მაიქეს სალი (ერთ ხელში ფუთა უქირავს, მეორეში დოქი); 2) ქალი ბავშვებით მიდის წყალზე (უკანასკნელი სურათი კოლორიტით საოკრად მუგავგონებს ესპანელ მხატვარს ელ-გრეკოს). რეველშია აგრეთვე სხვა ჩანაწერები სურათების შესახებ: 1) ცტ-ლა სამიკტროსთან. ტილო ზომა 91X49 სანტ. 2) ეჭვის ზვიგზე ერთ ტარზე. წარწერები: „ვირის ხედი“, „წმინდა ატანა“, „კახეთი“, „შირაქის გზა“, „მამადავითი“, „ბელაქანი“. წარწერები რუსულ ენაზე. მუშაბა. 352X102 სან. 3) ნადირობა და შავი ზღვის ხედი. ტილო. 364X106 სანტ. „ნადირობა ირუმზე“. შემკვეთი მინა სიტატაშვილი. „ჯიხვი მთაზე. შავი ზღვის ხედი. ნადირობა დათვზე. წარწერები რუსულ

ენაზე“ და კიდევ მრავალი სხვა ჩანაწერი. აქვე მოყვანილია ამონაწერი მოსკოვში 1930 წელს გახსნილ ნიკო ფიროსმანიშვილის სურათების გამოფენისადმი მიძღვნილი სხვადასხვა რეცენზიადი.

პოეტ კ. ჩერნიავსკიმ დიდი შრომა და ჯაფა გასწია იმისათვის, რომ მოეგროვებინა ფიროსმანიშვილის სურათები, რათაყ სამართლიანად დაიმსახერა ჩვენი მადლობა.

თუ მ. ლუ-დანტიუს ლენინგრადლებს აცნობდა ნიკო ფიროსმანიშვილის სურათებს, მხატვარმა მიხეილ ლარიონოვმა ეს კეთილშობილი მისია შეასრულა მოსკოვში. აი, რას სწერს ლარიონოვი 1913 წელს მოსკოვიდან ილია ზდანაშვილს: „დიდად პატივცემული ილია მიხეილის ძეგ! ჩვენთან გამოდის კრებელი იმ მხატვრების შესახებ, რომელნიც მონაწილეობდნენ ამ უკანასკნელი ორი წლის მანძილზე ჩვენს გამოფენებზე მოსკოვში. ახლავე მისის შემდეგ შეუდგებით მის დაბეჭდვას. უმარჩილესად ვთხოვთ მომკეთ სტატია ახალი ფერწერის, განჩაროვას, კირილი და ნიკო ფიროსმანიშვილის შესახებ. ამას პირიადი თქვენ ვთხოვთ ამიტომ, რომ ვიცე თქვენ მათ შესახებ გაქვთ მასალა და აღბათ თქვენ დაჭკირდებთ მხოლოდ ამ მასალის დალაგება და თავმოყრა. საქაროა აგრეთვე თქვენი ლექსები და, თუ შესაძლებელია, ფოტოგრაფიები კირლი მიხეილის ძისა და ნიკო ფიროსმანიშვილის სურათებისა. უცუთესი იქნება, თუ გაეცუთებინებთ კლიშეს ამ სურათებიდან და გამოგვიგზავნით მოსკოვში“, და შემდეგ: „იცილებთ თბილისში კირლი მიხეილის ძეს, რომ გამოფენა გახსნება ოკტომბერს, სურათები უნდა იყოს აქ 25 სექტემბრამდე. შერბაბა ახალია, საუცუთესო. სინათლე ზემოდანაა. ძალიან ვთხოვთ კირლი მიხეილის ძეს, გამოგვიგზავნოს თავისი სურათები, აგრეთვე აუცილებლად გამოგვიგზავნოს სურათები არაჩვეულებრივი ნიკო ფიროსმანიშვილისა, რომელიც ასე ძლიერ მოგვეწონა და შეგვიყვარდა ჩვენ ყველს. გამოგზავნეთ რაც შეიძლება ბევრი მისი სურათი, და თუ შესაძლებელი იქნება მისი შესანიშნავი აბრებიც... გულოთაღი სალამი მიხეილ ლუ-დანტიუს, ჩვენ მის ველოდებით მოსკოვში სურათებითურთ“.

ნიკო ფიროსმანიშვილის სურათები ლარიონოვის ჯგუფის მხატვართა გამოფენებზე მოსკოვში ოთხჯერ იყო ექსპონირებული. ვარდა ამისა 1930 წელს 23 ნოემბერს მოსკოვში ხელოვნების მუზეუმში გაიხსნა ფიროსმანიშვილის პერსონალური გამოფენა. მიხეილ ლარიონოვს უმაღლიან მოსკოველებს იმას, რომ გაეცუთ მათ ნიკოს შემოქმედება. იგი პროპაგანდას უწევდა ნიკოს სურათებს, გამოდიოდა დისპუტებსა და მოხსენებებით, წერდა გაზეთ-ჟურნალებში.

ქართველი მხატვრებიდან არავინ ისე არ იყო დაახლოებული ნიკო ფიროსმანიშვილთან, როგორც ლადო გუდიაშვილი. მისი შეხედრები ნიკოსადან შესანიშნავად აქვს აღწერილი თვითონ

ლდოს და საკმაოდ ცნობილიც არის, ასე რომ აქ აღარ ვაჭივითარებთ. ჩვენთვის საინტერესოა ლდოს ერთი საუბარი ფიროსმანიშვილთან. ლ გუდამაყვილმა კითხვა ნიკოს, რათა აიხსენებოდა რომ თითქმის ყველა მისი სურათი სუვერტურად და ფერწერის მხრივაც კონტრასტებზეა აგებული. მაგალითად, უშველელელი არჩივი წიწვნის უწყეო კერძულეს; უშვილო მილიონერი და ღარიბი მცოდნეობით; თეთრი ძროხა და შავი ხარი და სხვ. „ცხოვრებას ყოველთვის აბნობს ხარის რამ — სიყვითლე და ბორბლება. მე ასე მესმის ცხოვრება: მდებარეობს ბედნიერები არიან, ღარიბები — უბედურნი. ბატონი და მოჯამბოგარი. გუბერნატორი, პოლიცია და ჩვენ — მუშები. არჩივი ეს მეფის არჩივია, კერძოლიც კი — ეს ჩვენია ვართ. თეთრი ძროხა: იგი კეთილია, ნახვით თეთრი ფერი ნიშნავს სიწმინდეს, ერთგულებას, სიმშვიდეს, სიუფარულს. ძროხა ჩვენ გვეყვება, რძეს გვაძლევს. შავი ხარი კი — ჩხუბის თავია, ღარიბებს — ეგ ომი! როდესაც მე ორთაქალის საბარლო ტურფებს ვხატავ, მე შათ ვითავსებ შავ ფონზე, შავი ცხოვრების ფონზე, მაგრამ ისინი ხომ ეტრფიან ცხოვრებას, ამას მე ვაჩვენებ ყველილებით, რომელნიც შათ ორგვლივია, აგრეთვე ჩიტი მხრებზე. „ტურფებს“ მე ვხატავ თეთრი ფერი, მებრალბიან ისინი, დაქრილი ჯარისკაცი — ომი, იგი გამარჯვებული არაა. ხალხს ომის დროს იტანჯება, ჯარისკაცი — უბედური, დაქრილი, უბრალე ადამიანია. მე ამ ჯარისკაცს არა ვხატავ ორდენებით, იგი გამარჯვებული არაა. აი ჩემი მიღგამა ცხოვრებისადმი და ამას ვაღმსიკმენ ჩემი სურათები“.

შემდეგ ლ გუდამაყვილი გაითხება: რატომ ხატავთ ისეთ არა გამძლე მასალაზე, როგორცია მუშაობა, მუყაო? ნიკო: „მე ვიცი რომ იქ, ცენტრში თქვენ საუცხოო ტილოები გაქვთ, მრავალხარის საღებავები და კარგი ფერები, ყველაფერი ეს ჩემთვის მოუწყდომელია, ძვირფასო ლადო, მე თეთიან უნდა დავუქვა ცარკი, ავანთო ლამდა და მოვავროგო პეარტი შავი ფერისათვის, თეთრონე შევახავებ ხოლმე საღებავებს, თეთრონე ვაქვითებ ფერჯს“.

1918 წლის ზაფხულს ამდევს ლადო გუდამაყვილი და დავით კაკაბაძე ნიკოს სურათების საძებნელად წავიდნენ რივის რაიონში. აქ ისინი შევიდნენ ბევრ იაქივეის სამიკიტროში, რომელიც საესე იყო ფიროსმანიშვილის სურათებით. მიკიტანი ბუკის თვალით უფურებად ჩვენს სახელოვან მხატვრებს, მაგრამ როდესაც ლადო გუდამაყვილი უამბო, რომ იგი ნიკოს სიკოცხელში კარგად იცნობდა, ბევრ მოლა. დავით კაკაბაძეს ძლიან აინტერესებდა. თუ როგორ შექმნა ნიკომ, სურათი „გამგზავრება თელეთში“. ბევრმ უამბო: „ერთხელ ჩემს სამიკიტნოს წინ გაიხრდა მოჩარბადებელი ურემი, ვიღაც მდიდარი კაცის ოჯახში შეე იჯდა. თეთროს ურმის ბატონი ჩამომხტარი იყო, ურმის შინით მოჩანდა სააღდგომო ბატკანი და ტიკი. უღელში შებმული არა

კამეჩი, ურმის უკან კი ჭოფავი შადლი იყო მობმული. ერთი სიტყვით თელეთობაზე მიმავალი ხალხია. ყველაფერი ეს ისე მონმწონა, რომ ცხვეძახე ნიკოლას, რომელიც აქვე სამიკიტნოს უკან ცხოვრობდა და ვიზოვე დაეხატა ეს ურემი. ნიკოლამ შეხედა ურემს, ისე როგორც მხოლოდ მის შეუძლიან შეხედოს და წავიდა. ერთი საათის შემდეგ გამოიბრანა სურათი. ყველაფერი ისე იყო როგორც სინამდვილეში: ურემი, მთები, ცარი დაეუჯერე თვალმს! არა, ასეთ სასწაულის ჩადენა მხოლოდ ნიკოლას შეუძლია, მეტი არავის“. აქ, ბუგოსთან, დავით კაკაბაძემ იუიდა ოთხი სურათი. პარიზიდან ჩამოსვლის შემდეგ კიდევ სამი სურათი შეიძინა. აი ამ სურათების სახელწოდება: 1) გამგზავრება თელეთში; 2) ორთაქალის ტურფა, ლეჩაქიანი; 3) მოხუცი ლოცულობს კლდესთან; 4) თოფიანი მოხუცი; 5) ნამდინი მწყემსი ჩიხუბით, წითელ ფონზე; დანარჩენი ორი სურათი თეატრალურ სცენებს წარმოადგენდნენ; ჩოხიანი კაცი კლავს ქალს, მეორე — მოკლული ქალის წინ ჩოხიანმა კემა ხანჯალი აღმართა მეორე კაცზე (აღმათ საყვარელია). თუ როგორ იყო დაინტერესებული დ. კაკაბაძე ნიკო ფიროსმანიშვილის მხატვრობით ამას ნათლად აღსატურებს 1921 წელს პარიზიდან გამოგზავნილი მისი წერილი, რომელიც ტიკიან ტამბის არქივში აღმოჩნდა. დავით კაკაბაძე დიდი აღულებით კითხულობს, სად არის იმ. ზღანგვირების კოლექცია, სად არიან მხატვრები ზიგა ვალიშვესკი და ლუდანტოე?

მენშევიკების ხანმოკლე, მაგრამ სისხლიანი ბატონობის დროს ნ. ფიროსმანიშვილის სურათების დაცვა-გადარჩენისათვის ბევრს იღწეოდა არჩილი მიქაძე. 1918 — 1921 წლებში იგი არაულეგალურად მუშაობდა საქართველოში. ფართო განათლების ადამიანი, პოეტებისა და მხატვრების დიდი მეგობარი, ა. მიქაძე მაინც დროს შოულობდა და, მიუხედავად დაჭერის სამშრობებისა, დაიარებოდა პოეტებთან ერთად ქალაქის განაპირა უბნებში. მაგონდება ერთი ეპოლოდი. შედღვივართ ერთ-ერთ სამიკიტროში. მთვრალი ხალხის ყვირილი, ხმაური, შესვლისთანავე ერთ კედელზე დავინახეთ ფიროსმანიშვილის შედევრი „გოგონა პაერ-ბურთი“. შესანიშნავი სურათით მოხიბლული ა. მიქაძე ხმაშალა გამოთქვამდა თავის აღტაცებას: ლამაზად ჩაქმული. მათვალა ქართული გოგონა ღვას ინტენსიური ლურჯი ფერის ცის ფონზე, ხელში უკავია პაერ-ბურთი. ფიროსმანიშვილს დიდი სიყვარულით ჰყავს დახატული ლამაზი გოგონა-ცხოვრების ყველი. მაგრამ, ეტყობა, ჩენი ხმა-მალალი ლაპარაკი არ მოეწონათ ღვინით გაბრტუბულ გეარდილებს და მოგვთხოვეს... პასპორტები. პოლო იაშვილი რომ არ ჩარეულიყო, ეს შემთხვევა შეიძლება არჩილი მიქაძისთვის საბედისწერა ყოფილიყო. ა. მიქაძის კოლექცია შედგებოდა შემდეგი სურათებისაგან: „გოგონა პაერ-ბურთით“, გიორგი სა-

ეპის პორტრეტი, პატარა კინტი, შველი, დათვი ბელებით.

1920 წლის ზაფხულის ერთ დღეს ფიროსმანიშვილის სურათების სანახავად ვაგზლის რაიონს ესტუმრნენ პოეტები ტიციან ტაბიძე მუღლათ, პაოლო იაშვილი და ლელი ჯაფარიძე. შეკითხვებით მიავსეს მამიყოსაშვილის სამიკიტნოს. შესვლისთანავე პოეტებმა დაინახეს კედლებზე ნიკოს სურათები „თამარ მეფე“, „ქართველი ქალი“, „პატარა მეთევზე“ და „შოთა რუსთაველის“ საუცხოო პორტრეტი. დიდი პოეტი მაყიდას უზის, მის წინ გაშლილი იატაკივე ჩამოშვებული ვრძელი ეტრავტი, პოეტს ხელში უკავია ბატის ფრთის კალამი. რუსთაველს იცვია ძველი ქართული ტანისამოსი, სახტიანი ფეხსაცმელი. ზურგს უკან ჩამოკიდებულია ალისფერი დროშა წმინდანის გამოსახულებით. პოეტის გამოხედვა სევდიანი და ჩაფიქრებულია (ასეთი გამოხედვა ხშირად გვხვდება ფიროსმანიშვილის სხვა სურათებშიც). ჩვენი პოეტები მოთავსდნენ შოთა რუსთაველის პორტრეტის წინ და დაიწყეს იმპროვიზირებული პოეტური ტურნირი. ხან ტიციან ტაბიძე იტყობდა ლექსებს, ხან პაოლო იაშვილი. ბოლოს პაოლომ წაიკითხა ნაწევრები „ვეფხისტყაოსნიდან“. ხალხმა ტაში დაუკრა და იღუღებულმა მიკიტანმა ჩამოიღო კედლიდან შოთას პორტრეტი და დიდი ამბით მიართვა ნინო ტაბიძეს... ამის შემდეგ ტიციან ტაბიძემ ჩერტეზიშვილის ქუჩაზე შეიძინა ორი მუყაო:

ერთზე დახატულია — გოგონა წყლით ხელში მიგრეკება ბატებს, მეორეზე — სოფლის გზის მამალი, ქათმები და წიწილები. ჩრდივ სურათი გვხიბლავს მხატვრის გულთბილი დაჩოქილემულებით ბუნებისადმი, ფრინველებისადმი. წყნარი და უშფოთველი განწყობილება სუფევს ამ სურათებში, რომლებიც ახლა აშვენენებენ ნინო ტაბიძის კამინეტს.

სიღნაღის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში მოწყობილია ნიკო ფიროსმანიშვილის კეთხედიდ სტენდზე დაწყობილი ფოტოები მხატვრის სურათებისა, ორი ორიგინალურა სურათი აშვენებს კედელს. ეს მხატვრის უკანასკნელი პერიოდის სურათებია, ერთზე გამოსახულია ჭალი, რომელიც ვარშონზე უკრავს. მის ირგვლივ მტრედებია. მეორეზე თეთრი დათვი ბელებით, ორივე სურათი ნათელ ტანებშია შესრულებული... სასიამოვნოა, რომ სიღნაღელები დიდ პატრეს სცემენ თავის სახელოვან თანამემამულეს. უნებურად გახსენდება თბილისის კომუნალური მუზეუმი, სადაც ძველი თბილისი წარმოდგენილია შესანიშნავი მაცეტებით, ფოტოებით და სურათებით. აქ არის ვანო ზოჯაბაგოვის სურათები, რომლებიც ასე მართლად და ზუსტად გვიხატავენ თბილისის წარსულ ცხოვრებას. მაგრამ, ჯერ გაოცება, შემდეგ კი აღშფოთება გაპყრობით, როდესაც ხედავთ, რომ მუზეუმში ფიროსმანიშვილის არც ერთი სურათი არაა, თბილისი ზომ განუყოფელია ფიროსმანიშვილისაგან და ფიროსმანიშვილი თბილისისაგან.

მომონებავი ვ. ი. ლენინზე

იმ დიდძალი მემუარული ლიტერატურიდან, რომელიც ვ. ი. ლენინის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ვხვდებით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმუჯობენ გულმკერდ მკვლევარნი ისევე, როგორც მკვლევარნი, რომლებიც მკვლევარნი და წერილები ვ. ი. ლენინზე, რომლებიც ახლანდელ პარტიულ ენაზე გამოიცა.

გ. კრეიანოვსკი (დაიბადა 1872 წ.) საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის წევრია 1893 წლიდან. იგი შედიოდა ვ. ი. ლენინის მიერ ჩამოყალიბებულ პეტერბურგის „შეშთა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირში“. შემდეგ ვ. ი. ლენინთან და ამ კავშირის სხვა წევრებთან ერთად დააპატიმრეს და გადაასახლეს აღმოსავლეთ ციხეებში სამი წლით. „ოცდაათ წელწამდე მერე გაეატარე ურთიერთობისმი უღიანობა ილიას ძე ლენინთან, — წერს ვ. კრეიანოვსკი, — წლების განმავლობაში ვხედავდი მის სულ სხვადასხვა ვითარებაში: ციხე და გადასახლება, პეტერბურგის ქუჩები მისი მუშათა უზუნდობრობა და ციხეები, ვენეციის ტბის ნაპირები და კრემლის პალატა დაბნელები; სასწრაფოდ მოწოდებული კონსპირაციული შეხვედრები ცარიზმის მიყრდნობის დროის პეტერბურგის მოწინავე მუშების წარმომადგენელთა პატარა ჯგუფებთან და მრავალათასიანი ღია მიტინგები ჩვენი რევოლუციის ბოძობის დღეებში“ (გვ. 3).

1920 წელს ვ. ი. ლენინის დავალებით ვ. კრეიანოვსკი სათავეში ჩაუდგა რუსეთის ელექტროენერჯის კომისიის (გოელრო), 1921—1930 წლებში ხელმძღვანელობდა სახელმწიფო საგეგმო კომისიას. 1929 წელს არჩეულ იქნა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრად. ამჟამად იგი, მისივე ინიციატივით 1930 წელს დაარსებული, სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ენერგეტიკის ინსტიტუტის დირექტორია (ინსტიტუტის მიუთვინებელი აქვს ვ. ი. კრეიანოვსკის სახელი).

„ვლადიმერ ილიჩ პირველად შევხვდი ზ. პ. ნეფრორისას ბინაზე, — მოგვითხრობს ვ. კრეიანოვსკი, — როცა ჩვენს წრეში მოხსენებას აკეთებდა „პარტიების შესახებ“. (გვ. 29). ეს იყო ახალგაზრდა ლენინის პირველი გამოსვლა პეტერბურგის მოწინავე სტუდენტ-ახალგაზრდობის წრეში 1893 წელს. ახალგაზრდა ლენინი

შვენივრად იყენებდა კ. მარქსის „კაპიტალის“ მეორე ტომის ქვეგანყოფილებებში მოცემულ წარმოებისა და მიმოქცევის რთულ სქემებს და ოსტატურად ახდენდა მისი კლასიკური დასკვნების ილუსტრირებას რუსეთის სინამდვილის ცოცხალი მასალით. უკვე იმდროისათვის ახალგაზრდა ლენინი მარქსისა და ენგელსის ნაწარმოებთა შესანიშნავი მკოდნეა, დამოუკიდებელი მოაზროვნე, ამიტომაც ცენტრალური ადგილი დაიკავა პეტერბურგის მოწინავე სტუდენტ-ახალგაზრდობაში. პეტერბურგში ამ დროს ლენინმა უდიდესი მუშაობა ჩაატარა „შეშთა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირის“ პირველი უჯრედების შესაქმნელად, განახორციელა ეფრო პრაპაგანდიანი ფართო ავიაციონზე გადამწვევები გადასვლა. ვ. კრეიანოვსკი წერს, ეს რთული საქმე შეიძლება სულ სხვაგვარად წარმართულიყო, ახალგაზრდა ლენინი რომ არ ყოფილიყო ჩვენს რიგებში (გვ. 15).

როგორც უკვე აღინიშნა, ვ. ი. ლენინთან და „ბრძოლის კავშირის“ სხვა წევრებთან ერთად ვ. კრეიანოვსკიც დააპატიმრეს და შემდეგ ციხეებში გადასახლეს. მაშინდელი „პრედარილკის“ (წინასწარი პატიმრობის სახლი) მეკერი რეჟიმის მიუხედავად, „სმაურთან დერეფნებში საიდუმლო პოლიციის აგენტები ხშირად მიათრებდნენ ხოლმე წიგნებით დატვირთულ კაბალებს. კარგად ვიცოდა, რომ წიგნების ეს გროვა ვლადიმერ ილიჩთან მოხვდებოდა“, — დასძენს ვ. კრეიანოვსკი (გვ. 4).

ციხეში ყოფნის დროს ვ. კრეიანოვსკიმ ლენინის ბევრი წერილი მიიღო. მსკოვანი აკადემიკოსი გულანკოვსკი წერს, რომ „ვლადიმერ ილიჩის ამ დროის წერილები, რომლებიც მე მივიღე მთლიანად დაიკარგა იმ ხიტალისა და განწყვეტილი პოლიტიური სამიშროების გამო, რომელსაც შენდგომში ვაწიკვილი“ (გვ. 40). „მაგარა, ერთი რამ გარკვევითა მახსოვს: მისი წერილის მიღება და წაიკითხა — ეს იყო რაღაც განსაკუთრებით გამამაგრებელი და გამაშხნეველი სასმელი, ეს ნიშნავდა სულიერად დაუყოვნებელი გამხსნეველსა და გამაგრებას“ (გვ. 35—36).

აღმოსავლეთ ციხეებში, მინუსინსკის ოლქში, კრეიანოვსკი სასჯელს იხდიდა სოფელ ტისინსკოვში, ხოლო ვლადიმერ ილიჩს-ძე — სოფელ შუშენსკოვში. ეს ორი სოფელი 100 ვერსზე

მეტი მანძილით იყო დაშორებული ერთმანეთს. მიუხედავად ამისა, ლენინი ვიარაში რჩევრ უზრუნველად წერდა ზ. კრევიანოვისა და სხვა ამხანაგებს. ლენინი ზუსტად იცავდა სამუშაო დღის გრაფიკს. მისი სამუშაო დღე, რომელიც დამუშავებული იყო უკანასკნელ წუთებამდე, წარმოადგენდა დიდი შრომისა და აუცილებელი დასვენების საუცხოო შეხამებას. „ვლადიმერ ილიჩი იყო ცივი წმინდა ჰაერის, ჩვენი სიარული, ცივობებზე სრიალის, ჰედაკისა და ნაღობის დიდი თავდასხმის მცემელი. ო, რა რიგ მხიარული, ცოცხალი და გულდა ამხანაგი იყო იგი ასეთი დასვენების საათებში სუფთა ჰაერზე ან ჰედაკის მაგიდასთან შებრძოლების დროს“ (გვ. 42).

გ. კრევიანოვი წერს, რომ როდესაც მინუხისკის ველზე მიაღწია ქალბატონ კესკოვის ცნობილმა „კრემლმა“, რომელშიაც იგი აბტკიცებდა, თითქო პროლეტარიატისათვის საკუროსა ეკონომიური და არა პოლიტიკური ბრძოლა, კესკოვის წერილის სწორი შეფასება მხოლოდ ლენინმა მისცა. კრევიანოვიც ამ ზოგმა ამხანაგმა ამ საკითხში ლენინს დაუჭირა მხარი. ენერგიული პასუხი „კრემლს“ ავტორისადმი, რომელიც შემდეგ მთელს რუსეთში გავრცელდა აღმსაყდრე ციმბირში გადასახლებულ 17 სოციალ-დემოკრატის წერილის სახით, რომელიც გამოირყვა, მთლიანად ლენინის კალამს გუთვნის (გვ. 43).

სტატიაში „ლენინი და მარქსი“ მოკლედ დახასიათებულია აზროვნების ეს ორი ტიტანი. ლენინმა, ისე როგორც მარქსმა, მთელი თავისი სიცოცხლე, თავისი ძლიერი ინტელექტის ძალა მხოლოდ ერთ მთავარ მიზანს — მშრომელ ხალხის დაცვასა და განთავისუფლებას მოახმარა; მისთვის, ისე როგორც მარქსისათვის, „ქეშარიტად აღმანიური არაფერია არ იყო უცხო“; გონებრივი შრომა მისთვის სინაურისა და კმეყოფილების მომგვრელი ბუნებრივი მოთხოვნაა; იყო ლენინი, ისე როგორც მარქსი, განსაკუთრებით აფასებდა ისეთ ადამიანებს, რომელთაც სიზოგების სიმწველეს და წინააღმდეგობას არ აწინებდათ. ლენინი დიდ მომთხოვნელობას იჩენდა საკუთარი თავისადმი, კარგად იცნობდა ევროპის უდიდეს წიგნთსაცავებს, მშვენიერად იცოდა ძირითადი ევროპული ენები, მგარამ მინც „მოელ სიციქლში განაგრძობდა დაუღალავ შრომას, რათა სწულყოფილად დაეფლებოდა ამ ენების, ასე ვთქვათ, შინაგან სულს“. ლენინი ყოველ შემთხვევას იყენებდა იმისათვის, რომ გასცნობოდა მეცნიერული და მხატვრული ლიტერატურის კლასიკებს. „ლენინის უდიდესი ურუდიცია შერწყმული იყო არგუმენტაციის განსაკუთრებულ სიზუსტესა და თანმიმდევრობასთან“. იგი შეუირებელი და მრისხანე იყო პარტიის გენერალური ხაზის სიმინდისათვის ბრძოლაში.

სტატია „ლენინი და მეცნიერება“ მეტად რთულ თემას ეხება. მისი გაშუქებისათვის არაერთი ნაშრომა საჭირო. ამას კრევიანოვიც მძინებს გ. კრევიანოვისკი. ამიტომ იგი შედარებით მცირე ამოცანით კმაყოფილდება: მოხაზოს რამდენიმე შტრიხი, რომლებიც ლენინს დაახასიათებენ, როგორც მეცნიერს.

„იგი კიდევ 23 წლის ჰაბუცი, — წერს გ. კრევიანოვიც, — საოცარი სიზუსტით ფლობდა მეცნიერების ისეთ მძლავრ იარაღს, როგორცაა დიალექტიკური მატერიალიზმი, რითაც განცდიერებული ვიყავით ყველა მისი თანამებრძოლი მეტერატურის „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კემირიდან“ (გვ. 72). თორიასა და პრაქტიკის შორის კემირის ლენინი აუცილებელ პირობად თვლიდა მეცნიერების განვითარებისათვის. 1918 წლის აპრილში ლენინმა მეცნიერებათა აკადემიისათვის დაწერა მეცნიერულ-ტექნიკურ სამუშაოთა გვეგვის ცნობილი მონაზაზა გ. კრევიანოვის თქმით „თუ ამ მონაზაზს გადავიტოვებთ, დავინახავთ, რომ აქ არსებითად უკვე მოცემულია მომავალ ფუნდამენტალურ სამუშაოთა ძირითადი გეზი“ (გვ. 73).

ფაქტების ღრმა და ნათელი გაგება, რთულ ურთიერთდაპირიდებულებათა გამოკვლევისა და მოგან გამოზღინარე შედეგების წინასწარ განკერტების უნარი, რომლებზედაც ლენინს გ. კრევიანოვიც, აშკარად აღსატურებს იმას რომ ლენინი არა უბრალო მეცნიერი, არამედ მეცნიერების გენიოსია, წიგნის ავტორი მიუთითებს, რომ ვლადიმერ ილიჩს ძე თვით ცხოვრებაში პოვლიდა ამ ახალს, რაც მისი მეცნიერული შემოქმედების არსს შეადგენდა. იგი უშიშრად უსწორებდა თვალს სინამდვილეს და საკუთარ სახელს უწოდებდა ყველაზე არასასამოგონს სავანსაც კი. „მასთვის ერთ-ერთი საუბარი, — წერს გ. კრევიანოვიც, — რომლის დროსაც იგი ენერგიულად ამტკიცებდა ბრძოლის აუცილებლობას სამ განსაკუთრებით ბორალს მეტრთან, რომლებმაც იჩინეს თავი ჰეგელს მიუხედავად მშენებლობის დასაწყის პერიოდში. ლენინმა ამ მტრებს ზუსტი განსაზღვრა მისცა: „ბოლოკრატობი, ქაოსი, სიტლანქე“. (გვ. 77).

გ. ი. ლენინი სოციალისტური მშენებლობის ფუძემდებელია, ეს მკაფიოდ ჩანს თემის „ლენინი და ელექტროფიკაცია“ გაშუქების დროს. სოციალისტის ეკონომიურ ბაზად, საბუთო ქვეყნის ძლიერების საფუძვლად, ხალხის კეთილდღეობის ზრდის წყაროდ გ. ი. ლენინი ყოველთვის სთვლიდა მძიმე მანქანურ მრეწველობას, ქვეყნის ელექტროფიკაციას. რკპ (ბ) X სრულიად რუსეთის კონფერენციას ლენინი ამბობდა: „რესურსების განსაკუთრებული, სოციალისტური საზოგადოების შესაქმნელად ნამდვილი და ერთადერთი ბაზა ერთი და მხოლოდ ერთი — ესაა მსხვილი მრეწველობა“. ლენინის ეს პროგრამა-

ლი დებულება საფუძვლად დაედო ჩვენი პარტიის გენერალურ ხაზს, ამ დებულების სისწორე ბრწყინვალედ დაადასტურა ცხოვრებამ.

გ. კრეიანოვსკის მოყავს ადგილები ლენინის ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან, საიდანაც ხანს თუ რაოდენ მნიშვნელობას ანიჭებდა დიდი ბელადი ქვეყნის ელექტროფიკაციას. 1920 წლის მარტის დასასრულიდან დაიწყო მუშაობა ლენინის მოითხოვით შექმნილმა რუსეთის ელექტროფიკაციის სახელმწიფო კომისიამ (ვოლგო). „ვლადიმერ ილიაი, — წერს გ. კრეიანოვსკი, — თავიდანვე იჩინდა დიდ ინტერესს კომისიის მუშაობისადმი, იძლეოდა რჩევა-დარჩევებს, დიდ დახმარებას უწევდა და მხარს უჭერდა კომისიას, პირადად გაეცნო კომისიის წევრებს და ზუსტად წარმოადგინა ჰქონდა მათ მონაწილეობაზე ჩვენს მუშაობაში“ (გვ. 92). გ. კრეიანოვსკი გადმოგვცემს, რომ ერთ-ერთ საუბარში ვლადიმერ ილიას ძე შეეხო ნათურების დიდ წარმოების, რასაც მაღლივს ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ლენინმა გამოთქვა რჩენა, რომ პირველი, მეტად ძნელი, ათწლეულის შემდეგ ჩვენ შევძლებთ, საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში, ავიღოთ კიდევ უფრო გადაწყვეტი ტემპი მეტნიერებისა და ტექნიკის მონაპოვართა პოპულარიზაციის საქმეში და მივალწევთ ამ მონაპოვართა პრაქტიკაში ისეთ დანერგვას, რომ დაეჩრდილეთ ამერიკის მიღწევებსა. დღეს ჩვენ ვხედავთ, თუ როგორ ხორციელდება ლენინის ეს წინასწარმეტყველება.

წიგნის ბოლო სტატია გვიხატავს ლენინს, როგორც იდამიანს. გ. კრეიანოვსკი წერს: „უკვე უკმაყოფილო ილიაში გასაოცრად იყო შეზღუდული უკეთილშობილესი თვისებები: განსაკუთრებული შრომისმოყვარე, მაგრამ არა პუნდანიტი, ერთდარებული განზების დიდი შემეცნებითი ძალა და მგზნებარე გულის მზერვალე მგრძობიარობა, თავისთავზე დაუდღაღვე მუშაობა და სამუშაო დღის არაჩვეულებრივი წესრიგი ცოდნის ბრწყინვალე შეგვერვალთა დასაპყრობად, ზიზლი ყოველგვარი ფარისევლურისა და პირმოთნობის მორალის მიმართ“ (გვ. 109). ახალგაზრდობის დროინდელი ეს თვისებები ლენინმა შეინარჩუნა თავის სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე.

სადაც არ უნდა ყოფილიყო ლენინი — საბასებისმგებლო სხდომაზე ცენტრალურ კომიტეტში თუ სახკომსაბჭოში, რომელიმე ქარხნის მუშათა ხალხმზრავალ კრებაზე, თუ დიდ თეატრში გამოსვლის წინ, ან თავის სახლში, კრემლში — ყველგან და ყოველთვის იყო ძალღმუნტანებელი და ბუნებრივი. „შემთხვევითი როდია, — დასკვნის გ. კრეიანოვსკი, — რომ ჩვენი ხალხი ასეთ სითბოთი წარმოსთქვენს დაუეწიყარ სიტყვა „ილიანი“. ამ სითბოს ვერასოდეს ვერ მივყარება ყამთა სუსხი. კანონიერი სიამაყით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენმა ხალხმა მისცა მსოფლიოს ლენინი, რომელიც ასე სრულყოფილად გამოხატავდა მისი საუცუთესო, უკედავ არს.“

გ. სურბულაძე

სომეხ მწერალთა კლმანახი

საქ. სსრ მწერალთა კავშირის სომხურმა სექციამ გამოსცა „კლმანახი“, რომელიც ფაქტობრივად საქართველოში მცხოვრები სომეხი მწერლებისა და ლიტერატურათმცოდნეების შემოკლებების მორიგე ანგარიშს წარმოადგენს. ამ საკმაოდ დიდი მოცულობის კრებულში, წინათ გამოცემულ კლმანახთაგან განსხვავებით, შესულია კანონობრივად და თემტურად მრავალფეროვანი ნაწარმოებები.

საყურადღებოა, რომ ცნობილი მწერლების მხატვრული პროდუქციის გვერდით კლმანახის ფურცლებზე ადგილი ეთმობა დამწევები მწერლების ნაწარმოებებსაც და თეორიულკრიტიკულსა და საზოგადოებრივპოლიტიკურ სტატიებს.

საქ. საბჭოთა მწერლების სომხური სექციის „კლმანახი“. სახლგამი. 1956.

12. „მნათობი“ № 1.

პროზაიკოსებიდან ილმანახში გამოარჩევა ნიქიერი ნოველისტი ბენიკ სვირანიანი. მისი თავისი სხარტი ნოველებით გაკვეთილ წელიწადში იტანა საბჭოთა იმელების განვითარებაში ბ. სვირანიანის ხეთი ნოველა „მართალი ხელით“, „ერთხელ ჩრდილოეთში“, „ვერლო“, „მოქანდაკე“, „ასსარება“. დამწერილია მაღალი ისტატობით. შეგვრდეთ თუნდაც პირველ მათგანზე — „მართალი ხელით“. უშვილო ცოლ-ქმარი უკმაყოფილოა თავისი უშინაარსო ცხოვრებით. ბოლოს ისინი იშვილებენ იმაოდ ბავშვს და მათი ოჯახური ცხოვრება შინაარსიანი და ბედნიერი ხდება. ავტორი იპლევა ლატერატურაში ცნობილ სიუჟეტის იდეოლოგიურად ახალ გახსნას, უშვილო ცოლ-ქმარის უბედურებას უფრო ღრმა ფესვები აქვს, ისინი უბედურნი არიან, რადგანაც შეზღუდულია მათი ცხოვრება, მოყვრეტილი არიან საზოგადოებას. ქმარი — მხატვა-

რი უმეტეს დროს „ცოლიან და კატასთან“ ატარებს. ვიდრე დრო და თანდათანობით ქრება მისი მხატვრული ნიჭი, რადგან შემოქმედებითი ძიებას მოკლებულია და არ იცნობს ცხოვრებას.

ბ. სეირანიანის ნოველებში მეორეხარისხოვანი პერსონაჟები არ არსებობენ. მისი თითოეული გმირი — სერგის რომელიმე მხარე — გამოხატავს შწკრალ ახერხებს დასამსხოვრებელი სახეების შექმნას. ამისათვის იგი ზოგჯერ იყენებს პერსონაჟთა თავისებური ვნით შეტყვევებასაც. ბ. სეირანიანი ქმნის პერსონაჟთა ისეთ ურთიერთობას, რომელსაც ნათელყოფს მათი ბიოგრაფიის თავისებურებას და ნაწარმოებს იდეოლოგიურ ხაზს.

სინამდვილის კეშმარტივად გადმოცემისა და ცხოვრების სწრაფი ტემპების ასახვის თვალსაზრისით საინტერესოა საპაე მანველიანის მოთხრობა „ცხოვრებისაკენ“ და მარტინ ყარაგოზიანის ნარკვევი „შნაქიკან ღარბიანი“. პირველში მხატვრულად არის ასახული კომუნისმის დიდი მშენებლობა, მეორეში — საკოლმეტურნეო სოფლის ადამიანთა ენთუზიაზმი, განახლებული ცხოვრება.

საპაე მანველიანმა თავისი მოთხრობა ნამდვილ აშაუხზე აავი. მის მიერ შექმნილი პერსონაჟები ჩვენი ცხოვრების დიდი შეილება არიან. მოთხრობა „ცხოვრებისაკენ“ ეხება ერთ-ერთ საკვიპაროტო საკითხს — საშუალოდამთავრებული ახალგაზრდის მომავლის საკითხს.

საპაე მანველიანი მხატვრული სიტყვის ისტატია. მის მიერ შექმნილი სახეები ტიპური, ორიგინალური და ამაღლებული. მან შეძლო გმირების დაპარისპირება, მახვილი ფსიქოლოგიური კონფლიქტების შექმნა, მათი რეალისტური გადამწვეტა. სომეხი არამის ქლიერი პიროვნება, ქართული თინას მტკიცე ნებისყოფა და მომხიბვლელი დიმილი, რუსი კატას მზიარული ხასიათი და დიდბუნოვნება ასახიერებენ მთლიანობით საბჭოთა ახალგაზრდის უწმინდეს გრძობებსა და საუკეთესო მისწრაფებებს. ეს სახეები აღაფრთხილებენ და მომავლის გზას უშუქებენ ახალგაზრდა მეობხველებს.

ხანსაკუთრებით სრულყოფილად არის წარმოდგენილი თინას დედის — ნინოს, რომელიც ჯერ კიდევ ძველი ცხოვრების გადმონამუშების ტყუობაშია, გარდაქმნის მძიმე და რთული პროცესი.

ს. მანველიანი ქმნის ნამდვილსა და ცოცხალ სურათებს, როგორცაა მგავლითად თბილისის ხედი მთაწმინდიდან, საღვრიდან ჰესისაკენ მიმავალი გზა, მშენებლობის ტერატირის აღწერა და სხვა.

მარტინ ყარაგოზიანის ნარკვევი, „შნაქიკან ღარბიანი“, თავისი მხატვრული ღირსებით ნოველს არ ჩამოუვარდება. ნარკვევის მთავარი პერსონაჟი მეტრანველიობის ფერმის გამგე შნაქიკან ღარბიანი, რომელიც მიუხედავად იმისა, რომ ინვალიდა, სოციალისტური სოფლის ენ-

თუნასტია, კოლმეტურნეობის თამაჯდობაზე საშუალოდ დურგარიათი კი კარგად დახელოვებული ორგანიზატორია.

ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მშენებელი მორალის გადამამუშების წინააღმდეგ ბრძოლის თემაზე დაწერილი პატარა მოთხრობები; სერგე ახიანის „ტრული პეველა“, მიკიტრი ასლანიანის „ეგოისტი“ და ანუშვან გარდანიანის „ოჯახი“.

პირველში მეობხველის ყურადღებას იპყრობს თითქოს უმნიშვნელო, მაგრამ მეტად საყურადღებო საკითხი — როგორ უნდა ჩავიციეთ ასეთ მოთხრობებს აღმზარდლობითი მნიშვნელობა აქეთ, ისინი ავითარებენ ჩვენი ახალგაზრდობის გემოვნებას, ახვევენ უნარობებს, მკაცრ მომთხოვრებას არა მარტო მორალსა და ყოფიქცვაში, არამედ გარეგნული მხრითაც. დიდი აღმზარდლობითი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ასლანიანის მოთხრობას „ეგოისტი“, მისში გაციტიკებულია გემზანური აღზრდა, რომელიც ამახიარებს ადამიანის სულს, წყვეტს მას საზოგადოებისაკენ.

მარტინ ასლანიანის მეორე მოთხრობა „ფილო“ მეობხველზე ღრმა, წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენს. ძონძებში გახვეული, მშიერმწეურვალი მწყემსი ფილო თავისი ფილოსოფიური აზრებით ზრკის ასამან სომეხი ხალხის სინაძნეს და ძველ დროს შესაბარლის ყოფის.

აღმანახის საუკეთესო ფერტლებს წარმოადგენს ა. აივაზიანის პატარა მოთხრობები „მშვიდობის სიმღერა“, „სიმღლეზე“ და „ნაძვის ხე“. აივაზიანმა მოკლე, მაგრამ ღრმამინაარსიან ნაწარმოებებში გამოიჩინა წყების მაღალი კულტურა, იგი ღრმად წვდება თავისი პერსონაჟების ფსიქოლოგისა და ორიგინალურად გადაცემს მეობხველებს მათს განცდებსა და სულიერ მდღევაარებას. მის მიერ შექმნილ საინტერესო კონფლიქტებს მოქმენილი აქვს მოულოდნელი, მაგრამ ნამდვილი გადამწვეტა.

მომხიბვლილია მამიკონ გოროიანის საბავშვო მოთხრობა „ქვიანი გოპარი“. პატარა გოპარის გრძობები, მისი ბავშვური უმწიკლო სიყვარული მშიერი ზიტების მიმართ დახატულია ამღლებული უშუალობით, ბავშვის ფსიქოლოგიის ღრმა ცოდნით. მოთხრობას ერთნაირი კმაყოფილებით წაიკითხავენ ბავშვებიც და მოზარდობებიც.

დიდი სამაშულო ომის ეპიზოდების აშახველი ნაწარმოებებია ბენიკ სეირანიანის „ეგარო“, მამიკონ გოროიანის „მოგონება“ და ვ. სიმონიანის „სამაგიეროს გადახდა“.

შინაგანი სიტობითი და უშუალობით არის დაწერილი განსვენებული ლევონ მეტრაბიანის საბავშვო ლექსები „სკოლის გზა“, „სკოლაში მივდივარ“, „მშვიდობის მტრედი“, „საბავშვო ბაღი“.

პოეტური ისტატობით გამოირჩევიან პაპარე

(მაიკ ზეტროსიანი) და გვეორგ ვრაიკი. პაპარეს კარგად გააზრებული ლექსების ვარდა („რომში“, „მოგზაურმა“, „მოგონება“, „სიმღერა“) ილმანახში. ვკიბელაობი იღვეურად გვემართლებული შინაარსის ლექსს — „ოცნება“, რომელშიც მოცემულია წარსულის იდეალიზაციის ცდა.

გ. კრივის ლექსების ძირითადი მოტივი საბჭოთა პატრიოტიზმა და ხალხთა შეგობრობა. მაგრამ ავტორი ამ მაღალი იდეების გამომხატველი ლექსების („ჩვენი აღმართის“, „ლენინი“, „შოთის საღამო“, „სამშობლო“) გვერდით, გვაძლევს ძველი, გაცვეთილი ხეობებით შეკოწიწებულ ლექსებსაც („საბჭოთა სომხეთს“, „მშობლიურნი“).

კარგად არის გააზრებული ვაჰან გალფიანის „ანუში და შარო“. თუ თუმანიანის მიერ აღწერილი სომხეთის პატრიოტიკული ცხოვრების ადითეზების მსხვერპლი ანუში და შარო, დღეს ექიმები, ინჟინრები, ტრაქტორისტები, საბჭოთა ქვეყნის მოწინავე აღმსარებელი არიან. მაგრამ პოეტს შერბილი აქვს მიეღო რაიკი შეუფერებელი გამოთქმები, შეუხამაბი ეპიტეტები, მაგ., ავტორი ხმობს, რომ შაროს შამა იყო უბნში, ერთი — უზრდელი, საროს დედა — ჯადოქარი, მისი — ენაგრძელი და ა. შ., რაც თუ თუმანიანის პოემების გმირთა შესახებ არ ითქმის.

პოე. კარაიანი ცნობილი პოეტია. ძუნწი, მახვილი შტრიხებით იგი ასახავს კომუნისმის დიად, შინგებლობებზე საბჭოთა აღმსარებლის გმირულ შრომას, მათს მისწრაფებას მთელ მსოფლიოში მშვიდობის დამყარებისაკენ. პოე. კარაიანს განსაკუთრებით ემარჯვება ლირიკული, გარკვეული სიუჟეტის მქონე ლექსები.

საწიგნაროდ, აღმანახში ახალ ნაწარმოებებთან ერთად ვგვხვდება დიდი ხნის წინათ დაწერილი ნაწარმოებები. მაგ., ა. ვარდანიანის „პირველი სედა“ (1916 წ.), შამიკონ გორაიანის „მოგონება“ (1945 წ.), პაპარეს „ოცნება“ (1940 წ.). გ. ბერიანის მოთხრობები „მშობის ხიდი“ და „ტრაპზონის ჩიხაღღებნი“.

მექანიკური შემოკლების შედეგად დაზარალებული წერტონ თორგომიანის ნაწარმოები „სიმადლეზე ასეა“. ამოტ პაირაპეტაიანის სტატიის „მკრტიბ ასლანიანი“ წერია „იბუქდება და მალე გამოვა რომანი „ამხენ სათიანი“, მაშინ, როდესაც ეს რომანი აღმანახის გამოსვლამდე კარგა ხნის წინ გამოვიდა და მკითხველი საზოგადოებაც იცნობს მას, ეს მით უფრო გასაოცარია, რომ იქვე მოთავსებულ ა. შხითარაიანის სტატიის გამოყენებულია ციტატები მკრტიბ ასლანიანის დაბეჭდილი რომანიდან.

შეწარალი კორიუნ აზრობანი ცნობილია როგორც კრიტიკოსი. აღმანახში წარმოდგენილია მისი ნაწარმოები „შეუნიღბავდი“. მოთხრობის მთავარი პერსონაჟის — ორდუხანის სახით ავტორის სურს დაგვიხატოს ჩვენს საზოგადოებაში ჯერ კიდევ გაღიანიანის სახით არსებული ნაძირალი აღმსარებლობის მემკვიდრეობის მემკვიდრეობა.

ანები — მუქთაზორები, მლიქვნელები, საჭმოსნები, რომლებიც საკირო შემთხვევაში კურდობასაც არ ერიდებიან. მაგრამ ავტორმა ვერ შეძლო კარგად გააზრებული თემის სათინადო მხატვრული დამუშავება. კორიუნ აზრობანის ეს მოთხრობა სუსტია პირველ ყოვლისა იმიტომ, რომ მთავარი პერსონაჟის ორდუხანის სოციალური სახე სწორად არ არის მიგნებული. თავისი მოთხრობის მთავარ პერსონაჟად, ნაძირალი აღმსარებელი, ავტორის გამოყენებულ მყავს საბჭოთა მისწავლებლები, რაც არ შეიძლება ტიპურად ჩითვალოს. მოთხრობის დანარჩენი მოქმედი პირები არ წარმოადგენენ მხატვრულ სახეებს, მოტივირებული არ არის პერსონაჟების ურთიერთობა მაგ., მინეველია და ორდუხანის შეგობრობა, მინეველია და ვალიანს ურთიერთობა, 60 — 70 წლის ქალის ელენას სასიყვარულო განცდები. მოთხრობა საგსეა შემთხვევითი პირებით და ენაბრვიდავ დაუშვამეველებია.

დიდ შემოქმედებით მუშაობას ეწევა საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის სომხური სექცია ქართული ლიტერატურის სომხურად თარგმნის სექციით. აღმანახში მოთავსებულია ი. გორაიანის, ს. ჩიქოვანის, ა. ბელიაშვილის, ი. ნონეშვილის, ხ. ბერულავის და ო. დგებუაძის ნაწარმოებების თარგმანები.

აღმანახის თორიულ-კრიტიკულ ნაწილში მოთავსებულია სამივე წერილი საყურადღებოა და ეხმარება აქტუალურ საკითხებს.

არტამეს შხითარაიანის სტატია „მხატვრული სახის შემოქმედებითი მნიშვნელობის შესახებ“ ეხება საბჭოთა ესთეტიკის ერთ-ერთ საკითხს — მხატვრული სახის ჩაობას. თავის თეორიულ მონაგრებებს ა. შხითარაიანი ნაოლკოვს მსოფლიო, რუსული და სომხური ლიტერატურიდან აღებული მრავალი მაგალითით.

მ. ჭრაჯიანის სტატია „ვაჰან ტერიანი“ საყურადღებოა მოგლენა სომხურ ლიტერატურულ კრიტიკაში. სტატიის ავტორს საკმაოდ სერიოზულად და დაწერილებით შეესწავლია გ. ტერიანის შემოქმედება.

ავტორის მიზანია ახლებურად გააშქოს ცნობილი სომეხი პოეტის ვაჰან ტერიანის (1885 — 1920 წ. წ.) პოეტური მემკვიდრეობა.

ათეულ წლების განმავლობაში ვ. ტერიანის ნაწარმოებებს ეწეოდა თეოლოგი შეფასება. გ. ტერიანის ძირითადად თეოლოგი სიმბოლისტ მწერლად, რომელსაც აქვს ავრთვე ოპტიმიზმის ელემენტები. მ. ჭრაჯიანი სტატიაში მიდის საწინააღმდეგო დისკვენსი და მეორე უკიდურესობაში ვარდება. იგი იყვითლება დამტიკოს, რომ ტერიანი მხოლოდ რევოლუციის მომდევნოა, „პროლეტარიატს მოძღვლის ბრძოლის ველზე“. მაგრამ იქვე აცხადებს რომ ტერიანი „პროლეტარული მწერალი არ არის“. ამასთან ერთად ჭრაჯიანი თელის, რომ ტერიანის „ღრინდელ

და ამიერკავკასიის უფრო მაღალი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ცხოვრების საფეხურზე გადასვლა და, მასადაზე, ეროვნული აღორძინება და კონსოლიდაცია (გვ. 113).

ნაშრომში მოცემულია მდიდარი მასალა შევსებების შესახებ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. შევსებობის (კრედიტის) მე-19 — 20 სს. არსებულ რიგ ფორმათა თავდაპირველ ჩანასახებს მკვლევარმა შესაუკუნეებრივ ურთიერთობათა წიაღში მიაკვლია. ამ მხრივ მიღებულ ხაინტრეუს დასკვნებს შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას ღირსია ორტაისი, როგორც საკრედიტო ასოციაციის როლისა და მნიშვნელობის გაშუქება. აქ ავტორმა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების შესაბამის მოვლენათა შედარებითი ანალიზის გზით მე-12 — 13 სს. საქართველოსა და ამიერკავკასიაში დას. ევროპული ტრენსანსის დამახასიათებელი ეკონომიკური მოვლენების ანალიზიერი პროცესები აღმოაჩინა.

სარეკონო ტრანის მეორე ნაწილი მიძღვნილია აგრარულ ურთიერთობათა ძირითადი საკითხებისადმი. აქ პირველწყაროთა ანალიზის საფუძველზე წარმოდგენილია ფრიალ საეურაღღებო დასკვნები სოფლის მეურნეობისა და აგრარულ ურთიერთობათა, ე. ი. არსებითად იმდროინდელი შიგლი საზოგადოებრივი ცხოვრების განსაზღვრული მომენტების შესახებ. აღებული პერიოდის, როგორც მატერიალური, ისე სულიერი კულტურა, კლასობრივი ბრძოლა, პეზლიციტიკა, და სხვ. აგრარული საკითხის გარშემო ტრიალებდა ამიტომაც. ეხადია, რომ იმ ეპოქის ისტორიის მამოძრავებელი ძალების საიდუმლოებათა ახსნა უპირატესად მიწათმფლობელთა მიწათსარგებლობისა და მის ნიადაგზე აღმოკრებულ წარმოების წესის შესწავლის გზით-ღა არის შესაძლებელი.

აგრარულ ურთიერთობათა ამსახველი მოვლენების სიღრმისეული პროცესების უწყვეტობისა ანალიზმა ავტორი იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ აღებულ პერიოდში „ამიერკავკასიის ხალხთა შინაგანი განვითარების ისტორია უმთავრესად მიწათმფლობელობის გარშემო ტრიალებდა“ (გვ. 381).

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში ფეოდალურ საადგილმამულო ურთიერთობათა რღვევისა და მიწაზე ბურჟუაზიული საკუთრების წარმოშობა-განვითარების მოვლენათა მეცნიერული გაშუქებისას დიდ სიძნელეობას გვაქვს საქმე, რადგან აქ ადგილი ჰქონდა ფრიალ მრავალწინაგოვან და ქრულ ფორმებს ფეოდალური მიწათმფლობელთა-მიწათსარგებლობისას, რომელთა დაშლის პროცესზე ერთდროულად მოქმედებდა ისეთი ფაქტორები, როგორც იყო ციხიზმის კოლონიური აგრარული

პოლიტიკა და ადგილობრივი, რუსული და ევროპული კაპიტალიზმის ეკონომიკური მეტაკტიები.

3. გუგუშვილმა ამ მოვლენათა გზისა და ვითარების მიწათმფლობელობის დაშლისა და „ფულის ძალა-უფლების“ შეუნელებელი ზრდის მეოხებით მიწის საქონლად გადაქცევის კონტრასტებით აღსავსე პროცესებისა.

ამ ასექტში და, კერძოდ, აგრარული მოძრაობის ეკონომიკური საფუძველების ანალიზის თვალსაზრისით შრომაში განხილულია უმნიშვნელო-ენესი საკითხები, როგორცაა, მაგალითად: თემური მიწათმფლობელობის რღვევა, ადგილმამულთა გადაძირვა, ბატონეობის გაქცევა, მემამულური და გლეხური მიწათმფლობელობა, მწის იჯარის ფორმები, მიწის ფასი, მამულების დავალიანება, სოფლის სოციალური დიფერენციაცია, ცარიზმის ფისკალური პოლიტიკა, საზოგადოებრივ გასვლის და სოფლის დაქირავებულ მუშათა ინსტიტუტის განვითარება, გლეხის ბიუჯეტი, წყარული მიწათმფლობელობის დაშლა, ქალაქისა და სოფლის ურთიერთობა და სხვა, დასასრულ წარმოდგენილია მენშევიკების აგრარული პოლიტიკის ნამდვილი კრახის ნათელი სურათი.

დასახებულელმა საკითხებმა 3. გუგუშვილის მონოგრაფიებში პირველად ჰყოვა მეცნიერული ახსნა, მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების ფონზე მათ თავისებურებათა გაშუქება.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული ინტერესის შემცველია, მაგალითად, მიწის იჯარის სპეციფიკური ფორმების (კერძოდ, სანაშენო იჯარის) წარმოშობის მიზეზების ახსნა საქართველოს როგორც მრავალწლიან ნარკავთა კლასიკური ქვეყნის, სოფლის მეურნეობის, სახელდობრ, მიწათმომქმედების კულტურის თავისებურებათა საფუძველზე.

განსაკუთრებულ მეცნიერულ ინტერესს შეიცავს აგრეთვე ზინზობის, როგორც უეადო-მემკვიდრეობითი საადგილმამულო იჯარის, დაახსიათება (გვ. 685 — 686), სოფლის სოციალური დიფერენციაციისა და საზოგადოებრივ გასვლის ეკონომიკური მიზეზებისა და შედეგების ახსნა (გვ. 775 — 811) და სხვ.

საერთოდ, ამიერკავკასიაში, განსაკუთრებით საქართველოში, მკერემიწინაობის პირობებში გაბატონებული იყო სახნავ-სათესი მიწების მოკლე-ვადიანი იჯარა. ამასთანავე, საიჯარო ჰერა, რენტა და მიწის ფასიც ძლიერ დიდი იყო აქედან გასავებია, თუ რა მიმე მდგომარეობაში იქნებოდა საიჯარო მიწებზე, ე. ი. მემამულეებზე დამოკიდებულა უმეაყულ გლეხები.

აქ საქიროა აღინიშნოს, რომ 3. გუგუშვილის აღნიშნული ნაშრომის გამოქვეყნებამდე მხოლოდ ცოტა რაზ თუ იყო ცნობილი მიწის ფასის შესახებ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, სარე-

ცნობით ტაშში ამ საკითხზე ფრიად საყურადღებო მასალებია წარმოდგენილი, განსაკუთრებით საყურადღებოა ერთი დსუეტინა მიწის გასაკვირი ფასის დინამიკის შესახებ მოტანილი ცხრილი (გვ. 730). აქ მიწის ფასი წარმოდგენილია გუბერნიების მიხედვით. მაგრამ რატომღაც არ არის მოცემული წარმოდგენილი მასალების დამწვრილებითი ანალიზი, რაც, ზეგნით აზრით, საჭირო იყო.

1905—1907 წწ. რევოლუციის პერიოდში, როგორც პ. გუგუშვილი აღნიშნავს, აგარაკული საკითხის ცენტრალურ ბუნებრივ გლეხურ ამბროსიანობაში წარმოადგენდა. კაბატალოზის განვითარებამ, სოფლის მეურნეობაში სტეცილური დატენიებული კულტურების გავრცელებამ, რაც ზნორად მსოფლიო ბაზრისათვის სტეცსპორტო საქონელს იძლეოდა, გამოავლინებელი გლეხების სოფლიდან ქალაქებში საშოგარზე გასვლის ტრადიციამ ეს გლეხობა აზნაბა პროლეტარული მოძრაობის ხელდასაცემად, სოფლად ვხა ვაულისა, განათლებას, რევოლუციურ აზრებს და საყურადღებოდ კარჩაკეტილი სოფელი მსოფლიო მეურნეობის ორბიტში მოაქცია.

სწორედ ამით იხსნება ის ვარაუგება, რომ ამიერკავკასიისა და, განსაკუთრებით, საქართველოს გლეხობამ ისეთივე აქტიური მონაწილეობა მიიღო რუსეთის პირველ სახალხო რევოლუციოში, როდესაც სოფლად უდიდეს რეზონანსს იწვევდა ლენინის მიერ შემუშავებული ბოლშევიკური აგარაკული პროგრამა.

კაბატალოზის ისტორიის საკითხთან დაკავშირებით აღნიშნავია ის, რომ საქართველოსა და ამიერკავკასიის რევოლუციონარულ სოფელში კაბატალოზის განვითარების წელი ტუშში ახსნილია, როგორც, საერთოდ, ბატონყმურ ურთიერთობათა ძლიერი გადინაობებით, ისე, კერძოდ, მიწის იჯარის ქიარის მაღალი დონით და იმ ვარაუგებით, რომ მსხვილი შემამულური მეურნეობაც უნდა დაყრდნობოდა წვრილგლეხური მეურნეობის ჩამორჩენილ ტექნიკურ შესაძლებლობას.

აგარაკულ ურთიერთობათა საკითხებზე მსჯელობას დიდ ინტერესს იწვევდა, აგრეთვე, ბატონყმობის ვაჭრებისადმი ქართველი მესამოციანელების დამოკიდებულებისა და, კერძოდ, ა. ჭავჭავაძის პოზიციის ახსნა, მოცემული პ. გუგუშვილის მიერ.

ბატონყმობის ვაჭრებისადმი ილიას პოზიციის გამოჩვენებას, კერძოდ, იმის ჩვენებას, რომ ილია ჭავჭავაძე მოითხოვდა გლეხთა მიწიანად განთავისუფლებას ყოველგვარი ნაცვალეების გარეშე, დიდი მნიშვნელობა აქვს მის ეკონომიკურ შეხედულებათა სწორად გაშუქებისათვის.

საკითხის ამ ასპექტში განხილვისას უნდა შევინიშნოთ, რომ დღემდე ცნობილი მასალების მიხედვით დაზუსტებას საჭიროებს პ. გუგუშვილის მიერ გამოთქმული შემდეგი მოსაზრება: „ძნელია თქმა იმისა, რომ ქართველ მესამოციანელთა

შორის იღ. ჭავჭავაძეზე უფრო რადიკალურად განწყობილი ერთ-ერთი მაინც არავინ ყოფილიყო, თუმცა იღ. ჭავჭავაძე ვერაქრდნეულმა, ღრმა მოაზროვნე, ფართო დინამიკის მქონე და პრინციპული მებრძოლი და, ამდენადვე, ამ თიბის ყველაზე ღირსეული და აღიარებული მეთაური იყო“ (გვ. 617—618).

შართალია, აქ პ. გუგუშვილი სათანადოდ დეტალურად მსჯელობს იმის შესახებ, რომ ნ. ნიკოლაძე და ა. ფურცელაძე არსებულ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ურთიერთობისადმი აშკარა კრტიკული დამოკიდებულების თვალსაზრისით, ხშირად, შესაძენვედ უფრო შორს მიდიოდნენ, ვინაი ილია ჭავჭავაძე, მაგრამ ეს, ჩვენ აზრით, მანაც არ იძლევა იმის საბუთს, რომ ქართველ მესამოციანელთა შორის ილია ჭავჭავაძეზე უფრო რადიკალურად განწყობილი ვინმე ყოფილიყო. მით უფრო, რომ ილიას არსებული წყობილებისადმი კრტიკული დამოკიდებულების სტერო სხვადასხვა გარემოებათა გამო შეზღუდული იყო და ამიტომაც მესამოციანელები შესაძლებლობა ჰქონდა ემხილებინა არსებული წყობილების ყოველი უარყოფითი მხარე, მოეცათ მისი აშკარა კრტიკა.

მიწათმფლობელობის წოდებრივ ხასიათზე მსჯელობისას (გვ. 639—670), კონკრეტული მასალების ანალიზის საფუძველზე პ. გუგუშვილი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ ამიერკავკასიაში კერძომფლობელთა დიდი უმრავლესობა წერილ შემამულეებს წარმოადგენდნენ. ამასთანავე, აღსანიშნავია ისიც, რომ აღმ. საქართველოს „ბრწყინვალე წოდებაში“ უფრო მეტი იყო მსხვილი შემამულე. თბილისის გუბერნიაში საშუალო თავდაზნაურულ მიწათმფლობელთა 1 სულზე მოდიოდა 38 დგს. ხოლო ქუთაისის გუბერნიაში 16 დგს., ე. ა. თითქმის 2,5 ჯერ ნაკლები. მაგრამ თუ თბილისის გუბერნიის არისტოკრატის გამოკვლევებთ ისეთებს, რომელთაც მხოლოდ პირადი აზნაურობა ჰქონდათ მინიჭებული და რომლებიც პლუტოკრატის (უბირატესად სომეხ ბურჯუაზიის) წრიდან იყვნენ გამოსულნი, მაშინ დადინახავთ, რომ აქ „ციხური სისხლის“ თავდაზნაურობაზე სულმთავად ბევრად მეტი მიწა მოდიოდა, ერთ სულზე, სახელდობრ, 54 დესეტინა, ე. ა. 3,5 ჯერ მეტი, ვინემ ქუთაისის გუბერნიაში.

ნაშრომში მსხვილ და წვრილ მეურნეობათა შედარებითი დასაითხილვისას დამყვებულია ზოგიერთი უზუსტობა. მაგ., ავტორის წერს, „რაც შეეხება მსხვილ და უმსხვილესს შედარებით წვრილი და უწვრილესი მიწათმფლობელობის შემოსავლიანობის მაღალ დონეს, მისი ახსნა ბევრად უფრო მარტივია. გარდა იმისა, რომ წვრილ მეურნეობაში მიწის ექსპლოატაცია უფრო ინტენსიურ ხასიათს ატარებს, მის წინაშე, როგორც დადინახეთ, ტექნიკური უბირატესობა არ ჰქონდა მსხვილ შემამულურ მეურნეობას; ხოლო კერძოდ შრომის ორგანიზაციის მხრივ წვრილი

მეტრებზე, რამდენადაც იგი უშუალომწარმოებლის მეტრებთან წარმოადგენდა, შეუდარებლად უფრო ხელსაყრელ მდგომარეობაში იყო — მიწის მეშის მხრივ შრომის შწარმოებულობის გადიდებისათვის ზრუნვისა და შრომის საშუალებათა ეკონომიური გამოყენების თვალსაზრისით“ (გვ. 656).

ჩვენი აზრით, წვრილ და უწერილეს მიწათმფლობელობის მეტრებების შემოსავლიანობა და შრომის შწარმოებულობა, მსხვილ მეტრებთან შედარებით, არ შეიძლებაოდა მაღალი ყოფილიყო.

კიდევ ერთი უზუსტობის შესახებ, ნაშრომის დისკონის ნაწილში (გვ. 749) აღნიშნულია „მხოლოდ საბჭოთა ხელსუფლებამ, მოსაო რა წარმოების ძირითად საშუალებებზე კერძო საკუთრება, ამიერკავკასიის გლეხობის მისცა მიწა და საერთოდ ყოველგვარი შესაძლებლობა ადა-

მიანური შრომისა და ცხოვრებისა და ნაშედეგად სოციალისტური საზოგადოების აშენების დიდ საქმეში აბტიურად ჩაება“ (მინწილად) — მსხვილობა უნდა იყოს არა წარმოებთან ძირითად საშუალებებზე კერძო საკუთრების მოსპობაზე, არამედ, საერთოდ, კერძო საკუთრების მოსპობაზე, რამდენადაც სხვაინადად შეუძლებელია სოციალიზმის მშენებლობა და გლეხობისა და, საერთოდ, შრომელთა ფართო მასების ჩაბმა ამ მშენებლობაში.

სარეცენზოო წიგნი მნიშვნელოვანი შენაძინია მე-19 — 20 სს. საქართველსა და ამიერკავკასიის ზალხების სოციალ-ეკონომიკური ვანვითარების ისტორიისათვის. სასურველად, სარეცენზოო ტომი რაც შეიძლება მაღე გამოქვეყნდეს რუსულად.

პროფ. შ. მისხნია, დოც. მ. ასათიანი
დოც. ბ. ხასია

მოდხრობა ალქირელ გავშვებზე

გასულ წელს საბლატგამის მიერ გამოცემულ წიგნთა შორის ყურადღებას იპყრობს ოთარ ჩაქავაძის საბავშვო მოთხრობა „ზევიგენის კბილი“. ამ წიგნს გატაცებით კითხულობენ არა მარტო ბავშვები, არამედ უფროსებიც. მოთხრობის სიუჟეტი საკმაოდ დამბული და დინამიურია. მოქმედება წარმოებს აფრიკის ჩრდილო დასავლეთ ნაწილში — ალგირში. აფრიკა ამ ქვეყნის დამჩარებულ მკვიდრთა და დრამატუზმით საყვებ ცხოვრების სურათებს გვიჩატავს. მოთხრობა აგებულია ნაწახი და ვანცდილ ამბებზე აფრიკაში ყოფნის დროს.

მოთხრობის შთავარი გმირია პატარა არაბი ბივი ილი, რომლის ტრაგიკული თავგადასავალი ტიპური ალგირელი ახალგაზრდობის დროითი ურთავლესობისათვის. მათ წართმეული აქვთ საკუთარი საშობლო, რომელსაც უცხოელი დამპყრობლები დაპატრონებია.

ილის უფროს ძმას ჰუსეინს ღრუბელი ამოქვებს ზღვის ფსკერიდან. ამით ის ორიოდე გროშს შოულობს და ძლივს ინახავს დედასა და პატარა დაძმებს. ძნელი და სახიფათო სამუშაოა ზღვის ფსკერიდან ღრუბლების ამოდება. ღრუბლების მომპოველები 27-28 წლის შებტს ვერ ცოცხლობენ.

აფრიკის პლასტიკურად გადმოსცემს თავის გმირების თავგადასავალს. აი, ჰუსეინმა ზღვი-

დან ამოყვინთა და წავის ძირზე გაიქიმა. ჰუსეინს უფრებიდან და ცხვირიდან სისხლი სდიოდა. აღი დასცქეროდა მკლავებგამოილ მწოლარე ძმას. ძალიან მოუნდა მიადერსებოდა, მაგრამ ვერ გაბედა, რადგან იყოდა მსგავსი საკუელი მამაკაცისათვის სთაქილო იქნებოდა. საკმაოდ დიდი ხნის შემდეგ ჰუსეინი წიმოჯდა, თავი მკერდამდე ჩაქილა მის ფართო ბრინჯაოსფერ პატრებზე ბროწეული მარცვლებით ბრუვეილებდა უფრებიდან გამოჩაფონი სისხლის წყეთები“.

მოთხრობაში ტრაგიკული სიმძაფრით არის გადმოცემული აღის საყვარელი ძმის — ჰუსეინის სიყვდილის ებიზოდი. მას ზღვის ონავათა — ზვიგენი შკალეს მოაგლეჯს. ამ საშინელი სურათის მოწმე პატარა აღი უწიშრად ვადეშვეება ზღვაში და ჰუსეინის ნაჩუქარი დანთი ჰკლავს ზვიგენს. მომაკედავი ჰუსეინი სთხოვს ძმას, რომ მისი სიყვდილის ამბავი დედას არ გაუმხილოს, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ აფრიკაში ვერ შესძლო ამ ვითარების მხატვრული მოტივირება. ძნელი დასაჯერებელია, რომ მთელი მოქმედების მანძილზე აღის დედას არ ვაგვო ჰუსეინის დაღუბვის ამბავი. ზვიგენის მოკვლა ხომ ასე ხშირი არ არის, მთ უმეტეს ეს ამბავი ალყირის მთელ ახლომხლო მეთვეზეთა დაბებს მოედო. ნუთუ ილის ოჯახის

რომელიმე წევრის ყურამდე ვერ მიიღწია ჰუსეინის დაღუპვის ამბავმა?

მოთხრობაში კარგად არის ნაჩვენები ფრანგი კოლონიზატორების მტაცებლური ბუნება, ისინი უმწეო ბავშვებსაც არ ინდობენ თავიანთი ჯიბის გასასქებლად. ჰუსეინის დაღუპვას ფრანგი ვაჭარი რენარი თავის სასარგებლოდ იყენებს. ის უსინდისოდ ატყუებს აღის და ვითომ ძმის ეკლში წაგლეჯის ღრუბელს, ლატაკი ოჯახის უკანასკნელ სარჩოს. ალი უკვე ხედავს, რომ „რენარი, ვინაირამები და საერთოდ თეთრი ადამიანები, რომლებიც წიხლებითა და ხელისყრით ამტყაყენებენ თავიანთ უბრატესობას, ზუთგუნზე უფრო საშინლი არიან“.

მაგრამ ალი მწუხარების ვაშს მატრო არ არის. მას გვერდში უდგანან და ამხნეებენ მასავით ლარიბ-ლატაკი თანამომენი. ისინი უკანასკნელ გროშებს აგროვებენ და შინ გასამგზავრებლად რკინიგზის ბილეთს აუღებენ უშიშარ ბიკს, რომელსაც, როგორც დიდ მონადირეს შეგუერის, ყელზე მის მიერ მოკლული ზვიგენის კბილს დაჰკრავდენ.

პატარა ბიჭი, რომელიც უზრუნველად ტოლებში უნდა თამაშობდეს, სწავლობდეს და მშობლების მზრუნველობით იზრდებოდა, შინიდან გაქცევას გადაწყვეტს, რომ დედამ არ ამოიციოხოს მის სახეზე ჰუსეინის დაღუპვის ამბავი. პატარა ალი საღლიც კუნძულს შეაფარებს თავს და იქ ორ მეგობარსაც გაიჩენს: თავდოდა ჩოფურა ბიკს-მეყდის და უპატრონო, სოგამზდრისაჯან სახედამაჩუქულ, მზრებვიწრო ბარკეს.

ავტორი კარგად იცნობს თავის პატარა გმირების სულიერ სამყაროს, მათ ხასიათებს. იგი მოთხრობის გმირებს მატრო აღწერილობით კი არ გაეაცნობს. ჩვენ მათ მოჭმედებასა და ურთიერთ დამოკიდებულებაში ვხედავთ.

მოთხრობაში ზელშესახებად არის აღწერილი ბაზრობა ალყირში. ასევე კარგადაა დახატული სცენა აეროდრომის სამზარეულოს უკან. ვის არ ნახავთ იქ: ავადმყოფ კალატოსს, ელზიან მოხუტს, ჩადრიან დედაკაცს — შშიერ უმწუხარი ადამიანებს, რომლებიც სამზარეულოს ნარჩენებისთვის არ ინდობენ ერთმანეთს. აქვე არიან ალი, მეყფი და ბარკეცი.

მოთხრობის ერთ-ერთი საინტერესო ეპიზოდია ფაიორისა და ბიჭების შეხვედრა ბაზარში.

ხალხი, მაღალ თმახუტუქო ჭილარა კაცს — ფაიორს შემოხვევია. ფაიორი ლაპარაკობს.

— „არაბებიო ძმანო სისხლით, მწეო და უბედურებითი სიყვარულმა, სიძულურმა და შიშმა შეიპურა თქვენი გულები... ირგვლივ მდგომი არაბები ადგილზე გამეშვებულყვენ და სულგანბული უსმენდნენ...“

— სიყვარული და სიძულვილი ადამიანს დიდ საქმეებს აუთოებინებს, შიში კი დიდსა და პატარას სისათავგლებს.

სრული სიბრტე ჩამოვარდა, ხოლო შემდეგ კი ყველა ამოძრავდა და აღაპარაკა... ფაიორმა აღაპარაკო ცისკენ ხელები და ყველა დედმა.

— ამოგლიჯეთ გულებიდან შიში, რომელსაც შეუძლია ღოში ტურად გადააქციოს, არწივი კი — ყვავად. ხალხში სიცილა გაისმა, მაგრამ სწრაფად შეწყვედა.

— კიდევ დარჩენილან ღომები ატლასის მთის კალთებზე და არწივები ველებსა და ზღვებზე“.

ფაიორი შხამან გველს ათამაშებს; ამივე დროს მართალ სიტყვას ეუბნება მშიერ და უბედურ არაბებს, თელს უხელს და გულში უკეთესი მომავლის იმედებს უღვივებს.

ალბათ ფაიორივით გაბედული ადამიანები იბრძოდნენ ატლასის მთებში ფრანგ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ.

ავტორის მიერ დახატულ სახეთა შორის ფაიორი ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესოა. ალი ბოლოს ფაიორს მიჰყვება. ფაიორი კი ალბათ შეამზოხე სულს შთაბერავს ამ უშიშარ ბიკს, რომელსაც ძალზე ადრე გაიგო თეთრი ბატონების გულქვაობის, შიშისილისა და სილატაკის მთელი საშინელება.

სამწუხაროდ, ამ კარგი მოთხრობის ზოგ ადგილს რედაქტორის ხელი არ ემჩნევა. მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს: „უურში უყვე ბევრ ნავი იდგა, ზოგი მთავანი სიშორისი აგან ბაწაწინტელად მოჩანდა“.

— „რატომ ჰუსეინ? თქვენ ხომ სხვა არაბებზე შერთი შემოსავალი გაქვთ.“

— მაგრამ რამდენად უფრო მცირე, ვიდრე რომელიმე უქნარა ევროპელს“.

„ნაბირისა და ფსკერის ქეიშნარის გამო რვაფეხები არ იყოლა“.

„დასიყვებულა, ქეიციშეი ამოვანგულა არაბებია...“

თევზს ქერცილი აქვს და არა ქიცივი...

ნიკო ალნიაშვილი

ქუჩნად „მნათობის“ 1957 წლის ნომრების შინაარსი

დოკუმენტები

ბინფორმაციო ცნობა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის შესახებ. №9.

ნ. ხრუშჩოვი — ხალხს ცხოვრებასთან ლიტერატურისა და ხელოვნების მკიდრო კავშირისათვის. №7.

დ. შვედლიშვილი — ახალი საბჭოთა, სოციალისტური საქართველო. №2.

მოთხრობები, რომანები, პიესები, ნარკვევები, მოგონებები

- ახაშიძე გრიგოლი — ლაშარეა. რომანი. № 1, 2, 3, 4.
- ახაშიძე ნინო — ილია, მოთხრობა. № 10.
- ავალიანი ლადო — სელოავას შლიაბა. ნოველი. № 6.
- არამილიაძე ივანე — მოთხრობები. თარგმ. ვლ. ბურჯანაძისა. № 6.
- ასათიანი ლევანი — წიწმირის გზა პიესა. № 10.
- ასათიანი მამია — აფხაზური თქმულება. მოთხრობა. № 7.
- ბაღაური ლადო — კაციშვილი. მოთხრობა. № 3.
- ბილ-ბელოცერკოვსკი — კარგი გაკვეთილი, მოთხრობა, თარგმ. ერ. ტოტოტაძისა. № 3.
- ბერძენიშვილი გრიგოლი — ნასაკირალის ღამე. პიესა. № 11, 12.
- ბეჟანიშვილი როსტომი — სამამულე რქა რომანი. № 6, 7.
- ვახეციკია ვიქტორი — უფსკრულთან, პიესა. № 1.
- ვახილაია იახონი — ილიასთან გაკნობა-გაბაასება. მოგონება. № 12.
- ვამხაზურდია კონსტანტინე — დავით აღმაშენებელი. რომანი. წიგნი მეოთხე. № 6, 7, 8, 9, 11, 12.
- ვოგიაძე კლიმენტი — ძველბურთის საათი. მოთხრობა. № 5, ოქტომბრის თოფი. მოთხრობა № 8.
- ვოგოლაძე თენგიზი — შვედლები. მოთხრობა. № 11.
- დავითიანი ალი — განახლებული სვანეთი. ნარკვევი. № 11.
- დონდუა დავითი — სიმი სურათი ძველი თბილისის ცხოვრებიდან. ნარკვევი. № 9.
- დუმბაძე მამია — გურიის სახალხო გმირი ბულარა მამალაძე. ნარკვევი. № 11.
- თეიმური მამულდი — მოთხრობები. თარგმ. ნანა ფურცელაძისა. № 8.
- კახრაძე დავითი — მოგონება ლადო მესხიშვილზე. № 2.
- ლავერზი მიხეილი — მოთხრობები. თარგმ. მ. ასათიანისა. № 4, მოთხრობები. თარგმ. აკ. გეგეძისა. № 12.
- ლაუსონი პერი — მოთხრობები. თარგმ. სერგო აბულაძისა. № 2.
- ლასაშვილი იაკინთე — ერთგულება. რომანი. წიგნი მეორე. № 6, 7, 8, 9, 11, 12.
- ლოშიძე ანდრო — ჩემი სულის ნათელი. მოთხრობა. № 11.
- ლორთქიფანიძე ნიკო — გული გულს იცნობს, ნოველი. № 10.
- მგალობლიშვილი ვლადიმერი — დასაწყისი გაზაფხულისა. პიესა. ფრეგმენტები. № 11.
- მოისხევი ოლეგა — მეცხრე ტალა. ნარკვევი. № 3.
- ნატროშვილი გიორგი — უღარდელი კაცის სიყვადლი. მოთხრობა. № 5; ისმაილის ნათლობა. მოთხრობა. № 8.
- ხეიარანიანი ბენიკი — ჩაუჭრებელი ცეცხლი. მოთხრობა. თარგმ. ივ. დავითიანისა. № 5.
- ტალსტოი ალექსეი — ტანჯვის გზაზე. ნაწვევტი რომანიდან. თარგმ. ეთერ როსტომიშვილისა. № 3.
- ფრია ბრუნო — რამდენიმე დღე საქართველოში. ნარკვევი. თარგმ. ვლ. ფეერშტეტინისა და ბ. შირცხულაძისა. № 6.
- ქავთარაძე ს. — 1921 წელი, თებერვალი. მოგონება. № 11.
- ქვლივიძე მიხეილი — ტყისმცველი. მოთხრობა. № 2.
- შაქლოზვა მიხეილი — ბუდი კაცისა. მოთხრობა. თარგმ. რ. ინანიშვილისა და გ. ბო-მერციისა. № 8.

- ნაწიბია არჩილი — ლაშქრობის წინ. მოთხრობა. № 11.
 ნიკოეანი გრიგოლი — ცაცხვის ქვეშ. მოთხრობა. № 5; სოფლის დედა. ნარკვევი. № 11.
 ცაგარაევი მაქსიმე — პეტროვიჩი. მოთხრობა. თარგმ. გ. შატერაშვილისა. № 11.
 ცაგარაევი ილია — მოგონება ლევ ტრულსტაზე. № 1.
 ზახუტაშვილი ანა — იოსებ ლალიაშვილი სანფრანცისკოში. ნაწყვეტი მეორე წიგნიდან. № 12.
 ჯატოევი ტოტირბეგი — ზამიციის ტირ-ვარამი. მოთხრობა. თარგმ. ა. გ. გეგეძისა. № 1.
 ჯაფარიძე რევაზი — მოთხრობები. № 5.
 წყვარავა სიმონი — შეხვედრა ტარიზანში. ნარკვევი. № 2.

ლექსები და პოემები

- აბაშიძე ირაკლი — როგორც დიბეზა. ლექსი. № 2; მიახლოება ნახევარ საუკუნესთან. ლექსი. № 5; აღაზნთან. ლექსი. № 7; უსათაურო. ლექსი. № 9.
 აბულაძე მირიანი — ლექსები. № 5; ბაღადა საყუთარ ლექსებზე. № 12.
 არახელი ირაკლი — ლექსები. № 3.
 ახაფე რევაზი — ერთი მუტა მიწა. ლექსი. თარგმ. თ. ჯანგულაშვილისა; უსახლკარო თოლია. ლექსი. თარგმ. ა. შენგელიასი. № 1.
 აფხაზე შალვა — ლექსები. № 9; იყვნენ... იბრძოდნენ... ლექსი. № 11.
 ბეგაშვილი ალექსანდრე — ლექსები. № 7.
 ბობოხიძე კალე — კაკაბერიძის გვირგვინი. ლექსი. № 11.
 ბრიუსოვი ვალერი — ოვანეს თუმანიანს. ლექსი. თარგმ. ნ. ნადირაძისა. № 6.
 გაფეზი — ოსური მელოდია. ლეგენდა, თარგმ. თ. ჯანგულაშვილისა. № 1.
 გენაძე კორე გივი — ლექსები. № 8.
 გიგაური გიორგი — ლექსები. № 5.
 გოთე ვოლფგანგ იოჰანი — ლირია. თარგმ. ვახ. ბეწუქელისა. № 4.
 გომიაშვილი ალექსანდრე — წუთისთფელი. ლექსი. № 1.
 გორგაძე ვასო — იმ დღეს. ლექსი. № 11.
 გორგანელი ვახტანგი — ლენინი პეტროგრადში. ლექსი. № 4.
 გულა დიმიტრი — სადღეგრძელო. ლექსი. თარგმ. თ. ჯანგულაშვილისა. № 11.
 გურგენიძე ნოდარი — დრეზდენის გზაზე. ლექსი. № 5.
 ცხენინი სერგეი — სიმღერა დიდი ლაშქრობისა. ნაწყვეტები. თარგმ. ვრ. ცეცხლაძისა. № 11.
 ვარდოშვილი ზარბიჯი — არტურ ლასტი. ლექსი. № 5.
 ზაბოლოცი ნიკოლოზი — საგურამო. ლექსი. თარგმ. ირ. სულაქაურისა. № 10.
 კაციაშვილი ი. — ლექსები. თარგმ. შ. კახიძისა. № 1.
 კალაძე კარლო — შორი შეხვედრა. ლექსი. № 7; ლექსები. № 11.
 კამბერელი გ. მ. — საუბარი სატრფოსთან. ლექსი. თარგმ. შ. ლომსაძისა; შეტვის უხვი მოსავალი მოვიდა. ლექსი. თარგმ. გ. კალანდარაძისა. № 1.
 კახიძე მადეა — ლექსები. № 7.
 კოროვი კ. — ვახუტეს. ლექსი. თარგმ. შ. კახიძისა. № 1.
 კუხიანიძე ზურაბი — ლექსები. № 1.
 ლეონიძე გიორგი — პატარა ქვათ პატარაქველში. ლექსი. № 2; ილია ჭავჭავაძის ანტიდი. ლექსი. № 10; ელეათა ცეცხლში იბეღებოდა. ლექსი. № 11.
 მამლოია ოთარი — ლექსები. № 9.
 მარგივეი კოსტა — ლექსები. თარგმ. ხ. ვირდოშვილისა. № 3.
 მაკავარიანი მუხრანი — უსათაურო. ლექსი. № 10.
 მერთაშვილი — ქარი. ლექსი. თარგმ. გ. ძნელაძისა. № 1.
 ნადირაძე ნიკოლოზი — მიუწვდომელი. ლექსი. № 4; მეგობარს. ლექსი. № 8.
 ნარიანიძე სილოვანი — ლექსები. № 3.
 ნავი — უსათაურო. ლექსი. თარგმ. ლ. სულაბერძისა. № 1.
 ნიშნანიძე შოთა — ლექსები. № 3.
 პლიევი ილია — ლექსები. თარგმ. შ. აბრამიშვილისა. № 3.
 პლიევი ზარბიჯი — რისის შთა. ლექსი. თარგმ. შ. კახიძისა. № 1.
 რაბინი მამედი — ბედურა. ლექსი. თარგმ. ნ. წულუესკირისა. № 9.
 სამაღვილი შაქრო — ლექსები. № 7.
 ხაშიშვილი კონსტანტინე — პირველი სიყვარული. ლექსი. თარგმ. ალ. შენგელიასი. № 5.
 ხინაური ანდრია — ლექსები. № 2.

- სახლითა ვლადიმერი — შენ საქართველოს გულში ცოცხლობ. ლექსი. თარგმ. გრ. იბრაჰიმისა. № 10.
- ულაბერიძე ლადო — ლექსები. № 3; ეპიტაფია. ლექსი. № 11.
- აბოხლოვი ნიკოლოზი — უცნობ მშობილს. ლექსი. თარგმ. თ. გრისთავისა. № 3.
- კოიაჯი მურმანი — განვლილი გზები. პოემა. № 4.
- ქუთათიძე ალექსანდრე — მიქელანჯელო. ლექსი. № 1. წიწამური. ლექსი. № 10.
- ქერდიანი ემელიანი — ლექსები. № 4.
- შენგელია ალექო — ხელ კარგი დარი იქნება. ლექსი. № 3.
- ჭანჭუბა ზაგრატი — სიზმარბ. ლექსი. თარგმ. რ. მარგთაიანისა. № 11.
- ჩარკიანი ჯანსუღი — ლექსები. № 4.
- სიკოვანი სიმონი — ლექსები. № 2.
- სიჭობაჯე გიორგი — მცხეთა. ლექსი. № 7.
- ჭაბუკიძე რეზო — ბურბურბის შთაზე. ლექსი. თარგმ. თ. კუპრავისა. № 3.
- ცეცხლად გრიგოლი — ლექსები. № 5.
- ცხოვრებოვი ავანე — კოსტა. ლექსი. თარგმ. თ. კუპრავისა. № 1.
- წილადე გივი — ლექსები. № 2.
- ჭელიძე იოთარი — რი მარაბდელი. პოემა. № 6. ლექსები. № 12.
- ჭილაძე თამაზი — ლექსები. № 12.
- ცეცხლად გრიგოლი — ლექსები. № 5.
- ხეთაგური კოსტა — ლექსები. თარგმ. კ. კალაშისა. № 1; იძირებოდა ლურჯ ეთერში. ლექსი. თარგმ. ს. ვარდოშვილისა. № 3.
- ჯავახიძე ვახტანგი — ლექსები. № 5.
- ჯანგულაშვილი თეიმურაზი — ლენინის ძეგლი. ლექსი. № 4; დაღესტანში. ლექსი. № 8.
- ზაინე ზაინრიბი — ჩრდილოეთის ზღვა. ლექსი. თარგმ. ს. ვარდოშვილისა; უსათაურო. ლექსი. თარგმ. შ. ამირანაშვილისა. № 7.

პირბიკა და პუბლიცისტიკა

- ახიყე — დიდი მხატვარი და გაბედული მოაზროვნე. № 10.
- აბაბეტიანი აშოტი — წერენ თორჯომიანი. № 6.
- ანდრონიკაშვილი ირაკლი — პოეტის დაბადება. № 10.
- არაგონი დეი — ქართული სიმღერა. № 4.
- ასათიანი გურამი — გიორგი ლეონიძის ლირიკა. № 8.
- აღმაშვილი ნინო — ბავშვების საყვარელი მწერალი. № 2.
- ახლედიანი გიორგი — აღმაშენის ისტორიული ტომონიშის ზოგიერთი საკითხისათვის. № 2.
- ბაქანიძე იოთარი — მარკო ვოგოი. № 9.
- ბახტურიძე პეტრე — ახალგაზრდა პოეტის შესაძლებლობანი. № 3.
- ბაგანი შიკოლა — სამშობლოსათვის, ხალხისათვის თავდადებული მებრძოლი. № 10.
- ბეი-მამიკონიანი გ. — ქართველი მამულეები ევგვიბის სუვერენიტეტის აღდგენისათვის ბრძოლაში. № 9.
- ბელიაშვილი აკაკი — მოუხეწარი მხატვარი. № 1.
- ბერიძე ვეყოლი; ვაუხნიშვილი სიმონი — „რუსულ-ქართული ლექსიკონის“ გამოცემის გამო. № 8.
- ბეგაშვილი გიორგი — თბილისის ქუჩების სახელწოდებანი. № 2.
- ბლაბუა ზუხუტი — აღმაშენის ლიტერატურა. № 11.
- გამხატვრული კონსტანტინე — Pater patriae. № 10.
- გვახარია აღ. — ბუღეისებ ლაქთი. № 3.
- გიგაშვილი შალვა — ილია ქვეყნის „ჩრდილი“. № 9.
- გრამი აშოტი — თავისუფლების მომღერალი. № 10.
- გრიგოლია კ. — ისევ ქართლის ცხოვრების შესახებ. № 9.
- დადიანი შალვა — ილიას გარემო. № 10.
- ერთელშვილი ფარნაოზი — ანაზის ცნების საკითხისათვის. № 3.
- ვარდისანიძე გივი — პროპორციები და პოზიტივი? № 6.
- ვართაგავ იმ. — ილია ქვეყნად როგორც რედაქტორი. № 9.
- ვახანია ვ. — ილია ქვეყნად და ლიტერატურული პექტობანი მე-19 საუკუნე 60-იან წლებში. № 10.
- ვენკლოვა ანტანახი — ილიას სილიადე. № 10.
- ვარაიანი ნაირი — სომეხ-ქართველთა მშობის დიდი ქომაგი. № 10.
- ვარიძე გ. — მოგზაურობა მექსიკოში. № 12.

- ზარქვა ე. — ნებისყოფისა და ემოციურ განცდათა ადგილი პიროვნებაში ილია ჭავჭავაძის ნა-
აზრების მიხედვით. № 10.
- ზორიანი სტეფანე — დიდი ილია. № 10.
- თავაძე ილია კალანდარიშვილი გრ. — ილია ჭავჭავაძის ფილოსოფიური შეხედულებების შე-
სახებ. № 10.
- თაქთაქიშვილი — ურუშაძე ლეილა — ილია ჭავჭავაძე და მისი ინგლისელი მეგობარი. № 10.
- თოფურაძე ციალა — ჯონ მილტონის პოემები ქართულ ენაზე. № 5.
- თედლაძე იარაშირი — ილია ჭავჭავაძის შობაშობათა გმირები. № 10
- თოთიშვილი ვ. — ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდევლის“ ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული წყა-
რები. № 11.
- იშნაიშვილი რევაზი — ეპოე. № 7.
- იოსელიანი ავთანდილი — ლია წერილი ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციის მიმართ. № 5.
- კახაბაძე ნოდარი — გამოჩენილი გერმანელი ლირიკოსი. № 2; ჰინეს პროზის პირველი ქართული
თარგმანი. № 9.
- კალანაძე ალ. — მოუესმინოთ საბუთებს. № 8.
- კანკავე გურამი — ანა კალანაძის პოეზია. № 8.
- კვარაცხელია მადეა — გიორგი შატბერაშვილი. № 6.
- კვარცხელიაძე რევაზი — სიუჟეტი და მხატვრული სახე. № 4.
- კიკვიძე აბელი — „ქართლის ცხოვრება“, ი.ე. „ახალი ქართლის ცხოვრება?“ № 2.
- კობიძე დ. — ტერმინი „აბზაზის“ მნიშვნელობა სპარსული წყაროების მიხედვით. № 2.
- კოლატაძე თ. მუშუტაძე ზ. — ქართული ენის ბუნებრიობის დასაცავად მხატვრულ თანჯ-
მანში. № 2.
- კოსხაია კოსტასი — მარად უკუდავი. № 10.
- კენჭოშვილი არაგლი — ილია ჭავჭავაძე და ქართული შუქსპირიანა. № 9.
- კეშელავა პლატონი — ილიას იბიბლეს ჩამლა. № 10.
- ლაყისი ვილისი, სუდრაბეკლი იანი, კეშე შირვა, ლუქსი ვაღდისი — ბედნიერი ხალხი. № 10.
- მაისურაძე დავითი — სოციალიზმის მშენებლობა და პრაქტიკული ინტერნაციონალიზმი. № 3;
ილია ჭავჭავაძე და საერთაშორისო ურთიერთობის საკითხები. № 7.
- მარჯველაშვილი გიორგი — გრიგოლ აბაშიძის პოეზია. № 12.
- მეძველია კონსტანტინე — ილია ჭავჭავაძე-პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი. № 9.
- მშვიდლობა გ. — თებერვლის რევილუცია. № 3.
- ნაბიძაძე გიორგი — იდეალური ადამიანის სახე ილია ჭავჭავაძის აზროვნებაში. № 10.
- ნატროშვილი გიორგი — ეპი სოცოხლისა და ეპი სიკვილისა. № 10; პოეტი და რევილუ-
ცია. № 11.
- ნოვიცი ოლექსი — წყენი ილია. № 10.
- ორლოვი ვლადიმერი — ილია ჭავჭავაძის კიბეხისას. № 10.
- ფლნტი სერგი — გიორგი ახვლედიანი. № 12.
- რადიანი შალვა — ვალერიან გაფრინდაშვილი. № 2; მიხეილ ჯავახიშვილი. № 5.
- რეიშერისი ვაკისი — მისი პოეზია უკვდავია. № 10.
- რზა რასული — მგზნებარე გულის ადამიანი. № 10.
- ხიფრაშვილი ვ. — ვ. ი. ლენინი დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევილუციის სელისამდგმე-
ლი და ორგანიზატორი. № 11.
- ხიხარულიძე გ. — საქართველოს კომუნისტური პარტია დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რე-
ვილუციის პერაოდში. № 11.
- ხტურუა დ. — თანამედროვე ლიტერატურული ცხოვრების ზოგერთი საკითხი. № 3.
- ხულაკური არჩილი — ავეტიკ ისააკიანი. № 12.
- ხურგულაძე ა. — საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის დამახინჯების წინა-
ილმდე. № 9.
- ხხიტარაძე რუბენი — ი. ჭავჭავაძე ქართველთა შორის სასოფლო-სამეურნეო განათლების შე-
დროშე. № 11.
- ტაბიძე ტიციანი — ილია ჭავჭავაძე. № 10.
- ტიხონოვა ნიკოლოზი — დიდი შწერალი-პარტიოტი. № 10.
- ტურსუნ-ზადე შირზო — ილია ჭავჭავაძის იბიბლესათვის. № 10.
- ტყეშელაშვილი ი. — ლენინური „იკრას“ ბრძოლა ლატერატურის პარტიულობისათვის. № 4.
- ქიანელი ლეო — დიდი ილია. № 10.
- ქუშინიშვილი დიმიტრი — საკუთარი გზით. № 2.
- უაუხნიშვილი ს. — „გიორგი შერჩულის“ გარშეშო. № 2.
- შათირიშვილი შოთა — თათარი ხალხის გმირი პოეტი მუსა ჯალილი. № 8.

- ნიქოვანი სიმონი — ილია ჭავჭავაძის პოემები. № 10.
 ნხტიფ ნოდარი — შერშან ლებანიძის ლექსები. № 9.
 ჩხენკელი ელენე — ისევ „ახალი პარიზონტის“ გამო. № 7.
 ციციშვილი გიორგი — შალვა დადიანის ახალი რომანი. № 1.
 მუხრანტი ჭუგო — რუსთაველის სახის ძეგლანი. № 3.
 ძიძიგური შოთა — აკაკი შანიძე. № 12

მწიკლის ტრიბუნა

ზელაშვილი აკაკი — მეგობრული შენიშვნები. № 3.

ფოლკლორის საკითხები

- შენგულია დემნა — ირმაზი. № 1.
 დლონტი ალ. — ალ. პუშკინის ზღაპარი ქართულ ფოლკლორში. № 2.
 მხაიძე მიხ. — „ხომბტანი“. № 6.
 ჩიქოვანი მიხეილ — „ბალავარიანი“ და ქართული ფოლკლორული ტრადიცია. № 7.

მეცნიერება

- მულხაჯიშვილი ალ. — საერთაშორისო გეოფიზიკური წელი. № 7.
 თავაძე ილია — მატერიალისტური დიალექტიკის კატეგორიათა დამუშავების საკითხისათვის. № 4.
 თავაძე ილი კალანდაძე გრ. — დიონისე არეომაგელის მსოფლმხედველობისათვის. № 7.

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

- ბარამიძე ალ. — „სიბრძნე სიკრუის“ გარშემო. № 12.
 გამყარაშვილი დავითი — ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურული შეხედულებები. № 3.
 გამყარელიძე ალ. — ახალი ექსოური ნაშრომი სულხან-საბაძის იგავთა წიგნის სათაურის შესახებ. № 5.
 გაწერელია აკაკი — მასილა ვახტანგ VI-ის ბიოგრაფიისათვის. № 12.
 გოგობერიძე მოსე — რუსთაველის ესთეტიკა. № 8.
 გოციალძე ფატი — ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა თარგმანები ექსოურ ენებზე. № 12.
 ენუქიძე დ. — საბჭოთა საქართველოს კულტურული ურთიერთობა საზღვარგარეთის ქვეყნებთან. № 1.
 ზავერიძე მ. — ილესანდრე ჭავჭავაძე ბავთა კორპუსში. № 8.
 ზანდუკელი მიხეილ — ხალხოსანთა და თერგდალეულთა მსოფლმხედველობისათვის. № 7.
 თაქთაიშვილი-ფრუშაძე ლეილა — მარჯორი უორდრომი. № 1.
 თოდუროძე ციალა — პენრი უორდსუორთ ლონგფელო. № 3.
 კეკელიძე მიხეილ — სულხან-საბა ორბელიანის უკანასკნელი მგზავრობა. № 7.
 კუკუა თამარი — სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე-სიკრუისას“ დაწერის თარიღისათვის. № 9.
 ლენჯი დ. მ. — „სიბრძნე-სიკრუისას“ სათაურისათვის. № 5.
 მახსოვრადე ილია — უეატროო წიგნები. № 6.
 მაჰომეტოვი ა. — დანიელ ჭონჭიძე და ისური კულტურა. № 1.
 რამიშვილი დ. — „სალაყბოს ფურცლების“ ავტორის საკითხისათვის. № 6.
 სააკაძე შალვა — სამოციანი წლების ქართველი მოღვაწეებისა და რუსი რევოლუციონერი დემოკრატების ურთიერთობის ისტორიიდან. № 5.
 შანიძე აკაკი — „ვეფხისტყაოსნის“ უნის საკითხები. № 2, 9.
 შაფათავა ელენე — კარლო გოლდონი. № 4.
 ქავთარაძე მია — ბელისკი — ფრანგული ლიტერატურის კრიტიკოსი „ფრანკ სოფრე მენიკვი“. № 3.
 ფანშულიძე დავითი — ვ. პიუგო და მეცხრამეტე საუკუნის ქართული საზოგადოებრიობა. № 2.
 ცაიშვილი ხლომონი — ორი ავსტრიელი მწერალი საქართველოს შესახებ. № 7.
 ძიძიგური შოთა — ფურცლები ენის სოქონდისათვის ბრძოლის ისტორიიდან. № 3.
 ჭიქინაძე კონსტანტინე — „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტისათვის. № 5.
 ქიქინაძე რევაზი — პეტრე შალვაშვილის ცხოვრება და ევროპისტიკური საქმიანობა. № 8.
 ხიდაშელი შალვა — პეტრე იბერისა და ფსევდო-დიონისე არეომაგელის იგივეების საკითხისათვის. № 5

ხელოვნების საკითხები

- ალბანიური შალვა — ედუარდ მანე. № 3; ვერიკო ანჯაფრამე. № 5; შოკონება ვალიშვილი. № 8.
- ბერიძე ვახტანგი — ლალო გულიშვილი. № 8.
- ბუნიაშვილი გ. — ა. სუმბათაშვილის დრამატურგია ქართულ სცენაზე. № 9.
- გერსამია სერგო — ლალო მესხიშვილი. № 2.
- გივიშვილი მ. — რეჟისორის ფანტაზიის შესახებ. № 4.
- გოგიანიშვილი გივი — ელო ანდრონიკაშვილი. № 3.
- ბერესტაინი ფ. — თეატრულ შალიაზის შესახებ. № 6.
- პეტროკოვსკაია-ცერაძე ი. — ზემუნტ ვალიშვილი. № 8.
- ფირალიშვილი ოთარი — აჭარის მხატვრები. № 2.
- ძიძიური შოთა — ვერიკო ანჯაფრამე და ქართული სასცენო პეტყველება. № 5.
- ტიქელიშვილი მოხე — რამდენიმე შენიშვნა "ვეფხისტყაოსნის" აკადემიური გამოცემის გამო. № 5.

პუბლიკაცი

- ახაშიძე ვერვოლი — ზღაპარი (მუბლიკაცია და შენიშვნები გივი ელენისა). № 1.
- შადური ვანო — გრიგოლ ორბელიანის "პეტერბურლი". № 6.
- წერეთელი აკაკი — წერილები საქართველოს პუნებრივი სიმდიდრების შესახებ. (მუბლიკაცია და შენიშვნები ალ. კოჭლაშვილისა). № 6.
- ჭავჭავაძე ილია — გამოუქვეყნებელი წერილები თბილისის სასულიერო სემინარიის რეპტორიკაში. (მუბლიკაცია და შენიშვნები შალვა გოზალიშვილისა). № 9; ძვირფას კოლხიდელნი (მუბლიკაცია და შენიშვნები ა. უციშვილისა). № 10; სალესკორო მასალა. (მუბლიკაცია და შენიშვნები შოთა ძიძიურისა). № 10; ატუდა ომი. (მუბლიკაცია და შენიშვნები პლატონ კეშელავასი). № 10.
- ზაჩიაშვილი ქეთ. — ანტონ ფურცელაძის დაუბეჭდავი ნაშრომი. № 1.

ხელოვ რეპლიკა

- შაქვარიანი ვლადიმერი — ერთი პატარა რეცენზიის გამო. № 8.
- ჭეთელაური სულხანი — გოგოლას სახის გაგებისათვის "სტუმარ მასპინძლობაში". № 2

წიგნების მიმოხილვა

- ალბანიური შალვა — ლერმონტოვი საქართველოში. № 6.
- ამხელაშვილი შალვა — სევერიან ოსიანის ლექსები. № 11.
- არაბული ირაკლი — გ. უაბუშანურის ლირიკა. № 10.
- არველაძე სიმონი — მონოგრაფია ირაღიან ედოშვილზე. № 12.
- ახაშიძე შალვა — განთიადიდან შუადღემდე. № 1; მონოგრაფია ადამ შიციველიზე. № 10.
- ბუაჩიძე ბ. — პლუტარქეს ქართულად გამოცემის გამო. № 5.
- გაჩეჩილაძე გივი — მონოგრაფია უოტ უიტმენზე. № 5.
- გვახარია ალ. — ნიშანი "რჩეული", № 2.
- გოგოლაძე ვ. — წიგნი საბჭოთა საქართველოს ახლო წარსულზე. № 7.
- გურბანიძე ნ. — ფრანგი რეჟისორის წიგნი თეატრალურ ხელოვნებაზე. № 7.
- დოლიძე ვ. — ზანგური ხალხური ზღაპრები. № 10.
- იოსელიანი ავთ. — "ძიგბანი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან". № 11.
- კალანდია ა. — დეკარტეს "მეტაფიზიკური გააზრებანი". № 2.
- კანკაია გურამი — მიხეილ ქელიძის ლირიკა. № 1; "შშედი ამერიკელი". № 6.
- კეთილაძე გ. — მიხეილ ბოკორიძე. № 11.
- კეკელიძე მიხეილ — მონოგრაფია ეკატერინე გაბაშვილზე. № 2.
- კლდიაშვილი გურამი — აფხაზური პროზის ანთოლოგია. № 10.
- კობახიძე დავითი — დიდი ჩინელი რევოლუციონერი დემოკრატი. № 2.
- კობახიძე დავითი — პარმენ ლორიას რომანი "შეილები". № 4; სოლომონ თავაძის რომანი "დივიწარანი". № 9; მოთხრობა საკოლმეურნეო სოფელზე. № 12.
- კუპრავა ნ. — წიგნი ირაკლი ახაშიძის პოეზიაზე. № 3; ჩვენი დღეების ნარკვევები. № 7; სამუდ (ნოე) ბუჩიძე. № 11.

- ლორთქიფანიძე ბეგანი — სამცხის ზეოთმოდღერება. № 6.
- მაკავარიანი გრიგოლი — იმ. ვართაგეას მოგონებები. № 1.
- მეგრულიშვილი ვაზირი — მონოგრაფია სოფრომ ზელობლიშვილზე. № 8.
- ნათაძე ვ. — საქართველოს მედიცინის ისტორიის მესამე ტომი. № 5.
- ნემსაძე შ. — დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 40 წლისთავისადმი მიძღვნილი ბროშურები. № 11.
- ოპოლაძე შ. — მიხეილ დავითაშვილი. № 11.
- ოქროშიძე თამარი — ქართული ხალხური ნოველები. № 4.
- რადიანი შალვა — მხატვრული ლიტერატურა და ხალხური შემოქმედება. № 6; დიდი ქართველი მწერლის ნაშრომი. № 12.
- რევიშვილი შოთა — ნაშრომი ჰაინრიხ ჰაინეზე. № 8.
- ხანდირაძე აღ. — ლექსების პირველი წიგნი. № 1; ანდრო ლომიძის ნოველები და მოთხრობები. № 5.
- ჭავჭავაძე ვ. — საყურადღებო მეცნიერული ნაშრომი. № 12.
- დლონტი შალვა — საყურადღებო ნაშრომი მხატვრული ნაწარმოების ენისა და სტილის საკითხებზე. № 3.
- შათირაშვილი შ. — ქართული ენის ფონეტიკა. № 9.
- ჩავეტაძე დავითი — წაგნი ასპინძის ბროშურები. № 8.
- ჩაჩიბაია არჩილი — ნაშრომი საბჭოთა ლიტერატურის სწავლების საკითხებზე. № 5.
- ჩიქოვანი თეიმურაზი — აქარული ხალხური ზეოთმოდღერება. № 5.
- ჩხენკელი სტ. — ქართული ენის სინტაქსი. № 4.
- ცაიშვილი ვიქტორი — ნ. ო. ტროსკი ქართულად. № 4.
- ძიმიგური შოთა — ი. გრიშაშვილის „ლიტერატურულ ნარკვევები“. № 7; ნაშრომი ქართული დრამატურგიისა და თეატრის ისტორიის საკითხებზე. № 9.
- ჭანტურაია ჯ. — ოთარ შამგორიას ლექსები და პოემა. № 4; ზურაბ ლორთქიფანიძის ლექსები. № 8.
- ჭარბალაშვილი ზურაბი — მონოგრაფიული ნარკვევი ფრიდრიხ შილერზე. № 1.
- ჭუმბურიძე ზურაბი — მონოგრაფია კახური დიალექტის შესახებ. № 7.
- ხანთაძე შ. — ქართული ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიიდან. № 9.
- ხახია ბ. — ახალი ნაშრომი აგრარულ ურთიერთობათა ისტორიიდან. № 2.
- ხუნდაძე არც. — ნინო ხაკაშიძის „მოგონებები“. № 3.
- ხუნიშვილი ვ. — ორდღე დგებულების მოთხრობები. № 2.

ახალი წიგნები

საქართველოს
ხალხური

საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა „საბავთა საქართველო“

- ნ. ს. ხრუშჩოვი — სიტყვა სსრ კავშირის მეოთხე შოწვევის უმაღლესი საბჭოს მეცხრე სესიაზე გვ. 36, ფასი 35 კაპ.
- შოთა რუსთაველი — ეფემისტიკოსიანი. სარედაქციო კოლეგია: ალ. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე. გვ. 400, ფასი 17 მან.
- ბ. ბელინსკი — რჩეული თხზულებები. თარგ. ვლ. მგალობლიშვილისა. რედ. გ. ჯიბლაძე, გვ. 850, ფასი 17 მან.
- კარლო კალაძე — ლექსები, პოემები რედ. შ. სულაბერიძე, გვ. 478, ფასი 11 მან.
- მარია გარიუელი — მოთხრობები. რედაქტორი ც. ჩხეიძე, გვ. 254, ფასი 5 მან.
- ვასო პატარია — სატირა და იუმორი. რედ. ი. ხოშტარია, გვ. 212, ფასი 6 მან. 60 კაპ.
- საბაშათინ ალი — მგელი და კრავი. თარგ. თურქულიდან ნოდარ ჯანაშიასი, გვ. 222, ფასი 4 მან. 45 კაპ.
- ლ. თეთრაძე, ა. ავალიანი — ინდოელი სტუმრები საქართველოს შესახებ. რედაქტორი ქ. თავაძე გვ. 136, ფასი 2 მან. 40 კაპ.
- ა. ბუცურიძე — მევენახეობის მოწინავე კოლმურნეობა. რედ. თ. ჯინჯიბაშვილი, გვ. 40, ფასი 45 კაპ.
- ა. ს. ჯაფარიძე — მეთამბაქოეობა. (რუსულ ენაზე) რედ. მ. ტყეშელაძე, გვ. 174, ფასი 3 მან. 20 კაპ.

საგლიტგამი

- ვარლამ ძიძიგური — მასწავლებლის შრომები. რედ. გ. თავნიშვილი, გვ. 244, ფასი 7 მან. 60 კაპ.
- ხუტა ბერულავა — ჩემი ნობათი. ლექსები და პოემები. რედ. ვ. ძიძიგური, გვ. 124, ფასი 3 მან. 80 კაპ.
- ალექსანდრე შანიძე — რა ლამაზია, რა კარგი. რედ. ი. ნონეშვილი, გვ. 54, ფასი 1 მან. 80 კაპ.
- ალექსანდრა ჩხენკელი — შიან საინგილოში. რედ. ნ. კალანდარიშვილი, გვ. 96, ფასი 3 მან.
- მლატონ ბეზია — ხეითი ბიჭი. რედ. მ. ლებანიძე, გვ. 74, ფასი 1 მან. 80 კაპ.
- მაცვალა მრგვალიშვილი — კიკლი-კიკლო კიბესა. რედ. ელ. გოგოლაშვილი, გვ. 16, ფასი 1 მან. 70 კაპ.
- ზურაბ ლორთქიფანიძე — სოფლის გზაზე. რედაქტორი ხუტა ბერულავა, გვ. 42, ფასი 2 მან. 10 კაპ.
- რობინ შუდი — ინგლისური ხალხური ბალადები. თარგ. გივი განცილიძისა. რედ. თ. ჩხეიძე, გვ. 138, ფასი 3 მან. 40 კაპ.
- ე. ჩარუშინი — დიდებსა და პატარებზე. თარგ. თამარ სულაქველიძისი. რედ. ქ. ნადირაძე, გვ. 122, ფასი 6 მან. 10 კაპ.

6. 126
5. 48/163

5/160

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„**მნათობი**“

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРУЗИНСКОЙ ССР

«**საბჭოთა საქართველო**»